MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

nr. 904

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

X

1997

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

X

Editor DRAGOMIR POPOVICI

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

BIBLIOTECA
INV. 26140

www.mnir.ro

Redactori: DANA MIHAI
RODICA MEDINCEANU

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

X

BUCUREȘTI
1997

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI
* BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

Tehnoredactare: VALERIA BUZESCU
DANIELA IACOVACHE
Traduceri: MIHAI TOMESCU
Desene: GEORGIANA DUCMAN
SIMONA MOVILĂ
Coperta: SIMONA MOVILĂ

Materialele arheologice publicate au fost restaurate în laboratoarele Muzeului Național de Istorie a României

Tipografie: Tipografia "TIPORED", Calea Victoriei, 12, București

www.mnir.ro

SUMAR

I.RAPOARTE DE SĂPĂTURĂ

Alexandru Păunescu, Emilian Alexandrescu,Campaniile din 1992 - 1993 de la Giurgiu, Malu Roșu 17

Silvia Marinescu-Bîlcu, Dragomir Popovici, George Trohani, Radian Andreescu, Adrian Bălășescu, Ana-Cezarina Bălteanu, Cătălin Bem, Erika Gál, Constantin Haită, Eugen Kessler, Dragoș Moise, Valentin Radu, Mihai Tomescu, Marton Venczel, Florin Vlad and Valentina Voinea
Archaeological researches at Bordușani - Popină (Ialomița county) preliminary report 1993 - 1994 35
1. Historical background (S.M.-B.) 35
2. La Tène occupation 39
2.1. Getic levels (G.T.) 39
Appendix I 46
Appendix II 47
2.2. Archaeozoology (A.B.) 48
Domestic mammals
Wild mammals
Conclusions
3. Eneolithic occupation 64
3.1. Gumelnița levels (S.M.-B., D.P., C.B., F.V., V.V.) 64
Stratigraphy
Dwelling structures
Foundation trenches
Conclusions
3.2. Pottery (S.M.-B., D.P., R.A.) 70
Potstands
3.3. Artifacts made from hard raw material of animal origin (V.V.) 72
Conclusions
3.4. Micromorphological study (C.H.) 85
3.4.1. General background of the micromorphological study
3.4.2. Field problems and sampling strategy
3.4.3. Method and materials
3.4.4. Anthropogenic deposits; preliminary results on their interpretation
3.4.4.1. Construction materials
3.4.4.2. Constructed floors and associated activities
3.5. Anthropology (A.-C.B.) 93
3.6. Archaeozoology 96
3.6.1. Pisces (V.R.) 96
Materials and method
Faunal composition
Size estimates
Conclusions
3.6.2. Amphibians and reptiles (M.V.) 106
3.6.3. Aves (E.K., E.G.) 108

www.mnir.ro

3.6.4. Mammals (D.M.) 110
The animal economy: husbandry and hunting
3.7. Palynology (M.T.) 128
Appendix
3.8. Lithic resources (C.H., M.T.) 132
Appendix

Valeriu Leahu, L. Bătrâna, A Bătrâna - O locuire hallstatiană târzie la Mlăjet - Buzău 145

Alexandru Vulpe - Săpăturile de la Popești. Prezentarea campaniilor 1988 - 1993 163

Nona Palincaș - Scurtă prezentare a săpăturilor din sectorul Σ al așezării de la Popești (jud. Giurgiu). Campaniile 1989 - 1993 173

George Trohani - Așezarea de la Popești, jud. Giurgiu. Campaniile 1988 - 1991. Secțiunea Π. Raport preliminar 193

Oana Damian, Paul Damian - Date preliminare despre un edificiu romano-bizantin descoperit la Hârșova (campaniile 1990 - 1992) 231

Gheorghe I. Cantacuzino - Cercetări arheologice la Făgăraș 239

Venera Rădulescu - Cercetări arheologice medievale la Târgu Jiu (punctul Polata) , jud. Gorj, 1983- 1993 249

Anca Păunescu, Elena Rența, Gheorghe Matei - Cercetările arheologice de la Piua - Petri - Orașul de Floci, com. Giurgeni, jud. Ialomița 255

Anca Păunescu, Elena Rența, Dana Mihai - Mănăstirea Slobozia. Cercetări istorice și arheologice 263

Dana Mihai - Ceramica de Iznik descoperită la Piua Petri,Orașul de Floci, com. Giurgeni, jud. Ialomița (I) 277

V. Rădulescu, Gheorghe I. Cantacuzino - Cercetări arheologice la Cetatea Turnu Roșu, orașul Tălmaciu, jud. Sibiu 291

II. STUDII

Radian Andreescu - Plastica gumelnițeană din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României 309

Radian Andreescu - Căscioarele - Ostrovel. Câteva date despre prelucrarea osului 319

Doina Leahu - Tezaurul de la Turnu - Măgurele 325

www.mnir.ro

Alexandru Arbunescu - Considerații asupra unei podoabe elenistice din aur din "Colecția Orghidan" 337

Crișan Mușețeanu - Imitation locales des sigillés décorés de Durostorum 343

Lucia Marinescu - Micia Pagus Daciae 357

Radu Florescu - Cele două Tibiscum și granița de vest a Daciei romane 365

Laurenția Georgescu - Elemente de analiză demografică comparată în necropolele medievale din Câmpia Română din sec XVI - XVIII 371

Cristina Anton Manea - Unele probleme referitoare la datarea tezaurului de la Suceava 387

C.Buzdugan, M.Rotaru - Noi descoperiri în S-E Podișului Central Moldovenesc 407

CRONICĂ

Dana Mihai -Cronica cercetărilor arheologice 1990 - 1993 425

III. RECENZII

Silviu Teodor
D. H. Heimmer - "Near surface, High Resolution Geophysical Methods for Cultural Resource" 435

Lucia Țeposu Marinescu,
Mihai Bărbulescu, Potaissa, Studiu monografic, 1994, Turda. 437

Liviu Petculescu
M.C. Bishop & J.C.N. Coulston, Roman Military Equipment from the Punic Wars to the Fall of Rome, Batsford, London, 1993, 256 pp, 143 ils, 8 pls. 441

IV. NECROLOG

George Trohani - Emil Moscalu 449

Dragomir Popovici - Alexandra Bolomey 455

www.mnir.ro

SOMMAIRE

I. RAPPORTS DE FOUILLE

Alexandru Păunescu, Emilian Alexandrescu - Les campagnes de 1992 - 1993 de Giurgiu, Malu Roșu 17

Silvia Marinescu-Bîlcu, Dragomir Popovici, George Trohani, Radian Andreescu, Adrian Bălășescu, Ana-Cezarina Bălteanu, Cătălin Bem, Erika Gàl, Constantin Haită, Eugen Kessler, Dragoș Moise, Valentin Radu, Mihai Tomescu, Marton Venczel, Florin Vlad and Valentina Voinea
Archaeological researches at Bordușani - Popină (Ialomița county) preliminary report 1993 - 1994 35
1. Historical background (S.M.-B.) 35
2. La Tène occupation 39
2.1. Getic levels (G.T.) 39
Appendix I 46
Appendix II 47
2.2. Archaeozoology (A.B.) 48
Domestic mammals
Wild mammals
Conclusions
3. Eneolithic occupation 64
3.1. Gumelnița levels (S.M.-B., D.P., C.B., F.V., V.V.) 64
Stratigraphy
Dwelling structures
Foundation trenches
Conclusions
3.2. Pottery (S.M.-B., D.P., R.A.) 70
Potstands
3.3. Artifacts made from hard raw material of animal origin (V.V.) 72
Conclusions
3.4. Micromorphological study (C.H.) 85
3.4.1. General background of the micromorphological study
3.4.2. Field problems and sampling strategy
3.4.3. Method and materials
3.4.4. Anthropogenic deposits; preliminary results on their interpretation
3.4.4.1. Construction materials
3.4.4.2. Constructed floors and associated activities
3.5. Anthropology (A.-C.B.) 93
3.6. Archaeozoology 96
3.6.1. Pisces (V.R.) 96
Materials and method
Faunal composition
Size estimates
Conclusions
3.6.2. Amphibians and reptiles (M.V.) 106
3.6.3. Aves (E.K., E.G.) 108

www.mnir.ro

3.6.4. Mammals (D.M.) 110
The animal economy: husbandry and hunting
3.7. Palynology (M.T.) 128
Appendix
3.8. Lithic resources (C.H., M.T.) 132
Appendix

Valeriu Leahu, Lia Bătrâna et Adrian Bătrâna - Un habitat hallstattien tardif à Mlăjet - Buzău 145

Alexandru Vulpe - Les fouilles de Popești. Presentation des campagnes 1988 - 1993. 163

Nona Palincaș - Brève présentation des fouilles du secteur Σ de l'établissement de Popești (dep. de Giurgiu). Les campagnes 1989 - 1993. 173

George Trohani - L'établissement de Popești, dep. de Giurgiu. Les campagnes 1988 - 1991. La section Π. Rapport préliminaire. 193

Oana Damian, Paul Damian - Données préliminaires concernant un édifice romaino-byzantin découvert à Hârșova (Les campagnes 1990 - 1992) 231

Gheorghe I. Cantacuzino - Recherches archéologique à Făgăraș 239

Anca Păunescu, Elena Rența, Gheorghe Matei - Les recherches archéologiques de Piua - Petri - Orașul de Floci, com. Giurgeni, dép. de Ialomița 255

Anca Păunescu, Elena Rența, Dana Mihai - Le monastère Slobozia. Recherches historique et archéologiques 263

Dana Mihai - La ceramique d'Iznik découverte au Orașul de Floci, Piua Petri, (I) com. Giurgeni, dép.de Ialomița 277

V. Rădulescu, Gheorghe I. Cantacuzino - Les recherches archéologiques de la forteresse Turnu Roșu, vilee Tălmaciu, dép. de Sibiu 291

II. ÊTUDES

Radian Andreescu - La plastique Gumelnița des collections du Musée National d'Histoire de la Roumanie 309

Radian Andreescu - Căscioarele - Ostrovel, quelques données concernant le travail de l'os 319

Doina Leahu - Le trésor de Turnu - Măgurele 325

www.mnir.ro

Alexandru Arbunescu - Considerations sur une parure hellénistique en or de la "Collection Orghidan" 337

Crişan Muşeţeanu - Imitation locales des sigillés décorés de Durostorum 343

Lucia Marinescu - Micia Pagus Daciae 357

Radu Florescu - Les deux Tibiscum et la frontiére d'Ouest de la Dacie romanie 365

Laurenţia Georgescu - Eléments d'analyse démographique comparée dans les nécropoles du moyen âge de la Plaine du Danube aux XVI - XVIII siècles 371

Cristina Anton Manea - Quelques problèmes concernant la datation du trésor de Suceava 387

CHRONIQUE
Dana Mihai - La chronique des recherches archeologiques 1990 - 1993 425

III. RÉCENSIONS

Silviu Teodor
D. H. Heimmer - "Near surface, High Resolution Geophysical Methods for Cultural Resource" 435

Lucia Ţeposu - Marinescu
Mihai Bărbulescu, Potaissa.Monographie.1994, Turda. 437

Liviu Petculescu
M.C. Bishop& J.C.N. Coulston, Roman Military Equipment from the Punic Wars to the fall of Rome, Batsford, London, 1993, 256 pp. 143 ils. 8 pl. 441

IV. NÉCROLOGIE

George Trohani - Emil Moscalu 449

Dragomir Popovici - Alexandra Bolomey 455

www.mnir.ro

CONTENTS

I. EXCAVATION REPORTS

Alexandru Păunescu,Emilian Alexandrescu - Archaeological researches at Malu Roşu, Giurgiu county, 1992 - 1993. 17

Silvia Marinescu-Bîlcu, Dragomir Popovici, George Trohani, Radian Andreescu, Adrian Bălăşescu, Ana-Cezarina Bălteanu, Cătălin Bem, Erika Gál, Constantin Haită, Eugen Kessler, Dragoş Moise, Valentin Radu, Mihai Tomescu, Marton Venczel, Florin Vlad and Valentina Voinea
Archaeological researches at Borduşani - Popină (Ialomiţa county) preliminary report 1993 - 1994 35
1. Historical background (S.M.-B.) 35
2. La Tène occupation 39
    2.1. Getic levels (G.T.) 39
        Appendix I 46
        Appendix II 47
    2.2. Archaeozoology (A.B.) 48
        Domestic mammals
        Wild mammals
        Conclusions
3. Eneolithic occupation 64
    3.1. Gumelniţa levels (S.M.-B., D.P., C.B., F.V., V.V.) 64
        Stratigraphy
        Dwelling structures
        Foundation trenches
        Conclusions
    3.2. Pottery (S.M.-B., D.P., R.A.) 70
        Potstands
    3.3. Artifacts made from hard raw material of animal origin (V.V.) 72
        Conclusions
    3.4. Micromorphological study (C.H.) 85
        3.4.1. General background of the micromorphological study
        3.4.2. Field problems and sampling strategy
        3.4.3. Method and materials
        3.4.4. Anthropogenic deposits; preliminary results on their interpretation
        3.4.4.1. Construction materials
        3.4.4.2. Constructed floors and associated activities
    3.5. Anthropology (A.-C.B.) 93
    3.6. Archaeozoology 96
        3.6.1. Pisces (V.R.) 96
        Materials and method
        Faunal composition
        Size estimates
        Conclusions
        3.6.2. Amphibians and reptiles (M.V.) 106
        3.6.3. Aves (E.K., E.G.) 108

www.mnir.ro

3.6.4. Mammals (D.M.) 110
The animal economy: husbandry and hunting
3.7. Palynology (M.T.) 128
Appendix
3.8. Lithic resources (C.H., M.T.) 132
Appendix

Valeriu Leahu, Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna - A Late Hallstattian Settlement at Mlăjet - Buzău 145

Alexandru Vulpe - Archaeological excavation at Popești, 1988 - 1993. 163

Nona Palincaș - Short presentation of the archaeological researches from the Σ sector of the settlement at Popești, (Giurgiu county),1989 - 1993. 173

George Trohani- The settlement at Popești, Giurgiu county, 1988 - 1991. Section Π. Preliminary report. 193

Oana Damian, Paul Damian - Preliminary data about a romano-byzantine edifice discovered at Hârșova (1990 - 1992). 231

Gheorghe I. Cantacuzino - Archeological researches at Făgăraș. 239

Venera Rădulescu - Medieval archaeological researches at Târgu Jiu (Polata point), Gorj county, 1983 - 1993. 249

Anca Păunescu, Elena Rența, Gheorghe Matei - Archaeological researches at Piua Petri - Orașul de Floci, com. Giurgeni, Ialomița county. 255

Anca Păunescu, Elena Rența, Dana Mihai - The monastery of Slobozia. Historical and archaeological researches. 263

Dana Mihai - The Iznik pottery discovered at Piua Petri -"Orașul de Floci"(I), com. Giurgeni, Ialomița county 277

V. Rădulescu, Gheorghe I. Cantacuzino - Archaeological researches at the Turnu Roșu citadel, Tălmaciu town, Sibiu county. 291

II. STUDIES

Radian Andreescu - Gumelnița plastics from the collections of the National History Museum of Romania. 309

Radian Andreescu - Căscioarele - Ostrovel. A few data about bone working. 319

Doina Leahu - The treasure from Turnu Măgurele 325

www.mnir.ro

Alexandru Arbunescu - Considerations about a hellenistic gold adornment from the "Orghidan Collection" 337

Crişan Muşeţeanu - Local imitations of decorated sigilii from Durostorum 343

Lucia Marinescu - Micia Pagus Daciae 357

Radu Florescu - The two Tibiscum and the western border of roman Dacia 365

Laurenţia Georgescu - Elements of comparative demographic analysis in medieval necropolis from the Romanian Plain, XVI - XVIII centuries. 371

Cristina Anton Manea - Some problems about dating the treasure from Suceava 387

C.Buzdugan, M.Rotaru - New discoveries in the south-est of the Central Moldovian Plateau. 407

CHRONICLE
Dana Mihai
Chronicle of the archeological researches 1990 - 1993 425

III. REVIEWS

Silviu Teodor
D. H. Heimmer - Near surface, High Resolution Geophysical Methods for Cultural Resource 435

Lucia Ţepoau Marinescu
Mihai Bărbulescu, Potaissa, monographic study, 1994, Turda. 437

Liviu Petculescu
M.C. Bishop& J.C.N. Coulston, Roman Military Equipment from the Punic Wars to the fall of Rome, Batsford, London, 1993. 256 pp. 143 ils, 8 pl. 441

IV. NECROLOGY

George Trohani - Emil Moscalu 449

Dragomir Popovici - Alexandra Bolomey 455

www.mnir.ro

ABREVIERI

ACMIT - Actele Comisiei Monumentelor Istorice

Acta Arch. Hung - Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungariae, Budapesta

Acta MM - Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui

AMIAP - Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie, Prahova

AMN - Acta Musei Napocensis, Muzeul de Istorie, Cluj-Napoca

ANRW - Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt

Arch. Ert. - Archaeologiai Értesitö, Budapesta

BAR - British Archaeological Reports, Oxford

Ber. RGK - Bericht der Römisch - Germanischen Komission des Deutsche Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main.

Bg. Reg. - Budapesti Régiségei

BMI - Buletinul Monumentelor Istorice, seria Monumente Istorice și de Artă

BVB - Bayerische Vorgeschitsblatter, München

CA - Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie a României

CAB - Cercetări Arheologice în București, Muzeul de Istorie și Artă a Municipiului București

Claudius Ptolemaeus - Îndreptar geografic

DIR - Documente privind istoria României

EAA - Enciclopedia dell 'Arte Antica Classica e Orientale Roma

Folia Arch - Folia Archaeologica, Budapesta

IDR - Inscripțiile Daciei Romane

JPEK - Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst, Berlin

MCA. - Materiale și Cercetări Arheologice

MN - Muzeul Național, Muzeul Național de Istorie a României

PPIR - Izvoare privind istoria României

RI - Revista de istorie

RAC - Revue Archéologique du Centre, Vichy

RIAF - Revista pentru Istorie, archeologie și filologie

SCA - Studii și cercetări antropologice

www.mnir.ro

SCIA - Studii și cercetări de istoria artei

SCIV - Stuii și cercetări de istorie veche

SCIVA - Studii și cercetări de istorie veche și arheologie

SCN - Studii și cercetări numismatice, Muzeul Național de Istorie a României

SMIM - Studii și Materiale de Istorie Medie

TP - Tabula peutingeriana

www.mnir.ro

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA GIURGIU - MALU ROŞU CAMPANIILE 1992-1993

ALEXANDRU PĂUNESCU
EMILIAN ALEXANDRESCU

Staţiunea arheologică de la Malu Roşu este plasată în partea de ENE a oraşului Giurgiu, la circa 700 m de marginea cartierului Oinacu, pe terasa inferioară a Dunării (Pl. I)[1].

Înaintea prezentării campaniilor din 1992 - 1993 se cuvine un scurt istoric al cercetărilor efectuate la Malu Roşu. Aşezarea a fost descoperită în 1952 datorită unor periegheze făcute de Gheorghe Rădulescu şi Mihai Ionescu, muzeografi la muzeul oraşului Giurgiu[2].

Aceste periegheze au fost continuate în 1954, de un colectiv format din Eugen Comşa, Alexandru Păunescu, Petre Diaconu, condus de C.S. Nicolaescu - Plopşor[3].

Primele săpături sistematice s-au realizat în 1958 - 1959 de Alexandru Păunescu, Gheorghe Rădulescu şi Mihai Ionescu, cu care prilej s-a deschis o suprafaţă de 85 mp. Deasemenea, în anul 1960, Alexandru Păunescu şi Mihai Ionescu, au taluzat o porţiune a terasei şi au recoltat materiale arheologice[4] (Pl. nr. II şi III).

În 1965, Maria Coja şi Mircea Babeş, au identificat în alt sector al aşezării, o bogată locuire geto-dacică. În 1982 s-au prelevat probe de sol până la adâncimea de 4 m care au fost studiate din punct de vedere pedologic[5]. În prezent o mare parte a aşezării a fost distrusă de gunoaiele oraşului sau în urma excavării lutului pentru cărămizi, de către localnici.

Având în vedere această situaţie şi importanţa aşezării paleolitice de aici, s-au reluat cercetările, săpându-se în campaniile 1992 - 1993 o suprafaţă (S I, 25x5-8 m, orientare NV SE), care însumează aproximativ 150 mp şi care a fost pornită chiar din fruntea terasei. Întreaga suprafaţă a fost împărţită în careuri de 1/1 m, (1 - 25/A-H) care au fost săpate în grosimi cuprinse între 5 - 10 cm (Pl. IV şi V).

www.mnir.ro

În 1992, această suprafață a fost săpată până la un metru, după care săpăturile s-au restrâns în zona estică (careurile 1-12/A-H), adâncite până la 1,80 m. Ultima etapă a cercetării a însemnat o nouă reducere a suprafeței (careurile 1-8/A-H) adâncite până la 2,90 m. Deasemenea, s-a taluzat peretele terasei în acestă zonă obținându-se un profil de 6 m.

În campania 1993 întreaga suprafață la care ne referim a fost adâncită până la 2,90, ceea ce reprezintă limita inferioară de locuire paleolitică. Tot acum, în marginea estică a S I, a fost efectuat un sondaj lat de 4 m care a fost adâncit până la 10 m de la podul terasei. Scopul acestui sondaj a fost de a atinge nivelul pietrișurilor terasei Dunării. Întrucât aceste pietrișuri se aflau mult mai jos (sub 10 m) am fost nevoiți să apelăm la blocdiagrama realizată în urma forajelor executate în lunca Dunării până la adâncimi cuprinse între 18 - 25 m (Pl. nr. VI, VII, VIII).

Stratigrafic în suprafața I s-au putut distinge următoarele depuneri atât din punct de vedere geologic cât și arheologic:

1) De la 0 - 1,00 m, depozit negru-cenușiu al solului actual. Fără a se putea preciza nivelurile culturale cu excepția celui aparținând perioadei La Tène, s-au găsit fragmente ceramice aparținând culturilor Dridu, Basarabi, Gumelnița, Boian.

2) De la 1,00 - 1,40 m, depozit de tranziție cenușiu-gălbui cu limitele greu de precizat din cauza numeroaselor ganguri de rozătoare. La baza acestui depozit se află stratul Aurignacian II (Pl. nr. XIII, XIV, XV).

3) De la 1,40 - 6,00 m depozit loessoid cu nuanțe și granulații diferite de la strat la strat:

- de la 1,40 - 1,80 m loess galben-albicios, prăfos. Conține foarte puține resturi arheologice, probabil cărate de rozătoare, ceea ce ne îngăduie să considerăm acest strat, steril din punct de vedere arheologic;

- de la 1,80 - 2,85 m loess galben-roșcat cu granulație mare. În acest depozit se află stratul Aurignacian I cu trei niveluri:

- Aurignacian I c, de la 1,80 - 2,25 m.
- Aurignacian I b, de la 2,25 - 2,45 m.
- Aurignacian I a, de la 2,45 - 2,85 m. (Pl. nr. IX, X).

Este important de reținut că inventarul litic din stratul Aurignacian I este foarte bogat, separarea lui în cele trei niveluri realizându-se pe baza unor zone de concentrare masivă a obiectelor litice, asociate cu gresii de diverse dimensiuni. În

www.mnir.ro

cazul nivelului Aurignacian Ia s-ar putea vorbi chiar de ateliere de prelucrare a silexului in care nu lipsesc și unele vetre de foc.

Studiul preliminar tehnico-tipologic ne permite sa formulăm următoarele concluzii:

- prezența unui număr foarte mare de resturi de prelucrare (așchii de decorticare, așchii de amenajare a nucleului, așchii de miez simple de mărime mijlocie, așchii microlitice și spărturi rezultate din pocesul cioplirii), comparativ cu numărul foarte redus al uneltelor[6].

- existența unei mari cantități de materie primă îndeosebi bulgări de silex de mari dimensiuni,atât în perimetrul S I cât și în zona ei limitrofă.

- prezența gresiilor nisipoase concentrate în anumite zone și descoperirea unui număr relativ mare de percutoare.

Atât in campaniile vechi (1958 - 1959) cât și în 1992 - 1993 s-au descoperit resturile a patru vetre de foc amenajate precum pete de pământ ars.

Toate acestea dovedesc destul de clar că ipoteza veche potrivit căreia ne aflăm în fața unor mari ateliere de prelucrare a silexului este perfect confirmată[7] (Pl. XI, XII, XII, XIV, XV)

Din punct de vedere tehnologic putem spune că debitajul este in general anarhic datorită calității inferioare a rocii. Interesante de relevat sunt observațiile făcute la microscop (rezoluție x32), asupra unui număr restrâns de piese atipice, utilizate pentru anumite operații (răzuire, tăiere, etc.).

Numărul uneltelor este redus, nepermițând un studiu statistic. Din punct de vedere tipologic considerăm însă că ele sunt caracteristice pentru faza dezvoltată a aurignacianului (gratoare carenate, gratoare pa lamă retușată, burine diedre, burine pe trunchiere retușată, racloare, o lamă <u>etranglée</u> etc.). În multe cazuri uneltele sunt realizate dintr-un silex de mai bună calitate decât cel folosit in general, iar două gratoare pe lame aurignaciene sunt eiplite din șist negru. In continuare prezentăm pe niveluri tipurile de unelte descoperite (în campaniile 1992 - 1993):

<u>Nivel aurignacian Ic</u>

- **gratoar carenat** pe așchie masivă nucleală care păstrează în parte cortexul, având talonul fațetat convex, silex maroniu-brun lucios patinat (4,9 x 3,8 x 2,5 cm):

www.mnir.ro

- **gratoar atipic** pe lamă lată fragmentară. Silex mat, albăstrui, slab patinat (3,1 x 2,6 x,6 cm);

- **burin** pe trunchiere ușor **concavă** retușată, pe așchie cu talon punctiform, silex maroniu, lucios, patinat (4,3 x 3,2 x 0,8 cm);

- **racloar** pe lamă **masivă fragmentară** (parțial cu **cortex**) **simplu** drept cu retușe mici **abrupte** și semiabrupte, **talon** cvasi punctiform, **silex albăstrui-cenușiu** mat, slab patinat (5,4 x 3,3 x 1,1 cm) (Pl. XVI).

Nivel aurignacian Ib

- **racloar transversal** convex pe **așchie** largă oval **prelungă** care păstrează pe o porțiune marginală cortexul; **talon** mic **cvasineted**, **silex** maroniu-brun;

- **lamă masivă cu trunchiere cvasidreaptă** parțial retușată, având o mică encoche directă în apropierea trunchierii pe latura stângă; talon foarte mic neted, silex albăstrui cenușiu patinat (7,7 x 3,4 x 0,8);

- **gratoar atipic** pe așchie **masivă cvasicirculară** care **păstrează** pe latura dreaptă și la bază cortexul; talon cortical silex albăstrui-cenușiu, slab patinat (9,3 x 8 x 2,9 cm);

Atelier aurignacian Ib, nr. 4

- **gratoar** pe lamă masivă aurignaciană, **retușată** numai pe latura stângă și cu câteva retușe fine pe latura dreaptă, talon înlăturat prin două mici desprinderi inverse, șist negru (8,6 x 3,5 x 1,5);

- **burin pe trunchiere** oblică retușată pe lamă fragmentară retușată pe latura dreaptă, silex albăstrui patinat (5 x 1,9 0,6 cm);

- **vârf asemănător tipului Levallois**, cu talon mic neted și cu retușe subțiri pe latura dreaptă, silex albăstrui slab patinat (4,7 x 1,9 x 0,5 cm);

- **gratoar nucleiform** (mai exact pe așchie masivă nucleiformă) având partea activă larg convexă și retușată; silex albăstrui-cenușiu slab patinat (5,4 x 5 x 2,7 cm);

- **lamă aurignaciană tip appointée** fragmentară cu retușe ecailleuse (solzoase) pe ambele laturi, silex maroniu slab patinat (5,1 x 1,9 x ,8 cm);

- **gratoar nucleiform** (păstrează pe o porțiune mai mare și pe o alta foarte mică, cortexul. Partea activă larg convexă, silex maroniu lucios slab patinat (3,4 x 3,5 x 2,2 cm);

www.mnir.ro

- **gratoar nucleiform** (păstrează la partea opusă celei active cortexul, partea activă fiind larg convexă, silex lucios cu **patină albăstruie** (3,4 x 3,5 x 2,2 cm);

- **burin diedru déjeté** pe așchie masivă cu talon neted **și** îngust spre punctiform, silex albastru-cenușiu patinat (7,5 x 4,9 x 2,1 cm);

- **burin diedru de unghi pe așchie** cu talon **diedru**, **silex albăstrui** patinat (5,2 x 3,5 x 1,2 cm);

- **burin de unghi pe spărtură** (formă atipică) care la capătul opus lamei prezintă o trunchiere parțial **oblică** retușată (6,6 x 2,4 x 1,2 cm);

- **racloar dublu drept-convex** pe lamă masivă fragmentară, talon punctiform, silex cu patină alburiu-albăstruie (6,6 x 3,7 x 0,9 cm);

- piesă (așchie fragmentară) cu trunchiere ușor concavă retușată, silex albăstrui patinat (3,9 x 3,3 x 0,8 cm);

- lamă tip étranglée, talon punctiform. Silex maroniu slab patinat (7,7 x 1,4 x 0,5 cm) (Pl. nr. XVII).

Nivel Aurignacian Ia

- **gratoar carenat atipic** pe așchie masivă ce păstrează o porțiune de cortex, talon neted (5,6 x 5,5 x 2,9 cm) silex albăstrui-cenușiu slab patinat;

- **gratoar carenat pe așchiere nucleală** masivă ce menține o porțiune de cortex, silex albăstrui-cenușiu slab patinat (3 x 3,4 x 2,9 cm);

- **gratoar pe lamă aurignaciană retușată** fragmentară, șist negru (9,1 x 3,8 x 1,1 cm);

- **gratoar pe așchie masivă** cu o porțiune de cortex, de formă evasicirculară; pe un mic segment al laturii stângi prezintă o denticulare, silex albăstrui-cenușiu slab patinat. (8,1 x 7,3 x 2,7 cm);

- **gratoar carenat înalt** pe așchie nucleală ce păstrează o porțiune de cortex; piesa prezintă două desprinderi inverse care au înlăturat, se pare, planul de lovire, silex maroniu-brun patinat (3,9 X 3,2X 2,3 cm);

- **gratoar în evantai**, cu partea activă destul de înaltă apropiindu-l de tipul carenat pe așchie retușată având talonul punctiform (5,6 X 3 X 2,6 cm);

- **gratoar asemănător tipului déjeté**, pe așchie masivă cu cu talonul neted având un bulb relativ proeminent și o desprindere largă inversă, silex albăstrui-cenușiu patinat 6,7 X 6 X 1,6 cm);

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

www.mnir.ro

- **gratoar atipic** pe lamă fragmentată cu creastă, silex maroniu slab-patinat (2,4X1,7X1 a);

- **lamă fragmentară masivă** (cu cortex), având latura stângă slab denticulată iar cea dreaptă cu retușe continui subțiri, talon mic, neted, silex albăstrui-cenușiu patinat slab (8,1 X 3,1 X 1,2);

- piesă cu două largi encoches, inverse (tip omega) pe o latură și cu o altă encoche directă și retușe subțiri inverse pe cealaltă latură lungă, silex albăstrui slab patinat (5,9 X 3,8 X 0,8);

- **piesă** (așchie lată fragmentară) cu trunchiere dreaptă retușată, silex albăstrui patinat (4,1X 2,8 X 0,6);

- **așchie masivă** care păstrează pe o bună porțiune cortexul, slab denticulată pe latura stângă, larg convexă pe latura cealaltă (retușele sunt parțial directe și parțial inverse; talon fațetat cvasi-neted, silex albastru-cenușiu foarte slab patinat (8,8 X 4,6 X 1,6 cm);

- **așchie fragmentară nucleală** cu encoche mică, directă, talon neted relativ mic, silex maroniu deschis mat (4,1 X 2,6 X 11 cm);

- **racloar simplu convex** pe lamă fragmentară cu retușe groase relativ abrupte; piesa prezintă o mică porțiune cu cortex, silex albăstrui cenușiu, slab patinat (6,2 X 3,1 X 1,2 cm);

- **piesă** cu o foarte mică porțiune cu cortex care prezintă la extremitatea distală un coup de burin aflat pe latura dreaptă a vârfului și cu o mică enoche inversă pe latura stângă, talon foarte mic, silex cenușiu-maroniu lucios, slab patinat (4,3 X 3 X 0,8 cm);

- **lamelă cu encoche** larg spre extremitatea unei laturi creând astfel un fel de cran ceeea ce apropie piese de tipul pointe à cran atypique, silex cenușiu cu nuanțe albăstrui mai (1,8 X 0,7 X 0,3 cm).

Atelier de prelucrare a silexului nr. 6/1993

- lamelă fragmentară spartă la vârf, cu o mică porțiune cu cortex și cu un început de cran retușat cu retușe mici semiabrupte, scurte, înscriind-o în tipul de piesă a cran atypique, silex maron închis lucios;

- lamelă fragmentară, spartă la vârf cu un cran obținut prin retușe semiabrupte scurte, pe latura dreaptă și cu o encoche largă pe latura opusă, talon punctiform, silex maroniu lucios slab patinat (4,12 X 1,2 X 0,3 cm);

www.mnir.ro

- **lamelă** **Dufour** cu retușe semiabrupte scurte pe o bună parte a laturii stângi, talon punctiform, silex maroniu lucios, slab patinat (3,9 X 1,1 X 0,3 cm);

- **lamelă** **Dufour** cu retușe semiabrupte foarte scurte, mici, pe ambele laturi, silex maroniu slab patinat (1,7 X 0,4 X 0,2 cm);

- **racloar simplu drept pe lamă** fragmentară cu retușe oblice, silex albăstrui cu patină alburie pronunțată (2,7 X 1,9 X 0,8 cm);

- **lamelă** **Dufour** fragmentară spartă la ambele capete, cu retușe semiabrupte, scurte, pe o latură, silex maroniu lucios (1,31 X 1 X 0,2 cm).

În interiorul atelierului 6/1993 s-au găsit grupate în afara celor 6 tipuri de unelte prezentate, un număr de 65 de piese netransformate în unelte, după cum urmează:

-53 lamele întregi fragmentare simple (silex maroniu lucios sau mai slab patinat);
-1 lamă mijlocie simplă;
-3 așchii microlitice simple;
-6 lamele simple silex cu patină albăstruie lucios;
-1 așchie simplă cenușiu alburie, maronie;
-1 așchie masivă (cu o mare porțiune de cortex) (Pl. nr. XVIII).

Tabel nr. 1 - Unelte*
Nivelul Aurignacian II

Nr. ord.	Tipul de piesă	Nr. de piese	Observații
65	Lamă cu retușe continue pe o singură latură	1	
77	Racloar transversal	1	
	Total	2	

www.mnir.ro

Tabel nr. 2 - Unelte

Nivelul Aurignacian I c

Nr. ord.	Tipul de piesă	Nr. de piese	Observații
2	Gratoar atipic	1	
11	Gratoar carenat	1	
36	Burin pe trunchiere concavă retușată	1	
77	Racloar	1	
	Total	4	

*Pentru încadrarea tipologică s-a utilizat Lista tipologică a uneltelor din paleoliticul superior, realizată de D. de Sonneville - Bordes și J. Perrot

Tabel nr. 3 - Unelte

Nivelul Aurignacian I b

Nr. ord.	Tipul de piesă	Nr. de piese	Observații
2	Gratoar atipic	1	
5	Gratoar pe lamă retușată	1	
15	Gratoar nucleiform	3	
28	Burin diedru delete	1	
29	Burin diedru de unghi	1	
30	Burin de unghi pe spărtură	1	
35	Burin pe trunchiere oblică retușată	1	
60	Lamă pe trunchiere dreaptă retușată	1	
67	Lamă aurignaciană	1	tip appointée
77	Racloar	2	
78	Lamă étranglé	1	
92	Diverse	2	
	Total	16	

www.mnir.ro

Tabel Nr. 4 - Unelte

Nivel aurignacian I a

Nr. ord.	Tipul de piesă	Nr. de piese	Observatii
2	Gratoar atipic	1	Suportul este o lamă fragmentară cu creastă
5	Gratoar pe lamă retușată	1	
7	Gratoar în evantai	1	Destul de înalt, apropiindu-se de tipul carenat
8	Gratoar pe așchie	1	Pe latura stângă prezintă o denticulare
11	Gratoar carenat	2	
12	Gratoar carenat atipic	2	
56	Vârf à cran atipic	1	
57	Piesă à cran atipic	2	Suportul este o lamelă
60	Piesă cu trunchiere retușată	1	
65	Lamă cu retușe continue pe o singură latură	1	
74	Piesă cu encoche	2	
77	Racloar	3	
90	Lamelă Dufour	3	
92	Diverse	2	
	Total	23	

Înainte de a încheia observațiile asupra industriei litice de la Giurgiu - Malu Roșu se cuvine să mai subliniem descoperirea în cadrul atelierelor de prelucrare a silexului (nivelurile Ia, Ib, Ic), a unei serii de 7 percutoare din gresii silicioase, unul chiar din silex. În general percutoarele menționate prezintă urme de utilizare.

În ceea ce privește caracteristicile petrografice ale silexului folosit, acestea sunt specifice văii Dunării inferioare. Silexul este în general de culoare cenușie cu nuanțe albăstrui și mici pete alburii, cu o structură criptocristalină și textură compactă. Este constituit din silice criptocristalină reprezentată în mod egal de cuarții cristalin, calcedonie fibroasă cu structura fibroradiară. Acest silex apare în proporție de circa 93% din totalul pieselor găsite. Alt silex, mai slab reprezentat, este cel de tip zis de Frătești (circa 6%).Într-un procent de circa 1% s-au folosit și alte roci[*].

Fauna constă doar printr-un metatarsian de <u>Vulpes vulpes</u>. (găsit la 2,70 m în nivelul Aurignacian I a) și un molar de bovideu (găsitaflat la 2,20 - 2,30 m în

www.mnir.ro

nivelul Aurignacian I b)". De asemenea, s-au cules și unele gasteropode cum ar fi: Chrondrula microtragus, Chrondrula tridens, Helicopsis striata, Cepaea vindobonensis. Acestea sunt considerate forme fosilizate, nu fosile, caracterizând un climat de stepă[9].

Studiul palinologic a fost realizat de cercetătoarea Liliana Stoian care a analizat 27 de probe de sol prelevate din peretele nordic al S I până la adâncimea de 6 m. Concluziile care se desprind din diagrama de polen prezentată sunt următoarele:

Momentul maxim de încălzire a climei este atins la 2,60 m adâncime, adică la baza nivelului de loess cu resturi de locuire aparținând nivelului Aurignacian Ia[11].

Pe această tendință generală de încălzire s-au putut separa trei oscilații climatice. Acestă încălzire ar putea fi corelată cu faza terminală a glaciarului Würm în Europa Centrală[12].

Tot studiul palinologic a pus în evidență faptul că "pe actualul curs al Dunării, în paleoliticul superior existau mlaștini și ochiuri de apă liberă populate de plante acvatice și fitoplancton dulcicol"[13].

În concluzie, din punct de vedere tehnico-tipologic putem încadra așezarea paleolitică de la Giurgiu-Malu Roșu în aurignacianul dezvoltat care aici, trebuie să fi avut cel puțin 2 faze de evoluție poate chiar trei, dacă ținem cont de sterilul existent pe de o parte între nivelurile Ia - Ib și Ic, și pe de altă parte, între stratul aurignacian I și aurignacian II. Ea se încadrează într-un mare tehno-complex, extrem de unitar și caracteristic în privința utilajului litic. În ceea ce privește evoluția sa cronologică, credem că începuturile ei se situează în interstadiul W2-W3 și se sfârșește, probabil, la începutul tardiglaciarului, când în Moldova și Dobrogea deja evoluau comunitățile gravetiene. În stadiul actual al cercetărilor putem vorbi de unele similitidini tehnico-tipologice între inventarele litice descoperite la Giurgiu - Malu Roșu și cele descoperite în așezările de la Lapoș, Ciupercenl, Slobozia, Vădastra, Cernica și Nicolae Bălcescu.

www.mnir.ro

NOTE

1. Asupra tipului de relief pe care este plasată așezarea de la Giurgiu - Malu Roșu au existat discuții mergând până la negarea caracterului de terasă, stabilit de Petre Coteț în monografia sa asupra Câmpiei Române. Într-un recent studiu, aflat sub tipar, asupra microgeomorfologiei zonei Giurgiu - Malu Roșu, Lucian Badea stabilește că "locul săpăturilor arheologice de la Malu Roșu se află în fruntea terasei inferioare, acolo unde trece în grindul prelungit spre est, cel care constituie limita dintre lunca înălțată prin acumulări excesive de natură fluviatilă (fără a exclude aportul eolian) și albia minoră cu tot sistemul de brațe și ostroave". Același autor observă că: "numai sub raport altimetric și morfografic marginea terasei și grindul oferă condiții asemănătoare prin denivelarea de 5 - 6 m, abruptă, de la baza căreia se desfășoară lunca joasă din lungul brațului Smârda, aflată la altitudinea absolută de 16 - 17 m". În ceea ce privește variațiile climatice și reflectarea lor în ceea ce privește natura depozitelor, acestea nu au fost atât de accentuate "încât să nu mai asigure condițiile pentru dezvoltarea unui complex geografic (peisaj) apt pentru a fi locuit. Iar în punctul în care se află marea așezare aurignaciană de la Malu Roșu a fost întrunită și perpetuată ambianța unui regim de albie majoră nu numai în holocen dar și câteva zeci de mii de ani în urmă" (cf. Lucian Badea, *Giurgiu - Malu Roșu. Cadru geomorfologic*, sub tipar).

2. Gheorghe Rădulescu și Mihai Ionescu, *Noi puncte arheologice pe harta județului Giurgiu*, în SCIV, 5, 1954, 1 - 2, p. 326.

3. C.S. Nicolaescu - Plopșor și colab. *Paleoliticul de la Giurgiu*, în S.C.I.V., 7, 1956, 3 - 4, p. 223 - 233.

4. Alexandru Păunescu, Gheorghe Rădulescu și Mihai Ionescu, *Săpăturile din împrejurimile orașului Giurgiu*, în Materiale, VIII, 1962, p. 127 - 132; idem, *Cercetări arheologice în raionul Giurgiu*, în Revista Muzeelor, I, 1964, 2, p. 108 - 109.

5. Probele au fost prelucrate de pedologul H. Asvadurov.

6. Alexandru Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, Editura Academiei, 1970, p. 123.

7. C.S. Nicolaescu - Plopșor și colab., op. cit.

8. Determinările au fost făcute de Clarissa Papacostea și Victor Corvin Papiu, (cf. Al. Păunescu, op. cit., p. 218).

www.mnir.ro

9. Determinările au fost făcute de dr. Constantin Rădulescu și dr. Petre Samson de la Institutul de Speologie "Emil Racoviță" din București, cărora le mulțumim și pe această cale.

10. Determinările au fost făcute de prof. univ. dr. Alexandru Grossu căruia îi aducem mulțumirile nostre.

11. Liliana Stoian, *Studiu paleologic al depozitelor cuaternare din așezarea paleolitică de la Giurgiu - Malu Roșu*, în SCIVA, 46, 1995, 1, p. 57.

12. Ibidem, p. 57.

13. Ibidem, p. 62.

www.mnir.ro

RÉSUMÉ

La station paléolithique de la Malu Roşu se trouve dans le Sud-Est de la Plaine Roumaine sur une échelon géomorphologique d'une terrasse approfondie du Danube. La station, située à environ 700 m ENE de la ville de Giurgiu, a été découverte en 1952 et a fait l'objet de recherches de surfaces pendant l'année suivante. Vu l'importance de l'industrie lithique récoltée à cette occasion le premier d'entre nous a effectué en 1958 - 1960 des fouilles sur une surface totale de 85 m^2. La reprise des fouilles archéologiques s'est imposée en 1992 à cause des travaux d'urbanisation de la zone orientale de la ville. À l'occasion des recherches, pendant les campagnes de fouilles (1992 - 1993), nous avons ouvert une surface de 180 m^2, fouillée jusqu'à une profondeur d'environ 3 m.

Pour ce qui est de la stratigraphie, on a distingué du point de vue géologique et archeologique les dépôts suivants:

1) De 0 à 1,00 m - le dépôt sédimentaire gris-noir du sol actuel. Sans pouvoir en préciser les niveaux culturels, on y a trouvé des fragments céramiques appartenant à la culture de Dridu (fin du Ier mil ap. J.C.), à l'époque géto-dace (IIIe - IIe s. av. J.C.), à la culture Basarabi (Hallstatt moyen) et cultures néolithiques moyennes et finales (cultures de Boian et Gumelnitza).

2) De 1,00 à 1,40 m - dépôt sédimentaire de transition gris-jaunâtre avec limites difficilement à préciser à cause des galeries de rongeurs. À la base de ce dépôt se trouve la couche aurignacienne.

3) De 1,40 à 6,00 m - dépôt sédimentaire loessoide de 6 m d'épaisseur (ce qui résulte du sondage réalisé jusqu'à 8,50 m à la base de la terrasse du côté de la section), avec des nuances et des granulations différentes, d'une couche à l'autre.

De 1,40 à 1,80 m, loess jaune-blanchâtre, poudreux, qui contient de maigres restes archéologiques, sans qu'on puisse pendant parler d'un stérile archéologique.

De 1,80 à 2,85 m, loess jaune - rougeâtre à grande granulation. Dans ce dépôt se trovait la couche aurignacienne I (la plus riche) à trois niveaux:

Aurignacien I c, de 1,80 à 2,25 m;

Aurignacien I b, de 2,25 à 2,45 m;

Aurignacien I a, de 2,45 à 2,85 m.

www.mnir.ro

Plus bas que la profondeur de 2.85 on n'a guère trouvé des restes archéologiques.

L'industrie lithique de la couche aurignacienne I est très riche. La séparation sur les trois niveaux a été établie sur à cause de quelques zones de concentration massive du silex associé avec des grès; dans le cas du niveau Aurignacien I a on peut même parler d'ateliers de taille de silex et de restes de foyers. Ces foyers consistent en agglomération de pierres et contiennent on outre plus ou moins de fragments de charbon ou de terre brûlée. De ces foyers nous avons prélevé des échantillons de charbon pour la datation C_{14}.

Pour completer l'information archéologique, nous avons prélevé des échantillons de la microfaune de 1.30 à 3.00 m profondeur et des échantillons de sédiments de 0 à 6.00 m profondeur. Le nombre reduit des restes de micromammifères découverts, ont été determinés comme appartenant à l'espèce de Cricetus cricetus. La faune de mammifères est représente par un métatarsien de Vulpes vulpes trouve à 2.70 m (aurignacien I a) et un molaire de bovidé découvert a 2.20 - 2.30 m (aurignacien I c).

Les restes culturels sont peu variées (nous pensons surtout aux restes de faune, aux outils en os, à l'ocre etc), mais le grand nombre d'objets lithiques, qui dépassent 20000 pièces, nous donnent le droit d'affirmer que la grande station de Malu Roșu - Giurgiu consiste de riches ateliers de taille, selon nous, parmi les plus grands de la Plaine Roumaine, connus jusqu'à présent. Il est cependant important à retenir que le nombre d'outils lithiques est bien réduit et qu'il consiste surtout en grattoirs, burins, racloirs, lames aurignaciennes rétouchés, lames étranglées, lamelles Dufour.

www.mnir.ro

Pl. I Zona așezării aurignaciene de la Giurgiu, punctul "Malul Roșu"

Pl. II Giurgiu - Malu Roșu. Ridicare topografică a zonei așezării aurignaciene

Pl. III Giurgiu - Malu Roșu. Schiță topografică cu amplasamentul suprafeței cercetate în campaniile 1992 - 1993.

Pl. IV Giurgiu - Malu Roșu. Schiță topografică cu amplasamentul punctului 0 și cotele SI.

Pl. V Giurgiu - Malu Roșu. Imagine a terasei Giurgiu cu amplasamentul SI.

Pl. VI Giurgiu - Malu Roșu. Perspectiva axonometrică a complexelor aurignaciene din S I.

Pl. VII Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993, SI, peretele de nord.

Pl. VIII Giurgiu - Malu Roșu. Blocdiagrama situației stratigrafice din zona de luncă a Dunării corelată cu stratigrafia SI.

Pl. IX Giurgiu - Malu Roșu, SI, 1992 - 1993. Profil perete vestic.

Pl. X Giurgiu - Malu Roșu, SI. Profilul peretelui estic.

Pl. XI Giurgiu - Malu Roșu, 1992 - 1993, S I, planul general.

Pl. XII Giurgiu - Malu Roșu. SI, planul complexelor de prelucrare a silexului.

Pl. XIII Giurgiu - Malu Roșu. 1) Imagine din SI cu sondajul făcut la baza terasei; 2) imagine cu complexe paleolitice (nivelurile AII, Alc, Alb, Ala).

Pl. XIV Giurgiu - Malu Roșu. SI. 1) Imagine din 1992 cu complexe paleolitice (nivelurile AII, Alc, Alb, Alc), 2) complex de prelucrare a silexului (nivelul Alb), 1993.

Pl. XV Giurgiu - Malu Roșu, SI, 1993. 1-2) Vederi generale a complexelor de prelucrare a silexului (nivelurile Alb, Ala).

Pl. XVI Giurgiu - Malu Roșu. Piese litice aurignaciene, (nivelul Alc și stratul AII.)

1) gratoar carenat; 2) gratoar atipic pe lamă lată fragmentară; 3) burin pe trunchiere retușată ușor concavă; 4) racloar simplu drept; 5) lamă cu retușe continue pe o parte (aparține stratului AII).

Pl. XVII Giurgiu - Malu Roșu. Piese litice aurignaciene din nivelul Alb. 1) burin diedru *déjeté*; 2) lamă *étranglée*; 3) gratoar pe lamă retușată; 4) lamă masivă cu trunchiere oblică retușată.

Pl. XVIII Giurgiu - Malu Roșu. Piese litice aurignaciene din nivelul Ala. 1) gratoar carenat atipic; 2) piesă *à cran*; 3) lamelă Dufour; 4) racloar asemănător tipului

www.mnir.ro

dejeté: 5) racloar simplu convex; 6) gratoar carenat; 7) lamelă Dufour; 8) piesă *à cran*; 9) racloar simplu drept.

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. I Zone de la station aurignacienne de Giurgiu - "Malu Roșu".

Pl. II Giurgiu - Malu Roșu. Esquisse topografique de la zone de la station aurignacienne.

Pl. III Giurgiu - Malu Roșu. Esquisse topographique avec l'emplacement de la surface recherchée dans les campagnes 1992 - 1993.

Pl. IV Giurgiu - Malu Roșu. Esquisse topographique avec l'emplacement du point 0 et des côtes SI.

Pl. V Giurgiu - Malu Roșu. Vue sur la terrasse de Giurgiu avec l'emplacement SI.

Pl. VI Giurgiu - Malu Roșu. Perspective axonométrique des complexes aurignaciens de SI.

Pl. VII Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993, SI, paroi nord.

Pl. VIII Giurgiu - Malu Roșu. Bloc-diagramme de la situation atratigraphique dans la zone de la vallée du Danube corrélée avec la stratigraphie en SI.

Pl. IX Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993, SI, profil paroi ouest.

Pl. X Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993, SI, profil paroi est.

Pl. XI Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993, SI, plan général.

Pl. XII Giurgiu - Malu, SI, plan des ateliers pour tailler le silex.

Pl. XIII Giurgiu - Malu Roșu. 1) Vue sur SI avec le sondage exécuté à la base de la terrasse. 2) Vue des ateliers paléolithiques (niveaux AII; Alc, Alb, Ala).

Pl. XIV Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993. 1) Vue des ateliers paléolithiques (niveaux AII; Alc, Alb, Ala). 2) Atelier pour tailler le silex (niveau Alb).

Pl. XV Giurgiu - Malu Roșu 1993, SI, 1 - 2) Vue générale des ateliers pour tailler le silex (niveaux Alb, Ala).

Pl. XVI Giurgiu - Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes, niveaux Alc et AII. 1) Grattoir caréné. 2) Grattoir atypique à lame fragmentarire.3) Burin sur troncature retouchée concave. 4) Racloir simple droit. 5) Lame à retouches continues sur une partie (appartient au niveau AII).

www.mnir.ro

Pl. XVII Giurgiu - Malu Roșu. Industries lithiques aurignacienne, niveau Alb.

1) Burin dièdre déjeté; 2) Lame étranglée; 3) Grattoir sur lame retouchée; 4) Lame à troncature oblique retouchée.

Pl. XVIII Giurgiu - Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes niveau Ala.

1) Grattoir caréné atypique; 2) Pièce à cran; 3) Lamelle Dufour; 4) Racloir déjeté; 5) Racloir simple convexe; 6) Grattoir caréné; 7) Lamelle Dufour; 8) Pièce à cran; 9) Racloir simple.

www.mnir.ro

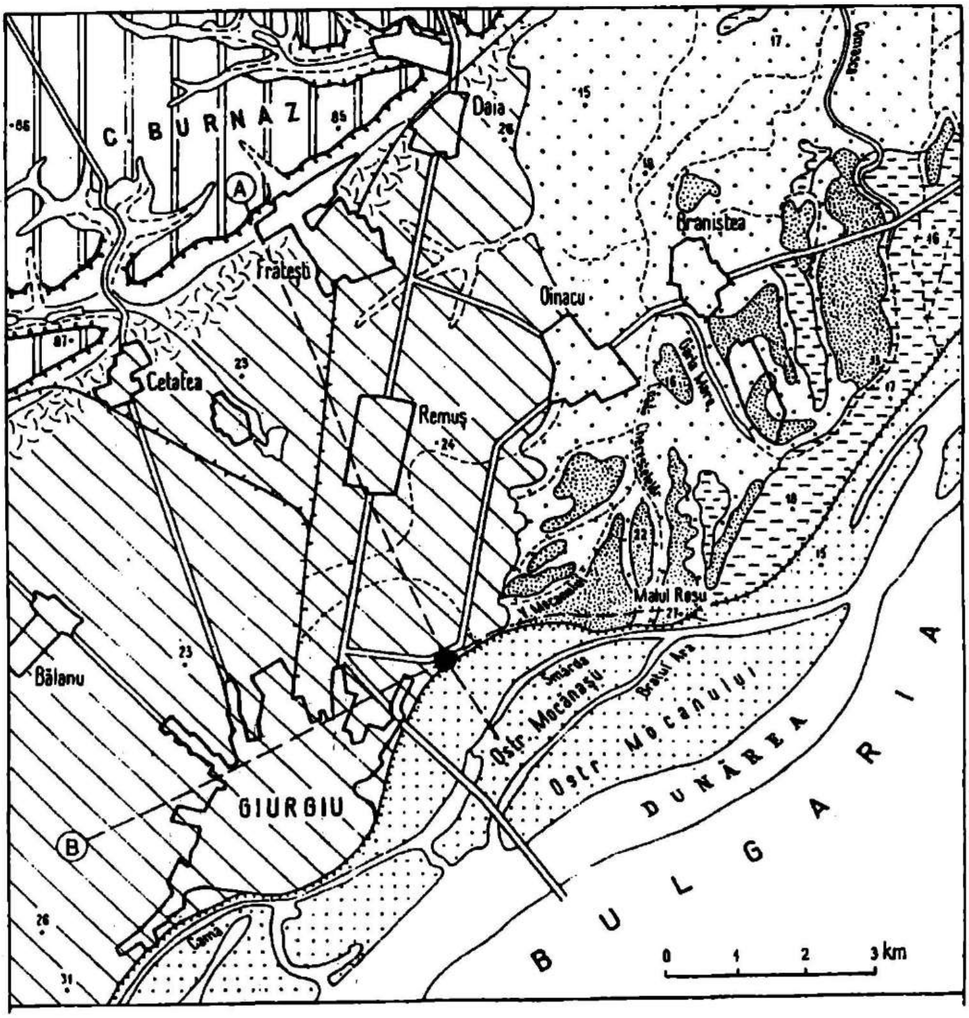

Planșa I. Zona așezării aurignaciene de la Giurgiu, punctul "Malu Roșu".

www.mnir.ro

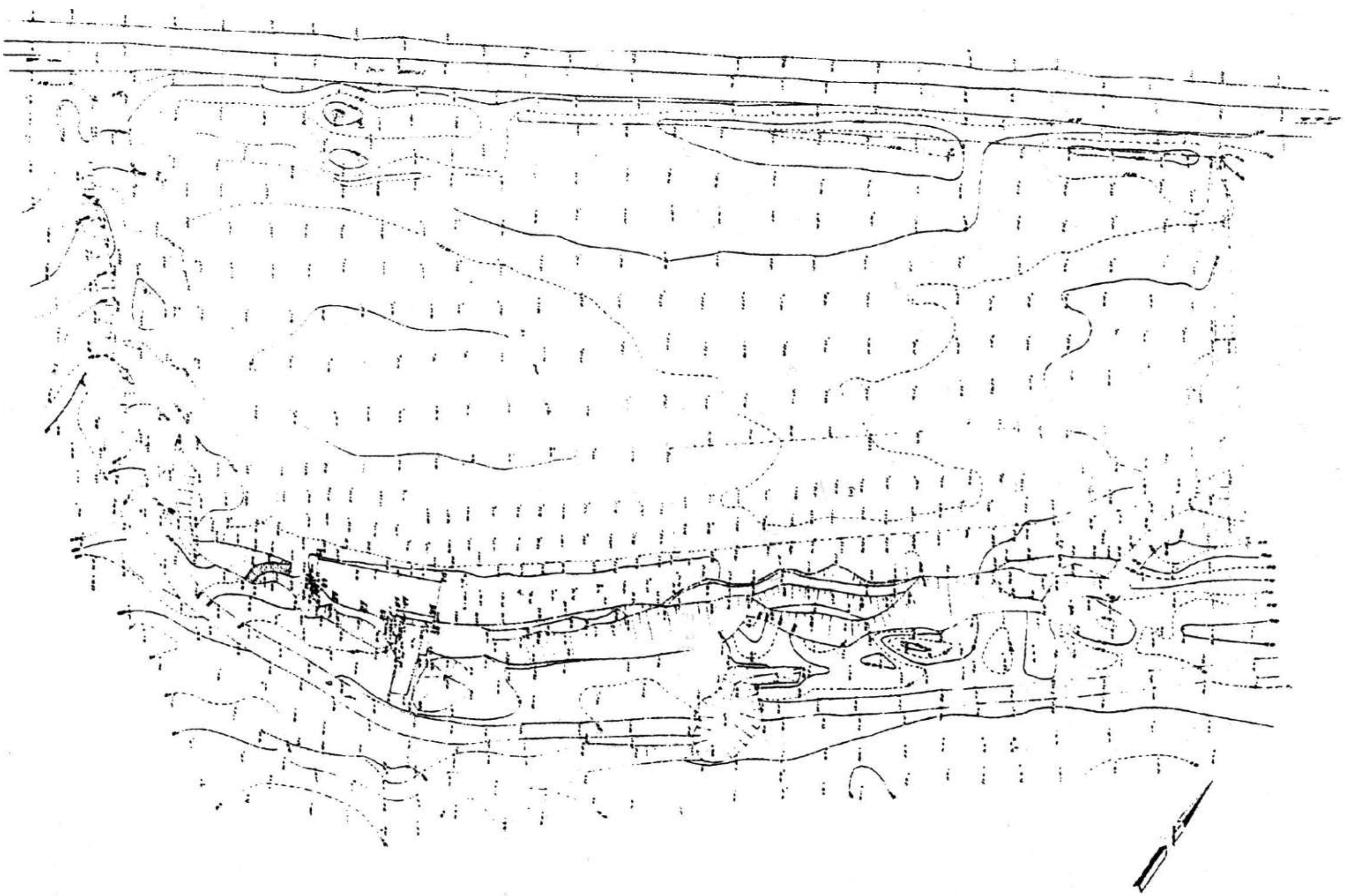

Planșa II. Giurgiu - Malu Roșu. Ridicare topografică a zonei așezării aurignaciene.

www.mnir.ro

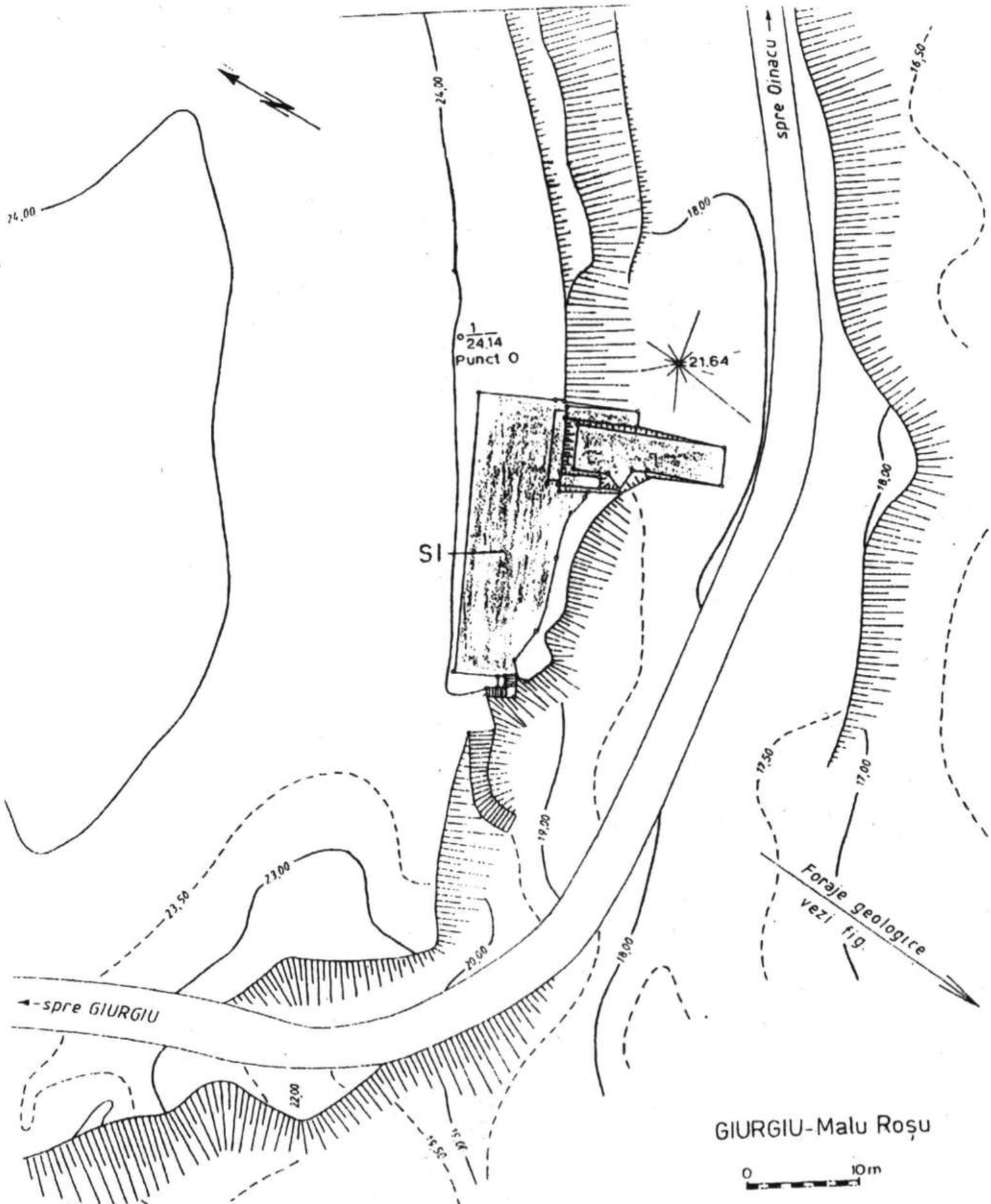

Planșa III. Giurgiu - Malu Roșu. Schiță topografică cu amplasamentul suprafeței cercetate în campaniile 1992 - 1993.

www.mnir.ro

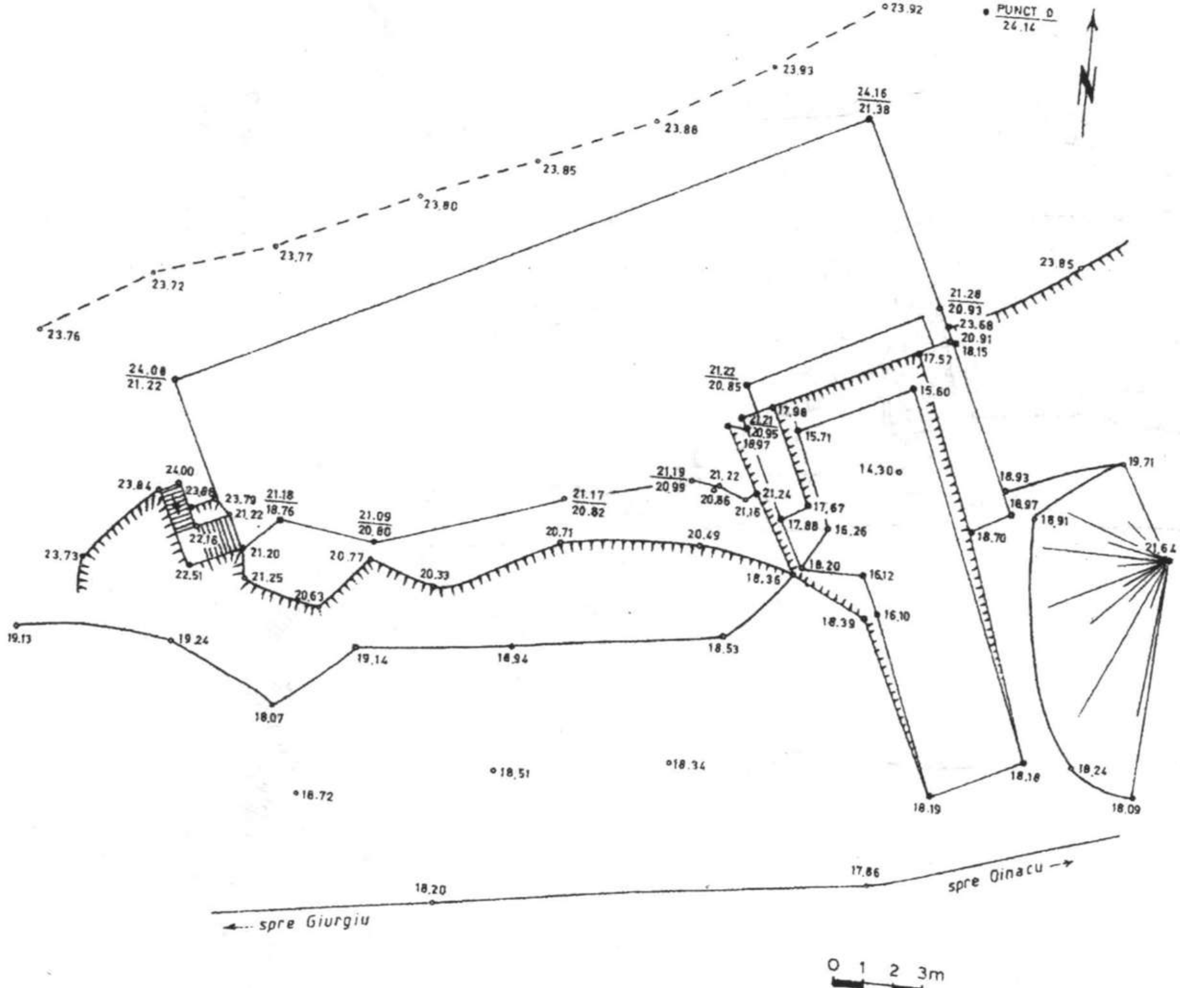

Planșa IV. Giurgiu - Malu Roșu. Schiță topografică cu amplasamentul punctului O și cotele SI.

www.mnir.ro

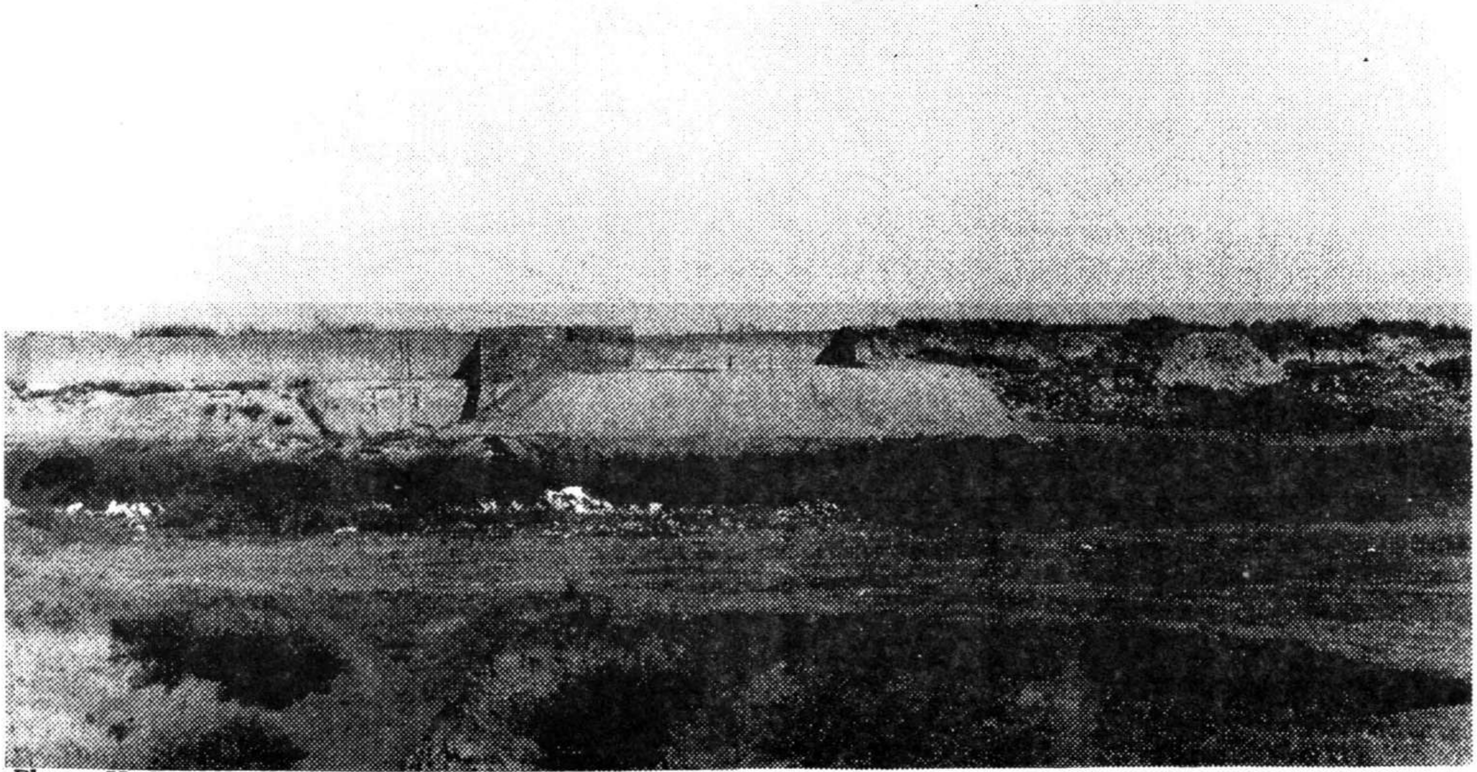

Planșa V. Giurgiu - Malu Roșu. Imagine a terasei Giurgiu cu amplasamentul SI.

www.mnir.ro

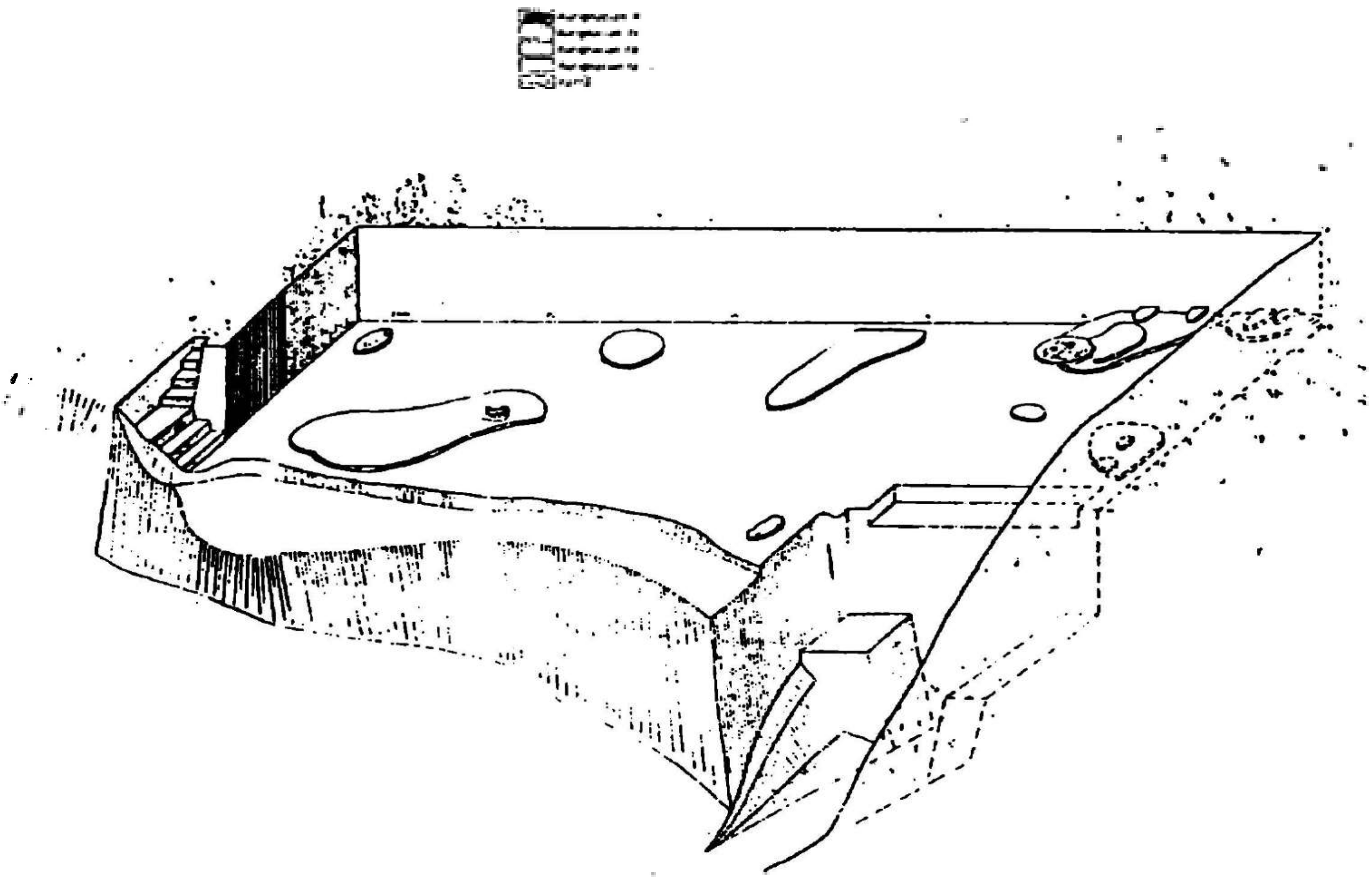

Planşa VI. Giurgiu - Malu Roşu. Perspectiva axonometrică a complexelor aurignaciene din SI.

www.mnir.ro

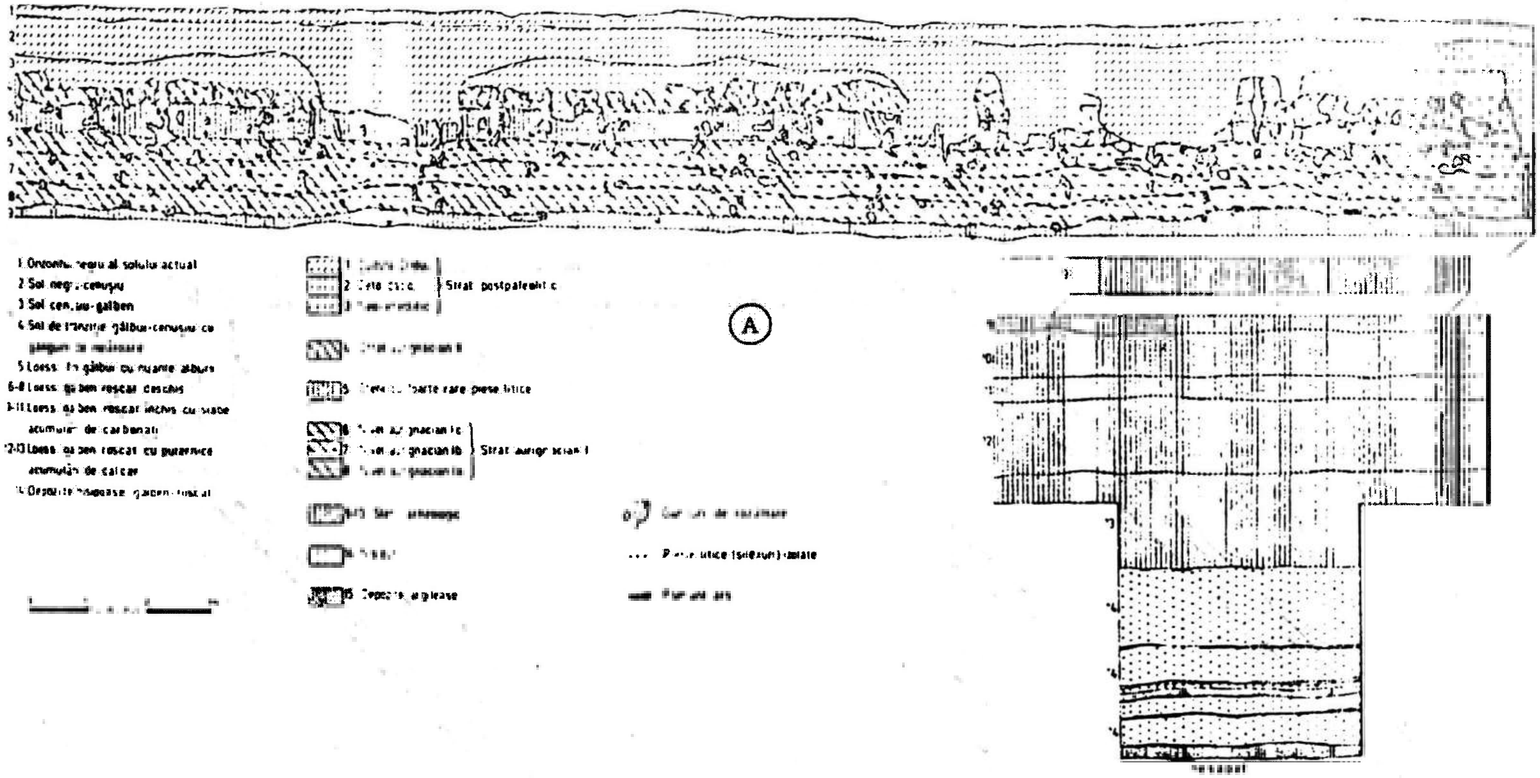

Planșa VII. Giurgiu - Malu Roșu 1992 - 1993, SI, peretele de nord.

www.mnir.ro

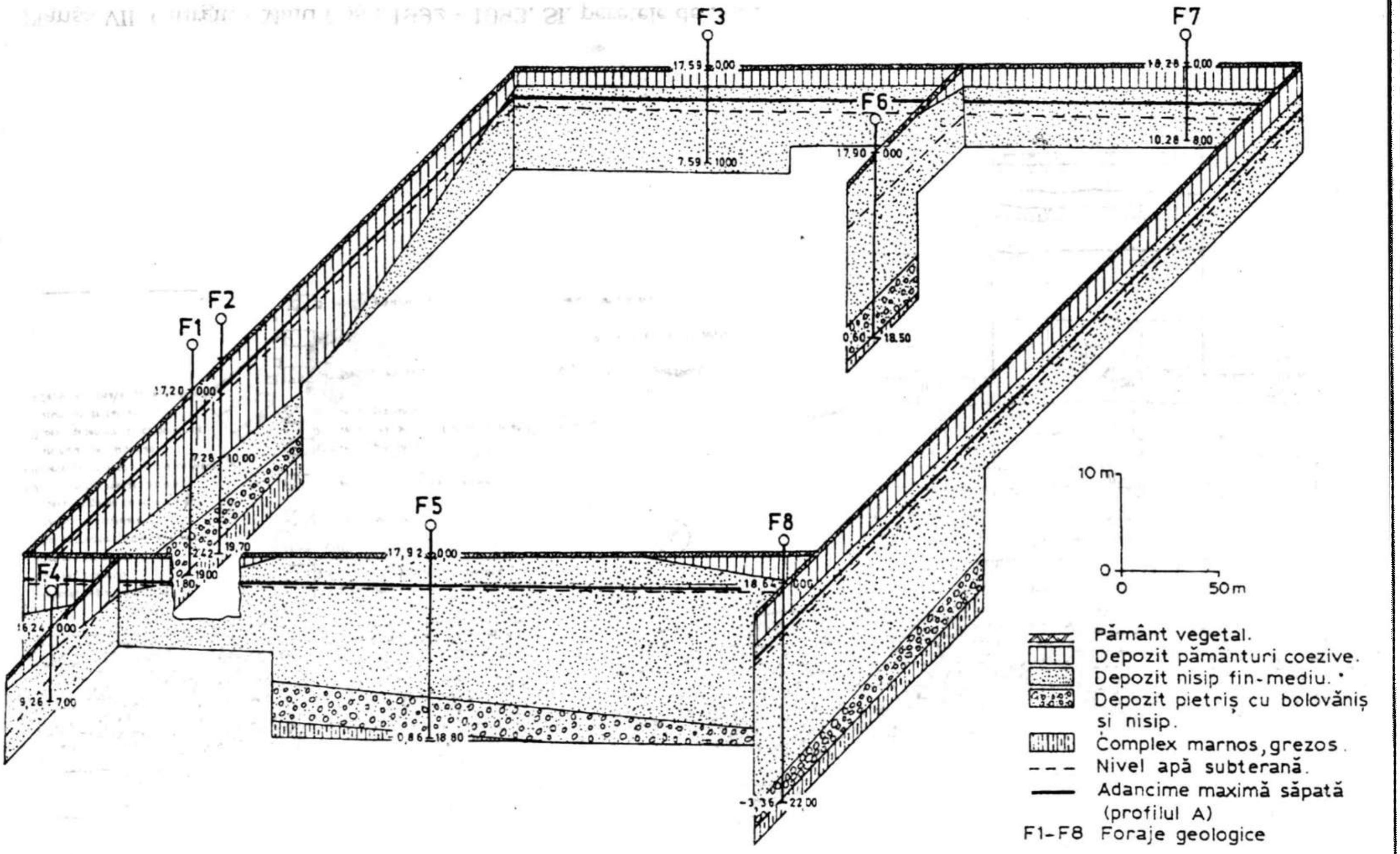

Planșa VIII. Giurgiu - Malu Roșu. Blocdiagrama situației stratigrafice din zona de luncă a Dunării corelată cu stratigrafia SI.

www.mnir.ro

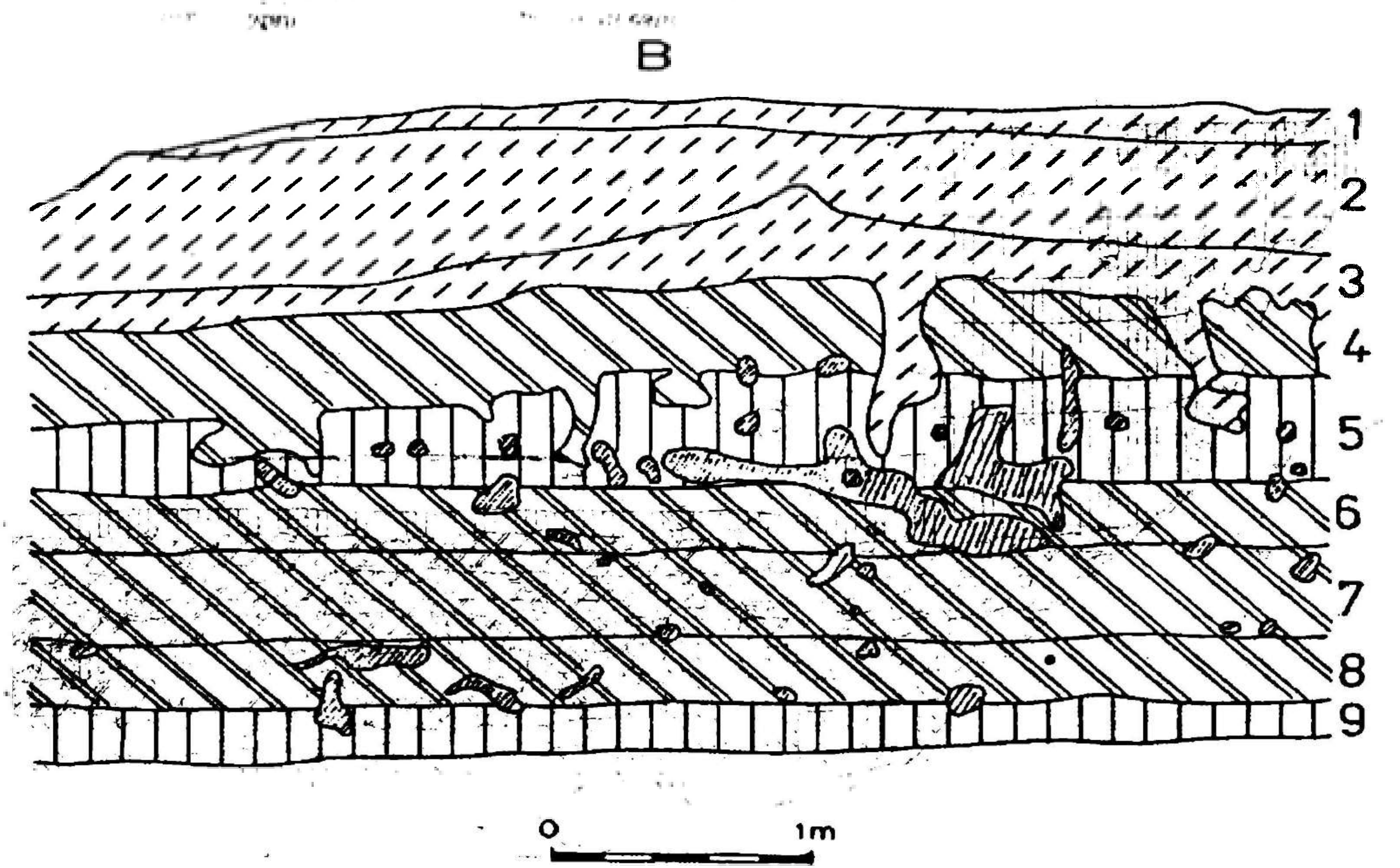

Planșa IX. Giurgiu - Malu Roșu, SI, 1992 - 1993. Profil perete vestic

www.mnir.ro

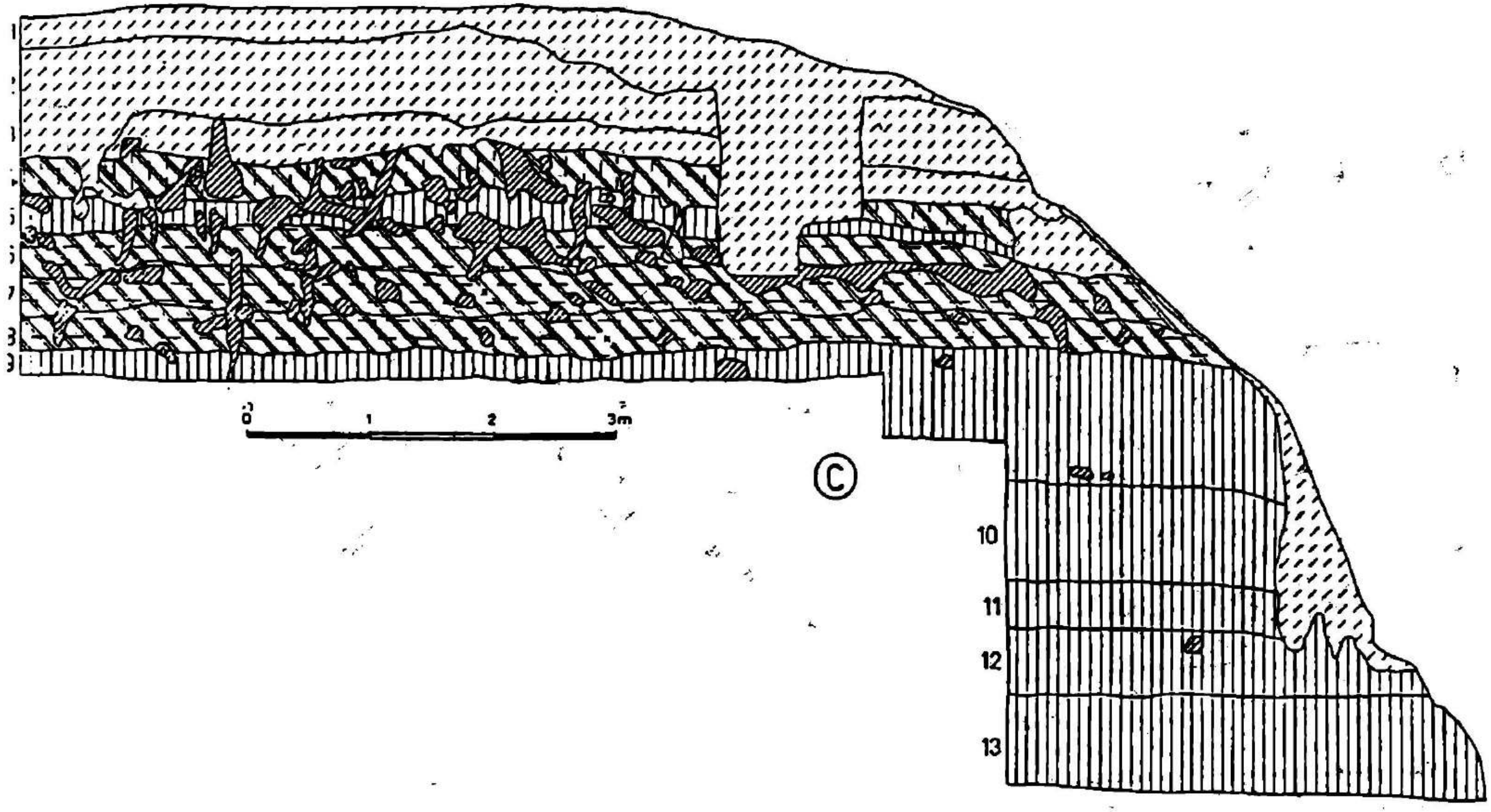

Planșa X. Giurgiu - Malu Roșu, SI. Profilul peretelui estic

www.mnir.ro

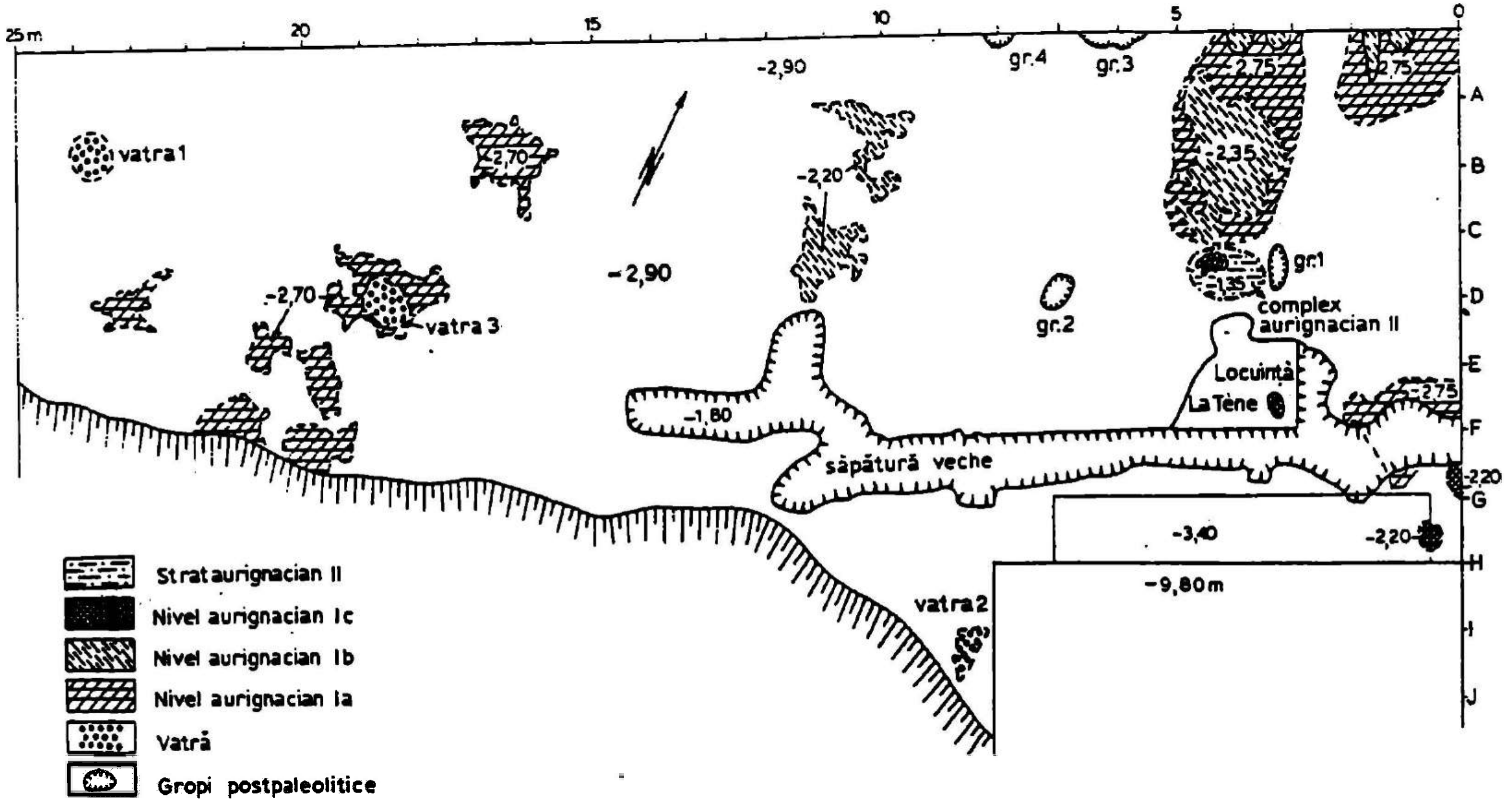

Planșa XI. Giurgiu - Malu Roșu, 1992 - 1993, SI.

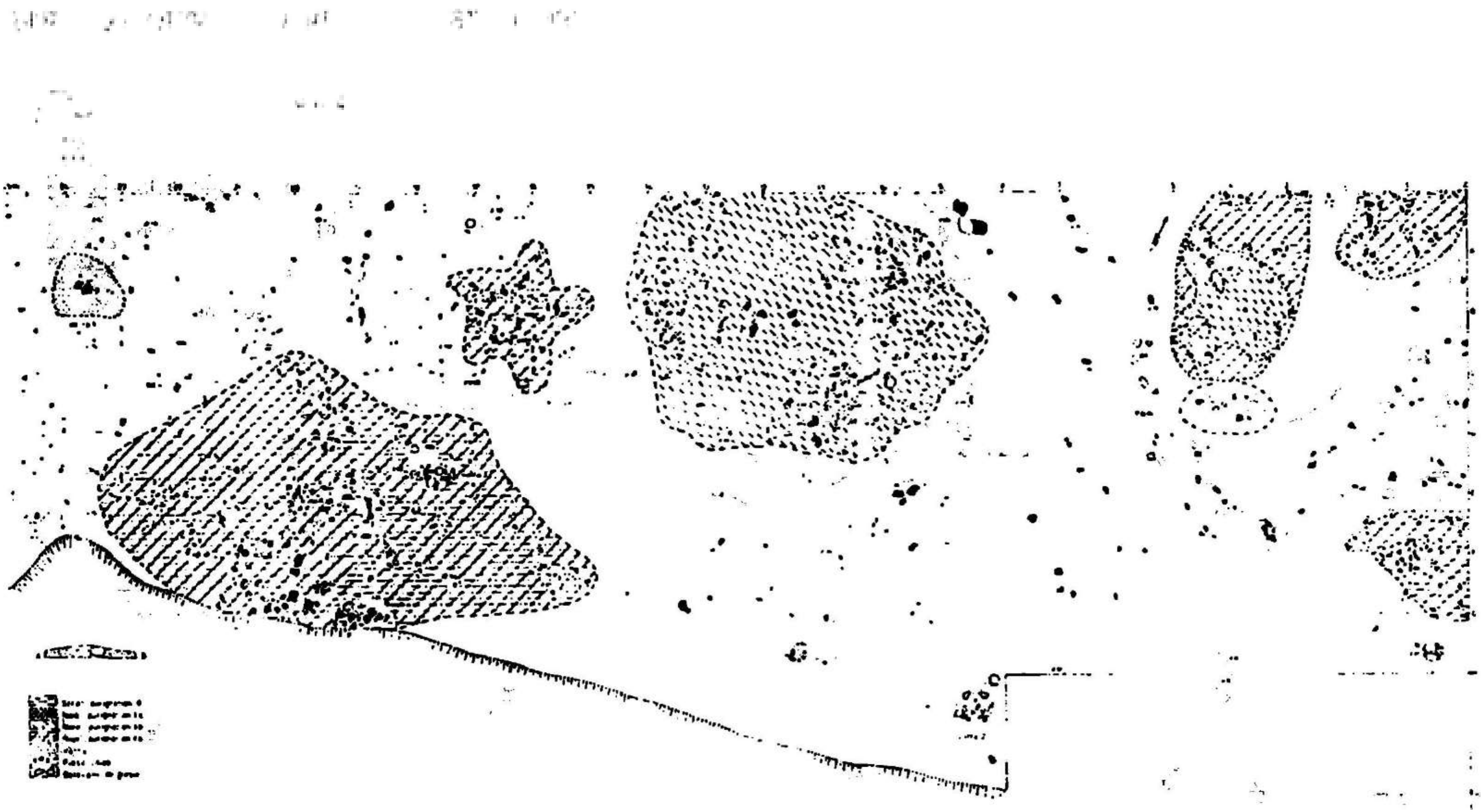

Planșa XII. Giurgiu - Malu Roșu, SI, Planul complexelor de prelucrare a silexului.

www.mnir.ro

1

2

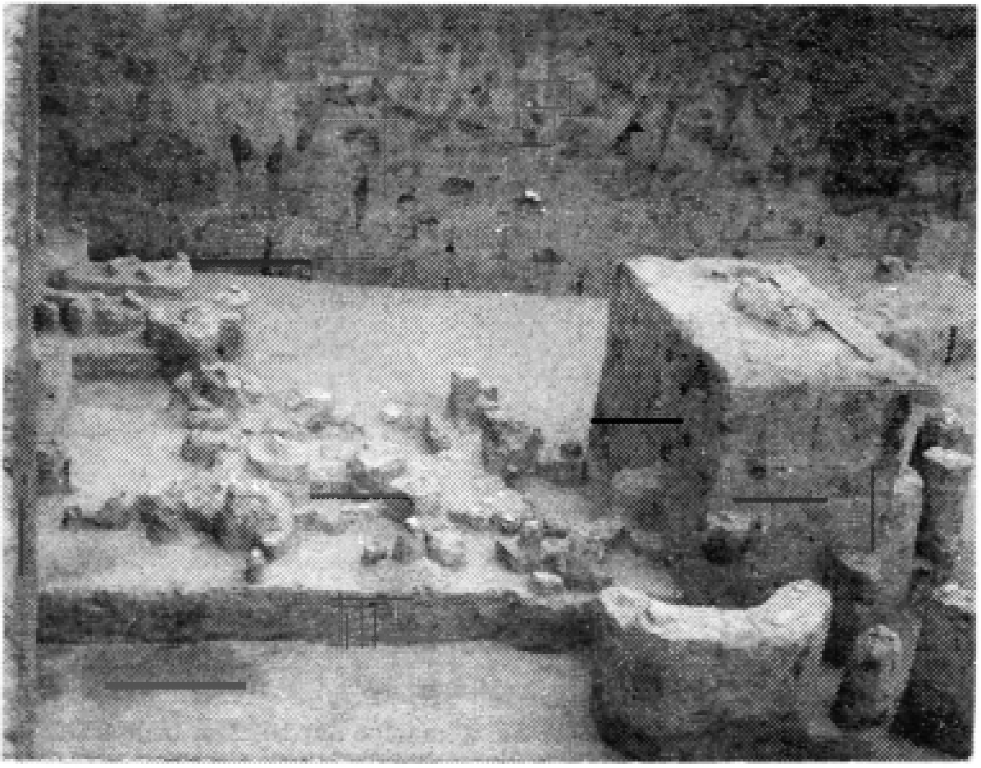

Planșa XIII. Giurgiu - Malu Roșu. 1) Imagine din SI cu sondajul făcut la baza terasei; 2) imagine cu complexe paleolitice (nivelurile AII, AIc, AIb, AIa).

www.mnir.ro

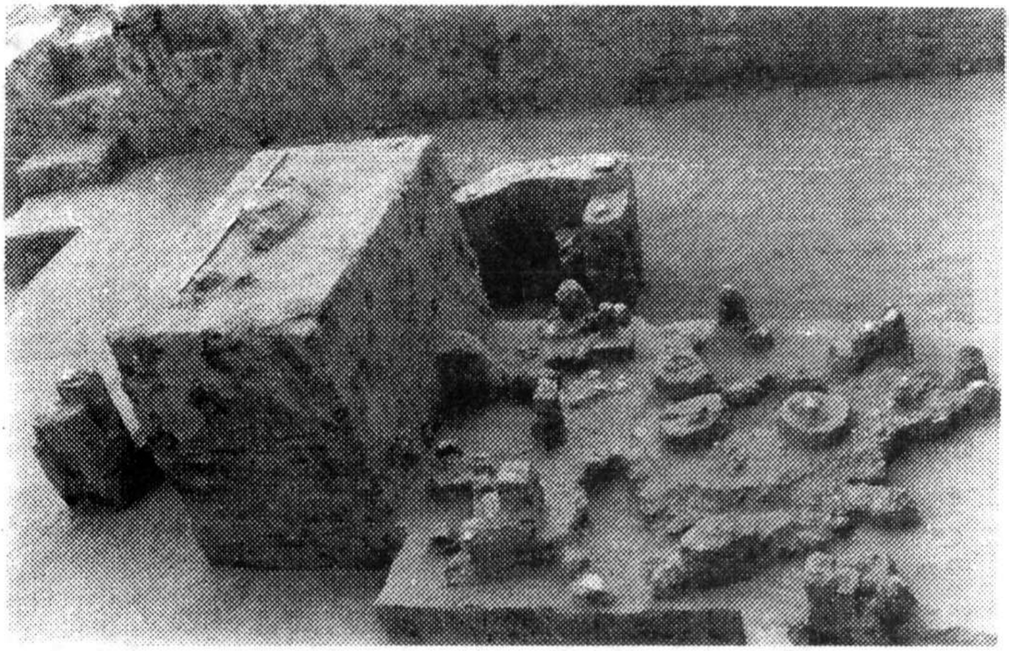

1

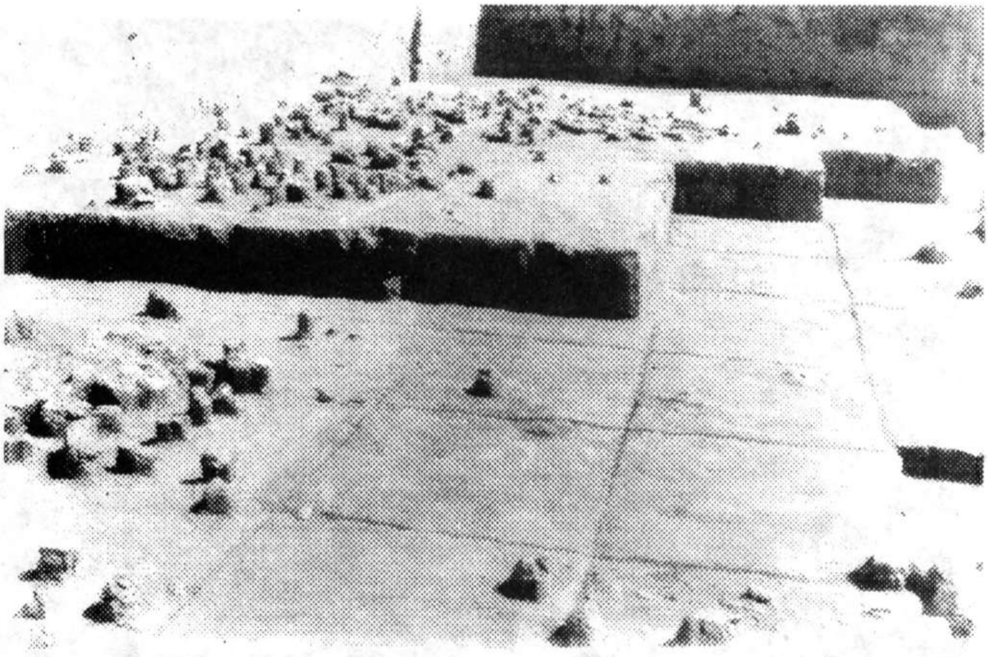

2

Planșa XIV. Giurgiu - Malu Roșu, S1. 1) Imagine din 1992 cu complexele paleolitice (nivelurile AII, AIc, AIb, AIc); complex de prelucrare a silexului (nivelul AIb), 1993

www.mnir.ro

1
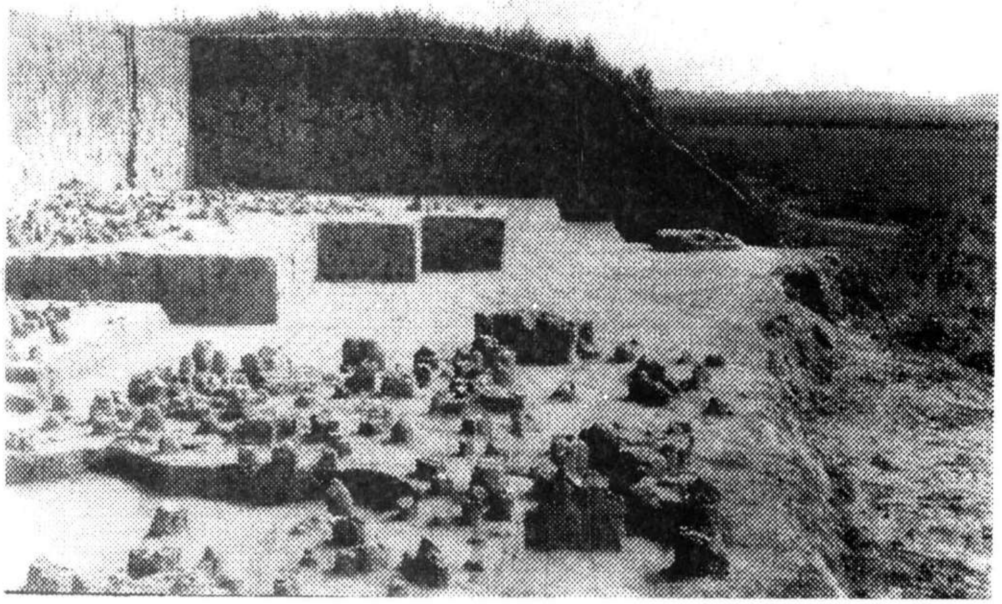

2
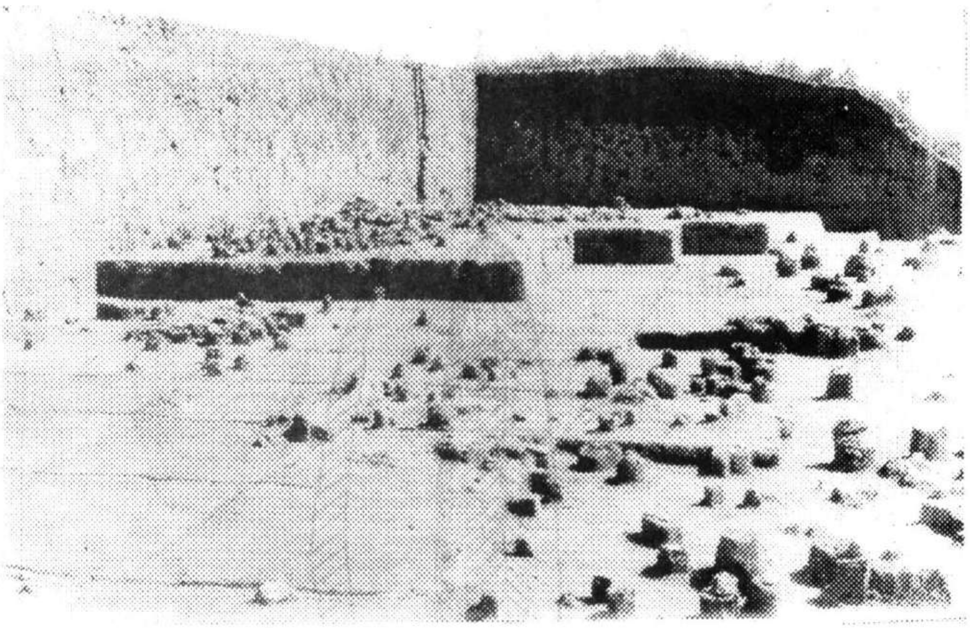

Planșa XV. Giurgiu - Malu Roșu. SI, 1993. 1 - 2) Vederi generale a complexelor de prelucrare a silexului (nivelurile (AIb, Ala).

www.mnir.ro

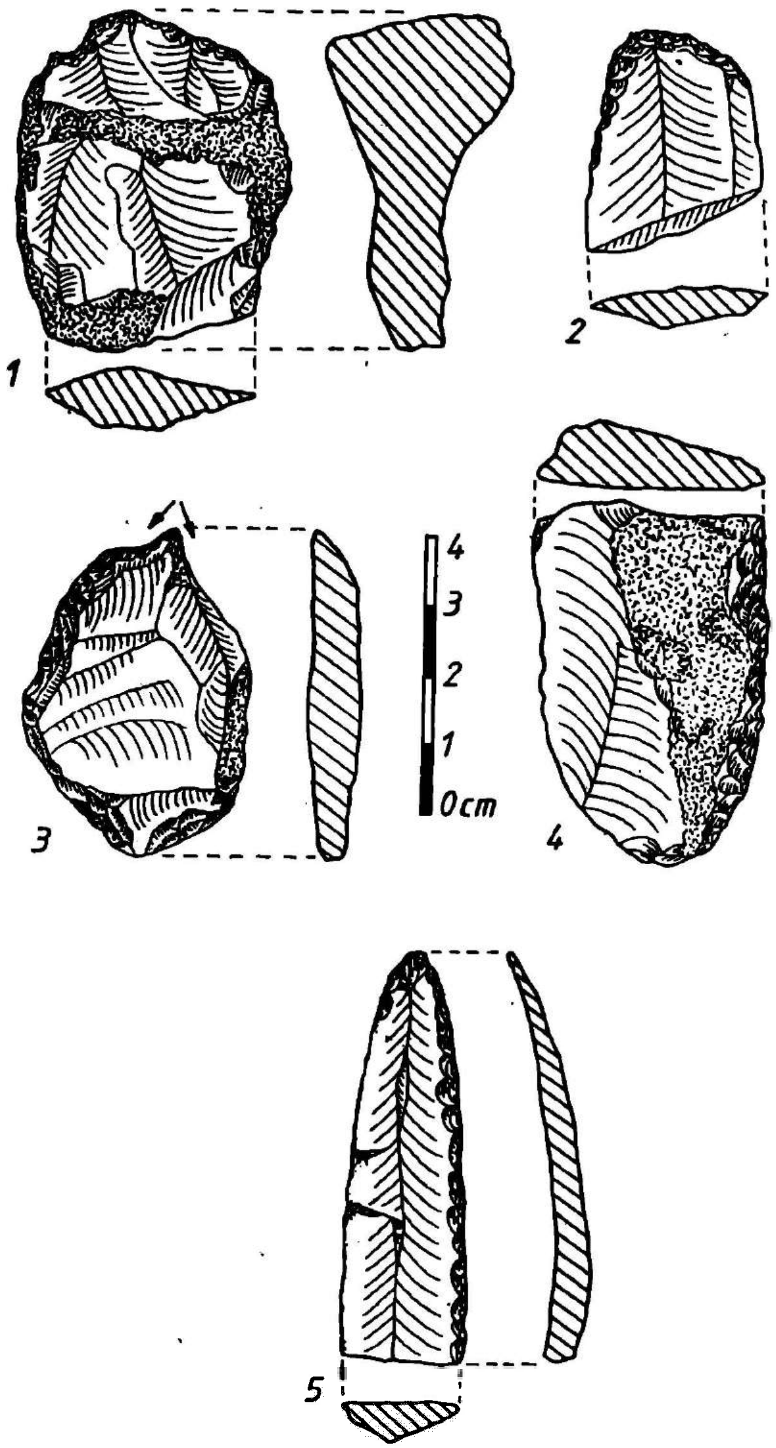

Planşa XVI. Giurgiu - Malu Roşu. Piese litice aurignaciene nivelul AIc şi AII. 1)Gratoar carenat; 2) gratoar atipic pe lamă lată fragmentară; 3) burin pe trunchiere retuşată uşor concavă; 4) racloar simplu drept; 5) lamă cu retuşe continui pe o parte (aparţine nivelului AII).

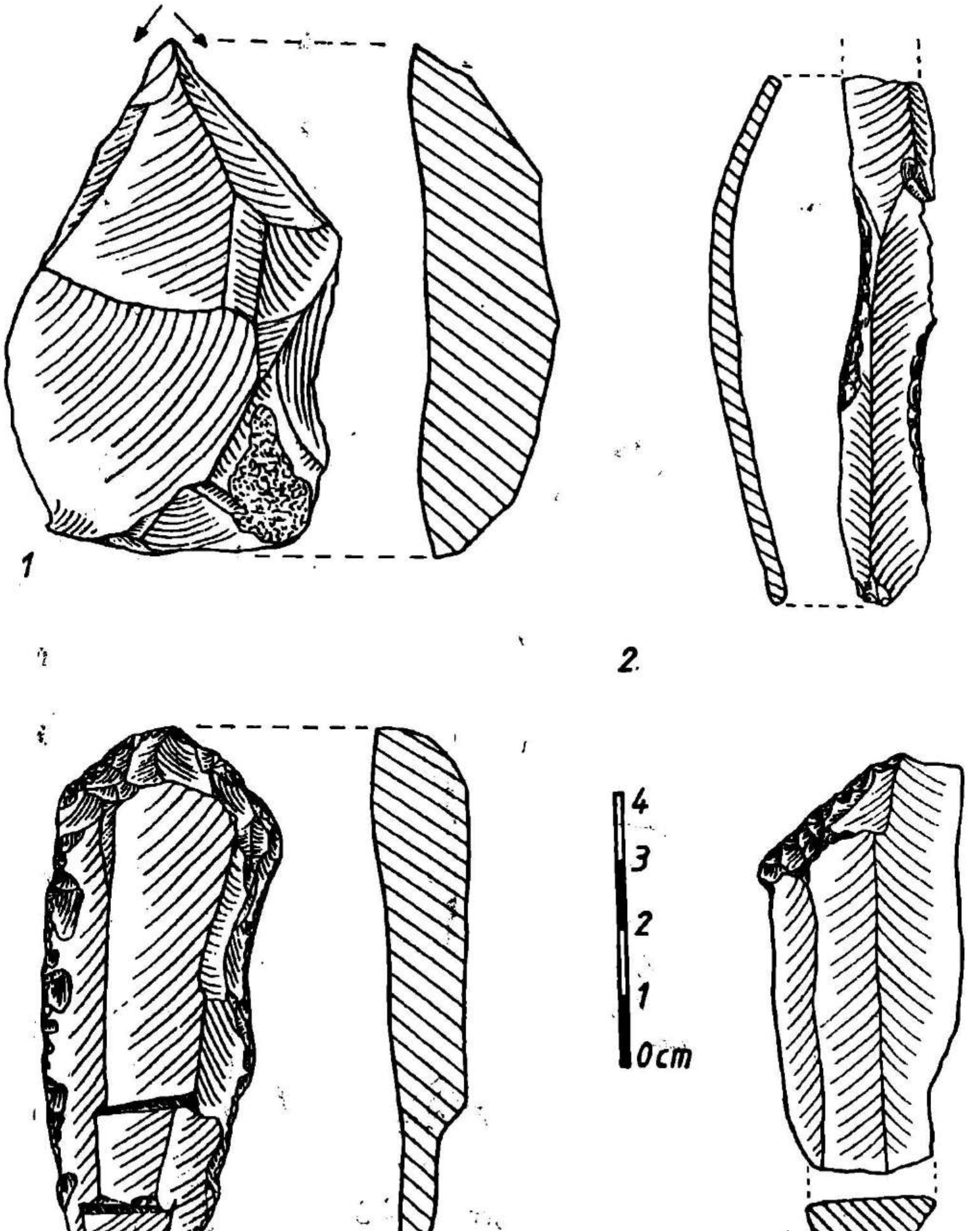

Planșa nr. XVII. Giurgiu - Malu Roșu. Piese litice aurignaciene, nivelul Alb.
1) burin diedru dejeté; 2) lamă tip étranglée; 3) gratoar pe lamă retușată;
4) lamă masivă cu trunchiere oblică retușată.

www.mnir.ro

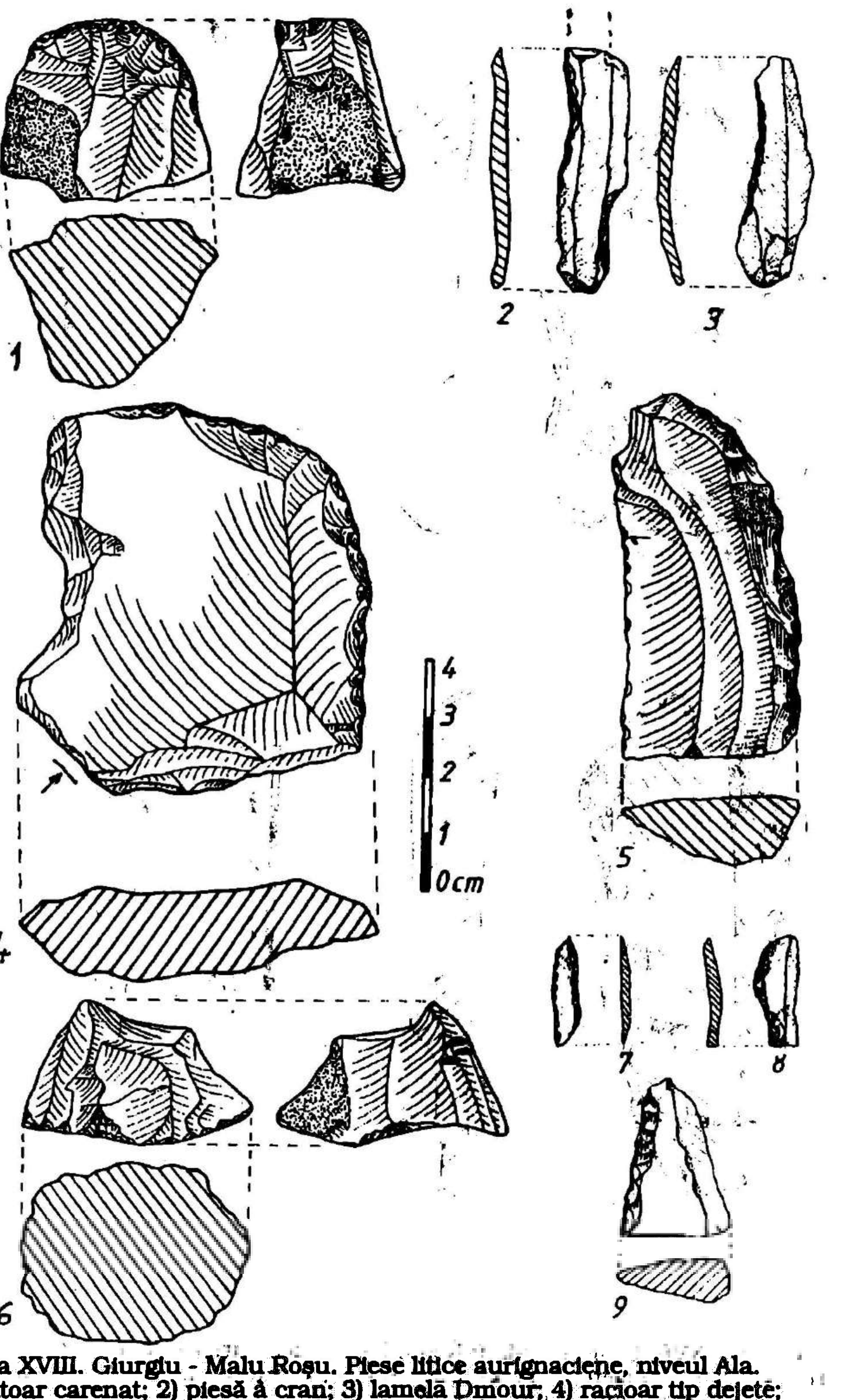

Planşa XVIII. Giurgiu - Malu Roşu. Piese litice aurignaciene, nivelul Ala.
1) gratoar carenat; 2) piesă à cran; 3) lamelă Dufour; 4) racloar tip dejete;
5) racloar simplu convex; 6) gratoar carenat; 7) lamelă Dufour; 8) piesă à cran;
9) racloar simplu drept.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES AT BORDUŞANI - POPINĂ (IALOMIŢA COUNTY) PRELIMINARY REPORT 1993 - 1994*

1. HISTORICAL BACKGROUND

Silvia Marinescu-Bîlcu

At about 2,5 km NE of Borduşani village (Ialomiţa county), in the Balta Ialomiţei, a terrain which is surrounded by the Borcea channel of the Danube, and by the Danube river itself, lies the site known by the inhabitants as "Popină"; on XIXth century maps it is referred to as "Popina Mare" - plate 1.

The site is mentioned for the first time in Ion Provianu's "Dicţionar geografic al judeţului Ialomiţa" ("Geographic dictionary of the Ialomiţa county") - Târgovişte, 1897. Ion Provianu writes: "Popină, hillock in the Balta Island, Ialomiţa - Balta County, inside the Borduşani commune territory. This hillock is 20 m high and scattered inside it, as well as around it, thick unburned potsherds are found". Pamfil Polonic, in "Raportul din 18 mai 1899" ("The 18 May 1899 report") reproduces *ad literam* Ion Provianu's text (ms. 5137, p. 121-127 and 22/940, vol. IV, caet 7, p. 73-79)[1].

Periodically mentioned, Popina was also subject of surface research. In the period between the two World Wars, Grigore Florescu and Vladimir Dumitrescu visit the site, and G. Florescu emphasises the existence of a so called "Drum al melciuşilor" ("Melciuşilor road"), which connected Popina to Capidava during drought periods. This road was probably put to use during the roman period and it would be interesting to know the role he played. After the Second World War, Ion Barnea visits the zone too, mentioning it and pointing out its importance[2]; he mentions, besides Gumelniţa potsherds, other potsherds, which he attributes to "the first Iron Age and Getian Age, roman potsherds".

Now and then, archaeological material was gathered by Ion Munteanu (Feteşti) and given to the history museums of the Ialomiţa and Călăraşi counties.

---

* Translated from the Romanian by Mihai Tomescu.
The results of the digging campaigns were presented in the Annual Reports Sessions (1986-1995), as well as on the occasion of the scientific sessions organised by the National History Museum of Romania and by the History Museum of the Ialomiţa County.

www.mnir.ro

At the beginning of the 80s, a group conducted by Silvia Marinescu-Bâlcu and including Alexandra Bolomey, Nicolae Conovici and Marian Neagu studied the site in view of systematic archaeological diggings, but the lack of work force delayed the project.

The digging started in 1986, conducted by Silvia Marinescu-Bâlcu, George Trohani and Gheorghe Matei. From 1987 on, Dragomir Popovici and from 1990 on, Radian Andreescu and Florin Vlad also collaborated, as well as Valentina Voinea and Cătălin Bem, from 1992 on.

The site, extremely rich, showing an impressive and promising thickness of the archaeological deposits, needed a complex, modern research, capable of studying and explaining the evolution of the human communities which lived here. their specific relationships with the environment, the utilisation and administration of the natural resources.

Beginning with 1993, the research became pluridisciplinary, by the collaboration of Mihai Tomescu (palynology), Constantin Haită (soil micromorphology/sedimentology), Dragoș Moise (archaeozoology - mammals - Neolithic) and Adrian Bălășescu (archaeozoology - mammals - La Tène). From 1994 on, Iulia Tomescu joined the team in view of charcoal studies, as well as Valentin Radu for palaeoichthyology. Various studies were performed by dr. Eugen Kessler (avifaunal remains), dr. Andrei Sarkany-Kiss (malacology), both from the Babeș-Bolyai University (Cluj), dr. Marton Venczel (herpetology) from Muzeul Țării Crișurilor (Oradea) and dr. Cezarina Bălteanu from the Anthropology Centre of the Romanian Academy (Iași).

The digging method, which implies a very detailed stratigraphic recording of the field information, was used for the first time in Romania in 1993, during th diggings from Hîrșova-tell (Constanța county), where a romanian-french cooperation programme is still in progress.

During the last campaigns, students from the history faculties of the Bucharest and Constanța Universities participated to the diggings. They acquired knowledge on matters such as topography or the research directions that were represented by specialists on the site.

The site has the shape of two (twin) tells, the second, smaller one, being placed southwards of the larger one. This type of twin tells was already known in the Gumelnița area (for example at Valea Argovei - Vlădiceasca).

www.mnir.ro

The larger tell is oval-shaped (180 x 70 m), with a height of 15,40 m. Several constructions (the silvic chalet and its annexes) were erected in the southern and central part of its top surface, which is almost oval (140 x 50 m). Because of recent interventions (vegetable garden, orchard, vine plantation), this top surface is inclined in the N-S direction, resulting in 2 m of difference. The southern and eastern limits of the tell are disturbed by a road which destroyed the archaeological deposits down to 1,5 m of depth. Towards the centre-west, a great ice preserving pit was dug before the Second World War. It covers 100-150 sq.m and affects at least the first 4 m of the archaeological deposits. The northern and north-western limits are also affected, at the foot of the tell, by recent human interventions and by natural collapse.

The smaller tell is 8 m high, almost oval (30 x 20 m) and is also destroyed, right at its center, by an ice preserving pit which probably pierces almost down to the base of the archaeological deposits.

Considering these facts, the northern zone of the larger tell, then occupied by domestic waste, was chosen for the diggings.

Initially, a section (SI) of 46 x 2 m was cut from East to West. Beginning with 1988, the zone between SI and the northern limit of the tell was divided in three surfaces - surface α (Sα) in the East, surface β (Sβ) in the west and between them a surface 4 m wide (Sγ), which was preserved as stratigraphic witness - plate 2.

The results of the last years' diggings, although partial, already allow us to outline some characteristics and elements which are interesting for the understanding of the human occupation's evolution in this settlement.

The stratigraphy of the archaeological deposits comprises, at the top, 2-3 levels of getic occupation. Underneath, a sarmatic grave (M IX) was discovered in Sα.

Downwards, successively, scattered hallstattian (Hallstatt B) potsherds appeared, but without forming a coherent occupation level. Some small ceramic complexes, attributed to the Cernavoda II culture, were also found - in this context was discovered the fragment of a ceramic sceptre with corded ornamentation.

In Sα a few graves, which were initially attributed - lacking a significant inventory - to the same culture, were investigated. At present we think they are

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE
A
ROMÂNIEI

www.mnir.ro

Gumelniţa graves, but more precise conclusions will be made possible by the anthropologic study of all the skeletons.

Below these levels, the investigation of the Gumelniţa occupation levels is now in progress. Their characteristics, as well as those of the La Tène levels, are presented in the following pages.

www.mnir.ro

2. LA TÈNE OCCUPATION

2.1. GETIC LEVELS

George Trohani

The stratigraphy of the La Tène occupation at Bordușani - Popină shows the following features:

from ground-level to 0,25 - 0,35 m of depth: slightly cohesive, restructured, dark brown soil, dusty and rich in ash. Modern and contemporary interventions affect the toplap of this level. The bottom part of the level contains geto-dacic *in situ* complexes; these form the second La Tène occupation level;

- from 0,25 - 0,35 m to 0,35 - 0,55 m: a lenticular levelling deposit made of yellowish loess with grey nuances eastwards, was observed in the central zone of the excavated area;

- from 0,35 - 0,55 m to 0,95 - 1,20 m: light brown sediment, darker, even grey, in the central zone and progressively turns to maroon from East to West. This is the first La Tène occupation level. On one hand it is pierced by pits dug from the second occupation level, but on the other hand, pits dug from this level cut the subsequent levels.

- from 0,90 - 1,20 m to 1,40 m: yellow clay mixed with daub fragments, potsherds, bone fragments, bone, antler and stone tools; it represents a levelling of the pre-existing eneolithic levels.

The excavation of these La Tène levels led to the discovery of about 100 pits and 11 surface dwellings (huts) - plates 3 and 4 -, belonging to at least 4 occupation phases.

The huts, having a NE - SW orientation, were 6,50 - 7 metres long and about 5,50 - 6 metres wide. These have a parallel disposition, with 1,50 - 2 m intervals between them. This disposal on well established rows suggests a care for town - planning, which led to the creation of a street network. This feature is characteristic for both occupation levels, whose dwellings are superposed to a great extent.

The floors were made of well beaten yellow clay, while the walls were made of clay applied to wattle. The huts had gable roofs covered with reed. They generally had two hearths built towards the middle of the north-eastern and south-western walls. Two of the dwellings had three hearths. Three of the discovered hearths, built

www.mnir.ro

in the proximity of north-western walls, obviously had a worshipping role, being shrine hearts, because they had inclined edges and one of them had even incised decorations (lines and circles) - plate 5, fig. 2.

The dwellings, along with the material found *in situ*, will be presented in the following pages.

Dwelling no.1. Its presence was rather supposed on the basis of the existence in Sα, □ A1 - B1, at 0,45 m of depth, of daub lumps. It was pierced by ulterior pits; it might extend southwards, in the unexcavated area.

Dwelling no.2 was almost square-shaped (NS 7,50 m x 8,00 m WE). The entrance was reserved in the western wall. Towards the NW angle, near the wall, a rectangular hearth (0,75 x 0,95 m) was partially preserved. Built directly on the floor, of yellow clay burnt to red towards the upper part, it had a baking crust 3 to 4 cm thick. A square-shaped hearth (0,70 x 0,70 m), also built directly on the floor, was discovered in the SE angle of the hut.

The floor was made of well beaten yellow clay. Walls were made of clay mixed with sand, gravel and chaff, applied to wattle.

Southwards of the entrance, outside the dwelling but within the yellow levelling layer on which it was built, the incomplete, buried remains of a 12 - 13 years old child[3] - plate 5, fig. 1 -, probably a boy, were found. Tightly rolled up, the knees bent up to the chin, he lied on his right side, with the head SE - wards and the pubis NW - wards. One half of a hand made fruitstand was placed over the inferior part of the cranium, over the clavicles and the shoulder blades (scapulae), whereas a great stone was lain over the pelvis.

Noteworthy is the lack of the leg bones from under the knees, of the left hand bones (carpus to phalanxes), of one part of the visceral cranium, of the occipital bone and of the cervical part of the vertebral column, facts which indicates rather a slaughtering than a common burial. In our opinion, this represents a ritual sacrifice made in order to confer strength and stability to the new construction intended to be built on the place. It is a manifestation of the "sacrifice for durability", in which the sacrificed individual is the bearer of a pure and innocent spirit. Children sacrifices have been known almost world-wide, ever since the antiquity, particularly when large constructions, harbours or fortifications were to be built[4].

www.mnir.ro

Inside the hut, the following ware (plates 6 - 10) was found *in situ* (numbers correspond to the ones on the plan - plates 3 and 4): 1. Hand - made jug, brick - coloured; 2. Amphora; 3. Wheel - made dish, brick - coloured; 4. Jug; 5. Hand - made cup, brick - coloured; 6. Wheel - made fruitstand, brick-grey - coloured; 7. Jar; 8. Hand - made, biconical vessel, grey - coloured, with a zigzag line incised on the brim; 9. Hand - made jar, grey - coloured, with four handle - prominences; 10. Wheel - made fruitstand, grey - coloured; 11. Hellenistic pedestalled dish; 12. Wheel - made dish, grey - coloured; 13. Hand - made jug, grey coloured, deprived of bottom; on its brim lay another hand - made jug's bottom, brick - coloured.

Dwelling no.3 was only partially excavated (its western half) - the eastern half is still overlain by the stratigraphic witness (Sy) positioned between the two excavated areas. With a NW - SE orientation, the hut was rectangular (NW - SE 8,70m x 5,00 m NE - SW). Towards the middle of the northern wall there was a flat, rectangular hearth (0,90 x 0,77 m) with a NW - SE orientation. A bottom, 7 cm thick, burnt sand layer, positioned on the floor, was covered by 4 - 5 cm of burnt clay mixed with sand and fine gravel, covered by a 1,5 - 2 cm thick baking crust.

In the middle of the hut a second hearth was found. A gravel layer (2,5 - 4 cm grained) of limestone and sandstone, situated directly on the floor, was covered by clay, burned to red and forming a 2 cm thick baking crust at the top. This hearth was provided with a low kerb made of burnt clay.

Near the SW angle a third, square shaped (0,80 x 0,80 m) and fragmentarily preserved hearth was found.

Southwards of the central hearth, fragments of door or window case were found, proving the existence of a certain architectural concern.

The *in situ* found inventory (plate 11) contained: 1. Grinding stone; 2. Roman type grinding mill; 3. Hand - made bowl, containing calcite, with painted circles; 4. Jar decorated by impression, secondarily burned; 5. Bowl; 6. Jar bottom; 7. Lid.

Outside the dwelling, westwards, four more grinding stones were found.

Dwelling no.4, rectangulary - shaped, was 7,00 m long (NS) and 4,30 m wide (WE). Towards the middle of the west side a porch (NS 3,00 m x 2,40 m WE) was built.

www.mnir.ro

The walls were made of yellow clay mixed with sand, fine grained gravel and a little chaff, applied to wattle. The floor was made of well beaten, yellow clay, with black and red burning traces.

Near the middle of the northern wall a fragmentary shrine-hearth was found. Square-shaped (0,94 x 0,94 m), it was raised in relation with the floor and had inclined edges. Overlying 14 cm of burnt, yellow sandy clay, the active part of the hearth comprised a compact, 7-8 cm thick, burnt layer, with a surface baking crust 5 cm thick. The crust was incised along the two diagonals of a 0,80 x 0,80 m square, and towards the angles of the quarters thus obtained, four little circles were also incised.

In the center of the hut's southern half, a second, flat hearth was built on an amphorae potsherds layer.

The *in situ* found inventory (plates 10, 12 - 16) comprised: 1. Amphora with the brim oriented to the south; 2. Jar; 3. Hand made jar, brown-grey-coloured, with a band of impressions and incised lines; 4. Hand-made jug, brick-coloured; 5. Hand-made cup, brick coloured; 6. Eight burnt-clay weights; 7. Small weight; 8. Weight; 9. Grinding stone; 10. Small weight; 11. Small weight; 12. Burnt stone showing an incision; 13. Amphora with the brim oriented to the north; 14. Rushlight, secondarily burned, with laced brim; 15. Jar with four knob-shaped handle-prominences, brown-coloured; 16. Wheel-made dish, grey-coloured, with glazed decoration; 17. Dish made from the bottom of a hand-made storage vessel, grey coloured; 18. Bottom of a hand-made storage vessel, brick-coloured; 19. Hand-made jar, grey-coloured, with a band of impressions between the four knobs; 20. Hand-made jar, brick coloured, with four handle-knobs and a band in relief; 21. Half of an amphora; 22. Bottom of a hand-made storage vessel, brick-coloured; 23. Fruitstand; 24. Lower half of a hand-made jar, brick coloured, with an alveolate band; 25. Little hand-made jar, brick-coloured, with four knob-shaped handle-prominences, the brim oriented to the south; 26. Grinding stone laid on hearth no. 2; 27. Grinding stone found together with the piece number 12; 28. One spindle whorl and 17 weights found in the SE angle; 29. Grinding stone; 30. Fragmentary hand-made jar or jug, brown-coloured; 31. Hand-made jar, brick-coloured, with *umbo* bottom; 32. Burnt clay ball; 33. Wheel-made jug, grey coloured; 34. Grinding stone; 35. Grinding stone; 36. Bronze sheet fragment; 37. Red deer antler fragment;

www.mnir.ro

38. Hand-made globular jar-vessel, painted, brick-coloured; 39. Small weight; 40. Amphora; 41. Grinding stone.

Dwelling no.5 was partially destroyed by modern interventions. It was NW-SE oriented and had a rectangular shape (NW-SE 7,25 m x 5,25 m NE-SW). The floor was made of brown clay and the walls of clay applied to wattle. A hearth was built in the center of the SW quarter.

Few artifacts (plates 17 - 19) were found *in situ*: 1. Wheel-made jug with grey paste, two handles and glazed decoration; 2. Ten weights and a spindle whorl; 3. Round, flat spindle whorl; 4. Flat stone weight with a perforation; 5. Quite large grinding stone with grinder, made of crumbly sandstone; 6. Jar; 7. Weight; 8. Wheel-made fruitstand; 9. Fibula.

Dwelling no.6 lied approximately under the zone excepted from excavation as stratigraphic witness, between the two excavated surfaces. It was almost square-shaped (WE 8,50 m x 8,00 m NS). It was identified, in surface α, on a 4 sq.m wide area, whereas in the β surface it appeared on a 0,50 sq.m wide area.

The floor was incompletely preserved, due to numerous ulterior pits and was made of yellow (in the eastern zone) to brown-yellow (in the western zone) clay.

No hearth or inventory were found.

Dwelling no.7 was represented only by floor fragments made of yellow clay which were found in the east of surface α. It was pierced by numerous ulterior pits.

It contained a square-shaped (0,80 x 0,75 m), flat hearth built directly on the floor. No inventory was found.

Dwelling no.8 was square-shaped (7,50 x 7,50 m). The walls were made of clay and wattle, with some posts. Outside, the walls were somewhat spongy, but smoothened. The floor, made of well beaten yellow clay, was burned to a great extent, red and crusty. A flat, circular hearth (0,75 m in diameter) was built in the center of the hut.

The following artifacts (plates 19 and 20) were found *in situ*: 1. Rhodian amphora with a stamped handle; 2. Kantharos fragment; 3. Potsherd of an imported vessel, showing an erotic scene; 4. Fruitstand; 5. Hand-made jar, with grey, ground shell tempered paste; 6. Jar bottom; 7. Jug; 8. Grinding stone.

Dwelling no.9 was also approximately square-shaped (WE 7,00 m x 6,50-7,25 m NS). The floor was a compact layer of well beaten, yellow clay.

www.mnir.ro

In the NE angle a circular, flat hearth (0,40 m in diameter), slightly sunken in the floor was found. A second hearth was built in the NW angle. It was also flat and circular (0,50 m in diameter), but it was deprived of baking crust. A third hearth was found in the center of the western half of the hut. This one was raised in relation with the floor and its bottom was represented by a layer of clay mixed with gravel and burned to red.

No *in situ* inventory was found.

Dwelling no.10. Its presence was rather supposed; it was destroyed in a great proportion. Only some fragments of clay and wattle and some *in situ* stones, from the walls, remained from this hut.

Dwelling no.11 extends southwards, under the unexcavated zone. The walls were made of clay and wattle, whereas the floor was made of yellow clay. A fragmentarily preserved hearth was found. It was built on a layer of gravel and burnt clay and its baking crust was 1-1,5 cm thick.

The inventory of the hut comprised: 1. Grinding stone; 2. Amphora; 3. Jar; 4. Jar.

As regards the dating of the dwellings, because the study is still in progress, we can afford to make only relative estimates. More precise datings will be possible only after the study of all the found inventory, including that coming from the pits. Thus, taking into account the data we detain now, we chose a more lax chronology.

Stratigraphically, the dwellings pertain to two distinct occupation phases. Dwellings no.8, 9, 6 and 7 (from the West to the East) belong to a first occupation level. Dwellings no.9 and 6 were totally deserted, which means that all inventory was removed - without destruction of the hearths. Dwelling no.8 and, to a great extent dwelling no.7, collapsed over the *in situ* inventory.

A case of particular interest, the inventory of dwelling no.8 contained different vessels: a rhodian stamped amphora contemporary to a kantharos, a fragment from an hellenistic vessel showing an erotic scene and a jar which is geto-dacic by form, but whose paste contains a great amount of ground shells (see Appendix I).

All these artifacts have been dated *grosso modo* between the end of the IInd century B.C. and the half of the I[st] century B.C.

www.mnir.ro

After the abandoning of the dwellings, the surface (ruins excepted) was carefully levelled and new dwellings were built. We noticed that, even if the street network was guarded, the new dwellings were not erected exactly on the same emplacements as the ancient ones - displacements of several meters occur. The second occupation level comprises dwellings no.10, 5, 3, 2, 1, 11 and 4.

The more important of them are dwelling no.2, with an inventory of 52 artifacts, dwelling no.4 with 41 artifacts, dwelling no.5 with 8 artifacts and dwelling no.3 with 7 artifacts. The great number of artifacts found *in situ* bears evidence for a hasty abandoning which was not, however, due to fire. Dwelling no.3 might represent an exception, as one jar is strongly burned.

One must also remark that dwellings no.2 and 4 contain several groupings of burnt clay weights and grinding stones, proving a high degree of preoccupation for weaving, fishing and cooking. The lack of large storage vessels and the presence of numerous, perforated flat weights of burnt clay or stone is to be noticed. The latter, let aside their possible use as weights for looms or sinkers for fishing nets, might also represent anchors[5] for small, light (monoxyle) boats which were probably used in the surrounding marshy area.

The dating of the second occupation level was based on the presence of a great quantity of wheel-made ware with the following attributes: made of grey paste containing calcite (it enlightens its colour - Appendix II), decorated with geometric patterns painted in red and glazed. Thus, we came to the conclusion that the level must be attributed to the second half of the first century B.C.. The possibility of this ware to originate in the first century A.D. cannot be excluded.. This was supposed because similarities can be found in the settlements from Bâtca Doamnei[6], Răcătău[7], Barboşi[8], Brad[9] or Poiana[10], in Moldavia.

The clay with considerable amounts of calcium carbonate (marly clay) originates, probably, from Dobrogea, where such deposits are known nowadays. This bears evidence for the existence of connections with the surrounding regions, let aside the contacts with the hellenistic and roman world. All these facts shall, however, be better proved by further, thorough study.

www.mnir.ro

APPENDIX I: Geto-dacic potsherds with shell-tempered paste

Material - 23 potsherds of various dimensions with shell fragments and some almost entire shells.

Taxons identified without destruction of sherds:

a) Class *Gastropoda*

- family *Viviparidae* - genus *Viviparus*;

- family *Planorbidae* - genus *Planorbis*, *Planorbarius* (*P. corneus*);

- family *Thiaridae* - genus *Fagotia=Esperiana* (*E. esperi*, *E. acicularis*);

- family *Lithoglyphidae* - genus *Lithoglyphus* (*L. apertus?*);

- family *Bithyniidae* - genus *Bithynia*;

- family *Valvatidae* - genus *Valvata*;

b) Class *Bivalvia*

- family *Unionidae*;

- family Dreissen*idae*.

All are fresh-water molluscs which live both in the Danube and in the surrounding stagnant waters.

The shells may have been taken along with the clay used in the pottery, but may have also been intentionally mixed with it. The mixing of ground shells with the pottery clay leads to the obtaining of a stronger paste. This paste is at the same time lighter and ensures a better thermal insulation.

Considering that the number of geto-dacic vessels with shell-tempered paste is very small, we can also figure an eventual ritual purpose.

Gabriela Andrei

www.mnir.ro

APPENDIX II

The presence of the calcium carbonate ($CaCO_3$) in part of the geto-dacic ware from Bordușani may be due to two situations:

a) The firing temperature was too low to allow the complete dissociation of calcite, which remains (partially) non-transformed;

b) Even if the firing temperature is high enough and the calcite is totally dissociated, the firing time might not have been long enough for the calcium oxide (CaO) - resulted from the calcite dissociation ($CaCO_3 \rightarrow CaO + CO_2$) which begins at 700°C and is completed at 900°C - to combine with the other constituents of the paste. Thus, a certain amount of calcium oxide remains in the paste and, passing through the intermediary phase of slaked lime - $Ca(OH)_2$ -, fixes carbon dioxide (CO_2) from the atmosphere: $CaO + H_2O = Ca(OH)_2$ and $Ca(OH)_2 + CO_2 = CaCO_3 + H_2O$. The process is called recarbonisation and leads to the apparition of "recarbonated nodules".

Doina Şeclăman

www.mnir.ro

2.2. ARCHAEOZOOLOGY

Adrian Bălășescu

The great quantity of pieces (3829) yielded by the La Tène levels from Bordușani-Popină allows the reconstitution of a more or less complete image on the alimentary economy of the geto-dacic population that inhabited the site (animal husbandry, hunting, fishing).

The palaeofaunistical material is very diversified, belonging to several systematic classes - 6,18% invertebrata (*Bivalvia* and *Gasteropoda*) and 93,82% vertebrata (*Pisces*, *Amphibia*, *Reptilia*, *Aves* and *Mammalia*) - see table 1. 70.2% of the pieces were found within the occupation levels, whereas 29,8% came out from various complexes (pits no.71, 78, 79, 81, 82, 83, 90 and dwellings no.5, 8 and 9).

The pits have various forms and dimensions (depths ranging from 0,5 to 2,18 m and diameters comprised between 0,5 and 1,8 m). The abundance varies between 8 faunal pieces in the pit no.82, 30 pieces in pit no.78, and 272 pieces in pit no.79 or 313 pieces in pit no.90. Dwellings no.5 and 9 yielded 1, respectively 2 pieces, whereas dwelling no.8 yielded 93 pieces.

Most of the pieces belong to mammals (54,2%), followed by the fish (36,35%).

The present study concerns only the mammal pieces. From the 2074 pieces belonging to mammals, 1544 (74,44%) were identified. Although the mammal pieces found in complexes represent only a quarter of the total amount of pieces (complexes plus cultural layers), the Minimum Number of Individuals (MNI) coming from complexes (79) exceeds the MNI found within the occupation levels (73). This seems fairly normal considering that each complex was treated as a distinct entity, a fact which induced the increase of the supposed MNI.

Among the domestic mammals 6 species were identified - *Equus caballus*, *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus scrofa domesticus* and *Canis familiaris* -, while among the wild mammals there were 10 identified species - *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa ferus*, *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Lutra lutra*, *Mustela nivalis*, *Lynx lynx*, *Castor fiber* and *Lepus europaeus*.

From the total amount of mammal bones, the domestic mammals represent 84, 13%, with a presumed MNI of 113 (74,32% of the total MNI), whereas the wild

www.mnir.ro

ones represent 15,7%, with a presumed MNI of 39 (25,68% of the total MNI) - table 2.

Domestic mammals (diagram 1)

Equus caballus (horse) - table 3 - is poorly represented (2,07% of the pieces). The estimated MNI is of 7, out of which 4 were found in complexes and 3 in the occupation levels. They are aged as follows:

- 1 individual aged less than 3 1/2 years old (ulna unfused proximally);
- 5 adult individuals;
- 1 senescent individual (advanced wear of the inferior molars).

No evidence has been found on the pieces, regarding the use of horses for alimentary purposes. Unhappily, due to the absence of whole horse bones, we could not estimate any size for the individuals.

Bos taurus (cow) - table 4 - is the most abundant species as number of bone pieces (33,8%). 24 individuals were identified, 11 coming from the complexes and 13 from the occupation levels. The slaughtering ages vary as following:

- 1 individual aged less than 6 months;
- 2 individuals aged 2 years old;
- 10 individuals aged more than 2 years old;
- 6 individuals aged more than 3 1/2 years old.

The pre-adult/adult ratio is 1:3.

The discovery of whole, well preserved metapodals allowed to estimate the size of some of these individuals - a female's metacarpal shows a size of 108,9 cm, while a pair of metatarsals yields a size of 99,2 to 99,7 cm for another female, therefore a mean size of 104,3 cm for the females. The absence of entire male bones hindered any estimation of size, but the males were certainly more robust, for their bones are more massive.

Ovicaprinae - ***Ovis aries*** (sheep) - table 5 - and ***Capra hircus*** (goat).

The ovicaprinae of Bordușani comprise 16 sheep and 4 goats.

Among the sheep, 8 were found in complexes and 8 in the occupation levels. Their slaughtering ages are:

- 4 months for 1 individual;
- 1 year 4 months for 2 individuals;
- 2 years for 4 individuals;

www.mnir.ro

- more than 2 1/2 years for 4 individuals;
- more than 3 1/2 years for 5 individuals.

Using the biometry, one male and 15 females were identified.

Whole bones enabled size estimation of these mammals. The measurement of 6 pieces (2 metacarpals, 1 metatarsal and 3 calcanei) resulted in sizes comprised between 58,9 and 64,63 cm (Teichert index), therefore a mean size of about 61,64 cm, a value very close to those obtained in geto-dacic sites of the same period from the South-East of Romania[11]. This mean size of the Bordușani sheep is also very close to the value (60,34 cm) of this mean in Europe during the La Tène period[12].

Capra hircus (goat) - table 6 - is poorly represented as number of pieces and MNI - 4, out of which 2 came from complexes (pits) and 2 from the occupation levels. One individual is a male, while the 3 others are females.

Slaughtering ages are:

- 1 year for 1 individual;
- more than 2 years for 1 individual;
- more than 3 1/2 years for 2 individuals.

The size of one of the individuals, measured on a radius, is 64,87 cm (Schramm index).

Sus scrofa domesticus (pig) - table 7 - is abundant as number of pieces (31,28%). The estimated MNI is of 48 individuals, therefore the double of the bovids MNI in this site. 30 individuals were found in complexes and 18 within the occupation levels. Their age group distribution is:

- 2 individuals aged 3 to 6 months old;
- 2 individuals aged 6 months old;
- 3 individuals aged 9 months old;
- 13 individuals aged 1 year old;
- 8 individuals aged 1 year 3 months to 1 year 6 months old;
- 14 individuals aged 1 1/2 years old;
- 4 individuals aged 2 years old;
- 1 individual aged more that 2 1/2 years old;
- 1 individual aged more than 3 1/2 years old.

Slaughtering ages were obtained by the study of the deciduous and permanent dentition, excepting individuals aged more than 3 1/2 years old, for which the slaughtering age was estimated on a proximally fused femur. The more

www.mnir.ro

aged individuals (2 aged 2 years old, one aged 2 1/2 and one aged 3 1/2 years old) were males, a fact which leads to the conclusion that they were possibly kept for reproduction.

The biometric study performed on whole bones (5 astragali, 2 calcanei and 1 metacarpal III) led to sizes of 65,17 to 76,5 cm. The mean size (n=8) is 70,3 cm (Teichert index), which means that Bordușani pigs were medium sized.

One individual showing advanced wear of teeth and an intensely decayed M3 was observed.

Canis familiaris (dog) - table 8. Although represented by a small number of pieces (5,5% of the total), there are 14 individuals (MNI) aged (by dentition) as following:

- 1 individual aged 6 months old;
- 1 individual aged 1 year old;
- 12 adult individuals (aged more than 1 1/2 years old).

7 of them came from complexes and 7 from the occupation levels.

The size of dogs, measured on one humerus, 3 radius and 3 femurs, has a variance of 51,6 to 62,4 cm (Harcourt index), with a diaphysary index of 6,9 to 8,08; the mean size obtained according to the Koudelka index is 57,7 cm. The Harcourt index shows a medium towards large size of the Bordușani dogs, while the diaphysary index suggests they were medium robust.

In characterising the Bordușani dogs by their apendiculary skeleton, dimension scales (one for the size and the other for the diaphysary index) proposed by Udrescu[13] were used. They show that these dogs have dimensions close to the top values of dog sizes known from other geto-dacian sites.

Wild mammals (diagram 2)

Even if the number of pieces and the MNI are smaller than those of the domestic mammals, the number of species for the wild mammals is bigger. Ten species of wild mammals were identified, out of which the *Artiodactyla* order is the most represented, by the *Cervidae* family (*Cervus elaphus* and *Capreolus capreolus*) and the *Suidae* family (*Sus scrofa ferus*).

Cervus elaphus (red deer) - table 9 - is the most abundant hunted wild mammal, a fact proved by the numerous pieces belonging to him and the presumed MNI - 14, out of which 9 found in complexes and 5 within the occupation levels.

www.mnir.ro

Their ageing by dentition gave:

- 4 pre-adult individuals;
- 8 adult individuals;
- 2 senescent individuals (advanced wear of the jugal teeth).

Capreolus capreolus (roe deer) is poorly represented as number of pieces (0,52%) and MNI (1,97%). Three individuals were identified, all of them within the occupation levels.

Sus scrofa attila (wild boar) - table 10. Five individuals were discovered: 1 male and 4 females. Two of them came from complexes (pits) and 3 from the occupation levels.

Size was estimated (Teichert index) on 3 bones (1 calcaneum, 1 astragalus and 1 metacarpal III); the mean size is 103 cm.

Carnivores (Ord. *Fissipeda*) are well represented in the osteological material at Bordușani. Five species were identified: *Canis lupus* and *Vulpes vulpes* (Fam. *Canidae*), *Lutra lutra* and *Mustela nivalis* (Fam *Mustelidae*), *Lynx lynx* (Fam *Felidae*).

Canis lupus (wolf) - table 11 - is poorly represented as number of pieces (0,71%) and MNI - 3, out of which 2 found within the occupation levels and one in a pit. One of the individuals shows on the left mandible (at the level of the carnassial) an inflammatory processus which affects the lingual surface.

Vulpes vulpes (fox) - table 12 - is the most abundant wild mammal after red deer - 7 individuals were identified, 3 of them from complexes (pits) and 4 from the occupation levels.

Lutra lutra (otter) - table 13 - was identified due to a humerus belonging to an adult individual, found within the occupation levels. The maximum length of the bone is 75 mm, the width of the proximal epiphysis is 19 mm and that of the distal epiphysis is 24,5 mm.

Mustela nivalis was identified on the cranium of an adult discovered in a dwelling.

Lynx lynx is represented by two mandibles belonging to the same adult individual found in the occupation levels. This individual is the only lynx discovered in the South-East of Romania until the present. His presence so far away from the mountains can be explained only by considering that winters were more glacial than usual, forcing him to descend southwards in search of prey.

www.mnir.ro

Castor fiber (beaver) is the only representative of Order *Rodentia*. He was identified due to 4 pieces belonging to 3 adults, one discovered in pit 71 and the two others within the occupation levels. One of them shows a length of 37 mm of the jugal teeth.

Lepus europaeus (hare), the only representative of Order *Lagomorpha* was identified on a distal tibia fragment belonging to an adult found within the occupation levels.

Conclusions

The animal economy of the geto-dacic community from Bordușani was centred upon domestic mammals. The pig occupies the first place in the animal husbandry (see diagram 3), fact proved by the great number of individuals - 45, therefore 52% of the total domestic mammals. This seems normal considering the surrounding biotopes of Bordușani-Popină - lakes, marshes and forests -, ideal for their breeding in semi-wildness conditions. This habitude is encountered even nowadays in the Balta Ialomiței island.

Bovids and ovids were exploited mainly for their secondary products, milk and wool; their slaughtering ages and pre-adult/adult ratio show the consideration given to adult individuals. Bovids were supposedly also exploited for draught.

Horses were probably used for traction (no evidence was found for the use of horse on alimentary purposes).

The abundant dogs are presumed of being used for guard (of dwellings, flocks) and hunting, for they are medium towards large sized.

Hunting seems that it represented a secondary activity, practised for the obtaining of supplementary food and as mean of defence against predator carnivores.

Similar to other geto-dacic sites, where red deer, roe deer and wild boar represent 71% of the total wild mammals[14], at Bordușani fragments belonging to these species form 75% at the total wild mammals.

Bird hunting is proved by the existence of a very little number of bone pieces. Considering that small bones were eaten by dogs, only the large ones are preserved.

www.mnir.ro

In the same way as the abundance of dog individuals, the great number of hunted carnivores can be explained by the necessity of protecting the community flock.

Fishing also played, probably, an important role in the alimentary economy of the site's population - 36,35% of the total pieces belong to fish. They are often represented by cranium bones, vertebrae corps, ribs.

Table 1. Bordușani-Popină. The distribution of the bone pieces by taxons.

TAXON	NUMBER	%
GASTEROPODA	133	3,47
BIVALVIA	104	2.71
PISCES	1392	36,35
AMPHIBIA	1	0.02
REPTILIA	16	0,41
AVES	109	2,84
MAMMALIA	2074	54,2
TOTAL	3829	100

Table 2. Bordușani-Popină. Species frequencies by number of bone pieces (NP) and minimum number of individuals (MNI).

SPECIES	NP	%	MNI.	%
Equus caballus	32	2,07	7	4,6
Bos taurus	522	33,8	24	15,79
Ovis aries	105	6,8	16	10,52
Capra hircus	8	0,52	4	2,63
O/C	67	4,33	-	-
Sus domesticus	483	31,28	48	31,57
Canis familiaris	85	5,5	14	9,21
TOTAL mamifere domestice	1302	84,3	113	74,32
Cervus elaphus	130	8,42	14	9,21
Capreolus capreolus	8	0,52	3	1,97
Sus scrofa attila	39	2,52	5	3,28
Canis lupus	11	0,71	3	1,97
Vulpes vulpes	45	2,98	7	4,68
Lutra lutra	1	0,06	1	0,65
Mustela nivalis	1	0,06	1	0,65
Lynx lynx	2	0,12	1	0,65
Castor fiber	4	0,25	3	1,97
Lepus europaeus	1	0,06	1	0,65
TOTAL mamifere salbatice	242	15,7	39	25,68
TOTAL MAMIFERE	1544	100	152	100

www.mnir.ro

Diagram 1. Bordușani-Popină. Frequencies of the domestic mammal species by number of bone pieces and minimum number of individuals

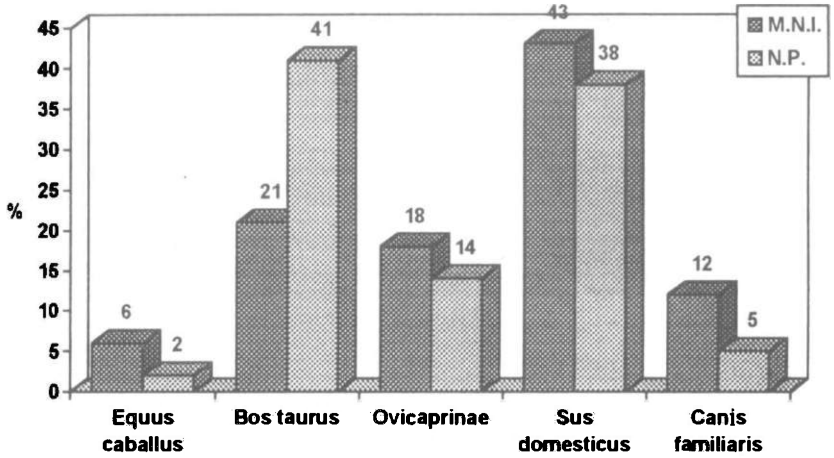

Diagram 2. Bordușani-Popină. Frequencies of the wild mammal species by number of bone pieces and minimum number of individuals

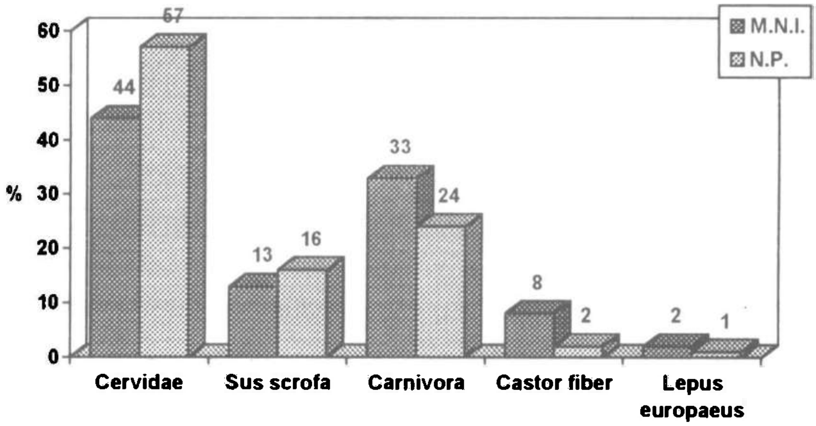

Cervidae=*Cervus elaphus* and *Capreolus capreolus*. Carnivora= *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Lutra lutra*, *Mustela nivalis* si *Lynx lynx*

www.mnir.ro

Diagram 3. Bordușani-Popină. Frequencies of the alimentary species of domestic mamals by number of bone pieces and minimum number of individuals.

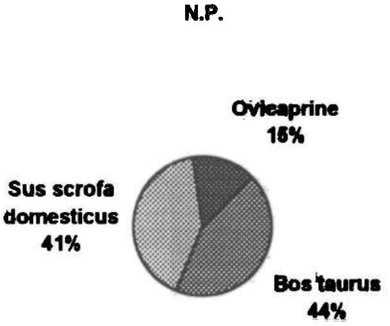

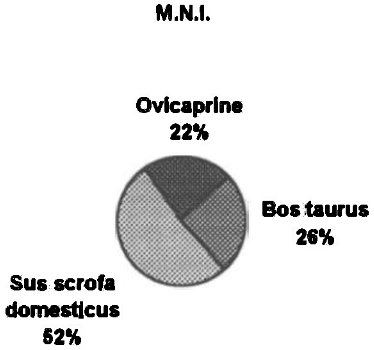

Table 3. Bordușani-Popină. *Equus caballus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (nun)**	**mean (mm)**
HUMERUS			
Bp	1	72,5	-
BT	1	69	-
METACARPUS			
Bp	2	35; 37	-
PHALANX 1			
GL	3	75- 82	77,33
Bp	3	52,5- 53,5	52,83
BFd	3	46- 46,5	46,16
Dp	3	34- 34,5	34,16
SD	3	31,5- 35	32,66
Bd	3	43,5- 45,5	44,16
BFd	3	40- 42,5	40,83

www.mnir.ro

PHALANX II			
GL	2	44; 46	-
Bp	2	51; 52	-
BFd	2	45; 46	-
Dp	2	30; 33	-
SD	2	44; 46	-
Bd	2	48,5; 50	-
BFd	2	26; 27	-

Table 4. Bordușani-Popină. *Bos taurus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements[55]	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
MANDIBLE			
10(L)	4	32- 34	32,75
10(B)	4	11-15	12,875
SCAPULA			
SLC	2	44,5; 49,5	-
GLP	1	62	-
LG	2	44; 52	-
BG	2	36; 44,5	-
HUMERUS			
Bd	2	75; 80,5	-
BT	3	62- 77	69
RADIUS			
Bp	2	73,5; 89	-
BFp	2	67; 79	-
Bd	1	80,5	-
BFd	1	74	-
METACARPUS			
GL	1	180	-
Bp	3	53- 61,5	56,16
SD	3	31- 34	32,5
Bd	1	58	-
shoulder height Matolcsi index	1	1089	-
TIBIA			
Bp	3	75- 83	79
Bd	7	51- 63,5	57
ASTRAGALUS			
GLl	7	57- 65	60,85
GLm	7	52- 58	55,31
Dl	8	31- 36,5	33,37
Dm	6	32- 37	34
Bd	7	38- 43	39,42
CALCANEUS			
GL	5	105- 129	120,6
GB	7	32,5-42	38,21
OS CENTROTARSALE			
GL	2	57; 60	-

www.mnir.ro

METATARSUS			
GL	2	188; 189	-
Bp	7	39,5- 53	46,14
SD	5	22- 28	24,4
Bd	4	47,5- 61	52,7
shoulder height	2	992,6;	-
Matolcsi index		997,9	

Table 5. Bordușani-Popină. *Ovis aries* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
SCAPULA			
SLC	2	15,5; 17,5	-
GLP	2	28,5; 32	-
LG	2	22; 22,5	-
BG	2	18,5; 19,5	-
HUMERUS			
Bp	1	37	-
Bd	6	28,5- 31	29,58
BT	6	27- 29	27,83
ULNA			
LO	2	37; 40	-
DPA	4	22,5- 25,5	24,25
SDO	4	19,5- 21	20,375
BPC	4	17- 18,5	17,375
METACARPUS			
GL	2	128; 130	-
Bp	3	22- 23	22,5
SD	3	12- 13,7	12,56
Bd	2	24; 25	-
shoulder height	2	625,2;	-
Teichert Index		635,7	
PELVIS			
LA	2	25,5; 26	-
TIBIA			
Bd	4	24,5- 27,5	25,875
METATARSUS			
GL	1	130	-
Bp	4	19,5-22,5	20,875
SD	5	10,5-12	10,9
Bd	5	23-26	24,4
shoulder height	1	590,2	-
Teichert index			
ASTRAGALUS			
GL	3	26-28,5	27,16
GB	3	16,5-18,5	17,5
shoulder height	3	589,6-	616
Teichert index		646,3	

www.mnir.ro

Table 6. Bordușani-Popină. *Capra hircus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
HUMERUS			
Bp	2	34,5; 38,5	-
RADIUS			
GL	1	163	-
Bp	1	32,5	-
BFp	1	30,5	-
SD	1	178	-
Bd	1	30	-
BFd	1	26	-
shoulder height	1	648,7	-
Schramm index			

Table 7. Bordușani-Popină. *Sus scrofa domesticus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
CRANIUM			
30	4	24,5- 28	26
31	4	16-17	16,375
MANDIBLE			
10(L)	3	30- 33,5	31,83
10(B)	3	14,8- 15,5	15,1
SCAPULA			
SLC	4	19,5- 23,2	22,05
GLP	4	31- 34,5	33,125
LG	4	24- 28,5	26,875
BG	4	21- 24	22,5
HUMERUS			
Bp	1	42	-
Bd	5	35- 41,5	38,5
BT	5	27- 32	29,7
RADIUS			
GL	1	147	-
Bp	5	25- 33	28,3
SD	5	14- 21	17,2
Bd	1	37	-
shoulder height	1	786,2	-
Teichert index			
ULNA			
DPA	4	35- 39	36,375
BPC	4	20- 25	22,625
TIBIA			
SD	2	16; 17	-
Bd	5	25- 34	29,1

www.mnir.ro

ASTRAGALUS			
GLl	5	36,5-40,5	38,3
GLm	5	34-37,5	35,3
Dl	5	18,5-20	19,12
Dm	5	18-23	20,7
Bd	5	21-24,5	22,5
shoulder height	5	670,5-748	705,5
Teichert index			
CALCANEUS			
GL	2	67; 70	-
GB	4	18,5- 20,5	19,62
shoulder height	2	651,7; 680	-
Teichert index			

Table 8. Bordușani-Popină. *Canis familiaris* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
MANDIBLE			
8	4	67- 81	75
9	4	63,5- 76	70,1
10	5	31- 36,5	33,7
11	8	35,5- 43,5	38,9
12	8	31- 39,5	34,25
13(L)	9	16- 22,5	20,8
13(B)	9	6- 9	8
14	12	14- 21	19,4
15(L)	4	7,5- 9,3	8,4
15(B)	4	5- 6,4	5,6
18	4	39- 61,5	54,75
19	12	16,5- 28	24,1
20	8	15- 21,5	18,4
25	2	159,4; 173	-
26	4	150,3- 191	169,2
HUMERUS			
GL	1	183	-
Bp	4	41- 45,5	43,6
SD	2	13; 13,5	-
Bd	5	28- 36	31,16
shoulder height:			
- Koudelka index	1	617	-
- Harcourt index	1	601	-
RADIUS			
GL	3	156- 181	168
Bp	3	18- 19	18,5
SD	4	12- 14	12,9
Bd	4	23- 26	24,08
shoulder height:			
- Koudelka index	3	502- 583	541
- Harcourt index	3	516- 595	554

www.mnir.ro

ULNA			
DPA	3	20- 26	22,6
SDO	3	17- 22	19
BPC	3	13-17	14,5
PELVIS			
GL	3	158- 164	161,6
LA	5	22- 25	23,7
SB	3	9- 10	9,4
FEMUR			
GL	3	185- 203	195
Bp	3	36- 42	39
DC	3	20- 22	21
SD	3	14	14
CD	3	48- 49	48,3
Bd	3	32- 33,5	32,8
shoulder height			
- Koudelka index	3	557- 611	587
- Harcourt index	3	568- 624	600
TIBIA			
SD	2	14; 14,5	-
Bd	2	23; 25	-
PHALANX I			
GL	3	27- 28,5	27,8
Bp	3	8,9-9	8,8
SD	3	5,6-6	5,9
Bd	3	7,5-8	7,75

Table 9. Bordușani-Popină. *Cervus elaphus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
SCAPULA			
SLC	3	34- 39,5	37,33
GLP	1	58,5	-
LG	3	43- 45	43,83
BG	3	39- 42,5	41,16
HUMERUS			
Bd	3	55,5- 65,5	61,33
BT	3	51,5- 60	56,66
METACARPUS			
Bp	4	43- 58	48,75
Sd	3	23,5-28	25,16
TIBIA			
Bd	4	52,5- 58	55,25
ASTRAGALUS			
GLl	10	55,5- 62	58,85
GLm	11	52- 59,5	55,4
Dl	10	29- 39	33
Dm	11	30,5- 38	33,13
Bd	10	35- 39	37,24

www.mnir.ro

CALCANEUS			
GL	2	117; 124	-
GB	2	36; 40	-
OS CENTROTARSALE			
GB	4	37- 46,5	43
METATARSUS			
Bp	3	38- 44	42
SD	2	22; 26	-
PHALANX 1			
GLpe	9	58- 68	62,44
Bp	9	21- 25,5	23,22
SD	10	19- 24	23,95
Bd	10	16,5- 22	18,65

Table 10. Bordușani-Popină. *Sus scrofa attila* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
SCAPULA			
SLC	2	30; 34	-
GLP	2	45; 46	-
LG	2	35; 38	-
BG	2	29; 30	-
TIBIA			
Bd	2	40; 43,5	-
CALCANEUS			
GL	2	101; 117	-
GB	4	28- 36	31,25
height shoulders			
Teichert index	2	969; 1118	-
ASTRAGALUS			
GLl	2	53,5; 54,5	-
GLm	2	47,5; 50	-
Dl	2	27,5; 29	
Dm	2	33,5; 34	
Bd	2	31; 32	

Table 11. Bordușani-Popină. *Canis lupus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
MANDIBLE			
8	2	91; 93,5	-
10	2	44,5; 45,5	-
13(L)	2	27; 28	-
13(B)	2	10; 11	-
14	2	26,5; 27	-
15(L)	3	11,5- 12	11,83
15(B)	3	7,7- 8	7,9

www.mnir.ro

TIBIA Bd	2	31; 32	-
CALCANEUS GL GB	 1 2	 63,5 22,5; 24	 - -

Table 12. Bordușani-Popină. *Vulpes vulpes* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
HUMERUS Bp Bd	 2 2	 21,5; 22 21; 23	 - -
RADIUS Bp Bd	 1 2	 14,5 12; 12,2	 - -
PELVIS LA	 4	 14,5-16	 15,22
TIBIE Bd	 4	 14- 16,5	 15,5
CALCANEUS GL GB	 2 2	 34,5; 36 11,5; 12,5	 - -

Table 13. Bordușani-Popină. *Lutra lutra* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
HUMERUS GL Bp Bd	 1 1 1	 75 19 24,5	 - - -

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA

www.mnir.ro

3. ENEOLITHIC OCCUPATION

3.1. GUMELNIȚA LEVELS

Silvia Marinescu-Bilcu, Dragomir Popovici,
Cătălin Bem, Florin Vlad and Valentina Voinea

Stratigraphy (plates 21 and 22)

The topmost part of the stratigraphie section from Bordușani - Popină shows an organic level which corresponds to the soil developed on the material of the La Tène levels. It is brown of colour, with an aggregated structure due to bioturbation (burrows) and contains scattered anthropic components. This soil level is underlain by the Gumelnița A2 levels, which also suffered pedogenetic influences. Therefore, down to about 2 m of depth, the initial features of the Gumelnița levels are dim, due to leaching and redeposition of carbonates, bioturbation and fissures caused by humidity and temperature variations.

The upper part of the Gumelnița levels is also strongly damaged by getic (La Tène) pits, which destroyed most of the Gumelnița complexes.

Below, the other Gumelnița occupation levels are well preserved and permitted the observation of the stratigraphie relationships and, therefore, of the chronology of the complexes which were integrally or partly investigated. The microtopography of the site can also be observed.

Under these circumstances, five occupation levels were identified, the investigation of the fifth one being now in progress.

Level I (-0,50 to -0,70 m) - marked by the remains of dwelling no.6 (L6), destroyed in the most part, of complex no.1 (Sα) and of a hearth, also destroyed. This level is cut by the pit of the sarmatic grave (M IX).

Level II (-1,60 to -1,80 m) - represented by the remains of dwelling no.8 (L8) and by two hearths from the A5-A6 and E7-E8 squares.

Level III (-2,00 to -2,20 m) contained the remains of burnt dwellings (L9 and L10) and of a hearth from the G3-G4 squares, which was subsequently destroyed.

Level IV (-2,40 to -2,60 m) - it can be the same as level III, considering that the remains of L 10 show a N-S inclination, with a 0,40 m difference. The remains of dwellings no.12 and 13 (L12, L13) were, however, attributed to this level.

Level V (plate 23) - is marked by the remains of destroyed, unburned dwellings (L15, L16, L19, L20, L21 and L22) and by foundation trenches which

www.mnir.ro

were discovered and investigated only partially (C33, C36, C62, C68, C79, C98, C 113, C131).

Dwelling structures

Dwelling no.12 (L12)

It was identified and investigated only in sector 6 so far, on a 12 sq.m area. It seems to extend in sectors 1, 2 and 7 and to be E-W oriented.

The dwelling was built on the destruction level of a burnt dwelling, after previous levelling and beating of these remains. The northern and western walls were made of clay and were 20-25 cm thick. No successive construction phases could be observed, but only stages marked by successive and partial reconditionings of the floor - 5 stages, with 3-6 reconditionings each, have been identified.

Corresponding to these, 5 stages of utilisation and reconditioning of the C2 oven (placed in the SE angle of sector 6, near the northern wall of the dwelling) were observed. The oven was built on the first floor and seems to have been open towards the south. The first four stages maintained the same emplacement, while in the fifth stage the oven was enlarged, reaching 2,00 x 1,85 m. Each time, both the vault and the hearth of the oven were renewed.

The profiles of the potsherds found on the floor of these dwelling are presented in plate 29.

Dwelling no.15 (L15)

It was discovered and investigated partially in sectors 3, 4, 8 and 9 on an area of about 15 sq.m and was affected by further interventions. The disposal of its remains suggests an E-W orientation. The minimum dimensions of this dwelling are 7 x 6 m. The northern and western walls are partly visible; they are made of clay, with a maximum thickness of 44 cm, an show several exterior plasterings. No wooden structure could be observed within these walls. The clay was mixed with chopped straw.

The interior of the dwelling shows three reconditionings of the floor, corresponding to three occupation phases.

In the NE corner of the dwelling, the remains of a combustion structure (hearth) were investigated; the hearth was partly destroyed by the foundation trench (C 98) that disturbed the eastern side of the dwelling. The hearth too,

www.mnir.ro

showed periodic reconditionings - plastering, 2-2,5 cm thick, of fine clay mixed with sand.

Dwelling no.16 (L16)

It was investigated in sectors 2, 3, 7 and 8 on an area of about 30 sq.m. Its northern, eastern and western limits are affected by ulterior pits and foundation trenches (C79, C13), but seems to have been E-W oriented. The dwelling was built on the remains of a burnt dwelling.

The eastern wall was preserved on 3 m of length, while the southern wall was preserved only on 0,75 m and is 0,30-0,35 m thick. The western wall, placed at 3 m from the eastern one, was preserved on 3,90 m of length and is 0,20-0,30 m thick. No remains of the wooden structure of the wall were found. Though it has not been integrally investigated, evidences from the floor sequence suggest that the walls are not contemporaneous, one of them pertaining to an ulterior interior compartmentation of the dwelling.

The profiles of the potsherds found on the floor of this dwelling are presented in plate 30.

Dwelling no.19 (L19)

The remains of this dwelling were found in sectors 6, 7, 11, and 12, on a 45 sq.m area.

They were represented by lumps of greenish-yellow sediment which formed a 45-50 cm thick wall-destruction level.

The fact that the wall fragments covered only the perimeter of the dwelling pleads for an intentional destruction. The presence, within the destruction level, of lenticular units containing domestic waste (ash, organic remains, fish scales) suggests that the interior of the dwelling was utilised, for a short period, as domestic waste disposal zone; afterwards, the portions of wall that still held up, were destroyed or even levelled.

After the removal of this destruction level, the lowest parts of the walls could be observed on the northern side (on 4 m of length) and on the southern side (on about 8 m of length)of the dwelling. The eastern wall was very poorly preserved because of a foundation trench (C 36) which destroyed most of the eastern limit of the dwelling.

www.mnir.ro

Three stages of evolution were noticed in the case of this dwelling. The first is marked by the crushing, levelling and beating of the remains of a burnt dwelling, resulting in a bed about 10 cm thick.

Noticeable from the viewpoint of the construction technique is the northern wall. Two parallel rows of stakes were planted at 20-25 cm intervals. A trellis work was made of rods between the stakes of each row, and the resulting space (between the two rows) was filled with sediment mixed with domestic waste - ash, potsherds. The structure was then plastered on both sides with clay. The total thickness of the wall reached 40-50 cm. Three reconditionings of the floor, totalling 5-6 cm of thickness, were observed for this first stage.

The second stage consists in the construction of a new platform of burnt, crushed and beaten daub which was brought especially for this purpose. The floor that overlays this platform shows four reconditionings. Northwards of this surface, on a small area were observed the remains of a structure whose utility could not be determined. Considering the negligent preparation of the floor (which shows three reconditionings), this structure could represent an annex with wooden walls - no clay wall fragments were noticed.

The third stage shows an impressive succession of reconditionings of the floor, coupled with occupation levels, 3 to 5 cm thick each, reaching a total thickness of 14-15 cm. This succession is paralleled by the succession of reconditionings of the hearth (C1) which was discovered in the dwelling, near the southern wall. This stage also records a spatial extension of the dwelling, southwards this time - floors were observed, on a 5-6 sq.m area, along the southern wall, overlaying domestic waste deposits and probably pertaining to a light building (annex) with wooden walls.

The profiles of the potsherds found on the successive floors of this dwelling are presented in plates 31 and 32.

Dwelling no.20 (L20)

It was observed in sectors 7, 8, 12 and 13. Only the destruction level of this dwelling - about 45 cm thick and covering a 17 sq.m area - was investigated.

Dwelling no.21 (L21)

The remains of this dwelling were discovered in sector 4, covering a 10 sq.m area.

www.mnir.ro

Dwelling no.22 (L22)

It was identified in sector 9 - the remains of a wall 1 m long.

Foundation trenches

Complex no.33 (C33)

It was identified in sectors 7,8 and 9 and investigated partially on 10,5 m of length. It is E-W oriented, has a U-profile and is 0,40-1,00 m wide. The maximum depth reaches 0,90 m.

On its path, 15 pits for wooden posts or stakes were observed. These posts and stakes probably formed the resistance structure of a building. The analysis of the pits' spatial disposal and depth suggested the existence of two phases, and therefore for the reconstruction of the building on the same emplacement.

Complex no.98 (C98)

It was observed in sector 4 on 6 m of length, with a N-S orientation. It has a U-profile and widths of 0,80 to 1,20 m. The maximum depth reaches 0,90 m. Towards the northern limit of the sector, the trench changes its orientation, going westwards. The pits for 5 posts and 2 stakes were found inside. As is the case with complex 33, the depth and disposal of these pits plead for the reconstruction of a building on the same emplacement.

Complex no.62 (C62)

It was investigated in sectors 7 and 12, on about 6,5 m of length. It has a N-S orientation, a U-profile, and widths of 0,60-0,70 m, with a maximum depth of 1,65 m.

The stratigraphy ascertains three phases of utilisation with slight changes of axis, with varying widths, but preserving approximately the same emplacement.

Complex no.63 (C63)

It was observed in sectors 7 and 12, being approximately parallel to complex no.62. It is 6 m long, N-S oriented, has a U-profile, a maximum width of 0,65-0,70 m and a maximum depth of 1,10 m. Eleven pits for posts - which formed the resistance structure of a building - were found inside this trench.

Only one phase of construction and utilisation could be ascertained by stratigraphic observations, though the greater depth of some of the pits could suggest a partial reconstruction of the building. We cannot, however, prove the existence of two utilisation phases.

www.mnir.ro

Conclusions

The researches performed on the Bordușani tell are completely justified by these first, preliminary results, which contribute to a better understanding of the Eneolithic from the Lower Danube basin. The following conclusions are thus only partial and we are sure that the future will see them changing, more or less.

It was noticed that the deeper the digging went, the better was the state of preservation of the archaeological remains. This situation conducted to the emphasising of several elements:

- the discovery and investigation of dwellings which were destroyed, but not by fire: this required a characteristic methodology, especially their digging by the successive removal of each statigraphic unit (SU);

- a few building techniques have been noticed, but they still cannot be correlated to the utilisation and functional structuration of the space. We can cite dwellings with foundation trenches (sometimes very impressive), with wooden floor or with only a platform prepared from destruction remains, etc.;

- as concerns the walls, we could distinguish exterior walls, sometimes including a wooden resistance frame, from interior walls that used to divide the space of the dwellings;

- the dwellings seem to be disposed on rows, E-W oriented and with the entrance possibly placed in the western wall;

- the existence of a certain orientation of the dwellings suggests the frequency of the situations which imposed this choice.

- in most of the situations, after their abandon, the ruined dwellings became domestic waste depositing zones utilised by the inhabitants of the neighbouring dwellings.

The ample development of the stratigraphy of the dwelling levels in tells explains the extension of the deposits and proves the intensity of the construction activities in such settlements.

On the other hand, it must be emphasized that the diggings results called attention to the importance of the stratigraphie disturbances, which affect to a great extent (more than 30%) the stratigraphy or the Gumelnița levels. The consequences of this fact are noteworthy in what concerns the interpretation of both the archaeologic material (pottery, tools, adornments etc.) and the results of the pluridisciplinary researches.

www.mnir.ro

3.2. POTTERY

Silvia Marinescu-Bîlcu, Dragomir Popovici and Radian Andreescu

The pottery falls into two categories, depending on fabric: coarse ware - well fired, containing ground sherds in the paste, sometimes brittle - and fine ware - made of fine sand tempered paste and fired to black or dark brown.

Most of the ware represents common use pottery, sometimes showing barbotine decoration or being negligently moulded. This category comprises biconical vessels and jars with harrow brim, sometimes everted. These forms, with predilection, have decorations painted in pasty black, which are not present in the case of the fine ware.

The larger biconical vessels, with high neck and everted brim, are made of coarse paste, being carefully smoothed at the interior. They have prominent, rounded off shoulders and oblique or vertical plastic decorations forming one or, more seldom, two rows.

The fine paste ware is the most frequent. It is represented mostly by dishes and bowls, each of these with several types. The dishes, in particular, can have thicker walls and larger sizes.

The bowls most frequently show fascicles of fine, narrow channels, parallel to the shoulder, at the base of the neck. They sometimes have notches at the level of the maximum diameter, together with blunt, conical or triangular prominences.

Most of the fine ware is carefully polished, sometimes even at the interior.

Apart from the plastic decorations, the pottery is also painted in red and/or white. Graphite painting occurs more seldom, being very rare compared to the totality of the pottery found up to the present.

Potstands

A particular category of pottery is represented by the so-called potstands (plate 34). These are certified as soon as the end of the Boian culture, having cylindrical shape, with an horizontal or slightly inclined band at the top; they are decorated with channels, notches or graphite painted (Tangâru, Petru Rareș).

In the Gumelnița A1 phase, this type of potstand is encountered together with the ring-shaped type (Tangâru, Hârșova), which become predominant in the Gumelnița A2 phase (Hârșova, Bordușani).

www.mnir.ro

At Bordușani more than 30 such potstands were found. They are generally fragmentary, but they are remarkable for their typologie diversity. From this point of view, the potstands were included in two categories: plain, ring-shaped potstands (I) and legged ring-shaped potstands (II).

Plain ring-shaped potstands have a more or less concave section, with two exceptions which have oval or convex sections. Their lower part is sometimes thickened, probably for an increased stability. The diameter of the potstands varies between 15 and 25 centimetres, while their height is of 4 to 8 centimetres.

The incised decoration predominates, presenting white or, more seldom, red incrustations. The incisions form horizontal bands or angles and circles. A few pieces are painted with white or red. Noticeable are two potstands, one of them being decorated with the tulip motif, while the other has a chess board motif painted in red and white. Another piece shows white bands forming angles on a red background. The polished and the graphite decorations are rare.

The second, less frequent category is represented by the legged ring-shaped potstands. These generally have a convex section, with a little brim at the top, and four symmetrically disposed legs at the lower part. A few pieces have incised decoration, but most of them are not decorated. We noticed an almost entirely recovered piece which is carefully worked and presents also the feet of the legs. It is possible for this piece (and maybe also for other ones) to have been provided with a zoomorphous head, in the style of a potstand found at Hârșova.

The diameter of these potstands varies between 14 and 15 centimetres, with heights of 5 - 6 centimetres.

Ii is difficult to figure out the meaning of this type of pieces. If for the plain ring-shaped potstands a practical utilisation can easily be imagined, for the legged ones we cannot exclude a cultic functionality, taking into account the headed potstand found at Hârșova.

www.mnir.ro

3.3. ARTIFACTS MADE FROM HARD RAW MATERIAL OF ANIMAL ORIGIN

Valentina Voinea

The 122 pieces discovered during the 1993-1995 campaigns belong to the Gumelnița A2 levels - 115 were found in precise stratigraphie contexts (Sα), 6 passim and one in the infilling of a La Tène pit from Sβ. The majority of them are fragmentary, show wear marks and were concentrated in domestic waste zones:

- SU (stratigraphie unit) 1182 with 25 pieces, out of which only 4 are complete;

- SU 1057 = 1065 with 5 pieces, out of which 3 are strongly damaged.

These two domestic waste zones are related to the functioning of some dwellings. The diversity and the abundance of the pieces are arguments for this relationship.

The infilling of the foundation trenches contained 28 pieces, most of them from complex C62 (9 pieces) and C63 (9 pieces). Considering the stratigraphic context, the grouping and the usual shape of the pieces, it is possible for some of them to have fallen in the trench infilling from the domestic waste level cut by the second and third phase of the trench (C62). Their utility is obvious both from the shape and the strong wear marks - in the same category were included the astragals piece no.109 and 110 (C63) and piece no.116 (C33), with the lateral side worn out.

The density of the pieces in the occupation levels is reduced (25 pieces in 15 levels) because the destroyed unburned dwellings were rebuilt after a certain cleaning of the interior.

Artifact fragments were occasionally found (5 pieces) in the construction levels.

Several criteria were adopted for the classification of the artifacts:

- from the point of view of nature of the raw material: bone, antler, teeth, shell;

- from the utility viewpoint, the following categories were considered: I - tools, II - weapons, III - parts of compound pieces (handles, supports etc.), IV - adornments (ornaments), V - figurines, VI - varia;

- from the functional point of view, on the basis of ethnographic comparations, several types were already established[15], which we designated by

www.mnir.ro

greek letters: 1 - point, 2 - chisel, 3 - spatula, 4 - smoothing tool, 5 - flaker, 6 - weaving shuttle, 7 - arrow point, 8 - harpoon, 9 - knife, 10 - dagger, 11 - boomerang, 12 - axe, 13 - hammer, 14 - handle, 15 - intermediate piece, 16 - sickle support, 17 - circular perforated piece, 18 - vessel, 19 - bead, 20 - bracelet, 21 - ring, 22 - pendant, 23 - garment adornments;

- from the active part's shape viewpoint: A - with sharp distal end, B - with round (blunt) distal end, with variants: a - punctiform active part, b - linear active part, c - active surface.

The utilisation of these four criteria allowed a more accurate analysis, which surpasses the strictly morphologic and functional limits. A more flexible classification was thus obtained by the different notation of each criteria, a classification which permits further eventual modifications imposed by the microscopic examination of the pieces.

BONE PIECES

I. TOOLS

lAa. Tools with sharp punctiform distal end

11Aa. POINTS (30 pieces) - table 14, plate 35 (fig. 1, 2), plate 36 (fig. 7)

Awls on anatomical proximum (AP): 7 pieces - pieces no.3, 7, 9, 14, 23, 25, 34. Most of them are made on metapodals (3) and ulnae (2) of small - ovicaprins (O/C), *Capreolus capreolus* (Cc) - or great - *Bos/Cervus* (B/C) - ruminants. The awl no.9, cut in an ovicaprin ulna, shows an artificial concavity on the distal extremity, suggesting the repeated piercing of a reduced stiffness material.

Questions are raised by the deep and short, horizontal or oblique incisions on the diaphysary wall of awl no.34. Their interpretation as marks of the vegetal fibres used to fasten the piece does not seem convincing. The pronounced polish due to long time utilisation (probably on vegetal material) covers the entire surface of the piece, excluding the possibility of its fixing to a support. Moreover, the incisions appear also on the base of the distal extremity, so that the fastening of the piece on such a large surface would have deprived it of any utility. The unorganised incisions could not be due to a vegetal fibre wrapped around the awl.

Awls on anatomical distum (AD) (5 pieces - 1, 15, 18, 19, 29). Four out of the 5 pieces have the distal extremity torn apart: 2 suid fibulae, one carnivore radius and the fragment of a bird bone. The single entire piece of this type was cut in an O/C tibia. As can be noticed, the awls made of suid and carnivore bones have low

www.mnir.ro

frequencies, being less resistant than the ruminant bones. Pieces no.18 and 19 show short, unorganised notches on the diaphysys' edges.

Awls on diaphysys (16 pieces - 4, 5, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 21, 22, 26, 27, 28, 31, 32, 33). This in the most frequent awl category. Ruminant tibiae and metapodals were preferred: 3 on O/C tibiae, one on a B/C tibia, 3 on B/C and 2 on O/C metapodals. A single piece was cut in a B/C rib. Pieces no. 13, 26, 31 and 33 show short, deep notches on their strongly polished surfaces.

Awls on indeterminable skeletal elements (2 pieces). Piece no.2, pronouncedly worn, shows numerous horizontal and oblique notches on the diaphysary wall, while piece no.12 has a sharp, conic point and a strongly polished distal extremity.

IAb. Tools with sharp linear distal end

I2Ab. CHISELS (35 pieces) - table 15, plate 35 (fig. 3)

Chisels on AP (2 pieces - 59 and 97). They were cut in an *Ovis* radius and in a *Bos* ulna. Piece no.57 has the AP perforated, probably for fastening to a handle. The strongly polished surface, as well as the oblique wear of the bit, prove a long utilisation.

Chisels on AD (piece no.39). The piece was cut in an O/C tibia and shows wear traces.

Chisels on diaphysys (32 pieces - 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 98). Moat of the pieces were cut on the diaphysary wall of higher resistance, easy to work bones: 10 on O/C tibiae, 4 on B/C ulnae and 8 on femurs (3 carnivores, 2 O/C, 2 suids, 1 B/C). Piece no.44 - cut in a B/C humerus - is covered by superficial incisions, circularly disposed on the diaphysys wall and probably due to the fastening of the piece to a handle. The natural shape of the suid femur explains the preference for this skeletal element with reduced resistance (chisels 45 and 55, both fragmentary).

IBb. Tools with blunt linear distal end.

I3Bb. SPATULAE (4 pieces) - table 16

Spatulae on diaphysys (pieces no.92, 93, 94, 95). Long B/C ribs were preferred for the working of these pieces. The active end is convex, carefully cut and polished.

IBc. Tools with active surface.

www.mnir.ro

I4Bc. SMOOTHING TOOLS (10 pieces - 24, 43, 96, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116) - table 16. All of them were made of astragals and show wear traces on the lateral face of the tarsus. Only one of them is partially perforated (ornament piece ?).

II. WEAPONS

IIAa. Weapons with sharp punctiform distal end

II7Aa. ARROW POINTS (piece no.30) - table 17. The piece is morphologically indeterminable. It was found in the infilling of a foundation trench (C33) and has a slightly broken point and a rectangular transverse section. The convex base was carefully cut.

IIAb. Weapons with sharp linear distal end

II9Ab. KNIVES - table 17

Knife on diaphysys (piece no.91). The knife has a curved tip, the blade slightly sharpened and a strongly polished surface.

II10Ab. DAGGERS - table 17

Daggers on AP (pieces no.90 and 119). Both of them were cut in long, resistant bones - B/C metapodals. Piece no.119 shows notches on the convex side of the diaphysys. Both pieces are strongly polished.

III. PARTS OF COMPOUND PIECES

III14. HANDLES (15 pieces) - table 18, plate 35 (fig. 4, 5), plate 37 (fig. 2)

Handles on AP (piece no.86). Only one piece, strongly torn out, was discovered. The sustaining side is strongly polished and shows circular, superficial incisions (wear marks?).

Handles on AD (8 pieces - 73, 77, 79, 84, 87, 88, 89, 102). Most of the handles pertain to this type and were worked on O/C metapodals with a medullar cavity diameter of 4-6 mm, carefully cut and polished. Tibiae were also used (one O/C and one carnivore). The utility of these pieces is suggested by the piece no.89 - a handle cut in a *Canis* tibia, with a bone point inserted in the medullar cavity. Copper points (awls) might have been used instead of the bone points[16]. Most of the handles show, on the diaphysary wall, deep, short, unorganised incisions similar to those on the awls. This is a new counter-argument to the interpretation of the incisions as traces of the vegetal fibres utilised to fix the pieces to a support.

Handles on diaphysys (6 pieces - 69, 70, 74, 75, 80, 83). Anatomical elements with large medullar-cavity diameter were preferred for the working of this handle

www.mnir.ro

type - great mammals' bones: B/C (2 metapodals, one tibia, one radius), suids (one femur and one radius).

IV. ADORNMENTS

IV22. PENDANTS - table 18

Pendants on diaphysys (piece no.120). The piece, which was cut in a *Bos* rib, has a triangular shape, perforated in one of the angles (plate 37, fig. 5).

V. FIGURINES - table 18, plate 37 (fig. 3 and 6)

Figurines on diaphysys (pieces no.118 and 121). One of them, awkwardly cut in a *Bos* rib, was found in the infilling of the foundation trench C62. On a length of 62 mm, the human anatomy (head, trunk and legs) is just slightly sketched. The other figurine, found in a La Tène pit infilling (from Sβ) follow the classical Gumelniţa plastic art patterns[17] Although fragmentarily preserved, the symmetrically disposed perforations and the schematic silhouette characteristic to this type can be distinguished.

VI. VARIA - table 19, plate 36 (fig. 4-6), plate 37 (fig. 1)

Varia on AD (piece no.72): The piece was worked on a O/C metatarsal and could have been used as an awl or as a handle.

Varia on diaphysys (10 pieces). This category includes pieces whose utility could not be precised due to their bad preservation state (the case of pieces no.6, 20, 65, 72, 107, 108) or to the lack of analogies (pieces no.103, 104, 115 and 106). Piece no.106, cut in a long *Bos* rib, could have been used for weaving[18].

ANTLER PIECES - table 20

II. WEAPONS

II8Aa. HARPOONS (pieces no.100 and 101) - plate 36 (fig. 1-3). The piece no.100, discovered on the floor of dwelling L19 is carefully worked and has sharp barbs.

III. PARTS OF COMPOUND PIECES

III14. HANDLES (5 pieces - 71, 76, 81, 82, 85). Four fragmentary handles were cut in *Cervus* antler. Their bad preservation state does not allow further specifications. The fifth handle, also fragmentary, was worked on a *Capreolus* antler tine.

www.mnir.ro

IV. ADORNMENTS

IV22. PENDANTS (piece no.105). This remarkable piece, found within the domestic waste unit SU 2008, has an angular shape, the extremities and the curved side being perforated.

TUSK PIECES - table 21

IV. ADORNMENTS

IV22. PENDANTS (piece no.122). This fragmentarily preserved piece was obtained by the longitudinal splitting of a wild boar tusk.

SHELL PIECES - table 21

IV. ADORNMENTS

IV19. BEADS (pieces no.117). Two tubular beads (plate 37, fig. 4) cut in *Dentalium* shells were found in the infilling of the foundation trench C62.

Conclusions

The information yielded by the 121 analysed pieces shows the preference for certain anatomical elements depending on the shape and utility of each type of piece. Thus, the pieces which are usually submitted to high pressure - awls, daggers, chisels, handles - were worked mostly on small (O/C or more rarely Cc) or large (B/C) ruminants' metapodals and tibiae. The metapodals reach 21,78%, followed by the tibiae with 19,80% of the total anatomical elements. The *Bos* ulna (6,73%) was frequently used to make chisels, and more rarely awls, due to its high resistance and to the flattened shape of the AD. Astragals were used for smoothing/polishing (especially in pottery), without any modification of their natural sinusoidal shape. Flat pieces (spatulae, pendants) were cut in great ribs - B/C (12,87%).

Antler was mostly used for the working of handles used for the fixing of larger diameter pieces.

From the total of 121 pieces, 102 were identified typologically, 100 cut in mammal raw material and 2 in *Dentalium* shells. Considering the number of 1526 mammal bone remains found during the 1993-1994 campaigns and the 72 worked pieces found in the same period, the worked pieces represent approximately 5% (4.71%) of the mammal bone remains. At Drăgușeni-Ostrov, in a chronologically close level (Cucuteni A4), the same ratio is of only 3%[19].

www.mnir.ro

The preference for the ovicaprins (40,4%) and B/C (37,3%) bones is explained by their abundance in the settlement - O/C represent 22,4% and bovids 21,9% of the total identified species.

Placed in a marshy region, with a rich fauna, the Bordușani-Popină tell provided favourable conditions for the development of the "bone" industry, which somewhat compensated the rarity of the lithic material.

Table 14. Bordușani-Popină. Bone pieces. Tools

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf.	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
IIAa	3	C.c	metacarpus	fragm	α	1993	11	C7	1005	62	2,49-2,61	
	7	C.c	left metatarsus	fragm	α	1994	12	E7	1182			incisions on diaphysys edges
	9	O/C	ulna	entire	α	1994	12	D7	1182		2,75	
	14	*Bos*	right ulna.	fragm	α	1994	12	D7	1182		2,87	short incisions on diaphysys edges
	23	S.	fibula	fragm	α	1994	11	B7	1260			
	25	O/C	right radius	fragm	α	1994	0	I4	1000		2.40	
	34	*Bos*	right metacarpus	entire	α	1994	13	G8	1000		2,59	numerous unorganised incisions
	1	*Ovis*		fragm	α	1993	6	B5	1002			
	15	carnivor	right radius	fragm	α	1994	12	D7	1182		2,87	
	18	S.	right fibula	fragm	α	1994	13	G7	1392		2,95	
	19	S.	right fibula	fragm	α	1994	8	I6	1400		2,78	
	29	O/C	right tibia	fragm	α	1995	12	E7	1401	62	3,38	
	4	O/C	metacarpus	fragm	α	1993	7	D4	1057			
	5	O/C	tibia	fragm	α	1993	11	C8	1085			
	8	unidentifiable		fragm	α	1994	11	C8	1260		2,75	
	10	unidentifiable		fragm	α	1994	12	F8	1182		2,76	
	11	unidentifiable		fragm	α	1994	12	F8	1182		2,79	
	13	unidentifiable		fragm	α	1994	12	D7	1182		2,75	short, unorganised incisions
	16	*Bos*	metapodal	fragm	α	1994	12	F7	1182		2,86	

www.mnir.ro

	17	O/C	tibia	fragm	α	1994	12	E7	1240		2,90	longitudinal fissures
	21	O/C	metatarsus	fragm	α	1994	12	E7	1253		2,87	
	22	unidentifiable		entire	α	1994	12	E7	1253		2,87	
	26	B/C	metapodal	fragm	α	1995	14	K7	1488		2.74	deep, unorganised incisions
	27	B/C	metapodal	fragm	α	1994	12	E7	1253		2,87	
	28	unidentifiable		fragm	α	1995	1	B1			2,75	
	31	B/C	tibia	fragm	α	1995	2	E1	13400		2,65	few short incisions near AP
	32	B/C	rib	fragm	α	1995	6	B5	1070		2,60	
	33	O/C	tibia	fragm	α	1995	7	F5				deep, short, unorganised incisions
	2	unidentifiable		fragm	α	1993	7	D4	1057			
	12	unidentifiable		fragm	α	1994	7	E5	1056		2,75	

Table 15. Bordușani-Popină. Bone pieces. Tools.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
I2Ab	57	*Ovis*	left radius	fragm	α	1995	7	E6	1384	62		perforated AP
	97	*Bos*	left ulna	fragm	α	1994	12	F8	1182			
	39	O/C	right tibia	fragm	α	1993	7	D4	1057			
	35	O/c	tibia	fragm	α	1993	11	C9			2,65	
	37	O/C	left tibia	fragm	α	1993	6	B5	1071			
	42	carnivor	right femur	fragm	α	1993	2	E3	1066		2,56	
	44	B/C	left humerus	fragm	α	1994	13	G7	1368		2,58	circular, superficial incisions (fastening to a handle ?)
	45	S.	right femur	fragm	α	1994	12	D8	1182		2,88	
	46	unidentifiable		fragm	α	1994	12	E7	1182			
	48	unidentifiable		fragm	α	1994	12	E8	1339		3,01	
	52	O/C	right tibia	fragm	α	1994	12	D8	1182		2,59	
	55	S.	femur	fragm	α	1994	7	E4	1205		2,60	
	56	*Bos*	right ulna	fragm	α	1995	13	H7	1432		2,90	
	61	S?	ulna	fragm	α	1995	14	K8	1490		2,90	
	62	*Bos*	right ulna	frag	α	1995	7	D6E6	1058	63	2,70	

www.mnir.ro

64	O/C	right radius	fragm	α	1995	4	K2	1814	98		
68	*Bos*	right ulna	fragm	α	1995	8	I4	1244	33	2,95	
36	O/C	femur	fragm	α	1993	6	C4			2,42	
38	carniv or	right tibia	fragm	α	1993	6	C6	1001		2,57	
40	carniv or	right femur	fragm	α	1993	6	C4	1007		2,51	
41	Ovis		fragm	α	1993	2	D3	1065		2,60	
43	O/C	tibia	fragm	α	1994	9	I4	1000		2,60	
47	carniv or	femur	fragm	α	1994	7	E4	1058		2,66-2,69	
49	O/C	left tibia	entire	α	1994	12	F8	1182		2,81	
50	B/C	metapodal	fragm	α	1994	13	H7	1368		2,58	
51	O/C	left tibia	fragm	α	1994	7	E6	1058	63	2,85	
53	O/C	tibia	fragm	α	1994	12	F7	1182		2,70	utilised after partial destructio n
54	*Bos*?	femur?	fragm	α	1994	13	H8	1368		2,89	
58	S	right humerus	fragm	α	1995	12	E8	1403	63	2,95	
59	*Bos*	metacarpus	fragm	α	1995	12	E7	1403	63	2,90	
60	O/C	femur	fragm	α	1995	12	F8	1401	62		
63	unidentifiable		fragm	α	1995	7	D6E6	1058	63	2,70	
66	O/C	tibia	fragm	α	1995	7	D6E6	1058	63	2,70	
67	unidentifiable		fragm	α	1995	passim					
98	unidentifiable		fragm	α	1994	13	H7	1368		2,77	

www.mnir.ro

Table 16. Bordușani-Popină. Bone pieces. Tools.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
I3Bb	92	B/C	rib	fragm	α	1994	12	E7	1182		2.69	
	93	B/C	rib	fragm	α	1994	7	E5	1320		2.86	
	94	C/C	rib	fragm	α	1994	3	I1	1295		2.95	
	95	unidentifiable		fragm	α	1995	9	I6	1377		2.75	
I4Bc	24	O/C	astragalus	entire	α	pasim						
	43	O/C	astragalus	entire	α	pasim						perforated ?
	96	O/C	astragalus	entire	α	1994	13	G7	1368		2.58	
	109	O/C	astragalus	entire	α	1994	7	E6	1058	63	2.57	
	110	O/C	astragalus	entire	α	1994	7	E6	1058	63	2.67	
	111	O/C	astragalus	entire	α	1994	12	F7	1182		2.67	
	112	O/C	astragalus	entire	α	1994	2	F3	1185		2.60	
	113	O/C	astragalus	entire	α	1994	12	F8	1182		2.70	
	114	O/C	astragalus	entire	α	1994	12	F7	1182		2.89	
	116	O/C	astragalus	entire	α	1994	9	J4	2025	33	2.51	

Table 17. Bordușani-Popină. Bone pieces. Weapons.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
II7Aa	12	unidentifiable		fragm	α	1994	7	E5	1056		2.75	
	30	unidentifiable		entire	α	1995	8	G5	1244	33	2.70	
II9Ab	91	unidentifiable		fragm	α	1994	12	E7	1182		2.76	strongly polished on the whole surface
II10Ab	90	B/C	metapodal	fragm	α	1994	11	B7	1279		2.62	
	119	B/C	metapodal	fragm	α	1995	9	K6	1377	98	2.75	unorganised incisions on the convex surface of the diaphys.

www.mnir.ro

Table 18. Bordușani-Popină. Bone pieces. Parts of compound pieces, adornments, figurines.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
III14	86	O/C	left metatarsus	fragm.	α	1994	11	C7	1279		2.82	
	73	O/C	metacarpus	fragm.	α	1994	13	G7	1368		2.58	deep, unorganised incisions on the diaphysys edge
	77	O/C	left tibia	fragm.	α	1994	3	H2	1267		2.52	unorganised incisions on the diaphysary wall
	79	O/C	left metacarpus	fragm.	α	1994	12	F7	1221		2.90	unorganised incisions on diaphysys
	84	O/C	left metacarpus	entire	α	1995	9	J4	2025	33		unorganised incisions on diaphysys
	87	O/C	left metatarsus	entire	α	1994	9	J4	1370		2.67	unorganised, superficial incisions on diaphysys
	88	O/C	left metatarsus	fragm.	α	1994	12	F7	1182		2.68	
	89	*Canis f.*	left tibia	fragm.	α	1993	7	D4	1057		2.69	compound piece with bone point
	102	O/C	metacarpus	fragm.	α	1994	8	H4	1244	33	2.60	unorganised incisions on diaphysys
	70	*Bos*	left tibia	fragm.	α	1993	6	C4C5	1020			
	74	*Bos*	right metacarp.	fragm.	α	1994	12	E8	1182		2.49	
	75	*Bos*	right metatars.	fragm.	α	1994	11	B7	1280			
	80	*Cervus*	radius	fragm.	α	1995	13	I7	1498			
	83	S	right femur	fragm.	α	1995	12	E7	1401	62		

www.mnir.ro

	69	S	humerus	fragm	α	1993		B6			2,66	
IV22	120	B/C	rib	fragm	α	1994	4	J3	1371		2,47	
V	118	*Bos*	rib	entire	α	1995	12	F8	1401	62	2,95	
	121	unidentifiable	rib	fragm	β	1995	1	1112				

Table 19. Bordușani-Popină. Bone pieces. Varia.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
VI	72	O/C	metatarsus	fragm	α	1994	12	E7	1258		2,98	
	6	unidentifiable		fragm	α	1994	11	C8	1314		3,00	
	20	unidentifiable		fragm	α	1994	3	H2	1295		2,64	
	65	B/C	right tibia	fragm	α	1994	12		1000		2,52	
	103	unidentifiable		fragm	α	1994	12	D8	1182			perforated
	104	unidentifiable		fragm	α	1994	7	E6	1058	63	2,85	perforated ?
	106	*Bos*	rib	entire	α	1994	12	D8	1240		3,04	perforated at one end; polished surface; weaving shuttle ?
	107	*Bos*	rib	fragm	α	1994	passim					see piece no.106
	108	*Bos*	rib	fragm	α	1994	12	E8	1182		2,57	see piece no.106
	115	S	right tibia	fragm	α	1995	4	L3	1814	98		

Table 20. Bordușani-Popină. Antler pieces. Weapons, parts of compound pieces, adornments.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
II8Aa	100	*Cervus*	antler	fragm	α	1995	12	D8	1265		3,09	on the floor of L19
	101	*Cervus*	antler	fragm	α	1994	12	F7	1182		2,91	
III14	71	*Cervus*	antler	fragm	α	1994	14	K7	1390		2,62	
	76	*Cervus*	antler	fragm	α	1995	12	D8	1182		2,56	

www.mnir.ro

	81	*Cervus*	antler	fragm.	α	1995	9	J6	1377		2.80	
	82	*Cervus*	antler	fragm.	α	1995	12	F8	1401		2.90	
	85	C.c.	antler tine	fragm.	α	1995	4	K3	1814	98		
IV22	105	*Cervus*	antler	fragm.	α	1995	7	D5	2008		2.75	perforations at the ends and in the angular region

Table 21. Bordușani-Popină. Tusk and shell pieces. Adornments.

Type	Inventory number	Identification		Preservation state	References							
		Taxon	Anatomical element		Surf	Year	Sector	Square	SU	Complex	Depth (m)	Observations
IV22	122	S	tusk	fragm.	α	1994	7	E5	1281		2.65	
IV19	117	*Dentalium*	shell	entire	α	1995	12	F7	1401	62	2.90	two beads

www.mnir.ro

3.4. MICROMORPHOLOGICAL STUDY

Constantin Haită

3.4.1. General background of the micromorphological study

The neo-eneolithic settlement from Bordușani-Popină is situated in the flood-plain zone of Balta Ialomiței, which had the character of a muddy sedimentary zone during the Holocene epoch.

The stratigraphy of the archaeological deposits consists in a succession of units with silt and silty loam sedimentary matrix, with variable colour and structure, which contains different types and amounts of anthropogenic components:

- relatively pure grey, yellow, yellow-greenish and brownish sediments with elongated and vesicular voids and vegetal prints containing altered vegetal s debris;
- microlayered units with variable amount of millimetric to centimetric anthropogenic constituents: charcoal, ash, bones, daub;
- reddish burnt daub containing large fragments of charcoal and yellow-orange unburned construction materials with vegetal prints and wood remains;
- ashy, organic and compound waste deposits;
- brown, organic rich soil units.

The sedimentary units have variable thickness, ranging between some millimeters, in the case of the occupation units formed within the dwelling structures, and some decimeters, for the reddish and yellow-orange daub units and for the natural soil units which occupy the upper part of the stratigraphie section. The units interpreted as constructed floors and the constructed units which form the walls are some centimeters thick.

3.4.2. Field problems and sampling strategy

During the 1993 campaign, a selective sampling was performed on the main stratigraphic section (southern section) in order to establish a classification of the main sedimentary types of the archaeological units. This classification of the different sedimentary facies at a microscopic level allows the interpretation of the sedimentary units in terms of formation processes. We consider this classification a useful mean which contributes to a better integration of the microscopic analysis with the field perception of the archaeological deposits.

www.mnir.ro

In 1994, a selective sampling was performed on the archaeological structures studied in the surface Sα during the excavations. For the present study 12 samples are analysed.

The micromorphological study tries to settle some field problems as follows:

- raw materials and the mode of preparation of the construction materials;
- mode of construction of the archaeological structures;
- mode of fitting out of the floors;
- nature of the accumulated materials and related human activities;
- nature and degree of the transformations of the archaeological constituents and their significance in tenns of anthropic activities.

3.4.3. Method and materials

The micromorphological studies need undisturbed, oriented samples of sediment. The size of the sample depends on the sampling strategy and on various aims of the research[20]

The sampled blocks of sediment and soil are impregnated with synthetic resin in order to enhance their cohesion and stoniness. Our samples were impregnated at the Laboratory for Metals Restoration of the National History Museum of Romania. After their consolidation and drying, thin sections were prepared at the Laboratory of Soil Micromorphology of the National Institute for Pedological Research and Agrochemistry, Bucarest[21]

The basis of this classification consists in the recognition of the anthropogenic, pedogenic and sedimentary features which are diagnostic for the main formation processes[22]. This work is elaborated on the same principles as in the case of the neo-eneolithic site of Hârșova-tell[23]

The main types of sedimentary units are presented in the following table.

Main types of sedimentary units

Type	Diagnostic features	Function
1. Construction materials		
1.1. Raw sediments	vesicular and fissural voids dense, homogenous fine mass anthropic components absent phytoliths absent	Constructed floors Fitting out plasterings on floors

www.mnir.ro

1.2. Mixtures		
1.2.1. Less careful preparation, straw binder	channel voids high porosity low homogeneity anthropic components absent phytoliths common	Walls, successive plasterings Constructed floors
1.2.2. More careful preparation		
a) straw and chaff binder	channel voids low porosity, dense, homogenous fabric anthropic components absent phytoliths common	Walls, successive plasterings Constructed floors, fitting out plasterings on constructed floors
b) dung binder	vesicular and fissural voids dense, homogenous fabric anthropic components absent phytoliths present fine, altered vegetal debris	Plasterings on the walls and on the constructed floors
2. Accumulated materials		
2.1. *In situ* accumulation	vesicular and fissural voids dense, homogenous fabric	
a) Ashes and charcoal		Hearth structures
b) Organic	vughy structure fissural voids homogenous fine mass	
c) Mineral		Accumulation of ochre on constructed floor
2.2. Secondary accumulation		
a) ashes and charcoal	fissural voids fine interbedding with siltic units heterogeneous dense fabric variable degree of combustion	Accumulation on the constructed floors; spread zone of anthropogenic constituents
b) organic	various organic components	Accumulation on floors

www.mnir.ro

	variable degree of decay various construction materials	
2.3. Waste	vughy, chamber voids loose, chaotic fabric heterogeneous variable degree of decay	Waste zones
3. Destruction	large chambers heterogeneous loose-packing of the fragments of construction materials large charcoal fragments, ashes or decayed wood may be present	Breakdown of anthropogenic structures with/without firing
4. Fitting out of the inhabited surfaces	fissural voids fine layered units with decayed plant remains and inter-connected phytoliths homogenous, dense packing	Vegetal mat on constructed floors
5. Natural deposits		
5.1. Natural accumulation	fissural voids dense, homogenous fine layered clay and fine silt units	Water reshuffling; accumulation
5.2. Natural transformation	fissural voids ferrugineous and phosphatic impregnations	Physical and chemical transformation
	fissural network decayed vegetal remains organic rich fine mass crumby, aggregated structure	Pedological transformation

www.mnir.ro

3.4.4. Anthropogenic deposits; preliminary results on their interpretation

3.4.4.1. Construction materials

The construction materials are prepared from siltic sediments containing abundant coarse, rounded and subrounded calcareous silt, flaky mica and quart-sand grains in a well-sorted calcitic groundmass. This type of sediments represents fine alluvia which occur in the vicinity of the tell and even in the alluvial bar which forms the base of the settlement.

The main type of construction materials is characterised by the presence of elongated voids containing inter-connected phytoliths. The ferrugineous impregnations and the fine vegetal debris also testify that these channels result from the decay of the original straw and chaff binder.

These construction materials are prepared by the addition of vegetal matter to the fine alluvial sediments. They differ by the degree of homogeneity and the porosity and are interpreted as resulting from a more or less careful preparation. These mixtures with straw and chaff binder occur in the case of walls with successive units and constructed floors.

Another type of mixture containing organic matter is represented by the construction materials which contain fine, altered vegetal debris. Their high degree of fragmentation and decay could be explained by their provenance from herbivore faeces. These materials occur as plastering units on the external part of the walls and on the constructed floors.

Another type of mixture is represented by a construction material occurring in the central part of a house wall. This material contains fine (<1 cm) fired daub fragments and charcoal fragments.

The construction material consisting only in raw sediments presents a dense, homogenous fine mass and vesicular porosity. In the voids there are no traces of organic matter. This type of material occurs as house walls, constructed floors and the plastering of the bottom of a grave.

3.4.4.2. Constructed floors and associated activities.

<u>Dwelling no.19</u>

In the case of this dwelling structure we have studied the sedimentary units corresponding to two inhabited zones separed by an internal wall.

www.mnir.ro

In the northern zone we noticed a succession of constructed floors and occupational units. The floors are 2-3 centimeters thick and are made of raw sediments and covered, in two cases, by vegetal mats. These are indicated by the vegetal remains altered *in situ* (plate 38, photo A). In the field they can be recognised as thin microstratified units containing dark brownish organic impregnations. At the microscopic level, the occupational units, 1-2 millimeters thick, are characterised by the absence of anthropogenic constituents, a fact which suggests a well maintained floor surface. The studied succession presents, at its upper part, two centimetric units which were interpreted as fitting out plasterings on the floor, made of raw sediments. They were not covered with mats.

In the southern zone of the dwelling we observed a succession of construction and fine occupation units (plate 38, photo B). The base of this succession is represented by a constructed floor made of a mixture of fine sediment and rare fragments of unfired daub. This unit contains rare fish bones and fine charcoal fragments. The floor is fitted out with fine (0.4-1 cm thick) units made of two types of materials:

- a mixture of sediment and fine, brownish, altered vegetal debris originating, most probably, in herbivore faeces;
- raw sediments.

The occupation units are 2-3 mm thick and contain very rare anthropogenic constituents. They show features which are diagnostic for a moist environment: very thin accumulations of clay size particles, formed by water reshuffling, vertical fissures, greenish ferrugineous impregnations. This situation can be interpreted as resulting from the maintenance consisting in the moistening of the floor surface.

In the same zone of the dwelling, in the proximity of a hearth, the occupation units contain fine charcoal fragments and fish bones distributed on the floor surface (plate 40, photo B), which suggest an activity surface related to the preparation of food.

The internal wall of this dwelling shows the following structure:

- in the internal part, an alternance of units prepared from raw sediments and 2-3 mm thick units containing fine, altered vegetal debris. This alternance is interpreted as representing the successive stages of plastering of the internal part of the wall. The first construction unit of the wall overlies the constructed floor of the house.

www.mnir.ro

- in the central part of the wall, we observed a vertical alternance of two sedimentary units prepared by addition of anthropogenic constituents: fragments of burnt daub (3-7 mm) and charcoal, separated by a 1-1,5 cm thick unit made of raw sediment. This unit presents a characteristic microlayering indicating, most probably, that it was laid down in wet state. Further study is necessary in order to specify if the central part of the wall was built with mud bricks.

In the case of a wall fragment we could notice that the internal zone of the dwelling structure presents a succession of 0,5-1 cm thick constructed floors, covered by 1-2 mm thick units (plate 39, photo B) which can also be observed on the wall of the house.

The constructed floors (plate 39, photo A) are prepared from a mixture of sediment and fine vegetal fragments as straw binder. The fine overlaying units are made of a mixture containing fine, altered vegetal debris which can originate, most probably, in herbivore faeces. The units representing the plastering of the wall correspond, as type of material and preparation, to those of the house floor and can be related to three phases of reconditioning of the house.

In the case of a dwelling structure studied on the main stratigraphic section, at the upper part of the constructed floor we noticed a 2-3 mm thick ochre layer, associated with fine clay units formed by *in situ* accumulation through water reshuffling (plate 40, photo A). The presence of the ochre level, which was observed only here, is interpreted as related to activities of preparation or utilisation of this material. This unit is overlain by another constructed floor, also associated with 1-2 mm thick clay units accumulated under wet conditions. The upper part of the sample presents a loose fabric unit with large fissures, corresponding to the abandon phase of the structure.

In the case of another dwelling structure, studied on the same statigraphic section, we observed a succession of fine occupation units and units of fitting out plastering of the constructed floor. The floor is made of daub containing straw binder and presenting a high degree of homogeneity. It is plastered with raw sediments. The occupation units contain fine anthropogenic constituents: charcoal and fish bones. These units are interpreted as formed in a less carefully maintained zone, probably meant for culinary activities.

In the case of a child grave (M XIV), the sedimentary unit situated under the skeleton represents the plastering of the bottom of the inhumation pit and is made

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

of raw sediment. The fissures resulting from the drying of the water saturated sediment, indicate that it was applied in wet state (plate 41, photo A).

Overlaying this sedimentary unit, we noticed a 1-2 mm thick unit which contains vegetal fragments and presents a characteristic microlayering. In the cellular voids there are accumulated humic particles originating in the decay of the human body (plate 41, photo B). This unit is interpreted as vegetals laid on the plastering before the burial.

www.mnir.ro

Ana-Cezarina Bălteanu

GRAVE M XIV (plate 42) - Sα, sector 8, □ I6.

The skeleton belongs to a child aged 1 1/2 years.

The cranium is represented only by its frontal bone. The forehead is broad (a value that relatively diminishes during growth), with the fronto-parietal fontanelle (*fonticulus anterior*) widely opened (leaving access to the frontal portion).

The frontal is bipartite, showing a widely opened and complete frontal suture (*sutura metopica*) - a very rare feature. Great, round orbits, characteristic for little children, can be distinguished on the facial cranium.

The nasal aperture (*apertura piriformis nasi*) is ellipsoidal, another characteristic for children.

The mandible is very gracile, with the mental protuberance not yet formed.

The two dental arches show some lacteal teeth and numerous dental buds.

The postcranial skeleton is well represented in all his components.

The length of humerus is 97 mm, for radius - 75 mm -, for cubitus - 84 mm - and for the femur - 122 mm -, values that correspond to the presumed age of the individual.

Also characteristic for the age of 1 1/2 years are: no synostosis of the apophyses with the vertebral body and no synostosis of the three hip bone components (ilium, pubis and ischium).

GRAVE M XV (plate 43) - Sα, sector 8, □ H5.

The skeleton belongs to an 8 year old individual and is almost complete.

A slight fragmentation of the facial cranium and of the mandible was noticed. A certain massivity of the mandible and of the totality of the bones suggests that the individual was a male.

The neurocranium shows an ovoid shape in *norma verticalis*. In *norma occipitalis* the occipital bone appears very swollen out while the cranial relief is slight. Unhappily, the facial massif could not be completely reconstructed. Some cranial dimensions will, however, be pointed out:

- the cephalic index (70,9) indicates a dolichocephalic cranium;

www.mnir.ro

- the longitudinal porio-bregmatic index (58,7) is characteristic of the orthocranial category;

- the transversal porio-bregmatic index (82,7) is characteristic for the metriocranial type.

The length of the long bones (150 mm for humerus, 202 mm for the femur and 155 mm for tibia), as well as the teeth development and the synostosis of the endocranial sutures give informations concerning the age of the individual.

Some long bones, mainly the femur and tibia, present interesting morphofunctional disposals encountered at the ancient populations. So are the flattened outlines of femur and tibia, correlated to the muscular development, as well as another particular feature of tibia, called "the oriental facet", known mainly from populations accustomed to rest in squat position.

The anthropological analysis of this skeleton allowed the identification of a mediterranoid component, which is characterised by a dolichocephalic neurocranium of medium height, with a fairly rounded occipital and a slight cranial relief (even more emphasised because the subject is a child), and a narrow, low and gracile mandible. Therefore one can admit that the child in M XV certainly included a mediterranoid component. Another present typologie component could be protoeuropoid (from his stature which is a little taller for his age).

Human remainders were found in a pit (Sα, 16, -2,70 m): the left tibia, left radius and left cubitus, unfortunately deprived of any cranial fragment.

The particularity of these bones lies in the fact that, while they are very small and too gracile for an adult female, all epiphyses are fused, ageing her about 20 years. Tibia length - 173 mm - corresponds to an age of 8 years, whereas radius (165 mm) and cubitus (65 mm) correspond to an age of 12-13 years.

This situation of very small sized bones belonging to an adult individual, is a very difficult pathological case of nanism, the first of such importance in the whole speciality's bibliography - Necrasov[24] also describes a case of dissendocriny troubles on human remainders discovered at Traian (Neamț), in a Cucuteni-Ariușd context.

<u>GRAVE M XVI</u> (plate 44) - Sα, sector 3, □G1.

The bones belong to a child aged about 3-4 years. They are fragmentary and were not found in anatomical connection.

www.mnir.ro

The cranium is represented by neurocranium, mandible and maxilla fragments.

The forehead is strongly swollen and the fronto-parietal fontanelle is widely open.

Neurocranium is spheroidal in *norma verticalis*, with a cephalic index of 90,3, characteristic for brachycephaly.

The mandible is gracile, with a faint mental protuberance, some lacteal teeth and numerous dental buds characteristic for this age.

The postcranial skeleton is well represented by gracile bone pieces. Vertebrae components (apophyses and bodies), as well as hip bone components (ilium, pubis and ischium) are not fused. Humerus length is 124 mm, while that of tibia is 128 mm.

GRAVE M XVII (plate 45) - Sα., sector 8, □ I6.

The remainders belong to a 7 years old child.

The neurocranium is represented only by the right parietal bone and some fragments of the left one. The features of the parietal bone seem to indicate an antero-posteriorilly lengthened neurocranium, that suggests the existence of a mediterranoid component.

The humerus measures 164 mm in length and the radius 136 mm.

The vertebral bodies and apophyses are not fused.

Disparate human remainders were also found:

- Sα, □ H6, SU 1225, -2,70 m.

Three fragments from one young individual's (18-20 years) hand, as well as one metacarpal and two phalanxes I and II. Their gracility suggests that they belonged to a woman;

- Sα, □ H6

Tibia fragment belonging to a 5-6 year old individual. The tibia has a platicnemic aspect ("sword" aspect), well known for the ancient populations;

- Sα, □ J4

Great bone fragments, with missing distal end, from the left forearm of a 14-17 year old individual (possibly a woman considering the gracility and the flat muscular relief).

www.mnir.ro

3.6. ARCHAEOZOOLOGY

3.6.1. PISCES

Valentin Radu

Archaeoichthyology - the study of fish remains from archaeological sites - is, in Romania, a new research direction as part of the pluridisciplinary research carried out in archaeological sites. The main cause for the accumulation of fish remains in these sites are man's activities.

As the tell from Bordusani-Popina is situated in Danube's vicinity, it was normal to consider that fishing was one of the main occupation of the site's inhabitants. The great amount of fish remains found during the digging of various levels emphasised the importance of ichthyologic research which had to solve problems of great interest:

- which were the captured fish species, the numbers and sizes of individuals;
- which were the methods used to capture, to process and to prepare the fish;
- which was the importance of fish in the alimentation of the site's inhabitants, in trade and generally, in the site's economy;
- was there a seasonality of capture and in which way it is reflected by the stratigraphy; this kind of observations might have significant consequences for the global interpretation of the research (biostratigraphy, biochronology, palaeoeconomy etc.)

Thorough ichthyological research was to be carried out in order to answer these questions.

Up to the present day, anatomo-specific identifications of bone pieces belonging to fish, recovered from archaeological diggings, were sparse and resulted only in some inventories (due to the imperfect recovery methods) which could not allow further, thorough analysis. These identifications were made on the romanian archaeological sites mainly by archaeozoologists - S. Haimovici, O. Necrasov, A. Bolomey.

The sampling of the ichthyologic material during the 1993 and 1994 campaigns was not realised by proper methods, so its analysis led to a simple specific inventory for the 1993 pieces, which was completed by the size and weight estimation for the 1994 material. Nevertheless, the results of the present study are of the greatest importance by being the first of this kind for this site and because

www.mnir.ro

they pointed out the necessity to improve the sampling methods in order to obtain relevant data which would reflect the most accurately possible the habitation's characteristics.

Materials and method

The fish remains are found in great amounts within the Gumelniţa A2 levels and especially in the domestic waste accumulation zones. Along with the fish bones and scales, these zones contain potsherds, charcoal, ash, shells and mammal, bird and reptile bones. Let aside the domestic waste zones, the fish remains are sparse and come from former domestic waste zones that were disturbed during the successive occupation periods, and whose contents was mixed to great amounts of sediment, as is the case with the various stratigraphic disturbances (trench and pit infillings), the levellings or the destruction levels.

The bone pieces are very well preserved, in spite of the great lapse of time; severe forms of chemical alteration were not observed. The bones are seldom covered by a carbonate crust which does not interfere, however, with specific or anatomical identification. The only problem is the advanced fragmentation degree of the bones, which renders measurements (used in size reconstitutions) difficult.

During the 1993 campaign, the fish remains were collected manually from the digging, together with the mammal and bird bones, without paying a special interest to anyone of them. But after the taxonomic sorting, we noticed that a great part of the pieces pertained to fish, so that we found it necessary to retain and study them. Being manually collected, the fish remains included only the great pieces (>10 mm) and are relatively few compared to the excavated volume.

As a result, in 1994 the collecting was more accurately performed, resulting in 2779 bone pieces from a domestic waste unit, the minimum dimension being of 5 mm. The pieces were washed, dried and marked, and afterwards studied in the laboratory. Each one was identified anatomically and then, if possible, specifically, by comparing it to the skeleton reference collection. The bones which could not be identified, as well as the ones that were only anatomically identified, are considered indeterminable (IND). For the 1994 material, size and weight estimations were also performed.

www.mnir.ro

Faunal composition

1993. 825 bone pieces coming from 19 stratigraphic units (SU) were studied. Due to the reduced number of pieces per SU, the material was studied as a whole the unique goal of this study consisting in the achievement of a first faunal inventory of the site - table 22 presents the identified species. It can be noticed that these are species which are frequent both in the Danube and in the ponds of its flood plain. From the 509 specifically identified pieces, the most frequent are the ones belonging to three species: wels catfish (*Silurus glanis*) - 20,48%, carp (*Cyprinus carpio*) - 20,96% and pike (*Esox lucius*) - 16,72%. The other present species hardly exceed, some of them, 1%: zander (*Stizostedion lucioperca*) - 0,84%, roach (*Rutilus rutilus*) - 0,24% and perch (*Perca fluviatilis*) - 0,12%.

Taking into account the rather inaccurate modality of bone collecting, we considered that MNI (minimum number of individuals) and size estimates were not suitable.

1994. Two domestic waste zones (SU 1182 and 1368) were the subjects of the study (table 23). 1106 (40%) out of the 2779 fish bone pieces yielded by SU 1182 were specifically identified, whereas in the case of SU 1368 there are 244 (56%) specifically identified pieces out of 431. These are very good percentages, considering that unidentifiable pieces included many bones which can very seldom be specifically identified, such as ribs, pterygiophores, fin spines, vertebral apophyses etc.

These samples contain, too, species which are common in the Danube. In addition to the species en countered in the 1993 samples, new species, were found, which come to enrich the *Cyprinidae* family - *Leuciscus idus* (ide), *Aspius aspius* (asp) and *Tinca tinca* (table 2). As is the case with the 1993 material, *Cyprinus carpio* (carp), *Silurus glanis* (wels catfish) and *Esox lucius* (pike) predominate both by number of pieces and MNI, confirming the 1993 observations. Cranial bones are more frequent compared to the post-cranial skeleton pieces (24,23% in US 1182 and 23,77% in US 1368). Among the post-cranial pieces only vertebrae, which are better preserved and also constitute a taxonomic criterion, were taken into account.

One of the possible explanations of the reduced number of vertebrae can be the consumption of conserved fish (by drying, smoking or even salting). The motive is that for conservation purposes the spine is removed, only the cranial skeleton

www.mnir.ro

remaining[25]. Removal of the spine was probably performed at the capture site or at the foot of the tell; no distinct preparation zone (with abundant fish vertebrae) was evidenced so far.

Size estimates

The size estimates were carried out using comparative data from the reference collection and from bibliography. The measuring was performed on the bones which permitted MNI estimation.

Silurus glanis (wels catfish) - is a rheophile species which enters the flood plain's ponds during reproduction. It can reach 300-400 kg in weight and 5 m in length, although most of the captured individuals usually range between 30 and 40 kg[26].

This is the most frequent species in the studied material. Sizes were estimated on the first pectoral fin spine - measuring points are shown in plate 46, fig. 1. These measurements were compared to the values obtained from the reference collection in order to estimate the length and weight (diagram 4) of the 21 and 9 individuals (the minimum numbers of individuals recovered from the two SU) - diagram 1.

SU 1182. The total estimated weight is of 187 kg, the individual extremes attaining 1,7 kg and 35 kg. 6 out of the 21 individuals are large sized and have weights of 15 to 35 kg. The rest of 17 do not exceed 7 kg in weight. The mean weight of one individual is, therefore, 8,9 kg.

SU 1368. Total estimated weight - 110 kg; individual weights vary between 2,5 and 35 kg. 7 individuals do not exceed 10 kg in weight, while only 2 individuals have weights of about 35 kg. Mean weight of one individual - 12,3 kg. This unit also contained the hyal bones (ceratohyal and epihyal) of a 2,4 m/150-200 kg. individual.

Esox lucius (pike) - is a predatory species encountered principally in stagnant water, but also in running water. Common dimensions vary between 2-3 kg and up to 1 m; very seldom it can attain 16 kg in weight and exceed 1 m in length[27]

The measurements for the size estimation were made on the right dentary bone which was the most frequent. On this bone we measured the width of the symphysis with the left dentary (x) - plate 46, fig. 2 -, for which Brinkhuizen[28] used the following function to reconstruct the total length (T_L) of the individual: T_L =

www.mnir.ro

12,4722x + 152,9629; afterwards, the weight (W) can be estimated: logW = 3,1938 $\log T_1$ - 5,0775.

SU 1182. The 15 individuals are middle to large-sized: 514 mm/0,892 kg to 764 mm/3,166 kg, with a mean of 1,705 kg/individual. Total weight - 25,589 kg.

SU 1368. 3 individuals of quite similar sizes (477-514 mm), with a total weight of 2,487 kg; mean weight - 0,829 kg/individual.

Stizostedion lucioperca (zander) - is an oxyphile species which lives in the Danube and in clear stagnant waters with firm bottom; it enters the flood plain's ponds before reproduction and withdraws them at the lowering of the water level. Usually it has 40-70 cm/1-2 kg, but sometimes it can reach 12-15 kg[29]

SU 1182. The right maxilla being the best represented bone, measurements (plate 46, fig. 3) were made on the six of them, yielding weights of 0,6 to 2,6 kg. The mean weight was of 1,5 kg/individual and the total weight - 9 kg -, which mean fairly large sizes for this species.

SU 1368. The advanced fragmentation state of the cranial bones collected from this unit excluded measurements. But 2 out of the 3 vertebrae were well preserved, allowing the deduction of their position (rank) within the rachis and measurements for size estimation using the GRP (Global Rachidian Profile) method[30]. As can be seen on diagram 5, one of the two vertebrae superposes exactly the GRP of an 1010 g individual, while the other is placed near the GRP of an 2500 g individual (estimated weight 2000 g).

Family *Cyprinidae*. Five species were identified pertaining to this family. For most of them, sizes were estimated on the bones which are characteristic for this family - the pharyngeal (ceratobranchial V).

Cyprinus carpio (carp) - is a large-sized species - 2 kg/50 cm, but larger individuals (10 kg) are also encountered. The romanian record is of 27 kg/1,3 m[31]. In our material it is the second frequent species as number of bone pieces.

SU 1182. MNI = 15 was estimated on pharyngeals. The weights were estimated on the maximum height and width of pharyngeals (plate 46, fig. 4, 5 and diagram 6) - they range between 0,18 and 3,00 kg. Total weight - 15,30 kg, with a mean of 1,02 kg/individual.

SU 1368. The 4 carp dentary bones yielded by this unit furnished measuring points (plate 46, fig. 6). The estimated weights are comprised between 4,700 and

www.mnir.ro

5,200 kg (probably the individuals were of the same age), resulting in a total weight of 19,40 kg, with a mean of 4,850 kg/individual.

Abramis brama danubii (Danube bream) - is a stagnant or slow-running water species. Length ranges from 25 to 50 cm; very seldom it can reach 70 cm/4 kg[32].

SU 1182. Measuring of the pharyngeal (plate 46, fig. 7) allowed the weight estimation for 3 individuals - 0,390, 0,400 and 0,500 kg; total weight - 1,290 kg (0,430 kg/individual).

SU 1368. Weights of 0,300 kg were estimated on two right operculars (plate 46, fig. 8).

Aspius aspius (asp) - is a predatory cyprinid of 30-40 cm in length (maximum length 80 cm)[33].

SU 1182: MNI = 1(2 pharyngeals, left and right). Estimated weight - 1,700 kg.

SU 1368. The only identified piece in the basioccipital of an individual of about 1 kg.

Leuciscus idus (ide) - is a rare species which lives in stagnant water. Its usual size is 30-45 cm/300-500 g, but it can reach 60 cm and exceed 1 kg in weight[34].

SU 1182. Measuring of 2 pharyngeals (see plate 46, fig. 4, 5) yielded weights of 80 and 180 g.

Rutilus rutilus carpathorossicus (roach) - prefers stagnant or slow running water. Usual dimensions are 19-24 cm/70-150 g; it can exceptionally attain 35 cm[35]

SU 1182. 2 identified bone pieces; the measuring of the basioccipital (plate 46, fig. 9) resulted in a weight of about 250 g.

Family *Acipenseridae*.

The sturgeons are represented in the Danube by 2 genus - *Huso* and *Acipenser*. Most of the sturgeon bone pieces are cephalic dermal bones and bone scutes (ganoid scales) of the 5 longitudinal rows. These are very difficult to identify specifically and therefore cannot be used in size or MNI estimations.

Conclusions

These first results obtained by the study of the 1993-1994 material are very interesting. The good state of conservation of the fish bones, as well as the existence of domestic waste zones which concentrate thousands of them, allow a complex research. The direct sampling method which provided material for this

www.mnir.ro

study, has limits which reduce the possibilities of investigation of the bone material, even if maximum of information is extracted.

Out of the 4035 studied pieces, 46% were identified specifically. The identified species are common in the Danube and in its flood plain's ponds.

The 1859 specifically identified bone pieces resulted in 85 individuals (MNI) which total about 376,8 kg. Individual weights range between 80 g (*Leuciscus idus*) and 35 kg. (*Silurus glanis*) - without considering the 150-200 kg. wels catfish individual.

These results prove that fishing was an important occupation within the framework of the site's economy.

The collecting method, which omits the bones of small-sized individuals, did not permit to outline specific preferences of the neolithic fishermen.

Both the 1993 and the 1994 material emphasised the predominance of three species - *Silurus glanis* (wels catfish), *Cyprinus carpio* (carp) and *Esox lucius* (pike) - , represented by large sized individuals (table 24). The great sizes of these species, as well as the weak presence of the postcranial skeleton bones, suggest that fish were already conserved when they were eaten. In the years to came, the discovery of similar samples or of fish preparation sites will confirm and strengthen these first suppositions.

Another observed fact is the great total weight compared to the relatively small number of individuals per domestic waste zone (table 24). This could be explained by the abundance of fish in the zone, an efficient fishing technique and the conservation of fish as food reserve.

In order to clarify the sense of these observations, supplementary informations are needed, implying a pluridisciplinary approach that will point out which was the real importance of fish and fishing in the site's economy. However, the present study already confirms our initial supposition, that fish had an important role in the alimentary economy of the site's inhabitants, and emphasises methods of fish preparation which must be detailed by further research.

www.mnir.ro

TAXON	No. remains	%
Cyprinus carpio	173	20,96
Silurus glanis	169	20,48
Esox lucius	138	16,72
Stizostedion lucioperca	10	1,21
Abramis brama	9	1,09
Acipenseridae	7	0,84
Rutilus rutilus	2	0,24
Perca fluviatilis	1	0,12
Total det.	509	61,70
IND.	316	38,30
Total	825	100

TABLE 22. Bordușani-Popină 1993. Identified taxons.

Taxon	1994					
	SU 1182			SU 1368		
	MNI	W.total	Wmean	MNI	W.total	W.mean
Silurus glanis	21	187.000	8.900	9	110.000	12.300
Cyprinus carpio	15	15.300	1.020	4	19.400	4.850
Esox lucius	15	25.589	1.705	3	2.487	0.829
Stizostedion lucioperca	6	9.000	1.500	2	3.000	1.500
Abramis brama	3	1.290	0.430	2	0.600	0.300
Rutilus rutilus	1	0.250	0.250	-	-	-
Leuciscus leuciscus	2	0.260	0.130	-	-	-
Aspius aspius	1	1.700	1.700	1	-	1.000
Total	64	240.389	-	21	136.487	-

TABLE 24.Bordușani-Popină 1994. Minimum numbers of individuals (MNI) and estimated weights (W) - kg.

TAXON	SU 1182				SU 1368			
	No. remains		Rachis		No. remains		Rachis	
	No.	%	No.	%	No.	%	No.	%
Silurus glanis	334	12,01	93	27,48	123	28,53	39	31,17
Cyprinus carpio	264	9,49	33	12,50	71	16,47	12	16,90
Esox lucius	271	9,75	44	16,23	17	3,94	2	11,76
Stizostedion lucioperca	78	2,80	23	29,48	7	1,62	3	42,85
Abramis brama	10	0,36			2	0,46	-	-
Leuciscus idus	2	0,07			-	-	-	-
Rutilus rutilus	2	0,07			-	-	-	-
Aspius aspius	4	0,14	75	54,74	1	0,23	-	-

www.mnir.ro

Tinca tinca	3	0,10			-	-	-	-
Cuprinidae	116	4,17			14	3,24	2	14,28
Acipenseridae	22	0,79	-	-	9	2,08	-	-
Total det.	1106	39,79	268	24,23	244	56,61	58	23,77
IND.	1673	60,20	-	-	187	43,38	-	-
Total	2779	100,00	-	-	431	100,00	-	-

TABLE 23. Bordușani-Popină 1994. Identified taxons; number of remains and number of vertebrae.

Diagram 5. G.R.P.- Stizostedion lucioperca

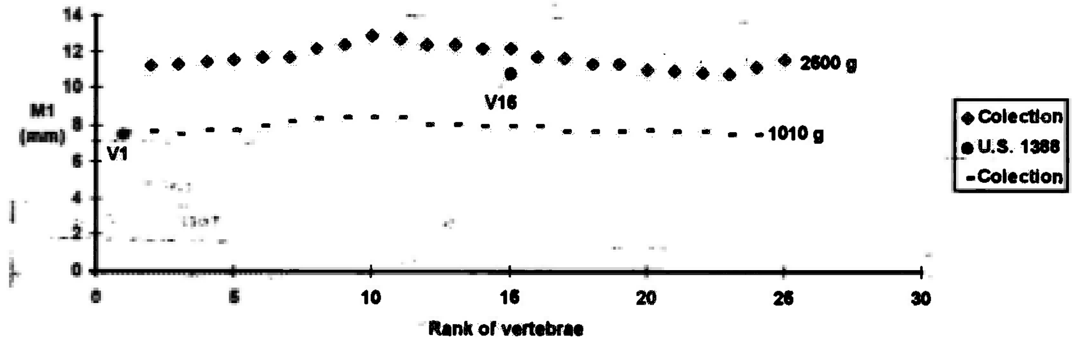

Diagram 4. Silurus glanis - first pectoral fin spine.

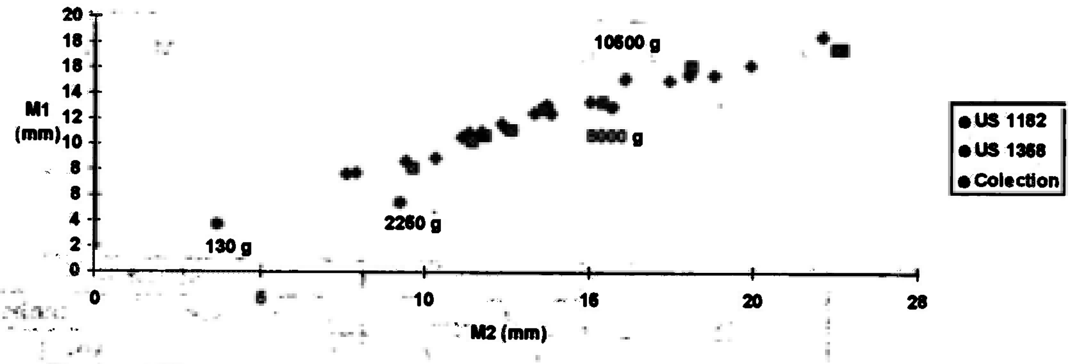

www.mnir.ro

Diagram 6. Cyprinus carpio - ceratobranchial V.

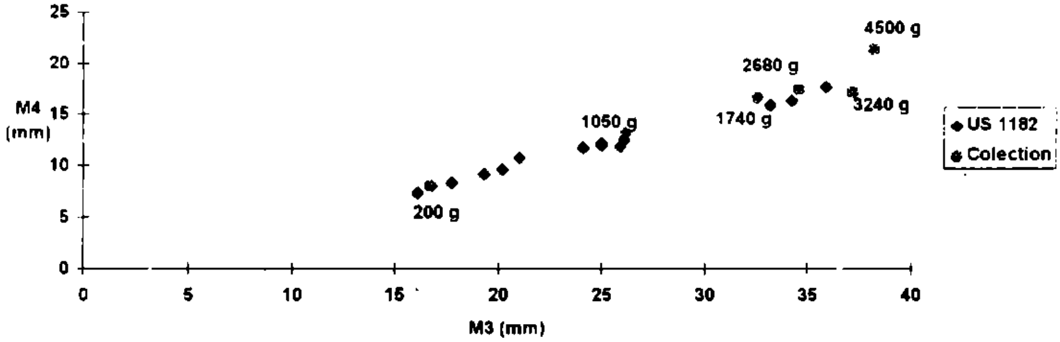

www.mnir.ro

3.6.2. AMPHIBIANS AND REPTILES

Marton Venczel

The identification of the amphibians and reptiles' bone pieces was based on their morphology and was made by comparing them to the actual ones from the reference collection. In estimating the minimum number of individuals (MNI), we took into account the morphologic criteria and also the relative dimensions of pieces coming from differently aged individuals.

The herpetological material from Bordușani belongs to two species: *Rana esculenta* and *Emys orbicularis*. All the pieces belonged to adult individuals of different sizes (these are animals which grow continuously during their lives).

The estimated MNI of *Rana esculenta* is 4, whereas that of *Emys orbicularis* is 3. The great majority of pieces of *Rana esculenta* are fragmentary and do not differ from the actual ones. The *Emys orbicularis* pieces are also fragmentary; some of them were obviously splintered (SU1057, SU1058), while others (SU1000) show wear traces (at the proximal end of ribs).

The palaeoenvironment

The two identified species, widespread throughout Europe, are related to the aquatic biotope. They live mostly in plain regions, preferring slow running waters, marshy zones or lakes. *Emys orbicularis* is more affected by sudden changes in temperature.

Conclusions

1. The small number of individuals suggests that these two species played a secondary role in the alimentation of the community. No selective accumulation of pieces (from the posterior limbs of *Rana*, for example) was observed, as was the case with several sites from France[illegible].

2. The burning traces and the fragmentation of this pieces may suggest that these animals were, however, "accidentally" eaten.

3. The significantly great number of costal plates, as well as the wear traces observed on some of them, lead to the idea that they could have been used for domestic purposes: the two costal plate fragments, each equipped with a prominence, could have been used as earrings.

www.mnir.ro

4. The general image of the Bordușani herpetofauna, as well as that of its relationships with man, need further study of the entire deposit's contents, as well as correlations with other vertebrate groups.

www.mnir.ro

Eugen Kessler, Erika Gál

The excavations from Bordușani-Popină (1993-1994) picked out 69 bone pieces belonging to the limbs and the shoulder girdle, found both in the La Tène and Gumelnița levels.

Even if most of the pieces are fragmentary, we were able to identify 19 species, attributed to 7 orders and 8 families. These species are (the number of pieces and the cultural attribution in brackets):

Phalacrocorax carbo (L.) - Cormorant (5; La Tène, Gumelnița);

Phalacrocorax pygmaeus (Pallas) - Pygmy Cormorant (1; Gumelnița);

Ardea cinerea L. - Grey Heron (2; La Tène);

Ciconia ciconia (L.) - White Stork (3; Gumelnița);

Ciconia nigra (L.) - Black Stork (3; Gumelnița);

Anas platyrhynchos L. - Mallard (22; Gumelnița);

Anas querquedula L. - Garganey (1; La Tène);

Anas strepera L. - Gadwall (1; Gumelnița);

Anas acuta L. - Pintail (1; Gumelnița);

Anas sp. - Duck (1; La Tène);

Anser anser (L.) - Grey Land Goose (3; La Tène, Gumelnița);

Cygnus olor (Gmelin) - Mute Swan (1; Gumelnița);

Cygnus cygnus (L.) - Whooper Swan (5; La Tène, Gumelnița)

Haliaaetus albicilla (L.) - White-Tailed Eagle (1; Gumelnița);

Gallus gallus L. - Chicken (4; La Tène);

Fulica atra L. - Coot (2; La Tène);

Corvus corone cornix L. - Hooded crow (3; La Tène);

Corvus frugilegus L. - Rook (2; Gumelnița);

Pica pica (L.) - Magpie (1; La Tène).

The analysis of the above-listed species led to the following conclusions:

1. All the identified species belong to the actual avifauna of Romania (even if some of them are endangered species);

2. The local geographical conditions explain the predominance of humid environment species - 15;

www.mnir.ro

3. The elements characteristic for non-humid environments are scarce - chicken and corvidae;

4. At Bordușani there are 10 species in common with the fauna found at Hârșova, but while at Hârșova *Anser* is predominating (as number of species), at Bordușani a predominance of *Anas* has been noticed. This fact can be due to different ecological conditions or to different occupations and hunting methods of the two populations. The abundance in great rapacious birds, that was discovered at Hârșova, diminishes at Bordușani to a single taxon - *Haliaaetus* (present also at Hârșova); the explanation of this fact is given at the previous point.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

3.6.4. MAMMALS

Dragoș Moise

The Gumelnița A2 levels of the α surface yielded 2411 mammal bone pieces during the 1993 and 1994 excavations at Bordușani-Popină. 1526 pieces were assigned to 16 species, both domestic and wild. The other 885 pieces are unidentifiable - various bone and rib fragments which have no particular significance for the species determination and MNI (minimum number of individuals) estimation.

The analysis of these pieces brought to the identification of the following species: Bos *taurus* (cow), *Ovis aries* (sheep), *Capra hircus* (goat), *Sus scrofa domesticus* (pig), *Canis familiaris* (dog), Bos *primigenius* (aurochs), *Cervus elaphus* (red deer), *Capreolus capreolus* (roe deer), *Sus scrofa attila* (wild boar), *Canis lupus* (wolf), *Vulpes vulpes* (fox), cf. *Lutra lutra* (otter), *Felis silvestris* (wild cat), *Castor fiber* (beaver) and *Lepus europaeus* (hare). The distribution of the bone pieces by species is shown in table 25; the species frequencies by bone pieces and by minimum numbers of individuals (MNI) are shown in table 26.

The osteological material represents domestic (cooking) waste, showing a series of features characteristic of this activity: fragmentation, butchery and defleshing incisions, burning traces, gnawing traces and impressions of carnivores (especially dog) teeth.

In the following pages we will present the osteological material by species, trying to outline some aspects referring to the animal economy of the neolithic inhabitants of Bordușani-Popină.

Bos taurus (cow): number of identified hone pieces (NP) = 334, MNI = 9. The analysis of the pieces proved that the cows from Bordușani-Popină belong to the *brachyceros* type, of small size, with short, curved horns and gracile limbs. The study of the dental eruption and wear and of the epiphyses fusion degree[37] showed that most of the individuals were mature (between 1 and 3 1/2 years old). Only one horncore, belonging to a female, was discovered. The biometry of the cow bones is shown in table 27.

Ovis aries (sheep): NP=319, MNI=15. All the pieces belong to the *palustris* type, small-sized, with short, straight horns and gracile limbs. The slaughtering ages, estimated on the basis of dental wear[38], are comprised, for most of the

www.mnir.ro

individuals, between 6-12 months and 1 to 2 years. A noticeable fact is that sex determination on the hip bones[39] showed that females' frequency (MNI=5, all adult) is greater than that of males (MNI=2, one subadult and one adult). The biometry of sheep is shown in table 28.

Capra hircus (goat): NP=19, MNI=5. The goat bones also belong to the *palustris* type. We noticed the presence of two paired frontal bones which were attributed to an unhorned individual, as well as that of a horncore of the *prisca* type, belonging to a male. From the 5 estimated individuals, one was subadult while the other four were adults. The biometry of goat is shown in table 29.

Sus scrofa domesticus (pig): two forms were present at Bordușani-Popină. The form resulted from the local domestication of the wild boar[40] (NP=280, MNI = 12) is mainly represented by adult individuals aged between 1 and 3 years old, followed by subadults (8 months to 1 year old). Their biometry is shown in table 30.

The *palustris* form (NP=15, MNI=4) is small-sized and very similar to the asiatic subspecies *Sus scrofa vittatus*, from which it probably descended. Three individuals were younger than 3 years, while the fourth was aged between 1 year and 3 1/2 years. Unfortunately only one bone gave the possibility of being measured (Radius: Bp = 24 mm).

We draw attention on the fact that juvenile individuals were included in the *Suidae* category, due to the impossibility of specific differentiation between pig and wild boar for this age category.

Canis familiaris (dog): NP=296, MNI=16. The dog pieces were also assigned to the *palustris* type, small-sized and similar to the actual *spitz* race. The basal length of cranium (Brinkmann index) varies between 111,6 and 143,4 mm. Sizes estimated on the length of two radius (Koudelka and Harcourt index) are 34,45 and 42,83 cm, 35,98 and 44,24 cm respectively (see table 31). Age classes, estimated on cranial sutures[41], suggest a high frequency of adult individuals.

It is noticeable that 44 of the pieces show incisions, some of them (on the labial side of the mandible, on the nasal bones and on the maxilla) obviously resulted from skinning, while the others (on the long bones, in the articulations proximity or on diaphyses) are characteristic for disjointing and flesh removal. These ascertain that dogs were used also on alimentary purposes.

www.mnir.ro

Bos primigenius (aurochs): NP=18, MNI=1. The pieces were assigned to an adult individual older than 3 1/2 years (*tuber calcis* fused on calcaneum), most probably a female. The biometry is shown in table 32.

Cervus elaphus (red deer): NP=61, MNI=3. From the three individuals, one was juvenile (ilium, pubis and ischium unfused) and two were adults (1-2 years and 2-2 1/4 years old, respectively), as was estimated on dental eruption/wear[42]. Two antler fragments were also discovered, but being secondary branches we could not specify whether these belonged to the hunted individuals or are simple sheds. The biometry of red deer is shown in table 33.

Capreolus capreolus (roe deer): NP=13, MNI=2. The two individuals were adults (metatarsals fused distally). An antler fragment (anterior branch) was discovered but, in the same way as for the red deer, we cannot specify the sex of the hunted individuals. The biometry of roe deer is shown in table 34.

Sus scrofa attila (wild boar): NP=47, MNI=3. The three individuals were all adults: 2 years (tibia fused distally, but with the limit still visible), 2-2 1/4 years (metacarpal fused distally, metatarsal unfused) and 4-5 years (vertebral epiphyses fused), respectively. One of them was a male (inferior canines[43]). The biometry of wild boar is shown in table 35.

Canis lupus (wolf): NP=26. MNI=2. Both individuals were adults. One of them has a surprisingly big size - radius: Bd=33,7 mm (see table 36).

Vulpes vulpes (fox): NP=2 (right and left ulna[44]), MNI=1.

Lutra lutra (otter): NP=1, MNI=1. This whole left tibia (GL=86, Bp=19, SD=6, Bd=14)[45] shows both epiphyses fused.

Felis silvestris (wild cat): NP=1, MNI=1. This tibia (fused proximally, Bp=24,1) shows working traces at the distal end, suggesting that the diaphysis was used to make a tool.

Castor fiber (beaver): NP=22, MNI=1. Due to the lack of bibliography, it was impossible for us to estimate the age of this individual. However, we noticed that the femoral epiphyses are unfused. One right premaxilla shows the superior incisor in his socket. The biometry is shown in table 37.

Lepus europaeus (hare): NP=30, MNI=2. One of the two individuals was juvenile (all long bones unfused, including the radius, which is the earliest to fuse proximally), whereas the other was adult. In this case too, the lack of bibliography

www.mnir.ro

proved that a more detailed description is impossible. The biometry is shown in table 38.

The animal economy: husbandry and hunting

The above-mentioned informations lead to the idea that the animal economy of the neolithic inhabitants from Bordușani-Popină was mainly based on domestic animals (NP=82,66%, MNI=74,38%).

The most frequent between them were ovicaprins, and especially sheep. In what regards the sheep, the surprisingly high number of slaughtered adult females proves an unusual lack of interest for the reproductive individuals. This lack of interest is also underlined by the lack of a wild stock for domestication and renewal of the flock's number (other possible explanations for this situation can, however, be figured - periods of alimentary crisis, diseases of the animals).

Suids, which are characteristic for the sedentary populations, also played an important role within the framework of animal economy. The structure of their age categories suggests that they were generally slaughtered at optimum weight ages.

Among bovids, adult and mature individuals are the most frequent; they were probably slaughtered after having brought some contribution to the community's economy (reproduction, milk, possibly draught).

Dogs rise interesting problems from the point of view of the animal economy. As was already shown, let aside the possible services (flock and dwelling guard, possible hunting companion), dogs were also used for alimentary purpose. Another noticeable observation: adult individuals are the most frequent, but the analysis of dental wear[46] proved that they were slaughtered before reaching advanced ages.

It seems that, at Bordușani, the entire progeny was preserved because it might have represented a safe and available source of fur(knowing that dogs are very prolific and whelp regularly and frequently). Meat might have also been used.

The specific diversity of wild animals proved that hunting was not neglected as a means of compensation of the carnate alimentation.

Great ungulates (red deer, wild boar, aurochs, roe deer), which furnish increased amounts of meat, were intensely hunted. The presence of their acropodii proves that these animals were brought to the settlement in all, which means that either these were hunted at short distance from the settlement, either the groups of hunters were large enough to carry them. The other wild species were hunted

www.mnir.ro

occasionally, probably for the fur, their meat being also used. In the case of the wolves, their killing for protecting the flock can also be figured.

Table 25. Bordușani-Popină, 1993-1994.
The distribution of the bone pieces by species

SPECIES / ANATOMICAL ELEMENT	Cervus elaphus	Capreolus capreolus	Bos primigenius	Bos taurus	Ovis aries	Capra hircus	Sus scrofa attila	Sus scrofa domesticus	Sus domesticus palustris	Suidae	Canis lupus	Canis familiaris	Vulpes vulpes	cf. Lutra lutra	Felis silvestris	Castor fiber	Lepus europaeus	
Cornus*	2	1																
Neurocranium**	6			41	13	3		30		4	1	39				2		
Viscerocranium	6			23	19		2	23		6	1	27				1	3	
Dentes sup.	2		1	14	21			7		1		6				1	1	
Mandibula	6				33	2	5	25		3	1	26					1	
Dentes inf.				13	15		5	17		2		8						
Hyoid				2	4													
Atlas	1			2			1	5				7						
Epistropheus				4	6			3				6						
et Vert. cv.	4		2	18	4		1	14		2	1	11						
Vert. thor.	1		5	23	4		4	25		3		18					1	
Vert. lumb.			2	21	10		4	17		1		13					1	
Sacrum			1	1			1	2										
Vert. caud.				4								1						
Costae***																10	5	491
Scapula	4	1	1	11	19	2	1	12	2	2	1	10						
Humerus	1			16	21		2	11	4	3	1	17				1	3	
Radius	2	1		12	21	8	1	14	1	1	2	15				1	3	
Ulna		1		7	11		3	10	1	2		22	2				2	
Carpalia			1	9	3							2						
Metacarpus	4	1	1		19		4	7			7	11						
Pelvis	5	2	1	12	17		1	6	2	1	1	8				1	1	
Femur	5	2		15	18			9	3	5	1	10				3	2	
Patella	1							2										
Tibia	3	1		14	15	1	2	11		3	3	12		1	1		1	
Fibula							2	5				6					1	
Talus				3	6		1	4				2						
Calcaneus	2		1	2	3			6			1	2					1	
et Tarsalia				8	2							3						
Metatarsus	1	2		20	20	3	4	7			3	10				2	3	
Phalanx 1			2	16	10		2	6	1	2	1	3					1	

www.mnir.ro

Phalanx 2	1	1		19	2		1	2	1		1							
Phalanx 3	4			4	3					1								
Os penis				–								1						
TOTAL	61	13	18	334	319	19	47	280	15	42	26	296	2	1	1	22	30	885
M.N.I.	3	2	1	9	15	5	3	12	4	4	2	16	1	1	1	1	2	

* = *Cervidae*

** = Including Cavicornes horncores (*Bos, Ovis, Capra*)

*** = Due to the fact that they do not have particular significance for the specific identification and for the M.N.I. estimates, and also to the fact that most of the ribs were very fragmented (which rendered the specific identification impossible), these anatomical elements were discussed together with the unidentifiable bone pieces (INDET), excepting the hare and beaver ribs which were included in the reference collection.

Table 26. Bordușani-Popină, 1993-1994.
The species frequencies by bone pieces and M.N.I.
N.P. = number of bone pieces; M.N.I. = minimum number of individuals.

SPECIES		N. P.	% N.P.	M.N.I.	% M.N.I.	% N.P. dom./wild	% N.M.I. dom./wild
D	*Bos taurus*	334	21,89	9	11	82,66	74,38
O	*Ovis aries*	319	20,9	15	18,3		
M	*Capra hircus*	19	1,24	5	6,1		
E	*Sus scrofa domesticus*	280	18,35	12	14,6		
S	*Sus scrofa domesticus f. palustris*	15	0,98	4	4,88		
T	*Canis familiaris*	296	19,3	16	19,5		
Suidae		42	2,75	4	4,88		
W	*Bos primigenius*	18	1,18	1	1,22	14,59	20,74
I	*Cervus elaphus*	61	4	3	3,66		
L	*Capreolus capreolus*	13	0,85	2	2,44		
D	*Sus scrofa attila*	47	3,08	3	3,6		
	Canis lupus	26	1,7	2	2,44		
	Vulpes vulpes	2	0,13	1	1,22		
	Lutra lutra	1	0,065	1	1,22		
	Felis silvestris	1	0,065	1	1,22		
	Castor fiber	22	1,44	1	1,22		
	Lepus europaeus	30	1,96	2	2,44		
TOTAL		1526		82			

www.mnir.ro

Table 27. Bordușani-Popină. *Bos taurus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements[58]	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
HORNCORE			
44	1	145	-
45	1	46	-
46	1	38,6	-
MANDIBLE			
10(L)	2	33,2; 35	-
10(B)	1	12,6	-
15a	1	69,5	-
ATLAS			
GB	1	119,5	-
BFcr	1	95	-
BFcd	1	86,5	-
GLF	1	76,5	-
AXIS			
BFcr	2	80; 90,5	-
SCAPULA			
SLC	3	44,2-50,6	47,9
GLP	2	63,4; 66,2	-
LG	3	52,5-58	54,4
BG	4	43,2-48,4	46
HUMERUS			
Bd	2	75; 79	-
BT	2	67; 70	-
RADIUS			
Bp	1	76	-
BFp	1	69,2	-
Bd	1	72,6	-
ULNA			
DPA	1	52,5	-
BPC	3	(40)-44	42,7
METACARPUS			
Bp	2	54; 54,5	-
Bd	2	35; 47	-
PHALANX 1 anterior			
GLpe	7	52-59,5	55,9
Bp	6	28,2-31	29,75
SD	7	21-27	24,75
Bd	7	26,5-31	28,2
PHALANX 2 anterior			
GL	6	35-43	38,4
Bp	5	27,3-31,3	29
SD	6	21,7-24,5	22,8
Bd	6	(23,4)-27,8	25,1
TIBIA			
Bp	1	68,3	-
Bd	1	58	-

www.mnir.ro

Table 27 (continued): *Bos taurus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
ASTRAGALUS			
GLl	2	64,4; 67	-
GLm	2	60,2; 61,2	-
Dl	2	37; 37,7	-
Dm	2	(37); 39	-
Bd	2	40; 43	-
METATARSUS			
Bp	3	(42,5)-44,7	43,9
Bd	2	49,4; 55,5	-
PHALANX 1 posterior			
GLpe	2	58; 58,4	-
Bp	2	26,7; 27,5	-
SD	2	22,4; 23	-
Bd	2	25,4;(26,5)	-
PHALANX 2 posterior			
GL	10	33-41	37,51
Bp	12	21,5-31,4	26,85
SD	11	19,3-24	21,65
Bd	8	(22)-25,7	23,9
PHALANX 3 posterior			
DLS	1	72,3	-
Ld	1	56,6	-
MBS	2	(22)-22,1	-

Table 28. Bordușani-Popină. *Ovis aries* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
CRANIUM			
21	1	(66)	-
22	2	(42); 44,3	-
23	2	21,2; 23,3	-
MANDIBLE			
3	1	37	-
5	1	110	-
6	1	127,4	-
7	3	66,6-79,8	73,8
8	2	(46,2);50	-
9	4	(21)-26	22,4
10(L)	2	20,6;25,8	-
10(B)	2	8; 9	-
11	1	36	-
12	2	57,6; 63	-
13	2	33; 58	-
15a	1	34	-
15b	3	20-20,6	20,3
15c	5	15-23	17,2

www.mnir.ro

Table 28 (continued): *Ovis aries* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
AXIS			
LCDe	4	49,2-54,2	51,6
BFcr	5	36-38,4	37,4
BPacd	2	29; 32	-
BPtr	1	39,6	-
SBV	4	19,5-21	20,4
BFcd	3	19,5-20,6	20,1
SCAPULA			
SLC	11	15,5-20,2	17,2
GLP	6	27,6-31,5	29,3
LG	7	22-26	23,5
BG	8	15,8-19,8	17,6
HUMERUS			
SD	4	11,3-14,3	13,1
Bd	9	25,3-28	26,9
BT	10	23,6-27,5	25,3
RADIUS			
Bp	6	25,3-29,4	27,5
BFp	6	23,8-27,7	25,6
SD	5	13,5-15,5	14,1
ULNA			
LO	2	32,5; 36	-
DPA	2	21; 24	-
SDO	2	17,5; 20	-
BPC	2	15; 16,6	-
METACARPUS			
Bp	6	20-21,7	
SD	1	12,3	-
DD	1	9	-
Bd	1	22	-
PELVIS			
LA	7	25 - 26,2	25,6
LAR	5	21,4- 22,3	21,9
SH	4	13,8- 14,4	14
SB	4	7,6-9,2	8,3
LFo	1	31	-
FEMUR			
Bd	2	(30); (30,5)	-
TIBIA			
Bp	1	37	-
Bd	3	25- (30,5)	27 6

www.mnir.ro

ASTRAGALUS			
GLl	6	23,7-28	26,1
GLm	6	22,6-26	24,9
Dl	6	13,4-15,5	14,4
Bd	5	15-18	16,5
shoulder height (Teichert index)	6	537,5-635	592

Table 29. Bordușani-Popină. *Capra hircus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
HORNCORE			
40	1	87	-
41	1	(32)	-
42	1	22,5	-
RADIUS			
GL	1	139	-
Bp	3	28 - 32	30
BFp	3	26-29,2	27,4
SD			
Bd	2	14,2; 15	-
BFd	2	26,4; 27	-
shoulder height	2	22; 23,4	-
(Schramm index)	1	553,2	-
TIBIA			
Bd	1	24,6	-

Table 30. Bordușani-Popină. *Sus scrofa domesticus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
MANDIBLE			
9	1	54	-
9a	2	37; 37,5	-
11	2	37; 37	-
12	1	63	-
ATLAS			
GL	1	49,3	-
BFcr	2	59,1; 60	-
BFcd	2	49,4; 50,5	-
SCAPULA			
SLC	2	18,5; 23,2	-
GLP	2	30,2; 36,8	-
LG	2	27,2; 31,8	-
BG	2	20; 23,8	-
HUMERUS			
SD	1	15,7	-
Bd	2	37,3; 39,6	-
BT	1	29,2	-

www.mnir.ro

RADIUS			
GL	1	152,5	-
Bp	1	29,5	-
SD	1	16,5	-
Bd	1	34,2	-
shoulder height (Teichert index)	1	789,1	-

Table 30 (continued):*Sus scrofa domesticus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
ULNA			
DPA	2	38,4; 40	-
SDO	2	27; 32,1	-
BPC	2	22,1; 24,6	-
PATELLA			
GL	1	38,5	-
GB	1	24,5	-
TIBIA			
SD	1	18	-
CD	1	53	-
Bd	1	26,7	-
ASTRAGALUS			
GLl	3	37,3-38,5	37,8
GLm	3	34-34,7	34,4
shoulder height (Teichert index)	3	690,7--712,1	700,2
CALCANEUS			
GL	1	77,4	-
GB	1	(23)	-
shoulder height (Teichert index)	1	749,4	-
PHALANX 1			
GLpe	4	28,7-41,9	36,6
Bp	4	14,8-20,3	17,4
SD	4	11,1-15,6	13,5
Bd	4	12,5-18,2	15,4
PHALANX 2			
GL	2	22,5; 23,3	-
Bp	2	15; 17,1	-
SD	2	12,4; 14,4	-
Bd	2	11,7; 16,3	-
PHALANX 3			
DLS	1	(36,1)	-
Ld	1	34,5	-
MBS	1	15,1	-

www.mnir.ro

Table 31. Bordușani-Popină. *Canis familiaris* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
CRANIUM			
4	1	34	-
7	1	67	-
11	1	60,5	-
14	1	21,4	-
15	8	43,8-59,8	51,9
16	14	12,7-17	14,6
17	10	35-45,6	39,9
18	14	13-17	15,4
19	14	12,2-17	15
20(L)	12	8,4-11,3	10
20(B)	12	9,6-13	11,6
21(L)	11	5-6,7	5,7
21(B)	11	7-8,7	7,5
22	7	17,8-22,4	19,1
23	1	46	-
24	1	45,5	-
25	2	26; 29,3	-
27	2	14,4; 15	-
28	2	13; 13,3	-
31	1	33	-
32	1	39	-
33	1	25,4	-
34	1	44	-
37	2	24,5; 25	-
38	1	37,6	-
40	1	31,3	-
MANDIBLE			
1	12	93,2-117	105,9
2	12	93-(117,4)	106,6
3	12	91-(112,4)	101,9
4	14	78-104,3	90,9
5	14	72-99,6	86,8
6	13	79,6-104	92,8
7	9	52-67,7	62,2
8	9	50-64	59,3
9	10	46,7-59,5	53,1
10	13	(25)-30	28,2
11	15	26-35,2	32
12	12	22-30,5	27,3
13(L)	9	17,5-19,6	18,7
13(B)	9	6,7-8	7,2
14	17	17-19,2	18,4
15(L)	4	7-7,4	7,3
15(B)	4	5,4-5,6	5,5
17	16	8,5-10,4	9,3
18	13	35,5-45,5	40,8
19	17	15,8-20,3	17,8

www.mnir.ro

20	13	(10)-16	14,2
25	11	111,6-143,4	128,8
26	9	101-141,6	127,9

Table 31 (continued): *Canis familiaris* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
ATLAS			
GB	6	45,2-63,7	58,1
GL	4	23-33	29,8
BFcr	7	29,6-34,6	32,8
BFcd	7	22,3-27,3	25
GLF	7	21-26,4	24,9
LAd	7	10-14,4	13
AXIS			
LCDe	1	40,5	-
LAPa	1	(41)	-
BFcr	1	26	-
BFcd	1	14,3	-
SCAPULA			
SLC	5	15-18,2	16
GLP	5	19-22	20,2
LG	5	17-20,3	18,9
BG	5	10,4-13,4	11,7
HUMERUS			
SD	1	8	-
Bd	2	20,3; 23,3	-
RADIUS			
GL	2	107;133	-
Bp	5	11,6-15	13,3
SD	5	8-10,4	9
Bd	2	16; 18,4	-
shoulder height:			
- Koudelka index	2	344,5; 428,3	-
- Harcourt index	2	359,8; 442,4	-
ULNA			
DPA	8	16-20,3	18,2
SDO	7	14-16,6	15,3
BPC	8	12-13,7	12,8
PELVIS			
GL	1	(117)	-
LA	7	16,4-21	18,2
LAR	4	14,5-15,6	14,9
SH	5	11-14	12,1
SB	5	4,6-7,2	5,9
FEMUR			
Bp	1	23,6	-
DC	1	(10,6)	-
Bd	1	9	-

www.mnir.ro

TIBIA Bd	1	15,3	-
ASTRAGALUS GL	2	18,5; 19	-
CALCANEUS GL GB	2 2	28,9; 33,4 11,3; 13,3	- -

Table 32. Bordușani-Popină. *Bos primigenius* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
SCAPULA SLC GLP LG BG	 1 1 1 1	 65,5 85 70,5 58	 - - - -
METACARPUS Bd	1	75	-
PELVIS LA LAR	 2 1	 80; 81 69	 - -
CALCANEUS GL	1	150	-
PHALANX 1 posterior GLpe Bp SD	 1 1 1	 57,9 35,6 30,6	 - - -

Table 33. Bordușani-Popină. *Cervus elaphus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
MANDIBLE 10(L) 10(B) 15a	 1 1 1	 32 11,5 47,6	 - - -
SCAPULA SLC	1	50,5	-
RADIUS Bp BFp Bd BFd	 1 1 1 1	 76,3 70 47 40,6	 - - - -
METACARPUS Bp Bd	 1 1	 43 45,7	 - -
TIBIA Bd	1	57,7	-

www.mnir.ro

PHALANX 2			
GLpe	1	42,3	-
Bp	1	21	-
SD	1	17	-
Bd	1	18,5	-
PHALANX 3			
DLS	1	63,6	-
Ld	1	50	-
MBS	1	20,3	-

Table 34. Bordușani-Popină. *Capreolus capreolus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
METACARPUS			
Bp	1	24,3	-
PELVIS			
LA	1	29	-
SH	1	20	-
METATARSUS			
Bp	1	21,5	-
SD	1	13	-
DD	2	12; 13	-
Bd	2	25,3; 27	-

Table 35. Bordușani-Popină. *Sus scrofa attila* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	**number**	**extremes (mm)**	**mean (mm)**
MANDIBLE			
10(L)	1	44,4	-
10(B)	1	20	-
12	1	(89)	-
ATLAS			
GB	1	98,5	-
GL	1	54,4	-
BFcr	1	68	-
BFcd	1	66	-
METACARPUS IV			
GL	1	85,4	-
LeP	1	79,16	-
Bp			
B	1	18,66	-
Bd	1	13	-
shoulder height	1	(16,7)	-
(Teichert index)	1	869,8	-
TIBIA			
Bd	1	38,6	-

www.mnir.ro

ASTRAGALUS			
GLl	1	50,7	-
GLm	1	45	-
shoulder height (Teichert index)	1	930,5	-
METATARSUS III			
GL	1	(102,9)	-
LeP	1	98,2	-
Bd	1	20,6	-
shoulder height (Teichert index)	1	(966,6)	-
PHALANX 1			
GLpe	1	47,4	-
Bp	1	22	-
SD	1	17	-
Bd	1	19,2	-

Table 36. Bordușani-Popină. *Canis lupus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
CRANIUM			
15	1	55	-
16	1	12	-
17	1	42,5	-
18	1	15,7	-
18a	1	8,5	-
19	1	15	-
37	1	26,3	-
MANDIBLE			
4	1	128	-
5	1	119	-
6	1	130,5	-
7	1	81	-
8	1	74	-
9	1	70	-
10	1	36	-
11	1	38,5	-
12	1	35	-
13(L)	1	22,5	-
13(B)	1	8,7	-
14	1	21,2	-
15(L)	1	10	-
15(B)	1	7	-
17	1	12,7	-
18	1	59	-
19	1	25	-
20	1	19	-
26	1	170,6	-

www.mnir.ro

SCAPULA			
SLC	1	24,6	-
GLP	1	30	-
LG	1	27	-
BG	1	18	-
HUMERUS			
Bd	1	33,3	-
RADIUS			
Bd	2	25; 33,7	-
TIBIA			
Bp	1	26,4	-
SD	1	10,7	-
Bd	1	23	-
CALCANEUS			
GL	1	45	-
GB	1	18,4	-

Table 37. Bordușani-Popină. *Castor fiber* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
HUMERUS			
Bd	1	34,4	-
RADIUS			
GL	1	102,4	-
BP	1	14	-
SD	1	7,4	-
Bd	1	14	-
PELVIS			
LA	1	25	-
LAR	1	21,1	-
SH	1	16,5	-
SB	1	16,1	-
LFo	1	63,2	-
FEMUR			
Bd	1	41,8	-
METATARSUS II			
GL	1	44,3	-
Bd	1	10	-

Table 38. Bordușani-Popină. *Lepus europaeus* - osteometrical data

Anatomical element /measurements	number	extremes (mm)	mean (mm)
CRANIUM			
9	2	18; 18	-
16	1	47	-
HUMERUS			
Bd	2	13,2; 13,3	-

www.mnir.ro

RADIUS			
Bp	1	9,3	-
SD	1	5,3	-
PELVIS			
LA	1	14,4	-
SH	1	12,7	-
CALCANEUS			
GL	1	36	-

www.mnir.ro

3.7. PALYNOLOGY

Mihai Tomescu

The 1993 sampling was aimed to test the sporo-pollinic potential and the conservation stage of pollen in various stratigraphic units (SU), in order to establish a strategy for systematic sampling in 1994.

Seven samples were analysed, as follows:

a) *Gumelniţa* context:

- a destruction level made of daub, with frequent vegetal impressions and fragments of straw - sample P7/SU 82;

-an exterior occupation level of domestic waste containing ash, charcoal, potsherds - sample P2/SU25;

- another daub destruction level containing frequent straw impressions - sample P1/SU26;

b) *La Tène* context: a discontinuous occupation level containing potsherds, bones, shells - sample P3/SU2;

c) In the *transition sequence*, from Gumelniţa to La Tène, in an almost archaeologically sterile level of light brown (at the bottom) turning progressively into dark brown (at the top) colour:

- one sample from the bottom side, light brown deposits - P6/SU11;

- one sample from the top side, dark brown deposits - P4/SU3;

- another sample between the previous two samples - P5/SU10.

Samples were processed at the *Centre National de Préhistoire* (Périgueux, France) for pollen and spore concentration and extraction.

Informations obtained during processing - calcium carbonate contents ($CaCO_3$), soluble organic matter contents (SOM) and figured organic matter contents (OM) -, as well as sporo-pollinic contents of samples are presented in the appendix. They show that sediments are very rich in carbonate. SOM and OM diminish with the sample depth (z) - the more ancient the sample, the organic matter is more degraded and transformed towards inorganic material.

As regards the pollen and spores, the deepest samples (P1 and P7) are totally deprived of them, whereas the five others contain pollen in great enough amounts to permit statistic analysis, but the pollen is intensely corroded. Apart from the

www.mnir.ro

fenestrate *Asteraceae* pollen which, by his very characteristic features, can still be identified (at family level only), the rest cannot be identified any longer.

A discussion on pollen corrosion is needed here. In the present case, corrosion could not be due to processing, because further samples, processed with the same method, yielded great amounts of well preserved pollen. The coating of pollen and spores is made of, or contains sporopollenine, which was shown[47] to be autoxidable, that is to say affected by oxidation under natural aerobic conditions. According to Havinga[48], oxidation is more severe in a dry environment, which is the case at Bordușani, a site with very hot and dry summers and where sediment porosity enables pollen exposure to aerobic conditions. Oxidation favours attack of pollen by bacteria. Besides, Heinen[49] found that enzymatic destruction of cutine (which is chemically related to sporopollenine) begins with oxidation, while Havinga[50] points out that increasing susceptibility to corrosion parallels the diminution of sporopollenine contents and that through oxidation of pollen, the resulting material becomes soluble in dilute alkali.

On the other hand, Weinstein-Evron[51] notices that pollen assemblages found in sites with warm, dry summers, usually contain high *Asteraceae*, especially *Liguliflorae*, pollen. This might result from selective corrosion, because it is known that pollen susceptibility to corrosion differs from one species to another and, as shown by Bottema[52], *Asteraceae - Liguliflorae* pollen is among the most resistant to corrosion.

And, in order to close this argumentation, Havinga[53] considers that under dry and warm conditions, apart from the most resistant pollen types, the rest are not preserved for more than two or three years.

Nevertheless, given the results of the 1993 pollen analysis at Hârșova-tell, a quite similar site where pollen has been found in coprolites and in a sample collected under a grinding stone, the sampling in 1994 at Bordușani was oriented towards deposits of this type.

In Gumelnița context - Sα -, 61 samples were collected (out of which 55 in coprolites, 2 in closed *Unio* shells, 2 under potsherds and 2 in other situations), whereas in La Tène context - Sβ -, 2 samples came from the infilling of a pot and one from a light brown sediment containing daub fragments and charcoal.

Unfortunately, only two of these samples were processed until the present - P19 (the contents of a closed *Unio* shell) from SU 1186 and P23 (a coprolite

www.mnir.ro

containing vegetal remainders) from SU 1182. They show a medium (P19) or high (P23) contents of calcium carbonate, very low (P19) or low (P 23) contents of SOM, and quite low contents of OM. Microscope observation shows rare, corroded pollen, unidentifiable excepting some *Asteraceae - Liguliflorae* pollen. The palynofacies of these two samples contains frequent vegetal debris, very corroded and broken, and rare brown (ligneous) debris, medium-sized, angular to rounded, occasionally showing pits.

These results strengthen the hypothesis supporting the importance of environmental conditions in the destruction of pollen grains at Bordușani.

Concluding, for the years to come, the analysis of a core seems essential. The sediments sampled through this core must be accumulated in a limnic or telmatic environment, of fine texture and rich in organic matter - conditions which permit pollen concentration and preservation, far from direct anthropic influences, but still in the proximity of the site. The correlation of the sporo-pollinic record from this core to the results from the pollen analysis of the site deposits, will probably enlighten the evolution of the vegetation in the surroundings of the site and the image of the economy of the populations that inhabited the Bordușani-Popină tell during the last millennia.

www.mnir.ro

APPENDIX. Results of sample processing and pollen contents tests.

Cultural context	Sample	SU	z(m)	$CaCO_3$	SOM	OM (μl/g)	Sporo-pollinic contents
La Tène	P3	2	0,48	rich	**	19,30	12 very corroded
?	P4	3	0,61	rich	***	6,25	31 very corroded
?	P5	10	0,89	rich	**	3,50	47 very corroded
?	P6	11	1,13	rich	**	2,25	29 very corroded
Gumelnita	P2	25	2,17	rich	*	0,90	23 very corroded
Gumelnita	P1	26	2,38	rich	0	0,75	0
Gumelnita	P7	82	2,60	medium	0	0,50	0

The $CaCO_3$ contents has been estimated through the effervescence of the sample with 40% hydrochloric acid (HCl).

The SOM contents has been characterised by the colour of the supernatant resulted after the first centrifugation which followed the 10% potassium hydroxide (KOH) digestion.

* - very low contents

** - low contents

*** - medium contents

The OM contents has been measured with a Gilson Pipetman micropipette, in microlitres per gram of dry processed sediment.

The sporo-pollinic contents was tested by examining one vertical line (at X250 magnification) on one slide for each sample. The OM solution of glycerine had the same concentration in all samples.

www.mnir.ro

3.8. LITHIC RESOURCES

Constantin Haită and Mihai Tomescu

Because during the current period the surface geological context of the Bordușani *tell* and of its environment includes only unconsolidated sedimentary rocks, and because, most probably, the situation was the same at the time of the eneolithic and La Tène occupation, a fact which is quite normal given the marshy, flood plain area of the site and its disposal on a large alluvial bar, the study of all the lithic material (artifacts, but also simple rock fragments), was evaluated as being of interest in order to attempt the identification of its sources of origin.

The macroscopic petrographical analysis of the lithic material found at Bordușani-Popină during the 1993-1994 excavations emphasised two genetic rock categories:

- sedimentary rocks: limestone, sandstone/microconglomerate and silicolites;
- metamorphic rocks: greenschists and quartzite.

For the distribution of artefacts and lithic fragments by rock types see the appendix.

The majority of **limestone** pieces originate in a very fine textured type, massive and compact, beige of colour, including fine impregnations of iron and manganese oxides. The microscopic analysis[54] pointed out that this micritic limestone is in course of dolomitisation, containing rare foraminifera skeletons. This dolomitisation process is quite characteristic for the Jurassic limestones from Dobrogea.

A few pieces are made of fine textured limestone, red or greyish, which is sometimes marly.

Three polished chisels were obtained from hard, very fine textured limestone. The microscopic analysis pointed out that this fine, parallel lamination limestone contains pellets made of or impregnated by iron hydroxide (from which its hardness), relied by microsparite. The concentric structure of the pieces is obviously due to further alteration.

The microscopic study of another limestone fragment underlined micritic lithoclasts, rare feldspar grains, polycrystalline quartz fragments and foraminifera, dispersed in a secondary sparite (microsparite) mass, proving a littoral facies.

www.mnir.ro

Occurrence - limestones outcrop within the Jurassic - Romanian sequence, along almost all the valleys of Southern and Central Dobrogea, along the dobrogean bank of the Danube and in mesozoic deposits from Northern Dobrogea. Therefore, it is impossible to find, without extensive studies, the origin sources of the limestone material from Bordușani.

As regards the clastic sedimentary rocks, the Bordușani **sandstones**, are fine grained, calcareous, slightly micaceous, beige or grey of colour. One of the fragments shows brown alterations, while another one contains a centimetric level of yellowish calcilutite.

The only **microconglomerate** fragment is red, with local siliceous cement and hematitic pellicular cement. Grains are made of volcanic rocks (dacite, trachyte), filonian quartz, micaceous quartzite, detritic muscovite and biotite, feldspar. Because some of the grains come from Palaeozoic rocks, the age of this microconglomerate is postpalaeozoic.

Occurrence - calcareous sandstones outcrop within upper cretaceous deposits along almost all the valleys of Southern Dobrogea and in the Nalbant Beds (Norian) from Northern Dobrogea; conglomerates are found in jurassic, cretaceous and eocene deposits throughout Dobrogea, as well as in the Triassic of Northern Dobrogea.

Without extensive research, neither in this case, sources of origin cannot be identified.

The **silicolites** found at Bordușani have various colours - pale grey, beige, yellowish brown, dark grey, black. They show homogenous or inhomogenous (concentric, granular) structures, with submilimetric to centimetric white, reddish or blackish inclusions, or ferrugineous, thin layered impregnations. Certain pieces preserve cortex zones.

The microscopic analysis proved that they are *cherts* - diagenetic products on calcareous or siliceous rocks: silica, a very mobile material coming from radiolarian or sponge spicule opal, diffuses in colloidal solutions through the rock and accumulates in particular zones, replacing the initial rock. The mass of the cherts is made of microquartz and can include carbonate relics of the initial rock, sponge spicules, echinid radioles, foraminifera skeletons or other bioclasts, replaced by chalcedony, fine fissures with chalcedony recrystallizations, quartz grains or

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

www.mnir.ro

organic debris. Submicronic impurities (iron and manganese oxides, etc.) are dispersed in various manners throughout the rock.

A study, which is only at the beginning, shows that two great categories can be distinguished - the one presenting very frequent and large enough chalcedony recrystallization zones and the other having a very homogenous structure, with sparse and little chalcedony zones. The former shows macroscopically a fine-grained texture, whereas the latter appears vitreous. Within these two categories, distinctions can be made by the disposal and grouping of impurities.

Further microscopic research will try to define very clearly the chert classes and to apply them in the study of outcropping silicolites, in order to identify the sources of origin of the material found during the excavations.

Occurrence - silicolites are found as:

- *flint* ("silex"), in Upper Cretaceous (Campanian-Maastrichtian) chalk from Southern and Central Dobrogea and in Paleogene (Lutetian) bioclastic (lumachelic) limestone from Southern Dobrogea;

- "*chaille*", in Upper Jurassic and Cretaceous (Turonian) limestone from Central Dobrogea, and in Triassic (Carnian) and Cretaceous (Senonian) limestone from Northern Dobrogea;

- *jasp* and *silica schist*, in the Upper Devonian Silicolitic Complex from Northern Dobrogea.

Greenschists are very low grade epimetamorphic rocks which conserve the texture and structure of the sedimentary rocks from which they originate. They display siltic, arenitic or microconglomeratic textures and massive to slightly foliated structures. They are green or reddish (due to oxidation).

Occurrence - the Upper Proterozoic greenschists outcrop throughout Central Dobrogea. Their nearest locations are at about 20 km. distance from Bordușani, the one at 5 km. ENE of Dunărea and the other at 5 km. NE of Topalu.

The **quartzite** fragments found at Bordușani show fine to medium-grained granoblastic textures. They are white or beige; one of the pieces presents fine ferrugineous impregnations. Two of the pieces come from gravel deposits.

Occurrence - gravel fragments may come from alluvial deposits of the valleys which cross Southern and Central Dobrogea or from the Danube's terraces.

www.mnir.ro

Quartzites also outcrop within the Ceamurlia Series (Upper Proterozoic) from Central Dobrogea, the Orliga Series (Upper Proterozoic), the Boclugea Series (Upper Proterozoic - Lower Palaeozoic) and the Lower Devonian from Northern Dobrogea.

www.mnir.ro

APPENDIX

The distribution of artifacts and lithic fragments by rock types:

Limestone:	fragments - 26
	chopping debris - 7
	strikers - 1
	polished chisels - 3
	grinding stone fragments - 1
	necklace beads - 1
Sandstone:	grooved abraders - 2
	grinding stone fragments - 1
	Microconglomerate: grinding stone fragments - 1
Silicolites:	chopping debris - 95
	nucleus - 2
	axes - 1
	sickle pieces - 3
	arrow points - 3
	(fragmentary) blades - 76
	scrapers - 25
Greenschist:	fragments - 4
	chisels - 1
	grinding stone fragments - 9 (out of which 6 from the same grinding stone)
Quartzite:	fragments - 3

www.mnir.ro

NOTES

[1] The same text appears in *Marele dicționar geografic al României* (*The great geographic dictionary of Romania*), vol. I, 1906.

[2] I.Barnea, Revista Muzeelor, III, 1962, 2, p. 157.

[3] The osteological analysis was performed by the late Mrs. Alexandra Bolomey.

[4] G.Trohani, *Ensevelissements sous l'habitation chez les gèto-daces*, Actes du XIIè Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, 3, Bratislava, 1993, p. 281-282.

[5] G.Trohani, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, I, Călărași, 1985, p. 51-54; S.Sanie, Arheologia Moldovei, XII, 1988, pl. V/6.

[6] A.Buzilă, Memoria Antiquitatis, 4-5, 1972-1973, 1976, p. 93-113.

[7] V.Căpitanu, Carpica, 18-19, 1987, p. 103-149, fig. 64.

[8] S.Sanie, Arheologia Moldovei, XII, 1988, p. 66-101, pl. I-XXVII.

[9] V.Ursachi, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 100-126.

[10] R. and Ec.Vulpe, Dacica, III - IV, 1927-1933, p. 253-351; R.Vulpe et colab., SCIV, III, 1952, 1, p. 191-230

[11] M.Udrescu, *Considerații arheologice privind creșterea animalelor și vânătoarea la geto-dacii din Câmpia Română*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, I, Călărași, 1985, p. 59-64.

[12] Fr.Audoin-Rouzeau, *La taille du mouton en Europe, de l'Antiquité aux temps modernes*. Fiches d'osteologie animale pour l'archéologie, no. 3, CNRS, Editions APDCA, Juan-les-Pins, 1991.

[13] M.Udrescu, *Les chiens de l'habitat civil romain de Stolniceni-Vâlcea; données zooarchéologiques*, Annuaire roumain d'anthropologie, 27, Bucarest, 1990, p. 3-8.

[14] M.Udrescu, *La chasse chez les Geto-daces (IIème - Ier siecles av. J.-C.) du sud-est de la Roumanie*, Exploitation des animaux sauvages à travers le temps, Editions APDCA, Juan-les-Pins, 1993, p. 405-410.

[15] H.Camps-Fabrer, *Le role de l'os dans la vie quotidienne des hommes préhistoriques*, Comission 33 Travaux du L.A.P.M.O., 1986.

[16] H.Todorova, *Kamenno-mednata epoha v Bălgaria*, Sofia, 1968, fig. 77, p. 154; I.Nestor, A.Langsdorff, *Nachfragzu Cernavoda*, fig. 9, p. 223; an unpublished piece was found at Hârșova, 1992, SB, in the Gumelnița A2 level, at 3,60 m of depth.

www.mnir.ro

[17] Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Ed. Meridiane, 1974, p. 245 (the piece belongs to the IIIrd type, variant I).

[18] A similar piece was found at Hârşova (unpublished).

[19] Al.Bolomey, S.Marinescu-Bâlcu, *Industria osului în aşezarea cucuteniană de la Drăguşeni - Ostrov*, SCIVA, 39, 4, 1988, p. 335.

[20] M.-A.Courty, P.Goldberg, R.Macphail, *Soils and micromorphology in archaeology*, Cambridge University Press, 1989.

[21] We are indebted to Ms.Daniela Răducu and to Ms.Ioana Carcea for their suggestions and for the access to the microscopes, as well as to Mr.Marius Popa for the processing of the thin sections.

[22] M.-A.Courty *et al.*, Op.cit.(note 20) and M.-A.Courty, *Soil micromorphology in archaeology*, in Proceedings of the British Academy, 77, London, 1992.

[23] We wish to mention that this study is directed by Ms.M.A.Courty, within the framework of the romanian-french collaboration programme on the site of Hârşova-tell.

[24] O.Necrasov, *Etude anthropologique des restes osseux néolithiques appartenant à la culture Cucuteni-Ariuşd, découverts à Doboşeni*, Ann. d'anthropologie, 1, 1964, p. 15-17.

[25] J.Desse, N.Desse Berset, *Pêches locales, côtières ou lointaines: le poisson ou menu des parisiens du Grand Louvre, du XIVe au XVIIIe siècle*, Anthropozoologica, 1992, p. 119-126.

[26] P.Bănărescu, *Fauna R.P.R., Pisces - Osteichthyes*, vol. 13, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1964.

[27] *Ibidem*.

[28] D.C.Brinkhuizen, *Ichtio-Archeologisch onderzock: methoden en toepossing aan de hand van romens vismaterial nit Velsen (Nederland)*, Ph.D., Rijksuniversiteit Groningen, 1989.

[29] P.Bănărescu, Op.cit.(note 23).

[30] J.Desse, N.Desse-Berset, M.Rocheteau., *Les profils rachidiens globaux. Reconstitution de la taille des poissons et appreciation du nombre minimal d'individus à partir des pièces rachidiennes*, Revue de Paléobiologie 8/1, Genève, 1989, p. 89-94.

[31] P.Bănărescu, Op.cit.(note 23).

[32] *Ibidem*.

www.mnir.ro

[33] *Ibidem.*

[34] *Ibidem.*

[35] *Ibidem.*

[36] S.Bailon, *Quelques exemples de la consommation d'amphibiens à travers le temps*, in *Exploitation des animaux sauvages à travers le temps*, XIIIèmes Rencontres Internationales d'Archéologie et d'Histoire d'Antibes IVème Colloque International de l'Homme et de l'Animal, APDCA, Juan-les-Pins, 1993, p. 319-326; J.-C.Rage, *Les batraciens du niveau V*, in *Les sites littoraux néolithiques de Clairvaux-les-Lacs (Jura)*, t. II, *Le Néolithique moyen*, Édit. de la Maison des sciences de l'homme, 1989, p. 405.

[37] I.A.Silver, *The ageing of domestic animals*, in D.R.Brothwell, E.Higgs, *Science in Archaeology, a survey of progress and research*, Thames Hudson ed., 1969, p. 25-268.

[38] S.Payne, *Kill-off patterns in sheep and goats: the mandibles from Aşvan Kale*, Anatolian studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, vol. XXIII, 1973 and S.Payne, *Morphological Distinctions between the mandibular Teeth of Young Sheep, Ovis and Goats, Capra*, Journal of Archaeological Science, 12, 1985, p. 139-147.

[39] W.Prummel, H.-J.Frisch, *A guide for the Distinction of Species, Sex and Body Side in Bones Sheep and Goat*, Journal of Archaeological Science 13, Academic Press Inc., London, 1986, p. 567-577.

[40] It is possible that some individuals resulted from hybridisation between pig and wild boar are present. It is known that, even nowadays, this species is less dependent on man than bovids and ovicaprines. It seems that during the prehistory, this situation was even more marked due to the fact that domestic pigs lived in a semi-wildness state, the existence of mixed populations with the wild boar (within which hybrids and individuals returned to the wild state were very frequent) being not excluded.

[41] T.Poulain, *L'étude des ossements animaux et son apport a l'archéologie*, Centre de Recherches sur les techniques Greco-Romaines, Faculté des Scienes Humaines, Dijon, 1976.

[42] E.Varin, *Evaluation de l'age d'après les dents*, in *Chevreuil, Cerf, Sanglier*, Editions de l'Orée, Bordeaux, 1980, p. 249-257.

www.mnir.ro

[43] E.Schmidt, *Atlas of animal bones (for Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists)*, Elsevier Publishing Company, 1972.

[44] I.Naylor, *Diagnose differentielle des os longs du membre thoracique chez quelques especes de petits mammiferes europeens*, These pour le diplome d'etat de Docteur Veterinaire, Ecole Nationale Veterinaire de Nantes, Faculte de Medecine de Nantes, 1988.

[45] C.Naylor, *Diagnose differentielle des os longs du membre pelvien chez quelques espèces de petits mammifères européens*, These pour le diplome d'etat de Docteur Veterinaire, Ecole Nationale Veterinaire de Nantes, Faculte de Medecine de Nantes, 1987.

[46] E.Chatelain, *Dents. Diagnose de l'age des animaux domestiques*, Laboratoire d'Anatomie de l' E.N.V.L. Lyon, 1992.

[47] F.Zetsche, O.Kalin, *Untersuchungen über die Membran der Sporen und Pollen V. 4. Zur Autooxydation der Sporopollenine*, Helv. Chim. Acta, XIV, 1931, p. 517-519.

[48] A.J.Havinga, *Investigation into the differential corrosion susceptibility of pollen and spores*, Pollen et Spores, VI, 2, 1964, p. 621-635.

[49] W.Heinen, *Ueber den enzymatischen Cutin-Abbau: I.Mitt.: Nachweis eines Cutinase-Systems*, Acta bot.neerl., 9, 1960, p. 167-190.

[50] A.J.Havinga, Op.cit.(nota 44)

[51] M.Weinstein-Evron, *Pollen spectra from the Acheulean site of Mitzpeh Yiron, Israel: a cautionary tale*, Pollen et Spores, XXVIII, 2, 1986, p. 157-165.

[52] S.Bottema, *The interpretation of pollen spectra from prehistoric settlements (with special attention to Liguliflorae)*, Palaeohistoria, XVII, 1975, p.17-35.

[53] A.J.Havinga, *A 20-year experimental investigation into the differential corrosion susceptibility of pollen and spores in various soil types*, Pollen et Spores, XXVI, 3-4, 1984, p. 541-557.

[54] We are indebted to Dr. Albert Baltreș and to Dr. Antoneta-Seghedi (Geologic Institute of Romania) for the assistance in microscopic analysis and for the valuable suggestions, as well as to Mrs. Denisa Saru (Faculty of Geology and Geophysics, Bucharest University), for the use of her laboratory facilities.

[55] Codes from A.von den Driesch, *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*, Peabody Museum Bull. 1, Harvard University, 1976.

www.mnir.ro

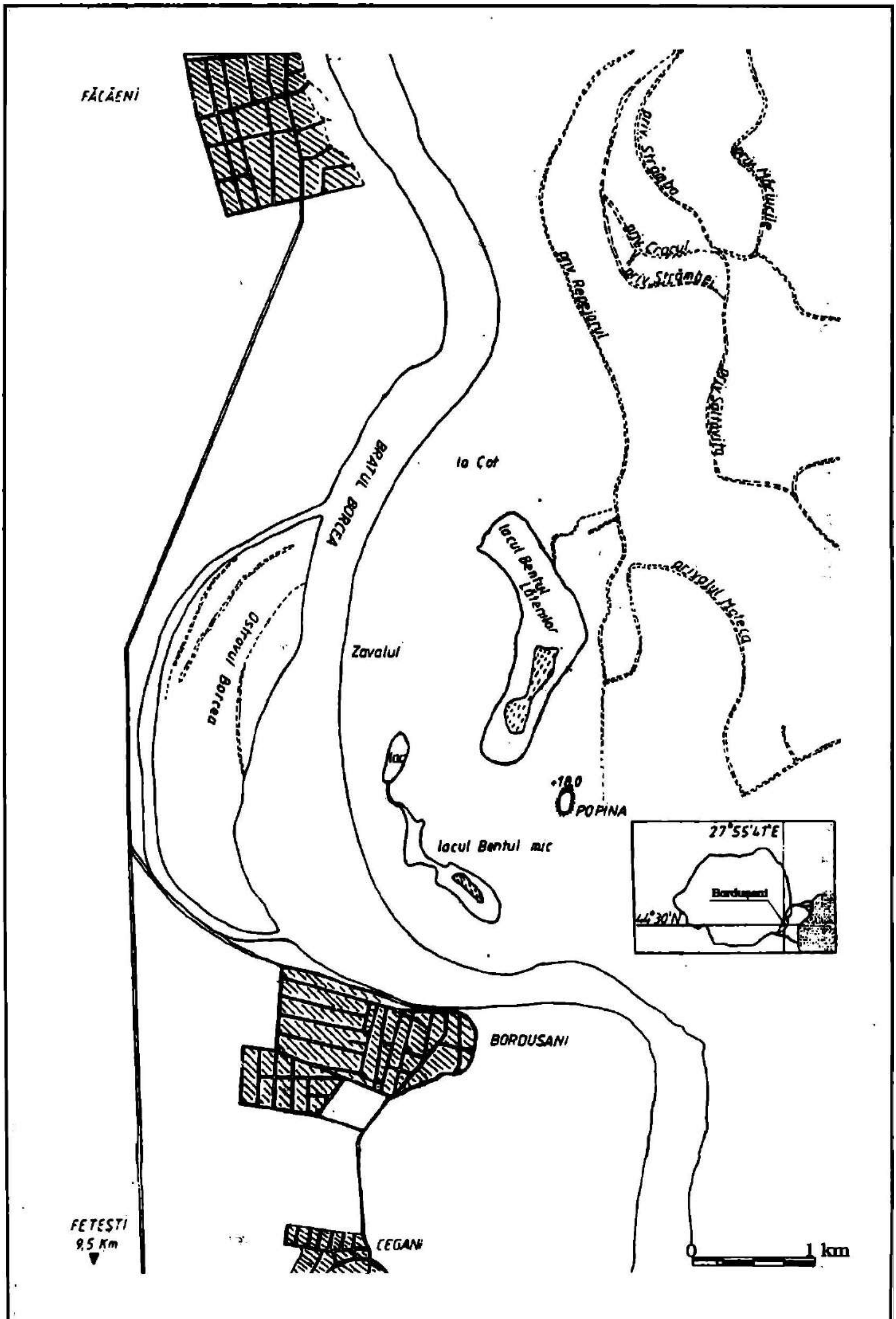

Plate 1. The position of the tell from Borduşani Popină, Ialomiţa county.

www.mnir.ro

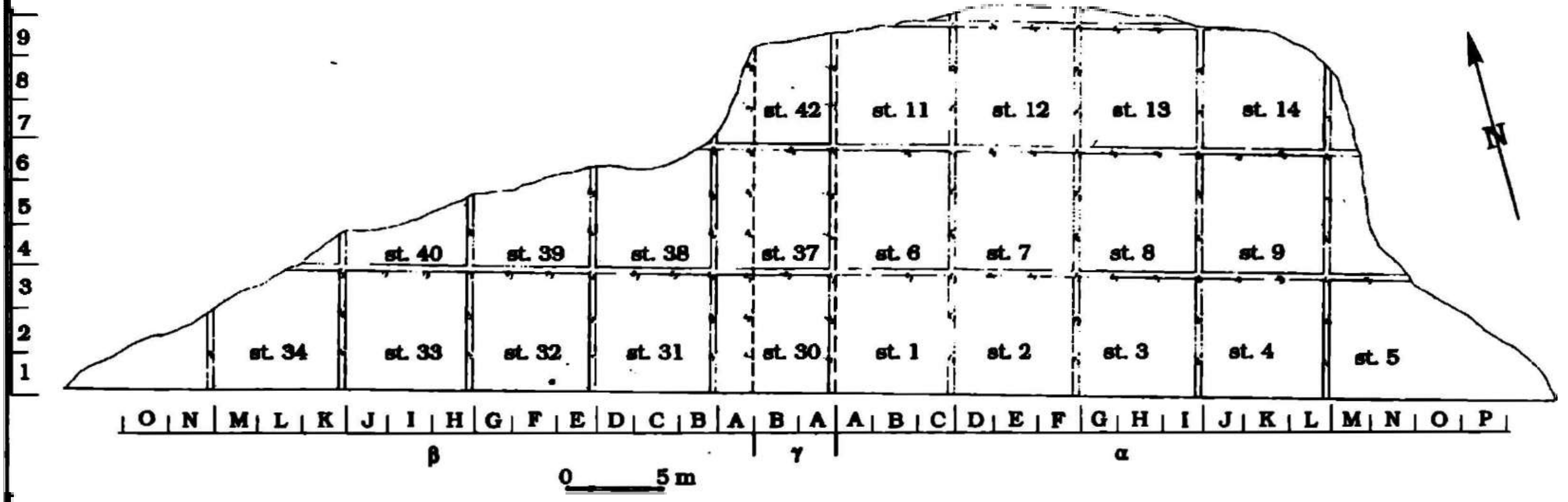

Plate 2. Bordușani Popină. The parting of the investigated surfaces in sectors (st.) and squares.

www.mnir.ro

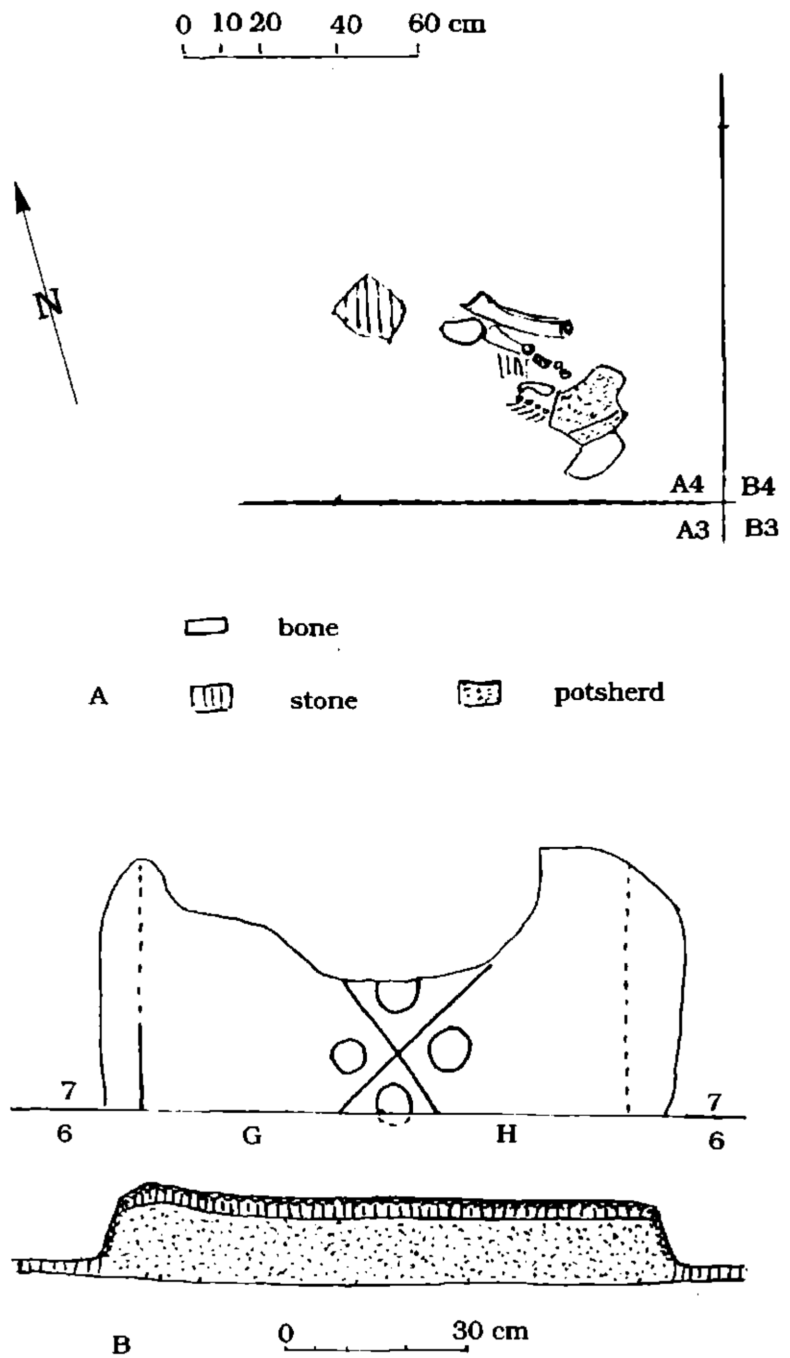

Plate 5. A. Child grave from dwelling no. 2; B. Hearth from dwelling no. 4

www.mnir.ro

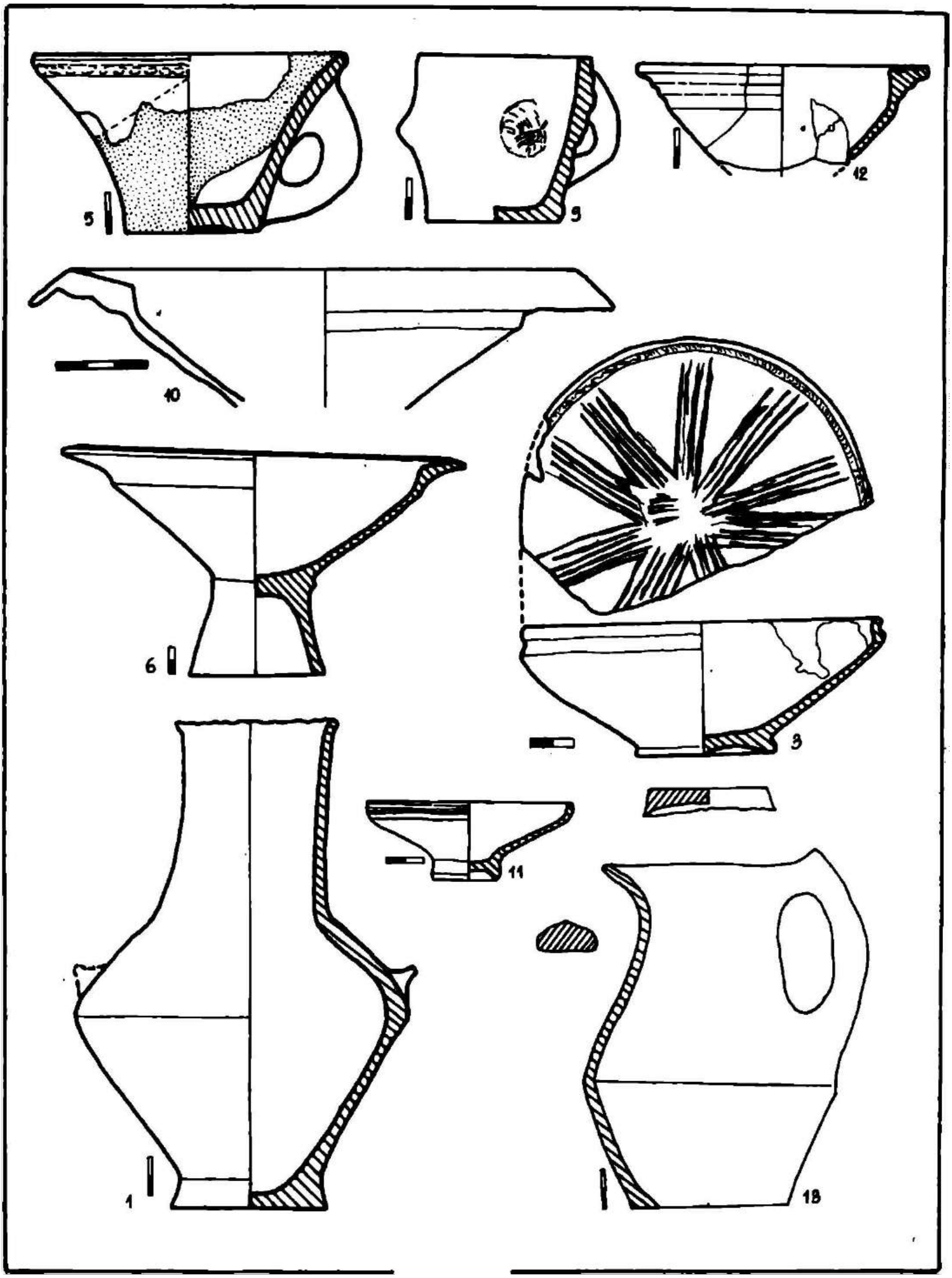

Plate 6. Inventory of dwelling no. 2

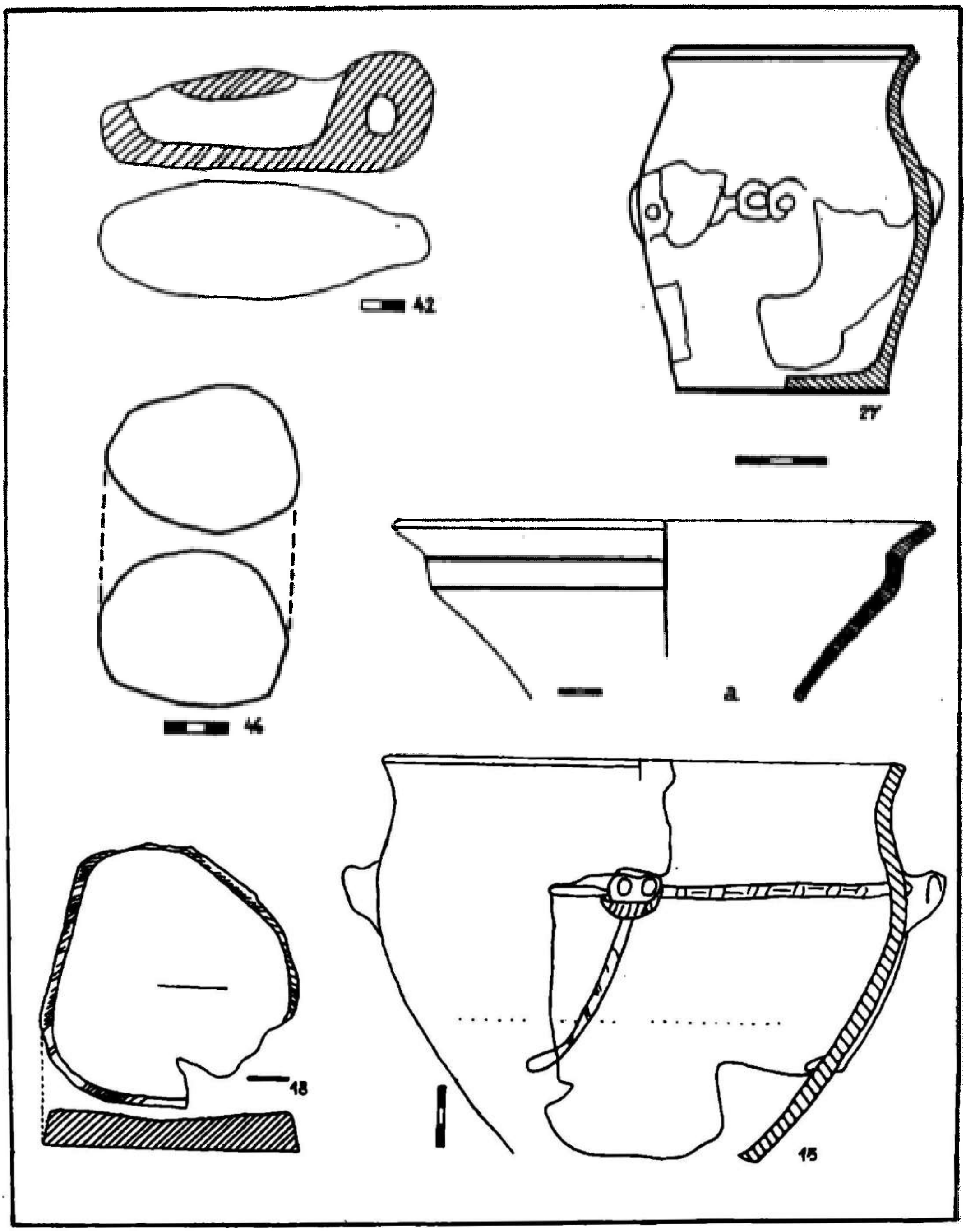

Plate 7. Inventory of dwelling no. 2

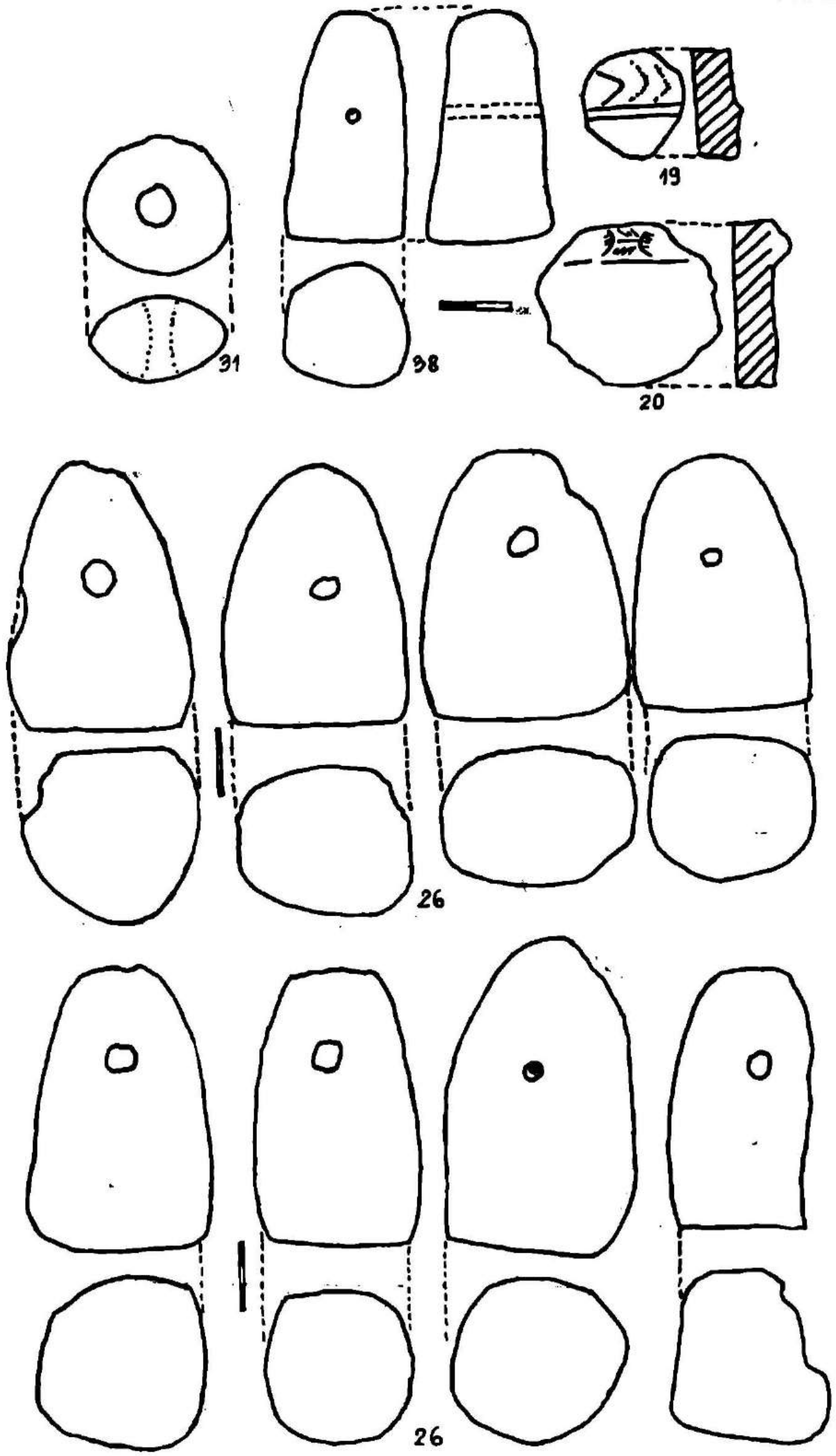

Plate 8. Inventory of dwelling no. 2

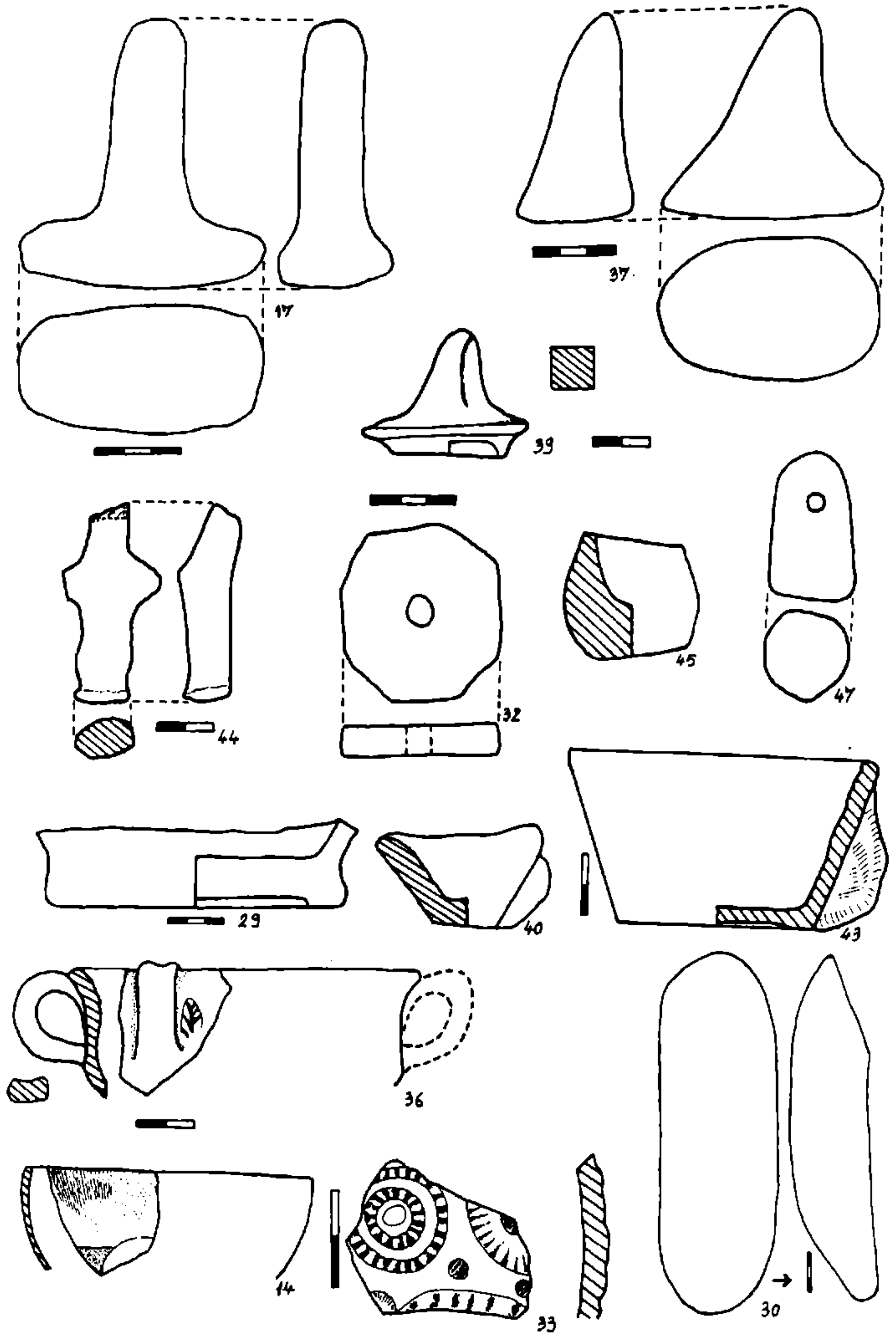

Plate 9. Inventory of dwelling no. 2.

www.mnir.ro

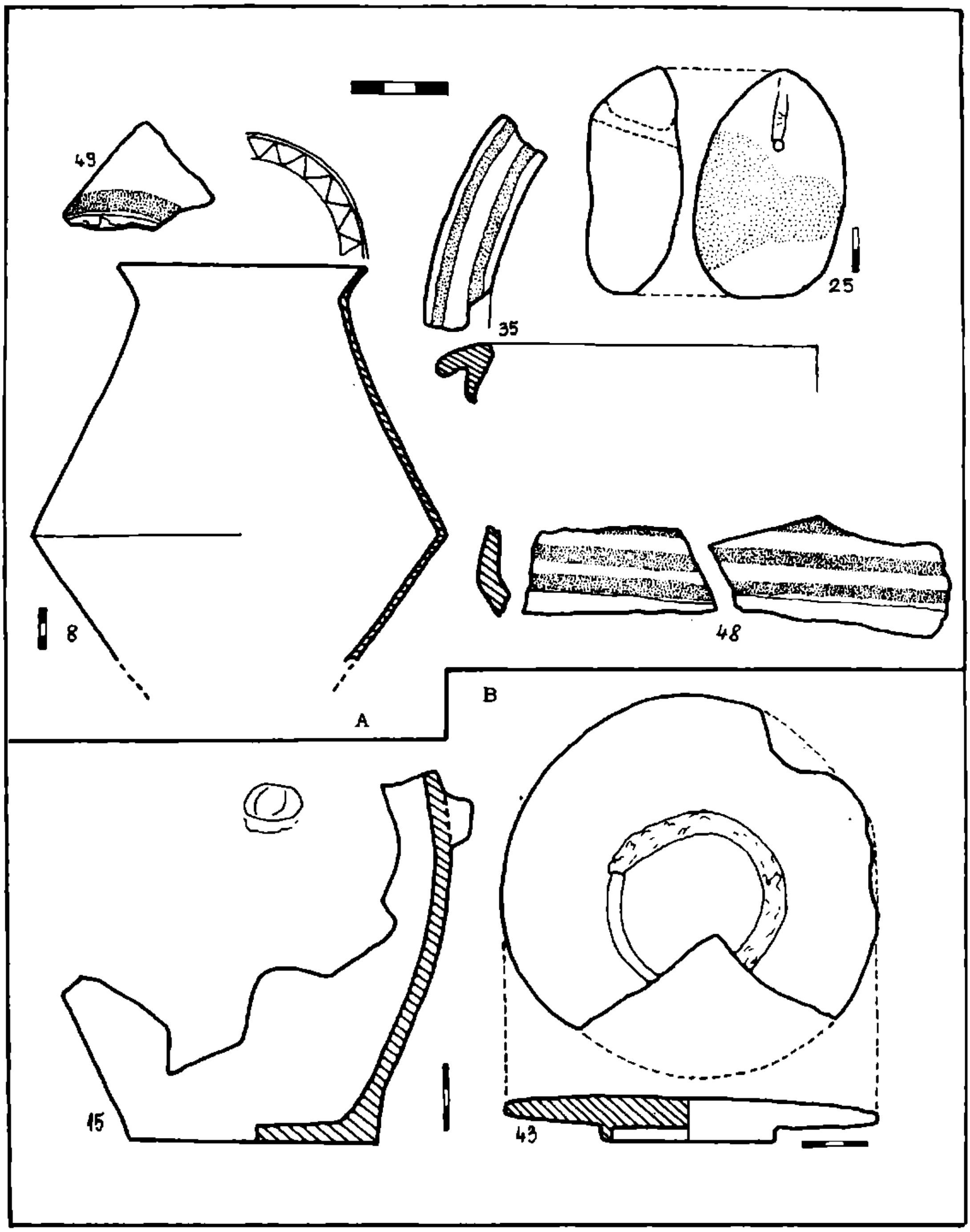

Plate 10. Inventory of dwellings no. 2 (A) and 4 (B).

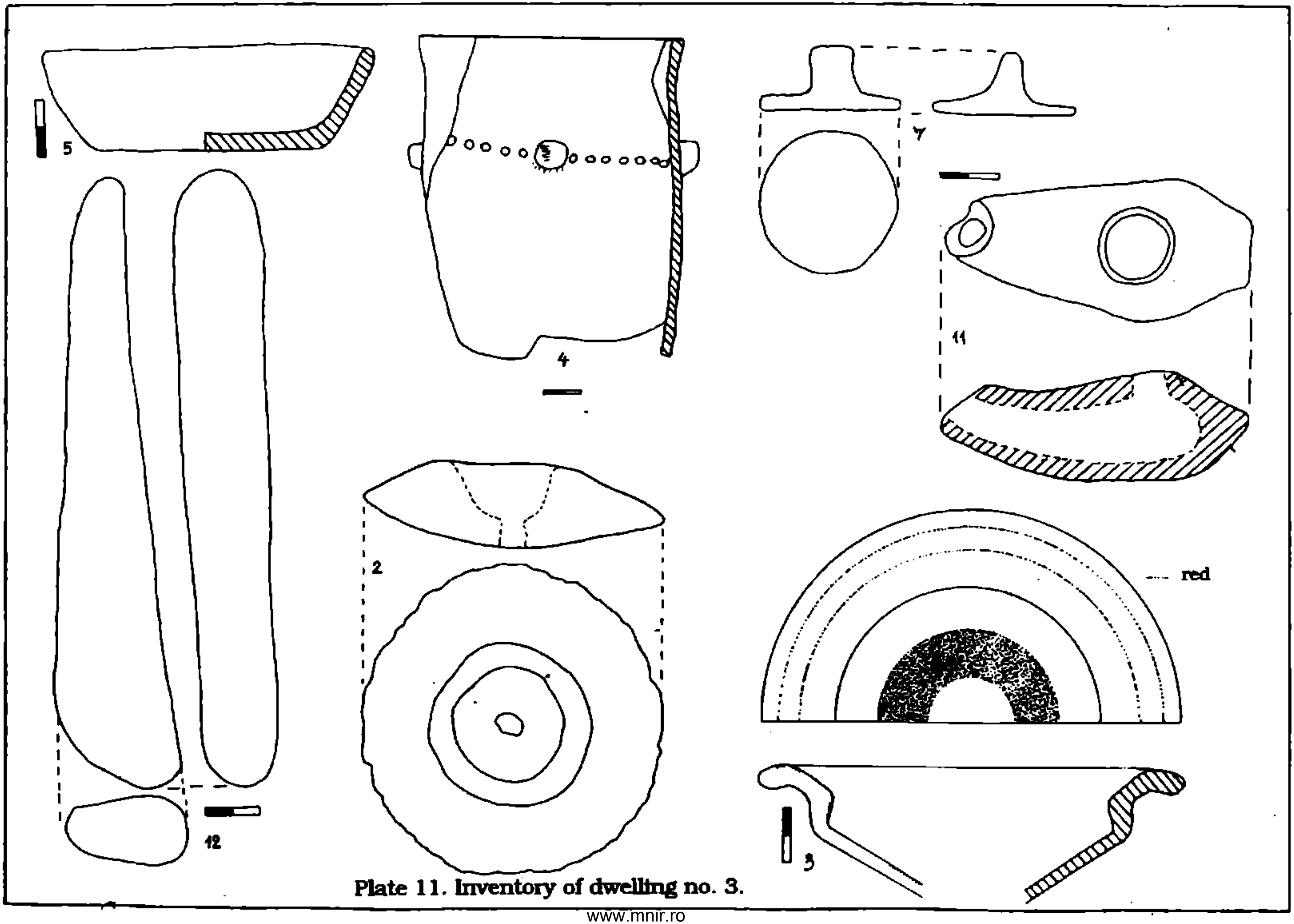

Plate 11. Inventory of dwelling no. 3.

www.mnir.ro

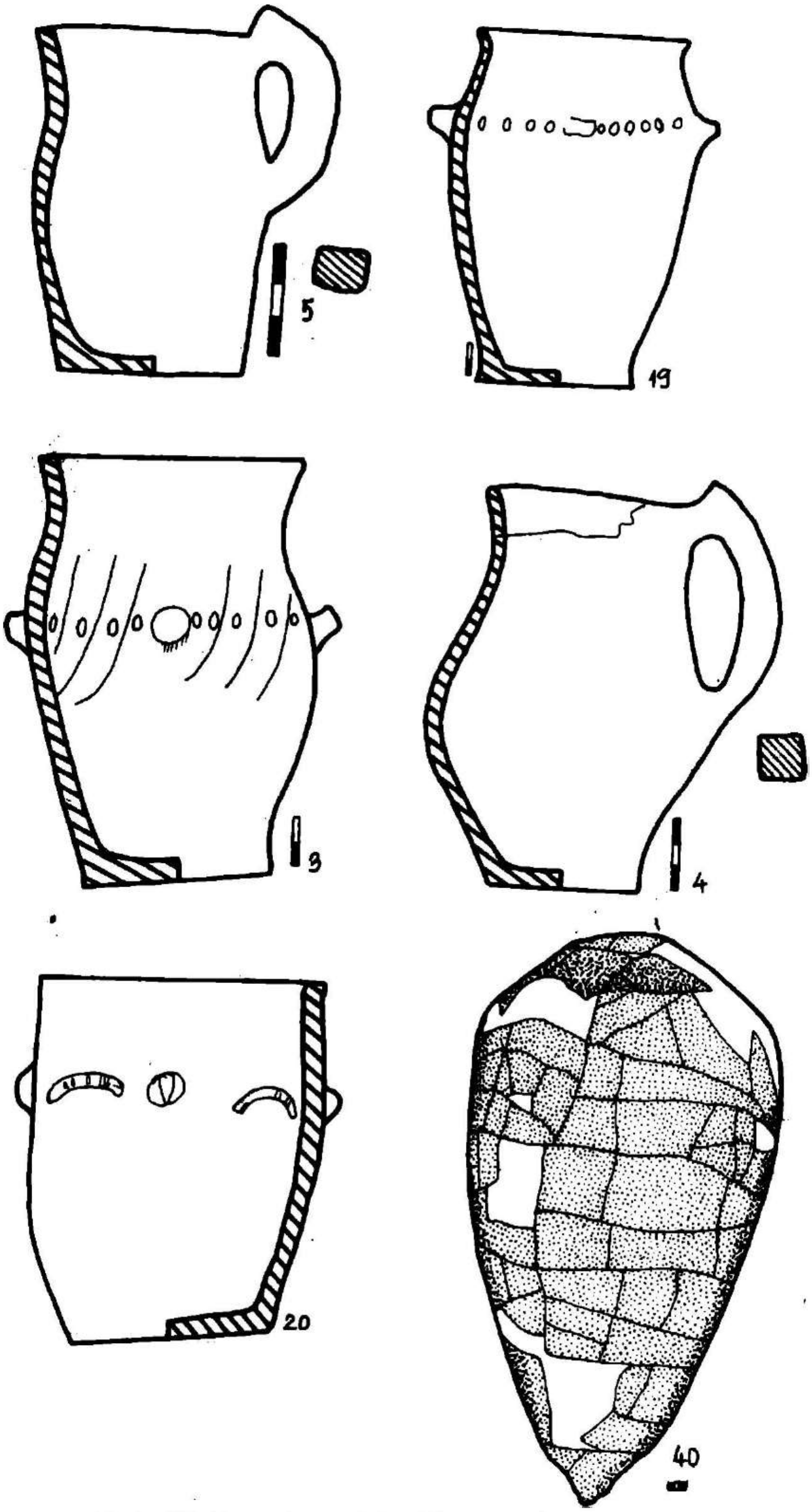

Plate 12. Inventory of dwelling no. 4

www.mnir.ro

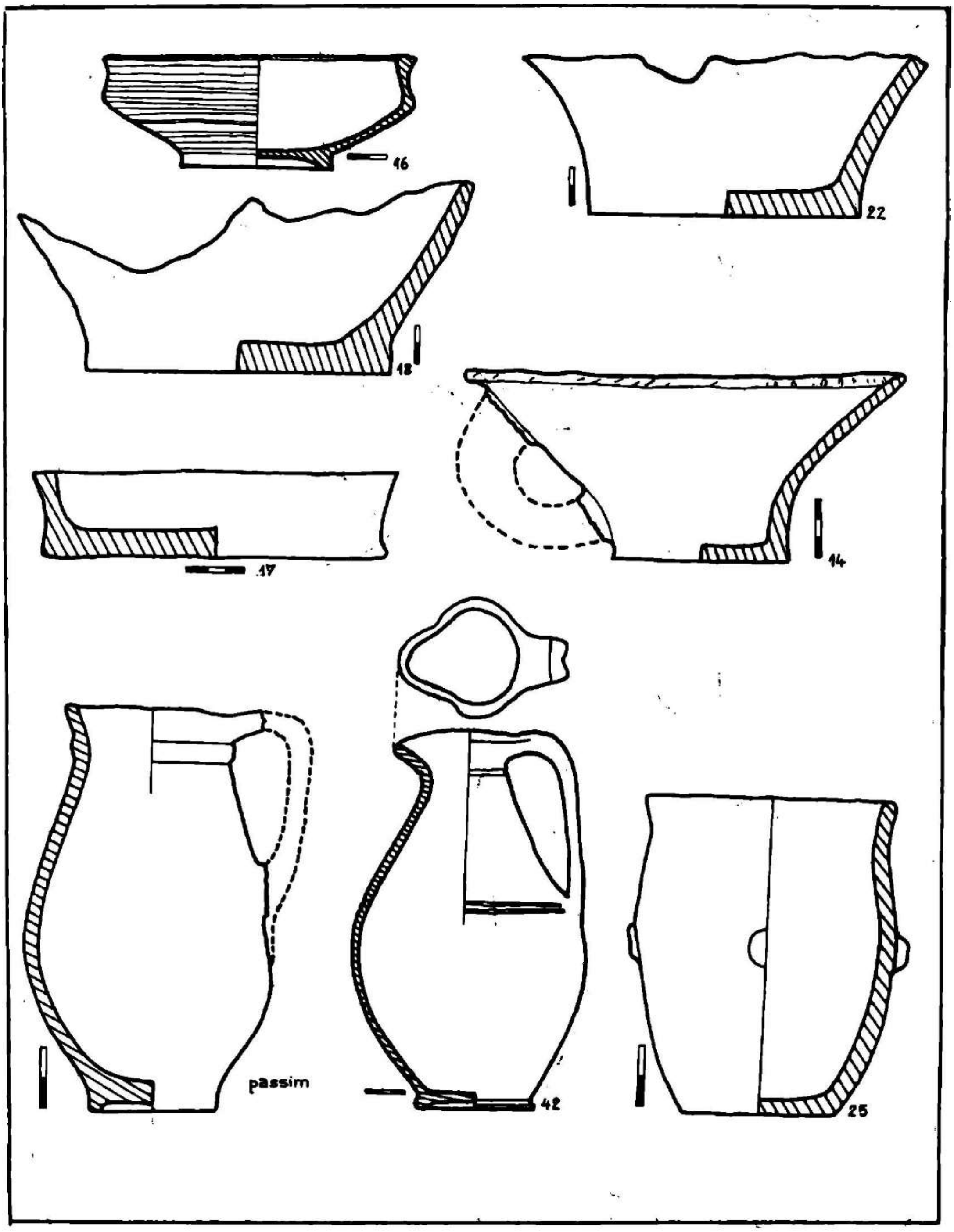

Plate 13. Inventory of dwelling no. 4

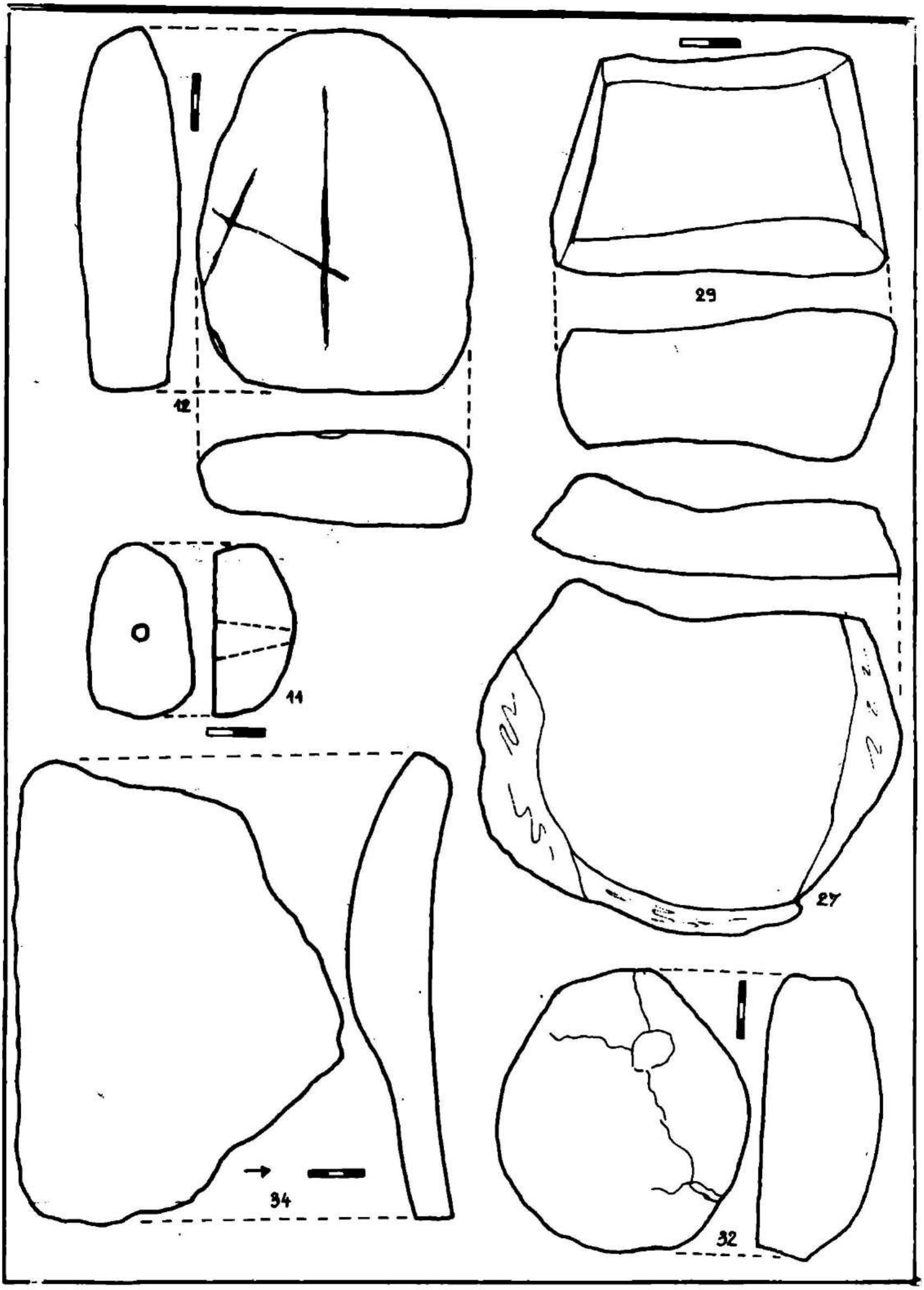

Plate 14. Inventory of dwelling no. 4

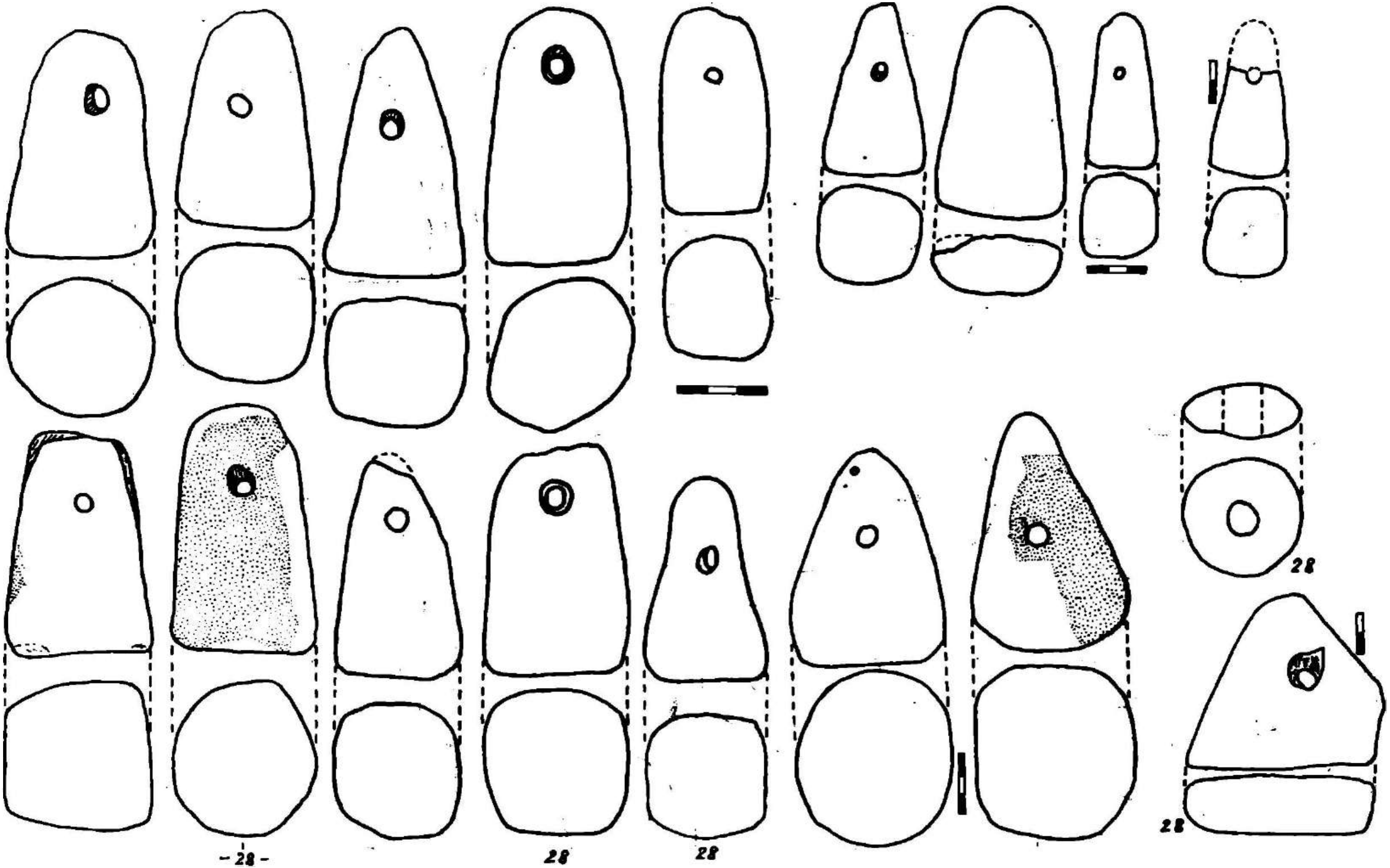

Plate 15. Inventory of dwelling no. 4

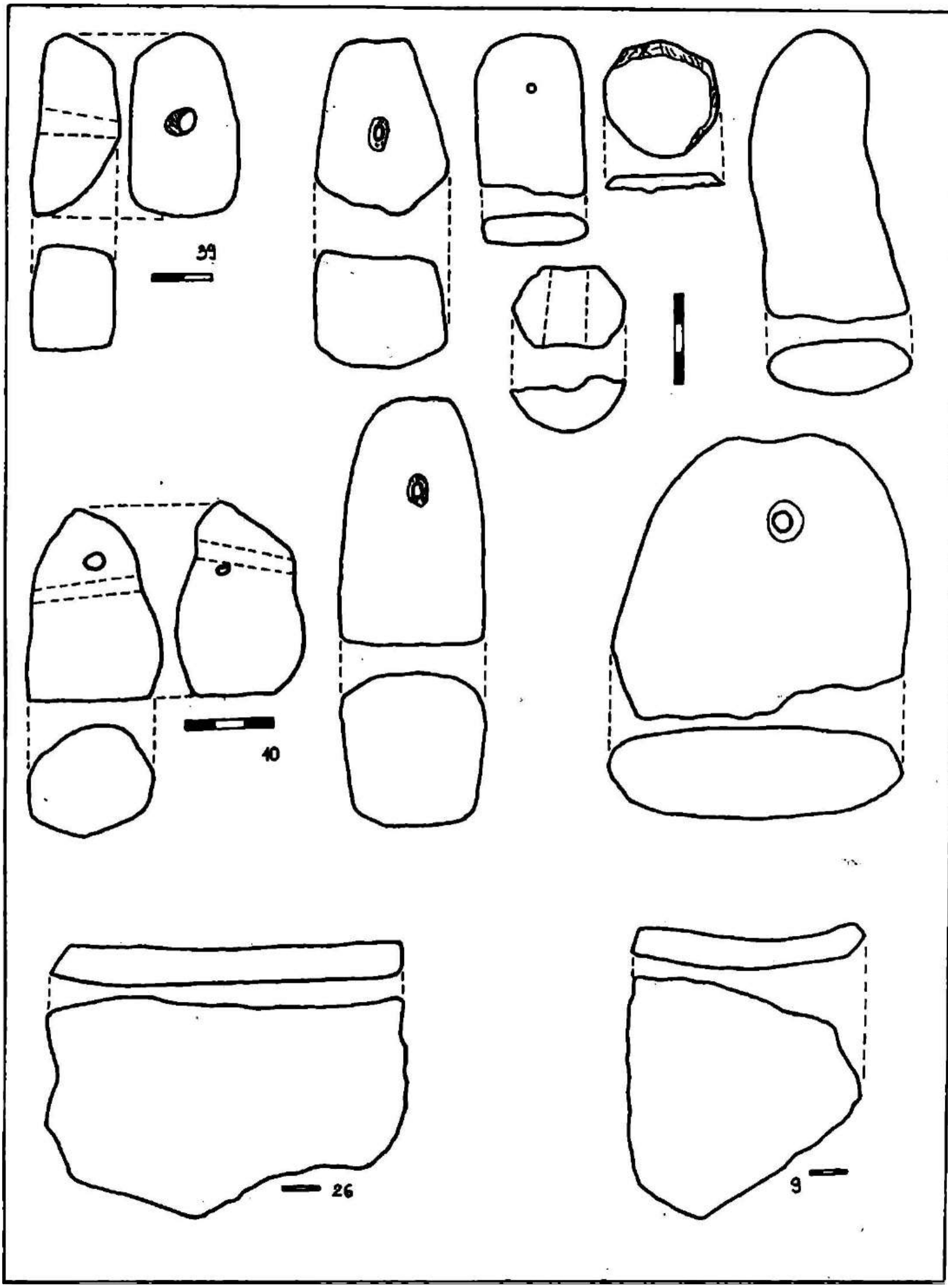

Plate 16. Inventory of dwelling no. 4

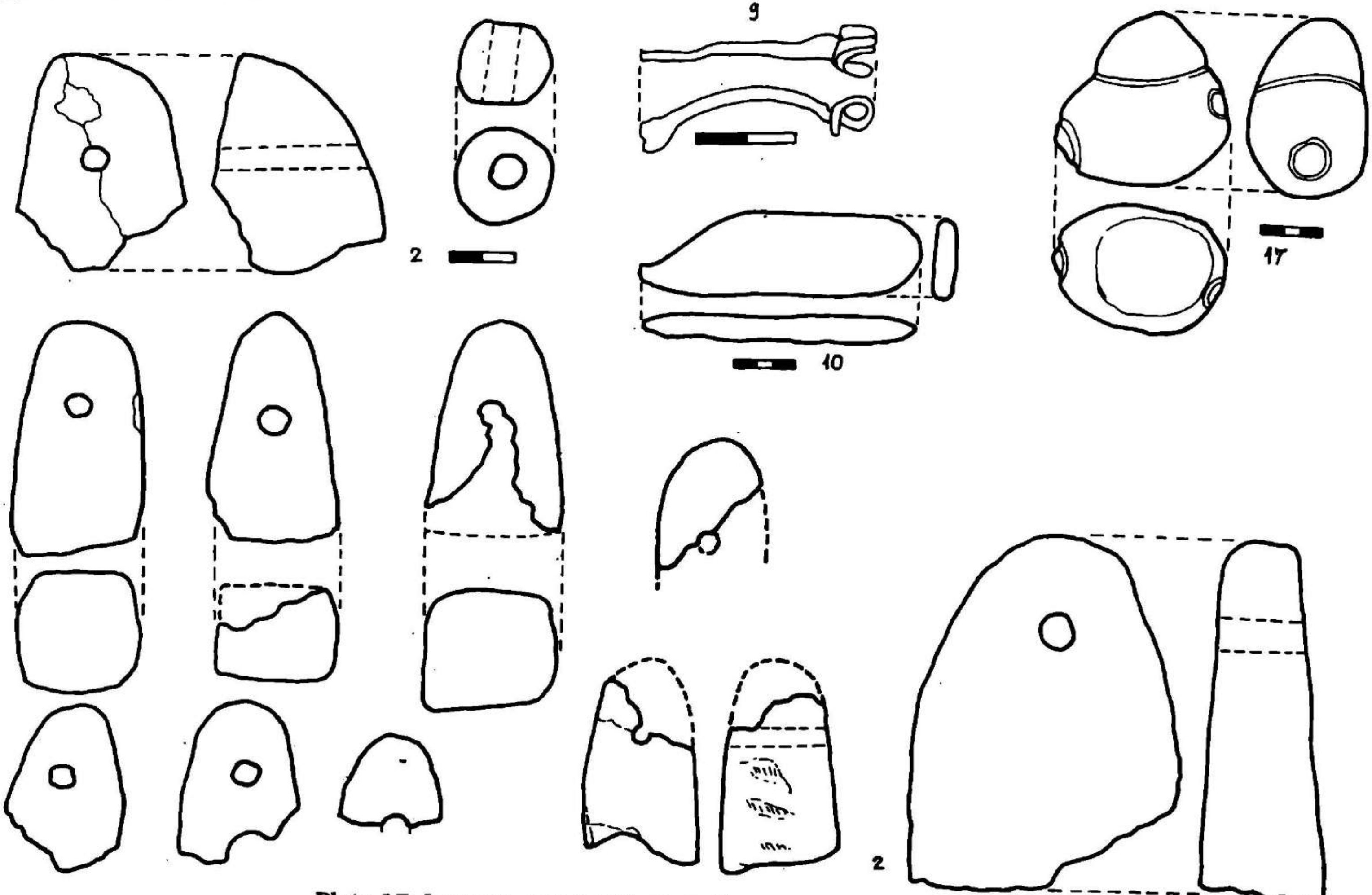

Plate 17. Inventory of dwelling no. 5

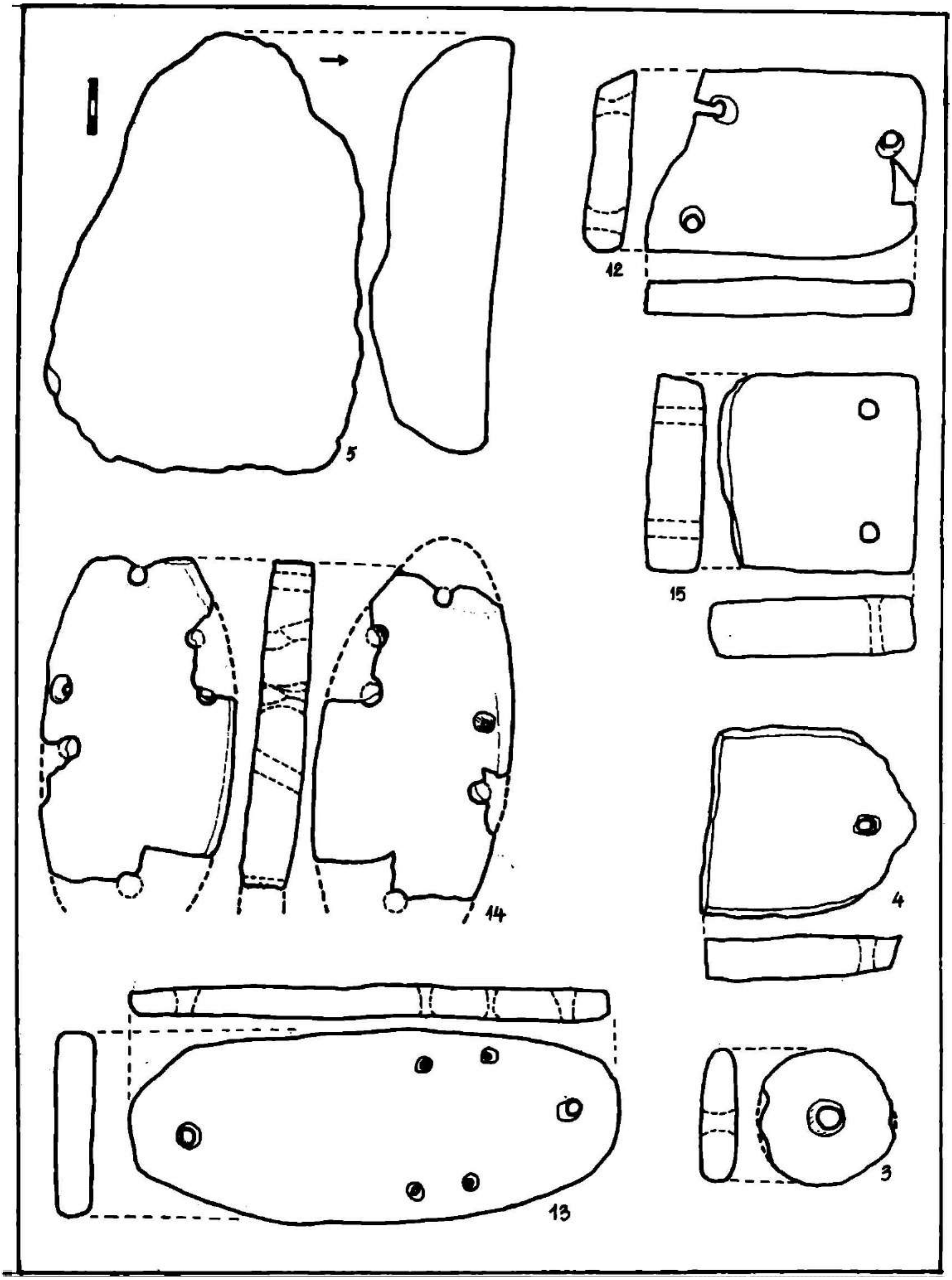

Plate 18. Inventory of dwelling no. 5

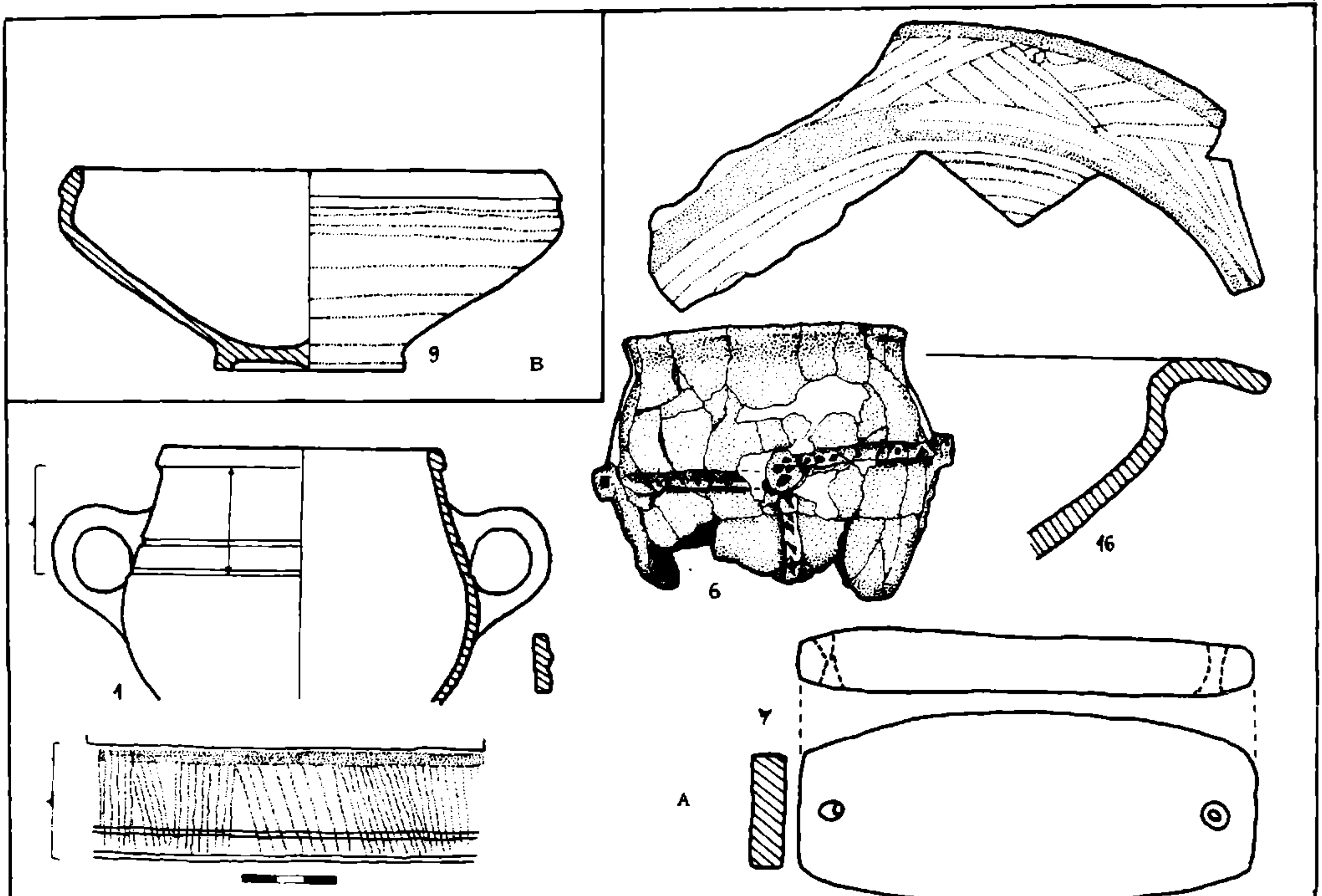

Plate 19. Inventory of dwellings no. 5 (A) and 8 (B)

www.mnir.ro

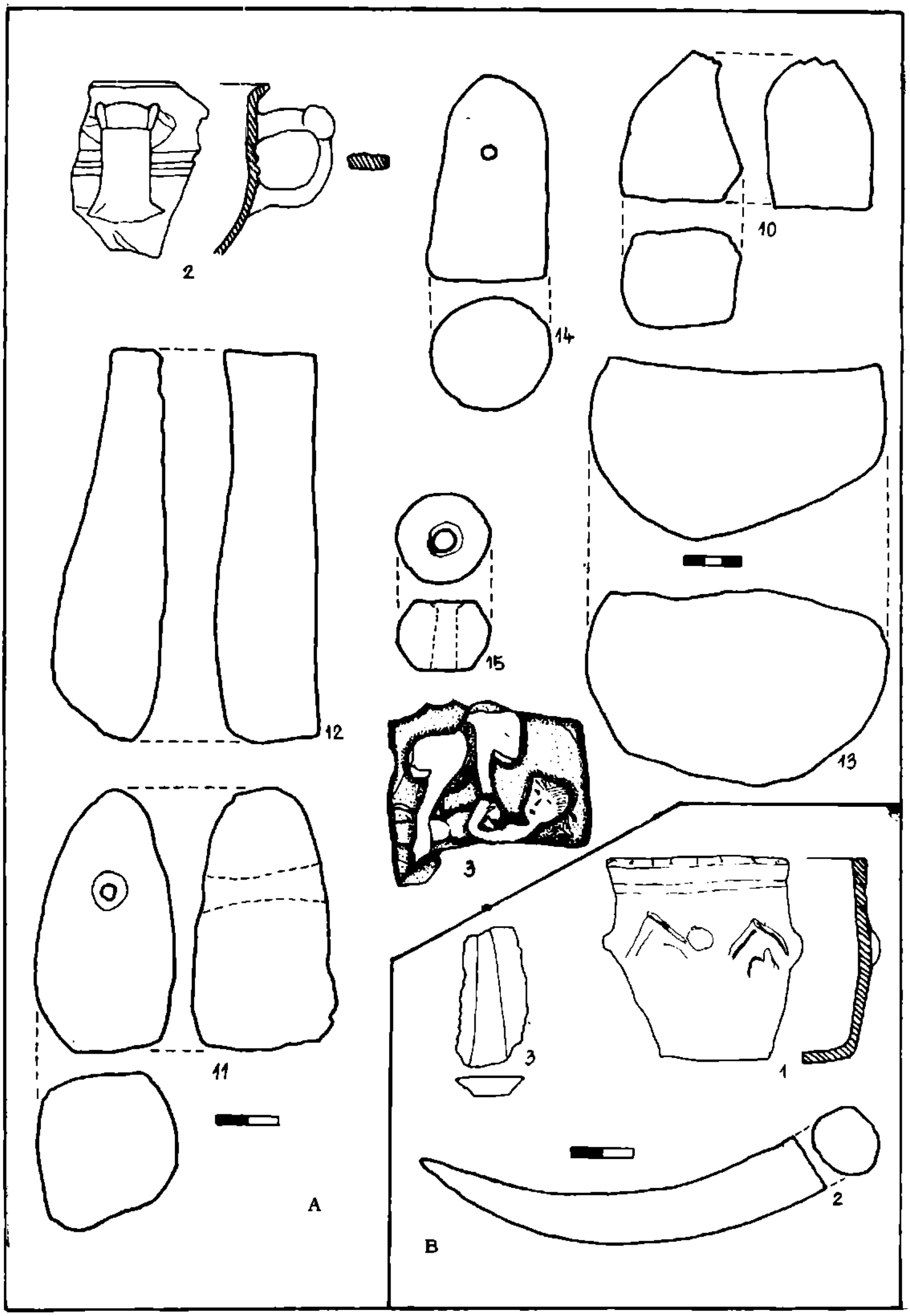

Plate 20. Inventory of dwellings no. 8 (A) and 9 (B)

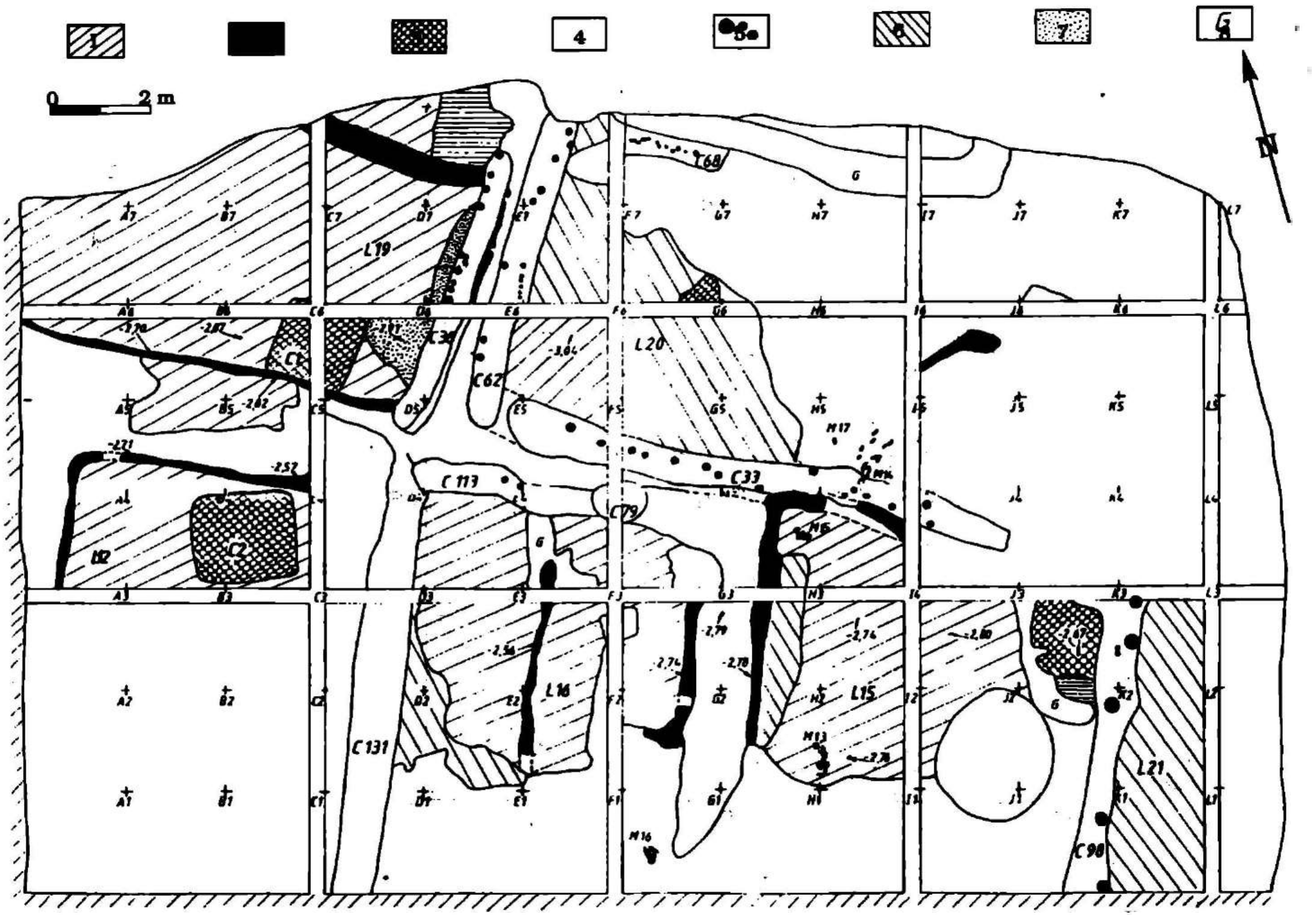

Plate 23. Bordușani Popină. S α . 1. Construction units (floors); 2. construction units (walls); 3. hearth; 4. pits and foundation trenches; 5. pits for posts/stakes; 6. destruction units; 7. ash; 8. burrows.

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

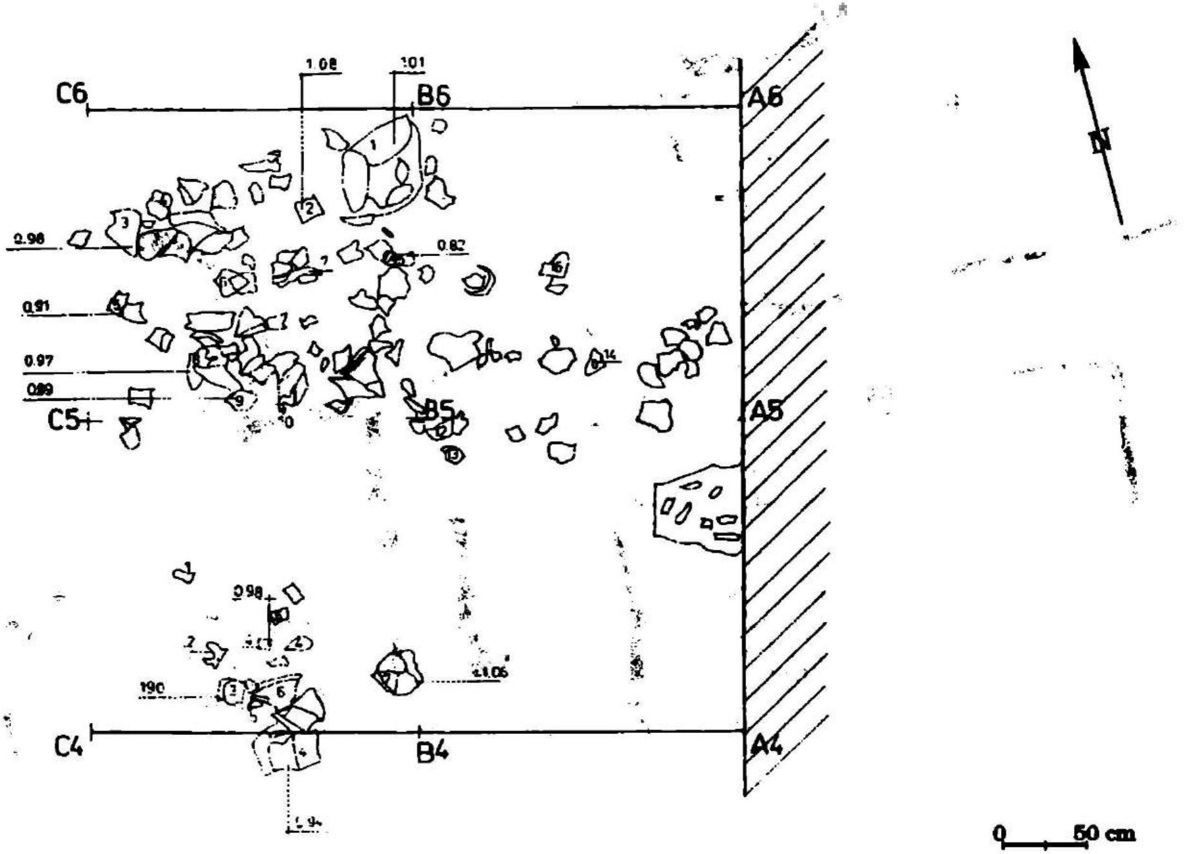

Plate 24. Bordușani - Popină, 1993. The pottery complex no. 1, S , sector 37.

www.mnir.ro

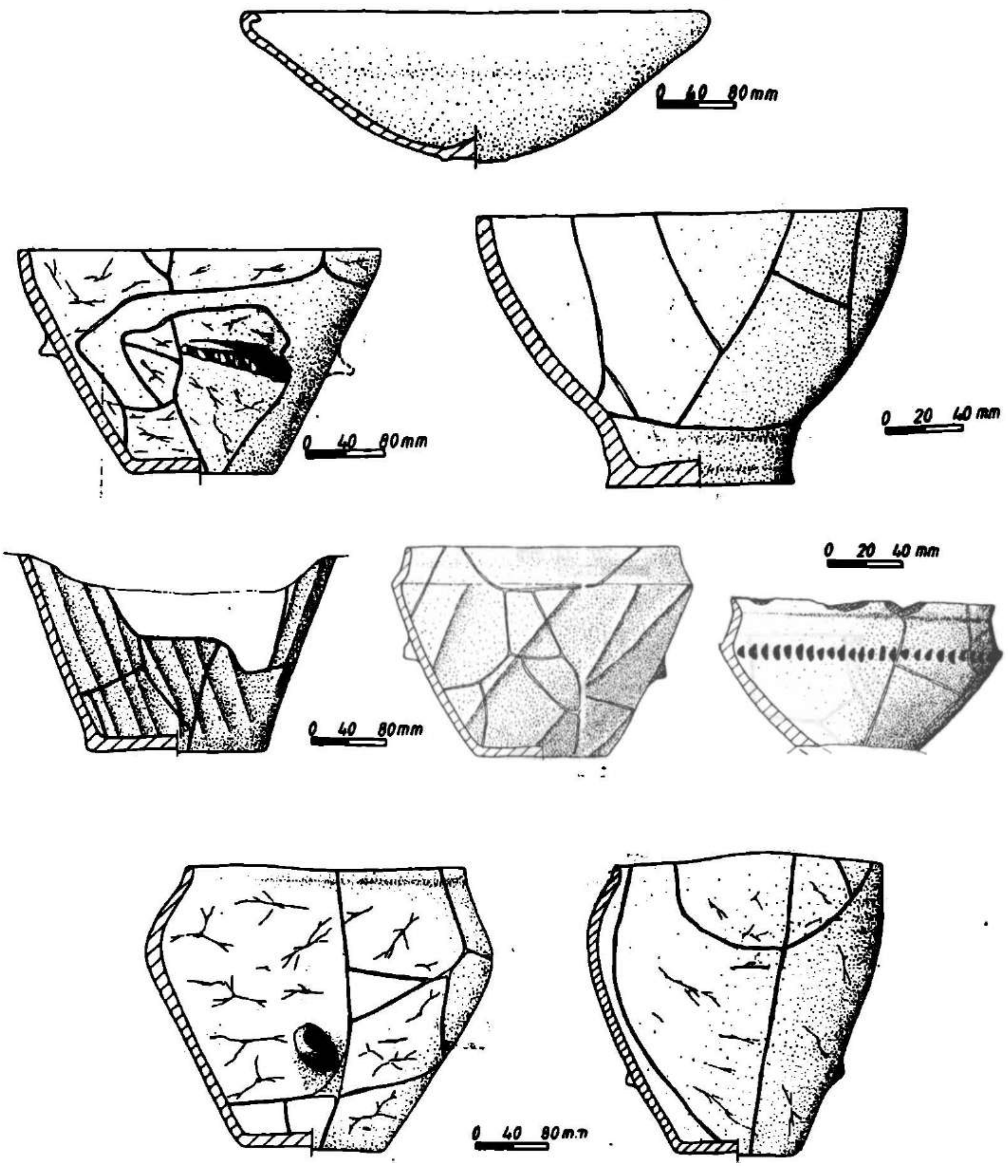

Plate 25. Vessels from the pottery complex no. 1

www.mnir.ro

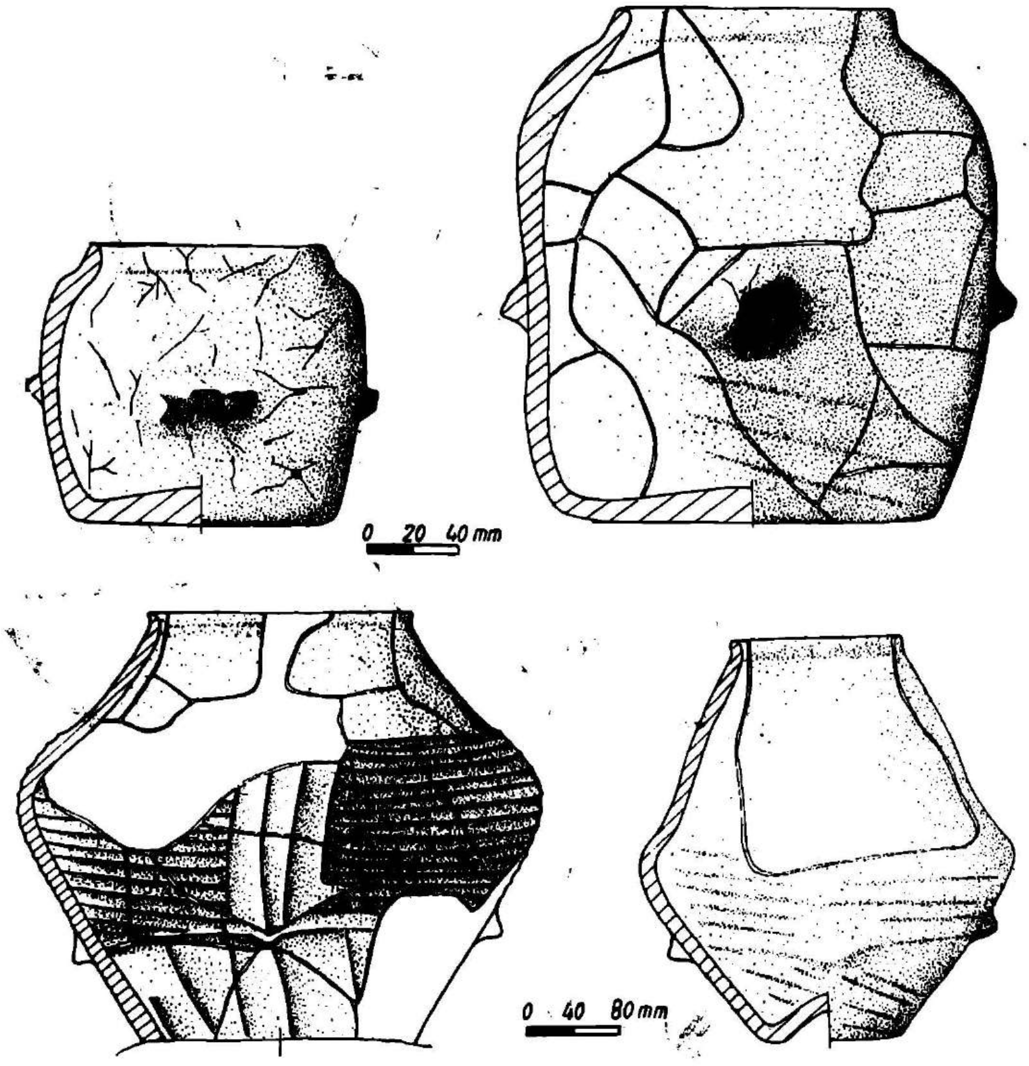

Plate 26. Vessels from the pottery complex no. 1

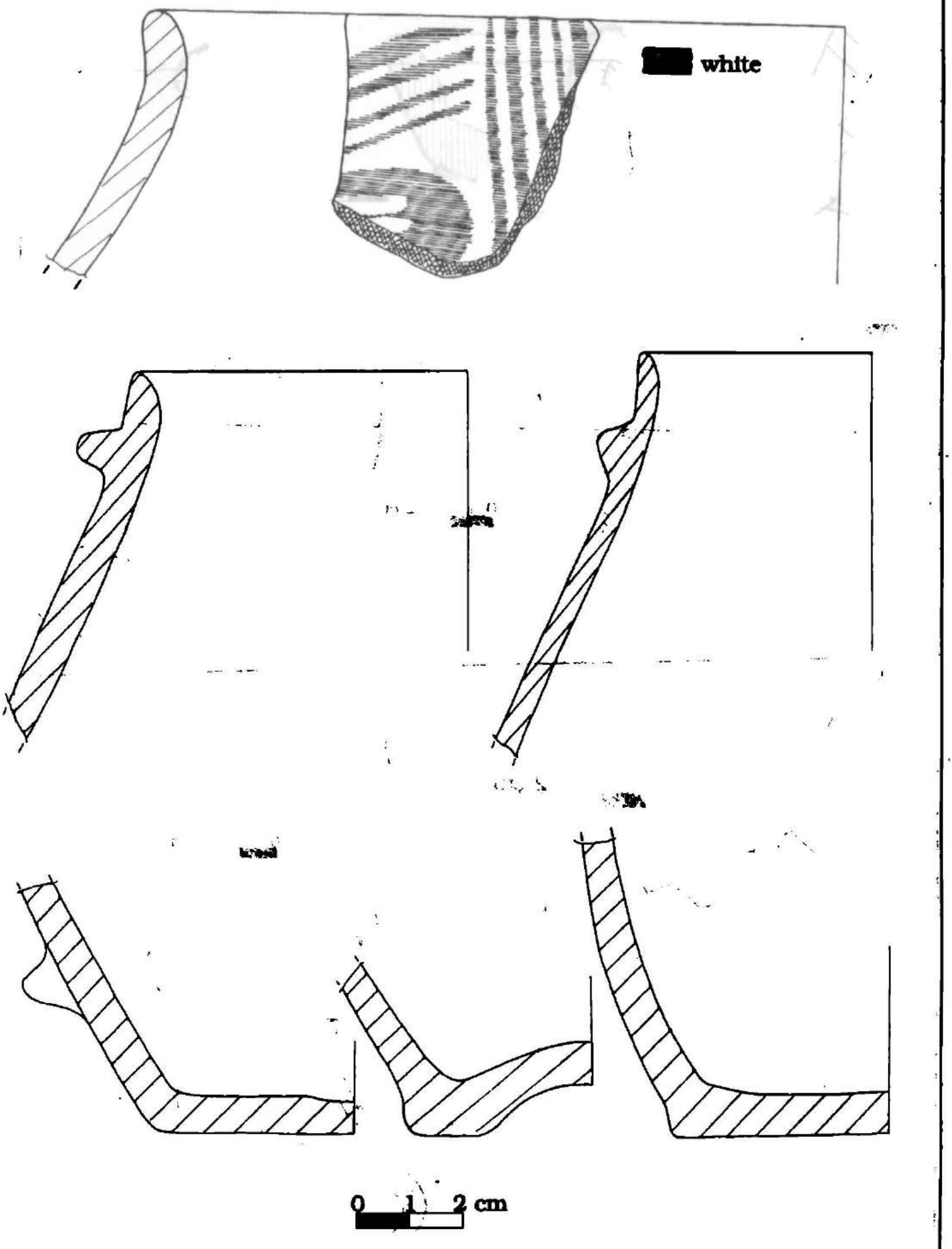

Plate 27. Bordușani Popină. Profiles of potsherds from the pottery complex no. 1.

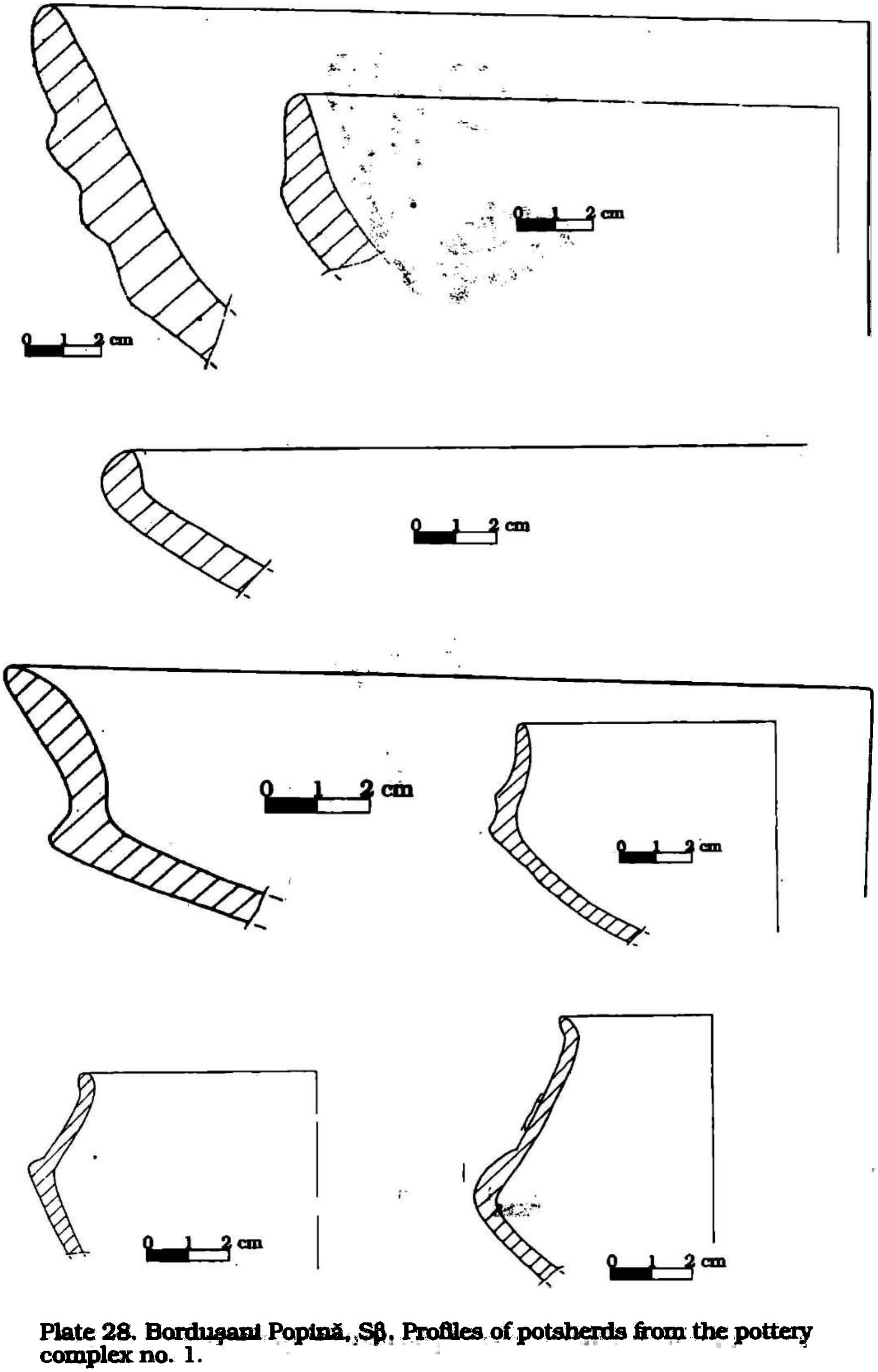

Plate 28. Bordușani Popină, Sβ. Profiles of potsherds from the pottery complex no. 1.

www.mnir.ro

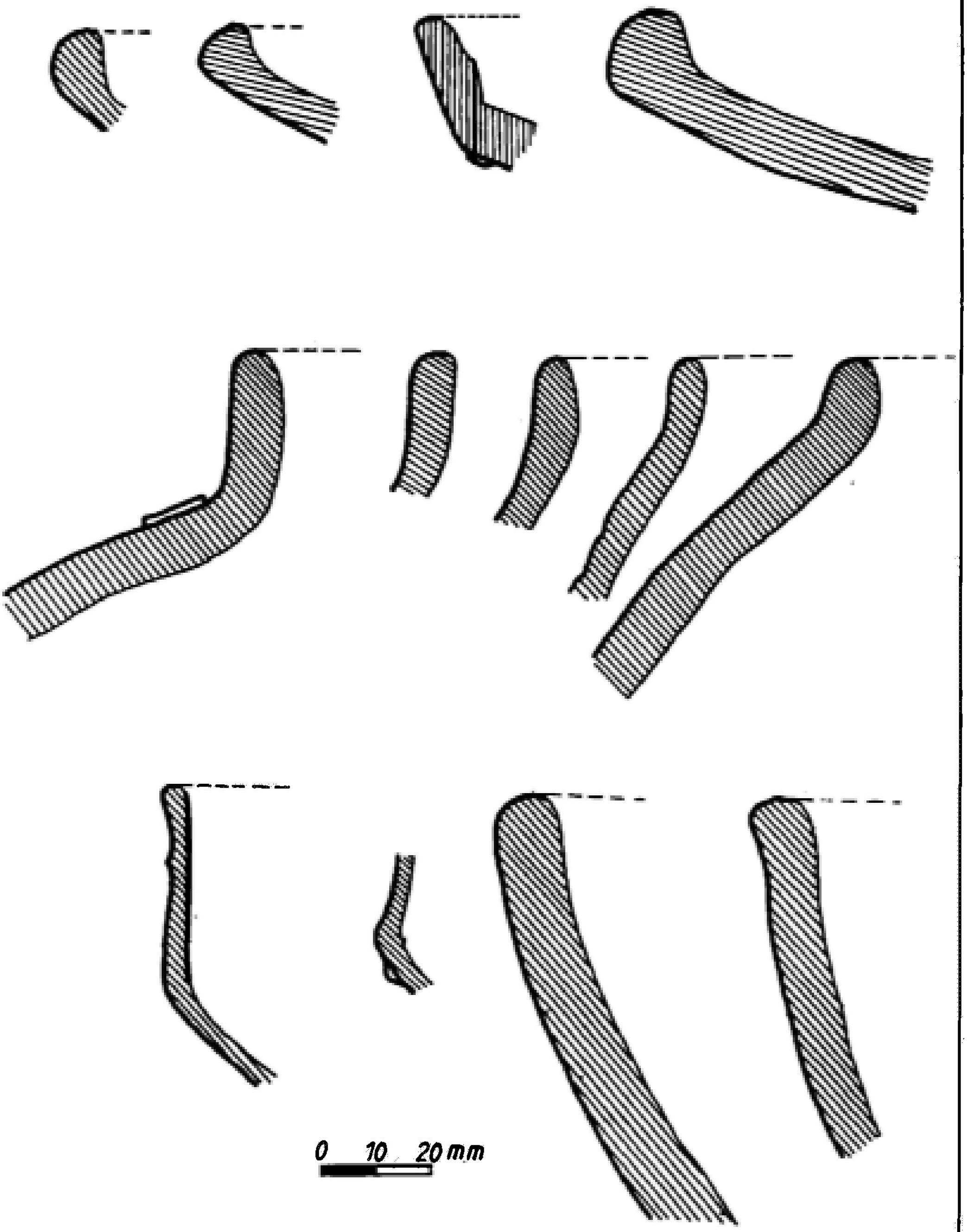

Plate 29. Profiles of potsherds found in dwelling no. 12.

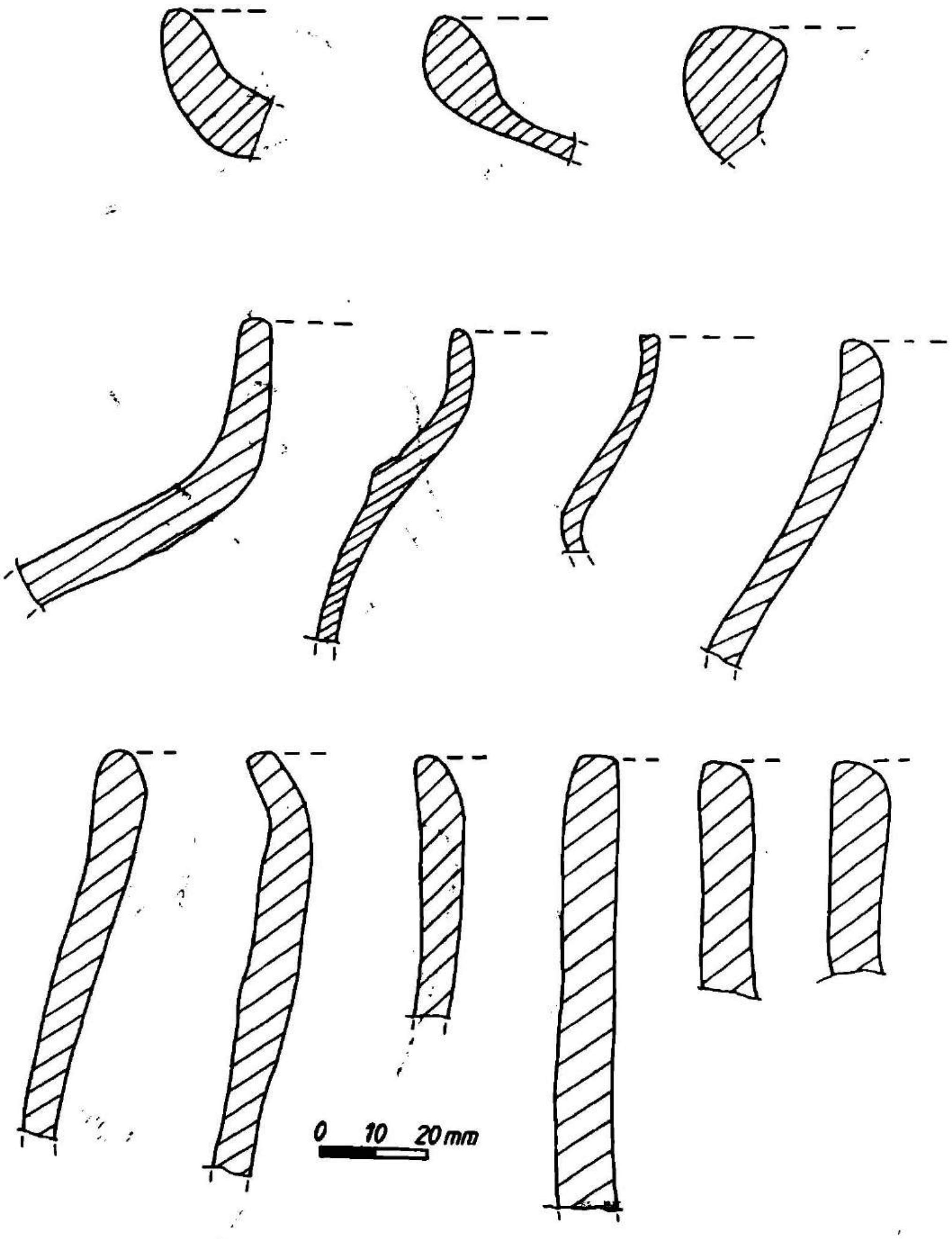

Plate 30. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 16.

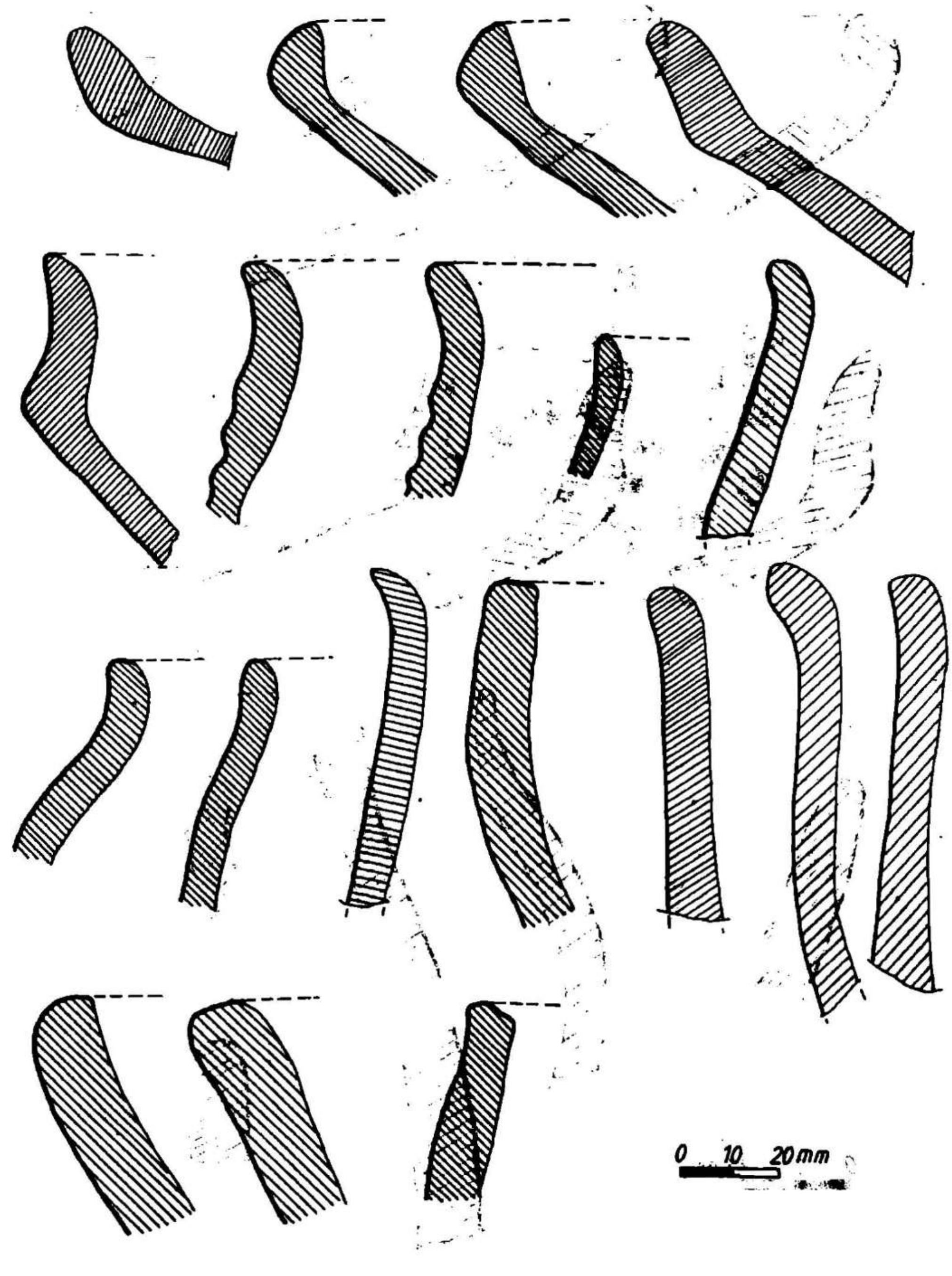

Plate 31. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 19, phase II.

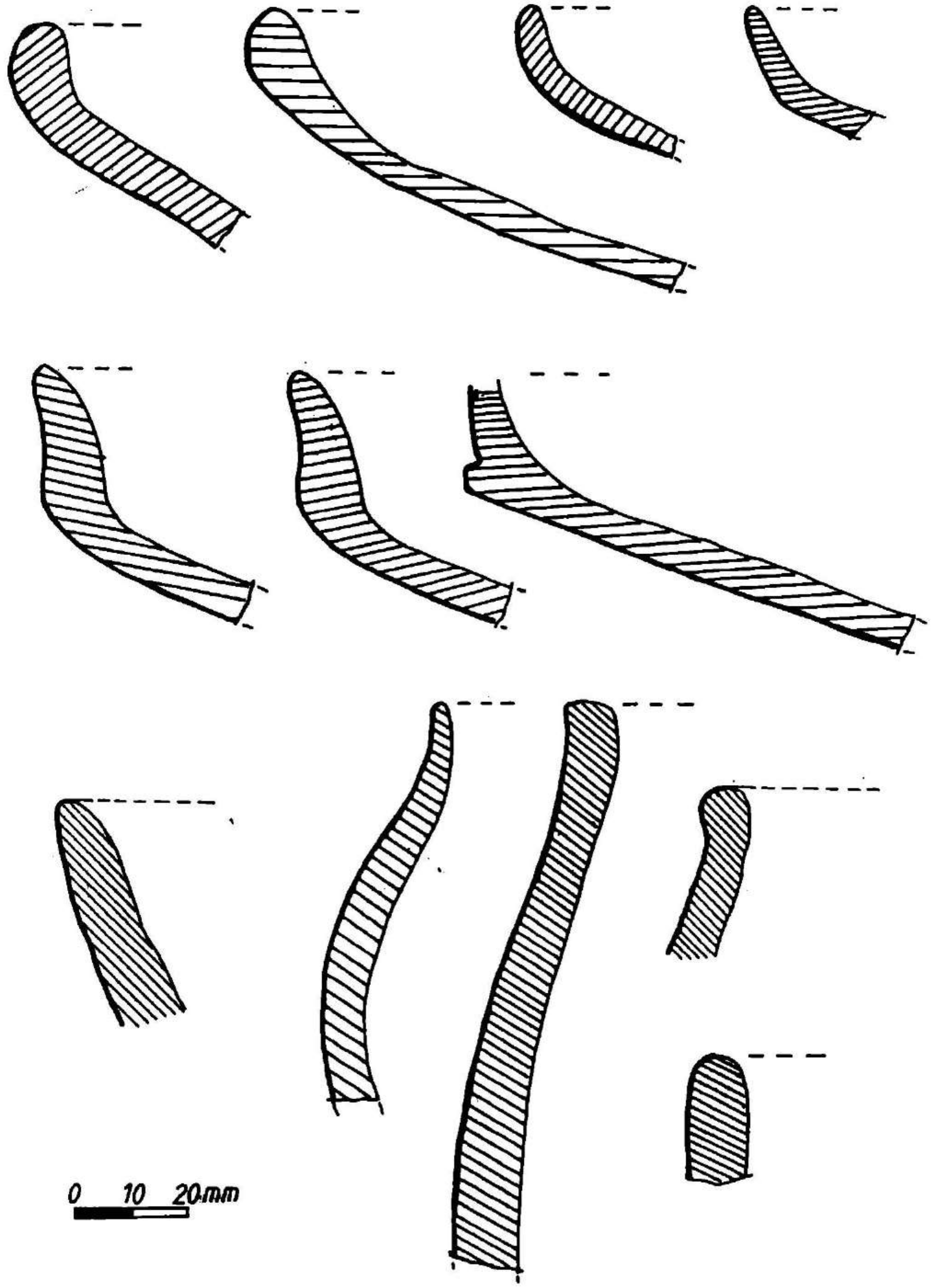

Plate 32. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 19, phase III.

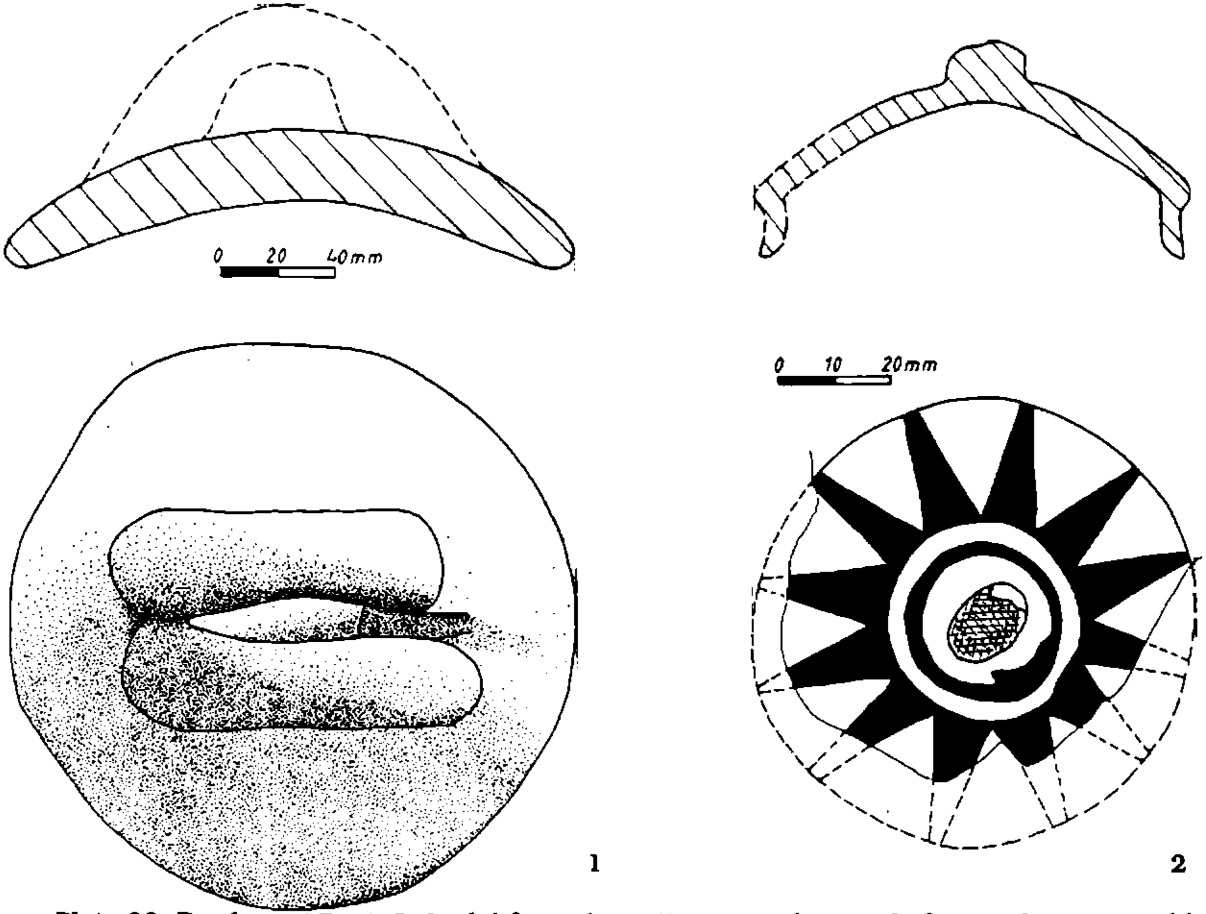

Plate 33. Bordușani Popină. 1 - lid from the pottery complex no. 1: 2 - graphite painted lid.

www.mnir.ro

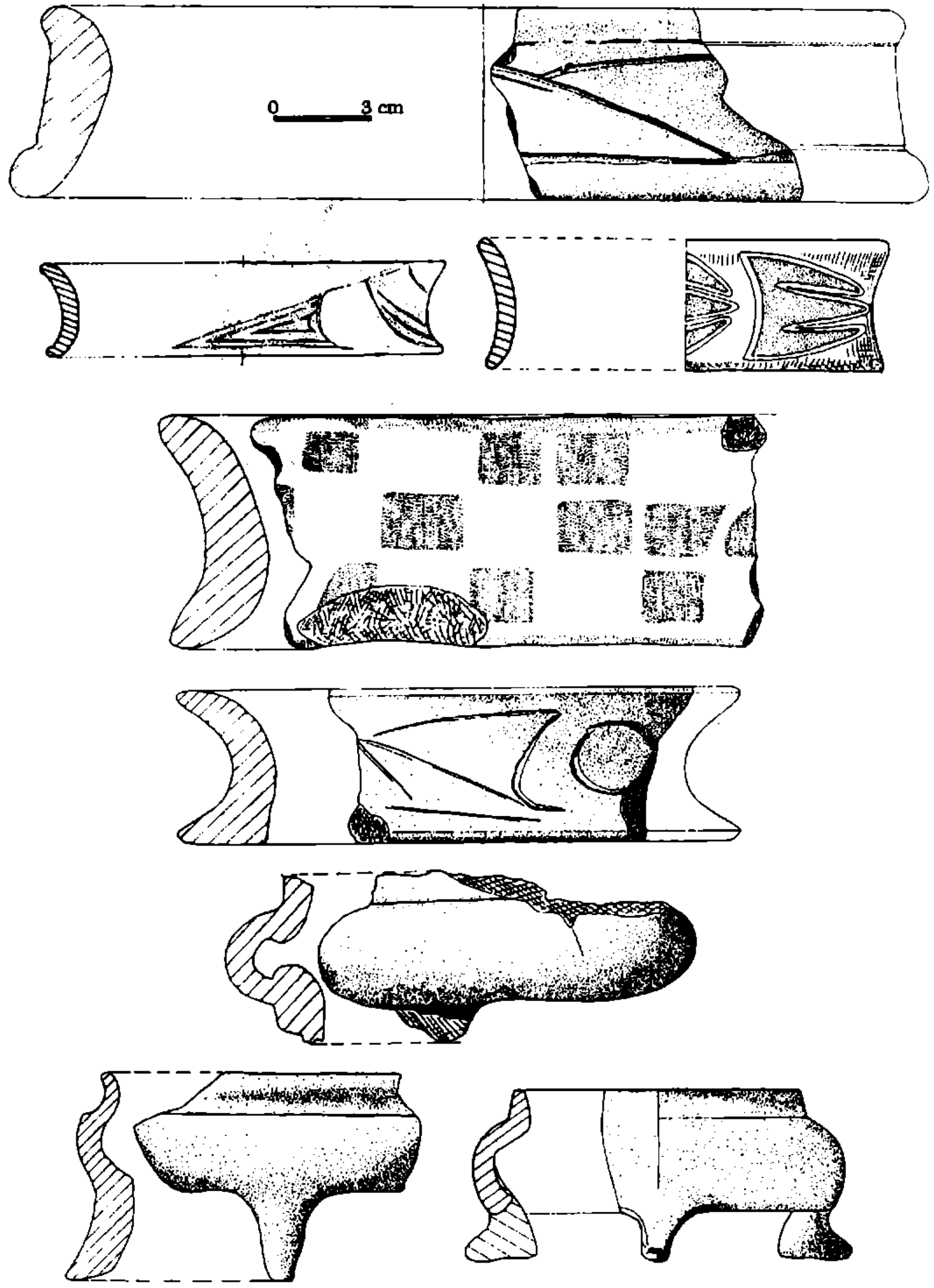

Plate 34. Bordușani Popină. Gumelnița potstards.

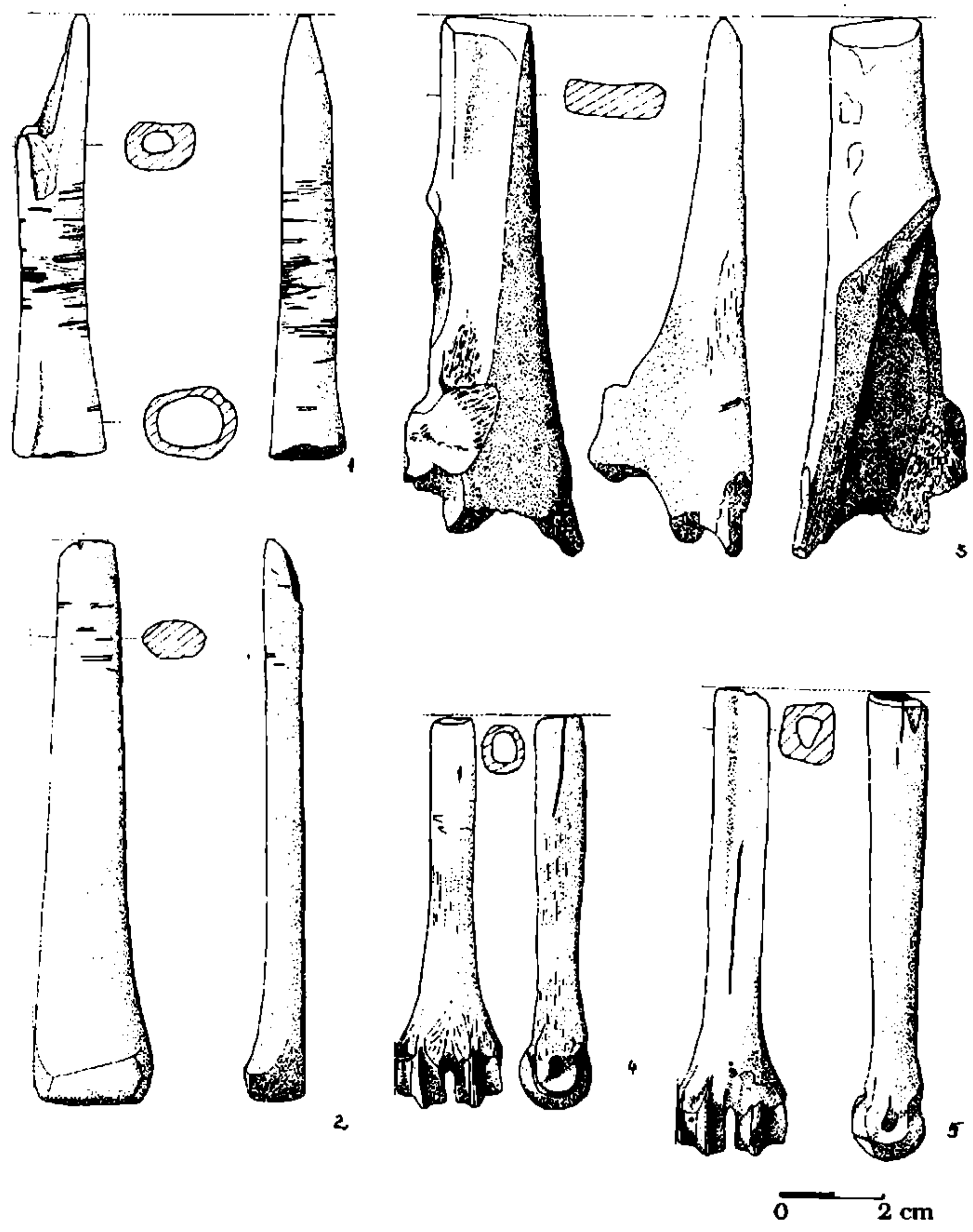

Plate 35. Bordușani Popină. 1, 2 awls; 3 chised; 4, 5 handles.

www.mnir.ro

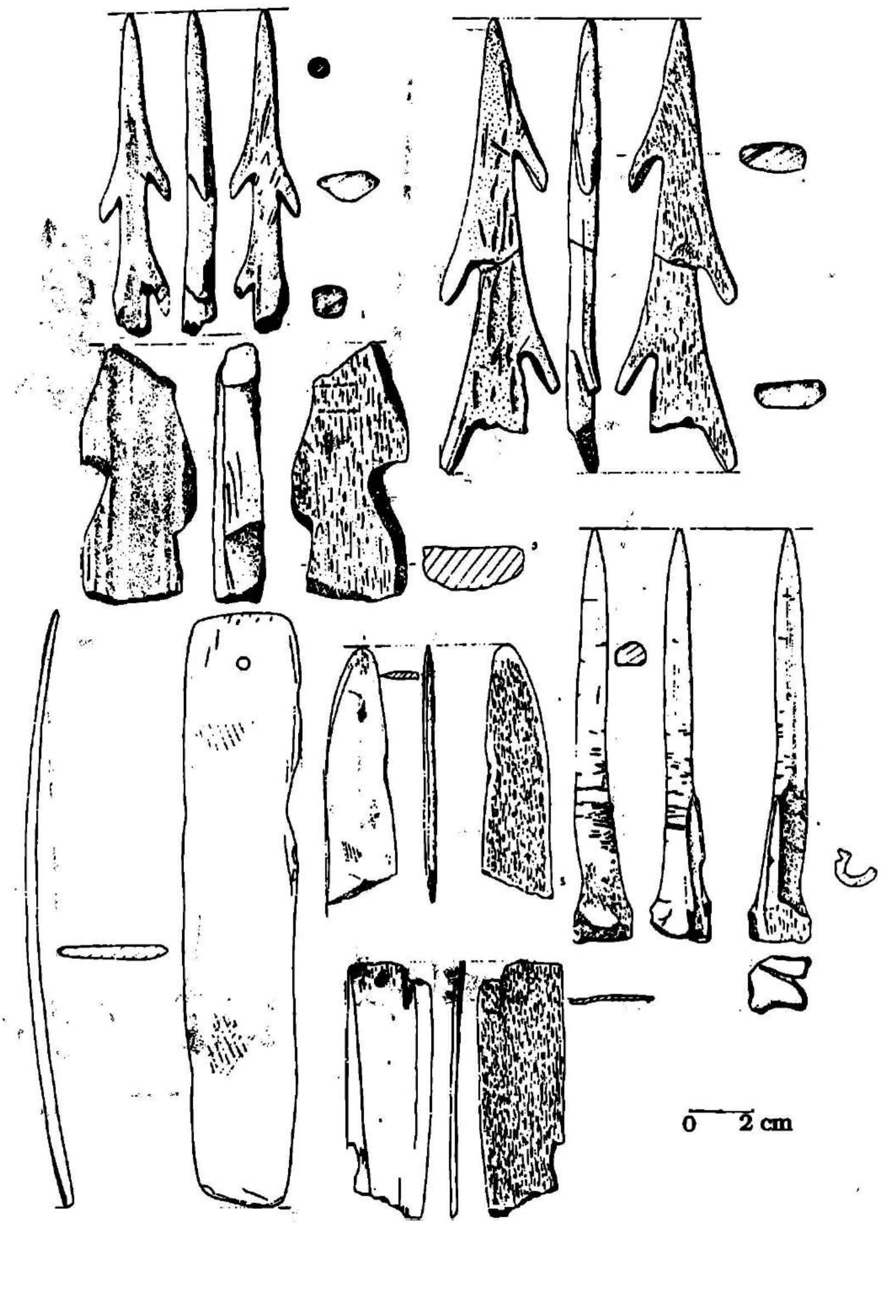

Plate 36. Bordușani Popină. 1, 2, 3 harpoons; 4, 5, 6 varia; 7 awl.

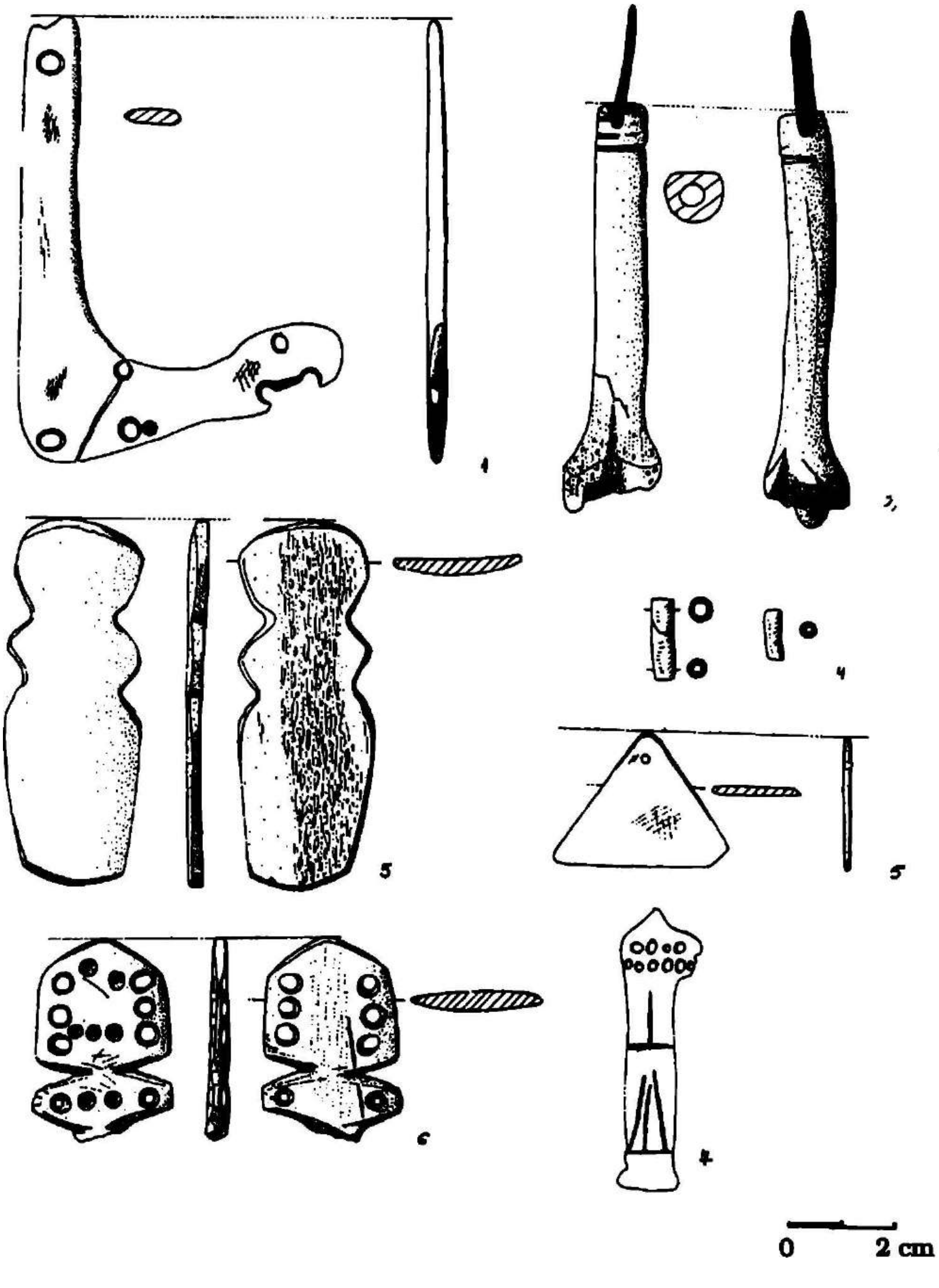

Plate 37. Bordușani Popină. 1 varia; 2 compound piece; 3, 6 figurines; 4 dentalium beads; 5 pendant; 7 ceramic figurine.

www.mnir.ro

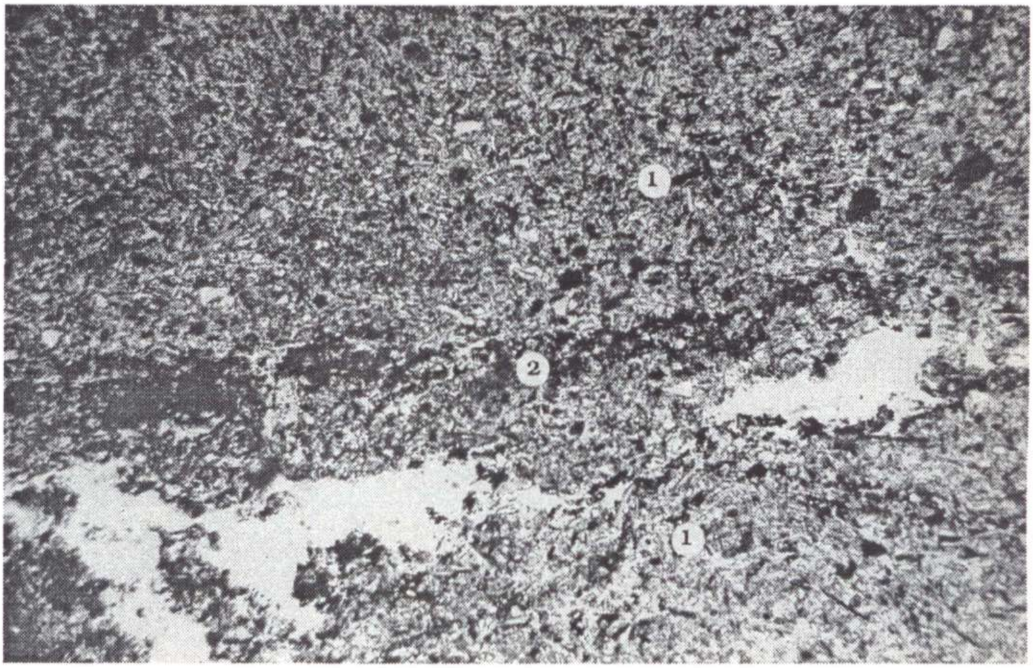

A

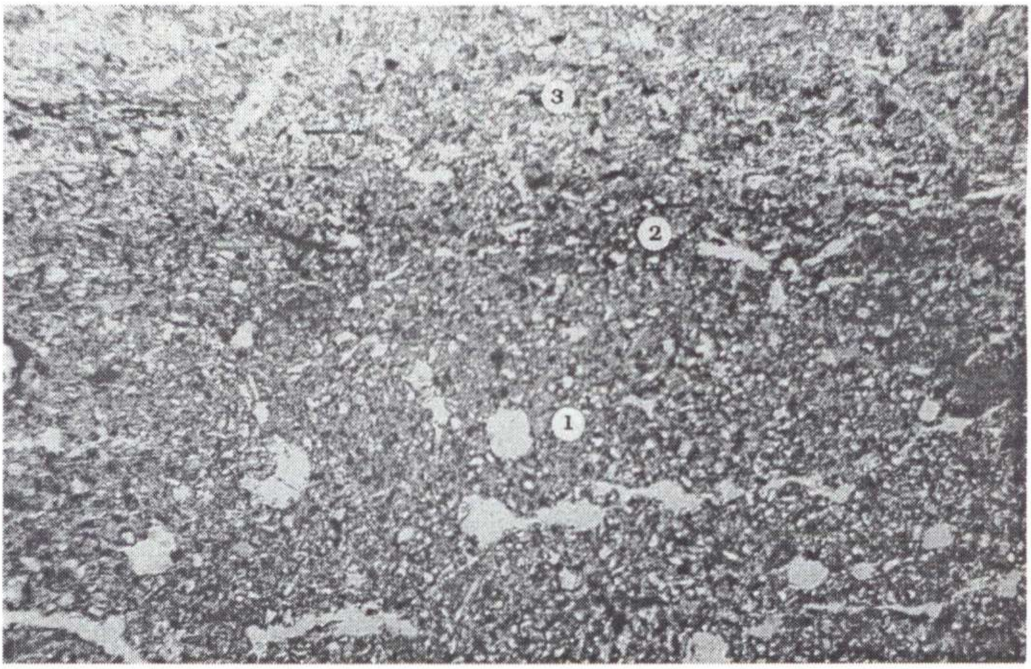

B

Plate 38. Bordușani Popină.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A

www.mnir.ro

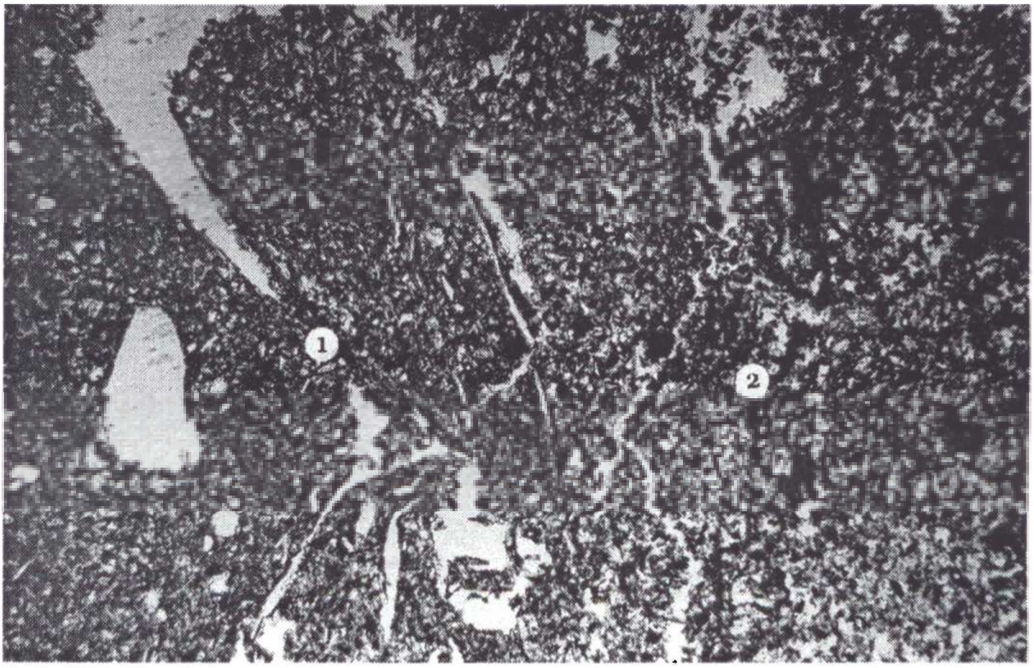

A

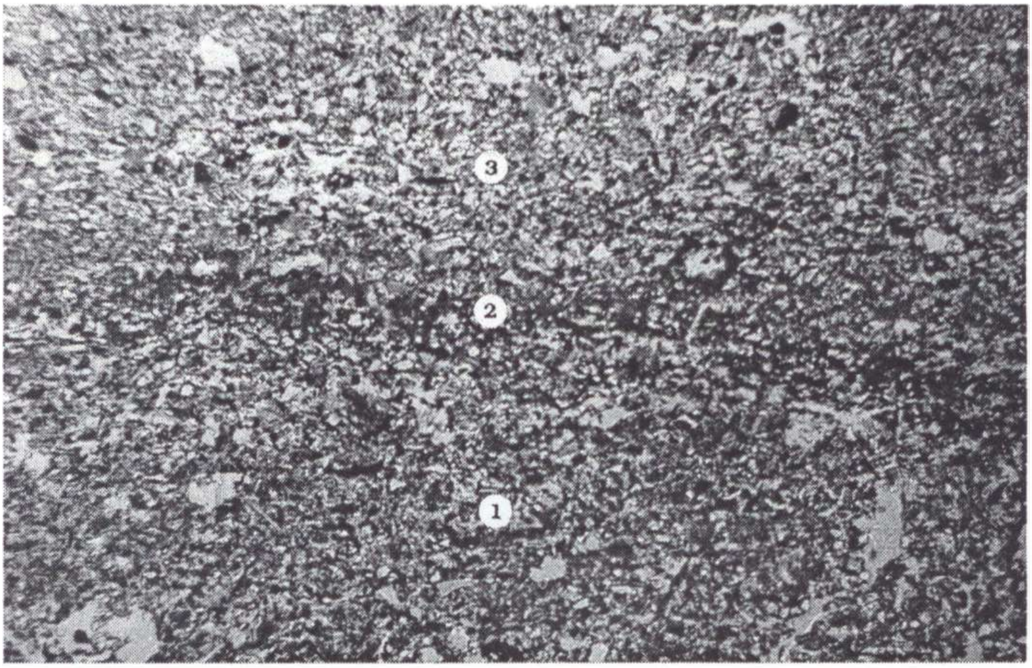

B

Plate 39. Bordușani Popină.

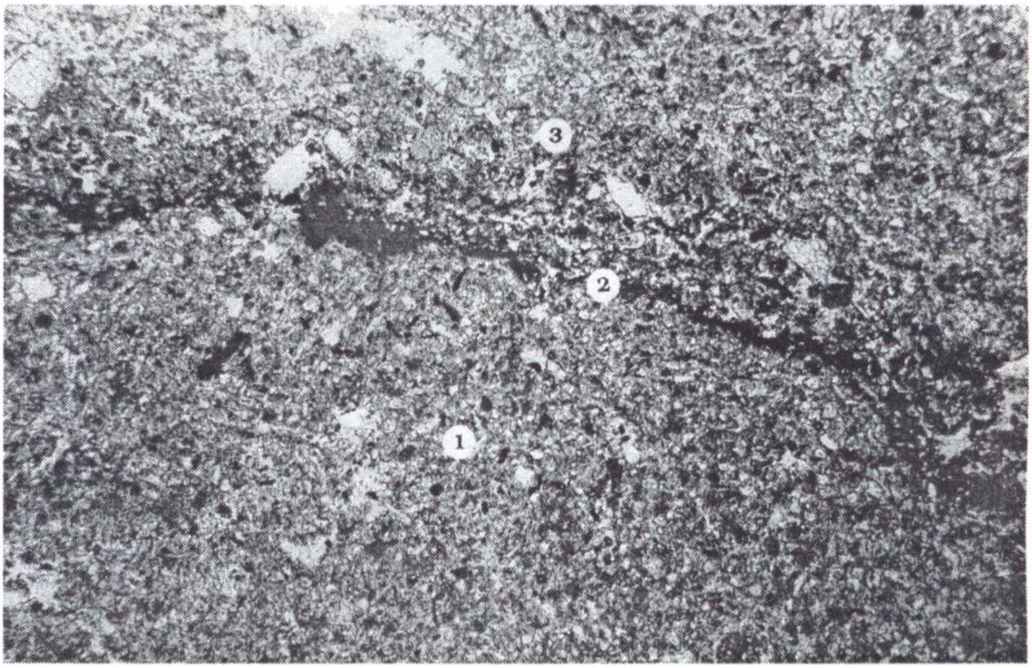

A

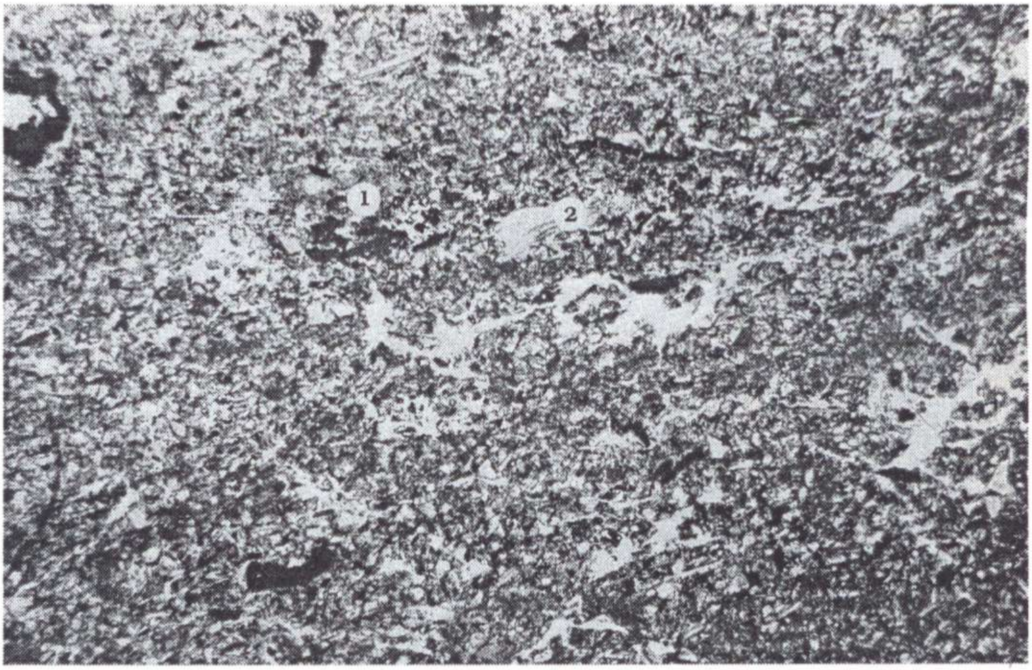

B

Plate 40. Bordușani Popină.

www.mnir.ro

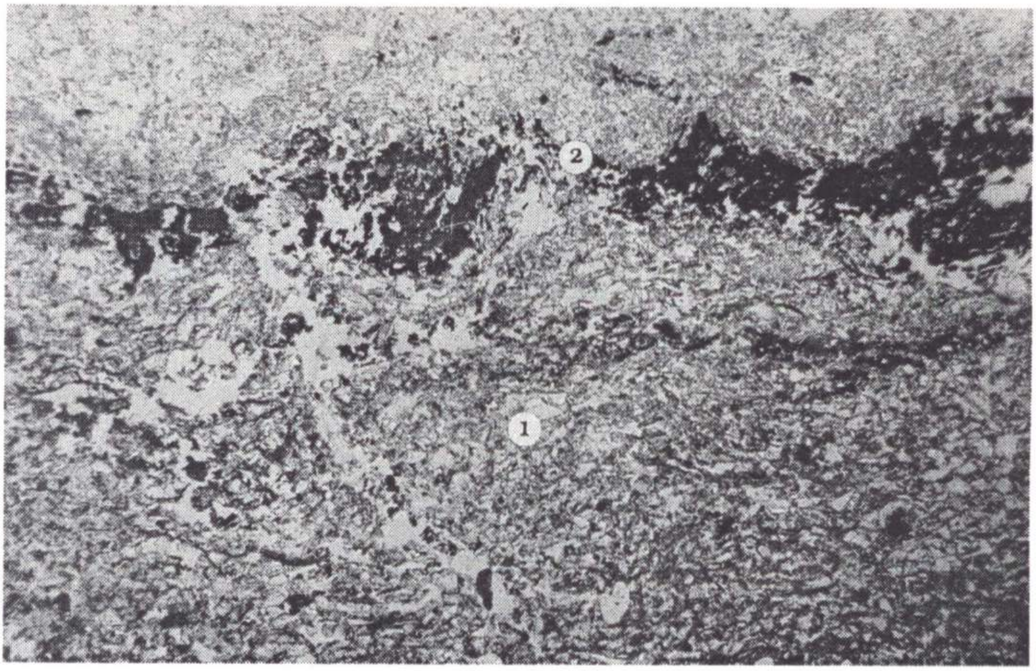

A

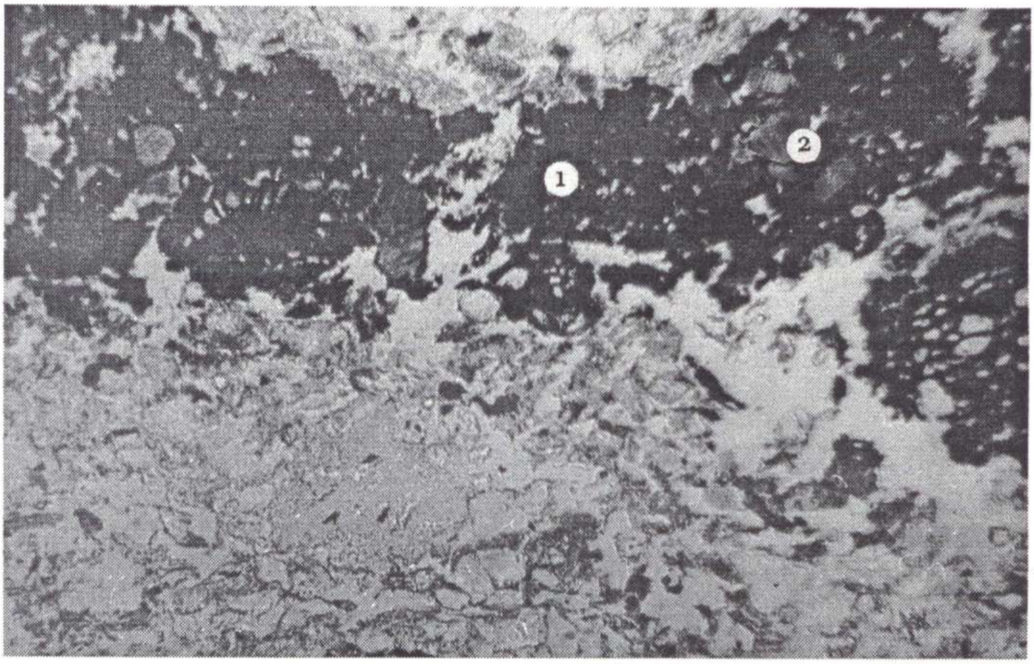

B

Plate 41. Bordușani Popină.

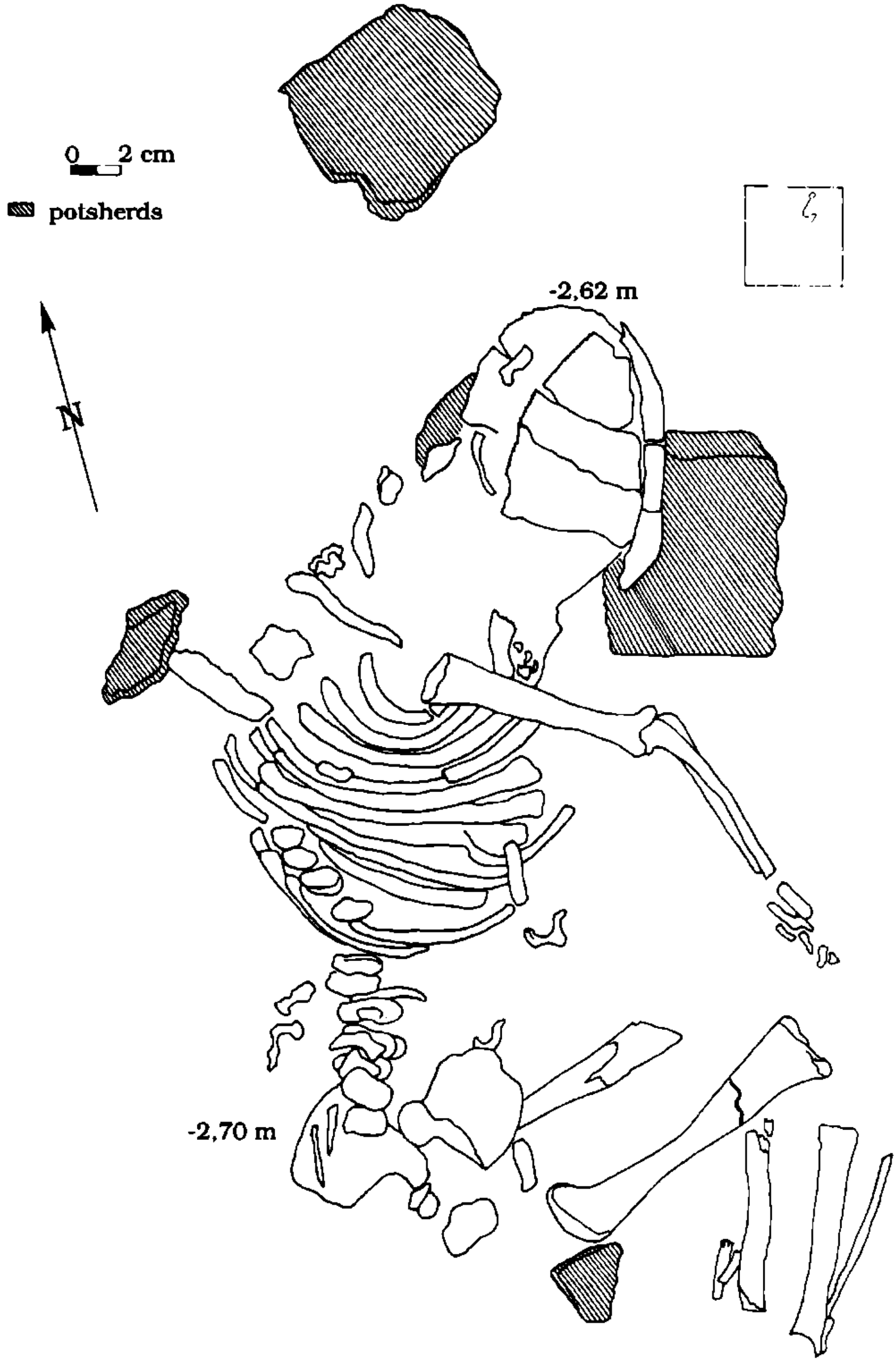

Plate 42. Bordușani Popină. Grave no. XIV. S α, sector 8,□I6

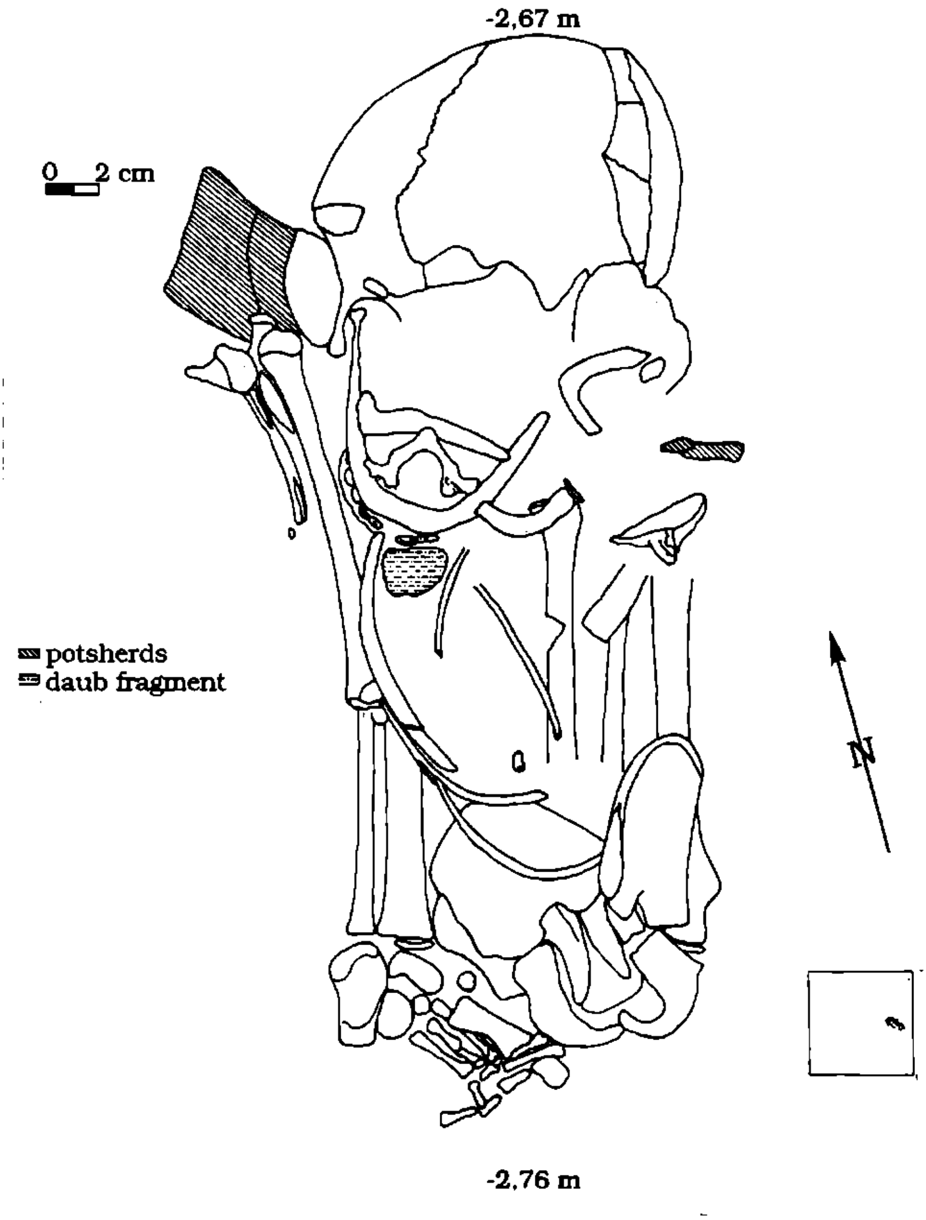

Plate 43. Bordușani Popină. Grave no. XV, S α , sector 8, □ H5.

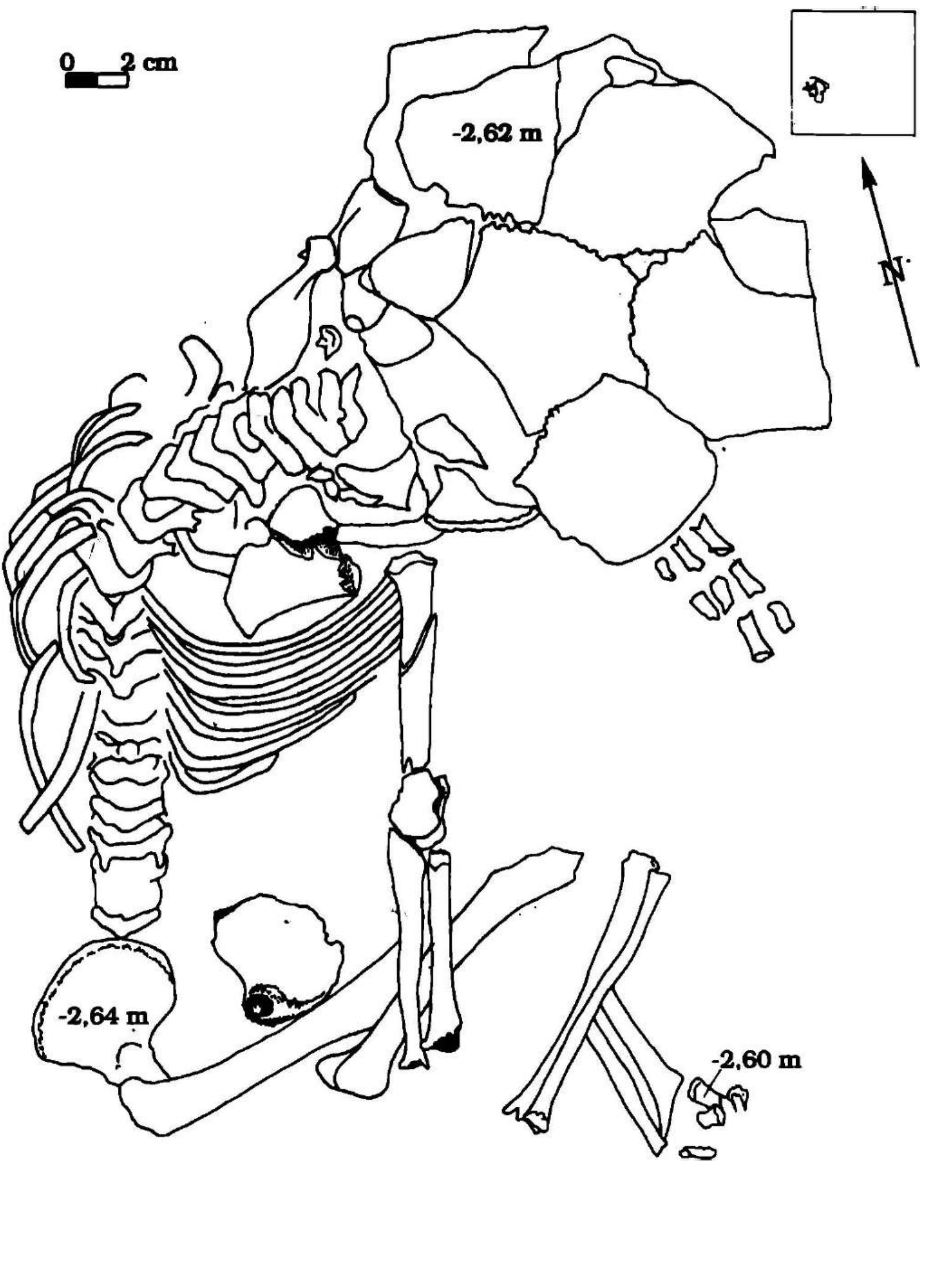

Plate 44. Bordușani Popină. Grave no. XVI, S α , sector 3, □ G1

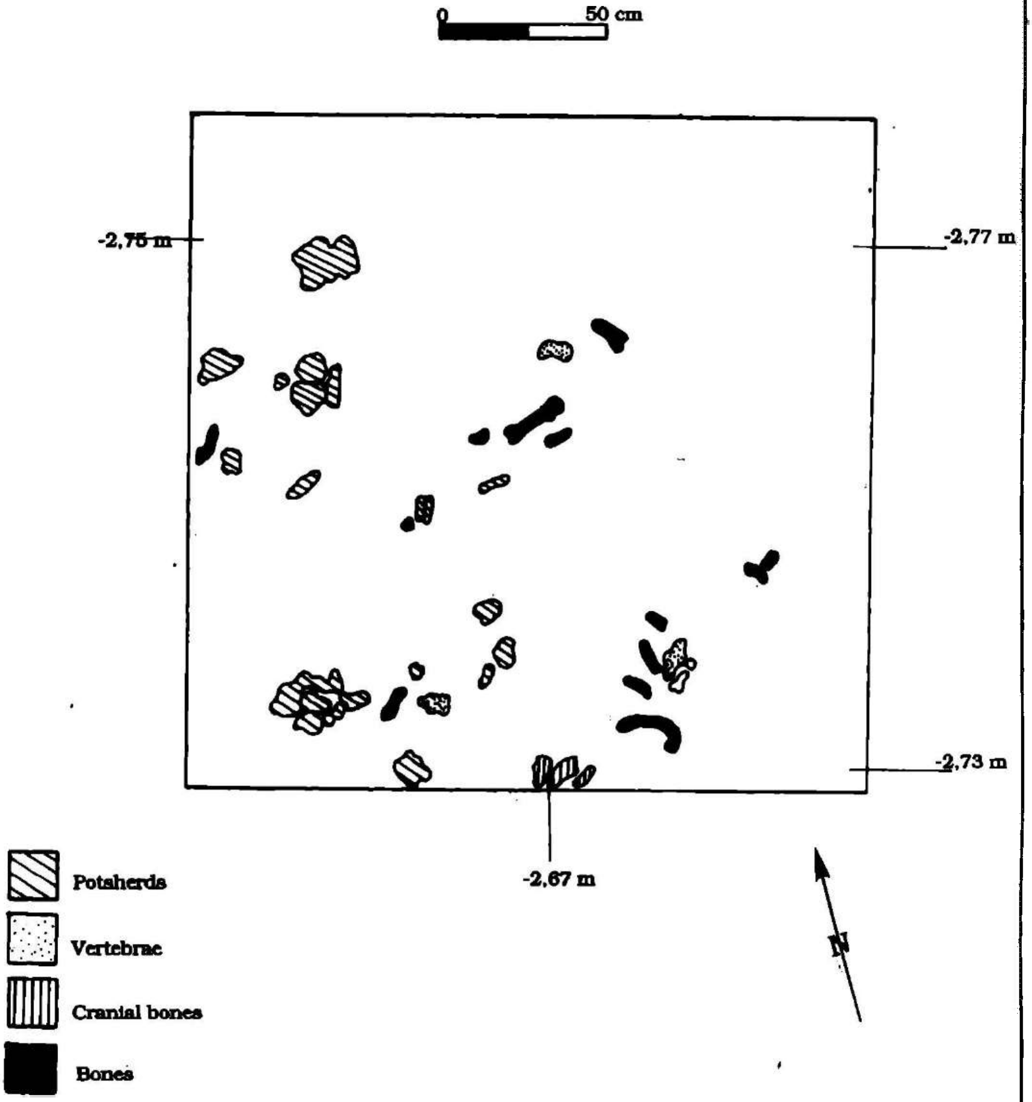

Plate 45. Bordușani Popină. Grave no. XVII, S α, sector 8, □ I6, SU 1225.

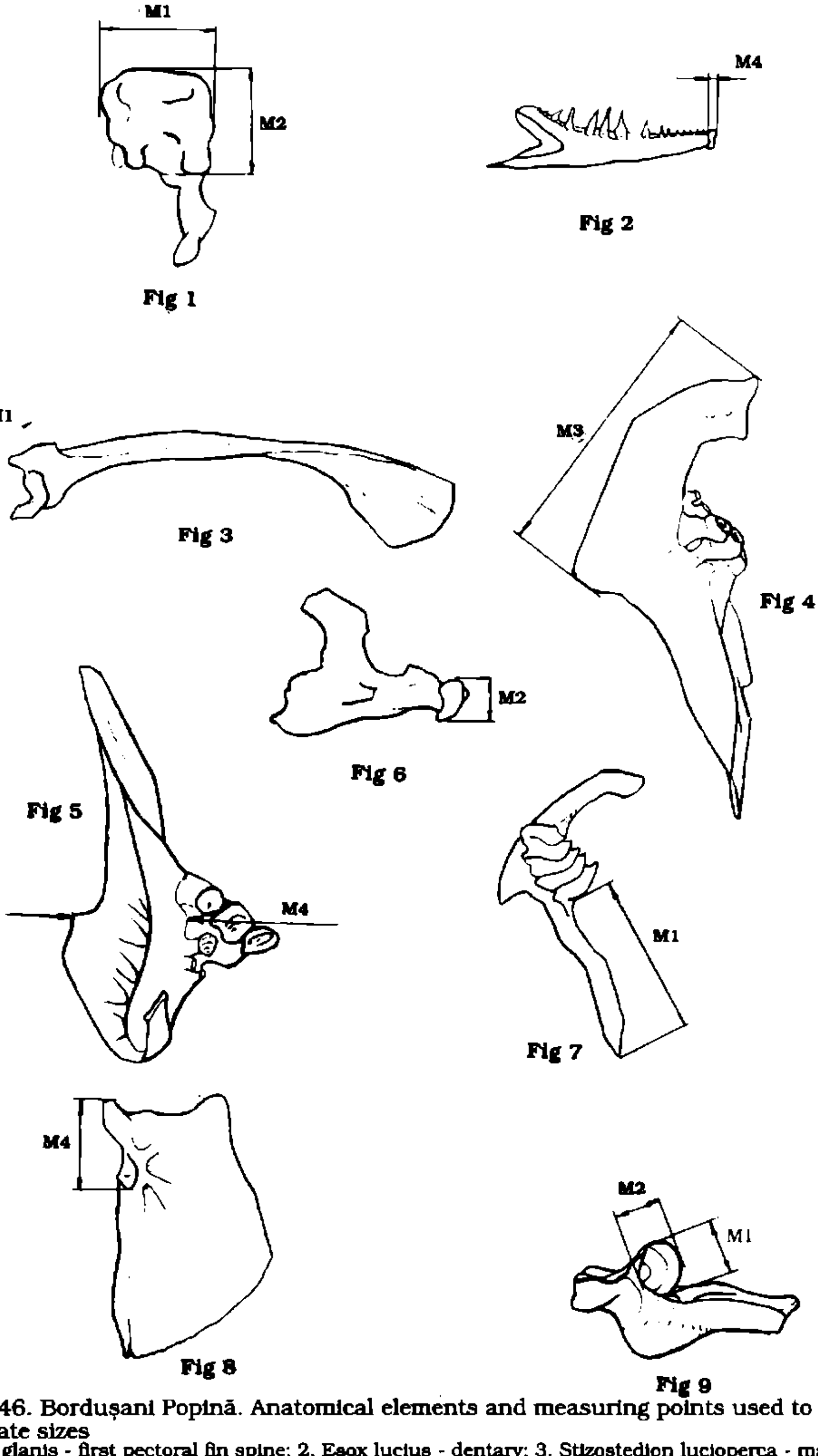

Plate 46. Bordușani Popină. Anatomical elements and measuring points used to estimate sizes

1. *Silurus glanis* - first pectoral fin spine; 2. *Esox lucius* - dentary; 3. *Stizostedion lucioperca* - maxilla; 4, 5. *Cyprinus carpio* - ceratobranchial V; 6. *Cyprinus carpio* - dentary; 7. Cyprinidae - ceratobranchial V; 8. *Abramis brama* - occipital; 9. *Rutilus rutilus* - basioccipital.

Plate 1. The position of the tell from Bordușani Popină, Ialomița county.

Plate 2. Bordușani Popină. The parting of the investigated surfaces in sectors (st.) and squares.

Plate 3. Bordușani Popină. Sα and Sβ. The dwellings (Loc) of the superior La Tène occupation level.

Plate 4. Bordușani Popină. Sα and Sβ. The dwellings of the inferior La Tène occupation level.

Plate 5. Bordușani Popină A. Child grave from dwelling no. 2; B. Hearth from dwelling no. 4

Plate 6. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 2

Plate 7. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 2

Plate 8. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 2

Plate 9. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 2.

Plate 10. Bordușani Popină. Inventory of dwellings no. 2 (A) and 4 (B).

Plate 11. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 3.

Plate 12. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 4

Plate 13. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 4

Plate 14. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 4

Plate 15. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 4

Plate 16. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 4

Plate 17. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 5

Plate 18. Bordușani Popină. Inventory of dwelling no. 5

Plate 19. Bordușani Popină. Inventory of dwellings no. 5 (A) and 8 (B)

Plate 20. Bordușani Popină. Inventory of dwellings no. 8 (A) and 9 (B)

Plate 21. Bordușani Popină. Sα main section.

Plate 22. Bordușani Popină. Sβ East section.

Plate 23. Bordușani Popină. S α.

1. Construction units (floors); 2. construction units (walls); 3. hearth; 4. pits and foundation trenches;

5. pits for posts/stakes; 6. destruction units; 7. ash; 8. burrows.

Plate 24. Bordușani - Popină, 1993. The pottery complex no. 1, S β, sector 37.

www.mnir.ro

Plate 25. Bordușani Popină. Vessels from the pottery complex no. 1

Plate 26. Bordușani Popină. Vessels from the pottery complex no. 1

Plate 27. Bordușani Popină. Profiles of potsherds from the pottery complex no. 1.

Plate 28. Bordușani Popină, S β. Profiles of potsherds from the pottery complex no. 1.

Plate 29. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 12.

Plate 30. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 16.

Plate 31. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 19, phase II.

Plate 32. Bordușani Popină. Profiles of potsherds found in dwelling no. 19, phase III.

Plate 33. Bordușani Popină. 1 - lid from the pottery complex no. 1: 2 - graphite painted lid.

Plate 34. Bordușani Popină. Gumelnița potstards.

Plate 35. Bordușani Popină. 1, 2 awls; 3 chised; 4, 5 handles.

Plate 36. Bordușani Popină. 1, 2, 3 harpoons; 4, 5, 6 varia; 7 awl.

Plate 37. Bordușani Popină. 1 varia; 2 compound piece; 3, 6 figurines; 4 dentalium beads; 5 pendant; 7 ceramic figurine.

Plate 38. A. Bordușani Popină 1994, L19, SU 1258; N||, x10.

1. Constructed floor made of raw sediment.
2. Vegetal mat.

B. Bordușani Popină 1994, L19, SU 1315 - 1318: N||, x10.

1. Constructed floor made of a carefully prepared mixture with straw binder.
2. Occupational unit containing fine and rare anthropogenic components.
3. Fitting out plastering made of raw sediment.

Plate 39. A. Bordușani Popină 1994, complex 69 (C69), SU 1428; N||, x10.

1. Wall plastering made of a carefully prepared mixture with straw binder.
2. Interior plastering of the wall, made of a carefully prepared mixture with chaff binder.

B. Bordușani Popină 1994, SU 1335 - 1338; N||, x10.

1. Constructed floor made of a carefully prepared mixture with fine straw binder.

www.mnir.ro

2. Fitting out plastering made of a carefully prepared mixture with chaff binder.

3. Constructed floor made of raw sediment.

Plate 40. A. Bordușani Popină 1993, Section 1, SU 83; N||, x10.

1. Constructed floor made of a carefully prepared mixture with fine straw binder.

2. Fine occupational unit of ochre accumulated *in situ*.

3. Fitting out plastering made of a carefully prepared mixture with fine straw binder.

B. Bordușani Popină 1994, L19, SU 1318; N||, x10.

Fine occupational unit containing fine anthropogenic components: charcoal (1) and fish bones (2).

Plate 41. A. Bordușani Popină 1994, grave M XIV; N||, x10.

1. Plastering made of raw sediment.

2. Vegetal mat.

B. Bordușani Popină 1994, grave M XIV; N||, x80.

1. Decayed vegetal fragments in the vegetal mat unit.

2. Humic material accumulated *in situ*.

Plate 42. Bordușani Popină. Grave no. XIV, S α sector 8, □I6

Plate 43. Bordușani Popină. Grave no. XV, S α, sector 8, □H5.

Plate 44. Bordușani Popină. Grave no. XVI, S α, sector 3, □G1

Plate 45. Bordușani Popină. Grave no. XVII, S α, sector 8, □I6, SU 1225.

Plate 46. Bordușani Popină. Anatomical elements and measuring points used to estimate sizes. 1. Silurus glanis - first pectoral fin spine; 2. Esox lucius - dentary; 3. Stizostedion lucioperca - maxilla; 4, 5. Cyprinus carpio - ceratobranchial V; 6. Cyprinus carpio - dentary; 7. Cyprinidae - ceratobranchial V; 8. Abramis brama - occipital; 9. Rutilus rutilus - basioccipital.

www.mnir.ro

O LOCUIRE HALLSTATTIANĂ TÂRZIE LA MLĂJET - BUZĂU

VALERIU LEAHU

LIA BĂTRÂNA

ADRIAN BĂTRÂNA

Cercetări de suprafață efectuate în primăvara anului 1986 pe valea Buzăului, între Nehoiaș și Pătârlagele au identificat pe teritoriul satului Mlăjet, comuna Nehoiu, județul Buzău, o stațiune arheologică cu resturi de locuire din perioada hallstattiană târzie și de la începutul celei de a doua epoci a fierului. Stațiunea se află pe terasa stângă (înaltă) a Buzăului, pe locul numit "Lunca Topilei", situat în apropierea haltei CFR Șețu și în imediata vecinătate a podului care traversează râul și care, apoi, este urmat de drumul ce duce în satul Mlăjet. O localizare a punctului arheologic poate fi stabilită și prin raportare la șoseaua Buzău - Brașov, stațiunea aflându-se pe partea dreaptă a căii rutiere, în dreptul Km. 91.900.

Potrivit unor observații, în acest sector, podul terasei, înalt de 5 - 9 m, pare să fi fost în vechime mai întins și mai înalt. Micșorarea suprafeței sale și denivelările existente, pe alocuri accentuate, s-au datorat - ulterior, de-a lungul veacurilor - expansiunii albiei Buzăului, desprinderilor și surpărilor din peretele de stâncă ce mărginește terasa spre est-nord-est, deplasărilor versantului, dar și unor amenajări moderne: podul peste râu și drumul care, pe malul stâng al apei, duce în satul Mlăjet.

Săpăturile efectuate[1] în anii 1986 și 1987 au afectat din întinderea terasei o suprafață de aproximativ 1000 m^2.

<u>**Stratigrafia**</u> observată a fost următoarea:

Sub solul vegetal, cu grosime între 0,15 - 0,50 m, se află o depunere de pământ castaniu, a cărei grosime variază, de asemenea, între 0,20 - 0,30 m; succede un strat castaniu - cenușiu, gros între 0,20 - 0,60 m, conținând, mai ales către baza sa, rare resturi ceramice din prima epocă a fierului; pe o întindere de circa 250 m^2 din aria investigată a fost identificată, în zona mediană a acestui strat, o mare platformă de pietre, pe a cărei suprafață au putut fi surprinse fragmente de vase de la începutul celei de a doua epoci a fierului; de la limita inferioară a

www.mnir.ro

stratului castaniu - cenușiu se adânceau gropile de bordei și menajere, cu resturi de locuire proprii Hallstatt-ului târziu; dedesubt s-a constatat un strat nisipos-argilos, iar sub acesta, o depunere de pietriș zăcând pe stânca-suport a terasei (unele elemente de stratigrafie sunt indicate pe profilele reprezentate în Pl. I și II).

Deși bordeiele și gropile menajere hallstattiene au avut toate aceeași limită de pornire în jos; baza stratului castaniu-cenușiu, materialele ceramice descoperite în umplutura lor s-au diferențiat tipologic și cronologic. Nediferențierea stratigrafică a complexelor de locuire, în pofida multelor și repetatelor observații, poate fi pusă în legătură, eventual, cu unele procese naturale proprii zonei, respectiv alunecări de teren și, mai ales, spălări ale unor straturi.

Complexele de locuire descoperite sunt două locuințe de tip bordei, o vatră deschisă și zece gropi menajere.

Bordeiul nr 1 (Pl. I). Groapa acestuia, orientată N- S, a avut conturul rectangular cu colțurile rotunjite. Lungimea și lățimea, măsurate la gură, au fost: 6 m și respectiv 5,40 m. Adâncimea, măsurată în zona centrală, a fost - 0,80 m. Pereții fuseseră orientați ușor oblic către fund, acesta fiind podit cu strat de lut bine bătătorit. Intrarea nu a fost amenajată prin afectarea conturului locuinței - accesul făcându-se, probabil, cu ajutorul unei scări, al unor butuci de lemn sau al unor pietre. Probabil că de la gură în sus groapa să fi fost continuată de pereți amenajați din schelet lemnos ușor acoperit cu lut amestecat cu păioase; o mărturie în acest sens ar putea-o constitui resturile, cu mărimi variabile, de chirpici purtând pe o față amprente de nuiele (Pl. III, 5). Prezența în umplutura gropii a unei cantități relativ mari de cenușă și a unor pietre pare să indice că acoperișul va fi fost amenajat din stuf, păpuriș sau păioase, "fixate" prin greutăți. În interior, pe podea, aproximativ în centru a fost constatată o vatră cvasicirculară, amenajată din pietre de râu și de râșniță, ultimele dispuse cu fața în jos. Pe vatră și în preajma sa au fost descoperite o protomă de berbec din ceramică (Pl. VI, 3), fragmente de vase ceramice și oase de animale, întregi și fragmentare, multe puternic arse. "Dispoziția intețională a acestor piese în cadrul vetrei - a apreciat Alexandra Bolomey - este indiscutabilă și corespunde, foarte probabil, unui ritual efectuat înainte de părăsirea locuinței". La desvelire, în pământul de umplutură a gropii au fost constatate, împreună cu cele menționate: o râșniță de piatră, întreagă (Pl. III, 8), cinci fragmente de pietre mari de râu, cinci frecătoare din piatră, cinci fusaiole din lut ars (Pl. III, 1 - 3), un creuzet din piatră (Pl. III, 7), un fragment dintr-o lamă de

www.mnir.ro

cuțit din fier (Pl. III, 6) o cute din piatră, șase bulgări de ocru galben și roșu (vezi Pl. III, 4), oase de animale, întregi și fragmentare, fragmente de vase ceramice.

Bordeiul nr. 2 (Pl. II). Groapa sa, orientată E - V, a avut contur oval - neregulat, cu diametre, măsurate la gură, de 4,20x 2,90 m. Adâncimea maximă, măsurată, de asemenea, în centru, a fost de 1,40 m. Pereții cădeau, și aici, ușor oblic, dinspre gură spre fund; acesta păstra o depunere foarte subțire de pământ lutos, nebătătorit, ci tasat prin călcări repetate, din vechime. În colțul nord - estic, intrarea a fost amenajată prin "gârlici" cu forma neregulată, cu două trepte săpate, placate cu pietre de râu. Nu s-au înregistrat indicii cu privire la modul de amenajare a acoperișului. În exterior, apropiată de latura nordică a locuinței se afla o vatră ridicată pe pat de pietre de râu, peste care s-a depus un strat de lut bătătorit, fățuit; slaba și inegala înroșire și consistență a acestuia sugerează că vatra abia dacă a fost folosită. In pământul de umplutură au fost constatate resturi osteologice animale, în procent simțitor redus comparativ cu frecvența acestora în B. 1, și fragmente ceramice.

Vatra. Portativă, rectangulară, cu gardină înaltă, a fost lucrată din lut amestecat cu păioase, foarte bine ars, și așezată pe un pat din pietre de râu, riguros ordonate. Lungimea: 1,04 m; lățimea: 0,72 m; înălțimea: 0,12 m.

Gropile. Toate fiind în forma fundului de sac, cu diametrele gurii variind între 0,40 m și 0,68 m și adâncimile între 0,37 m si 0,62 m, au conținut resturi materiale puține (oase de animale și ceramică) numai în stare fragmentară și cu frecvență variabilă.

Oasele de animale probează - potrivit determinărilor făcute de Alexandra Bolomey - creșterea și folosirea în așezare a următoarelor specii domestice: bovine (37,5% din întregul eșantion studiat), rumegătoare mici (11,5%), porc (7,4%), cal (6,4%), și câine (4,3%). Ca specii vânate au fost identificate: cerbul (14,9%), mistrețul (9,2%), bourul și zimbrul (1,8%), căpriorul (1,6%); de asemenea, prin câte un fragment, jderul și ursul. Aceeași cercetătoare a stabilit, pe ansamblul materialelor osteologice, procentul de 70% animale domestice și de 30% specii sălbatice(3).

Ceramica. Se clasifică, după tehnica de lucru a recipientelor în două mari grupe: A, lucrată cu mâna și B, la roată; prima grupă este masiv precumpănitoare, a doua, foarte slab reprezentată.

www.mnir.ro

Vasele realizate cu mâna se ordonează, în funcție de pasta din care au fost lucrate, în două categorii.

A1. Grupează exemplare poroase, din lut insuficient frământat și cu degresanți (pleavă, piatră mărunt sfărâmată, cioburi pisate) ce au fost neglijent triați și dozați. Arderea, nu de puține ori incompletă, a fost în genere oxidantă, exteriorul pereților prezentând culoare cărămizie sau roșcată, cu nuanțe variate, uneori virând către cenușiu.

Ca forme au putut fi parțial reconstituite: a) vase de tip sac, cu pereți groși, cu funduri întinse, drepte, neprofilate; b) vase cu corp arcuit, cu gât relativ înalt, aplecat spre interior; c) castroanele tronconice cu pereți de asemenea groși; d) vase cu pântece bombat; e) capace discoidale cu apucătoare.

Decorul acestor recipiente, sărac, avea rol funcțional: proeminențe apucători (semiovale, rectangulare, simple sau cu alveolă) și brâuri alveolate (dispuse sub buză și pe umeri, rareori desfășurate pe corp prin ramificații desprinse din bandă orizontală continuă).

A2. Această categorie, lucrată de asemenea cu mâna, grupează recipiente din pastă de bună calitate, lutul fiind mai bine frământat, iar degresanții, mai fini, fiind dozați în proporții reduse. Adeseori exteriorul vaselor a fost acoperit cu slip fin, în repetate cazuri lustruit. Și arderea a fost mai bună - cel mai adesea oxidantă, nu de puține ori însă și în mediu cu oxigenul redus; suprafețele recipientelor apar astfel precumpănitor cărămizii, cu nuanțe diverse, dar și cenușii - castanii, iarăși mai închise ori mai deschise.

Formele principale - reconstituite și în acest caz pe baza unor profile fragmentare - sunt următoarele: a) vase mari, înalte, cu gură evazată, gât ușor strâns, cu pansa bombată, transpuse în mai multe variante, în funcție de gradul de evazare a gurii, de conformația buzei, de îngustimea gâtului sau de bombarea pansei (Pl. IV, 1, 3, 4, 8); b) vase mari și mijlocii cu corp arcuit convex, cu gura largă, având marginea scundă răsfrântă în exterior, cu proeminențe - apucători pe partea superioară (Pl. IV, 2); c) vase mari și mijlocii cu corpul arcuit convex de la gură spre fund (Pl. IV, 5); d) vase, mijlocii sau mai mari, bitronconice (Pl. IV, 7) uneori cu marginea ușor profilată drept (Pl. IV, 12); e) vase de tip clopot (Pl. IV, 6); f) castroane tronconice (Pl. IV; 14) sau cu corpul arcuit convex (Pl. IV, 9) cu proeminențe - apucători pe partea superioară a corpului, unele exemplare, prevăzute cu torți orizontale prinse sub buză, având fie marginea teșită orizontal și

www.mnir.ro

profilată (Pl. IV, 10) fie marginea evazată (Pl. IV, 11); g) străchini tronconice cu margine verticală, dreaptă (Pl. V, 1 - 5) sau trasă spre interior, fie arcuit (Pl. V,6, 8, 11) fie frântă oblic (Pl. V, 7) sau cu marginea înaltă, evazată (Pl. V, 12 - 15), fiecare tip având variante determinate de gradul de arcuire sau de evazare a marginii sau de conformația buzei; h) cești, unele, mari și mijlocii, fiind de tip căuș (Pl. VI, 5 - 6) cu toartă din bandă lată, trasă din buză, supraînălțată și uneori prevăzută cu buton, discoidal (Pl. VI, 1, 2, 4) sau zoomorf (Pl. VI, 3), alte exemplare, mici, mai rar mijlocii, de asemenea cu toartă, având corpul tronconic (Pl. VII, 1 - 2); căni (rare) cu toartă (torți), de dimensiuni, mijlocii și mai mari, cu corpul bombat sau arcuit bitronconic, un fragment atestând și exemplare cu gura înaltă și evazată (Pl. VIII, 6).

Pe recipientele lucrate cu mâna din pastă de buna calitate (categoria A2) decorul apare foarte rar. Alături de proeminențele - apucători al căror rol este și aici funcțional, pot fi menționate doar canelurile, rar întâlnite (Pl. VIII, 2- 4), tratarea în fațete (benzi fațetate) a exteriorului unei străchini (Pl. VIII, 1) și în fine, o aplicație plastică în formă de rython pe umărul unui vas de tip A2a (Pl. X,2).

Perforațiile circulare întâlnite izolat pe mai multe fragmente de recipiente (îndeosebi străchini) din categoria A2 (Pl. IX) nu pot fi considerate elemente decorative. Este adevărat că nici nu putem preciza rostul lor[4]. Analogii pentru acestea se întâlnesc pe ceramica hallstattiană târzie de la Bârsești - Vrancea, unde însă astfel de găuri circulare sunt dispuse în șir sub buza vasului. Intr-o asemenea dispunere ele au, cum a remarcat Sebastian Morintz, similitudini pe ceramica găsită în mormintele scitice de pe Niprul mijlociu[5]

Ceramica lucrată la roată (grupa B), din pastă fină, foarte bine frământată, deosebit de compactă, conținând doze minime de degresanți fini și în toate cazurile, foarte bine arsă (cu suprafețele exterioare și interioare numai de culoare cenușie) a fost descoperită în stare extrem de fragmentată. Din această cauză posibilitățile de precizare a unor forme sunt cu deosebire reduse. Cu suficientă certitudine se poate menționa numai prezența unor străchini și a unor căni cu toartă. Câteva fragmente de vase mari (de funduri și pereți) ar putea eventual, proveni de la amfore (vezi Pl. IX).

* * *

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE
www.mnir.ro

Încadrarea cronologică și culturală a resturilor așezării de la Mlăjet - Buzău se poate obține pe baza analizei comparativ-tipologice a materialelor ceramice. În această privință a fost evident încă din faza cercetărilor în teren, încă din timpul dezvelirii și tratării complexelor de locuire, că descoperirile din punctul "Lunca Topilei" au cât se poate de bune analogii în ceramica faciesului cultural hallstattian târziu de tip Ferigile - Bârsești.

Astfel, vasele mari, înalte, cu gura evazată, gât ușor strâns și pansa bombată (tipul A2a, Pl. III. 1, 3, 4, 8) pot fi apreciate drept corespondent deplin al "vaselor mari pântecoase" (tipul V în clasificarea lui Alexandru Vulpe) din necropola de la Ferigile[6]. Vasele mari și mijlocii, cu corp arcuit convex, cu gura largă având marginea scundă răsfrântă în exterior și cu gât scurt și larg, cu proeminențe - apucători pe partea superioară a corpului (tipul A 2 b, Pl. III 2) de la Mlăjet - Lunca Topilei își au analogia în ceea ce tot Alexandru Vulpe a numit "vasele pântecoase de tip Tigveni[7]. De asemenea, diverse tipuri de vase - borcan, cu deosebire tipurile VI A1, VI A2 și VI D, din clasificarea lui Vulpe[8], caracteristice pentru ceramica grupului Ferigile - Birsești, au fost și ele descoperite în așezarea pe care o prezentăm (vezi Pl. III. 6, 9, 13). Ceașca tronconică cu toarta supraînălțată prevăzută cu buton discoidal (tipul II A de la Ferigile) întâlnită în necropola eponimă, dar și la Cepari sau Tigveni - Babe[9], a apărut și la Mlăjet - Lunca Topilei, în B1 și în stratul de cultură. La fel, au fost constatate aici și ceștile ("ceșcuțele") tronconice cu toartă supraînălțată (Pl. VII, 1 -2) inseriate, la Ferigile, în tipul II B[10]. In fine, mai menționăm că tipurile de străchini descoperite de noi, publicate acum (Pl. V) se atașează, aproape toate, unor tipuri determinate la Ferigile - dar prezente și în alte necropole proprii aspectului cultural în discuție -respectiv tipurilor I A cu variantele A2, 3 și 4, I B3 și Da i și Db[11].

Unele dintre materialele ceramice de la Mlăjet - Buzău își află similitudinile și în descoperirile de la Bârsești - Vrancea. Semnalăm ca atare, alături cu deja menționatele găuri circulare de pe vase, îndeosebi foarte bunele analogii dintre tipurile de vase - borcan, dintre care unele străchini evazate, dar, mai ales, dintre ceștile tronconice cu toartă supraînălțată [12].

Puținele elemente de decor constatate pe ceramica de la Mlăjet își găsesc, și ele, analogiile tot în mediul cultural Ferigile - Bârsești, unde sunt bine reprezentate brâurile alveolate, canelurile, fațetarea, elemente în relief aplicate pe exteriorul unor recipiente sau butonii zoomorfi de pe torțile unor cești[13].

www.mnir.ro

Raportarea și atașarea ceramicii din așezarea hallstattiană târzie de la Mlăjet, la aspectul (grupul) cultural Ferigile - Birsești, trebuie însă să țină seama și de ce se dovedește a fi de natură să particularizeze descoperirea prezentată de noi, în cadrul faciesului menționat. Semnalăm, de aceea, că două forme atât de bine reprezentate în ansamblul descoperirilor de tip Ferigile - "strachina - căzănel" și "ceașca pântecoasă" (tipurile I C și III în clasificarea lui Alexandru Vulpe[14]) lipsesc la Mlăjet (fragmentele de castroane cu torți orizontale prinse sub buză - vezi Pl. IV, 10, 11) neputând fi confundate cu vasele de tip lekane de la Ferigile sau Tigveni. Trebuie de asemenea reliefată prezența la Mlăjet a fragmentelor de vase lucrate la roata olarului (Pl. XI), câtă vreme o atare categorie ceramică abia dacă este înregistrată în necropole de tip Ferigile cercetate până în prezent (la Bârsești, categoria în discuție este menționată[15]).

Este foarte probabil că asemenea deosebiri au o motivație mai complexă. Nu trebuie astfel uitat nici un moment, că în încercarea de a omologa cultural și cronologic descoperirea de la Mlăjet - Lunca Topilei - întemeindu-ne pe ceea ce a apărut drept caracteristic în ceramică - am fost în situția de a compara mereu materiale aflate într-o așezare, cu altele, extrase din necropole, selectate pentru a fi depuse acolo ca inventar funerar[16]. Se cere de asemenea reținută împrejurarea că materialele supuse comparării sunt, în bună măsură, distanțate teritorial. Grupul necropolelor de tip Ferigile, surprins până acum în ariile județelor Vîlcea și Argeș se situează astfel depărtat cu aproximativ 150 km (în linie dreaptă) de așezarea de la Mlăjet, care, în felul acesta, pare a se atașa geografic și cultural, mai degrabă sectorului Bârsești. Asemenea situații au influențat într- adevăr și până la ce limite - fizionomia diferitelor manifestări de cultură materială și spirituală străvechi ? Răspunsul este cu atât mai dificil de obținut în cazul analizat, cu cât, se știe, descoperirile de tip Bârsești sunt încă puține, oarecum izolate și oricum, departe de a fi suficiente unor examinări multiple,complexe și concludente. În fine, este firesc să admitem că anume deosebiri între materialele descoperite la Mlăjet și ceramica din necropolele de tip Ferigile - Bârsești cunoscută până acum se datoresc și unor diferențe de ordin cronologic.

Neîndoielnic, absența aproape totală la Mlăjet, a decorului canelat sau în relief, întâlnit la Ferigile - cu înfățișări atât de caracteristice - pe străchinile evazate, pe ceștile de tip IIA sau pe cănile tip IV; ori dimpotrivă, prezența în așezarea de la Lunca Topilei a vaselor pântecoase de tip Tigveni - asemenea elemente sugerează că

www.mnir.ro

descoperirea de pe malul Buzăului atestă un facies mai târziu din evoluția grupului Ferigile - Bârsești.

Pentru a preciza, pe cât este cu putință, poziția cronologică a acestei locuiri hallststtiene, apare însă necesară, mai întâi, detalierea unui fapt deja menționat: prin câteva particularități de amenajare a adăposturilor, dar, mai ales, prin ceramică, cele două complexe de locuire[17] de la Mlăjet - Lunca Topilei și - au arătat, unul față de celălalt, nu numai trăsăturile de unitate, dar și unele deosebiri.

Astfel, în privința tipului de locuință se cere remarcat că B1, cu suprafața locuibilă mai mare, cu forma sa (rectangulară având colțurile rotunjite), cu vatra din interior, podit fiind cu strat de lutuială, așternut și bătătorit, și fără a avea intrarea amenajată prin afectarea conturului locuinței, s-a diferențiat de B2, cu suprafața locuibilă mai redusă, cu forma sa oval - neregulată, fără podea de lut bătătorit, cu vatră în exterior, dar cu intrare de tip gârlici cu trepte pietruite.

In privința inventarului ceramic trebuie notate următoarele: în B1 se regăsesc cele mai multe dintre tipurile de străchini întâlnite în necropolele de tip Ferigile, iar alături de acestea, ceștile cu toarta supraînălțată prevăzută cu buton discoidal, ceșcuțele tronconice cu toartă, vasele pântecoase, cu excepția însă a acelora de tip Tigveni. De asemenea în B1 (și numai aici!) au fost constatate fragmentele ceramice cu decor canelat descoperite în așezare. În schimb, în B2 lipsesc ceștile căuș cu buton discoidal pe toartă, străchinile evazate, ceștile tronconice, decorul cu caneluri. Vasele pîntecoase de tipul V - Ferigile au acum o alură mai greoaie, fiind mai scunde dar mai extinse în diametru (atât la gură cât și la pansă). Neexistente în B1, apar în B2: vase pântecoase (fragmente) de tip Tigveni (Pl. IV, 2), profile de străchini neîntâlnite deocamdată în necropolele grupului Ferigile - Bărsești (Pl. V, 4, 9), torți de căni având pe spinare puternic reliefate nervuri longitudinale, paralele (Pl. X, 1, 4), vase clopot cu brâuri alveolate ramificate pe corp (desprinse din proeminențe - apucători, Pl. X, 5).

Datele consemnate duc la concluzia că cele două locuințe târzii hallststtiene de la Mlăjet - Lunca Topilei nu sunt contemporane; bordeiul nr. 2 este mai târziu decât primul, în ceramica sa regăsindu-se și elemente ce uneori par chiar a fi depășit evoluția grupului cultural Ferigile - Bârsești (așa cum este acesta definit până în prezent).

Cum ar putea fi încadrate cronologic, mai strâns, aceste două locuințe ?

www.mnir.ro

Pentru ceramica descoperită în bordeiul nr. 1, cele mai multe și mai bune analogii pot fi regăsite printre materialele proprii fazei numite Ferigile III. Într-adevăr, formele recipientelor din această locuință, reconstituite, își află, fiecare, corespondent îndeosebi în vasele - borcan, castroanele, străchinile, vasele pântecoase, ceștile - căuș sau ceșcuțele tronconice descoperite în necropola eponimă, în tumulii 9, 40, 42, 77, etc.[18], și mai mult, mai apropiat încă în ceramica tumulilor 2, 5, 9, 11, 13 și 14 de la Tigveni - Babe[19] sau în inventarul primului tumul de la Țițești - Argeș[20]. Totodată, avem în vedere prezența printre resturile ceramice din B1 a unui fragment din partea superioară a unei căni (porțiunea de gură cu segment de toartă prinsă pe buză) lucrată la roată (Pl. XI, 3), tip de recipient ce își găsește deplina analogie în necropola de la Slobozia[21], datată în intervalul de timp 450-350 î. Chr. Pe baza unor asemenea asocieri comparativ - tipologice, credem că bordeiul nr. 1 de la Mlăjet - Lunca Topilei poate fi datat în a doua jumătate a secolului V - începutul secolului IV î. Chr.

In cel de al doilea bordei, însă unele materiale își află analogii în descoperiri mai târzii. Pentru exemplificare, menționăm, întâi, fragmentele de vase - "clopot" cu decor de brâuri alveolate ramificate pe corp, desprinse dintr-un brâu orizontal întrerupt de proeminențele - apucători. Se știe că - necunoscut până acum în inventarul ceramic propriu grupului cultural Ferigile - Bârsești - acest tip de vas, chiar dacă apare în secolul V î. Chr.[22], este cu deosebire specific culturii getice din secolele IV și III î. Chr.[23]. La fel, străchinile tronconice - cu marginea dreaptă sau puțin trasă spre interior, cu buza profilată în exterior sau nu, dar întotdeauna teșită oblic - și ele își au corespondent în exemplare descoperite în necropola getică de la Zimnicea și datate acolo în secolele IV - III î. Chr.[24]. În fine, un fragment din partea superioară a unei căni (Pl. VIII, 6) arată că aparține unui tip ce se întâlnește deasemenea în secolele IV și III î. Chr.[25]. Pe astfel de date sprijinindu-ne, opinăm că bordeiul nr. 2 poate fi datat în cursul celei de a doua jumătăți a secolului IV î. Chr., înclinând, mai curând, către finele acestui veac.

O asemenea încadrare cronologică pune însă problema următoare:

Ținând seama de data (secolul V, poate și începutul secolului IV î. Chr.) stabilită de Alexandru Vulpe pentru cele mai târzii manifestări de tip Ferigile - Bârsești, identificate pâna acum[26]; dar luând în considerare și opiniile lui Emil Moscalu, după care o serie de descoperiri arheologice probează, "începutul aspectului Canlia în Muntenia, în a doua jumătate a secolului VI și prima jumătate

www.mnir.ro

a secolului V î. e. n."[27], astfel încât "între 450 - 400 aspectul Canlia era pe deplin format"[28], într-o atare situație ce ar putea să marcheze sub raport cultural - arheologic cea de a doua locuință hallstattiană târzie de la Mlăjet - Buzău ? Constituie ea ipostaza unui nou orizont târziu propriu grupului cultural Ferigile - Bârsești, ce succede celui atestat prin descoperirile de la Cepari - Biserică și Tigveni - Babe (tumulii 2, 5, 9 - parțial, 11, 13, și 14) ? Sau, dimpotrivă, bordeiul nr. 2 din Lunca Topilei atestă un alt aspect cultural ? - fiind posibil ca acesta să fie aspectul Canlia, într-o înfățișare timpurie a sa. Problema formulată este interesantă, incitantă chiar, știut fiind că până în prezent nu este deloc clar ce anume urmează - ca populație și civilizație autohtonă - în aria grupului cultural Ferigile - Bârsești după încheierea evoluției sale. Emil Moscalu a opinat că "continuitatea aspectului Ferigile în aria sa, în sec. IV - III î. e. n. este aproape sigură"[29], nefiind astfel exclus ca el "să dăinuie până la formarea culturii Sarmizegetusa"[30]. Dar același cercetător a demonstrat că între aspectele Ferigile - Bârsești și Canlia au existat o serie de elemente (tipuri ceramice, cu variante) comune[31]. El a remarcat de asemenea că "între Ferigile III, de la Tigveni există mult mai multe elemente comune cu Canlia decât cu Ferigile I și II[32]. Este pe deplin firesc ca asemenea afinități să fie expresia apartenenței ambelor aspecte culturale la etnosul geto-dac și la civilizația creată de acesta. Dar este la fel de posibil ca realitățile cultural - arheologice aduse în discuție să reflecte și participarea grupului Ferigile - Bârsești, în aria sa de diviziune, la constituirea aspectului Canlia, care se știe - la vremea sa și pe măsura formării și afirmării civilizației geto - dace din a doua epocă a fierului - a evoluat pe o arie mult extinsă, corespunzând aproape întregului spațiu carpato- dunărean - nord balcanic[33].

Trebuie să admitem că rezolvarea unei probleme ca cea formulată mai sus pretinde un suport documentar consistent, încărcat de argumente numeroase și cât mai sigure - pentru care descoperirea prezentată de noi nu constitue decât unul dintre elementele de susținere. Apare astfel evidentă necesitatea unor noi descoperiri viitoare sau publicarea tuturor acelora deja efectuate.

*

* *

Așezări atribuite grupului cultural Ferigile-Bârsești au început a fi semnalate în literatura de specialitate, în urmă cu mai bine de două decenii. În 1970, Alexandru Vulpe menționa astfel așezările de la Budești, Bârsești-Vâlcea și

www.mnir.ro

Orlești, în preajma Drăgășanilor[34]. Tot atunci, Gheorghe I. Petre comunica existența unei așezări Ferigile la Govora-sat, comuna Mihăești, jud.Vâlcea[35]. Un an mai târziu apăreau rezultatele - e adevărat, cu totul modeste- prilejuite de urmărirea în teren a descoperirii fortuite a resturilor de așezare de la Gătejești[36], iar în 1973 se afirma că "au fost surprinse urme de viață din prima epocă a fierului , de tip Bârsești- Ferigile " la Gherăseni -Buzău[37]. În sfârșit, în 1986 erau identificate și cercetate -concomitent - resturile de așezări Ferigile de la Sibiciu de Sus, jud. Buzău[38] - o locuință de tip bordei cu contur dreptunghiular , adâncă de 1.40 m față de nivelul antic de călcare, datată grosso-modo, pe baza materialelor ceramice, în secolul VI-IV î. Chr. - și locuirea de la Mlăjet - Buzău, prezentată în paginile de față.

Departe de a constitui o documentare satisfăcătoare, deplin concludentă, datele deținute până în prezent cu referire la așezările grupului cultural Ferigile-Bârsești sunt suficiente totuși pentru a atesta caracterul agrar al economiei practicate, modul sedentar de existență și tipul rustic al habitatului[39], constatate la geții situați în zonele dealurilor și depresiunilor subcarpatice meridionale, între secolele VII- IV î.Chr.

Adăugând acestea patrimoniului de date și observații rezultate din cercetarea necropolelor, credem că în viitor se poate adopta, cu îndreptățire, conceptul <u>cultura Ferigile-Bârsești</u>.

www.mnir.ro

1. Cercetările de la Mlăjet - Lunca Topilei au fost efectuate pe baza contractelor nr. 1892/1986 și nr. 1994 (2958)/1987 încheiate de M. N. I. R. cu I. S. P. H. - București și au avut ca temă salvarea arheologică a mărturiilor de cultură materială afectate de amenajările hidrotehnice de pe valea râului Buzău, în sectoarele Nehoiașu - Pătârlagele și Chirlești - Bâsca Chiojdului. În campania din 1986, elaborarea planului de săpătură, observațiile stratigrafice, tratarea complexelor de locuire și întocmirea documentației grafice și foto au fost efectuate în teren de Adrian Bătrâna și Lia Bătrâna, ajutați temporar de Alexandra Bolomey și Valeriu Leahu. Prelucrarea ceramicii, uneltelor, altor obiecte și redactarea textului la tema de contract au fost făcute atunci de Lia Bătrâna și Valeriu Leahu. În 1987, colegii Lia și Adrian Bătrâna aflându-se pe șantierul Hârșova, toate operațiunile din teren și de laborator, precum și elaborarea textului la studiul de contract au revenit lui Valeriu Leahu, care, ulterior, a redactat și acest text.

2. Alexandra Bolomey, Resturile de animale de la Mlăjet - Lunca Topilei: caracteristici și semnificații, în C. C. E. S. - M. I. R. S. R., Mărturii de cultură materială pe valea râului Buzău în zona amenajărilor hidrotehnice - sectorul Chirlești - Bâsca Chiojdului. Contract nr. 1994 (2958)/1987, p. 46.

3. Ibidem, p. 44 - 54.

4. În cazurile unor recipiente mari, de provizii, începând cu cele din neolitic este neîndoielnic că asemenea orificii aveau rol funcțional, fiind destinate aerisirii grânelor depozitate.

5. Sebastian Morintz, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, V, 1958, p. 255 și urm.; VI, 1959, p. 232 și urm.

6. Alexandru Vulpe, *Necropola hallststtiană de la Ferigile. Monografie arheologică* (mai departe în text: Ferigile......), 1967, p. 51 - 52, Pl. XI.

7. Idem, în *Dacia*, N. S., XVI, 1972, p. 84, fig 5/8, 6/5 și îndeosebi 8/2.

8. Idem, *op. cit* (nota 6), p. 52 - 54, fig 16 și Pl. XII.

9. Idem, Ibidem, p. 44, Pl. IV - V; Dacia, N. S. XXI, 1977, p. 81 - 111, cu il.; XXVI, 1982, p. 77 și urm., cu fig. 7, 15, 17.

10. Idem, *op. cit* (nota 6), p. 46, Pl. VI.

11 Ibidem, p. 38 - 40, fig. 13, Pl. I, II.

12. cf. nota 5.

www.mnir.ro

13. Alexandru Vulpe, op. cit (nota 6), p. 54 și urm, Pl. I/6, 13, V/30, XII; pentru aplicațiunea plastică în formă de rhython, analogii la Butuceni și Brăilița (sec. IV - III î. e. n.), cf. Emil Moscalu, *Ceramica traco - getică*, 1983, Pl. X - XI.

14. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 6), p. 40 - 41, 47 - 49, Pl. II, VII.

15. Până în prezent este menționată doar cana cu toartă, lucrată la roată, descoperită într-o necropolă din faza Ferigile III, cercetată la Gătejești, jud. Vâlcea; cf. Alexandru Vulpe, *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, p. 132, 190; Gheorghe I. Petre, *SCIV*, 22, 4, 1971, p. 559. fig. 1/1. Pentru ceramica lucrată la roată descoperită la Bârsești, cf. Emil Moscalu, op. cit. p. 183, 209.

16. În 1969 au fost descoperite la Gătejești - Vâlcea, în apropierea necropolei și resturi - probabil dintr-o zonă periferică - ale unei așezări Ferigile. Condițiile din teren n-au îngăduit decât o cercetare parțială și superficială. Nu au fost identificate locuințe, fiind dezvelite și tratate doar trei gropi menajere. Puținele materiale ceramice - din care au fost reconstituite un tip aparte de cană pântecoasă, o strachină - căzănel și o strachină cu marginea răsfrântă în interior - aparținând fazei Ferigile III, nu sunt însă pe măsură a oferi criterii riguroase, multiple și sigure pentru a obține încadrarea culturală și cronologică a descoperirilor de la Mlăjet - Buzău. Cf. Gheorghe I. Petre, *op. cit.* (nota 15), p. 557 - 559, 561.

17. Gropile menajere de la Mlăjet - Lunca Topilei nu au oferit, nici una, materiale suficiente si caracteristice pentru a putea fi ordonate cronologic. Pe vatră însă au apărut fragmente ceramice indicând sigur contemporaneitatea cu bordeiul nr. 2.

18. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 6), p. 116. 130 - 131, 132, 152 și passim.

19. Alexandru Vulpe, Eugenia Popescu, *Dacia*, N. S., XVI, 1972, p. 75 - 111; XXVI, 1 - 2, 1982, p. 91- 99 cu il., 111 112.

20. *Op cit.* p. 102, fig. 24 de pa p. 105.

21. C. Buzdugan, Carpica, 1, 1968, p. 83, 92, fig. 5/1 de la p. 85.

22. Emil Moscalu, *op. cit.* (nota 13), p. 47.

23. Loc. cit și Pl. XVIII, XIX/3,4; A. D. Alexandrescu, *Dacia* A. S. XXIV, 1980, p. 44 - 45, fig. 15.

24. Ibidem, p. 46, fig. 23/15 - 21.

25. Emil Moscalu, *op. cit.* (nota 13), p. 387, Pl. LXII/10,13.

www.mnir.ro

26. Alexandru Vulpe, Eugenia Popescu, *Dacia*, XXVI, p. 112.

27. Emil Moscalu, *op. cit.* (nota13), p. 184.

28. Loc. cit.

29. *Op. cit.*, p. 186.

30. *Op. cit.*, p. 185.

31 *Op. cit.*, p. 186.

32. *Op. cit.*, p. 184.

33. *Op. cit.*, p. 189 - 190.

34. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 15), II, p. 132, 190. În același context este menționată, potrivit informației oferite de Victor Teodorescu, și o așezare de tip Ferigile la Budureasca, jud. prahova. Emil Moscalu contestă această încadrare atribuind descoperirea aspectului Canlia (*op. cit.* (nota 13), p. 186).

35. Cf. *Materiale*...XI, 1970, p. 466 și urm.

36. Supra, n. 15 și 16.

37. Gh Diaconu, *Studii și cercetări de istorie buzoiană*, 1973, P. 7.

38. C. Buzdugan, G. Trohani, Muzeul Național de Istorie a României, *Cercetări arheologice*, XI, 1992, p. 40 - 41, Pl. 6, 7/1

39. Cu referire la tipul de habitat propriu purtătorilor culturii Freigile - Bârsești , Alexandru Vulpe a opinat că "...locuirile erau de tip răsfirat, cu gospodării constituite pe familii mari, izolate unele de altele, poate pe distanțe de kilometri, pe culmile dealurilor ori în zone propice pentru fânețe și un minimum de agricultură. Cf. Academia de Științe Sociale și Politice a R. S. R., *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1985, p. 21 - 22.

www.mnir.ro

ABSTRACT

Between 1986-1987 at Mlăjet, commune of Nehoiu, Buzău county, there have been made researches at the remains of a settlement belonging to the late period of the First Iron Age. There have been discovered two dwellings, an open air fire place and ten garbage pits. The dwelllings were of earth hut type - the first having an inward fire - place and the second one an outward fire place, placed very near (plates I,II).

The cultural and chronological dating of the settlement is proved by the ceramic material (plates IV, XI) that has various and very good analogies with Ferigile - Bârsești culture. This culture is characteristic for the native people, the Getae and is spread on the hills and in the hollows of the southern sub - Carpathians. It lasts from the second half of the 7th century B.C. till the end of the 5th - the beginning of the 4th century B.C.

Taking into consideration the ceramics found there, there have been differentiated two levels within the late Hallstatian settlement: the first one is represented by the earth - hut no 1 that belongs to the Ferigile III phase and may be dated in the second half of the 5th century till the beginning of the 4th century. The second level, represented by the earth - hut no 2 and by the open air fire place may be dated in the second half of the 4th century B.C. more probably by the end of it. Dated in this way, it results that the level follows after the latest Ferigile type manifestation and belongs to the 5th century B.C. till the beginning of the 4th one.

It remains as a task for the future, that by adding new discoveries, to be established if the second level of Mlăjet belongs to Ferigile - Bârsești culture. This thing would come to confirm either the opinion that Ferigile - Bârsești type continues its existence on that area till this 4th - 3rd centuries B.C. or that this level shows the apparition of another autochtonous culture - the Canlia culture.

www.mnir.ro

Pl. I. Mlăjet - Lunca - Topilei. Planul și profilul bordeiului nr. 1

Pl. II. Mlăjet - Lunca Topilei. Planul și profilul bordeiului nr. 2.

Pl. III. Fusaiole de lut (1 - 3), ocru roșu (4), fragment de chirpici cu amprente de schelet lemnos (5), lama unui cuțit de fier (6), creuzet de piatră (7) și râșniță de piatră cu frecător (8) descoperite în bordeiul nr. 1.

Pl. IV. Profile fragmentare de vase lucrate cu mâna descoperite în bordeie.

Pl. V. Profile fragmentare de străchini. Mlăjet - Lunca Topilei.

Pl. VI. Butoni discoidali (1 2,4) și zoomorf (3) și vase fragmentare din bordeiul nr. 1.

Pl. VII. Cești tronconice cu toartă.

Pl.. VIII. Fragmente ceramice descoperite la Mlăjet - Lunca Topilei, în bordeiele 1 și 2.

Pl. IX. Fragmente de vase cu perforații circulare.

Pl. X. Mlăjet - Lunca Topilei. Ceramică hallstattiană din bordeie.

Pl. XI. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente de vase lucrate la roată.

EXPLICATION OF PLATES

1st Plate - Mlăjet - Lunca Topilei. Plan and profile of hut no 1.

2nd Plate- Mlăjet - Lunca Topilei. Plan and profile of hut no 2.

3rd Plate - Clay spindle weight (1 -3), red ochre (4) fragment of an adobe with imprints of wooden skeleton (5), an iron knife blade (6), stone melting pot (7) and stone hand mill with rubber (8) - discovered in hut no. 1.

4th Plate - Fragmentary profiles of hand worked vessels discovered in earth huts

5th Plate - Fragmentary profiles of bowls. Mlăjet Lunca Topilei

6th Plate - Discoidal and zoomorphous buttons (1-2) and fragments of vessels found in hut no. 1

7th Plate - Troncone-shaped cups witrh handles.

8th Plate - Pottery fragments discovered at Mlăjet - Lunca Topilei in hut 1 and 2.

9th Plate - Fragments of vessels with circular perforations.

www.mnir.ro

10th Plate - Mlăjet - Lunca Topilei - Hallstattian pottery found in huts.

11th Plate - Mlăjet - Lunca Topilei - Fragments of wheel-worked vessels.

www.mnir.ro

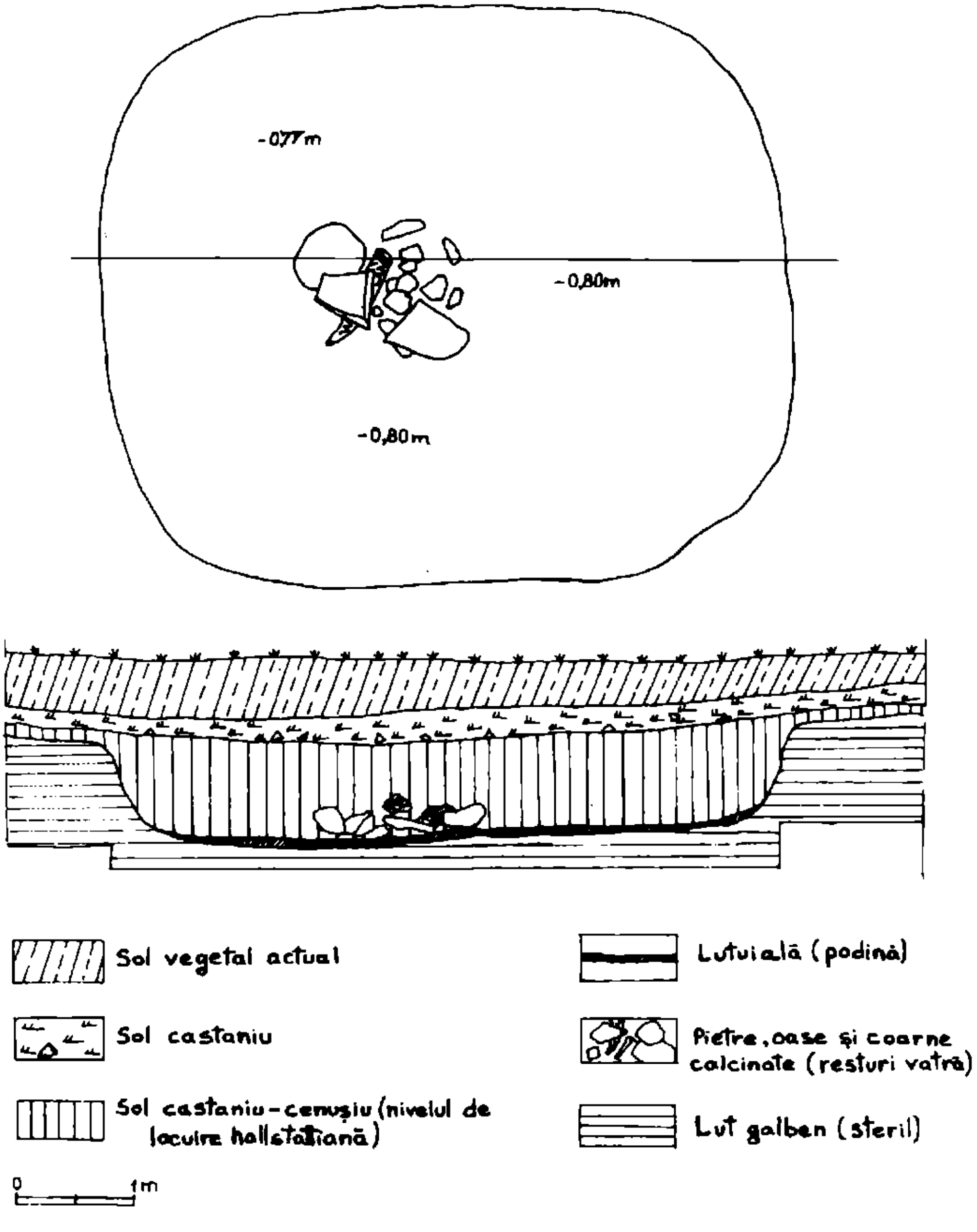

Planșa I. Mlăjet - Lunca Topilei. Planul și profilul bordeiului nr. 1.

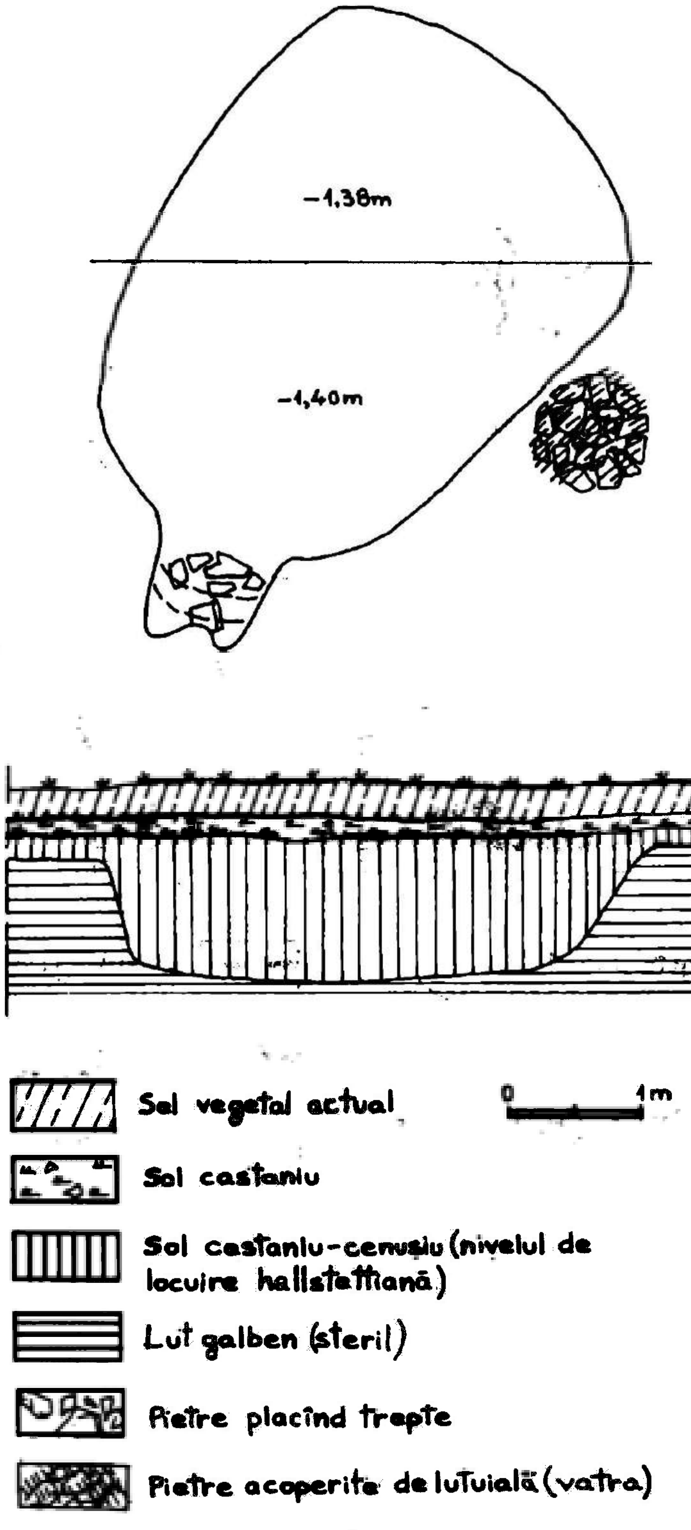

Planşa II. Mlăjet - Lunca Topilei. Planul şi profilul bordeiului nr. 2.

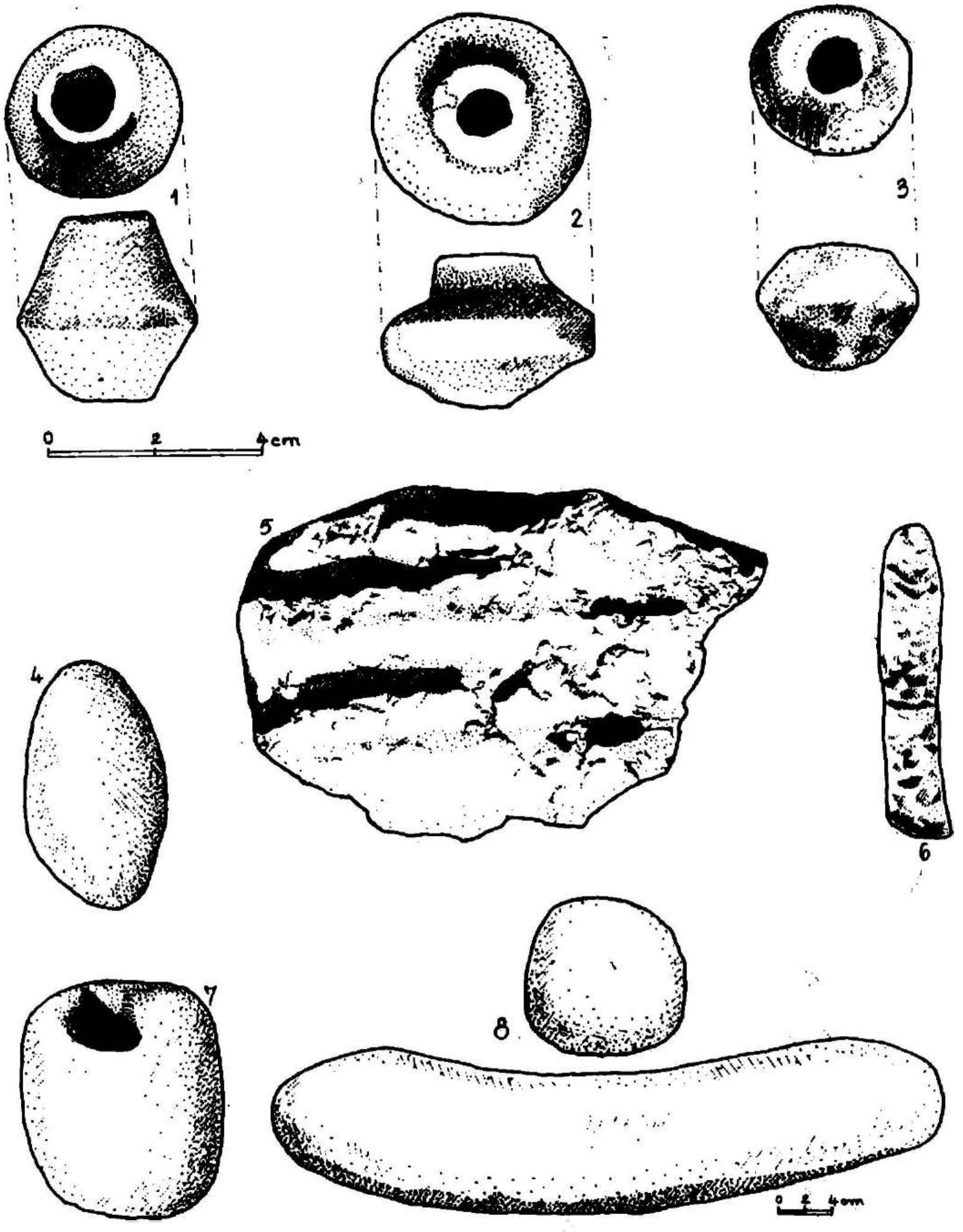

Planșa III. Mlăjet - Lunca Topilei. Fusaiole de lut (1 - 3), ocru roșu (4), fragment de chirpici cu amprente de schelet lemnos (5), lama unui cuțit de fier (6), creuzet de piatră (7) și râșniță de piatră cu frecător (8) descoperit în bordelul 1.

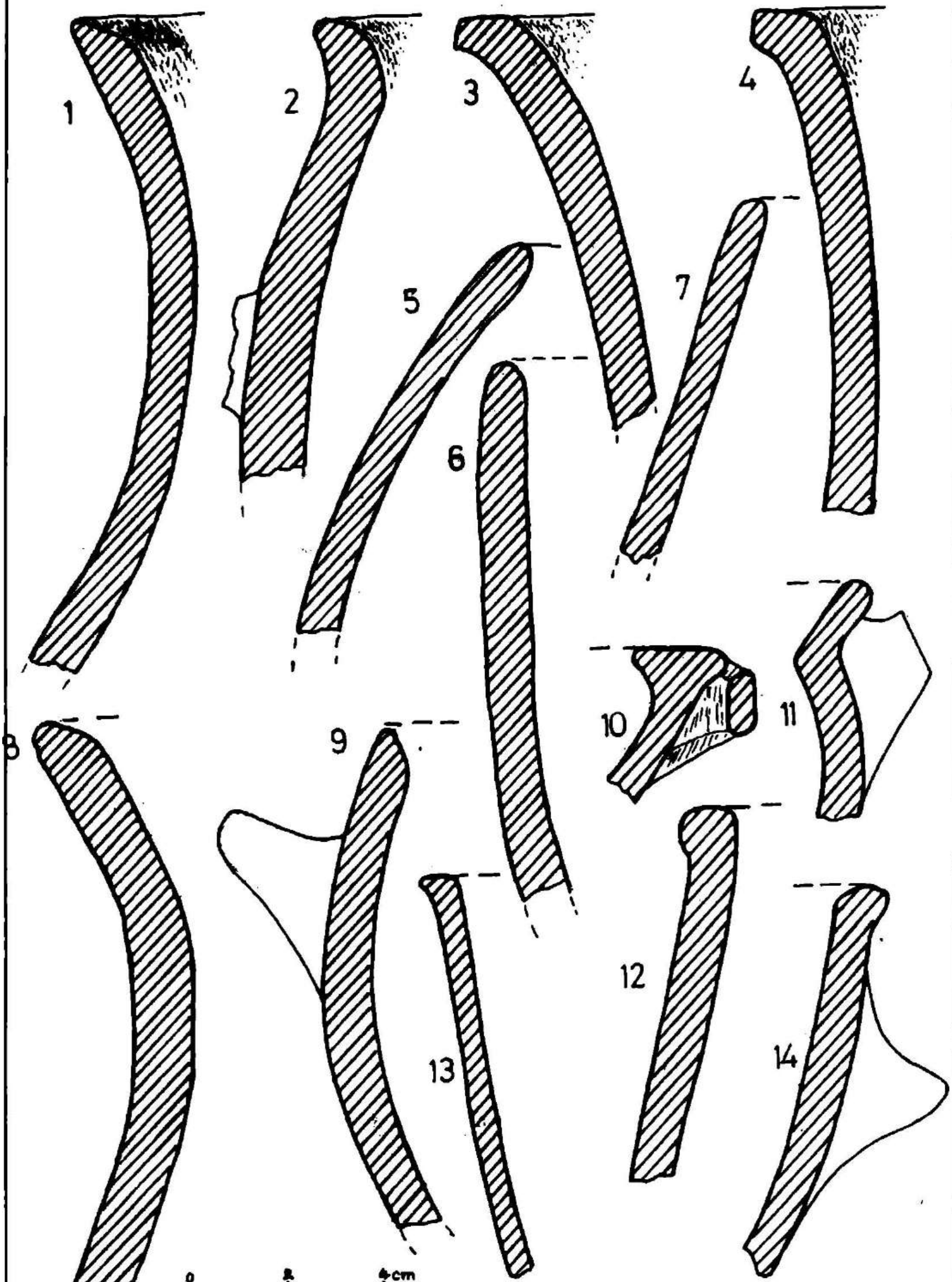

Planșa IV. Mlăjet - Lunca Topilei Profile fragmentare de vase lucrate cu mâna, descoperite în bordeie.

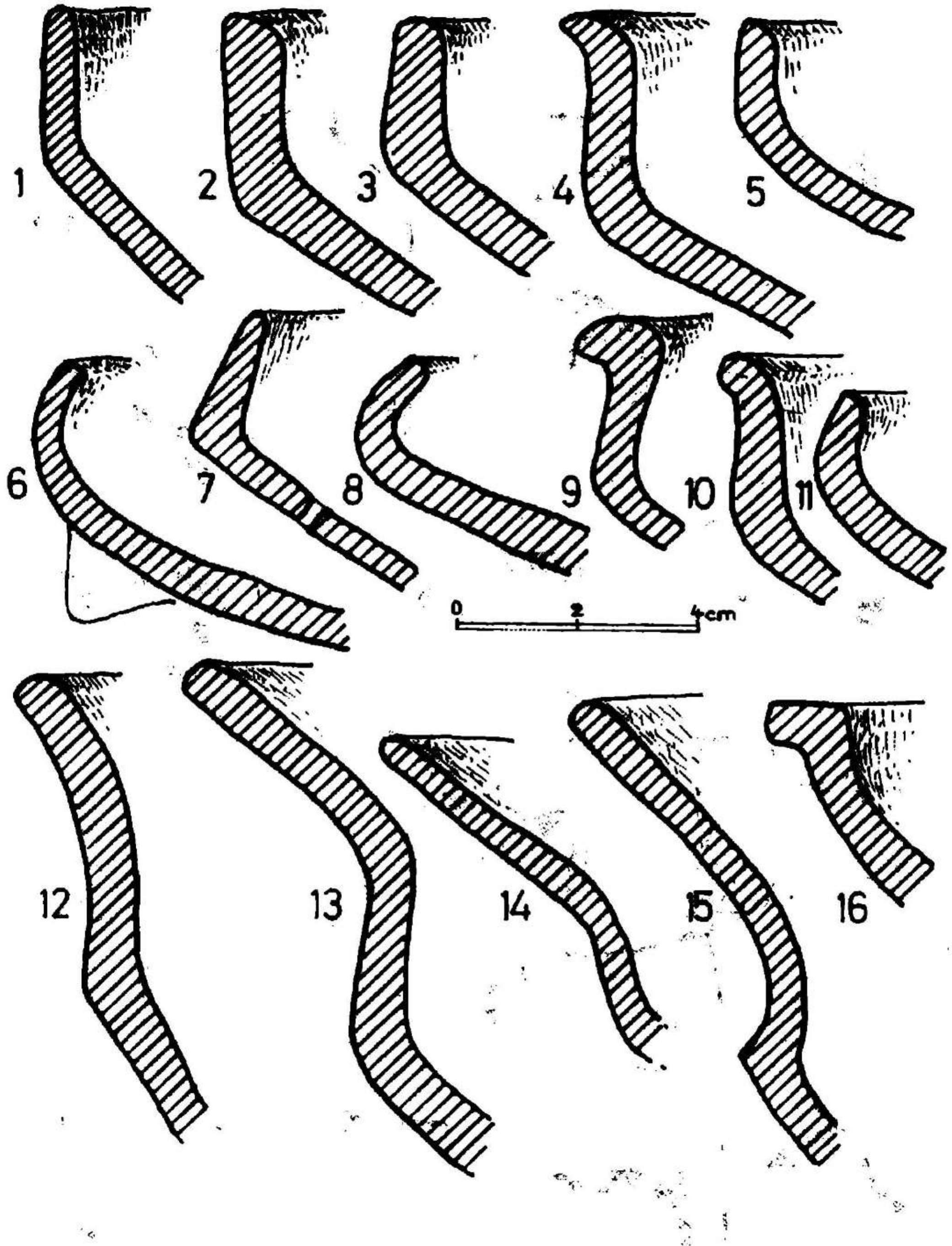

Planșa V. Mlăjet - Lunca Topilei. Profile fragmentare de străchini.

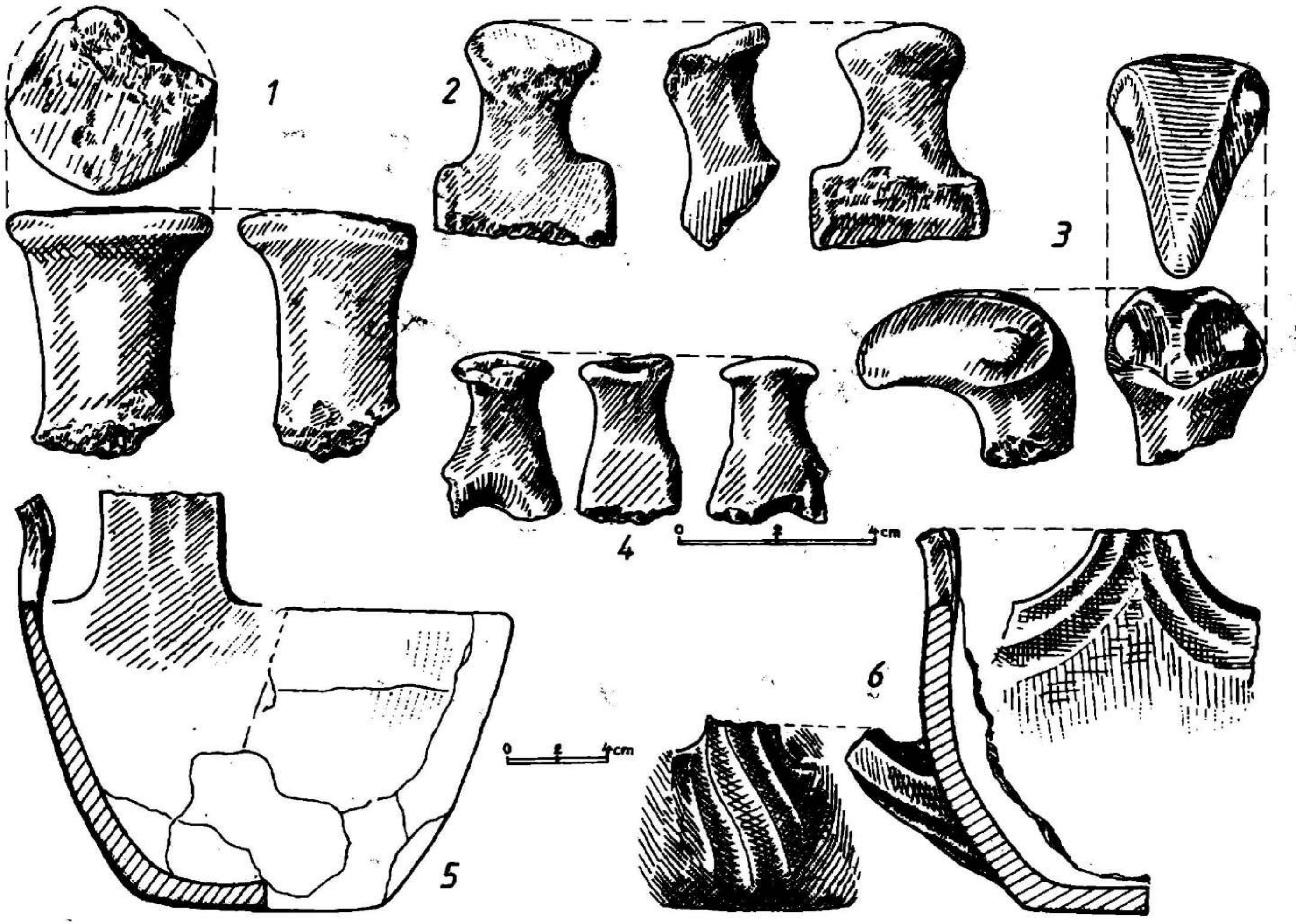

Planșa VI. Mlăjet - Lunca Topilei. Butoni discoidali (1, 2, 4) și zoomorf (3) și vase fragmentare din bordeiul nr. 1.

www.mnir.ro

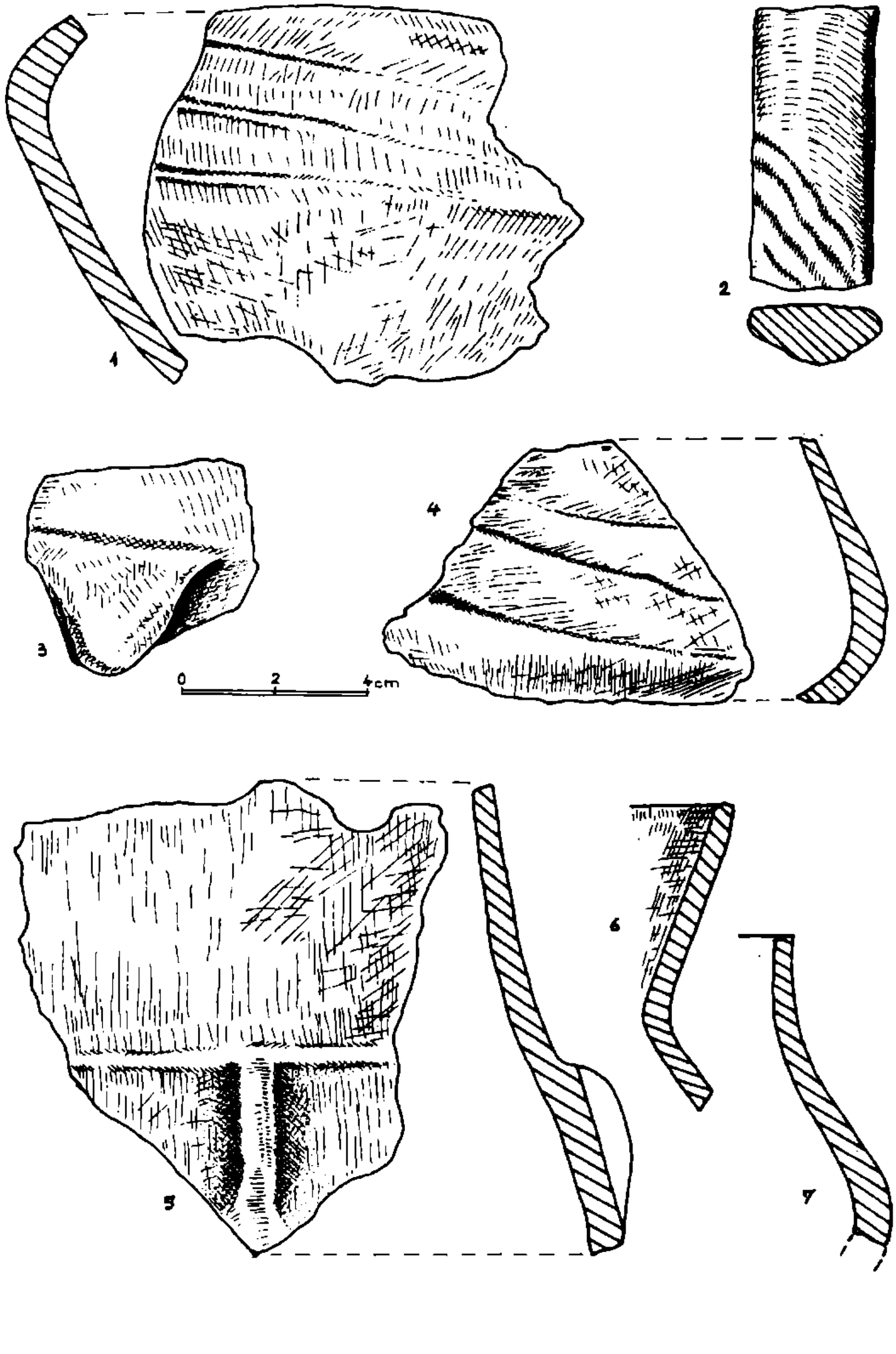

Planșa VII. Mlăjet - Lunca Topilei. Cești tronconice cu toartă.

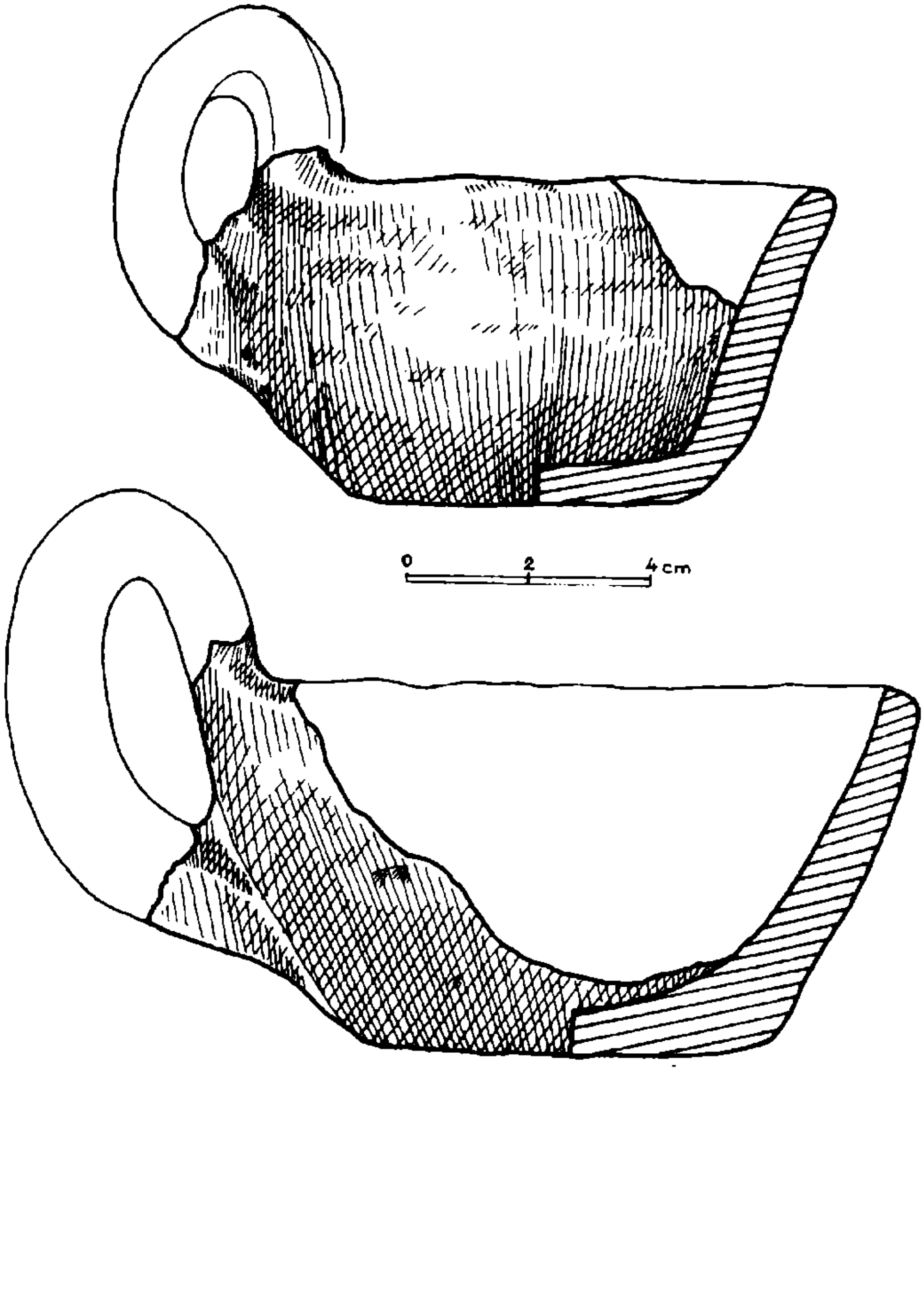

Planșa VIII. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente ceramice descoperite în bordeiele 1 și 2.

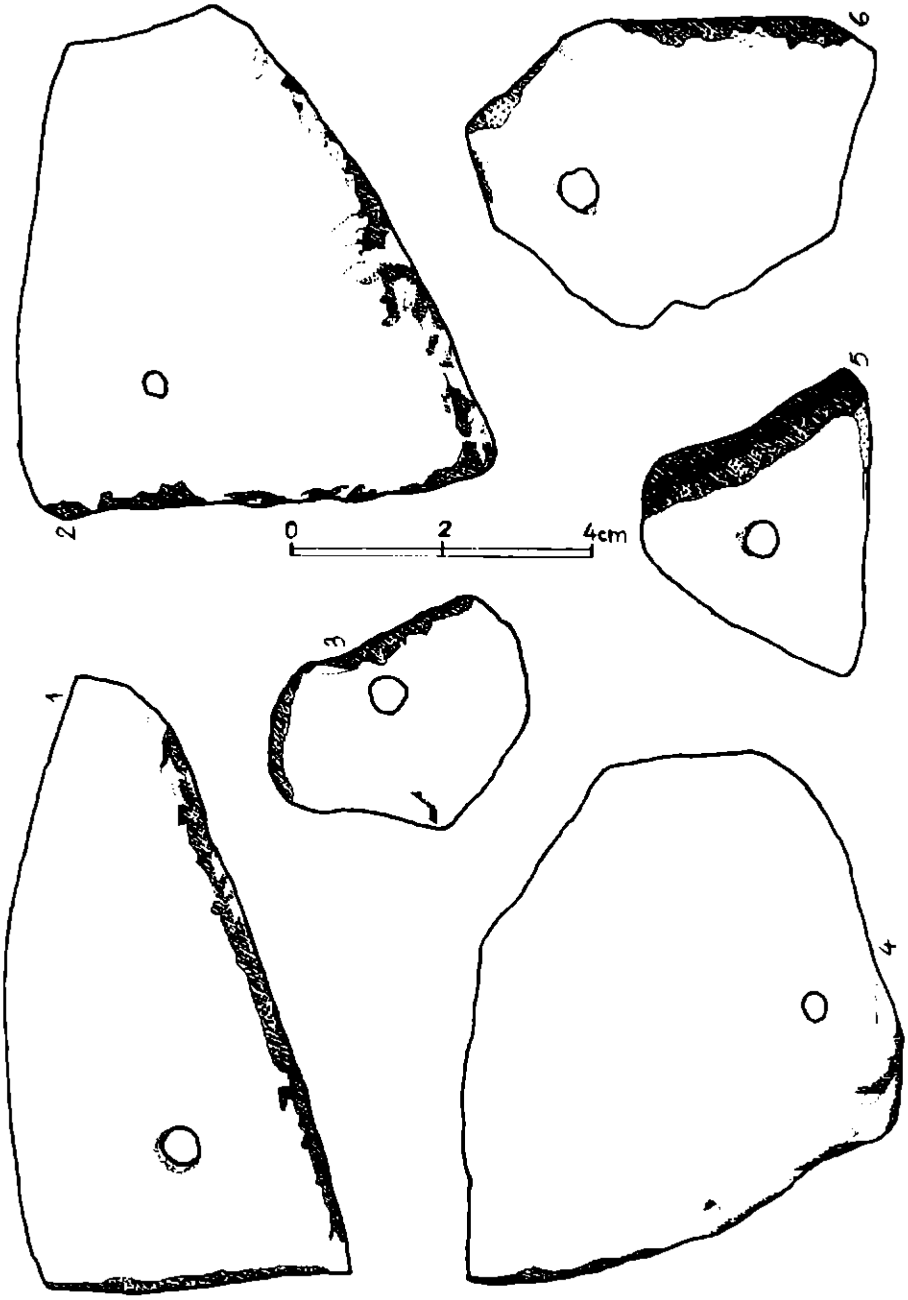

Planșa IX. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente de vase cu perforații circulare.

www.mnir.ro

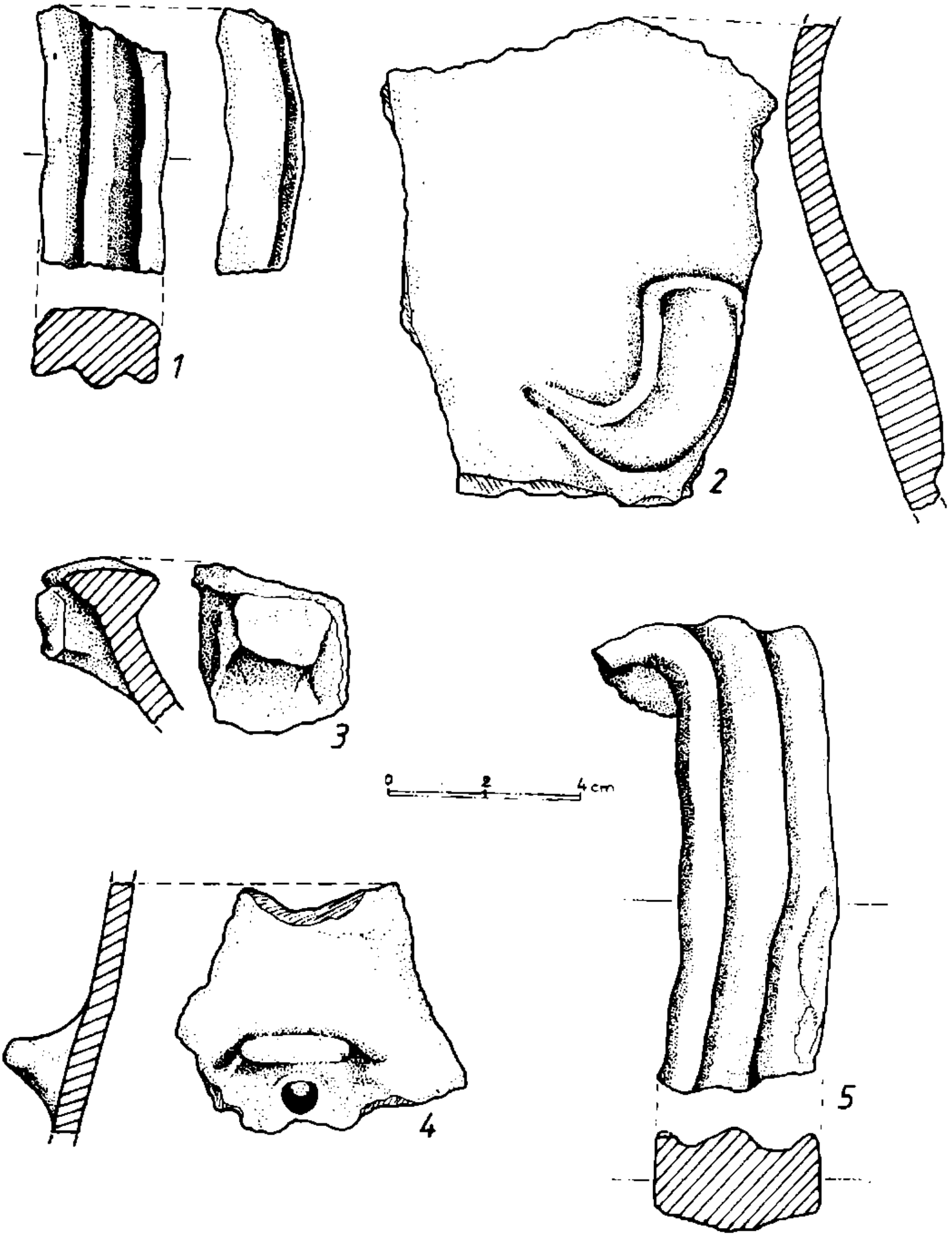

Planșa X. Mlăjet - Lunca Topilei. Ceramică hallstattiană din bordeie.

www.mnir.ro

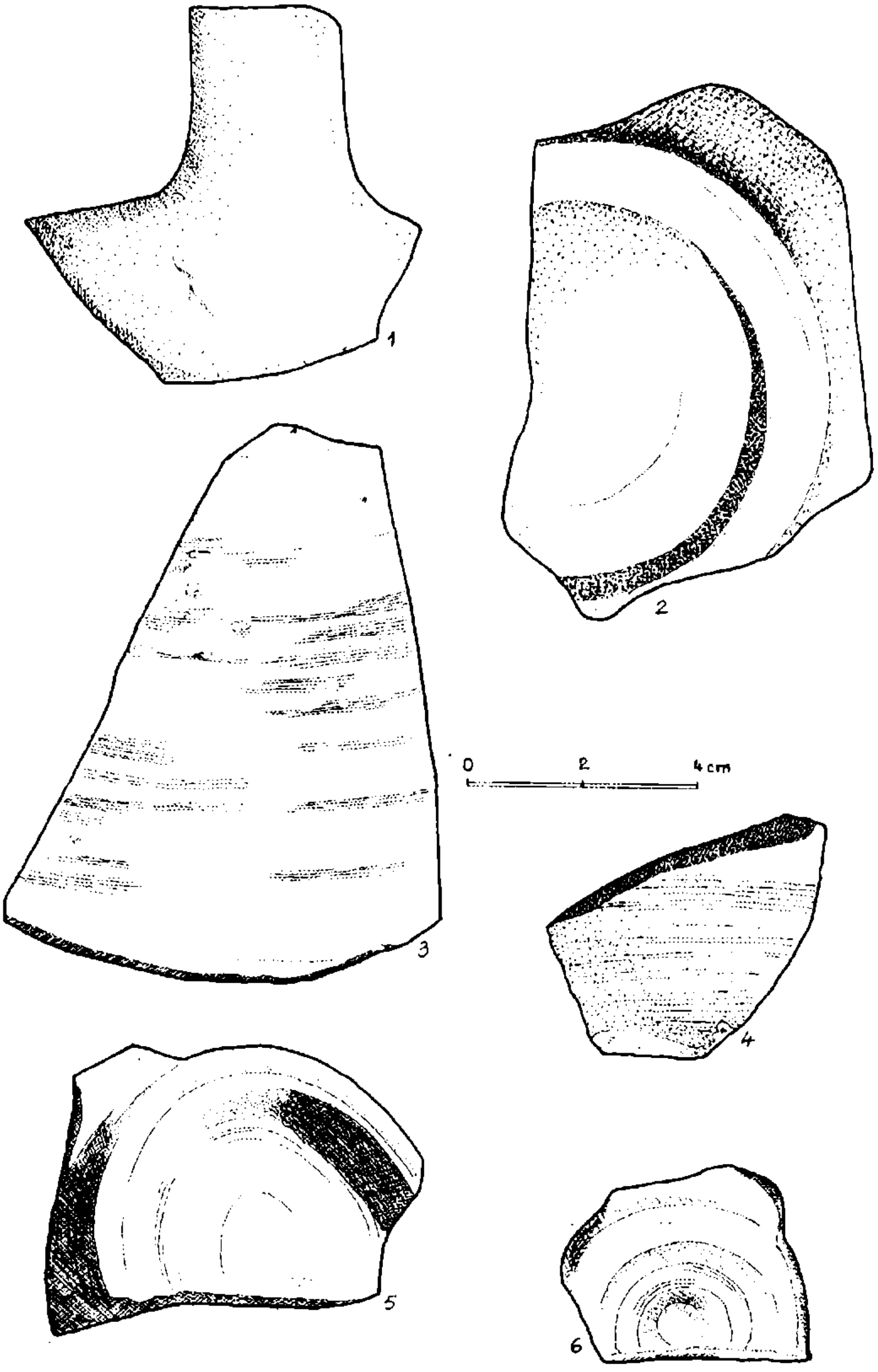

Planșa XI. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente de vase lucrate la roată.

SĂPĂTURILE DE LA POPEȘTI

Prezentarea campaniilor 1988 - 1993

ALEXANDRU VULPE

In august 1988 s-au reluat cercetările sistematice în cunoscuta stațiune pre- și protoistorică de la Popești, Mihăilești, jud. Giurgiu[1]. Dispunând de fonduri mai substanțiale, atât din partea Muzeului Județean Giurgiu (1988 - 1990), a Muzeului Național de Istorie a României (1988 - 1990) cât și din partea Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan" al Academiei Române (1990 - 1993), am reușit să explorăm o suprafață mai întinsă, în special în punctul "Nucet" (A). S-au efectuat săpături în sectoarele W (1989 și 1991), Y (1989 - 1991), Π (pi) (1988 - 1991), P (ro) (1988 și 1991) și Σ (sigma) (1988 - 1993) (fig. 1); s-a trasat de asemenea un șanț în stațiunea B cu scopul de a obține un profil transversal al acestei părți a așezării[2]. (Amintim că promontoriul desprins din terasa dreaptă a Argeșului a fost secționat în vechime prin trei șanțuri de apărare, așezarea fiind astfel compartimentată în trei zone: A, punctul "Nucet", extremitatea nordică a promontoriului, "acropola" oppidum-ului getic; B, zona intermediară în care se află biserica și cimitirul modern al satului Popești; C, ocupată aproape în întregime de gospodăriile satului actual[3]. Zonele A și B au fost locuite începând cu epoca bronzului până în epocă augustee; în compartimentul C, cel mai larg, se află doar urme sporadice de locuire din toate epocile atestate în A și B, de unde presupunem că această zonă era destinată doar ca loc de refugiu în vremuri de restriște)

Strategia cercetărilor a urmat planul inițiat de R. Vulpe în 1954, dată la care au început explorările riguros științifice în această importantă așezare, respectiv acela de a lărgi vechile tranșee executate în intervalul 1931 (?) - 1947 de D. V. Rosetti, săpături de pe urma cărora nu ne-a parvenit nici un fel de documentație (singurele indicații sunt urmele șanțurilor ce se observau la suprafața solului; v. planul general, Pl. 1)[4]. Această strategie a fost practicată și în cursul săpăturilor din 1978 - 1983, efectuate de Marieta Gheorghiță împreună cu A. Vulpe, prin lărgirea șanțului Ψ (ü psilon)[5]. Cercetările începute în 1988 s-au concentrat mai întâi în zona de sud-vest a așezării A, sector în care nu se practicaseră săpături în campaniile post 1954[6]. Este vorba de secțiunile P (ro) și Σ

www.mnir.ro

(sigma) (cercetările din secțiunile Π (pi) și Σ (sigma) alcătuiesc obiectul rapoartelor preliminare ce urmează acestei prezentări introductive; cele din sectorul P (ro) vor forma obiectul unui raport viitor).

In 1989 s-au reluat săpăturile și în vastul sector W, explorându-se primele două niveluri Latène (LT II 1 și 2) din zona "basilicei"[7], ce fuseseră acoperite cu carton gudronat, nisip și țărână în 1958 în vederea unei eventuale restaurări in situ. Acest scop n-a putut fi realizat în cei 30 de ani ce au urmat, așa încât se impunea dezvelirea complexelor conservate, atunci, și continuarea explorării în adâncime. Așa cum s-a constatat încă din primele zile de săpătură, construcția în formă de "basilică" a nivelului LT II2 fusese complet compromisă de factori exteriori (ploi, vegetație). Cercetările din 1989 s-au concentrat asupra "basilicei" din primul nivel (LT II1), care era în cea mai mare parte intact. Astfel s-a putut reconstitui planul acelei vechi clădiri cu absidă (nivelul LT II1). După demontarea acestei construcții s-a procedat la o răzuire, în 1991, a bazei locuirii oppidane din zona "basilicei", dându-se la iveală o serie de urme de pari și de gropi ce completează în mod substanțial imaginea planului celor două construcții cu absidă. Din păcate ne-au lipsit mijloacele necesare continuării cercetării în adâncime, până la pământul viu, în acea zonă, așa încât nu considerăm util de a prezenta "pe felii" rezultatele investigațiilor din aceste două campanii. O vom face de îndată ce se vor fi încheiat săpăturile în acest sector. Continuarea cercetărilor în sectorul W o considerăm obligatorie înaintea redactării unui raport definitiv pentru întreaga așezare de la Popești.

Cercetările din sectorul Y au avut drept scop obținerea unui profil transversal complet al stațiunii A (secțiunea Y continuă spre est secțiunea Ω (omega) din 1954). Rezultatele obținute în aceste săpături vor forma obiectul, sperăm cât de curând, al unui raport cuprinzător, ce va include și informațiile provenind din această zonă din campaniile 1954, 1959 și 1961 - 63.

In urma săpăturilor din intervalul 1988 - 1993 s-a precizat și stratigrafia generală a așezării A ("Nucet"). Am definit prin următoarele sigle nivelurile epocii bronzului, ale primei epoci a fierului și ale Latènului. Orice nuanțare a acestei scheme în urma unor descoperiri viitoare va putea fi făcută fără modificări, completându-se cu litere mici refacerile de locuire ce variază în diferite secțiuni ale așezării A (de ex. pentru secțiunea Π (pi): Br IIIa și IIIb etc.).

De sus în jos:

Latène (LT) LT II 5

LT II 4 oppidum-ul ("dava") getic-

LT II 3 (ca. 150 a. Chr. - începutul sec. I p. Chr)

LT II 2

LT II 1

LT I așezarea getică, sec. IV - III a. Chr.

Prima epocă a fierului (Ha)

Ha II cultura Basarabi

Ha I 2 caramică canelată "pre - Basarabi"

Ha I 1

Epoca bronzului (Br)

Br III faza târzie

Br II cultura Tei, fazele Fundeni și Fundenii Doamnei

Br I cultura Glina

Aceste depuneri au fost constatate în majoritatea secțiunilor întreprinse până acum; există desigur și unele variații de la secțiune la secțiune, care se datorează în principal refacerilor locale și nu reflectă prefaceri afectând întreaga așezare A. Detalii la conținutul nivelurilor enumerate mai sus sunt expuse în rapoartele din prezentul volum. Numerotarea celor cinci niveluri ale așezării de tip oppidan (LT II 1 - 5) corespunde celei propuse încă din 1957[8]. Deși în stațiunea A nu s-a constatat până acum nici o depunere ce ar corespunde unui nivel LT I, totuși o serie de descoperiri (gropi cu ceramică, fibule tip "tracic" etc.), provenind de sub baza primului nivel al locuirii oppidane, respectiv din stratul de nivelare ce precede această primă depunere LT II, atestă în mod cert existența unei așezări din perioada secolelor IV - III a. Chr., fără putință de a delimita precis deocamdată această datare relativ vagă. Amintim că o depunere, corespunzând perioadei respective, a fost observată în stațiunea B, în cursul săpăturilor din 1976 - 1977[9].

In încheiere prezentăm pe scurt principalele rezultate din campaniile 1988 - 1993.

1. Definirea unui aspect cultural târziu al epocii bronzului - posterior culturii Tei și evoluată în principal din aceasta -, ilustrat prin locuințe și printr-un abundent material ceramic cu trăsături specifice, aspect denumit provizoriu "Popești - Căscioarele"[10].

www.mnir.ro

2. Datarea valului și a șanțului ce desparte stațiunile A și B in etapa corespunzătoare ultimului nivel din epoca bronzului (Br III). Posibilitatea ca și celelalte două șanțuri - între zonele B și C și între zona C și terasa din care se desprinde promontoriul - să fi fost croite în aceeași vreme, nu este exclusă. De asemenea, săpăturile din sectorul Π (pi) au confirmat ipoteza potrivit căreia așezarea A era împrejmuită de un val de pământ; existența acestuia a fost clar observată pe profilul nordic al acestei secțiuni. Amintim că valul de pe latura de est fusese dedus încă în timpul săpăturilor din 1954 - 1955, când s-a observat o cotitură a valului în colțul de sud-est al stațiunii A[11]. De remarcat că și pe profilul nordic al secțiunii Y/1989 s-a remarcat o tendință ascendentă a depunerilor LT și Ha spre marginea de răsărit a acesteia.

Cu privire la punctele 1 și 2 vezi detalii în rapoartele redactate de Nona Palincaș.

Pentru delimitarea duratei așezării getice de tip oppidan (LT II) precum și pentru datarea unora dintre cele cinci niveluri ce corespund acestei perioade, s-au obținut următoarele date noi:

3. Printre resturile nivelate ale primei depuneri LT II din secțiunea Σ (sigma) s-a aflat o mănușă de amforă rodiană, aparținând grupei a patra, datată în general 165 - 145 a. Chr. Virginia Grace datează un exemplar pe care figurează eponimul Pythodoros, descoperit la Delos, spre sfârșitul grupei a IV-a, deci în jur de 150 a. Chr. (v. mai jos raportul Nonei Palincaș asupra acestei descoperiri). Alte ștampile rodiene, găsite în cursul campaniilor aici prezentate, în sectoarele Σ (sigma) și Π (pi), aparținând grupelor V și VI nu pot fi atribuite unui nivel anume; provin probabil din etape corespunzătoare depunerilor LT II 2 sau LT II 3 (v. in continuare rapoartelor lui G. Trohani și N. Palincaș).

4. Descoperirea, pe pavimentul de pietriș al nivelului LT II 4 din secțiunea Σ (sigma) a unui denar roman de argint cu legenda AVGVSTVS pe avers, emis post 27 a. Chr., confirmă părerea potrivit căreia "dava" getică a durat până în epoca augustee (un denar asemănător, provenind din vechile săpături Rosetti îngăduise formularea acestei ipoteze) și întărește astfel ipoteza părăsirii așezării în urma strămutării a 50000 de geți în sudul Dunării de către consularul Sextus Aelius Catus în anii 2 sau 4 p. Chr. (Strabo VII, 3.10), formulată de R. Vulpe încă de la începutul săpăturilor de la Popești[12].

www.mnir.ro

5. In cursul săpăturilor din sectorul W/1989 s-a descoperit un tezaur constând din 64 de tetradrachme (50 Thasos, 11 Macedonia Prima și 3 Alexandru cel Mare postume[13]), aflat într-o mică groapă, sub masa groasă de dărâmături arse nivelate, aparținând depunerii LT II 2.

Depozitul, situat în marginea de sud-vest a construcției cu absidă, aparține prin urmare nivelului LT II 2 și poate fi pus probabil în legătură cu această construcție cu caracter sacru - așa zisă "basilică". Pe baza unei prime examinări, Gh. Poenaru-Bordea este de părere că datează de la începutul secolului I a. Chr., probabil între 100 și 80 a. Chr. Această datare corespunde epocii pe care am fi atribuit-o nivelului LT II 2.

In lumina acestor noi date, coroborate cu altele încă inedite sau comunicate în rapoartele mai vechi, se desprinde următoarea schemă cronologică a așezării oppidane, pe care o considerăm desigur provizorie, fiind expusă unor viitoare nuanțări sau corecturi:

- Așezarea oppidană a fost întemeiată în jur sau puțin înainte de 150 a. Chr (nivelul LT II 1).

- Nivelul LT II 2 cuprinde intervalul dintre sfârșitul secolului II a. Chr. și o dată în jur de 80/70 a. Chr.

- Nivelul LT II 3 se situează post 80 a. Chr.

- Nivelurile LT II 4 și LT II 5 aparțin în principal celei de a doua jumătăți a secolului a I a. Chr.[14] Trebuie amintit că după incendiul ce a mistuit locuirea LT II 3 s-a procedat la o energică nivelare a suprafeței întregii așezări A, fapt oglindit în stratul de pietriș ce suprapune pe alocuri, un strat de pământ brun-roșcat, observat pe profilele tuturor secțiunilor. Nu sunt dovezi că ar fi existat un hiat între nivelurile LT II 3 și LT II 4. Datele de până acum dovedesc o dezvoltare continuă a locuirii getice pe o durată de cel puțin 150 de ani[15].

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI
1867
* BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

1. Rapoarte preliminare asupra săpăturilor înainte de 1988: R. Vulpe, SCIV 6, 1955, 1 - 2, p. 240; idem, Materiale 3, 1957, p. 227; 5, 1959, p. 342; 6, 1959, p. 307; 7, 1961, p. 321; 8, 1962, p. 457; A. Vulpe și M. Gheorghiță, Cerc. arh. muz. ist. 3, 1979, p. 95; 4, 1981, p. 58; 8, 1968, p. 43. Despre condițiile stratigrafice: A. Vulpe și M. Gheorghiță, Dacia NS. 20, 1976, p. 168 - 169. "*Rezultatele săpăturilor din necropola tumulară au fost publicate de A. Vulpe*", Thraco-Dacica 1, 1976, p. 193.

2. A. Vulpe și M. Gheorghiță, Cerc. arh. muz.ist. 3, 1979, p. 95.

3. Vezi și R. Vulpe, SCIV 6, 1955, 1 - 2, p. 240. fog. 1 (planul general); idem, *Așezări getice din Muntenia* (București 1966), p. 27 - 38, fig. B.

4. Denumirea secțiunilor a fost stabilită de R. Vulpe în 1954 după următorul principiu: vechile tranșee Rosetti au fost notate cu litere grecești, pornind de la coada alfabetului; secțiunile practicate prin săpături sistematice, începând din 1954, au fost notate cu litere latine, tot de la sfârșitul alfabetului. Până la redactarea monografiei socotim util de a păstra în continuare această marcare.

5. A. Vulpe și M. Gheorghiță, Cerc. arh. muz. ist. 4, 1981, p. 58.

6. Cu excepția unui sondaj redus, practicat în colțul de sud-vest al așezării, cu scopul de a verifica structura valului (din carnetul lui R. Vulpe 1963, notat cu "U").

7. R. Vulpe, Materiale 7, 1961, p. 321.

8. A. Vulpe și M. Gheorghiță, *Dacia* NS, 20, 1976, p. 168; același, Cerc. arh. muz. ist. 4, 1981, p. 60.

9. Ibidem, 3, 1979, p. 95.

10. Un studiu asupra acestui nou aspect cultural a fost întocmit de Nona Palincaș și prezentat sub formă de comunicare la Institutul de Arheologie în februarie 1994; urmează a fi publicat.

11. R. Vulpe, Materiale 5, 1959, p. 340.

12. Idem, SCIV 6, 1955, 1 - 2, p. 263; Dacia NS. 4, 1960, p. 317 și Studia Thracologica (București 1976), p. 131. sqq.

13. Gh. Poenaru-Bordea și Bucur Mitrea, Dacia NS. 34, 1990, p. 301, nr. 9 (cronica numismatică).

www.mnir.ro

14. In comparație cu schema propusă acum aproape două decenii (Dacia NS. 20, 1976, p. 169), în lucrarea de față apar doar mici modificări cu privire la datarea nivelului LT II 4, care pare acum mai legat de ultima depunere (LT II 5), aceasta din urmă fiind doar o refacere a primului, fapt observat mai ales pe profilul estic al secțiunii Σ (sigma).

15. In acest sens pledează și refacerea locuințelor mereu în același loc, fapt ce dovedește o parcelare a proprietăților în așezarea A; spațiul foarte strâmt obliga la refacerea caselor mistuite de incendii în același loc, după o prealabilă nivelare a zonei (exemple la A. Vulpe și M. Gheorghiță, Cerc. arh. muz. ist. 8, 1986, p. 44 și urm. și in raportul despre secțiunea Σ (sigma), în volumul de față).

www.mnir.ro

RESÜME

Die Forschungen in der bekannten vor- und frühgeschichtlichen Siedlung von Popești, Gem. Mihăilești, Jud. Giurgiu, wurden 1988 wieder aufgenommen. Man untersuchte u.a. im südwestlischen Teil der Station A, man erweiterte die Schnitte im Sektor Y und man legate frei das älteste Niveau (Lt II 1) des Baues von kultischem Charakter (die sog. "Basilica") auf der Fläche W (s. Abb.1). Die Abfolge der Ablagerungen in der ganzen Station A wurde folgendermaßen bezeichnet (von unten nach oben): Br (bronzezeitlich) I - Glina-Kultur; Br II - Tei-Kultur; Br III (späte Phase, vgl. ausführliche Darstellung w.u. bei N. Palincaș)0; Ha I1 und Ha I2 - vor-Badarabizeitliche Niveaus; Ha II - Basrabi-Kultur; Lt I - frühlatènezeitlicher Horizont (IV - III Jh.)); Lt II (1-5) - das latènezeitliche Oppidum (die getische "dava").

Die hauptsächlichen Ergebnisse dirser letzten Grabungen sind:

1. Die Definierung einer spätbronzezeitlichen Schicht, die in manchen Fällen Beziehungen zu den späten Phasen der Tei-Kultur aufweist.

2. Die Datierung der Wallanlage in Zusammenhang mit der erwähnten spätbronzezeitlichen Erscheinung. Man konnte auch feststellen, daß der Wall die ganze Siedlung A umfaßte. so wie man bereits früher angenommen hat (Amn. 11) (s. weitere Angaben w.u.bei N. Palincaș und G. Trohani).

3. Der Fund eines gestempiten Henkels einer rhodischen Amphore der Gruppe IV (nach V. Grace) auf dem Boden einer Wohnung des ersten spätlatènezeitlichen Niveaus (Lt II1) trägt zur Zeitstellung der Gründung des Oppidumus um 150 v. Chr. wesentlich bei.

4. Die Entdeckung. auf dem Boden einer der letzten Schichten (Lt II 5) eines silbernen Denars mit der Umschrift AVGVSTVS, die nach 27 v. Chr. geprägt wurde, bestätigt das Ende des Oppidums während der augusteischen Zeit und erhäetert die Annahme R. Vulpes (Anm. 12), wonach das Endeder Siedlung in Zusammenhang mit der massenhaften Versetzung der Geten von S. Aelius Catus am Anfang des I.Jh.n.Chr. stattfand.

5. Im Raum der sog. "Basilica" (Schnitt W, Niveau Lt II 1) wurde ein Münzdepot, bestehend aus 64 Tetradrachemn (50 Thasos, 11 Macedonia Prima und 3 Alexander der Große, postum)), zutage gefördert, das sehr wahrscheinlicht am Anfang des ersten vorchrislichen Jahrhunderts zu datieren ist.

www.mnir.ro

Pl. 1 Popeşti, jud. Giurgiu. - Planul stațiunii A. Dispunerea parcelelor săpate nu este cu totul exactă; până la întocmirea unui plan definitiv cu mijloacele moderne o considerăm provizorie, cu scop mai mult orientativ.

DIE ABBILDUNG

Abb. 1 Popeşti, Jud. Giurgiu - Plan der Station "A". Die Anordung der ausgegrabenen Schnitte ist nicht ganz treu; bis zu einer genauen. Aufnahme hat vorliegender Plan eher einen informativen Charakter.

www.mnir.ro

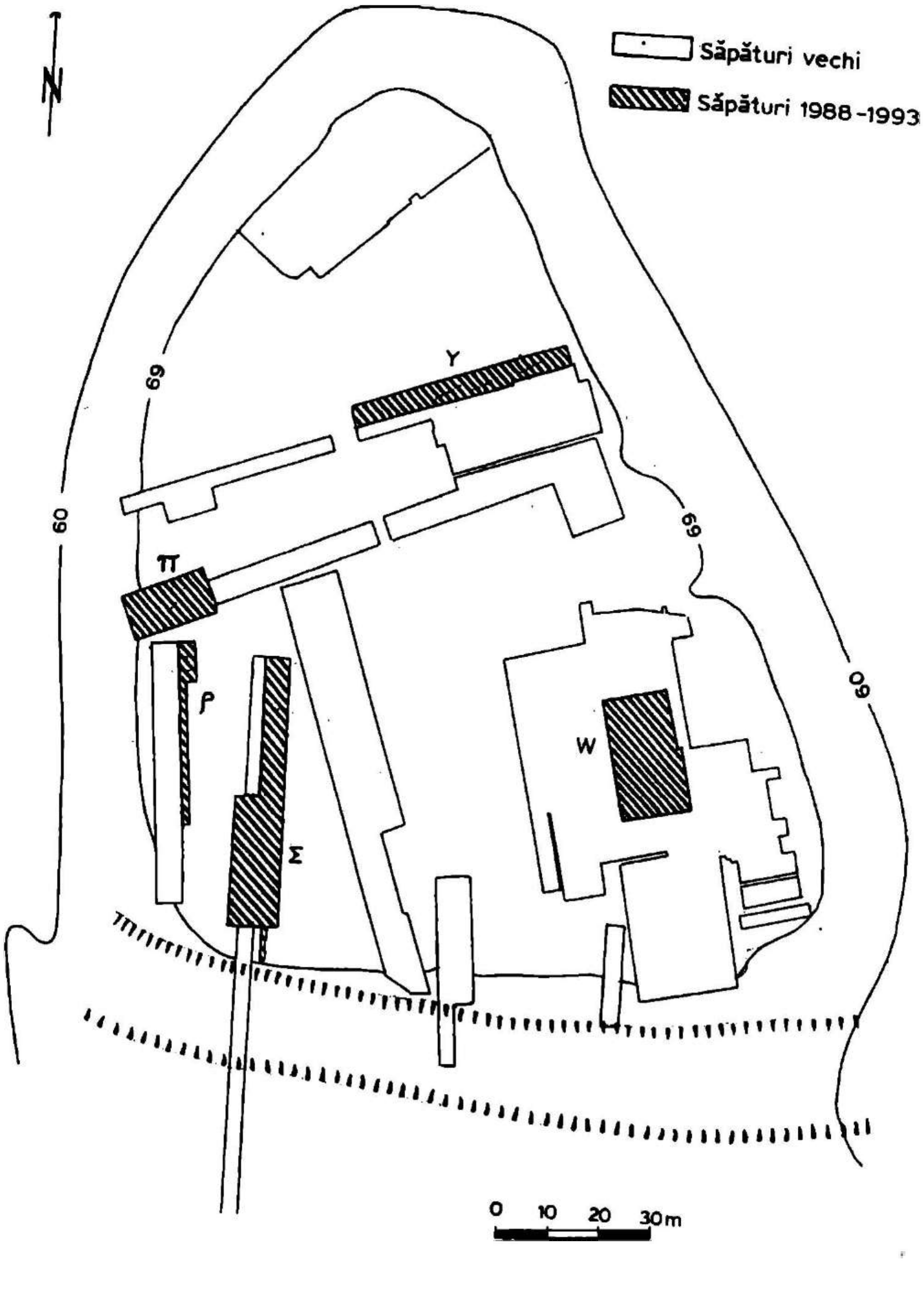

Pl. I. Popești. Planul stațiunii A. Dispunerea parcelelor săpate nu este cu totul exactă; până la întocmirea unui plan definitiv cu mijloace moderne o considerăm provizorie, cu scop mai mult orientativ.

SCURTĂ PREZENTARE A SĂPĂTURILOR DIN SECTORUL Σ AL AȘEZĂRII DE LA POPEȘTI (JUD. GIURGIU) CAMPANIILE 1988 - 1993

NONA PALINCAȘ

Secțiunea Σ se află în partea de sud - vest a așezării "A" și, în urma campaniilor din anii 1988 - 1993, a ajuns la dimensiunile: lungimea de cea. 51 m, lățimea cuprinsă între 4 - 9,60 m, adâncimea maximă de 3,20 m în zona valului și de 2,85 m în interiorul așezării.

Scopul inițial al săpăturii a fost obițínerea unei imagini asupra acestei părți a așezării, explorată de Dinu V. Rosetti în anii '30 printr-o tranșee (notată Σ R). De pe urma acestor cercetări nu ne-a rămas nici un fel de documentație. De aceea în 1988 secțiunea Σ s-a trasat paralel spre est cu Σ R, dar astfel încât să nu includă valul de apărare. In campaniile următoare (1990 - 1993) scopul s-a modificat, ca urmare a observațiilor făcute în 1989 în sectorul Π. Acolo au apărut primele indicii cu privire la necesitatea redatării valului de apărare. Atribuit anterior, cu probabilitate, locuirii Pre - Basarabi[1], s-a văzut, în 1989, că valul ar putea fi legat de un strat mai vechi, posterior culturii Tei, dar situat totuși în cuprinsul bronzului târziu. Deoarece, în sectorul Σ valul era mai bine păstrat decât în sectorul Π iar stratul corespunzător lui în așezare era substanțial reprezentat, scopul săpăturilor din 1990 - 1993 din sectorul Σ a devenit datarea fortificației, studierea structurii interne a valului (pentru cercetarea șanțului lipsind mijloacele necesare) și încadrarea culturală și cronologică a ceramicii post-Tei de la sfârșitul epocii bronzului. In secundar s-a urmărit explorarea integrală a complexelor Latène și hallstattiene.

<u>Situația stratigrafică</u> (Pl. 1 și 2). Sub stratul vegetal, gros de cca. 30 cm, se află cinci niveluri aparținând Latène-ului clasic, apoi trei niveluri hallstattiene, dintre care unul aparține culturii Basarabi și două, perioadei denumită provizoriu Pre-Basarabi. Urmează trei niveluri de epoca bronzului: cel superior este posterior sfârșitului culturii Tei, un altul cu material de tip Tei-Fundeni și Tei-Fundenii Doamnei, iar sub acesta din urmă, o depunere a culturii Glina, aflată direct pe

www.mnir.ro

pământul viu. Deși între unele din etapele de locuire din așezare există distanțe cronologice mari, nu s-a identificat nici un strat steril corespunzător acestora.

Poziția stratigrafică a valului de apărare a fost clarificată pe baza observațiilor din 1991 și completată prin săpăturile ulterioare: straturile hallstattiene, cenușii cu diverse nuanțe, suprapun capătul nordic al valului pe o lungime de cca. 4 m, stratul aparținând sfârșitului epocii bronzului, dar posterior culturii Tei încetează acolo unde începe valul de pământ, iar stratul aparținând fazei târzii a culturii Tei continuă sub val, până la ceea ce credem că reprezintă resturile unei fortificații mai vechi. Devenea astfel clar faptul că *valul de apărare* se datează într-o etapă imediat ulterioară culturii Tei, aparținând totuși Bronzului târziu.

Așadar, succesiunea stratigrafică cunoscută din săpăturile mai vechi[2] a fost în esența sa confirmată, dar și mult îmbogățită în urma cercetărilor din sectorul Σ.

In continuare, ne vom opri pe scurt asupra câtorva aspecte privind cele 11 niveluri de locuire, ca și asupra sistemului de fortificație. Este de la sine înțeles că ceea ce se prezintă aici are caracter de raport preliminar și, prin urmare, săpăturile viitoare, ca și prelucrarea integrală a materialului ar putea aduce clarificări importante și chiar unele modificări.

Stratul Glina (Br. I) reprezintă cea mai veche locuire din așezare. Se distinge greu de stratul geologic de dedesubt. Are o grosime medie de 20 cm. Cu excepția unei gropi, nu s-au găsit alte complexe care să poată fi considerate închise sau care să se afle la nivelul de călcare corespunzător acestui strat. Materialul arheologic este alcătuit din ceramică și oase de animale. Ceramica, în cea mai mare parte grosieră, are ca degresant mult pietriș și nisip. S-a păstrat în stare exclusiv fragmentară, iar cioburile sunt foarte corodate, astfel că întregirea se face greu. Cele mai multe provin din vase decorate cu găuri-buton.

Stratul următor (Br. II) are o grosime cuprinsă între 5 - 20 cm și poate fi urmărit nu numai în cuprinsul așezării, ci și sub cea mai mare parte a valului de apărare. Baza sa este marcată de șase vetre, aflate în stări de conservare variate. Una dintre ele era înălțată. In jurul mai multor vetre se aflau pete de cenușă. Materialul arheologic găsit în jurul vetrelor ca și restul stratului este alcătuit din ceramică fragmentară, oase de animale și din câteva piese de silex. Nu s-a găsit ceramică decorată cu măturica ("Besenstrich") și nici vreun omoplat crestat. Fără a

www.mnir.ro

insista aici asupra ceramicii -, deoarece ea va constitui obiectul unui studiu separat - remarcăm că aceasta are analogii atât în faza Fundeni (a IV-a) cât și Fundenii Doamnei (a V-a) a culturii Tei.

Deasupra acestui strat se află un nivel (Br. III) cu grosimea cuprinsă între 5 - 25 cm, care poate fi urmărit spre sud numai până în dreptul valului de apărare. La baza sa s-au găsit resturile unei construcții de suprafață, L4/Σ/88, și o vatră, V28/Σ/92, cu pete de cenușă în jur. L4/Σ/88 se prezintă ca o masă de dărâmături (cu lungimea de cca. 8,50 m, lățimea de cca. 3 m și grosimea de cca. 15 cm) sub care se aflau trei bârne mari de stejar, arse. Este singurul indiciu privind solul de călcare, deoarece resturi ale unei podini sau podele nu s-au putut identifica. Printre chirpici și imediat sub aceștia s-au găsit opt vase întregi (Pl. 4/1 - 6), numeroase alte fragmentare, precum și un ac de bronz și obiecte din silex (Pl. 4/7 - 8). Principala formă ceramică este kantharos-ul (ceașca cu două torți) globular, adesea cu fundul instabil. Decorul este rar, iar atunci când există este simplu, constând în linii incizate sau mici proeminențe. Ceramica din L4/Σ/88, ca și din stratul corepunzător ei, are trăsături comune cu ceramica stratului anterior, dar se și deosebește de aceasta în mare măsură. Elementele sale noi, specifice, prezintă asemănări de esență cu grupul Zimnicea - Plovdiv, care, în urma acestor observații stratigrafice va trebui încadrat la un nivel cronologic posterior sfârșitului culturii Tei. Pe baza analogiilor ce se pot stabili cu ceramica din stratul 14b de la Kastanas[3], complexul Zimnicea-Plovdiv poate fi datat în secolul al XIII-lea a. Chr. O pare a secolului al XII-lea nu poate fi totuși exclusă, după cum par să sugereze obiectele de bronz - un fierăstrău și un tutul, primul găsit între resturile unei construcții din sectorul Π[4].

Fortificația. Ea constă în principal într-un val de pământ care suprapune resturile unei fortificații mai vechi și un șanț de apărare. Valul de pământ, cercetat în mai multe campanii și în zone diferite, înconjura așezarea în părțile de est, sud și vest[5]. Șanțul există numai în partea de sud, pentru a tăia legătura cu restul promontoriului.

In zona Σ resturile valului de pământ se întind pe o lungime de cca. 19 m la bază și pe o înălțime de 2,80 m. Ele reprezintă doar partea de nord a acestuia, capătul de sud fiind alunecat în șanț. Structura valului este, în esență, aceeași cu cea constatată în secțiunile mai vechi[6]; se adaugă observații dobândite în cercetările recente. Astfel, în cadrul valului se disting următoarele părți (Pl. 1):

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE

www.mnir.ro

"miezul" ars (nr. 5), ceea ce am putea numi "zona roșie" (nr. 6), "zona galbenă" (nr. 7), "zona cenușie" (nr. 9) și "zona castanie" (nr. 10).

"Miezul" valului (nr. 5) constă într-o masă compactă de pământ ars, de culoare cărămizie, cu consistență de pulbere. In secțiunea din 1991 s-a păstrat pe o lățime de cca. 4,50 m și o înălțime de aprox. 1,20 m, dar dimensiunile sale s-au modificat treptat, ajungând ca pe profilul aflat în același sector, dar 9,60 m mai spre vest, să nu mai apară deloc. Spre margini culoarea cărămizie se estompează treptat, astfel încât "miezul" ars se poate delimita doar în linii mari de pământul nears (nr.6 b și 7 a) din jur[7]. "Miezul" suprapune direct un strat de pietriș și un grup cu bârne și pietre. În "miez" nu s-au găsit "turte", ca în alte secțiuni[8]. S-au văzut câteva dungi albe (nr.4), înguste (de obicei sub 1 cm grosime), adesea cu traiectorie ascendentă spre sud, unele continuând și în afara "miezului" valului, în "zona roșie". După felul în care arată în plan, este *posibil* ca aceste dungi albe să reprezinte urma unor bârne și crengi care, cu timpul, au putrezit, amprenta lor rămânând datorită depunerii ionilor din calcar (depunerea făcându-se acolo unde există diferențe semnificative de densitate, în cazul de față, diferența de densitate dintre lemn și pământul de dedesubt).

"Zona roșie" (nr. 6) este alcătuită din mici fragmente de chirpici și/sau "turte" sfărâmate, pigmenți de pământ cărămiziu ars, fragmente de lemn ars, amestecate toate într-un pământ castaniu deschis, nears. Există patru straturi cu această compoziție (nr. 6 a), ușor deosebite între ele prin concentrația componentelor și despărțite de straturi de pământ castaniu nears, conținând uneori mici pigmenți de pâmât ars (nr. 6 b). Straturile, în genere, se înalță spre sud, către locul unde se va fi aflat partea centrală a valului. De-a lungul profilului de est al Σ/91, "zona roșie" poate fi urmărită pe o distanță de peste 10 m și pe o grosime de cca. 1 m.

"Zona galbenă" (nr.7) constă dintr-un strat de lut de 1 - 1,20 m grosime, castaniu intens, vârstat cu vine de lut galben și concrețiuni calcaroase. Provine desigur din stratul geologic al promontoriului, fiind scos cu ocazia reamenajării șanțului de apărare. Pe alocuri alternează cu mici straturi de pământ castaniu deschis cu pigmenți cărămizii de pământ ars (nr. 7 c), de felul celor din ceea ce am numit "zona roșie" (nr. 6). Este dispus ascendent spre sud, iar pe partea superioară este, pe alocuri, placat cu pietre de râu (nr. 8).

www.mnir.ro

"Zona cenușie" (nr. 9) este compusă de fapt dintr-un amesctec de argilă brună cu pământ cenușiu, cu reflexe verzui, ambele de diverse nuanțe. Are o grosime cuprinsă între 40 - 80 cm și urcă - la fel ca și celelalte - spre sud.

Urmează un strat mare de lut castaniu (nr. 10), și acesta cu diverse nuanțe, dar, în ansamblu, de culoare deschisă. In zona de maximă înălțime a valului are o grosime de cca. 10 - 20 cm, iar uneori lipsește cu totul, dar pe panta nordică a valului ajunge la grosimi de peste 1 m. Această "zonă castanie" este suprapusă de depunerile hallstattiene și Latène.

Pământul din val conține relativ puțin material arheologic. Acesta constă în ceramică aparținând fazei târzii a culturii Tei și complexului Zimnicea-Plovdiv, cochilii de melci și foarte rare oase de animale.

Sub val s-au văzut mai multe lentile de cenușă (nr. 2 și 3) rezultate din arderi pe loc. Au dimensiuni variabile, cele mai mici cu un diametru de cca. 50 - 60 cm, cea mai mare, numită "Complexul cu cenușă", - de o formă ce poste fi asemănată unui dreptunghi, cu marginile zdrențuite, avea lungimea de cca. 5,50 m, lățimea de cca. 1 m, dar pe alocuri și 2 m, și grosime de 4 ÷ 8 cm. In cenușa cu o consistență pulverulentă se aflau mici fragmente de lemn carbonizat. La capătul dinspre nord al "Complexului cu cenușă" s-au găsit fragmente ceramice, unele trecute prin foc, precum și o piatră de râu. Vasele din care proveneau cioburile, deși păreau a fi fost sparte pe loc, nu se pot reconstitui integral, probabil din cauză că acest complex a fost săpat doar parțial, o parte a sa aflându-se spre est, sub valul încă necercetat. In vecinătatea acestui strat de cenușă și la aoelași nivel cu el se afla un celt de bronz de un tip singular. Sub el se găsea un ciob atipic, iar cca. 25 cm mai spre sud - est, un altul, decorat cu impresiuni triunghiulare sub buză, și alte lentile de cenușă conțineau mici fragmente de lemn ars, fragmente ceramice și oase de animale. Aceste lentile erau dispuse pe *două straturi*, despărțite, pe alocuri, de un pământ brun deschis, depus într-un strat de cca. 6 cm grosime.

La același nivel cu lentilele din *stratul superior* de cenușă, imediat sub baza valului, se aflau două vetre: V21/Σ/91 și V24/Σ/91. Ultima, supraînălțată, era cuprinsă între două lentile de cenușă, una (nr. 2) aflată la baza vetrei și alta pe suprafața ei (nr. 3), peste care se întindea pământul din val (din "zona roșie"). Cealaltă vatră, fusese amenajată peste resturile energic dezafectate ale altei vetre, V23/Σ/91, aparținând nivelului Tei târziu. Așadar lentilele din stratul superior de cenușă (nr. 3) și vetrele de la nivelul lor suprapun stratul Tei târziu și sunt

www.mnir.ro

suprapuse de baza valului de apărare, contemporan cu stratul Br III. Există două explicații posibile pentru această poziție stratigrafică particulară. Prin poziția și starea vetrelor, situate imediat sub val și lăsate întregi, spre deosebire de cele anterioare lor din aceeași zonă, dar care au fost total dezafectate, astfel încât a mai rămas doar miezul, și prin faptul că cenușa trebuie să fi fost acoperită la scurt timp după încetarea focului pentru că altfel ar fi spulberat-o vântul, devine plauzibilă ipoteza, potrivit căreia, atât vetrele V21/Σ/91 și V24/Σ/91 cât și cenușa din stratul superior reflectă urmele unei activități speciale desfășurată înainte de ridicarea valului și în directă legătură cu aceasta. A. Vulpe presupune o acțiune cu caracter ritual care a precedat nemijlocit construcției valului. Este interesant de remarcat că zona pe care se întind lentilele de cenușă nu depășește - cel puțin din observațiile făcute până acum - baza valului, fapt ce sugerează de asemenea o relație între depunerea de cenușă și val. Situații similare s-au constatat și în alte cazuri, uneori fără a se încerca o explicare a lor; trebuie remarcat că astfel de detalii nu sunt întotdeauna observate și/sau publicate[8]. Dacă acceptăm ipoteza propusă aici, atunci se impune ca lentilele de cenușă și cele două vetre de la baza valului să fie contemporane stratului Br. III și nu reprezintă urmele unei locuiri ce s-ar interpune între nivelurile Br. II și Br. III. Cea de a doua explicație posibilă este aceea că vetrele V21/Σ/91 și V24/Σ/91 reprezintă resturile unei locuiri Br II care s-a întins numai în zona valului și de care s-ar putea eventual lega și o probabilă reamenajare a fortificației (v. mai jos construcția cu bârne și pietre de peste movila cu chirpici și/sau "turte"). Dacă cele două vetre au luat naștere ca o refacere locală a stratului Br II sau dacă ele sunt corespondentul în această parte a așezării al celui de-al doilea nivel Br II, identificat în extremitatea de est a secțiunii Γl, rămâne cel puțin deocamdată nelămurit.

Tot sub val se afla un strat de pietriș de râu (nr. 1) și grupuri de bârne și pietre. Stratul de pietriș, surprins și în alte secțiuni, nu este continuu. In Σ/91 s-a văzut că doar pietrele aflate sub "miezul" valului (nr. 5) purtau urme de ardere, nu și celelalte de sub "zona roșie" (nr. 6). Pietrele din capătul nordic al stratului erau întrepătrunse cu capătul sudic al stratului inferior de cenușă. Spre vest de acest strat de pietriș s-au găsit cele două grupuri cu bârne și pietre. Acestea constau, într-un caz din opt, în celălalt din probabil trei bârne carbonizate, ultimele dispuse perpendicular unele pe altele; în spațiul dintre bârne și în afara lor, se aflau pietre de râu cu urme de arsură. Distanța dintre cele două grupuri cu bârne și pietre este,

www.mnir.ro

în sectorul Σ, de cca.6 m, iar diferența de adâncime, de cca. 1 m, deoarece baza valului se înalță mult înspre colțul sud - vestic al așezării. Cauza acestei mari diferențe de adâncime o constituie o movilă de pământ castaniu - cărămiziu ce conținea un strat de fragmente de "turte" sfărâmate sau chirpici. Starea fragmentară în care au fost găsite aceste resturi, precum și faptul că "turtele" și chirpicii au aceeași compoziție fac imposibilă o determinare exactă. In jurul lor și sub ele pământul avea culoare castanie, cu o tentă cărămizie intensă și după toate probabilitățile era ars. Intensitatea arderii și tenta cărămizie se atenuau pe măsura depărtării de masa fragmentelor de "turtă" sau chirpici. Locul pământului ars era luat de un pământ castaniu-cărămiziu nears, ce conținea fragmente foarte mici și răspândite de chirpici sau de "turte". Și densitatea acestora scădea spre marginile movilei. Intre fragmentele de "turte" sau chirpici și în pământul din jurul lor s-au aflat puține cioburi, fără a se putea preciza căruia dintre cele două niveluri de la sfârșitul epocii bronzului (Br. II sau Br. III) aparțin. (S-au găsit și câteva fragmente ceramice ținând de cultura Glina, dar ele trebuie puse pe seama ganguriilor de animale, numeroase în zonă).

Pe profilul de vest al Σ/93 există o continuitate între movila ce conține fragmentele de "turte" sau chirpici și stratul Br. II. (Urmărirea marginii sudice a movilei iese din discuție din cauza alunecării acestei părți a așezării în șanțul de apărare). Sub această movilă se întindea - chiar dacă sporadic prezent aici - stratul Glina.

Se mai poate remarca și faptul că deasupra movilei în discuție "miezul" ars al valului lipsește.

Constatăm, astfel, trei faze de construcție: **1.** - "movila" cu chirpici și/sau "turte" sfărâmate; **2.** - construcția din bârne de lemn și stratul de pietriș; **3.** - valul de pământ nears. Se pune întrebarea: câtor faze ale fortificației și, respectiv, ale locuirii din așezare le corespund aceste faze de construcție? Există mai multe posibilități:

a. O posibilitate este ca într-o primă fază a fortificației să fi existat o construcție cu chirpici și/sau "turte" (întregi) care a ars la un moment dat și a fost apoi dezafectată și reamenajată prin acoperirea - în etapa a doua a fortificației - cu un strat de pământ nears peste care s-a pus un strat de pietre de râu și s-a ridicat o construcție de lemn. Cu ocazia dezafectării primei fortificații, o parte, cel puțin,

www.mnir.ro

dintre chirpici și/sau "turte" au fost sfărâmate și unele fragmente au ajuns să fie amestecate în pământul nears, pus deasupra.

b. O altă posibilitate este aceea ca movila cu chirpici și/sau "turte" sfărâmate să fi rezultat în urma adunării unor resturi de construcții (locuințe etc.) din așezare, care au fost apoi acoperite cu un strat de pământ nears cu scopul de a construi un postament pe care să fie apoi ridicată construcția din lemn. În acest caz, atât movila de chirpici și/sau "turte" cât și construcția de lemn ar aparține unei singure etape a fortificației. Faptul că unele fragmente de chirpici și/sau "turte", cel puțin cele aflate spre marginea movilei, se aflau într-un pământ cărămiziu ars, ar pleda pentru prima variantă. În stadiul actual al săpăturii cea de a doua explicație nu poate fi totuși complet exclusă, deoarece "movila" nu a fost cercetată decât într-o mică parte din marginile sale.

În etapa următoare, a treia în varianta **a.**, a doua în varianta **b.**, resturile incendiate ale construcției de lemn au fost dezafectate și acoperite cu valul de pământ. Cu această ocazie, în val au fost incluse și fragmente de chirpici/"turte", mici bulgări de pământ ars și fragmente de lemn ars.

La rândul său, construcția de bârne a fost distrusă de un incendiu puternic în urma căruia au rezultat pământul înroșit din jur, urmele de ardere pe care le au unele dintre pietre și cenușa și care este cauza puținătății resturilor de lemn.

c. Posibilitatea ca stratul de pietriș și construcția din bârne să fie parte din construcția valului de pământ - caz în care prima etapă a fortificației ar fi reprezentată de movila cu chirpici și/sau "turte", iar tot restul de deasupra ei ar constitui o a doua etapă - ni se pare foarte redusă: construcția de lemn a ars înainte de ridicarea valului; nimic din structura valului nu indică vreo legătură cu construcția de lemn de dedesubt, al cărui rost l-am putea vedea doar ca armătură verticală de bârne (straturile din val se înalță oblic spre sud fără nici o întrerupere). Singura posibilitate de a pune în legătură acest complex cu bârne și pietre cu valul Br III ar fi aceea de a presupune că complexul în discuție a fost construit cu scopul de a arde o cantitate mare de lemn, care să fie apoi în stare carbonizată în val: această explicație este, cum s-a arătat deja, improbabilă.

<u>Șanțul de apărare</u> (Pl. 3). Din păcate, documentația din secțiunea Σ R efectuată de D. V. Rosetti este pierdută, ceea ce a dus la lipsa oricărei informații privind forma, dimensiunile antice și umplutura șanțului. Din observațiile făcute

www.mnir.ro

într-o secțiune din așezarea B se știe că șanțul a fost decolmatat și, deci, refolosit în epocă Latène[10]. (Reamintim că în aceeași perioadă valul pare să nu mai fi fost folosit ca atare, locuirea Latène extinzându-se mult pe pantele sale, chiar în zona de maximă înălțime a valului fiind săpate numeroase gropi). In campania din 1993, am explorat marginea dinspre val a șanțului, în continuarea profilului de vest a Σ/91, pe o lungime de cca. 8 m și o lățime de cca. 1,50 m, pentru o secționare completă a șanțului lipsind mijloacele necesare. Pe ambele profiluri longitudinale s-a văzut: un strat gros de pământ provenind din diverse săpături arheologice sub care se afla un pământ ce nu părea afânat, de culoare castanie, în partea superioară având o tentă cărămizie și rari pigmenți roșii, iar în partea inferioară, vine galbene cu concrețiuni calcaroase, asemenea așa-numitei "zone galbene" (nr. 7) din val. Linia sa superioară are o înclinație de cca. 25°, cu excepția unei porțiuni unde înclinația este sensibil mai mică: 21°. Aceasta din urmă începe pe la 2, 50 m sud de capătul păstrat al valului din Σ/91, după o scurtă pantă de cea. 35° și are o lungime de cca. 2 m, după care revine la o înclinație de 28°. Deocamdată nu putem decide dacă porțiunea cu aspect de "bermă" reprezintă cu adevărat un element din structura sistemului de fortificație[11] sau dacă rezultă din acțiunea unor factori naturali. Linia superioară a acestui strat ar putea reprezenta baza șanțului corespunzător valului de pământ (Br III), iar linia inferioară, de deasupra stratului cu vine galbene - mai puțin clară pe profile -, baza unui eventual șanț aparținând fortificației Br II.

Deși săpătura în sistemul de fortificație a căpătat amploare în ultimii ani, ea are încă dimensiuni absolut modeste în raport cu ceea ce ar fi absolut necesar pentru a obține o imagine clară asupra acestuia. De asemenea, progrese în problematica complexă a valurilor cu miez ars sau vitrificat nu se pot face în afara unor comparații pe spații largi. Lucrarea de față - concepută ca un raport preliminar de săpătură - nu poate contribui la controversata discuție asupra formei inițiale a valului de apărare, anume dacă acesta a fost dintru început construit ca un "zid", având parament de lemn și emplectonul din pământ sau dacă a avut o formă apropiată de cea pe care o vedem azi, prezentându-se ca un "dig" de pământ, ridicat peste un "nucleu" de pământ ars (al cărui rol era acela de a asigura o mai mare stabilitate masei de pământ de deasupra și a-l feri de umiditate), eventual înzestrat și cu o suprastructură de lemn. Prima ipoteză, care se bucură în literatura de specialitate de un număr mai mare de aderenți, implică existența a două valuri:

www.mnir.ro

unul mai vechi, distrus, ale cărui resturi se prezintă sub forma "miezului" ars și a fragmentelor de lemn carbonizat și un altul, mai nou, nears, care a acoperit resturile valului mai vechi[12]. In a doua ipoteză, valurile de felul celor de la Popești ar fi o variantă perfecționată a valurilor de pământ.

In ceea ce privește valul de la Popești, argumentul hotărâtor în favoarea uneia sau alteia dintre ipotezele discutate aici lipsește deocamdată[13].

Stratul hallstattian timpuriu (Ha I, Pl. 1), de culoare cenușie cu diverse nuanțe, are o grosime de aprox. 40 - 45 cm. Este tăiat de bordeie și de gropi Latène. Am distins două niveluri: cel inferior (Ha I1), având la bază o vatră și resturile unei locuințe de suprafață și cel superior (Ha I2), la baza căruia s-au găsit două vetre.

Materialul arheologic din strat constă în ceramică, fără excepție fragmentară, și oase de animale. Ceramica nu a fost încă prelucrată, încât nu putem preciza dacă există diferențe între cele două niveluri. Folosim în continuare pentru aceste două niveluri numele provizoriu de Pre - Basarabi, cu sensul de aspect cultural anterior culturii Basarabi[14]. Nu știm deocamdată în ce relație se află ceramica acestor niveluri cu complexul Zimnicea-Plovdiv (stratul Br. III), nici dacă succesiunea de straturi din așezare - de la faza târzie a epocii bronzului și până în vremea culturii Basarabi - reflectă o succesiune continuă de locuire sau nu. In aceste condiții, datarea aspectului Pre-Basarabi nu se poate face decât în linii foarte generale: este ulterior complexului Zimnicea-Plovdiv și anterior culturii Basarabi, ceea ce ar însemna intervalul secolelor XII/XI - IX/VIII a Chr. Un pandantiv în formă de secure dublă, găsit în poziție secundară, în umplutura unei gropi Latène, din sectorul Y, databil în sec. X - IX a Chr., ar putea fi pus în legătură cu locuirea Pre-Basarabi (va forma obiectul unui studiu separat).

Stratul Basarabi (Ha II) este destul de consistent, având o grosime medie de cca. 20 cm. Este reprezentat prin complexe puține - câteva vetre - și printr-un material fragmentar și redus cantitativ, astfel încât în sectorul Σ nu s-au putut face observații importante asupra acestei culturi.

Nivelurile Latène (Pl. 1, 5 - 8), în număr de cinci (notate LT II 1 - 5), alcătuiesc împreună o depunere de cca. 1,20 m grosime. Din numeroasele probleme ridicate de acestea ne vom opri aici doar asupra unora.

In capătul dinspre nord al sectorului (Pl. 2) s-a observat o suprapunere de trei construcții de suprafață, aparținând primelor trei niveluri Latène (sub podina primei construcții (Pl. 1, LT II 1b) s-a văzut și o amenajare a spațiului, imediat

www.mnir.ro

premergătoare primei locuiri (Pl. 1, LT II 1a)). Fiecare construcție nouă a fost ridicată aproape exact deasupra resturilor nivelate ale celei anterioare. Asemenea situații s-au mai constatat și în săpăturile din alte sectoare și ele par să indice existența unei parcelări a interiorului așezării[16]. De asemenea, fiecare din aceste construcții avea în imediata vecinătate o construcție anexă cu funcție de pivniță (respectiv magazie), după cum arată urmele de chiupuri găsite. Pe profilul de est al Σ/88 se poate vedea urma unui chiup care a fost ridicat de patru ori succesiv; de trei ori corespunzător celor trei construcții Latène și o dată în legătură cu o refacere locală, sesizabilă și la una din construcțiile alăturate. Relația dintre fiecare construcție și fiecare din fazele de folosire ale construcției-anexe nu a putut fi stabilită cu exactitate din cauza albierii accentuate a straturilor, datorată tasării umpluturilor unor gropi Latène din zonă. Se pare, totuși, că într-o primă fază anexa avea forma unui bordei, în faza a doua, de semibordei, legat prin două trepte de construcția corepunzătoare L2/Σ/88 (din nivelul LT II2, aflată imediat sub L_k), pentru ca în faza a treia să devină o construcție de suprafață, judecând după poziția fragmentului de chiup păstrat *in situ*.

In etapa de locuire corespunzătoare nivelului LT II4, respectiva construcție anexă din sectorul Σ nu a mai fost folosită și nici nu s-a construit o construcție de suprafață deasupra celei dezafectate din nivelul anterior. In nivelul LT II5 s-au găsit resturi care ar putea proveni de la o construcție de suprafață, care de această dată ocupa și spațiul în care anterior se afla amintita construcție anexă. Aceste resturi constau într-un strat de pietriș, o vatră, o cantitate însemnată de ceramică fragmentară lucrată, în majoritate, la roată, scoabe și balamale de fier (o parte a lor fiind ilustrată in Pl. 8). Nu s-au găsit resturi de podină și nici chirpici. Este posibil ca întreaga construcție să fi fost din lemn și să fi putrezit după abandonare.

Alte două construcții, una ridicată peste resturile celeilalte, corespunzând nivelurilor al treilea și al patrulea LT II, s-au găsit in capătul dinspre sud al secțiunii, unde suprapun parțial panta valului de apărare. Au aproximativ 8 m lungime. Nu au fost decât parțial săpate și de aceea nu putem ști dacă avem de-a face cu construcții obișnuite, cu funcție de locuință spre exemplu, sau dacă au avut o întrebuințare deosebită.

In nivelurile LT II1 și LT II3 s-au găsit și câte o vatră decorată cu chenar și cercuri imprimate în lutul încă moale. In vecinătatea nordică și sudică a vetrei V4/Σ/91 din nivelul LT II3 s-au putut vedea două pete discoidale de lut galben cu

www.mnir.ro

diametrul de aprox. 20 cm. Situația este comparabilă cu cea din sanctuarul aparținând nivelului LT III din sectorul W, unde s-au găsit patru asemenea amenajări de lut, câte una de fiecare parte a unei vetre rectangulare. Intr-una din amenajări s-a găsit partea inferioară a unui vas, partea superioră fiindu-i distrusă cu ocazia dezafectării sanctuarului. Este deci probabil ca și în jurul vetrei V4/Σ/91 să fi existat o asemenea amenajare. In zonă s-au mai găsit două fragmente ceramice cu reprezentări figurative ce ar putea avea mai mult decât o semnificație decorativă. Toate aceste indicii permit ipoteza că și în partea de sud-vest a așezării, cel puțin în nivelul al treilea LT II, a existat un loc de cult, fără a putea preciza în ce raport se afla el cu sanctuarul din sectorul W.

Materialul arheologic constă în ceramică tipică pentru Latène-ul dacic clasic (Pl. 5 - 8), câteva fragmente de figurine de lut antropo- și zoomorfe, diverse obiecte de fier, bronz și, mai rar, de argint. Din bogatul material am selectat un kernos cu trei cupe (Pl. 6/10), găsit în "Locuința cu kernos" (Lk) (Pl. 1), o cupă cu decor în relief (Pl. 5/5), un mic fragment de chiup cu un "χ" incizat înainte de ardere (Pl. 8/2), fragmente de foarfecă din fier și bronz (Pl. 6/9, 8/6), brățară de bronz cu grupe de câte trei nodozități (Pl. 6/7), o fibulă fragmentară din fier, de schemă Latène târzie (Pl. 6/6), cercel din bronz (Pl. 6/8), inel din fier (Pl. 7/4), cala de fier (Pl. 6/3), vârf de săgeată din fier (Pl. 7/5), cuțite din fier (Pl. 6/5, 7/6 - 8).

O mențiune specială merită zăbala de fier (Pl. 7/9), găsită într-o masă de dărâmături ale nivelului LT II 4. Aparține tipului celui mai simplu, cu psalii inelare[16], folosit și în zilele noastre. Deși s-a considerat că tipul apare în Latène[17], s-a văzut că există încă din Hallstatt[18].

Probleme ridică piesa tubulară cruciformă (Pl. 8/7), găsită în stratul LT II5. Este o piesă de harnașament cu o arie de răspândire extrem de largă, fiind semnalată în Europa și Asia; este mai rară în aria tracică[19]. Datarea sa se încadrează într-o perioadă scurtă, limitată la a doua jumătate a secolului al VII-lea - sec. al VI-lea . Chr.[20] Prezența sa în stratul LT II5 de la Popești trebuie explicată prin aceea că piesa se află în poziție secundară, deși observațiile făcute asupra condițiilor de descoperire nu indică în mod necesar acest lucru.

Săpăturile mai recente au adus elemente noi și în ceea ce privește datarea așezării Latène de la Popești. La baza stratului LT III s-a aflat un fragment de toartă de amforă rhodiană cu ștampila eponimului "Pythodoros": ΕΠ[ΙΠΥ]Θ[Ο] ΔΩΡΟΥ ΔΑΛΙΟΥ. Aparține grupei a IV-a, datată, în general, între 165 - 145 a. Chr. Eponimul

www.mnir.ro

Pythodoros este atestat la Delos, Tanais, Cartagina, Tomis, Histria și Malcoci (jud. Constanța) etc., mai ales pe ștampile rotunde. Virginia Grace datează exemplarul de la Delos spre sfârșitul grupei a IV-a, deci în jur de 150 a Chr. O ștampilă rectangulară cu același eponim, scris cu aceleași caractere și identic ca prezentare, dar produs în luna Panamon, provine din nordul Mării Negre[21]. Restituirea numelui eponimului ca fiind Pythodoros este, deci, foarte probabilă și aduce un element în plus în favoarea ipotezei că .așezarea ființa în jur de 150 a. Chr., fiind, deci, verosimil să fi fost întemeiată în prima jumătate a secolului al II-lea a. Chr. Această datare se adaugă unor observații mai vechi și acreditează părerea despre data relativ timpurie a celui mai vechi nivel getic al davei de la Popești. Cel de-al doilea fragment de toartă de amforă rhodiană, aparținând nivelurilor LT II2 sau LT II3 poartă ștampila ΕΠΙ[ΤΙ]ΜΟΚΛΕΥΣ ΥΑΚΙ[ΝΤΙΟ]Υ. Ștampila a fost încadrată de V. Grace și, după ea, de D. B. Šelov, în grupele a V-a (146 - 108 a. Chr.) și a VI-a (108 - cca. 80 a Chr.), dar faptul că există ștampile cu litere cursive ale acestui eponim (Timokles) restrânge încadrarea sa la sfârșitul grupei a V-a începutul grupei a VI-a, ceea ce ar însemna sfârșitul secolului al II-lea a. Chr.

O a treia descoperire cu importanță pentru cronologia așezării de epocă Latène o reprezintă un denar roman cu legenda AVGVSTVS pe avers și chipul împăratului, pe revers cu templul lui Jupiter, emisă post 27 a. Chr.[22] și aflată pe pavimentul de piatră al ultimului nivel, cu prilejul curățirii acestuia la șpaclu. Această descoperire confirmă o alta mai veche din săpăturile lui D. V. Rosetti, respectiv o monedă cu legenda AVGVSTVS, menționată în literatură ca provenind de la Popești (fără alte precizări) și despre care se spune că ar fi fost emisă între 27 - 23 a. Chr.[23] Importanța descoperirii rezidă, însă, atât în condițiile sigure de aflare, cât mai ales în faptul că atestă în mod incontestabil existența davei de la Popești până către finele secolului I a. Chr. A pune, deci, în legătură sfârșitul acestei așezări cu acțiunea de strămutare a celor 50.000 de geți în sudul Dunării de către consularul Sextus Aelius Catus prin anii 2 - 4 p. Chr - ipoteză formulată mai demult ce către R. Vulpe[24] - este foarte verosimil. Menționăm că și de această dată, complexele de locuire ale ultimului nivel din stațiunea A de la Popești dau impresia unei abandonări a așezării, nu a unei catastrofe. Ultimul nivel este singurul din cele cinci depuneri ale davei care n-a sfârșit prin incendiu.

www.mnir.ro

1.A. Vulpe, *Dacia*, N. S., 9., 1965, p. 106

2. R. Vulpe, *SCIV*, 6, 1955, 1 - 2, p. 240 și urm.; idem, *Materiale*, 5, 1959, p. 339 și urm.

3. A. Hochstetter, *Kastanas - Die handgemachte Keramik*, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, vol. III, Berlin, 1984, Pl. 39/10; 281; p. 215.

4. Atât fierăstrăul cât și tutulii de bronz se cunosc din depozite databile începând din sec. al XII-lea: Band, jud. Mureș M. Petrescu - Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 82, Pl. 115/9), Dipșa, jud. Bistrița - Năsăud (ibidem, p. 92, Pl. 139/12), Moldova Veche I, jud. Caraș - Severin (ibidem, p. 99, Pl. 165/26), Otomani, jud. Bihor (ibidem, p. 101, Pl. 168/6 - 12). Cea mai apropiată analogie provine însă din depozitul de la Băleni, jud. Galați, datat în sec. al XIII-lea (I. T. Dragomir, Danubius, 1, 1967, p. 91).

5. Cf. A. Vulpe în volumul de față.

6. R. Vulpe, *Materiale*, 5, 1959, p. 339.

7. Aceași situație s-a constatat în cazul valului de la Hradist, cercetat de B. Jelinek (după Gy. Novâki, *ActaArchHung*, 16, 1964, 1 - 2, p. 102).

8. R. Vulpe, *SCIV*, 6, 1955, 1 - 2, p. 247, Pl. 8.

9. Fără pretenția unei liste exhaustive, dăm câteva din puținele exemple publicate:

G. Macovei, Materiale, 5, 1959, p. 352; D. W. R. Buck; H. Roesler în *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*, Berlin - Nitra, 1982 (în continuare: *Burgenbau*), p. 123, sunt de părere că cenușa rezultă din arderea vegetației; V. Zirra, în *Gomolava - Chronologie und Stratigraphie der vorgeschichtlichen und antiken Kulturen der Donauniederung und Südosteuropas*, vol. I, Symposium, Ruma, 1986, Novi Sad, 1988, Pl. 9, atribuie cenușei rol de strat izolator.

10. A. Vulpe, M. Gheorghiță, *CercArh* MIRSR, 3, 1979, p. 96.

11. Cum este, spre exemplu, în cazul șanțului de la Sălacea - "Dealul Vida" (T. Bader, Burgenbau, p. 58, Pl. 5).

12. Menționăm că avem în vedere aici doar resturile valului de pământ aparținând locuirii Br III, deci nu și resturile fortificației Br II, care, judecând după ceea ce s-a găsit până acum nu pare să fi avut formă de val. Mai important este

www.mnir.ro

faptul că "miezul" valului de pământ nu poate fi clar delimitat de pământul înconjurător, așa cum ne-am aștepta în cazul în care acesta ar reprezenta resturile unui val mai vechi.

13. Aceiași dilemă în ce privește opțiunea pentru una dintre cele două ipoteze referitoare la structura valurilor cu miezul ars a fost subliniată și de Gy. Nováki, *op. cit.* (nota 7), p. 109.

14. A. Vulpe, *op. cit.* (nota 1), p. 126.

15. A. Vulpe, M. Gheorghiță, *CercArh* MIRSR, 8, 1986, p. 44, 47.

16. W. Werner, *Eisenzeitliche Trensen an der unteren und mittleren Donau*, PBF, XVI, 4, München, 1988, p. 61 și urm.

17. Ibidem, p. 61.

18. A. Vulpe, Thraco - Dacica, 5, 1984, p. 41, 55 - 577, Pl. 4/4 - 6.

19. G. Kossack, Jahrbuch RGZMMainz, 1, 1954, p. 138 (cu lista descoperirilor la p. 158); K. Killian, PZ, 50, 1975, p. 27, Pl. 27; A. Vulpe, *op. cit.* (nota 18), p. 57 și Pl. 5/2 - 5; la acestea se adaugă un exemplar apărut în tumulul 15 de la Rudeni (1984), aparținând grupului Ferigile; inedit. (inf. A. Vulpe)

20. A. Vulpe, *op. cit.* (nota 18), p. 58.

21. Informațiile și bibliografia referitoare la această ștampilă, ca și la următoarea, le datorăm lui dr.N. Conovici, căruia îi mulțumim, totodată.

22. Determinare făcută de prof. C. Preda, căruia îi mulțumim și cu acest prilej.

23. B. Mitrea, *SCN*, 2, 1958, p. 167. (Nu cunoaștem locul de păstrare al acestei piese).

24. R. Vulpe, *SCIV*, 6, 1955, 1 - 2, p. 263 și Studia Thracologica, București, 1976, p. 79, 133.

www.mnir.ro

Die im Schnitt Σ ermittelte Schichtenabfolge entspricht der im Vorbericht A. Vulpes dargestellten Stratigraphie der Station "A". Von besonderem Interesse sind die Funde aus den zwei spätbronzezeitlichen Niveaus (Br II und Br III). Während im Fundstoff der Br II-Ablagerung typische Formen der späten Phase der Tei-Kultur (die Phasen Tei - Fundeni und -Fundenii Doamnei, bzw. IV und V nach V. Leahu) vertreten sind, zeigt das zahlreiche keramische Material des Br. III-Niveaus wesentliche Beziehungen zur Zimnicea - Plovdiv-Gruppe. Als relativ geschlossener Komplex ist ein Haus anzusehen, das aus einer 8,50 m langen und mindestens 3 m breiten Masse von gebrannten Lehmkloben besteht, unter welcher sich mehrere ganz und fragmentarisch erhaltene Gefäße befanden (Abb. 4). Verf. nimmt an, daß die Zimnicea-Plovdiv-Gruppe auf Grund der Analogien mit gewissen keramischen Typen aus der Schicht 14b von Kastanas hauptsächlich in das 13 Jh. zu datieren sei. Dafür sprächen auch der Fund eines Tutulus und einer Sägeklinge, die in der oben angesprochenen Schicht, aber im Schnitt Π, zutage gefördert wurden. Es sind Formen, die insbesondere aus Bronzehorten der Uriu - Domănești- und Cincu - Suseni-Gruppen bekannt sind (Anm. 4). Außerdem, wurde ein bronzenes Tüllenbeil entdeckt, das zu einem singulären Typ gehört.

Es folgt eine ausführliche Beschreibung der Wallanlage; vgl. die Profile auf Abb. 1 und 3: Nr. 5 bezeichnet den "Kern" der Wallanlage, der aus einer Masse ziegelroter pulverartiger Erde gebildet ist. Die "rote Zone" (Nr. 6 a - c) besteht aus kleinen zerbrochenen und zerstückelten Teilen von gebrannten "Ziegeln" (es sei erwähnt, daß derartige runde, manchmal ganz oder halbdurchbohrte Ziegeln in den alten Schnitten, die durch den Wall durchgeführt wurden, vollständig und massenhaft gefunden wurden - Anm. 8) vermischt mit Holzkohle von Eichenästen und ungebrannter Erde. Die Zonen 5 und 6 wurden mit einer dicken Schicht hellbrauner/gelber Erde bedeckt, die offensichtlich aus dem anliegenden Graben stammt. Schließlich wurde das Ganze mit jeweils einer grau-braunen (Nr. 9) und einer hellbraunen (Nr. 10) Erdschicht bedeckt. Die Wallfüllung enthält sehr wenig Material: einige Scherben können der in den Br. II und III entsprechenden Niveaus kennzeichnenden Keramik zugewiesen werden. Unter der Basis des Walles wurde eine Anhöhe von mindestens teilweiser zerbrochenen Ziegeln gefunden; auf der lagen eine Kiesselschicht und Balkenreste die zu einer rechteckiger Struktur gehört

www.mnir.ro

haben dürften. Sowohl die Balkenreste als auch die Kiessel und die herumliegende Erde wiesen Brandspuren auf. Diese, zusammen mit einem anderen, sich ostwärt befindenden Komplex von Steinen und Holzbalken, dürften Reste einer älteren, zur Br II-Schicht zugehörigen Befestigung sein. Ebenfalls unter der Basis des Walles sind zwei dünne Aschenschichten (Nr. 2 und 3) beobachtet worden. Die untere (Nr. 2), die auch größer und dicker ist, dürfte zufolge eines Brandes, der die Br II-Verteidigungsanlage zerstört hat, entstanden haben. Im gleichen Niveau wie die obere Aschenschicht lagen zwei Feuerstellen (V21/Σ/91 und V24/Σ/91). Es sei noch bemerkt, daß die pulverartigen Aschenschichten, die sich nur unter dem Wallgrund erstracken, nur wenig Zeit offen gelegen haben können - der Wind hätte sonst schnell die Asche weggeweht. Es bestehen zwei Interpretationsmöglichkeiten: daß die obere Aschenschicht (Nr. 3) und die zwei Herde mit einem gewissen Ritual in Verbindung zu sehen sind, das mit der Errichtung der Erdmauer in Zusammenhang stehen würde, wie A. Vulpe annimmt, oder daß die oben erwähnten Befunde ein lokaler Umbau des Br II-Niveaus darstellen.

Die Ausgrabungen im Schnitt Σ haben wesentlich zur Datierung der Wallanlage beigetragen: diese wurde, so wie sie in ihrem jetzigem Zustand aussieht, während der Br III-Phase von Popești gebaut: das Br III-Niveau endent genau dort, wo die Wallschichten nach Süden anzusteigen beginnen, während das Br II-Niveau unter dem Wall bis zum Ziegelanhöhe verfolgt werden kann. Zugleich setzen sich alle hallstatt- (Vor-Basarabi- und Basarabi-) und latènezeitlichen Schichten auf dem sanften ansteigenden nördlichen Abhang des Walles fort. Während die Datierung der Befestigung leidlich gesichert ist, bleibt die Erklärung der Bauweise problematisch. Es erheben sich zwei Fragen: wurde der Kern (Nr. 5) absichtlich gebrannt um die Erdmauer zu verstärken oder stellt dieser die Schuttreste einer älteren Wallanlage dar. Beim jetzigem Forschungstand in Popești ist nicht sinnvoll die Diskussion weiter zu führen, ohne auch die noch unpublizierten und unbearbeiteten Ergebnisse der in 1954 und 1957 furchgeführten Grabungen in Betracht zu ziehen. Schließlich sei noch erwähnt, daß während der Kampagne 1993 Kohlenproben für ^{14}C-Messungen in Zusammenarbeit mit der Universität Zürich (über Dr. Calista Fischer) aus verschiedenen Stellen der Wallanlage entnommen wurden.

Die fünf latènezeitlichen Niveaus (LT II 1-5) bilden eine 1,20 m mächtige Schicht (Abb. 1 und 2). Unter den reichen Funden dieser Zeit (ca. 150 v. Chr. -

www.mnir.ro

augusteische Zeit) sei im vorliegenden Resümee die Überlagerung von drei Oberflächehäusern, die den ersten drei latènezeitlichen Niveaus entsprechen, erwähnt (Abb. 2). Direkt anschließend an diesen Häusern befindet sich eine unterirdische Kammer, die vermutlich als Keller fungierte und die durch eine kurze Treppe mit zwei Stufen mit den besagten Häusern verbunden war (die drei Füllschichten dieser Kammergrube korrespondieren mit denjenigen der Häuser). Etwa in der Mitte des Fußbodens des Hauses des dritten Niveaus fand man einen Kernos (Abb. 6, 10). Auf den Fund eines gestempelten Henkels einer rhodischen Amphore im Niveau LT II 1 und eines augusteischen Denars auf dem Boden des letzten LT II-Niveaus wurde im Vorbericht Vulpes bereits hingewiesen.

www.mnir.ro

Pl. 1 - Secvență a profilului de est al secțiunii Σ/91.

Pl. 2 - Secvență a profilului de est al secțiunii Σ/88.

Pl. 3 - Secvanță a profilului secțiunii făcute în 1993 prin șanțul de apărare, în prelungirea profilului de vest al Σ/91: 1. pământ cărămiziu ars, din "miezul" valului; 2. lut castaniu-gâlbui cu câteva lentile de cenușă albă; 3. ca 2, dar și cu pigmenți de pământ ars; 4. pământ castaniu; 5. mici fragmente de lemn ars; 6. pigmenți de pământ roșu ars; 7. praf cenușiu închis-negru, ars *in situ*; 8. pământ cenușiu-castaniu, slab ars; 9. cenușă; 10, 22-23, 25. pământ ars, compact, de diverse culori; 11-13. fragmente de "țurte" sau chirpici, de diverse culori; 14-19, 21, 24, 26, 28. pământ nears cu pigmenți roșii arși; depunerile au fost deosebite după culoarea pământului nears și mărimea și concentrația pigmenților; 20. ca 14-19, 21, 24, 26, 28, dar și cu lemn ars; 27. lut castaniu-gălbui, compact, tasat, cu vine galbene = stratul geologic. Ca. concrețiuni calcaroase; "t". fragmente relativ mari de "turte" și/sau chirpici.

Pl. 4 - Ceramică și piese de silex din locuința L4/Σ/88 (1 - 5 = 1/4; 6 - 8 = 1/2).

Pl. 5 - 1 - 2, Ceramică din nivelul LT II1; 3 - 4, din nivelul LT II2; 5, cupă cu decor în relief, probabil din nivelul LT II2 (1 - 4 = 1/4; 5 = 1/2).

Pl. 6 - 1 - 9, Ceramică și obiecte din fier și bronz din nivelul LT II3; 10, kernos din "Locuința cu kernos" (1 - 2, 4=1/4; 3, 5 - 10=1/2).

Pl. 7 - Ceramică și obiecte din fier din nivelul LT II4 (1 - 3=1/4; 4 - 9=1/2).

Pl. 8 - 1 - 6, Ceramică și obiecte din fier și bronz din nivelul LT II5; 7, piesă tubulară cruciformă din bronz găsită în poziție secundară (1, 3=1/4; 2, 4 - 7=1/2).

DIE ABBILDUNGEN:

Abb. 1 - Popești, Jud. Giurgiu. - Ein Teil des östlichen Profils des Schnittes Σ/1991 Quadrante 12-50.

Abb. 2 - Popești, Jud. Giurgiu. - Ein Teil des östlichen Profils des Schnittes Σ/1988. Quadrante 1-10.

Abb. 3 - Popești, Jud. Giurgiu. - Teil des westlichen Profils der oberen Partie des Verteidigungsgrabens (Schnitt Σ/1993): 1. ziegelrote, gebrannte Erde, vom roten

www.mnir.ro

"Kern"; 2. braungelblicher Lehm mit Aschenlinsen; 3. wie 2, aber rot pigmentiert; 4. braune Erde; 5. kleine Holzkohlefragmente; 6. entfällt; 7. dunkelgrau bis schwarzes Pulver, *in situ* gebrannt; 8. graubraune, leicht gebrannte Erde; 9. Asche; 10. 22-23, 25. gebrannte Erde, unterschiedlicher Farben; 11-13. "Ziegel-" und Hüttenlehmfragmente, unterschiedlicher Farben; 14-19, 21, 24, 26, 28. nicht gebrannte, rot pigmentierte Erde; sind nach der Farbe der Erde und nach der Größe und Häufigkeit der Pigmenten unterschieden worden; 20. wie 14-19, 21, 24, 26, 28, aber mit Holzkohle; 27. gewachsener Boden; Ca. Kalkkloben; "t". größere "Ziegel-" und/oder Hüttenlehmfragmente.

Abb. 4 - Popești, Jud. Giurgiu. - Keramik und Feuersteingeräte aus dem Haus 4/Σ/1988 (Schicht Br. III).

Abb. 5 - Popești, Jud. Giurgiu. - 1-2, aus Niveau LT II 1; 3-4, aus Niveau LT II 2; 5, Schale mit Reliefverzierung, vermutlich Niveau LT II 2.

Abb. 6 - Popești, Jud. Giurgiu. - Funde aus dem Niveau LT II 3; 10, Kernos.

Abb. 7 - Popești, Jud. Giurgiu. - Funden aus dem Niveau LT II 4.

Abb. 8 - Popești, Jud. Giurgiu. - 1-6, aus dem Niveau KT II 5; 7, bronzene späthallstattzeitliche Riemenkreuzung, vermutlich in sekundärer Lage in oberem Niveau gefunden.

www.mnir.ro

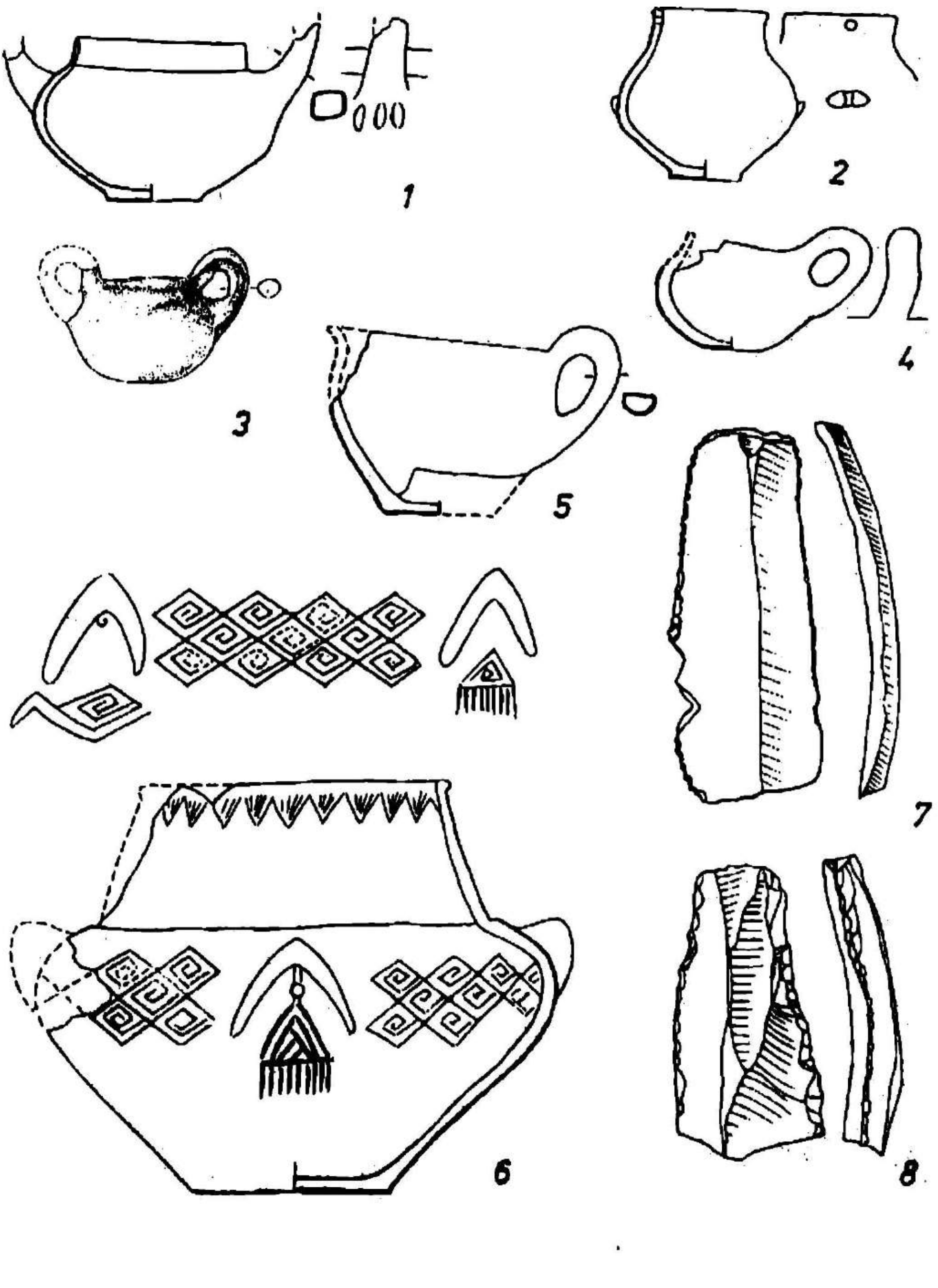

Planșa 4. Ceramică și piese de silex din Locuința L4/ Σ / 88 (1-5=1/4; 6-8=1/2).

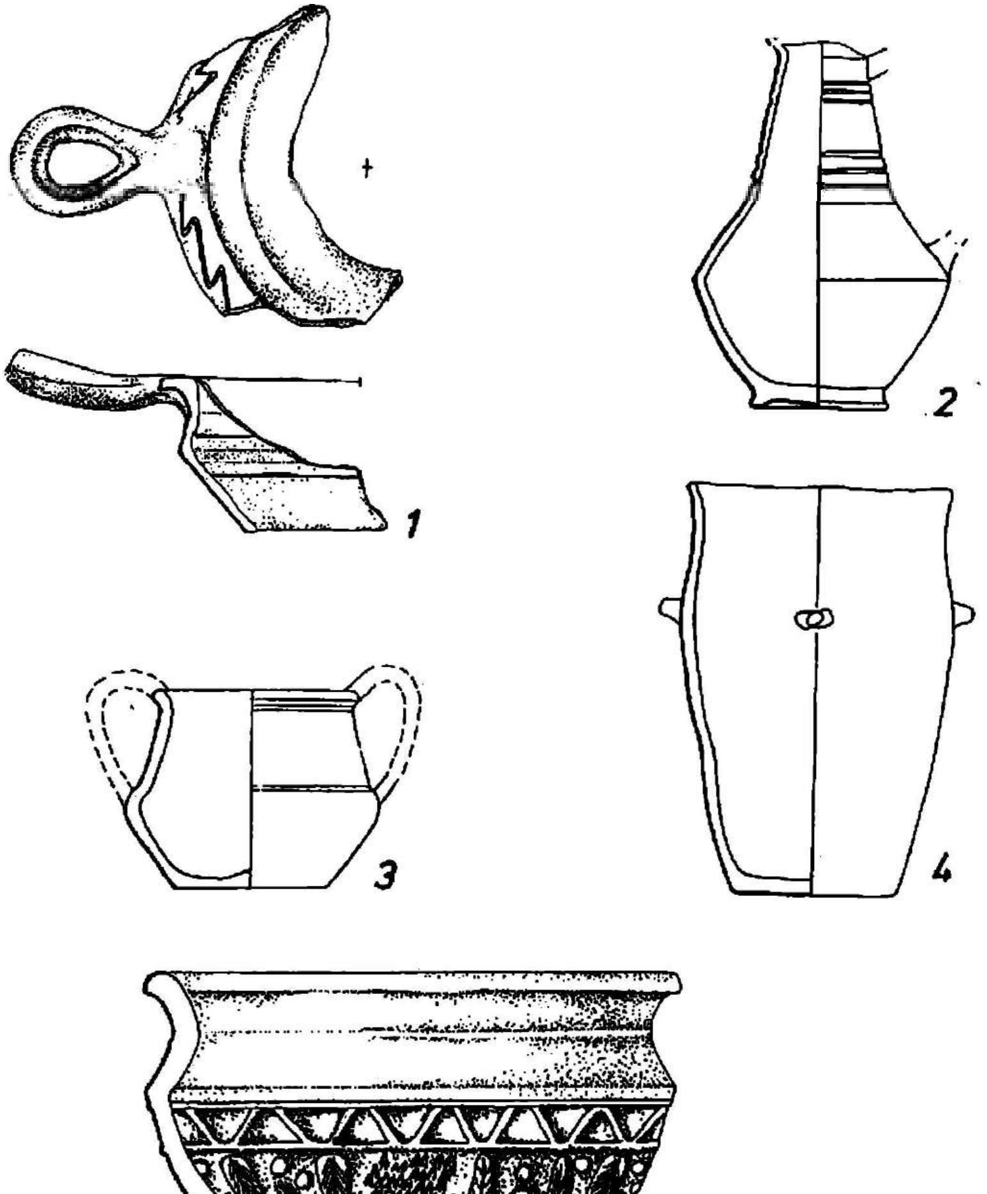

Planşa 5. 1-2 ceramică din nivelul LT III; 3-4 ceramică din nivelul LT II2; 5 cupă cu decor în relief, probabil din nivelul LT II2 (1-4=1/4, 5=1/2)

MUZEUL NAŢIONAL DE ISTORIE A

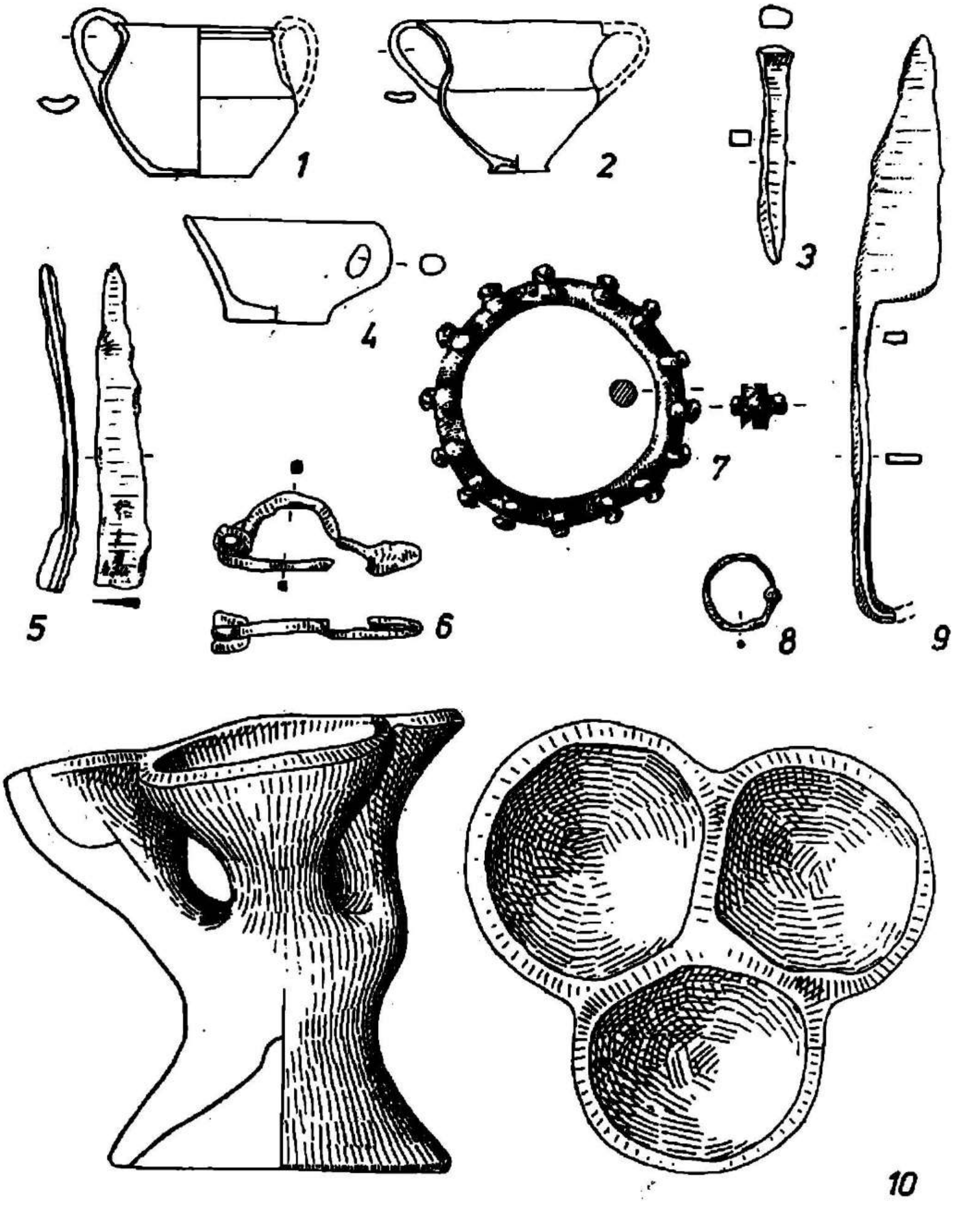

Planșa 6. 1-9. Ceramică și obiecte din fier și bronz din nivelul Lt II3; 10 kernos din "Locuința cu kernos" (1-2, 4=1/4; 5-10=1/2).

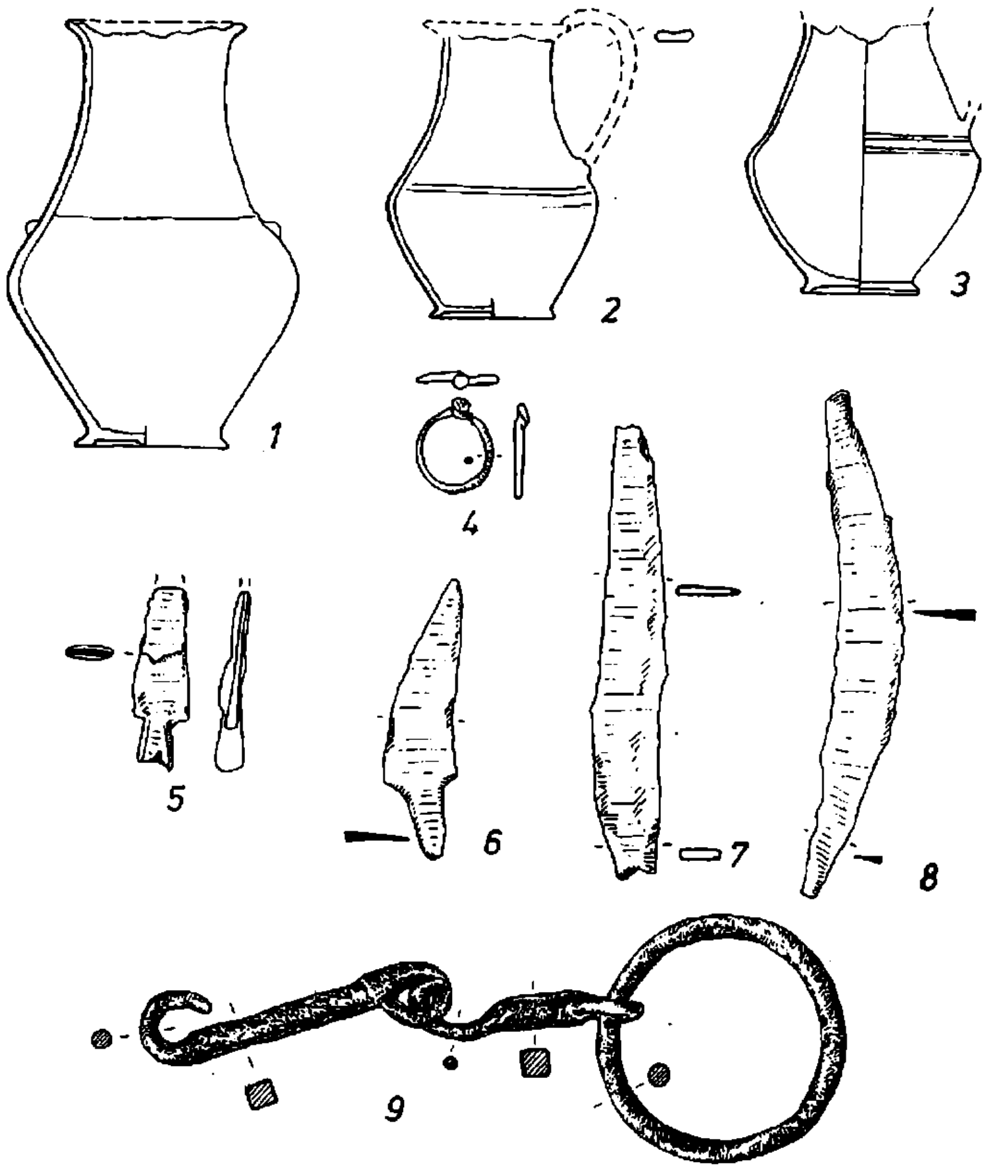

Planșa 7. Ceramică și obiecte din fier din nivelul LT II4 (1-3=1/4; 4-9=1/2)

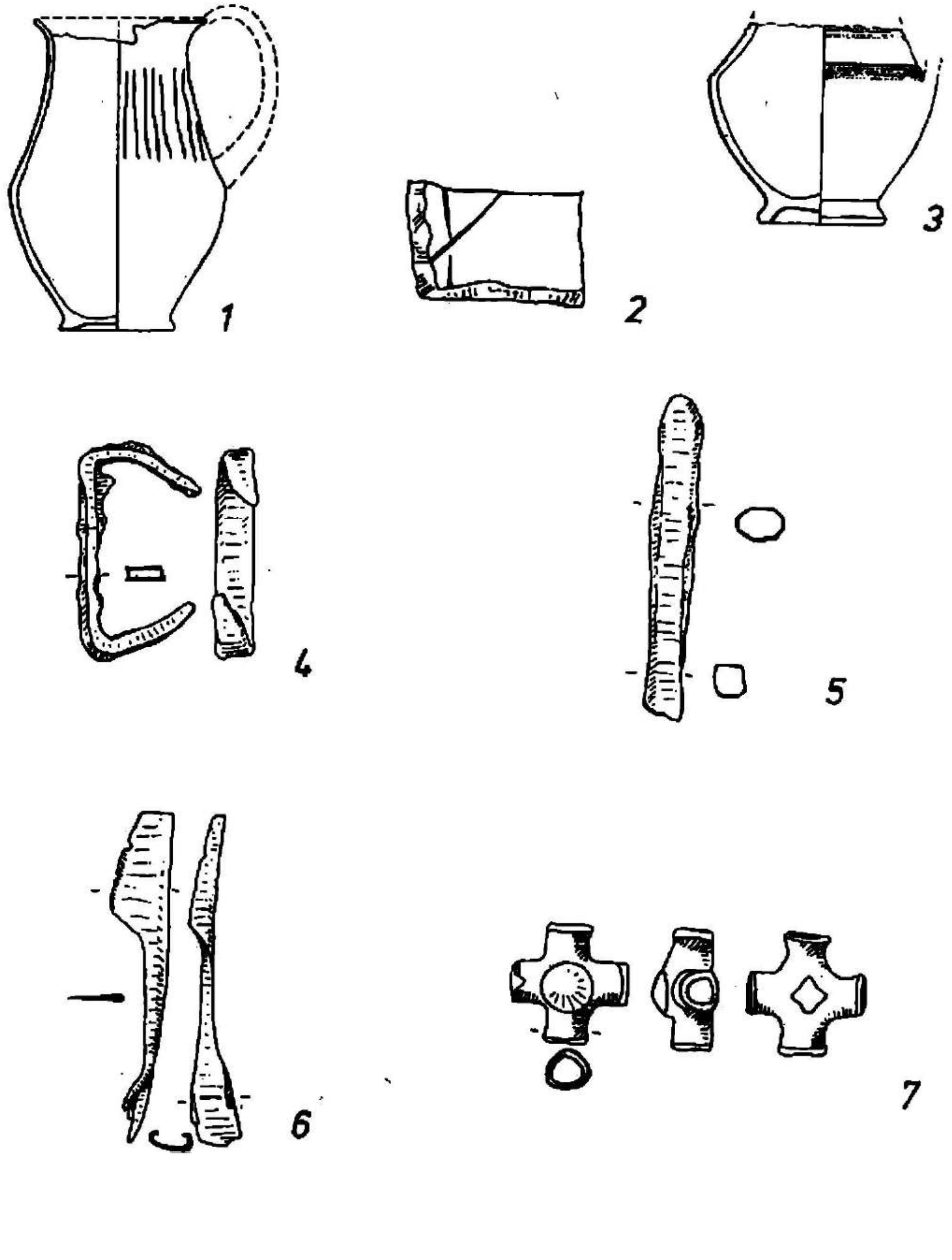

Planşa 8. 1-6 ceramică şi obiecte din fier şi bronz din nivelul LT II5, 7 piesă tubulară cruciformă din bronz găsită în poziţie secundară (1,3=1/4; 2, 4-7=1/2).

AŞEZAREA DE LA POPEŞTI, JUD. GIURGIU. CAMPANIILE 1988 - 1991, SECŢIUNEA II RAPORT PRELIMINAR

GEORGE TROHANI

Secţiunea II, situată perpendicular pe mijlocul laturii de vest a aşezării, are o lungime de 27 m şi o lăţime de 8 m.

STRATIGRAFIA (Pl. 1)

In urma studierii profilelor de sud, est şi nord ale secţiunii s-a putut stabili că deasupra unei argile brun-gălbui, fără urme materiale arheologice (1), se află o argilă de culoare brun-deschisă, cu pete cenuşii (2), groasă de 0,20 - 0,45 m. Ea constituie nivelul Bronz I din această aşezare, ce este atribuit culturii Glina. In continuare, pe o grosime de 0,30 - 0,45 m, se întâlneşte o depunere de pământ brun-închis (3) cu materiale arheologice aparţinând sfârşitului epocii bronzului (Br. II - III).

Săpăturile din anii 1988 - 1989 au dus la constatarea că într-o etapă finală a epocii bronzului latura de vest a promontoriului a fost fortificată cu un val, din care se conservă o porţiune înaltă de circa 1,20 m, lată de 4 - 5 m în partea superioară şi circa 7 m la bază[1].

La baza valului, înălţat chiar pe marginea taluzului, s-a depus, pe o grosime de 0,20 - 0,40 m, un lut nisipos ars la roşu ce se prezintă ca o zgură (4). Apoi, deasupra, până la partea sa superioară, valul conţine o depunere de pământ brun (5) cu lentile de nisip argilos de culoare gălbuie (6) ori de pământ cenuşiu albicios (7). Aceste lentile se întâlnesc în special spre baza valului precum şi spre marginea de vest a lui. In partea centrală şi de vest a valului, de asemenea spre bază, s-au găsit relativ numeroase turte de lut ars, dispuse mai ales una lângă alta, mai rar una peste alta, formând mici grupuri. Turtele sunt asemănătoare celor descoperite anterior pe porţiunea relativ bine păstrată a valului de pe latura de sud a aşezării[2].

O confirmare că valul a fost înălţat într-o fază finală a epocii bronzului rezultă din descoperirea unei mari locuinţe în marginea de est a valului, spre

www.mnir.ro

interiorul așezării, într-o depunere de pământ cenușos-brun și pigmentat (8) ce aparține unei faze ulterioare culturii Tei.

In continuare, deasupra acestui nivel care se oprește în panta de est a valului, pe o grosime de 0,25. - 0,40 m, se află un pământ brun -cenușos (9), cuprinzând două niveluri de locuire hallstattiană (Ha I - II). Cel inferior (Ha I) a fost denumit de cei ce au făcut cercetări anterior nouă pre - Basarabi, iar, cel superior (Ha II) conține materiale specifice culturii Basarabi[3].

Apoi, atât deasupra valului cât și deasupra nivelului Basarabi se află un pământ de culoare cenușiu deschis(10) ce constituie nivelul de epocă Latène II 1 de locuire geto-dacică. In partea de vest a secțiunii, deasupra valului, grosimea acestui nivel este de circa 0,50 m pentru ca treptat, cu cât ne îndreptăm spre est, ea să se micșoreze până la circa 0,20 m. Grosimea mai mare deasupra valului s-ar putea explica printr-o eventuală refacere a acestuia.

Urmează nivelul Lt II 2 de locuire, constând dintr-un pământ cenușiu-castaniu (11), gros de circa 0,20 m. Datorită locuirilor halstattiene și celei Lt II 1, pe alocuri, el prezintă urcușuri și coborâșuri. Acestea sunt mult mai accentuate în zona centrală a secțiunii unde, datorită locuirilor anterioare, pământul s-a tasat mult mai pronunțat decât în rest.

Locuitorii următorului nivel de epocă Latène (Lt II3) au nivelat mai întâi terenul, aducând, pe alocuri, o pătură - groasă de 7 - 15 cm - de nisip galben (12). In alte locuri, în special în cele mai adâncite datorate tasării pământului, se constată depunerea unui pământ de umplutură conținând mult chirpic, cărbuni și fragmente ceramice (13).

Nivelul Lt II 3, gros de 0,20 - 0,25 m, este constituit dintr-un pământ cenușiu cu pete castanii (14). Din nou în zona centrală a secțiunii, mai adâncită, s-a depus un pământ de umplutură, cu tot felul de soluri diferit colorate.

După dezafectare, urmează o nouă nivelare realizată pe alocuri prin aducerea unui nisip galben (12) depus pe o grosime de 8 - 16 cm. In unele zone se constată existența unui nivel Lt II 4 de locuire (15) dar care a avut un caracter efemer. Gros de 0,10 - 0, 20 m, el este suprapus de o nouă nivelare realizată dintr-un pământ castaniu ce conține în partea sa superioară mult pietriș (16).

Atât deasupra acestei nivelări cu pietriș ce suprapune nivelul Lt II 4 cât și deasupra nivelării cu pământ galben ce suprapune nivelul Lt II 3 se întinde pe toată secțiunea nivelului Lt II 5 de locuire, constând dintr-un pământ negricios (17), gros de 0,20 - 0,30 m. In acest nivel sunt cuprinse și dărâmăturile locuințelor (18) ce marchează ultima fază de locuire Latène.

www.mnir.ro

In cele ce urmează vom prezenta, pe epoci, decoperirile făcute, insistând ceva mai mult asupra complexelor de locuire. Obiectele de inventar vor fi tratate selectiv, ele urmând a fi amănunțit descrise în raportul definitiv.

I. Nivelul Bronz I - locuirea atribuită culturii Glina (Pl. 2/a)

Groapa nr. 11 - a fost indentificată printr-o mică alveolare a nivelului de locuire pe un profil intermediar nord-sud din dreptul careului 4,20 la 0,45 - 1,90 m sud de malul de nord. Partea inferioară a acestei alveolări era situată la adâncimea de 2, 06 m. Pe direcția est-vest nu s-au putut preciza conturul și dimensiunile ei.

Groapa nr. 20 - se află între carourile 7,40 - 9,30 la 0,30 - 1,80 m nord de malul de sud. De formă ovală (1,90x1,50 m) avea fundul, puțin adâncit, la 1,60 m adâncime. Deși conținea pe fund un silex și numeroase fragmente ceramice aparținând culturii Glina n-ar fi exclus ca ea să fi aparținut unei epoci ulterioare.

Vatra nr. 20 - se află între carourile 14,40 - 15.60 la 3,30 - 5,40 m nord de malul de sud al secțiunii. Păstrată fragmentar ea reprezenta resturile unei foarte mari vetre orientate nord-sud, de formă ovală (2x1,60 m). Crusta, aflată la adâncimea de 1,75 - 1,80 m, era groasă de 3 cm și suprapunea un pământ adus, de culoare maronie cu porțiuni de arsură roșie amestecată cu pietre de calcar ars. La 0,80 m est de ea s-a descoperit o masă compactă de fragmente ceramice, atipice, care după factură, au fost atribuite culturii Glina.

Vatra nr. 21 - între carourile 15,38 - 16,40, la 2,82 - 3,70 m nord de malul de sud al secțiunii și la o adâncime de 2, 20 m a apărut o pată ovală (1,10x0,90 m) de arsură neagră ce pare a fi aparținut unei vetre orientată est-vest.

In privința obiectelor de inventar remarcăm răzuitoare din silex (Pl. 3/5 - 8) (unul descoperit în Groapa nr. 20 - Pl. 3/7) și fusaiole (Pl. 3/2). In cadrul ceramicii predomină cea grosieră cu mult nisip, pietricele, boabe de calcar și cioburi pisate mărunt. Cea fină, având ca degresant mici granule de calcar, nisip fin și paiete de mică este mai rară. Formele de vase sunt cele cunoscute:

- vasul cu gura în formă de pâlnie.
- vasul cu corpul bombat, cu gât cilindric (Pl. 6/8) sau arcuit. Uneori sub buză se află un decor de puncte (Pl. 3/4, descoperit în Groapa 9 geto-dacică) sau mici puncte împunse, dispuse în bandă ori în triunghi (Pl. 6/3). Pe umăr se pot întâlni butoni, alteori de pe diametrul maxim pornește o toartă supraînălțată (Pl. 6/1).

www.mnir.ro

- borcan cu profilul în forma unui "S" prelung. Decorul constă din găuri - buton.

- vas de provizii cu gura largă, buza vălurită și alveolată uneori (Pl. 3/3; 6/6), pe umăr poate fi un brâu în relief cu alveole (Pl. 6/4).

- ceașca cu corpul globular și buza verticală,

- pahar tronconic cu fundul inelar (Pl. 6/7).

In general fundurile vaselor sunt plate și au uneori talpa lățită.

II. Locuirile Bronz II și III (Pl. 2/b)

Locuința nr. 3 - a fost sesizată în marginea de sud-est a secțiunii prin prezența unei mase compacte de chirpic amestecat cu pietriș și care pătrundea in secțiune pe o suprafață de 1,50x1,10 m. In profil se prezenta ca o alveolare de 1,20 m lungime și 0,12 m adâncime în nivelul Br. I (Glina). In interiorul ei, pe o lungime de 0,80 m și pătrunzând în secțiune pe o porțiune de 0,33 m, la o adâncime de 1,52 m față de solul actual, s-a descoperit vatra nr. 5, plană, de formă ovală, cu o crustă de 4 cm grosime.

Locuința nr. 4 - a fost observată pe profilul peretelui de est al secțiunii, în partea de nord-est, pe o lungime de 2,35 m între adâncimile de 1,40 - 1,60 m față de solul actual. Urmele ei se prezentau sub forma unei mase compacte de chirpic ce pătrundea foarte puțin în secțiune. In jumătatea ei de sud, pe o lungime de 0,85 m se afla vatra nr. 6, plană, cu o crustă de 3 cm. grosime.

Locuințele nr. 12 și 13 - au fost cercetate în mijlocul secțiunii, iar prezentarea lor va face obiectul unei lucrări aparte.

Vatra nr. 22 - de formă dreptunghiulară, (0,56x0,38 m) se afla între carourile 13,68 - 14,26 la 0,58 - 1,10 m sud de malul de nord al secțiunii. Orientată nord est - sud vest, plană, crusta ei se afla la adâncimea de 1,75 m. Ea a fost găsită în imediata apropiere a locuinței nr. 12.

Epocii bronzului ar putea fi atribuite și următoarele gropi, deși în ele nu s-a aflat material tipic:

Groapa nr. 7 - a fost sesizată pe profilul peretelui de sud între carourile - 0,85 - 0,20, deci pe o lungime de 1,05 m. Ea pătrundea în secțiune doar pe o porțiune de 0,33 m. Groapa se îngusta treptat spre fund, care era situat la adâncimea de 2,20 - 2,30 m. Partea ei de est a fost tăiată de locuința hallstattiană nr. 11.

www.mnir.ro

Groapa nr. 10 - a fost identificată foarte vag pe profilul malului de sud începând cu careul 1,20. Latura de vest n-a putut fi sesizată cu precizie. Fundul ei se afla la 2,20 m adâncime.

Groapa nr. 23 - mică, cilindrică (D-0,90 m) se afla între carourile 6,20 - 7,10, la circa 3,45 m sud de malul de nord al secțiunii. Fundul ei era situat la 2,20 m adâncime.

Obiectele de inventar au fost descoperite atât în strat cât și în complexe. Trebuie să menționăm însă că unele piese au apărut în complexe geto-dace, în special înspre zona de fund a lor.

Din silex sunt un răzuitor (Pl. 5/3) și un răzuitor pe lamă cu partea activă retușată (loc. 4=Pl. 5/4). Din os s-a descoperit o spatulă (Pl. 4/6), iar, din bronz un inel plurispiralic (PL 4/9), un nasture discoidal prevăzut cu un picior (Pl. 4/7), un vârf de săgeată cu peduncului lung și arcuit (Pl. 4/1; n-ar fi exclus ca el să aparțină începutului Hallstattului), precum și o daltă-sfredel (groapa 10=Pl. 4/3). Tot din bronz sunt și unele obiecte descoperite în locuirea geto-dacă dar aparținând, după părerea noastră, unei faze finale a epocii bronzului cum ar fi un fragment de bară cu secțiunea trapezoidală (Pl. 4/2) descoperită în nivelul Lt II 5.

Din lut ars se remarcă o fusaiolă bitronconică cu o zonă centrală mai lată. Cele două fețe - superioară și inferioară - sunt decorate cu linii incizate (Pl. 5/2). Vasele ceramice, relativ numeroase, sunt reprezentate prin forme binecunoscute din repertoriul perioadelor de sfârșit ale epocii bronzului (atât Tei cât și următoare):

- ceașca cu două torți supraînălțate și triunghiulare în secțiune (Pl. 5/1);
- castronul mic, bitonconic, cu corpul rectangular în plan, buza puțin arcuită și cu două torți scunde, verticale (Gr. 9 geto-dacică =Pl. 5/5);
- castronul cu gât vertical, buza alveolată iar toarta-apucătoare, verticală, în "X" (Pl. 6/5);
- vasul cu brâu în relief sub buză (Pl. 6/2).

Unele fragmente ceramice sunt decorate cu brâuri șnurate, cu un brâu alveolat orizontal, cu puncte imprimate (Pl. 3/1) sau triunghiuri cu linii incizate (Pl. 9/6). N-ar fi exclus ca acestei perioade să-i aparțină și unele fragmente ceramice atribuite de noi culturii Glina (Pl. 3/4 și 6/3)

www.mnir.ro

III. Locuirea hallstattiană (Ha I și II) (Pl. 2/c)

Săpăturile efectuate în această secțiune nu ne-au permis să diferențiem pe criterii tipologice materialul din nivelurile Ha I și II. De aceea le vom prezenta împreună.

Locuința nr. 5 - se află în colțul de nord-est al secțiunii, pătrunzând în interiorul ei doar pe o lățime de 0,50 m. Reprezintă un bordei a cărui săpare a început de la adâncimea de 1,05 m. Pe latura de vest, la 2,15 m adâncime, se află o treaptă, lată de 1 m, de pe care se cobora pe fundul bordeiului situat la adâncimea de 2,60 - 2,70 m.

Locuința nr. 6 - a fost sesizată pe profilul peretelui de sud al secțiunii între carourile 1,68 - 7,95. Având deci o lungime de 6,27 m reprezintă o locuință de mari dimensiuni, orientată est-vest. Semi-adâncită, avea podeaua situată la adâncimea de 1,65 m. Pe podea, în jumătatea ei de est, se afla vatra nr. 8, plană, lungă de 0,70 m și cu crustă groasă de 4 - 5 cm.

Nu este exclus ca tot acestei locuințe, sau oricum contemporană ei, să-i fi aparținut vatra nr. 9 situată la 0,86 m nord de carotul 4,20. De formă trapezoidală (0,64x0,86 m) ea era situată la adâncimea de 1,45 m.

Locuința nr. 11 - se afla în colțul de sud-est al secțiunii pătrunzând în ea doar pe o porțiune de 0,25 - 0,55 m. Ea reprezenta un bordei a cărui podea se afla la adâncimea de 1,95 m. În marginea sa de vest, între carourile -0,07 - -0,57, la o adâncime de 1,60 m, se observa în profil marginea de nord a vetrei nr. 7, plană și groasă de 6 cm.

În fața vetrei, între carourile -0,65 - -2,30, pătrunzând în secțiune pe o porțiune de 0,50 - 0,55 m s-a observat conturul unei gropi în formă de clopot, al cărei fund se afla la adâncimea de 2,60 m.

Locuința taie partea de est a gropii nr. 7 aparținând epocii bronzului.

Groapa nr. 3 - a fost identificată între carourile -0, 50 - 0,20 la 1,50 - 2,30 m nord de malul de sud. Avea o formă cvasi-cilindrică (D. 0,70 - 0,80 m).

Groapa nr. 4 - era situată între carourile - 0,45 - 1,08 la 3,58 - 5,20 m nord de malul de sud. Avea o formă cilindrică (D. 1,53 - 1,62 m), iar fundul ei se afla la o adâncime de 2,30 m. În jumătatea ei de est se afla o mică adâncitură de 0,15 m, de formă ovală (0,54x0,70).

În marginea de vest tăia o platformă compactă de chirpic situată între adâncimile de 1,65 - 1,80 m ce ar putea proveni dintr-o locuință (13) din epoca bronzului.

www.mnir.ro

Groapa nr. 5 - a fost identificată între carourile -1,80 - 0,10 în partea de nord-est a secțiunii. În formă de clopot - diametrele la bază fiind de 1,90 - 2 m - avea fundul la adâncimea de 2,56.

Groapa nr. 6 - era situată la 0,86 m, sub locul de păstrare al unui chiup aflat în afara locuinței nr. 1. De formă cilindrică (D= 0,44x0,57m) avea fundul la adâncimea de 1,90 m.

Vatra nr. 24 - se afla între carourile 14,29 - 15,64 la 0,50 - 1,30 m sud de malul de nord al secțiunii și la o adâncime de 1,50 m. Plană, formă rotundă, suprapunea o lentilă de dărâmături.

Demnă de remarcat este prezentarea unei mase compacte de fragmente ceramice aparținând nivelului Ha I care se aflau depuse între carourile 4,70 - 5,55 și la 0,40 - 1,85 m sud de malul de nord al secțiunii. Rostul depunerii lor în acest loc nu l-am putut explica; oricum ele nu reprezintă vase sparte pe loc.

Ca obiecte s-au descoperit, din piatră, fragmente de râșnițe și o cută. Din lut ars sunt unele fusaiole plate, tronconice ori bitronconice (Pl. 7/2, 3, 5-7; 2/5, 6), iar din bronz este un fragment din corpul unei fibule (?) (Pl. 4/5) dar apărut în nivelul Lt. II 5. Tot din bronz mai sunt un ac de cusut (loe.5=Pl.4/4) și un mic fragment de saltaleone (descoperit în loc. 1 geto-dacică=Pl. 15/9).

Ceramica este relativ variată dar vom prezenta pe scurt doar câteva tipuri:

- strachina cu buza rotunjită ori teșită oblic. Buza poate fi fațetată oblic sau decorată prin incizie cu linii oblice ori în zig-zag. Corpul este prevăzut uneori cu caneluri. Pe corp sau sub buză sunt dispuse mici apucători ori torți orizontale, semicirculare (Pl. 11/2,7=Ha I; 12/1-3=Ha II; 9/2-4);

- vasul bitronconic decorat cu cercuri mici imprimate;

- cana cu toarta lată și canelată ori decorată prin imprimare (Pl. 9/5). Corpul poate fi bitronconic sau tronconic, iar toarta este supraînălțată (Pl. 8/2; 11/1,4);

- ceașca cu corpul bombat, sferoidal (Pl. 11/6) ori în patru colțuri (Pl. 10/2=Ha II), poate avea una sau două torți supraînălțate (Pl. 9/1). Decorul este imprimat (Pl. 12/4=Ha II);

- strachina evazată, decorată pe fața interioară a marginii cu triunghiuri punctiforme (Pl. 10/3) sau "S"-uri alungite (Pl. 10/1) specifice culturii Basarabi (Ha II);

- castronul de diferite forme (Pl. 11/3, 5);

- paharul cu corpul semisferic (Pl. 8/1, 3, 7);

www.mnir.ro

- vase mari cu corpul globular și gât cilindric. Decorul constă din brâie crestate și caneluri (Pl. 7/1, 4; 8, 9; 12/5 - toate Ha II).

Prin forma și decorul ceramicii se confirmă existența atât a unei locuiri de tip Basarabi (Ha II) cât și a uneia anterioară denumită, până în prezent, "pre-Basarabi" (Ha I).

IV. Locuirea de epocă Latène (Pl. 10)

1) Locuirea Latène timpurie (Lt I)

Trebuie mai întâi menționat faptul că deși nu s-a putut stabili existența vreunui nivel de locuire sau a unor complexe din sec. IV - III a. Chr. s-au descoperit totuși câteva fragmente ceramice ce datează din această perioadă. Ne referim în special la fragmente de vase de tip "urnă" cu butoni apucători semicirculare, plate, dispuse pe jumătatea inferioară a recipientului (Pl. 41/3).

2) Locuirea Latène târzie (Lt II)

Locuința nr. 1 - se afla în partea de est a secțiunii, pe toată lățimea ei, până în dreptul caroului 1,40, continându-se și spre est. La o adâncime de 0,82 - 0,85 m în partea de nord și de 1,10 m în cea de sud se afla podeaua. Orientată nord-sud, ea măsura peste 8 m în lungime și circa 5 m în lățime; toată zona ei centrală a fost distrusă de săpăturile anterioare. Aparține primului nivel de locuire Lt II 1.

In privința modului de construcție s-a constatat că deasupra ultimului nivel de locuire hallstattiană s-a depus un pământ cenușiu, relativ afânat, gros de 10 - 20 cm. In partea de nord acest pământ a fost amestecat cu porțiuni compacte de lut galben. Deasupra acestora, pe toată suprafața locuinței, pe o grosime de 5 - 12 cm, s-a așternut un strat de lut a cărui parte superioară, groasă de 3 - 5 cm, s-a transformat prin ardere într-o crustă consistentă de culoare neagră ce constituia podeaua locuinței. In partea de sud s-a dezvelit o mare concentrare de chirpic provenind de la peretele din acest loc ce s-a prăbușit spre interiorul locuinței. Tot aici s-au observat gropile unor pari, groși de 8 - 10 cm, din structura peretelui.

Interesantă este descoperirea, în zona centrală a jumătății de nord a locuinței, a trei vetre suprapuse ce sugerează efectuarea unui anumit ritual al purificării prin foc. Păstrate în proporție de 50% s-a constatat că mai întâi, deasupra stratului de pământ cenușiu s-a amenajat vatra nr. 1 înaltă de 15 cm. De formă trapezoidală (0,55-0,60 x 0,65-0,80 m), orientată nord-sud, ea ar putea reprezenta locul în care s-a efectuat acel ritual de purificare. Apoi, direct din podeaua locuinței și concomitent cu ea s-a înălțat vatra-altar nr. 2 de formă

www.mnir.ro

probabil pătrată - lungimea laturii păstrate (cea de nord) fiind de 1,25-1,30 m. Orientată NNV-SSE ea avea marginile teșite oblic, iar partea superioară, situată la 10 cm. deasupra podelei, forma un pătrat cu latura de 0,90 m. Crusta, bine fățuită, avea o grosime de 2-3 cm. Pământul din cuprinsul ei era alcătuit dintr-un lut ars la roșu. În fine, într-o a treia etapă, direct pe crusta celei de-a doua vetre, s-a depus pe o grosime de 12-13 cm. un lut galben ce se prezintă ca o arsură de culoare roșie. El constituia suportul vetrei nr. 3 păstrată de asemenea fragmentar. Probabil de formă tot pătrată (L=0,62 cm) ea reprezenta tot o vatră-altar deoarece în mijlocul ei, în crusta groasă de 5 cm., se afla un cerc incizat foarte adânc. Diametrul exterior al acestui cerc era de 5 cm., iar cel interior de 3 cm.

În privința obiectelor de inventar se remarcă, în partea de sud, o râșniță din piatră, mai multe fragmente dintr-o amforă precum și numeroase fragmente ceramice - în special chiupuri. În zona din jurul vetrei s-au descoperit oase de vită. Pendinte de locuință, în apropierea colțului de NV, la 20 cm. de latura de vest a ei, se afla un chiup mare din care s-a păstrat doar jumătatea inferioară, restul fiind retezat la nivelarea locului după dezafectarea locuinței.

Locuința nr. 2 - se afla în partea de SE a secțiunii și constituia, după aspect, un bordei. În profilul de sud al peretelui secțiunii, pe o lungime de 2,09 m. între carourile 1,10 - 3,19 se contura groapa acestui bordei începând cu adâncimea de 0,67 m. În partea de vest, pe o lățime de 0,60 m. și la o adâncime de 0,90 m. față de solul actual - 0,35 m față de nivelul antic de săpare - se afla o treaptă de pe care se cobora pe fundul bordeiului situat la 1,35 m. sub solul actual (0,80 m. sub nivelul de săpare). Latura de sud, sesizată pe o lungime de 4,30 m., era orientată SSV-NNE, în timp ce cea de vest, identificată doar pe o lungime de 1 m. se îndrepta de la sud la nord cu o ușoară deviere spre NV. Laturile de nord și est n-au mai putut fi identificate datorită săpăturilor anterioare. Stratigrafic s-a constatat că această locuință a aparținut nivelului Lt II2.

La 1 m nord de peretele de sud al secțiunii, dar neputându-se stabili dacă aparținea acestui bordei ori unui nivel inferior de locuire, se afla vatra nr. 4. Plană, de formă dreptunghiulară (0,82 x 0,72 m) ea era orientată SV-NE. Crusta ei, situată la o adâncime de 1,18 m. față de solul actual, groasă de 3-4 cm., se sprijinea pe un lut ars puternic la roșu. Pe vatră și în special în împrejurimile ei s-a descoperit un bogat inventar constând din oase de animale și fragmente ceramice.

Locuința nr. 7 - se prezenta sub forma unei mari mase de chirpic situată între carourile 8,50 - 13,10, deci pe o lungime de 4,60 m., ce intra în secțiune pe o

www.mnir.ro

porțiune de circa 0,50 m. Podeaua ei, alcătuită dintr-un pământ bătătorit se afla la adâncimea de 0,35 - 0,50 m. Stratigrafic ea aparținea nivelului LT II3.

Locuința nr. 8 - a fost parțial sesizată în mijlocul secțiunii pe o lungime de 2,15 m între carourile 8,90 - 11,05, la 2,70-4,30 m. nord de malul de sud și la o adâncime de 1,16 m. Din ea se păstrau doar resturile fragmentare ale podelei alcătuită dintr-un lut galben adus și bine bătătorit pe o grosime de 2-4 cm. Restul locuinței a fost distrus de gropi posterioare ei precum și de săpăturile din perioada interbelică.

În colțul de NV al porțiunii păstrate, deasupra unui pat de pietre gros de 4 cm și așezată direct pe podea s-a descoperit vatra nr. 15, orientată NE-SV, ovală (1,35 x 1 m), plată și a cărei crustă, groasă de 4 cm, se afla la o adâncime de 1,10 m. Sub ea se afla un strat de arsură roșie, groasă de 4 cm, ce stătea la rândul ei pe un pat de pietriș gros de 4 cm. Locuința aparținea nivelului LT II1.

Locuința nr. 9 - era situată pe latura de nord a secțiunii între carourile 9,80-14,70, la o adâncime de 0,15-0,20 m. Locuință de suprafață, având deci o lungime de 4,90 m., lățimea ei nu a putut fi stabilită deoarece ea se întindea și în porțiunea distrusă în perioada interbelică. Toată suprafața ei era acoperită de fragmente de chirpic provenind din pereții prăbușiți. Aceștia se compuneau dintr-o împletitură de nuiele și paie peste care s-a aplicat o lipitură de lut. În jumătatea de est a profilului, între carourile 10,88-11,55, deci pe o lungime de 0,75 m., intrând în secțiune doar cu 7 cm., la o adâncime de 0,15 m., se afla vatra nr. 17, plană. Stratigrafic locuința aparținea nivelului LT II5.

Locuința nr. 10 - a fost sesizată pe profilul peretelui de nord al secțiunii, pe o lungime de 3,05 m. între carourile 6,20-9,25. Semi-îngropată, cu podeaua alcătuită dintr-un pământ bătătorit și situată la adâncimea de 1,63 m., era prevăzută în partea de est cu o groapă de provizii al cărui diametru era de 1,40 m. De formă cilindrică, această groapă intra în secțiune pe o porțiune de 1 m. și avea fundul situat la adâncimea de 2,25 m. Stratigrafie locuința aparține nivelului LT II2.

Groapa nr. 1 - a fost observată în profilul de est al secțiunii la 0,50-1,56 m. sud de malul de nord și la o adâncime de 0,90-0,95 m. Parțial dezvelită, ea se continuă în mal, spre est, în secțiune pătrunzând doar pe o porțiune de 0,20-0,30 m. Aparținea nivelului LT II3, iar săparea ei a distrus o porțiune din podeaua locuinței nr. 1.

www.mnir.ro

Groapa nr. 2 - era situată în apropierea colțului de NE al secțiunii, între carourile -0,88-1,80. De formă cilindrică și cu fundul situat la adâncimea de 1,56 m ea a distrus o parte din locuința nr. 1. Aparținea nivelului LT II3.

Groapa nr. 8 - a fost parțial cercetată deoarece gura ei se află mai la nord, în malul secțiunii. Porțiunea cercetată a acestei gropi în formă de clopot era situată între carourile 8,70-10,25 și la o adâncime cuprinsă între 2,05-2,55 m. Aparține locuirii Laténe, dar nu s-a putut preciza cărui nivel, probabil însă nivelului Lt II5 pe baza unui picior ajurat de situlă descoperit în ea.

Groapa nr. 9 - era situată între carourile 1,15-2,85 la 0,80 m nord de malul de sud al secțiunii. De formă tronconică, avea la gură un diametru de 1,40-1,50 m, la mijloc de 1,60 m, iar la fund de 2,10-2,30 m. Punctul ei de pornire a fost sesizat la adâncimea de 1,60 m, iar fundul la 3,07 m. Ea a servit drept groapă menajeră și pare a fi aparținut nivelului Lt II2.

Groapa nr. 12 - a fost cercetată în zona centrală a secțiunii pe o lungime de 1,80 m între carourile 3,70-5,50 la 3,75-5,37 m nord de malul de sud. Datorită săpăturilor anterioare i s-a păstrat doar partea inferioară ce avea o formă de clopot și al cărui fund se afla la adâncimea de 2,75 m. Din aceleași motive nu s-a putut stabili cărui nivel îi aparținea, însă din contextul în care se afla cu gropile descrise mai jos o atribuim nivelului LT II4.

Groapa nr. 13 - era legată, spre NE, printr-o "prispă" de pământ mai deschis la culoare de groapa nr. 12. Ea era situată între carourile 4,90-6,28 și la 2-3,22 m. nord de malul de sud. În formă de clopot avea fundul la adâncimea de 2,30 m. Fiind contemporană cu groapa nr. 12 o atribuim și pe ea nivelului LT II4 de locuire geto-dacică.

În partea de SV ea tăia groapa nr. 14 situată între carourile 5,60-7 și între 1-2,10 m. nord de malul de sud. Tot în formă de clopot ea avea fundul de 2,60 m. adâncime.

Această ultimă groapă aparținea nivelului LT II3 prin faptul că în SV tăia la rândul ei groapa nr. 15 profilată pe peretele de sud al secțiunii în dreptul caroului 7. În formă de clopot, avea fundul - cu un diametru de 1,40-1,50 m - situat la adâncimea de 1,50 m. Locul din care a pornit săparea ei pare a fi aparținut nivelului LT II2.

Groapa nr. 16 - a fost sesizată pe profilul malului de sud al secțiunii pe o lungime de 1 m. între carourile 4,20-5,20. În formă de clopot avea fundul situat la adâncimea de 2,60 m și intra în interiorul secțiunii pe o porțiune foarte mică. Credem că aparținea nivelului LT II1 de locuire geto-dacică.

www.mnir.ro

Groapa nr. 18 - a fost identificată în mijlocul secțiunii, sub săpăturile anterioare. De formă ovală (1,30 x 1,87 m) era situată între carourile 6,60-7,90 și la 2,25-4,12 m nord de malul de sud. Fundul ei se afla la 2,12 m adâncime. La săparea ei a fost intersectată groapa nr. 26 ce n-a putut fi sesizată decât stratigrafic - ea începea în dreptul caroului 8,55, iar fundul ei se afla la adâncimea de 1,70 m. Această din urmă groapă (nr. 26) bănuim a fi aparținut nivelului Lt II1, iar cea anterioară (nr. 18) nivelului Lt II2 sau mai curând Lt II3.

Groapa nr. 19 - a fost observată în profilul peretelui de sud între carourile 8,32-9,52, precum și între adâncimile 0,96-1,84. Ea era probabil în formă de clopot, iar gura este situată în zona nesăpată de la sud de secțiune. Groapa intra cu 0,30 m în secțiune și a distrus o mică porțiune a vetrei nr. 13 geto-dace. Groapa ar trebui să fi aparținut nivelului Lt II2.

Groapa nr. 21 - de formă cilindrică (1,66 x 2 m diametru) se afla între carourile 9,85-12,15 la 0,75-2,60 m nord de malul de sud al secțiunii. În partea sa de est fundul ei se afla la adâncimea de 2,05 m, iar în jumătatea sa de vest groapa prezenta o adâncitură rotundă în plan, al cărei fund se afla la 2,60 m adâncime. Pe fundul acestei adâncituri era depus un craniu de vită cu botul spre NE. De asemenea se mai afla mult chirpic, cărbuni și fragmente ceramice. Marginea de sud a gropii a distrus o parte din vatra nr. 14 geto-dacică. Groapa aparținea nivelului III de locuire geto-dacică.

Groapa nr. 22 - se afla în jumătatea de vest a secțiunii, între carourile 12,42-13,95 la 2,75-4,25 m sud de malul de nord. În formă de clopot avea fundul (cu diametrul de 1,50 m) la 1,80 m adâncime. La mijlocul gâtului (cu un diametru de 0,95 m) era prevăzută cu un sigiliu, gros de 30 cm, compus dintr-un pământ galben ars spre roșu. Ea a fost săpată în groapa nr. 17, anterioară, ce avea o formă cilindrică (diametru 1,50 m). Deoarece partea superioară a fost distrusă de săpăturile anterioare, bănuim doar că groapa nr. 17 a aparținut nivelului Lt II3, iar groapa nr. 22 nivelului Lt II5. Spunem aceasta și datorită faptului că prin săpare cele două gropi au distrus în parte vetrele nr. 18 și 19 geto-dacice. În ceea ce privește groapa nr. 22, prin săparea în formă de clopot, a pătruns, spre fund, pe sub vetrele menționate mai sus.

Groapa nr. 24 - parțial observată, se afla între carourile 13,80-15,10 începând cu 2,80 m nord de malul de sud al secțiunii. În formă de clopot, avea fundul situat la adâncimea de 1,80 m. Partea superioară fiind distrusă, atribuim groapa din punct de vedere stratigrafic nivelului Lt II2 sau mai curând Lt II3.

www.mnir.ro

Groapa nr. 25 - pe profilul malului de sud al secțiunii, între carourile 9,88-10,75 s-a constatat existența unei gropi în formă de clopot al cărui fund se afla la adâncimea de 1,70 m. Gura gropii se afla undeva în mal, într-unul din nivelurile Lt II2-3.

Groapa nr. 27 - cvasi-ovală, mai curând trapezoidală (2,28 x 1,15 m), se afla între carourile 13,11-15,40 la 1,50-2,85 m sud de malul de nord al secțiunii. Fundul ei era situat la adâncimea de 0,93 m. Săpăturile anterioare au distrus-o în mare parte. Ea trebuie să fi aparținut nivelurilor Lt II3-5.

Groapa nr. 28 - se afla între carourile 16,95-18,48 la 1,80-2,90 m sud de malul de nord al secțiunii. De formă cilindrică (1,50 x 1,30 m) avea fundul situat la adâncimea de 1,45 m. Aparținea probabil nivelului Lt II5.

Groapa nr. 29 - se afla între carourile 17,25-19,26 la 1,78-3,45 m nord de malul de sud al secțiunii. Circulară, (2,03 x 1,65 m), cu fundul situat la adâncimea de 2,24 m. O atribuim nivelului Lt II1.

Groapa nr. 30 - în profilul de sud al malului, între carourile 15,80-16,90 precum și între 1,25-1,75 m adâncime s-a observat conturul unei gropi în formă de clopot a cărei gură se afla probabil în mal dar a fost în mare parte distrusă de săpăturile anterioare. Stratigrafic pare a fi aparținut nivelului Lt II1. Partea de est a acestei gropi a fost tăiată de groapa nr. 31, de mari dimensiuni (2,40 x 1,85 m), situată între carourile 13,55-16,10 și mergând până la 1,78 m nord de malul de sud al secțiunii. De asemenea în formă de clopot, a fost distrusă și ea în mare parte de săpăturile anterioare. Trebuie să fi aparținut nivelului Lt II5 deoarece conținea bucăți foarte mari de chirpic precum și numeroase fragmente de vatră - dintre care unul decorat cu o linie incizată - ce proveneau din locuințe dezafectate.Ceramica, numeric, era foarte puțină.

Groapa nr. 32 - între carourile 16,10-18 la 0,60-2,50 m nord de malul de sud al secțiunii se afla o groapă cilindrică, (diametru 1,90 m), cu fundul situat la adâncimea de 1,90 m.

In interiorul ei, în faza Lt II2 sau mai curând Lt II3, s-a construit un cuptor cu două focare, placă și calotă ce a fost însă distrus în cea mai mare parte de săpăturile arheologice anterioare. De aceea descrierea lui amănunțită este imposibilă. Se poate spune doar că placa era situată la adâncimea de 0,71 m și avea o grosime de 0,10 m.

Groapa nr. 33 - s-a observat doar pe profilul peretelui de nord al secțiunii între carourile 1,65-2,55. De formă albiată, avea fundul situat la adâncimea de

www.mnir.ro

1,40 m. Stratigrafic aparține începutului locuirii geto-dacice din acest loc, probabil nivelului Lt II1.

Vatra nr. 10 - parțial păstrată datorită săpăturilor anterioare, era situată între carourile 6,60-6,96 la 2,80-3,30 m sud de malul de nord și la o adâncime de 0,71 m. Era plană, cu o crustă foarte subțire ce stătea pe un pat de pietre. Orientată NV-SE, trebuie să fi aparținut nivelului Lt II4.

Vatra nr. 11 - plană, dreptunghiulară, (0,80 x 0,60 m), era situată între carourile 7,50-8,30 și la 0,40-1 m sud de malul de nord al secțiunii. La adâncimea de 0,25 m s-au descoperit resturile vetrei, răsturnată pe loc după dezafectare. Orientarea era est-vest. Ea aparține nivelului Lt II5.

Vatra nr. 12 - era situată la 0,70 m SV de vatra nr. 11, între carourile 8,25-8,90 la 1,50 m sud de peretele de nord al secțiunii și la o adâncime de 0,32 m. Ea a fost în mare parte distrusă de săpăturile anterioare. De formă pătrată - fiecare latură având cea 0,70 m - cu laturile mult teșite oblic, vatra era supraînălțată și socotim că avea rolul unui altar. Era orientată NE-SV. Sub o crustă de 3 cm se afla o arsură de 11 cm grosime ce se sprijinea pe un pământ negricios cu multă cenușă. Acest pământ continua în afara spațiului vetrei cu un lut galben adus pentru nivelare - spre nord el se întindea pe o lungime de 1,18 m. Atât pământul negricios de sub vatră, cât și lutul galben erau depuse la rândul lor pe un pat de pietriș. Stratigrafic vatra aparținea nivelului Lt II5. Ca și vatra nr. 11 trebuie să fi fost legată, în utilizare, de locuința nr. 9 din apropiere.

Vatra nr. 13 - plană, cvasiovală (1,05 x 0,90 m), situată în caroul 9 la 0,30 m nord de malul de sud al secțiunii, avea o mică porțiune de pe latura de sud distrusă de groapa nr. 19. Crusta vetrei, compactă, groasă de 3-4 cm, se afla la o adâncime de 1,15 m. Sub ea se găsea un strat de lut ars la roșu ce a fost depus chiar la baza nivelului Lt II1.

Vatra nr. 14 - era situată la 0,40 m nord de peretele de sud al secțiunii, între carourile 9,90-11,16, la adâncimea de 0,45 m în partea de sud și 0,55 m în cea de nord. De formă trapezoidal-ovală, cu marginile teșite oblic, ea reprezenta o vatră-altar. Era orientată SE-NV. Sub o crustă de 2 cm se afla o arsură roșie de 7-8 cm ce suprapunea la rândul ei o argilă nisipoasă de culoare galbenă groasă și ea de 7-8 cm. Aparținând nivelului Lt II2, toată jumătatea ei de nord a fost distrusă de groapa nr. 21.

Vatra nr. 16 - se afla între carourile 10,90-11,60 la 1,36-1,80 m sud de malul de nord. De formă dreptunghiulară, (0,70 x 0,44 m), plană, spartă și răsturnată pe loc din vechime, avea crusta situată la adâncimea de 0,37 m. Ea

www.mnir.ro

stătea pe un pat de pietre situat la adâncimea de 0,65 m. Era orientată est-vest. Stratigrafic aparținea nivelului Lt II3.

Vatra nr. 18 - mare, plată, de formă probabil ovală, (1,40 x 0,80 m), se afla între carourile 11,84-12,86 și la 4,40-5,84 m nord de malul de sud al secțiunii. Orientarea era NV-SE. Crusta ei se afla la adâncimea de 1,14 m. Partea ei de vest a fost distrusă de groapa nr. 22. Aparținea nivelului Lt II1.

Vatra nr. 19 - plană, pătrată, (L=1,20 m), se afla între carourile 12,70-13,96 și la 3,10-4,20 m nord de malul de sud al secțiunii. Orientarea era ESE-VNV. Crusta ei se afla la 1,10 m adâncime. Partea ei de nord a fost distrusă de groapa nr.22. Stratigrafic ea se afla la același nivel cu vatra nr. 15 din locuința nr. 8, deci în nivelul Lt II1.

Vatra nr. 23 - era situată între carourile 14,90-15,92 la 0,30-1,10 m sud de malul de nord și la o adâncime de 0,35 m. De formă pătrată, (1 x 1 m), orientată est-vest, avea crusta, groasă de 1,5-2 cm, foarte fragilă, de culoare albă. Ea suprapunea un strat de arsură, gros de 2 cm, de asemenea albicios la culoare. Apoi, pe 8-12 cm adâncime se afla un pământ negricios, cu multă cenușă. Pe vatră s-au descoperit relativ numeroase "bobițe" de bronz, deci, probabil, era o vatră de atelier. Ea aparținea nivelului Lt II3.

Existența, sau mai bine zis intenția construirii unor alte vetre aparținând nivelului Lt II4 - nivel ce a fost sesizat doar pe alocuri - s-a constatat în trei locuri din apropierea malului de nord al secțiunii. Era vorba de o infrastructură de pietriș, peste care urma a se așterne vatra propriu-zisă. Prima dintre ele, vatra nr. 25, de 24 x 24 cm se afla între carourile 5,60-5,84 la 0,80-1,04 m sud de malul de nord. O a doua, vatra nr. 26, de 40 x 40 cm era situată între carourile 6,60-7 chiar lângă perete și intrând 40 cm în secțiune, iar a treia, vatra nr. 27, se afla între carourile 8,40-8,90 și intra în secțiune pe o porțiune de 0,70 m.

Obiectele de inventar - s-au descoperit într-o cantitate foarte mare și din diverse materiale: metal, sticlă, os, piatră și lut ars. Pentru unelte și obiectele de podoabă a se vedea Tabelul nr. I .

Obiecte din metal - relativ numeroase, le vom prezenta pe categorii utilitare, indiferent de natura metalului.

1. Monetă din argint, denar republican (Craword 374/1; Grueber 750-751 s, Spania 43) emis de Q. Caecilius Metellus Pius în nordul Italiei, în anul 81 B.C. av. Cap spre dreapta, stârc; rv. Elefant spre stânga. QCM PI ; 19 mm. A fost descoperită la limita nivelurilor Lt II 3 și 4.

www.mnir.ro

2. Fragment dintr-o monetă de tip geto-dacic, puternic arsă și ilizibilă (Pl. 15/11). A apărut în nivelul Lt II 3.

3. Inel din argint lucrat dintr-un fir gros, cu secțiunea rotundă, capetele fiind petrecute unul peste altul la o oarecare distanță și apoi răsucite pe corp după ce au format fiecare în parte cite o buclă (Pl. 15/12). Podoabă relativ deseori întîlnită în descoperirile aparținând sec. I î.Chr. și care reda în mic aspectul unor brățari, inelul a apărut în nivelul Lt II 3.

4-5. Două fragmente de verigi din bronz. Primul, cu secțiunea pătrată (Pl. 15/10), aparține nivelului Lt II 5, iar cel de al doilea fragment a fost descoperit în locuința nr. 9, deci tot în nivelul Lt II 5.

6. Fragment de brățară dintr-o bară de bronz cu secțiunea rotundă (Pl. 15/8). A fost descoperit în loc. 7 din nivelul LT II 3 .

7. Fragment de " saltaleone " din bronz (Pl. 15/9) descoperit in loc. I din nivelul Lt II 1 de locuire. Provine din locuirea hallstattiană.

8-10. Trei fragmente de sirmă din bronz ce par a proveni din tot atâtea brățări. Primul dintre ele, cu secțiunea pătrată (Pl. 15/7), aparține Loc. 1 din nivelul Lt II 1. Al doilea fragment a fost descoperit în Gr. 9 din nivelul Lt II 2, iar al treilea în Loc. 9 din nivelul Lt II 5.

11. Resortul spiralic al unei fibule din fier de schemă Latène C (Pl.17/13). A fost descoperit în umplutura Loc.10 din nivelul Lt II 2 . I se păstrează o porțiune din picior și începutul acului.

12. Fragment de fibulă din bronz cuprinzând piciorul cu secțiunea dreptunghiulară și portagrafa în formă de "J" (Pl. 17/11). Descoperire făcută în Gr. 21 din nivelul Lt II3.

13. Fragment de ac (?) de fibulă din bronz, cu secțiunea dreptunghiulară (Pl. 17/10). Descoperit în Gr. 9 din nivelul Lt II2.

14. Fibulă din bronz cu resort bilateral și arcul gros (Pl. 17/12), descoperită în Loc. 10 din nivelul Lt II2.

15. Teacă de cuțit-pumnal, din bronz, arcuită atât transversal cât și longitudinal. Lucrată dintr-o tablă îndoită și ale cărei laturi se unesc parțial pe partea superioară (Pl. 17/4). Aparține nivelului Lt II5.

16. Spadă-pumnal, fragmentară, din fier. Mânerul, cu secțiunea lenticulară, se continuă pe lamă, prevăzută cu două tăișuri, ca o nervură mediană (Pl. 17/1). Provine din pământul de umplutură al secțiunilor anterioare.

17. Pafta-placă de centură din fier placată cu foaie de bronz. Probabil de formă dreptunghiulară. Decorația de pe partea superioară constă din incizia în

www.mnir.ro

două metope, delimitate prin câte două linii transversale, a unor mici linii paralele între ele și dispuse longitudinal (Pl. 16/12). Descoperită în pământul aruncat din cercetările anterioare ea se adaugă celorlalte piese asemănătoare descoperite în această așezare și datând de la sfârșitul sec. II- sec. I a. Ch.[4].

18-19. Catarama din fier descoperită în nivelul Lt II2. Un alt fragment (Pl. 18/2) provine din nivelul Lt II3.

20. Vârf de săgeată din fier, cu peduncului dreptunghiular în secțiune, iar vârful conic cu baza lățită (Pl. 15/15). Descoperit în nivelul Lt II2.

21. Vârf de săgeată din fier. Partea activă este foliacee și lenticulară în secțiune, iar tubul de prindere lung și cilindric (Pl. 17/14). Provine din nivelul Lt II5.

22. Picior ajurat de situlă din bronz. La cele două extremități piciorul se termină în cozi de delfin (Pl. 17/5). Apărută în Gr. 8, la o adâncime de 2,15 m., contribuie la datarea cu o oarecare probabilitate a acestui complex, care din punct de vedere stratigrafic nu a putut fi atribuit vreunui nivel prin faptul că partea superioară a lui se află în malul de nord al secțiunii. Spunem aceasta deoarece piese asemănătoare descoperite la Tilișca și Boskovic sunt atribuite tipului Eggers 18 ce datează din prima jumătate a sec. I p. Chr.[5].

23. Psalie din fier cu extremitățile lățite și prevăzută în zona centrală cu două orificii laterale (Pl. 17/2). Se înscrie în tipul III Glodariu de zăbale ce datează din sec. I a.Chr. - I p. Chr. sau tipul VIII Werner datat la sfârșitul sec. II a Chr.[6]. Provine din pământul de umplutură al secțiunilor efectuate anterior.

24. Cuțit curb din fier. Lama, lungă de 11,7 cm., este prevăzută cu un tăiș, are vârful arcuit și ascuțit. Din mâner s-a păstrat doar o porțiune prevăzută cu un orificiu mic pentru prins (Pl. 16/1). A fost descoperit în Loc. 2 din nivelul Lt II2.

25. Fragment din lama unui cuțit din fier prevăzut cu un singur tăiș (Pl. 16/16). Aparține nivelului Lt II2.

26. Fragment din vârful lamei unui cuțit din fier prevăzut cu un tăiș (Pl. 16/15). Aparține nivelului Lt II5.

27. Fragment de cuțit din fier aparținând nivelului Lt II4 sau 5.

28. Cosor fragmentar din fier. Mânerul, cu secțiunea dreptunghiulară, este prevăzut pe una din fețe cu un manșon tot din fier, prins cu ajutorul unui nit. Lama, triunghiulară în secțiune, formează un unghi de 45^{0} cu mânerul și are muchia dreaptă (Pl. 16/2). A fost descoperit în Loc. 2 din nivelul Lt II2.

29. Cosor din fier (Pl. 18/7) din nivelul Lt II2.

www.mnir.ro

30. Cosor din fier. Mânerul, relativ scurt și subțire, are secțiunea dreptunghiulară. Lama, arcuită, este prevăzută cu un tăiș (Pl. 16/14). Aparține nivelului Lt 112-3.

31. Foarfecă din fier, păstrată doar pe jumătate (Pl. 16/3). Provine din nivelul Lt 115.

32. Tăiș de topor din fier (Pl. 18/3). Descoperit în nivelul Lt 114.

33. Cui-piron din fier cu secțiunea dreptunghiulară. Capul, lat, formează un unghi drept cu corpul ce se ascute spre vârf (Pl. 16/13). A fost descoperit în Loc. 2 din nivelul Lt 112.

34. Piron masiv din fier cu secțiunea dreptunghiulară (Pl. 18/1). Provine din nivelul Lt 114.

35. Crampon (scoabă) din fier, lucrată dintr-o bară groasă cu secțiunea dreptunghiulară și unul din capete, cel păstrat, subțiat și ascuțit (Pl. 17/6). Descoperit în nivelul Lt 115.

36. Cheie din fier cu trei dinți. Reprezintă un tip aparte, prin faptul că are corpul în formă de "S". Lucrată dintr-o bară plată, dreptunghiulară în secțiune, are capătul de atârnare rotund și prevăzut cu un orificiu relativ larg și despărțit de corp printr-o mică gâtuire (Pl. 17/9). A fost descoperită în pământul de umplutură al secțiunilor anterioare.

37. Fragment dintr-o țâțână sau belciug, din fier (Pl. 17/3). Descoperit în pământul de umplutură al săpăturilor anterioare. Se cunosc numeroase analogii[7].

38. Belciug cu corpul șerpuit și capul prevăzut cu un mic orificiu (Pl. 18/6). Provine din nivelul Lt 115.

39-50. Table-garnituri din bronz, subțiri, de diferite forme ce par a proveni din vase, au fost descoperite în: Loc. 1(Pl. 18/4) din nivelul Lt 111, 2 fragmente în Gr. 9 (Pl. 16/5) din nivelul Lt 112, un mic fragment în nivelul Lt 112, un fragment (Pl. 18/5) în nivelul Lt 114, Gr. 28 din nivelul Lt 115 și 6 fragmente (Pl. 16/4, 6-10) în nivelul Lt 115.

51. Tablă din fier provenind din nivelul Lt 114-5.

52-54. Bucăți de fier au fost descoperite în nivelurile Lt 112 și Lt 115 (2 bucăți).

55. Pandantiv-clopoțel (Pl. 15/13) din bronz provenind din nivelul Lt 112.

56. Bară din fier cu secțiunea pătrată. La unul din capete se pare că era o parte activă, azi deteriorată în totalitate (Pl. 17/7). A fost descoperită în Loc. 1 din nivelul Lt 111.

www.mnir.ro

57. Bară din fier, dreptunghiulară în secțiune, cu cele două capete răsucite invers la 90° (Pl. 17/8). Descoperită în nivelul Lt II5.

58. Bară din bronz provenind din nivelul Lt II5.

59. Fragment de lamă (placă) din bronz descoperit în nivelul Lt II4.

60 Brățară (?) din fier (Pl. 4/8) din nivelul Lt II5.

61. Mai multe plăci din bronz descoperite în nivelurile Lt II2 (Pl. 16/11), Lt II4 (Pl. 4/11) și Lt II5 (Pl. 4/10).

<u>Obiecte din sticlă</u> au apărut în număr de patru:

1. Mărgea în forma unui trunchi de sferă, perforată transversal, lucrată din pastă de sticlă vopsită cu alb și galben. Zona centrală conține între două linii, alte două linii în zig-zag. Se păstrează doar jumătate din piesă (Pl. 15/16). Descoperită în Loc. 1 din nivelul Lt II1.

2. Fragment dintr-un vas obținut prin turnare. A fost descoperit în nivelul Lt II3.

3. Mărgea bitronconică cu diametrul maxim, bine conturat și profilat. Perforată transversal (Pl. 15/17). A fost descoperită în nivelul Lt II4.

4. "Mărgea" în formă de vertebră, deci ca un cilindru cu laturile verticale subțiate la mijloc, iar cea superioară și inferioară prevăzută cu câte o concavitate (Pl. 15/14). Descoperită în Gr. 22 din nivelul Lt II5.

<u>Obiecte din os</u> au fost descoperite doar în număr de două:

1. Vârf de corn de vită cu urme de tăiere (Pl. 15/1), descoperit în nivelul Lt II4.

2. Colț mic de mistreț (Pl. 15/2) descoperit în nivelul Lt II5.

<u>Obiecte din piatră</u> s-au descoperit în număr de opt:

1. Cută (Pl. 19/3) descoperită în Gr. 32 din nivelul Lt II2-3.

2-3. Două cute (Pl. 19/1-2) descoperite în strat și aparținând una nivelului Lt II3-4, iar cealaltă nivelului Lt II4.

4. Lustruitor-frecător (Pl. 19/4) descoperit în nivelul Lt II4.

5-8. Râșnițe atât din gresii, cât și din tuf vulcanic. Una din ele (Pl. 40/9) a fost descoperită în groapa din Loc. 10, o a doua în Loc. 1, iar alte două în pământul de umplutură al săpăturilor anterioare.

<u>Obiecte din lut ars</u>

1. Figurină zoomorfă (Pl. 15/4), miniaturală, din nivelul Lt II4.

2. Figurină zoomorfă (Pl. 15/3), mult stilizată, din care s-a păstrat doar un fragment din partea posterioară, reprezentând cele două picioare din spate. A apărut în nivelul Lt II4.

www.mnir.ro

3-6. Greutăți de dimensiuni mijlocii, de formă piramidală. Ele au fost descoperite după cum urmează: 2 bucăți în Gr. 9 (Pl. 20/2; 21/2) din nivelul Lt II2, în Loc. 9 (Pl. 21/3) din nivelul Lt II5, iar o a patra (Pl. 20/1) în nivelul Lt II5.

7-30. Fusaiole (Pl. 20/3-12; 21; 18/10-11) de diferite forme: plate (Loc. 9 = Pl. 22/2; Loc. 2 = Pl. 22/7), discoidale (Gr. 9 = Pl. 18-10; Gr. 12 = Pl. 22/8), trunchi de sferă (Loc. 1 = Pl. 22/3; niv. Lt II5), bitronconice (Gr. 13 = Pl. 22/4; Gr. 27 = Pl. 18/11; Gr. 29 = Pl. 20/10; niv. Lt II4; niv. Lt II5 = Pl. 22/1,5) sau ovoidale (niv. Lt II1,4). Interesantă este o fusaiolă decorată cu numeroase linii incizate (niv. Lt II3 = Pl. 22/6) dispuse ordonat.

31-40. Rondele obținute prin rotunjirea marginilor unor fragmente din spărturi de vase. Aceste vase erau lucrate atât cu mâna cât și la roată, uneori fiind chiar fragmente de amforă. (gr. 9 = Pl. 21/4-6).

41. Disc (Pl. 21/1) mic, descoperit în Gr. 27.

42. Sferă (Pl. 15/5) mică din nivelul Lt II5.

43-45. Mărgele sferoidal-alungite din Loc. 2 (Pl. 15/18), Gr. 9 (Pl. 21/7) și din nivelul Lt II4 (Pl. 15/19).

46-47. Lustruitoare din Gr. 32 (Pl. 18/9) și nivelul Lt II3 (Pl. 18/8).

48-49. Fragmente de olane (Pl. 35/2-3) din nivelul Lt II4-5.

50. Fragmente de cărămizi (Pl. 21/8) din nivelul Lt II4-5.

51-52. Turte-vătăluci de formă ovoidală (Pl. 41/6) din nivelul Lt II5.

Ceramica - conține tipurile de vase specifice tuturor așezărilor geto-dacice din sec. II-I a.Chr. De aceea nu vom insista în prezentarea lor, specificând însă că după părerea noastră mai importantă este forma vaselor și nu tehnica - cu mâna (I) sau la roată (II) - în care au fost lucrate. Aceasta deoarece anumite forme, indiferent de tehnica de prelucrare, serveau aceluiași scop. Dar cum toată ceramica descoperită la Popești va constitui, sperăm să avem răgazul și posibilitatea, subiectul unei părți dintr-o lucrare special dedicată ceramicii geto-dacice din sec. II a. Chr. - I p. Chr., ne mărginim a prezenta pe scurt Tabelul II. Astfel, pe verticală sunt trecute tipurile ceramice, iar pe orizontală - pe niveluri și complexe - numărul de piese (fragmente sau vase întregi, după caz).

1.0. Borcane lucrate numai cu mâna. Sunt trecute fragmente de buze sau funduri, de aceea nu s-a putut stabili cărui tip de borcan le aparțin.

1.1. Borcan 1 - prevăzut doar cu 4 butoni-apucătoare.

1.2. Borcan 2 - decorat cu un brâu alveolar întrerupt de 4 butoni-apucătoare.

1.3. Borcan 3 - decorat cu linii incizate și 4 butoni-apucătoare.

www.mnir.ro

1.4. Borcan 4 - decorat cu linii trase cu pieptenul și 4 butoni-apucătoare.

1.5. Borcan 5 - decorat cu un șir de impresiuni întrerupt de 4 butoni-apucătoare.

1.6. Borcan 6 - decorat cu barbotină sau pastile și 4 butoni (Pl. 42/4).

1.7. Borcan 2+3 - decorat cu un brâu alveolar și linii incizate, plus 4 butoni-apucătoare.

1.8. Borcan 2+4 - decorat cu un brâu alveolar, întrerupt de 4 butoni-apucătoare și linii trase cu pieptenul.

1.9. Borcan 2+5 - decorat cu un brâu alveolar întrerupt de 4 butoni-apucătoare și un șir de impresiuni.

Este de remarcat faptul că numărul borcanelor este de 1159, adică 36,69% din totalul ceramicii. Borcanul reprezintă așadar tipul de vas cel mai răspândit, în special, în primele trei niveluri. Variantele cele mai des utilizate erau Bc. 2, apoi 1, 3 și 4.

2.1-2. Fructierele sunt lucrate, în număr aproape egal, atât cu mâna (291 buc.= 9,21%) cât și la roată (296 buc. = 9,37%), numărul cel mai mare de piese întâlnindu-se în nivelurile Lt II2, 3 și 5. Unele au piciorul fereștruit triunghiular (Pl. 26/2.3). Reprezintă al doilea tip de vas ca răspândire: 587 buc. = 18,58% din total.

2.2.1. În nivelurile Lt II3 și 5 apar fragmente decorate cu pictură (Pl. 31/2-4).

2.2.2. Iar din nivelurile Lt II3-5 provin și fragmente cu decor lustruit (Pl. 28/2, 3, 5, 7). Este de remarcat și faptul că numeroase fructiere lucrate cu mâna au toată suprafața lustruită.

3.1-2. Cănile sunt de asemenea lucrate atât cu mâna (125 buc.=3,96 %) cât și la roată (411 buc. = 13,01%). Raportul este spre 1 la 3 în favoarea celor lucrate la roată, numărul cel mai mare de piese întâlnindu-se în nivelurile Lt II2, 5, 1, 3 și în final 4. 536 buc.= 16,97% din total, deci foarte aproape de cel al fructierelor. O cană în miniatură (Pl. 33/16) a fost descoperită passim. Suprafața exterioară a multor căni lucrate cu mâna este lustruită.

3.2.1. În nivelurile Lt II3-5 apar și fragmente pictate (Pl. 31/5-6; 32/1-7). Cele din nivelurile Lt II1-2 (Pl. 32/4,6) pot fi de import.

3.2.2. Ca și în cazul fructierelor se întâlnește decorul lustruit. El apare însă din nivelul Lt II1, în Loc. 1 (Pl. 30/3), dar în special în nivelul Lt II5 (Pl. 28/4,6; 30/1-2). Apare și decorul incizat (Gr. 2 - Pl. 29/1-2).

www.mnir.ro

4.1-2. Castroanele lucrate atât cu mâna (79 buc. = 2,50%), cât și la roată (136 buc. = 4,30 %) predomină în nivelul Lt II2 apoi în 5, 1, 3 și 4. Numărul celor lucrate la roată este aproape dublu față de cel al acelora lucrate cu mâna. 215 buc. = 6,80% din total.

4.2.1. Un fragment este decorat cu pictură (Pl. 31/1).

5.1-2. Vasele de provizii s-au descoperit în număr egal în ceea ce privește cele lucrate cu mâna (98 buc. = 3,06%) sau la roată (98 buc. = 3.10%). Predomină în nivelul Lt II2, apoi în 5, 1, 3 și 4. 196 buc.= 6,16% din total.

În privința celor lucrate cu mâna se constată trei tipuri ce reprezintă, la scară mărită, borcanele 1 (77 buc.=2,44%), 2 (19 buc.=0,60%) și 2+7 (2 buc.=0,06%).

6.1-2. Pentru vasele bitronconice se constată o netă predominare a celor lucrate cu mâna (76 buc.= 2,40%) față de cele la roată (doar 1 buc.= 0,03%). Predomină în nivelurile Lt II2 și 4, apoi în 3 m, 1 și 5. 77 buc.= 2,43% din totalul ceramicii.

7.1-2. În schimb în privința cupelor (sau a bolurilor) numărul celor lucrate cu mâna (4 buc.= 0,13%) este net inferior celor lucrate la roată (57 buc.= 1,80%). ordinea preponderenței pe niveluri este Lt II2, 5, 1, 3 m și în final 4 (Pl. 36). 61 buc.= 1,93% din total.

8.1. Imitațiile după bolurile de tip delian sunt lucrate doar la roată. Din cele 32 buc. (= 1,01%) doar unul este de culoare cărămizie, celelalte fiind cenușii. Ordinea pe niveluri este Lt II1, 3 m, 5, 2 și 4.

8.2. Producția locală a acestor boluri este confirmată, în parte, prin descoperirea a două tipare (= 0,06%).

9. Cățuile, ca dealtfel în toate descoperirile făcute până în prezent, sunt lucrate doar cu mâna (Pl. 38, 39). Ordinea predominării pe niveluri este Lt II2, 1, 4 și 3 m, iar în final 5. 64 buc.= 2% din total.

10. Strecurătorile sunt în general lucrate la roată (32 buc.= 1,01%), rareori cu mâna (4 buc.= 0,13%). Predominarea pe niveluri este Lt II1, 2 și 4, 3 m și 5. 36 buc.= 1,14% din total.

11.1-2. Ulcioarele sunt și ele lucrate de obicei la roată (9 buc.= 0,29%), cele lucrate cu mâna fiind foarte puține (2 buc.= 0,06%). Tipologic sunt însă diferite ca formă. Ordinea predominării pe niveluri este: Lt II 4, 2-3 (în nivelul Lt II 5 lipsesc). 11 buc.= 0,35 % din total.

12.1-2. Capacele lucrate cu mâna (6 buc.= 0,19%) reprezintă jumătate din cele lucrate la roată (11 buc.= 0,35%). Se remarcă un capac mic lucrat cu mâna.

www.mnir.ro

descoperit în Loc. 9 (Pl. 37/10), precum și un mâner de forma unui cap de vultur. Predomină în nivelul Lt II 1, când însă cele lucrate cu mâna lipsesc. 17 buc.= 0,54%.

13. Strachina este reprezentată doar de un singur fragment (= 0,03%) descoperit în nivelul Lt II 5. Este lucrată cu mâna.

14. Vasul tip "urnă" este prelucrat doar cu mâna. Ordinea predominării pe niveluri este Lt II 2, 1, 3 m, 5 și 4. 38 buc.= 1,20% (Pl. 41/3-4).

15. Chiupurile mici, lucrate la roată predomină astfel pe niveluri Lt II 2, 5, 1, 3 m și 4. 24 buc.= 0,76% (Pl. 40/10). Trei dintre ele sunt însă lucrate cu mâna.

16. Chiupurile mari (dolia, pythos) sunt reprezentate de 80 fragmente (= 2,53%) ce par însă a proveni de la 10 - 15 vase. Unele prezintă pe buză linii incizate, iar pe umăr caneluri (Pl. 40/1, 3, 6-8; 34/2). Predominarea pe niveluri este Lt II 5, 2 m, 3 m, 1 și 4.

17. In ceea ce privește vasul crater s-au descoperit doar 2 fragmente (= 0,06%). Unul este lucrat cu mâna și provine din nivelul Lt II 1, iar celălalt, descoperit în nivelul Lt II 5, este lucrat la roată (Pl. 34/5).

18. Kernosul, prevăzut cu trei cupe, este reprezentat printr-un singur vas (= 0,03%) descoperit în nivelul Lt II 1 (Pl. 40/2).

19. Kantharosul local, lucrat la roată, este reperezentat de trei vase (= 0,09%). Unul descoperit în nivelul Lt II 3 (Pl. 37/1) este decorat cu dungi de vopsea roșie, un altul provine din nivelul Lt II 5 (Pl. 37/2) iar al treilea este passim (Pl. 37/8).

20.0. Vasele miniatură sunt în număr de 11 (=0,36%). Predominarea pe niveluri este Lt II 1, 2, 3 m, 4 și 5.

20.1. Pahar cu corpul globular, buza oblică spre interior și teșită drept. Gr. 29.

20.2. Castron tronconic cu picior inelar (Pl. 23/10). Niv. Lt II 1

20.3. Buză de vas mic (cupă ?) lucrat la roată. Nivelul Lt II 1.

20.4. Vas borcan de tip 1, Loc. 2 (Pl. 23/4).

20.5. Vas borcan de tip 3. Pe corp 4 proeminențe tronconice între care se află un decor de linii în "X" incizate (Pl. 25/5). Nivelul Lt II 2.

20.6. Vas bitronconic cu 9 proeminențe conice pe diametrul maxim ce-i dau o formă stelară (Pl. 15/6). Gr. 32.

20.7. Vas în forma unui trunchi de sferă relativ alungită (Pl. 23/5). gr. 21.

20.8. Vas din nivelul Lt II 3.

www.mnir.ro

20.9. Vas borcan cu corpul cilindric și prevăzut cu 4 alveole (Pl. 23/3). Nivelul Lt II 4.

20. 10. Cățuie - strachină tronconică (Pl. 33/10). Nivelul Lt II 5.

20.11. Strachină cu buza verticală și rotunjită, iar fundul drept (Pl. 23/6). Loc. 9.

In afara acestora, s-au mai descoperit și alte câteva miniaturi de vase - cană (Pl. 33/16) sau bol (Pl. 33/6) - dar care, fiind puțin mai mari, au fost clasificate la categoriile respective.

21. Din import provin 6 fragmente de vase (=0,19%) elenistice. Cinci dintre ele au fost descoperite în nivelul Lt II 1, iar unul în nivelul Lt II 2.

22.0. Fragmente de amfore s-au descoperit într-un număr foarte mare, fără însă a se putea preciza numărul vaselor. De aceea ele n-au fost numărate. După aspectul lor general, ele par a aparține celor de Rhodos, Pseudo-Cos (Pl. 42/3; Gr. 12) și Cnidos.

22.1. Amforele dintr-o pastă cărămizie au fost descoperite în cvasitotalitatea nivelurilor și complexelor. Se remarcă o amforă aproape întreagă descoperită pe fundul gropii din Loc. 10. Pe partea superioară a celor două torți se află imprimată câte o ștampilă identică. Inscripția, dispusă pe trei rânduri într-un dreptunghi, este următoarea: ΕΠΙ....ΚΛΕΥΧ/ ΑΝΑ [=ΑΝ]ΔΡΥ/ ΚΝΙ [ΔΙ].Ο. Ea suprapune simbolul: sus măciucă spre stânga; jos caduceu spre dreapta. Amfora, după formă, este de tip rhodian, dar ștampila este cnidiană. Datarea ei este fixată în al treilea sfert al sec. II a. Chr[8] (Pl. 41/1). Groapa aparține nivelului Lt II 2

Alături de amfora menționată mai sus s-a mai găsit și o porțiune din gâtul și toarta unei alte amfore, de astă dată rhodiană (Pl. 42/2), Inscripția, dispusă într-un dreptunghi, pe două rânduri, este următoarea:ΕΠΙ ΑΡΣΤΟ/ΝΟΜΟΥ ΠΑ(ΝΑΜΟΥ). Ea datează din perioada V (146 - 108 a. Chr)[9]

22.2. Amforele dintr-o pastă albicioasă apar doar în primele două niveluri.

22.3. Câteva fragmente de amfore dintr-o pastă cenușie apar în Gr. 12 din nivelul Lt II 4.

22.4. Un fragment ce pare a proveni dintr-o amforă locală a apărut în nivelul Lt II 2.

Pe baza tuturor celor prezentate mai sus, precum și din datele menționate în Tabelul II se pot stabili următoarele:

1.a. Dintr-un total de 3159 piese ceramice 956= 30,28% au fost descoperite în nivelul Lt II 2, 526= 16,65% în nivelul Lt II 5, 498= 15,76% în nivelul Lt II 1, 568= 17,98% în nivelul Lt II 3 și 297= 9,40% în nivelul Lt II 4.

www.mnir.ro

1.b. 1425 piese (45,11%) provin din complexe, iar 1734 (= 54,89%) din strat.

2. Tipul cel mai răspândit îl reprezintă borcanul cu 1159 piese (= 36,69%), urmat de fructieră cu 587 piese (= 18,58%) și cană cu 536 piese (= 16,97%).

3. Importurile, cu excepția amforelor, sunt în număr relativ mic (6= 0,19%) și predomină în primele două niveluri.

4. In nivelurile Lt II 3-5 se întâlnește decorul pictat - dungi de vopsea roșie - și lustruit pe ceramica lucrată la roată. Cantitativ numărul pieselor nu este mare 13 pictate și 8 lustruite - dar el este important pentru evoluția ceramicii geto-dacice din Câmpia Dunării.

5. Ceramica lucrată cu mâna predomină în toate nivelurile în raport cu cea lucrată la roată. per total, din 3154 piese 2043= 61,67% sunt lucrate cu mâna și 1116= 35,33% la roată. Diferența mai mare se întâlnește în primele trei niveluri (316/182 in nivelul Lt II 4 și 663/293 în nivelul Lt II 2) și 386/182 în Lt II 3.

6. Cronologic, majoritatea ceramicii se încadrează în perioada stabilită prin cercetări anterioare - a doua jumătate a sec. II - sfârșitul sec. I a. Chr/inceputul sec. I p. Chr. Doar câteva vase fragmentare sunt specifice sec. IV - III a. Chr.

www.mnir.ro

1. Opinii privind datarea și traseul valului a se vedea la R. Vulpe în *SCIV*, VI, 1955, 1-2, p. 247; *MCA*, III, 1957, p. 235-241; V, 1959, p. 339 - 341; VI, 1959, p. 320; *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966, p. 30.

2. R. Vulpe, VI, 1955, 1-2, p. 247, Pl. 8-9; *MCA*, III, 1957, p. 235-240.

3. A. Vulpe, *Dacia* N. S., 9, 1965, p. 106 și urm.

4. M. Babeș, *SCIVA*, 34, 1983, 3, p. 196 - 219.

5. I. Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei...*, p. 241, nr. 326; N. Lupu, *Tilișca*, Buc, 1989, p. 79, pl. 27/32; T. Kolnik în vol. *Die römische okkupation nördlich der Alpen zur zeit des Augustus*, *Aschendorff*, 1991, p. 76, Pl. 4/2-3.

6. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj - Napoca, 1979, p. 125, Pl. 73/23,24; W. M. Werner, *Eisen zeitliche Tresen an der unteren und mittleren Donau*, PBF, XVI, 4, München, 1988, p. 48 - 51.

7. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, op. cit., p. 115 - 116, Pl. 56/11; 57/14.

8. Descifrarea N. Conovici. Vezi și V. Grace, *Hesperia*, III, 1934, p. 259, nr. 164 - 167; Supl. VIII, 1949, p. 188, nr. 11, pl. 19/9; supl. X, 1956, p. 155 - 156, nr. 142 - 144.

9. Descifrare N. Conovici. Vezi și M. Nilsson, nr. 109; Hiller, 78.

www.mnir.ro

La section П. située perpendiculaîrement sur le milieu de la côte d'ouest de l'établissement, a une loigeur de 27 m et une largeur de 8 m.

Stratigraphie

1. Argile brune - jaune, sans materiaux archeologigues

2. Argile brune ouverte avec des taches grises. Elle constitue le niveau Bronze I - civilisation Glina.

3. Terre brune foncée, Bronze II - III de la fin de l'âge du bronze.

Pendant une étape finale de l'âge du bronze la côte d'ouest du promontoire a été fortifiée à l'aide d'un vallum aujourd'hui haut de 1,80 m, large de 4-5 m dans sa partie superieure et 7 m à sa base.

4. Terre sableuse brulée rouge.

5. Terre brune.

6. Lentille de sable jaune.

7. Lentille de terre grise blanchâtre.

Les lentilles 6 et 7 se trouvent d'habitude à la base du vallum ou vers la partie d'ouest. Dans le vallum on a trouvé parfois des "gallettes" en terre cuite.

8. Terre grise-brune et pigmentée appartenant à une phase postérieure à la civilisation Tei.

9. Terre brune-grise. Hallstatt pré-Basarabi (Ha I) et Basarabi (Ha II).

10. Terre grise-claire. Laténe II 1

11. Terre grise-châtainé. Laténe II 2

12. Sable jaune

13. Terre de remplissage avec du charbon, tessons, etc.

14. Terre grise avec des taches châtaines. Laténe II 3

15. Terre grise. Laténe II 4

16. Terre châtaine avec des cailloux dans la partie supérieure. Nivellement.

17. Terre noire. Laéne II 5.

18. Décombres

www.mnir.ro

I. Le niveau Bronze I - Civilisation Glina

Il contenait les fosses 11 et 20, ainsi que les âtres 20 (de très grandes dimensions et ovale) et 21.

II. L'habitat Bronze II et III

Il contenait l'hutte no.3 avec l'âtre no.5, l'hutte no.4 avec l'âtre no.6, les huttes 12 et 13 ainsi que l'âtre no. 22 rectangulaire. De même à cet habitat peuvent appartenir les fosses no. 7, 10 et 23.

Les objets appartienent autant à la civilisation Tei que à une phase finale de l'âge du bronze.

III. L'habitat hallstattien (Ha I et II)

Les fouilles n'ont pas pu faire un departagement typologique des materiaux Ha I et II.

L'hutte no.5 etait enfouillée, l'hutte no.6 demienfouillée contenait l'âtre no. 8. En liaison avec celuici était l'âtre no. 9.

L'hutte no. 11 etait enfouillée et contenait l'âtre no. 7. Comme fosses à cette époque appartienent les no. 3, 4 et 5 ainsi que l'âtre no. 24. De même on doit remarquer un grupe compacte de tessons appartenant au niveau Ha I (Pré - Basarabi).

IV. L'habitat d'époque Laténe

1) L'habitat Laténe ancien (Lt I) est représenté par quelques tessons qui datent des IVe - IIIe siècles av. J. C.

2) L'habitat Laténe récent (Lt II) contient un grand nombre de complex.

L'hute no.1 était de grandes dimensiuns +8+ +5 m et appartenait au niveau Lt II 1. Dans la zone centrale de la moitié nord se trouvaient trois âtres superposes qui nous sugèrent l'existance d'un certain rituel concernant la purification par l'aide du feu du terrain. L'âtre no. 1 représente l'endroit où on a efectué le ritual. L'âtre no. 2 représente un autel, de même que l'âtre no. 3 décoré au centre avec un cercle incisé. Tout prés du coin de NO. à l'exterieur, se trouvait un grand vase (dolia) de provisions.

L'hutte no 2 était enfouillée et appartenait au niveau Lt II 2. Près d'elle et peut être en liason avec elle se trouvait l'âtre no. 4.

L'hutte no. 7, du niveau Lt II 3, se presentait sous la forme d'une masse compacte de debris.

L'hutte no. 8, du niveau Lt II 1, contenait l'âtre no. 15; l'hutte no 9, du niveau Lt II 5 contenait l'âtre no. 17; l'hutte no. 10, demienfouillée, appartenait au niveau Lt II 2.

www.mnir.ro

En ce qui concerne les fosses elles appartiennent: au niveau Lt II 1 les fosses 16, 26, 29, 30,-33; au Lt II 2 les no. 9, 15, 19; au niveau Lt II 2 ou 3 les fosses 18, 24, 25, 32; au niveau Lt II 3 les no. 1, 2, 14, 17, 21; au Lt II 4 les no. 12 et13; au niveau Lt II 3-5 la fosses no. 27 et au Lt II 5 les no. 22, 28, 31. Plus intéressantes sont la fosses no. 21 - dans laquelle, au fond, était deposé un crâne de béte à cornes - et la fosse no. 32 qui contenait un four.

Les âtres 10, 11, 13, 16, 18, 19 étaient aplatisées, tandis que les no. 12, 14 étant surélèvées et avec les côtes obliques nous les considerons comme des âtres - autel. L'âtre no. 23, surposée de déchets de bronze, était probeblement un âtré d'atelier. On doit remarque que l'âtre no. 11 était renversée sur place, tandis que les âtres 25, 26 et27 n'ont pas été achevés.

Par niveaux, au Lt II 1 appartiennent les âtres 13, 18, 19; au Lt II 2 le no. 14; au Lt II 3 les 16, 23; au Lt II 4 les no. 10, 25, 26, 27; et au Lt II 5 les no. 11, 12.

Pour les objets d'inventaire on doit voir les Tableaux no. I - metal, verre, os, pierre et terre cuite - et no. II - pour la céramique. De ce dernier il ressort:

1.a D'un total de 3053 pièces céramiques 953= 31,21% ont été découvertes dans le niveau Lt II 2, 525= 17,19% dans Lt II 5, 495= 16, 21% dans Lt II 1, 468= 15,33% dans Lt II 3 et 297= 9,73% dans Lt II 4.

1.b 1319 pièces (=43,20%) proviennent des complexes et 1734 (=56,79%) des couches.

2. Le type le plus rependu est le bocal (1096 pièces= 35,90%) suivit par la fruitière (571= 18,70%) et la tasse (528= 17,29%).

3. Les pièces importées, à part lés amphores, sont relativement peu nombreuses (6= 0,19%) et prédominent dans les premièrs deux niveaux.

4. Dans les niveaux Lt II 3 - 5 ont rencontre le décor peint et poli.

5. La céramique travaillée à la main prédomine dans tout les niveaux; 1876 piéces= 61,44%

6. Du point de vue chronologique la céramique, en grande partie, date de la deuxième moitié du IIe siècle - fin du Ier siècle av. J. C/commencement du Ier siècle ap. J. C.

www.mnir.ro

Pl. 1 Popești 1988 - 1991. Secțiunea П - profilele pereților și planul complexelor de epocă Latène.

Pl. 2 Popești 1988 - 1991. Secțiunea П - planul complexelor din epoca bronzului și Hallstatt.

Pl. 3 Obiecte atribuite epocii bronzului: 1) Fragment de vas, nivelul Br. II - III; 2) Fusaiolă plată, nivelul Br. I; 3) Fragment de vas, nivelul Br. I; 4) Fragment de vas, tip Glina, descoperit în Gr. 9 Lt; 5, 6, 8) Răzuitoare din silex, nivelul Br. I; 7) Răzuitor din silex, Gr. 20 Br. I.

Pl. 4 Obiecte din os și metal: 1) Vârf de săgeată din bronz, cultura Tei V (sau Hallstatt); 2) Bară din bronz descoperită în nivelul Lt II 5; 3) Sfredel - daltă din bronz, Gr. 10 Br. II; 4) Ac din cupru (bronz ?), Loc. 5 Hallstatt; 5) Piesă (fibulă ?) din bronz, nivelul Lt II 5; 6) Spatulă din os, nivelul Br. II; 7) Nasture din bronz, Br. II - III; 8) Brățară (?) din fier, nivelul Lt II 5; 9) Inel din bronz, nivelul Br. II - III; 10) Placă din bronz, nivelul Lt II 5; 11) Placă din bronz, nivelul Lt II 4.

Pl. 5 Obiecte aparținând locuirii Br. II - III: 1) Vas; 2) Fusaiolă; 3) Răzuitor din silex; 4) Răzuitor - lamă din silex, Loc. 4; 5) Vas cu corpul rectangular, descoperit în Gr. 9 Lt.

Pl. 6 Fragmente ceramice din epoca bronzului: 1, 3, 4, 6-8) Cultura Glina; 2, 5) Cultura Tei V.

Pl. 7 Fragmente ceramice (1, 4, 8, 9) și fusaiole (2, 3, 5-7) hallstattiene.

Pl.. 8 Fragmente ceramice (1-4, 7) și fusaiole (5, 6) descoperite în Groapa 4 hallstattiană.

Pl. 9 Fragmente ceramice hallstattiene (1-5) și Tei V (6): 1) Vas descoperit pe fundul Gropii 22 Lt; 2-5) Fragmente ceramice descoperite în groapa 9 Lt; 6) Fragment ceramic.

Pl. 10 Fragmente ceramice, cultura Basarabi: 1) Buză de castron descoperită în Groapa 9 Lt; 2) Ceașcă; 3) Buză de vas.

Pl. 11 Fragmente ceramice hallstattiene: 1) Cană din Gr. 4; 2, 7) Străchini; 3, 5) Castroane; 4, 6) Cană - ceașcă.

Pl. 12 Fragmente ceramice hallstattiene.

Pl. 13 Planul și profilul vetrelor 1-3 din Locuința 1 Lt.

Pl. 14 Planul și profilul vetrei 12 Lt.

Pl. 15 Obiecte descoperite în locuirea Lt: 1) Vârf de corn din nivelul Lt II 4; 2) Colț de mistreț, Nivelul Lt II 5; 3) Picioare de figurină din lut ars, nivelul Lt II 4; 4)

www.mnir.ro

Figurină zoomorfă, nivelul Lt II 4; 5) Sferă din lut ars, nivelul Lt II 5; 6) Vas miniatural, Gr. 32; 7) Fragment de brățară din bronz, Loc. 1; 8) Fragment de brățară din bronz, Loc. 7; 9) Saltaleone din bronz, Ha I, Loc. 1; 10) Verigă din bronz, nivelul Lt II 5; 11) Monetă geto-dacică, nivelul Lt II 2; 12) Inel din argint, nivelul Lt II 3; 13) Pandantiv - clopoțel din bronz, nivelul Lt II 2; 14) Mărgea din sticlă, Gr. 22; 15) Vârf de săgeată din fier, nivelul Lt II 2; 16) Mărgea din sticlă, Loc. 1; 17) Mărgea din sticlă, nivelul Lt II 4; 18) Mărgea din lut ars, Loc. 2; 19) Mărgea din lut ars, nivelul Lt II 4.

Pl. 16 Obiecte din metal descoperite în locuirea Latène: 1) Cuțit din fier, Loc. 2; 2) Cosor din fier, Loc. 2; 3) Fragment de foarfecă din fier, nivelul Lt II 5; 4) Garnitură din bronz, nivelul Lt II 5; 5) Garnitură din bronz, Gr. 9; 6-9) Tablă din bronz, nivelul Lt II 5; 10) Tablă din bronz, nivelul Lt II 2; 11) Placă din bronz, nivelul Lt II 2; 12) Placă de centură din bronz și fier, passim; 13) Cui - piron din fier, Loc. 2; 14) Cosor din fier, nivelul Lt II 2-3; 15) Cuțit din fier, nivelul Lt II 5; 16) Cuțit din fier, nivelul Lt II 2.

Pl. 17 Obiecte din metal: 1) Fragment de sabie, passim; 2) Psalie din fier, passim; 3) Belciug din fier, passim; 4) Teacă din bronz, nivelul Lt II 5; 5) Suport de cazan din bronz, Gr. 8; 6) Crampon din fier, nivelul Lt II 5; 7) Bară din fier, Loc. 1; 8) Piesă din fier, nivelul Lt II 5; 9) Cheie din fier, passim; 10-11) Fragmente de fibule din bronz, Loc. 10; 13) Fibulă din fier, Loc. 10; 14) Vârf de săgeată din fier, nivelul Lt II 5.

Pl. 18 Obiecte din metal (1-7) și lut ars (8-11): 1) Piron din fier, nivelul Lt II 4; 2) Fragment de cataramă din fier, nivelul Lt II 3; 3) Topor din fier, nivelul Lt II 4; 4-5) Table din bronz, Loc. 1 și nivelul Lt II 4; 6) Bară - belciug din fier, nivelul Lt II 5; 7) Cosor din fier, nivelul Lt II 2; 8-9) Lustruitoare, nivelul Lt II 3 și Gr. 32; 10) Fusaiolă, Gr. 9; 11) Fusaiolă - mărgea, Gr. 27.

Pl. 19 Obiecte din piatră; 1-3) Cute din nivelurile Lt II 3, 4 și Gr. 32; 4) Lustruitor din nivelul Lt II 3-4.

Pl. 20 Greutăți (1, 2) și fusaiole (3-12): 1, 6, 12) nivelul Lt II 5; 2) Gr. 9; 3, 9) nivelul Lt II 1; 4, 5, 8, 11) nivelul Lt II 4; 7) passim; 10) Gr. 29.

Pl. 21 Obiecte din lut ars: 1) Placă discoidală, Gr. 27; 2-3) Greutăți, Gr. 9 și Loc. 9; 4-6) Rondele, Gr. 9; 7) Fusaiolă - mărgea, Gr. 9; 8) Cărămidă, nivelul Lt II 3-4

Pl. 22 Fusaiole: 1, 5) nivelul Lt II 5; 2) Loc. 9; 3) Loc. 1; 4) Gr. 13; 6) Nivelul Lt II 3; 7) Loc. 2; 8) Gr. 12.

Pl. 23 Ceramică : 1,6) Loc. 9; 1) Gr. 13; 3) nivelul Lt II 4; 4) Loc. 2; 5) Gr. 21; 7,8) nivelul Lt II 2; 9) passim; 10) nivelul Lt II 1.

www.mnir.ro

Pl. 24 Borcane lucrate cu mâna: 1) Bc. 2 din Loc. 2; 2) Bc. 2+3 din nivelul Lt II 5; 3) Bc. 3 din nivelul Lt II 1; 4) Bc. 3 din Gr. 17; 5-8) Bc. 3 din nivelul Lt II 5; 9) Bc. din Gr. 12; 10) Bc. 2 din Gr. 12.

Pl. 25 Borcane (1-4), vas borcan miniatură (5) și vas de provizii (6): 1-2) Gr. 31; 3) Bc. 1 din Gr. 28; 4) Bc. 1 din Loc. 2; 5) Bc. 3 miniatura din nivelul Lt II 2; 6) Vas de provizii gen Bc. 2 din Loc. 1.

Pl. 26 Fragmente de fructiere (1-3, 6; 7) și castroane (4,5) lucrate cu mâna (2) și la roată (1, 3-7): 1,4) Loc. 10; 2,5) Loc. 7; 3) nivelul Lt II 3; 6,7) Gr. 22.

Pl. 27 Fructiere lucrate la roată: 1) passim; 2) Gr. 15; 3,5,6) Loc. 10; 4) Gr. 29.

Pl. 28 Ceramica cu decor lustruit lucrată cu mâna (1) sau la roată (2-7): 1) Borcan din nivelul Lt II 4; 2) Fructieră din nivelul Lt II 4; 3) Picior de fructieră, passim; 4) Cană, passim; 5) Fructiera sau castron din nivelul Lt II 3; 6) cană din nivelul Lt II 5; 7) Fructieră din nivelul din nivelul Lt II 3.

Pl. 29 Fragmente de căni lucrate la roată (1, 2) și fructiere lucrate cu mâna (3,4): 1,2) Gr. 2; 3) Loc. 2; 4) Loc. 10

Pl. 30 Căni lucrate la roată și cu decor lustruit: 1-2) nivelul Lt II 5; 3) Loc. 1.

Pl. 31 Ceramică pictată (1-6) sau cu decor în relief(7): 1) Castron din nivelul Lt II 3; 2-3) Fructieră din Loc. 9; 4) Fructieră, nivelul Lt.II 3; 5-6) Căni din nivelul Lt II 5 și 3; 7) Fragment ceramic din nivelul Lt II 5.

Pl. 32 Ceramică pictată: 1-2) Căni din Gr. 12; 3) Cana din nivelul Lt II 4; 4) fragment (import ?), nivelul Lt II 1; 5-6) Fragmente din nivelul Lt II 4 și 2; 7) Cană, nivelul Lt II 5.

Pl. 33 Fragmente de vase: 1) Castron la roată, Loc.9; 2) Picior de fructieră mică, lucrată la roată, Loc. 1; 3) Cupă lucrată la roată, Gr. 27; 4) Bol-cupă lucrat cu mâna, Gr. 29; 5) Cupa lucrata la roată, Gr. 12; 6) Bl-cupă lucrat cu mâna, nivelul Lt II 1; 7) Ulcior cu scurgerea orizontală, lucrat la roată, nivelul Lt II 4; 8) Buză de cană-ulcior lucrată la roată, Loc. 1; 9) Buză de ulcior lucrat la roată, Gr. 2; 10) Cățuie, miniatură, nivelul Lt II 5; 11) Fund de cană lucrată la roată, Gr. 22 pe fund; 12) Buză de ulcior sau de unguentariu (?) lucrat la roată, nivelul Lt II 4; 13) Cupă lucrată la roată, Gr. 22 pe fund; 14) Cană lucrată cu mâna, Gr. 29; 15) Cană lucrată cu mâna, nivelul Lt II 2; 16) Cană miniatură, lucrată cu mâna, passim; 17) Ulcior lucrat la roată; Loc. 1.

Pl. 35 Obiecte din lut ars și vase ceramice: 1) Cana strecuratoare lucrată cu mâna, nivelul Lt II 2; 2-3) Fragmente de olane, nivelul Lt II 5 și passim; 4) Strecurătoare lucrată la roată, Loc. 1; 5) Ulcior lucrat la roată, nivelul Lt II 1; 6) Cană lucrată cu mâna, nivelul Lt II 5.

www.mnir.ro

Pl. 36 Cupe lucrate la roată: 1) Gr. 33; 2, 11) gr. Loc. 10; 3,7) Loc. 10; 4,5,8) Gr.9; 6) Loc. 9; 9-10) Loc. 1.

Pl. 37 Ceramică: 1) Cană de tip kantharos cu decor pictat, nivelul Lt II 3; 2) Cană de tip kantharos cu decor lustruit, nivelul Lt II 5; 3-4) Capace lucrate la roată, Loc. 1 și Gr. 32; 5) Capac lucrat cu mâna, Gr. 27; 6-7) Ceramică de import (?) cu decor pictat, nivelul Lt II 1; 8) Cană de tip kantharos lucrată la roată, passim; 9) Capac lucrat la roată, cu decor crestat, Loc. 1; 10) Capac lucrat cu mâna, Loc. 9; 11) Capac lucrat la roată, nivelul Lt II 4.

Pl. 38 Cățui: 1) Gr. 9; 2,6) nivelul Lt II 4; 3,5) Loc. 10; 4) nivelul Lt II 2; 7) Gr. 12.

Pl. 39 Cățui: 1) nivelul Lt II 4; 2-4) Loc. 2; 5) Gr. 9; 6) Gr. 21.

Pl. 40 Chiupuri mari (1, 3, 6-8) și mici (10), vase de provizii lucrate la roată (5) sau cu mâna (4), kernos (2) și râșniță din piatră (9) descoperite în locuirea geto-dacică: 1) Gr. 9; 2) nivelul Lt II 1; 3) nivelul Lt II 3; 4) nivelul Lt II 4; 5) Gr. 29; 6) passim; 7) Loc. 1; 8,10) nivelul Lt II 5; 9) Loc. 10.

Pl. 41 Ceramică (1-5) și turtă din lut ars (6): 1) Amforă cu torți ștampilate, groapa din Loc. 10; 2) Borcan 5, passim; 3) Urnă, Gr. 2; 4) Urnă, nivelul Lt II 4; 5) Buză de cană lucrată la roată, nivelul Lt II 5; 6) Turtă din lut ars, nivelul Lt II 5.

Pl. 42 1) Planul gropii din Loc. 10; 2) Amforă ștampilată din gr. Loc. 10; 3) Amforă, Gr. 12; 4) Vas - borcan, passim; 5-6) Vase, Loc. 1.

Pl. 43 Tipar (1) și boluri de tip delian (2-11): 1) Gr. 28; 2) Gr. 17; 3) Gr. 14; 4) Gr. 12; 5-8) Loc. 1; 9) Gr. 9; 10) Loc. 8; 11) Gr. 24.

Pl. 44 Boluri de tip delian: 1-4) Nivelul Lt II 3; 5) Gr. 15; 6) Nivelul Lt II 2; 7) Nivelul Lt II 1; 8-9) Loc. 9.

Pl. 45 Boluri de tip delian: 1,4) Nivelul Lt II 5; 2-3) Nivelul Lt II 4; 5) passim.

www.mnir.ro

Pl. 1 Popeşti 1988 - 1991. Section II - les profils des parois de la section et le plan des complexes d'epoque Latène.

Pl. 2 Popeşti 1988 - 1991. Section II - les plans des complexes de l'Age du Bronze et du Hallstatt.

Pl. 3 Objets de l'âge du Bronze: 1) Fragment de vase, niveau Br. II - III; 2) Fusaiole plate, niveau Br. I; 3) Fragment de vase, niveau Br. I; 4) Fragment de vase, type Glina, découvert dans la Fosse 9 Lt; 5, 6, 8) Racloirs en silex, niveau Br I; 7) Racloir en silex, Fosse 20, Br. I.

Pl. 4 Objets en os et metal: 1) Pointe de Fleche en bronze, civilisation Tei V (ou Hallstatt); 2) Barre en bronze découverte dans le niveau Lt II 5; 3) Vrille-ciseau en bronze, Fosse 10 Br. II; 4) Aiguille en cuivre (bronze?), Hutte 5 ha; 5) Pièce (fibule?) en bronze, niveau Lt II 5; 6) Spatule en os, niveau Br II; 7) Bouton en bronze, Br. II - III; 8) Bracelet (?) en fer, niveau Lt II 5; 9) Anneau en bronze, niveau Br. II - III; 10) Plaque en bronze, niveau Lt II 5; 11) Plaque en bronze, niveau Lt II 4.

Pl. 5 Objets appartenant à l'habitat Br. II - III: 1) Vase; 2) Fusaiole; 3) Racloir en silex; 4) Racloir - lame de silex, Hutte 4; 5) Vase avec le corp rectangulaire, découvert dans la fosse 9 Lt.

Pl. 6 Fragments céramiques de l'âge du bronze: 1, 3, 4, 6 - 8) Civilisation Glina; 2, 5) Civilisation Tei V.

Pl. 7 Fragments céramiques (1, 4, 8, 9) et fusaioles (2, 3, 5 - 7) hallstattiennes.

Pl. 8 Fragments céramiques (1 - 4, 7) et fusaioles (5, 6) découvertes dans la Fosse 4 hallstattienne.

Pl. 9 Fragments céramiques hallstattiens (1 - 5) et Tei V (6); 1) Vase découvert au fond de la Fosse 22 Lt; 2 - 5) Fragments céramiques découverts dans la Fosse 9 Lt; 6) Fragment céramique.

Pl. 10 Fragments céramiques, civilisation Basarabi: 1) Bord de chaudron découvert dans la Fosse 9 Lt; 2) Tasse; 3) Bord de vase.

Pl. 11 Fragments céramiques hallstattiens: 1) Tasse de la Fosse 4; 2, 7); Ecuelles; 3, 5) Chaudrons; 4, 6) Tasse.

Pl. 12 Fragfments céramiques hallstattiens.

Pl. 13 Le plan et le profil des âtres 1 - 3 de la Hutte 1 Lt.

Pl. 14 Le plan et le profil de l'âtre 12 Lt.

Pl. 15 Objets découverts dans l'habitat Latène: 1) Extremité de corne du niveau Lt II 4; 2) Deffense de sanglier, niveau Lt II 5; 3) Pieds d'une figurine en terre culte,

www.mnir.ro

niveau Lt II 4; 4) Statuette zoomorphe, niveau Lt II 4; 5) Sphère en terre cuite, niveau Lt II 5; 6) Vase en miniature, Fosse 32; 7) Fragment de bracelet en bonze, Hutte 1; 8) Fragment de bracelet en bronze, Hutte 7; 9) Saltaleone en bronze Ha I, Hutte 1; 100) Anneau en bronze, niveau Lt II 5; 11) Monnaie géto-dace, niveau Lt II 2; 12) Anneau en argent, niveau Lt II 3; 13) Pendantif-petite cloche en bronze, niveau Lt II 2; 14) Perle en verre, Fosse 22; 15) Pointe de flèche en fer, niveau Lt II 2; 16) Perle en verre, Hutte 1; 17) Perle en verre, niveau Lt II 4; 18) Perle en terre cuite, Hutte 2; 19) Perle en terre cuite, niveau Lt II 4.

Pl. 16 Objets en métal découverts dans l'habitat Latène: 1) Couteau en fer, Hutte 2; 2) Serpe en fer, Hutte 2; 3) Fragment de ciseau en fer, niveau Lt II 5; 4) Garniture en bronze, niveau Lt II 5; 5) Garniture en bronze, Fosse 9; 6 - 9) Plaque en bronze, niveau Lt II 5; 10) Plaque en bronze, niveau Lt II 2; 11) Plaque en bronze, niveau Lt II 2; 12) Plaque de ceinture en bronze et fer, passim; 13) Clou en fer, Hutte 2; 14) Serpe en fer, niveau Lt II 2 - 3; 15) Couteau en fer, niveau Lt II 5; 16) Couteau en fer, niveau Lt II 2.

Pl. 17 Objets en metal: 1) Fragment d'épée, passim; 2) Mors en fer, passim; 3) Anneau en fer, passim; 4) Fourreau en bronze, niveau Lt II 5; 5) Souport de chaudron en bronze, Fosse 8; 6) Crampon en fer, niveau Lt II 5; 7) Barre en fer, Hutte 1; 8) Pière en fer, niveau Lt II 5; 9) Clef en fer, passim; 10-11) Fragments de fibules en bronze, Hutte 10; 13) Fibule en fer, Hutte 10; 14) Pointe de flèche en fer, niveau Lt II 5.

Pl. 18 Objets en metal (1 - 70 et terre cuite (8 - 11): 1) Clou en fer, niveau Lt II 4; 2) Fragment de boucle de ceinture en fer, niveau Lt II 3; 3) Hache en fer, niveau Lt II 4; 4 - 5) Plaques en bronze, Hutte 1 et niveau Lt II 4; 6) Barre+anneau en fer, niveau Lt II 5; 7) Serpe en fer, niveau Lt II 2; 8-9) Polissoirs, niveau Lt II 3 et Fosse 32; 10) Fusaiole, Fosse 9; 11) Fusaiole-perle, Fosse 27.

Pl. 19 Objets en pierre: 1 - 3) Aiguisoir des niveaux Lt II, 3, 4 et Fosse 32; 4) Polissoir du niveau Lt II 3-4.

Pl. 20 Poida (1, 2) et fusaioles (3 - 12).

Pl. 21 Objets en terre cuite: 1) Plaque discoidale, Fosse 27, 2-3) Poids, Fosse 9 et Hutte 9; 4 - 6) Rondelles, Fosse 9; 7) Fusaiole-perle, Fosse 9; 8) Brique, niveau Lt II 3-4.

Pl. 22 Fusaioles.

Pl. 23 Céramique

Pl. 24 Vases bocal travaillés à la main.

Pl. 25 Bocaux (1 - 4), vase bocal en miniature (5) et vase pour les provisions (6).

www.mnir.ro

Pl. 26 Fragments de fruitières (1 - 3, 6, 7) et chaudrons (4, 5) travaillés à la main (2) et tournés (1, 3 - 7).

Pl. 27 Fruitières tournées.

Pl. 28 Céramique avec un décor poli, travaillée à la main (1) au Tournée (2 - 7).

Pl. 29 Fragments de brocs tournées (1, 2) et fruitièrs travaillées à la main (3, 4).

Pl. 30 Tasses tournées et avec un decor poli.

Pl. 31 Céramique peinte (1-6) ou avec le decor rn relief (7).

Pl. 32 Céramique peinte: 1-2) Tasses-brocs, Fosse 12; 3) Tasse-broc du niveau Lt II 4; 4) Fragment, importation (?), niveau Lt II 1; 5-6)) Fragments, niveau Lt II 4 et 2; 7) Tasse, niveau Lt II 5.

Pl. 33 Fragments de veses: 1) Chaudron, tourné, Hutte 9; 2)) Pied d'une petite fruitière, tourné, Hutte 1; 3) Coupe, tournée, Fosse 27; 4) Bole-coupe, à la main, Fosse 29; 5) Coupe, tournée, Fosse 12; 6) Bole-coupe, à la main, niveau Lt II 1; 7) Cruche, tournée, niveau Lt II 4; 8) Bord d'une tasse-cruche, tournée, niveau Hutte 1; 9) Bord de cruche, tournée, Fosse 2; 10) "Tasse dacique", miniature, niveau Lt II 5; 11) Fond de tasse, tournée, Fosse 22; 12) Bord de cruche ou d'un unguentarium (?) tournée, niveau Lt II 4; 13) Coupe, tournée, Fosse 22; 14) Tasse, à la main, Fosse 29; 15) Tasse, à la main, niveau Lt II 2; 16) Tasse, miniature, à la main, passim; 17) Cruche, tournée; Hutte 1.

Pl. 35 Objets en terre cuite et vases céramiques: 1) Tasse-passoire, à la main, niveau Lt II 2; 2-3) Fragments de tuiles, niveau Lt II 5 et passim; 4) Passoire, tournée, Hutte 1; 5) Cruche, tournée, niveau Lt II 1; 6) Tasse, à la main, niveau Lt II 5.

Pl. 36 Coupes, tournées.

Pl. 37 Céramique: 1) Tasse type Khantaros avec un décor peint, niveau Lt II 3; 2) Tasse type Khantaros, décor poli, niveau Lt II 5; 3-4) Couvercles, tournées, Hutte 1 et Fosse 32; 5) Couvercle, à la main, Fosse 27; 6-7) Céramique d'importation (?), décor peint, niveau Lt II 1; 8) Tasse-Khantaros, tournée, passim; 9) Couvercle, tournée, décor entaillé, Hutte 1; 10) Couvercle, à la main, Hutte 9; 11) Couvercle, tournée, niveau Lt II 4.

Pl. 38 "Tasses daciques".

Pl. 39 "Tasses daciques".

Pl. 40 Pythoi (1, 3, 6-8, 10), vases de provisions, tournée (5) ou à la main (4), Kernos (2) et moulin à main en pierre (9) découverts dans l'habitat géto-dace.

Pl. 41 Céramique (1-5) et "galet" de torchis (6): 1) Amphore avec les anses timbrées, la fosse de la Hutte 10; 2) Bocal 5, passim; 3) "Urne", Fisse 2; 4) "Urne",

www.mnir.ro

niveau Lt II 4; 5) Bord de tasse, tournée, niveau Lt II 5; 6) "Galet" de torchis en Terre cuite, niveau Lt II 5.

Pl. 42 1) Le plan de la Fosse de Hutte 10; 2) Amphore timbrée, la Fosse de la Hutte 10; 3) Amphore, Fosse 12; 4) Vase-bocal, passim; 5-6) Vasses, Hutte 1.

Pl. 43 Moule (1) et boles du type délien (2-11).

Pl. 44 Boles du type délien.

Pl. 45 Boles du type délien.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

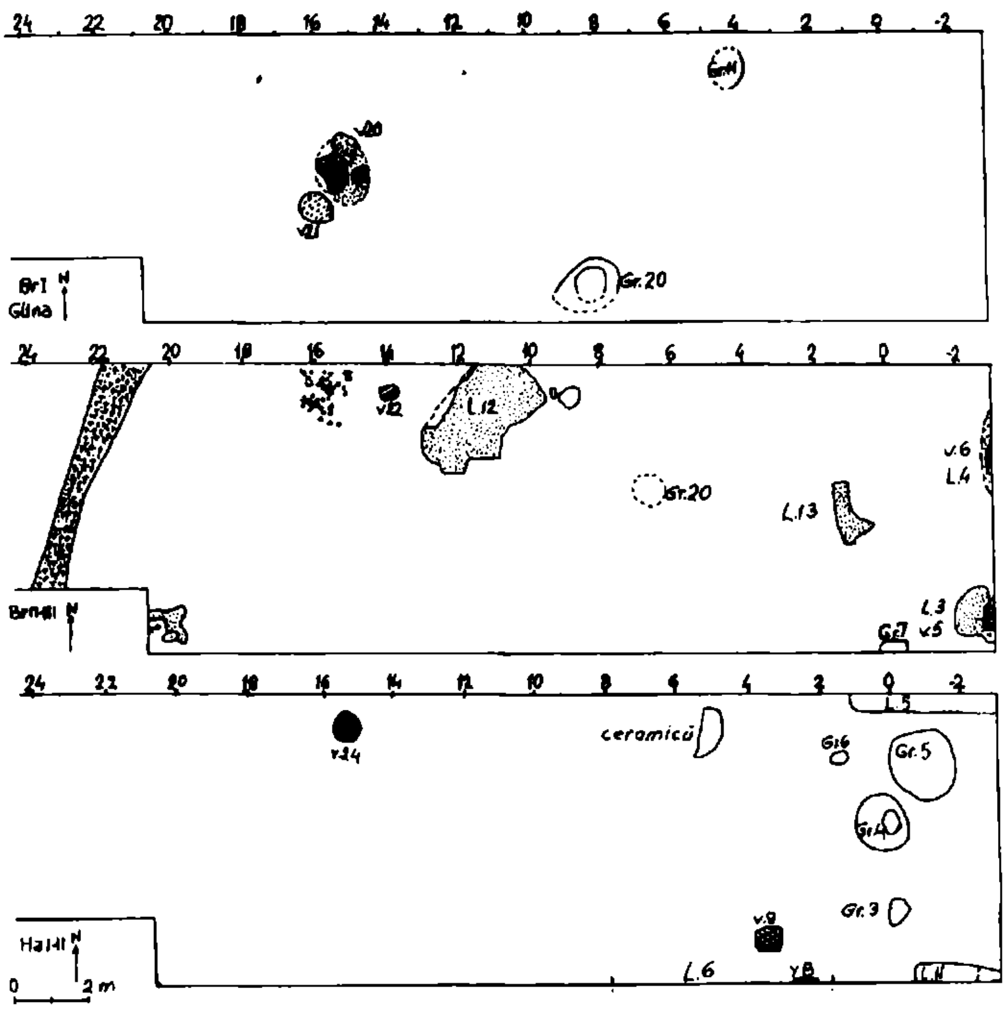

Planșa II. Popești 1988 - 1991. Secțiunea II - planul complexelor din epoca bronzului și Hallstatt.

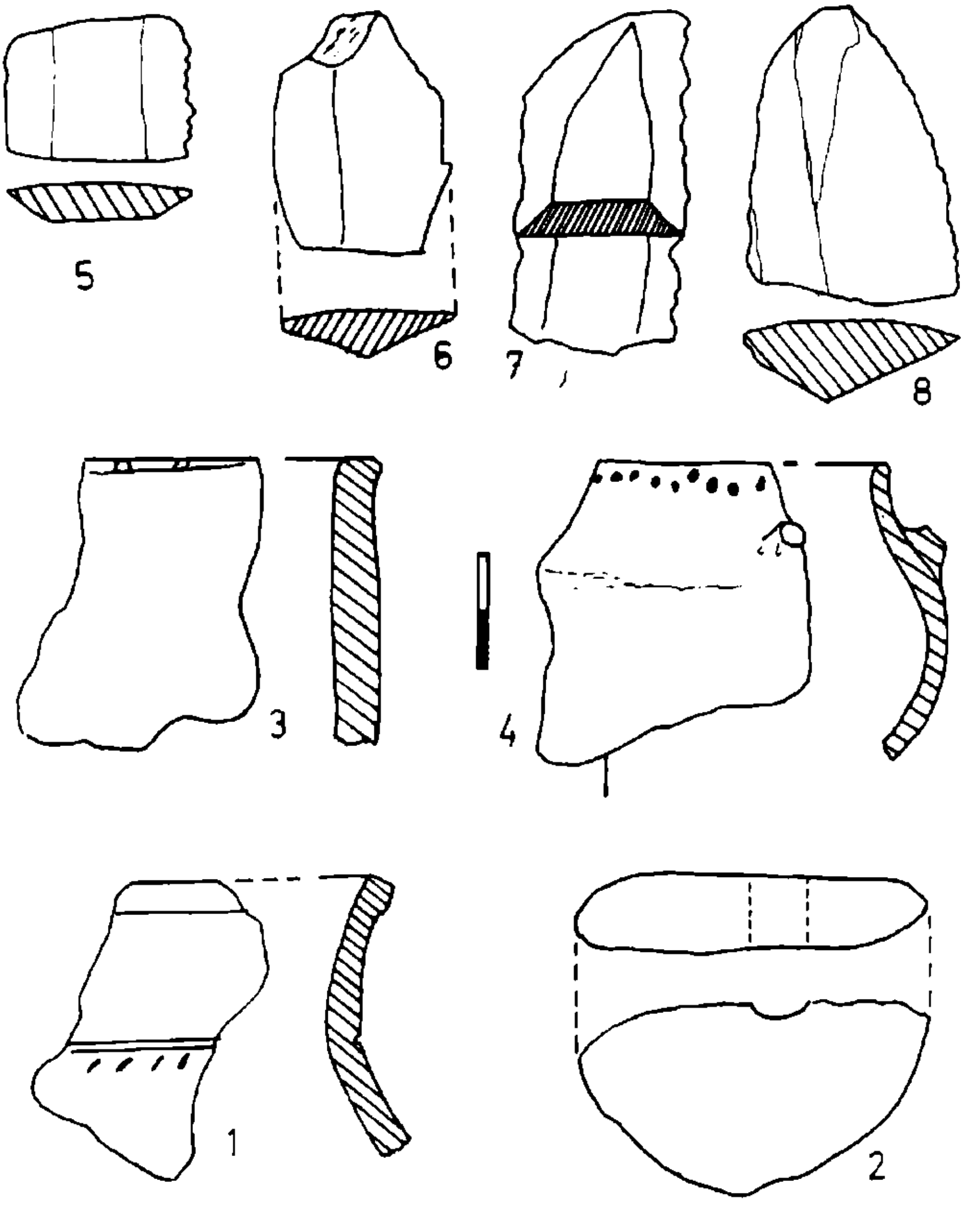

Planșa III. Obiecte atribuite epocii bronzului: 1) Fragment de vas, nivelul Br.II - III; 2) fusaiolă plată, nivelul Br.I; 3) fragment de vas, nivelul Br.I; 4) fragment de vas, tip Glina, descoperit în gr. 9 Lt.; 5, 6, 8) răzuitoare din silex, nibelul Br. I; 7) răzuitor din silex, gr. 20 Br. I.

www.mnir.ro

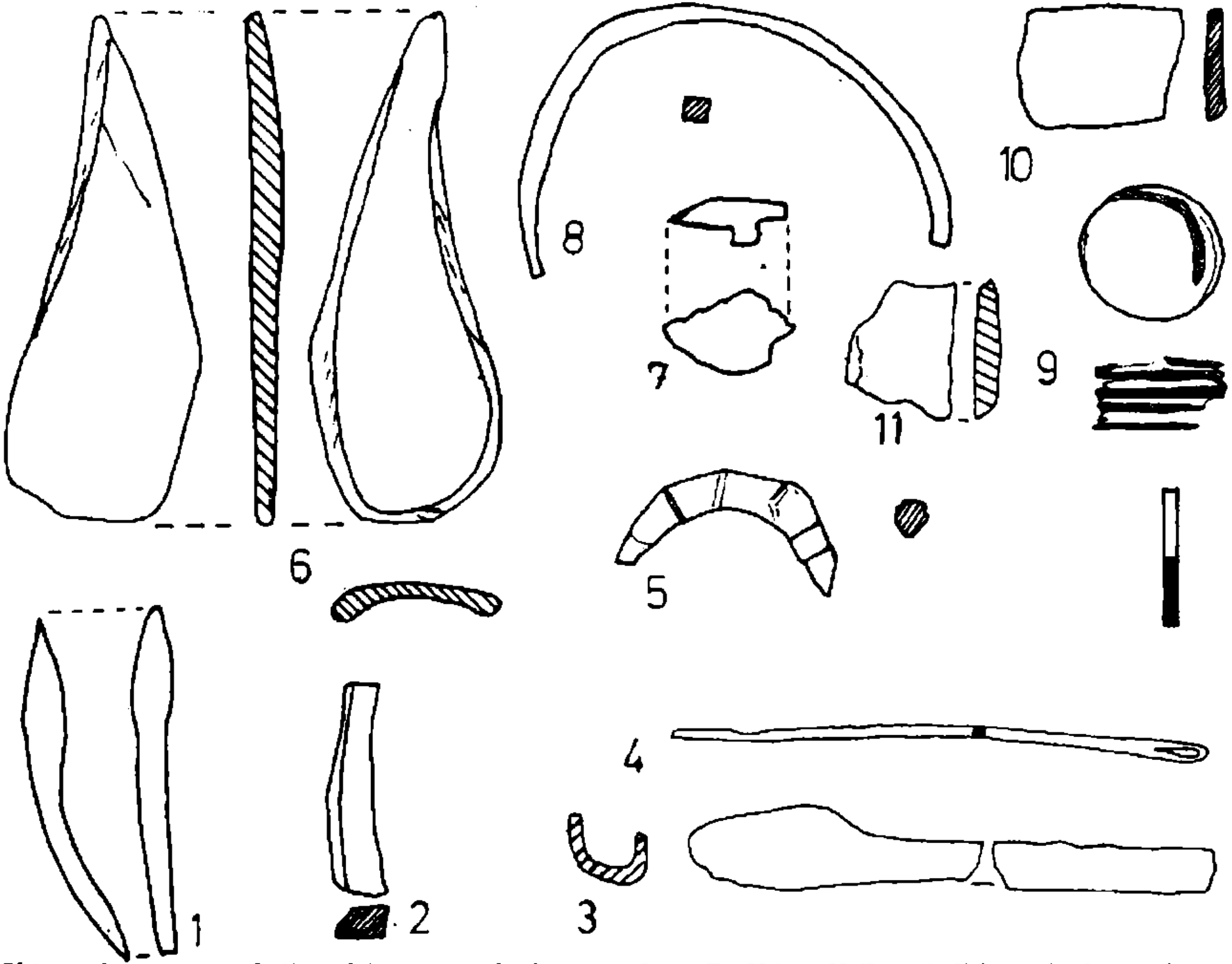

Planșa IV. Obiecte din os și metal. 1) vârf de săgeată din bronz, cultura Tei V (sau Hallstatt); 2) bară din bronz descoperită în nivelul Lt II 5; 3) sfredel - daltă din bronz, gr. 10 Br.II; 4) ac din cupru (bronz?), loc. 5, Hallstatt; 5) Piesă (fibulă?) din bronz nivelul, Lt II 5; 6) spatulă din os, nivelul Br. II; 7) nasture din bronz Br. II - III; 8) brățară (?) din fier, nivelul Lt II %; 9) inel din bronz, nivelul Br. II - III; 10) placă din bronz, nivelul Lt II 5; 11) placă din bronz, nivelul Lt II 4.

www.mnir.ro

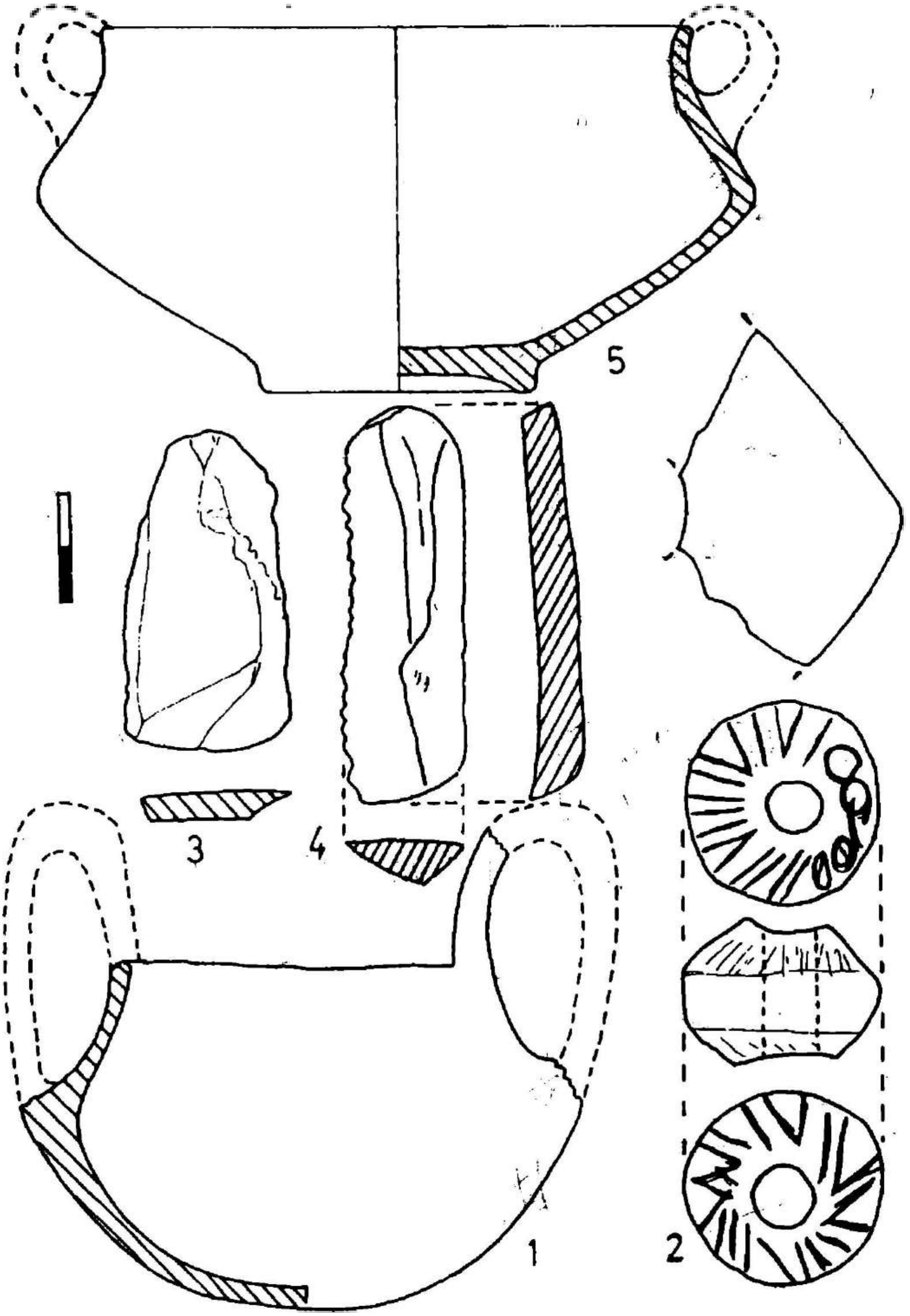

Planșa V. Obiecte aparținând locuirii Br. II - III. 1) Vas; 2) fusaiolă; 3) răzuitor de silex; 4)răzuitor - lamă din silex, loc. 4; 5) vas cu corpul rectangular, decoperit în gr. 9 Lt.

www.mnir.ro

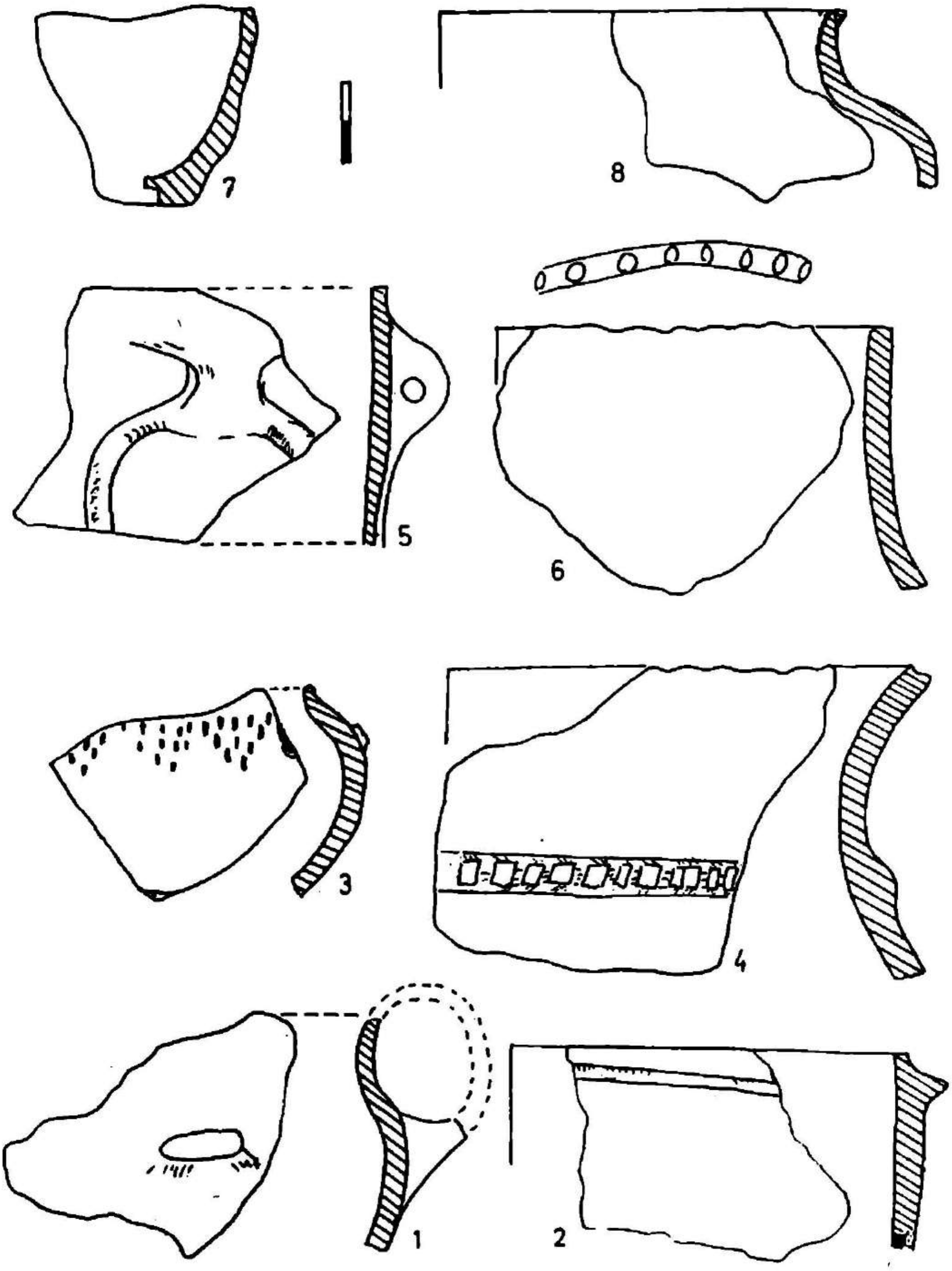

Planșa VI. Fragmente ceramice din epoca bronzului: 1, 3, 4, 6-8) Cultura Glina; 2, 5) Cultura Tei V.

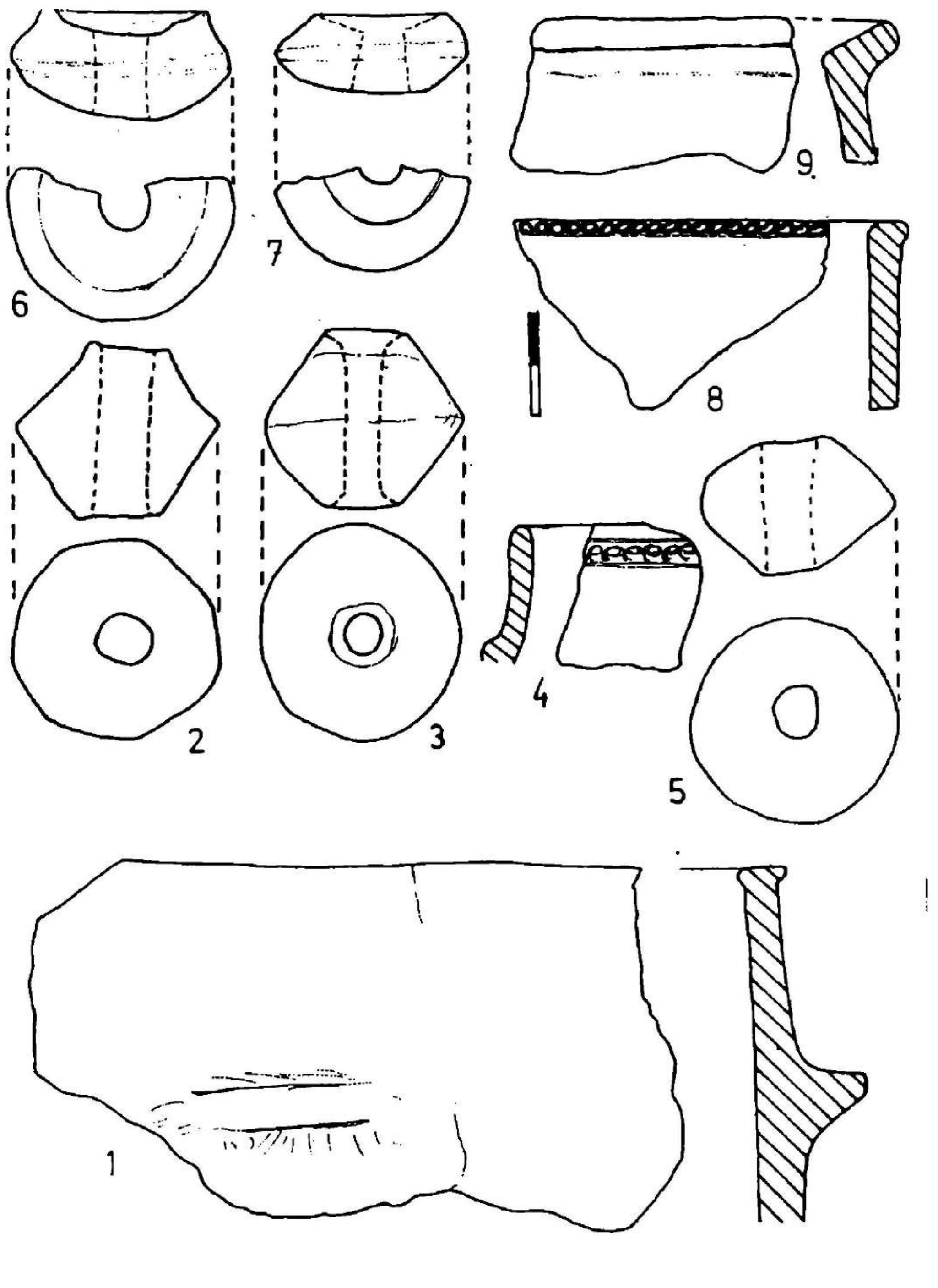

Planșa VII. Fragmente ceramice (1, 4, 8, 9) și fusaiole (2, 3, 5-7) hallstattiene.

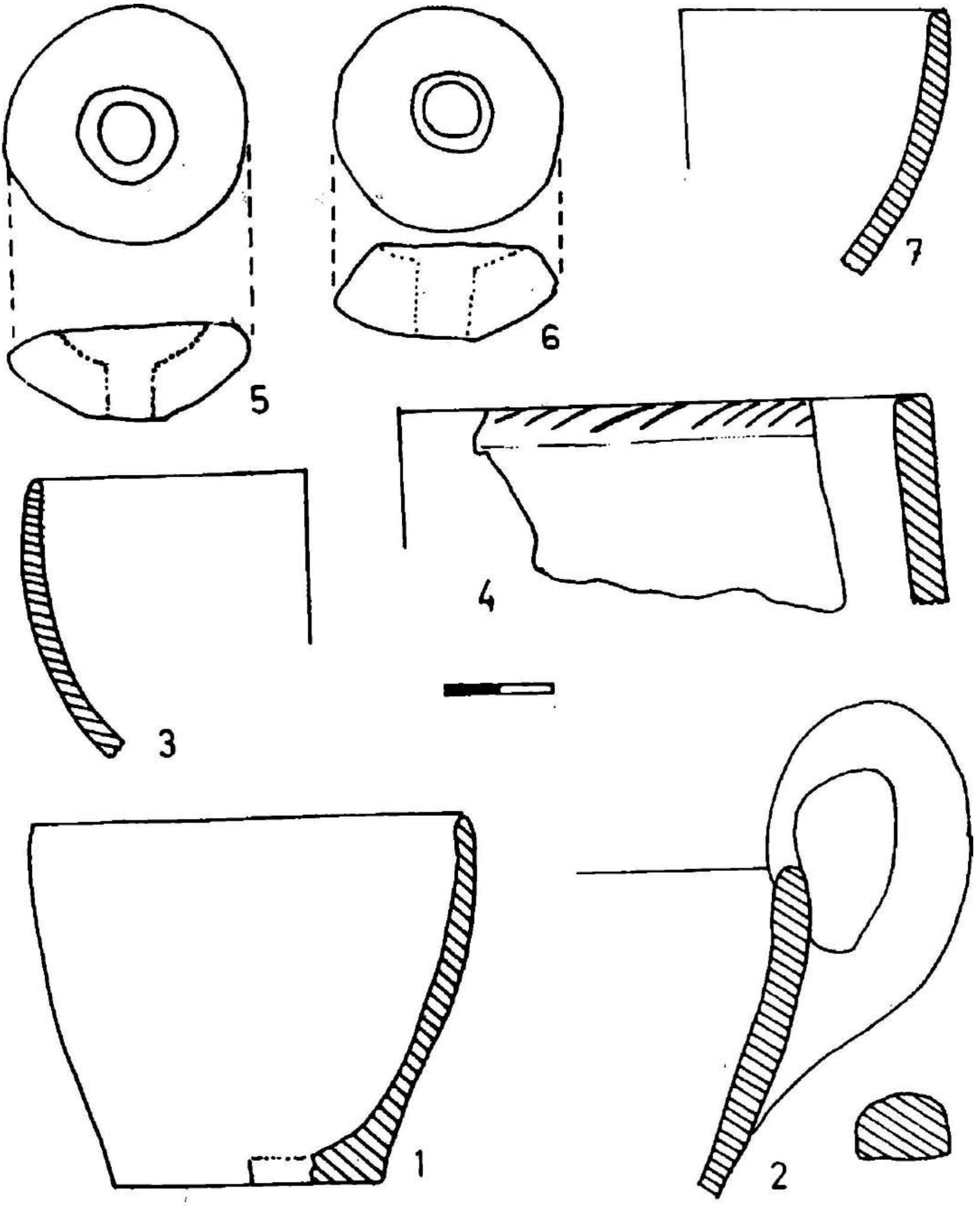

Planșa VIII. Fragmente ceramice (1-4, 7) și fusaiole (5, 6) descoperite în Groapa 4 hallstattiană.

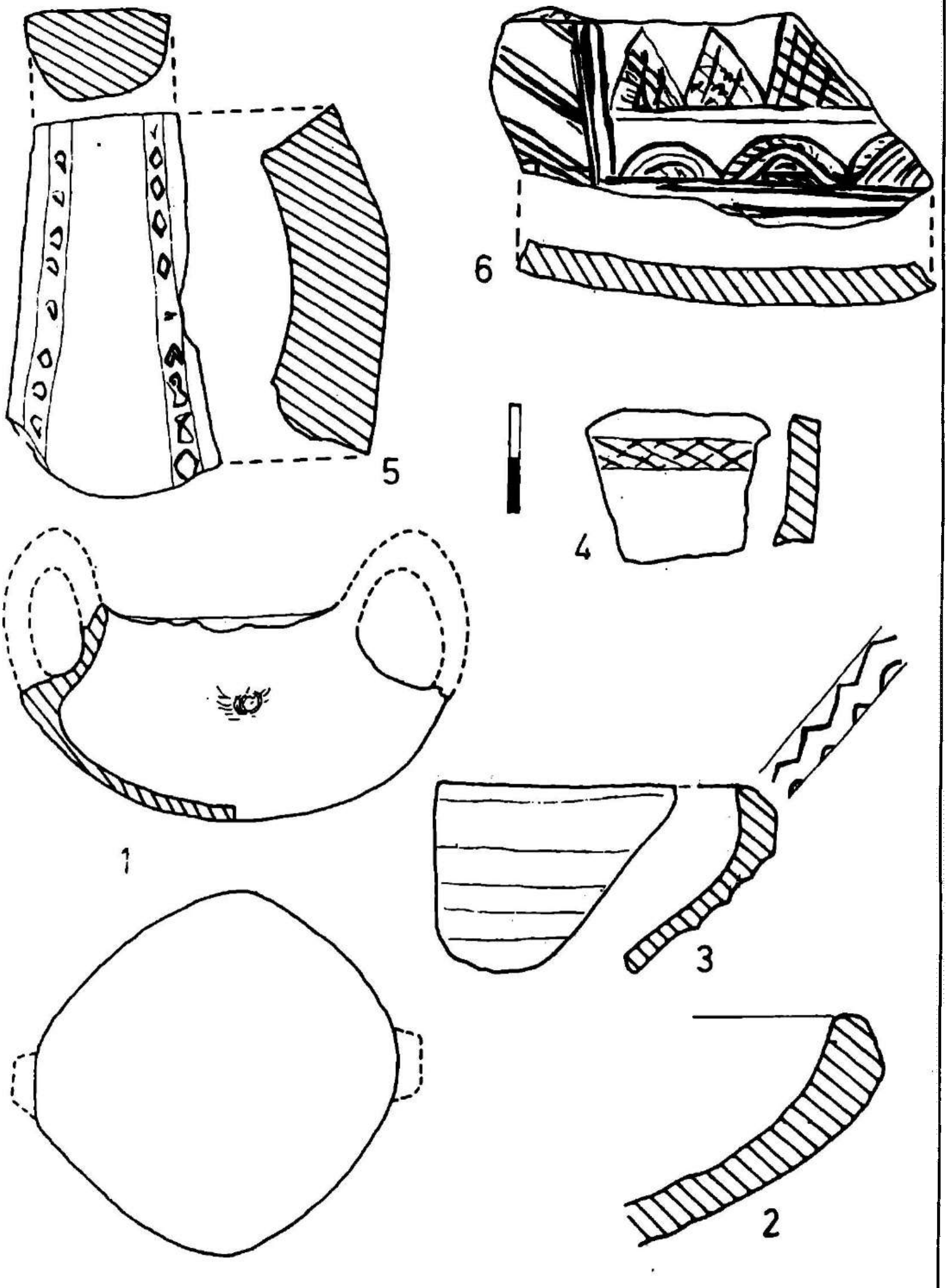

Planșa IX. Fragmente ceramice hallstattiene (1-5) și tei V (6): 1) vas descoperit pe fundul gr. 22 Lt; 2-5) fragmente ceramice descoperite în gr. 9 Lt; 6) fragment ceramic.

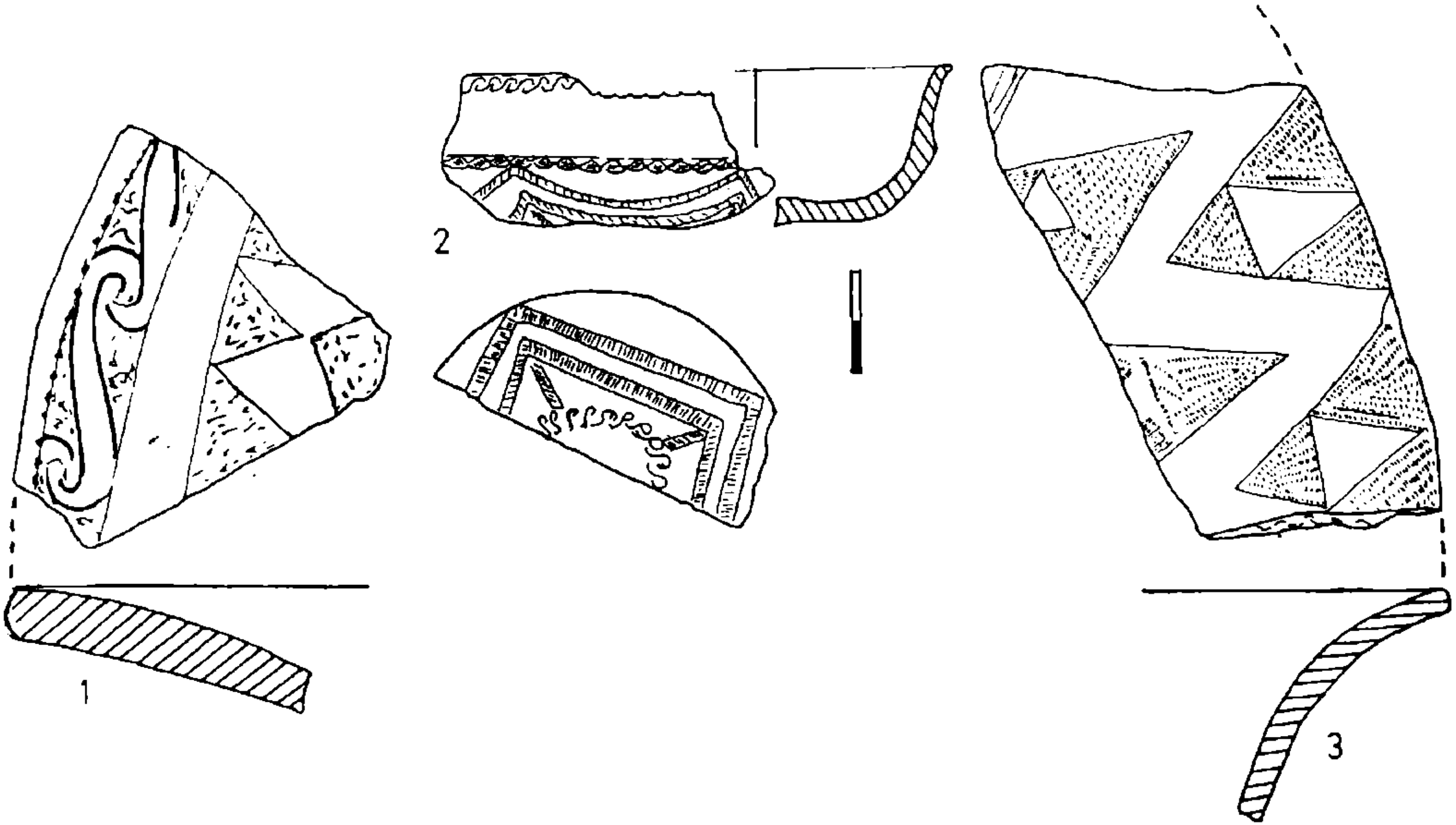

Planșa X. Fragmente ceramice, cultura Basarabi: 1) buză de castron descoperită în gr. 9 Lt; 2) ceașcă; 3) buză de vas.

www.mnir.ro

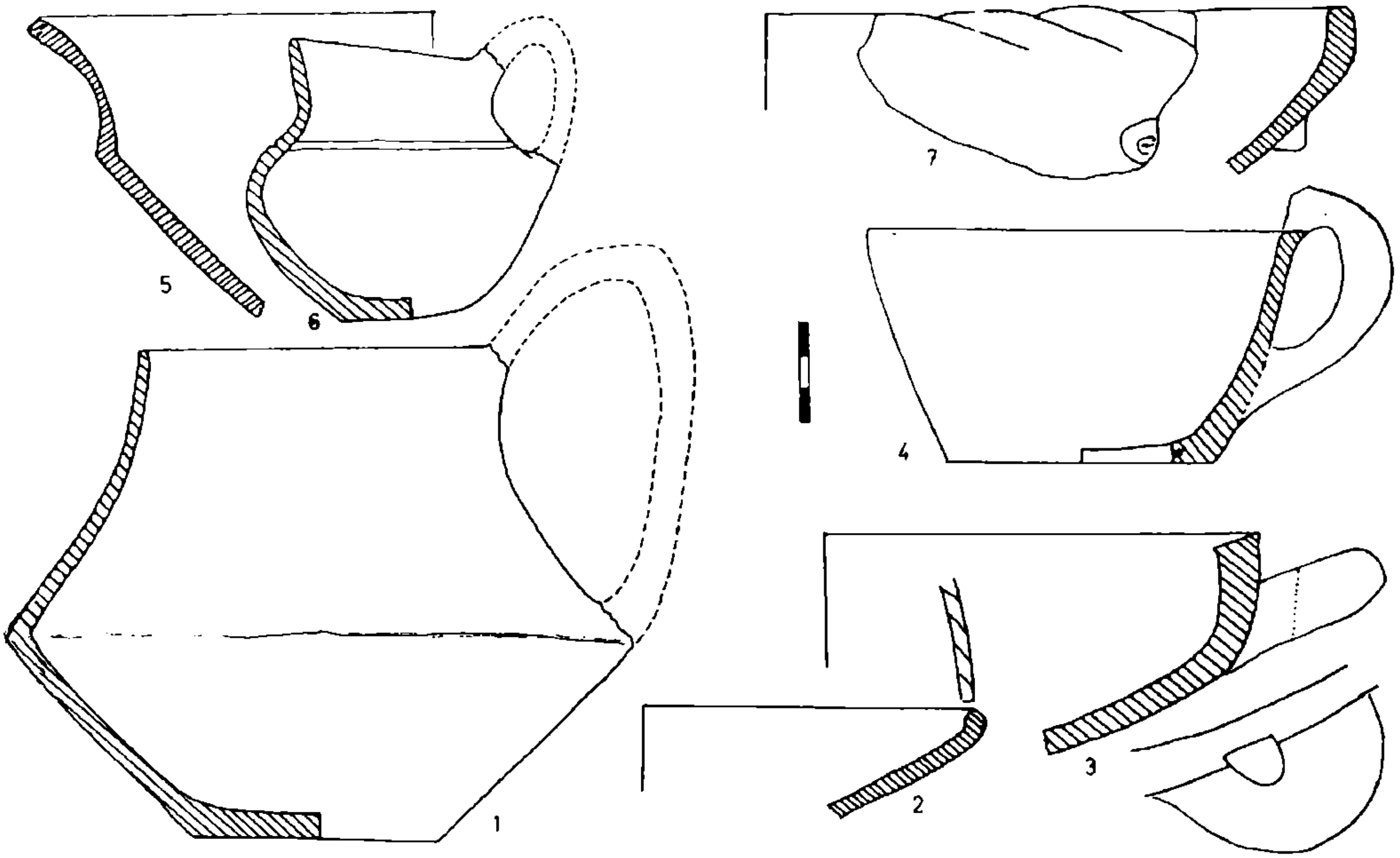

Planșa XI. Fragmente ceramice hallstattiene: 1) cană din gr. 4; 2, 7) străchini; 3, 5) castroane; 4, 6) cană - ceașcă.

www.mnir.ro

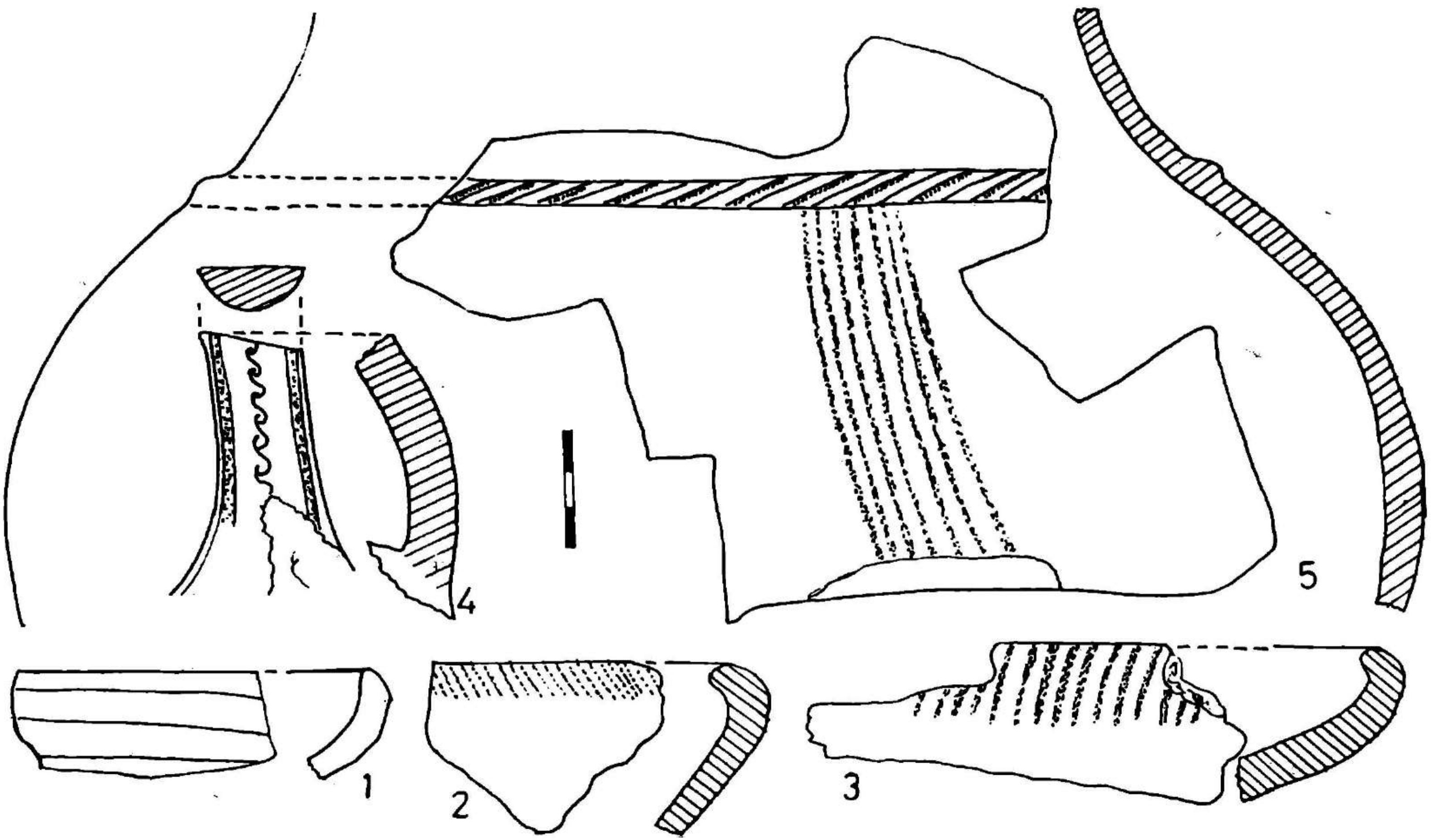

Planșa XII. Fragmente ceramice hallstattiene.

www.mnir.ro

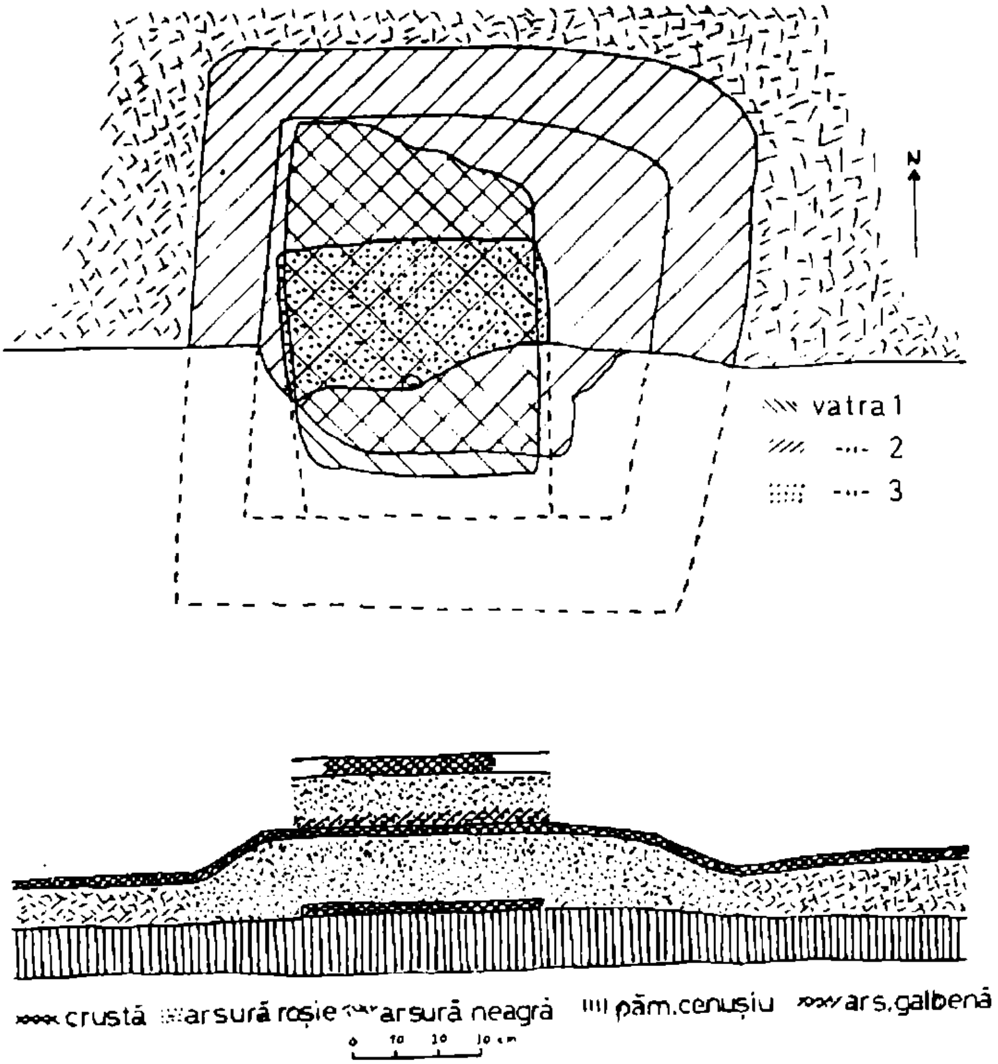

Planșa XIII. profilul și planul vetrelor 1-3 din Locuința 1 Lt.

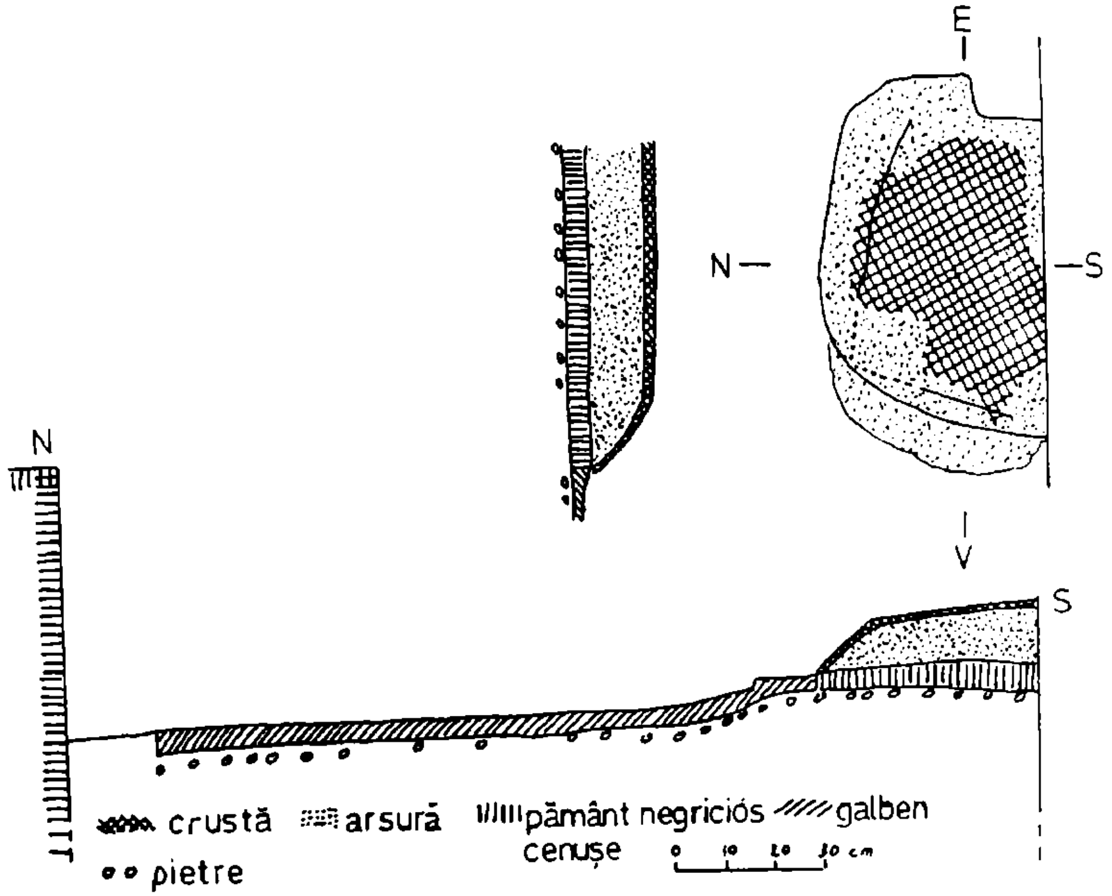

Planşa XIV. Planul şi profilul vetrei 12 Lt.

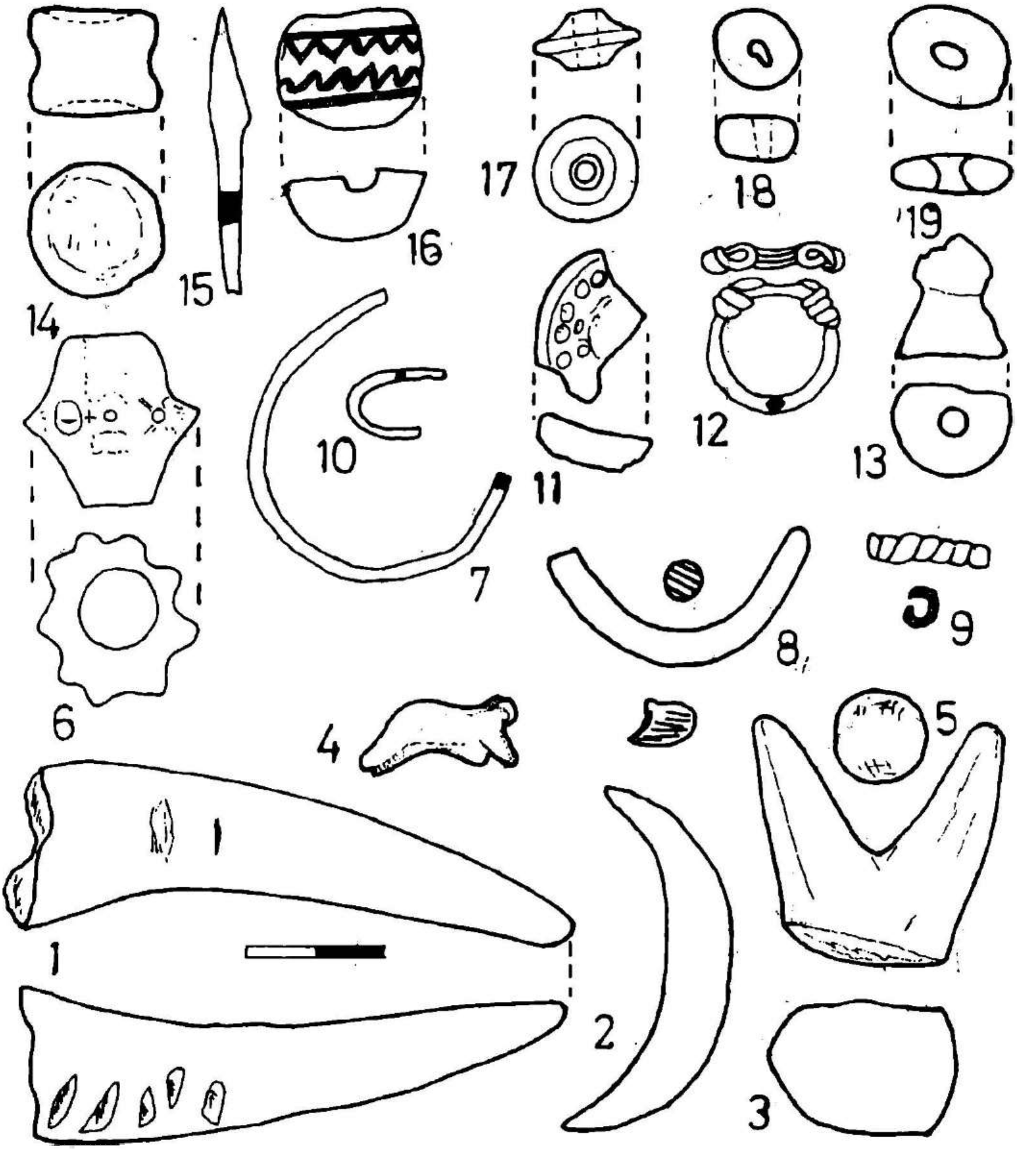

Plansa XV. Obiecte decoperite în locuirea Lt: 1) vârf de corn din nivelul Lt II 4; 2) colț de mistreț, nivelul Lt II5; 3) picioare de figurină din lut ars, nivelul Lt II4; 4) figurină zoomorfă nivelul Lt II 4; 5) sferă din lut ars, nivelul Lt II 5 6) vas miniatural, gr. 32; 7) fragment de brățară din bronz, loc. 1; 8) fragment de brățară din bronz, loc. 7; 9) saltaleone din bronz, Ha I, loc. 1; 10) verigă din bronz, nivelul Lt II 5; 11) monetă geto-dacică, nivelul Lt II 2; Inel din argint, nivelul Lt II3; 13) pandantiv - clopoțel din bronz, nivelul Lt II 2; 14) mărgea din sticlă, gr. 22; 15) vârf de săgeată din fier, nivelul Lt II 2; 16) mărgea din sticlă, loc. 1; 17) mărgea din sticlă, nivelul Lt II 4; 18) mărgea din lut ars, loc.2; 19) mărgea din lut ars, nivelul Lt II 4.

www.mnir.ro

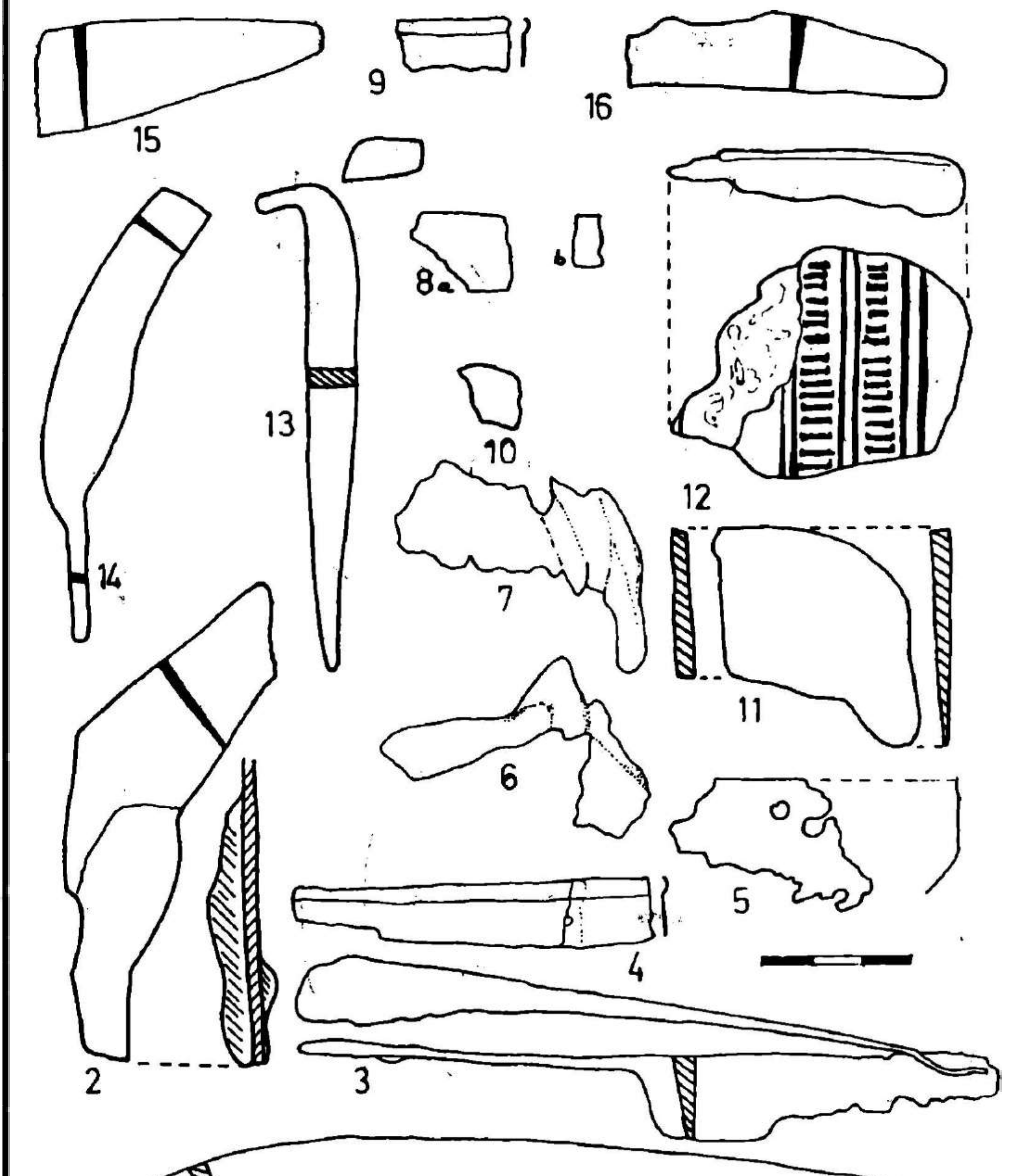

Planșa XVI. Obiecte din metal descoperite în locuirea Latène: 1) cuțit din fier, loc. 2; 2) cosor din fier, loc. 2; 3) fragment de foarfecă din fier, nivelul Lt II 5; 4) garnitură din bronz, nivelul Lt II 5; 5) garnitură din bronz, gr. 9; 6-9) tablă din bronz nivelul Lt II 5; 10) tablă din bronz, nivelul Lt II 2; 11) placă din bronz, nivelul Lt II 2; 12) placă de centură din bronz și fier, passim; 13) cui-piron din fier, loc. 2; 14) cosor din fier, nivelul Lt II 2-3; 15) cuțit din fier, nivelul Lt II 5; 16) cuțit din fier, nivelul Lt II 2.

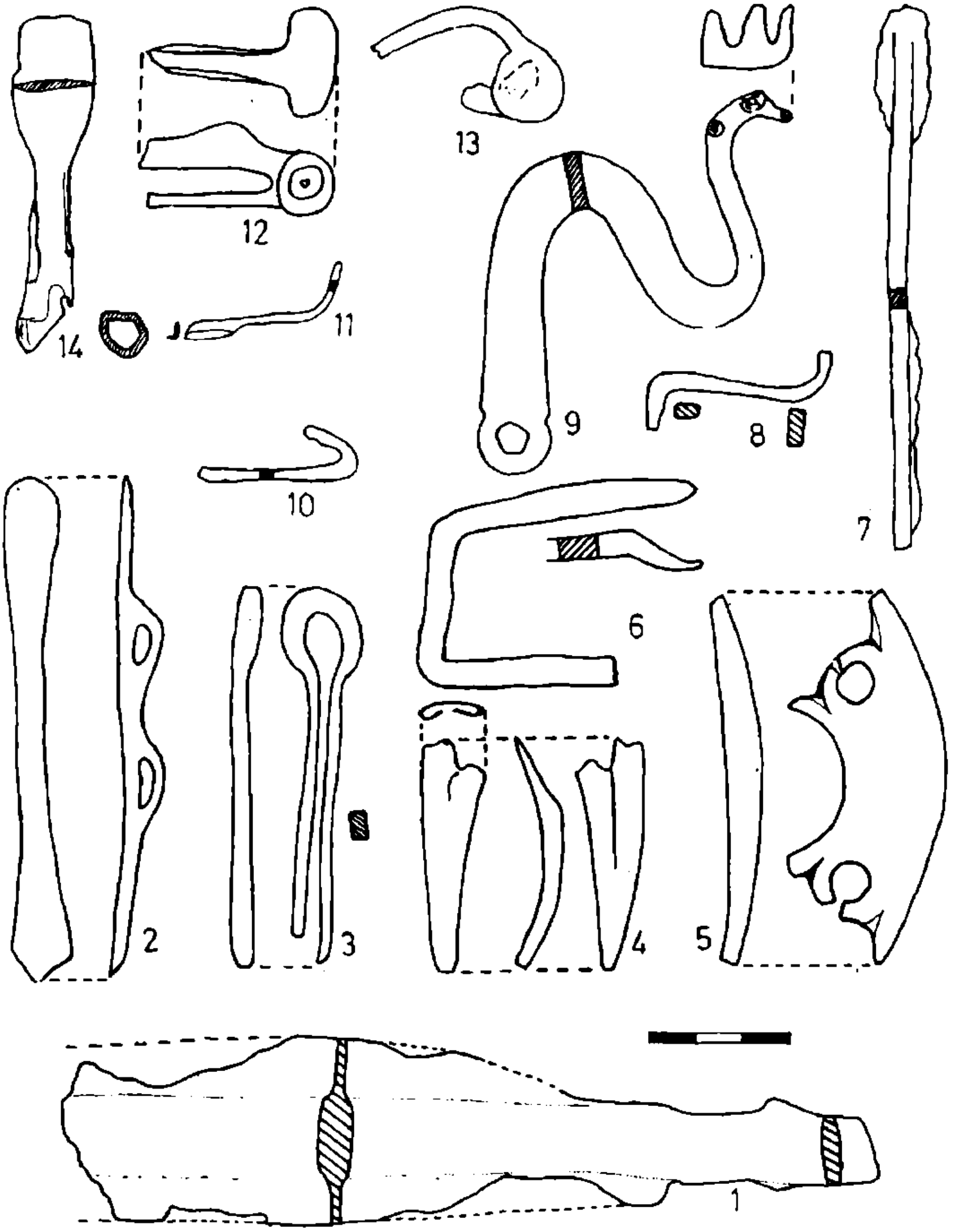

Planșa XVII. Obiecte de metal: 1) fragment de sabie, passim; 2) psalie din fier, passim; 3) belciug din fier, passim; 4) teacă din bronz, nivelul Lt II 5; 5) suport de cazan din bronz, Gr. 8; 6) crampon din fier, nivelul Lt II 5; 7) bară de fier Loc. 1; 8) piesă din fier, nivelul Lt II 5; 9) cheie din fier, passim; 10-11) fragmente de fibule din bronz, Loc. 10; 13) fibulă din fier, loc. 10; 14) vârf de săgeată din fier nivelul Lt II 5.

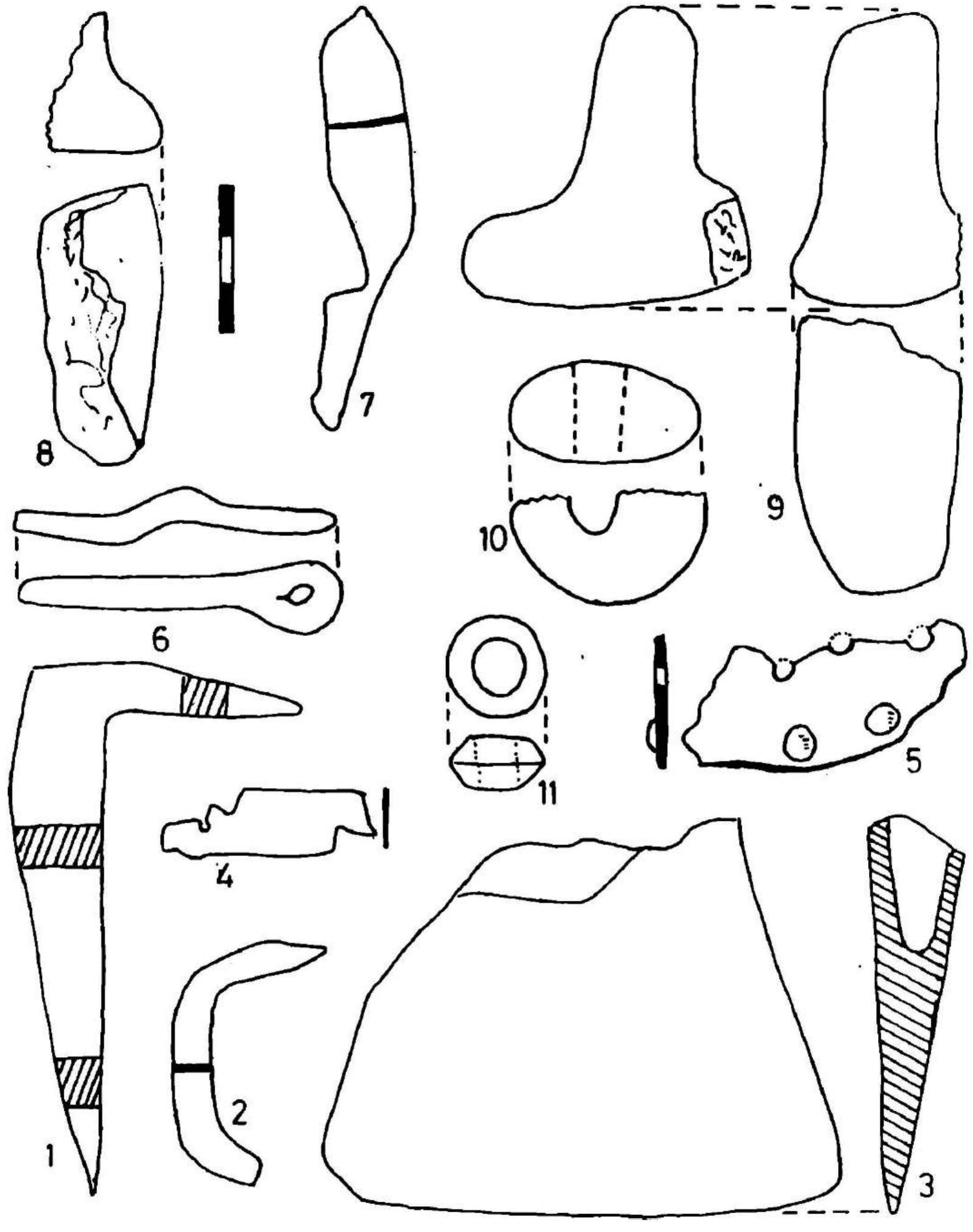

Planșa XVIII. Obiecte din metal (1-7) și lut ars (8-11): 1) piron din fier, nivelul Lt II 4; 2) fragment de cataramă din fier, nivelul Lt II 3; 3) topor din fier, nivelul Lt II 4; 4-5) table din bronz, Loc. 1 și nivelul Lt II 4; 6) bară-belciug din fier, nivelul Lt II 5; 7) cosor din fier, nivelul Lt II 2; 8-9) lustruitoare, nivelul Lt II 3 și Gr. 32; 10) fusaiolă, Gr. 9; 11) fusaiolă-mărgea, Gr. 27.

www.mnir.ro

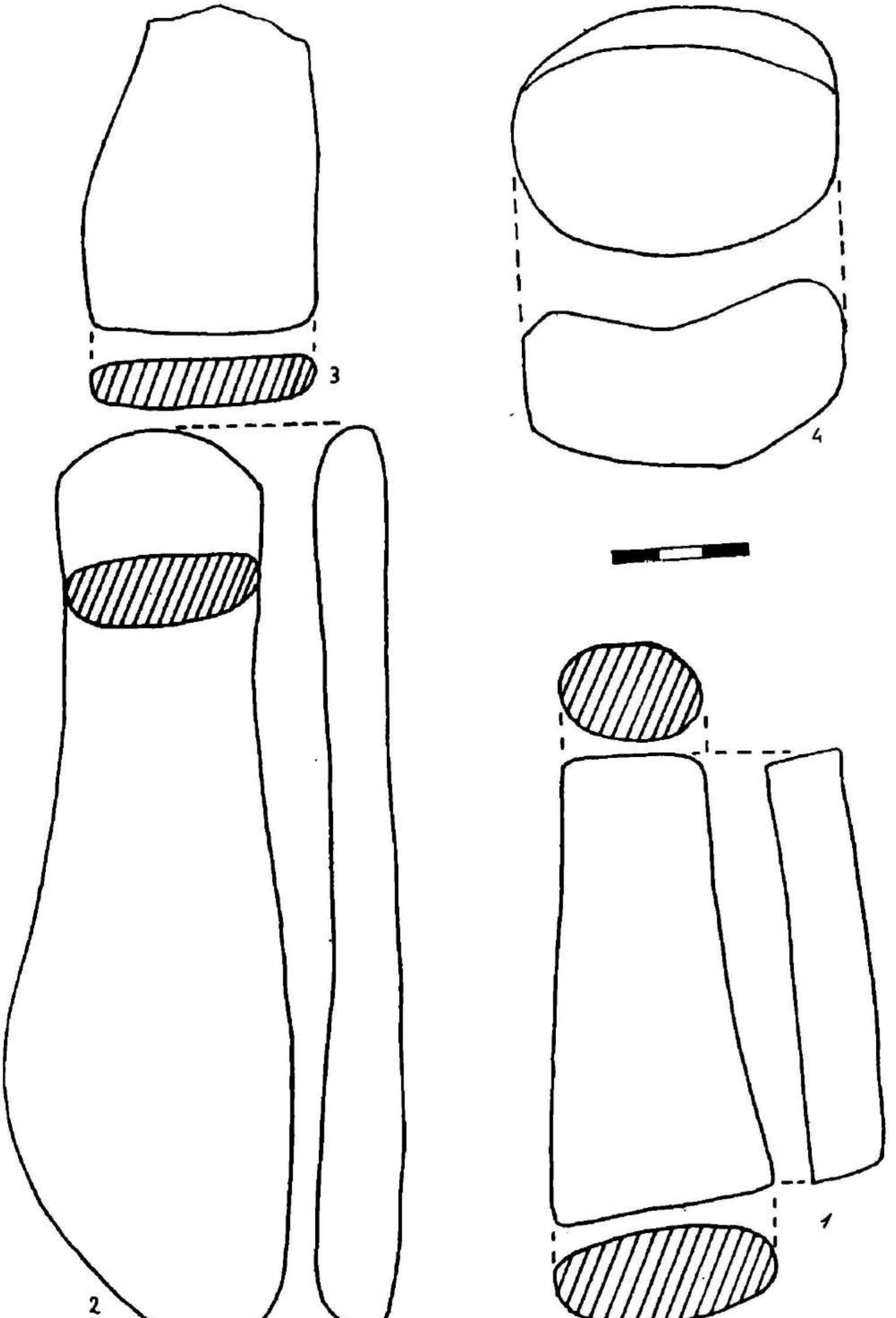

Planșa XIX. Obiecte din piatră: 1-3) cute din nivelurile Lt II 3, 4 și Gr. 32; 4) lustruitor din nivelul Lt II 3-4.

www.mnir.ro

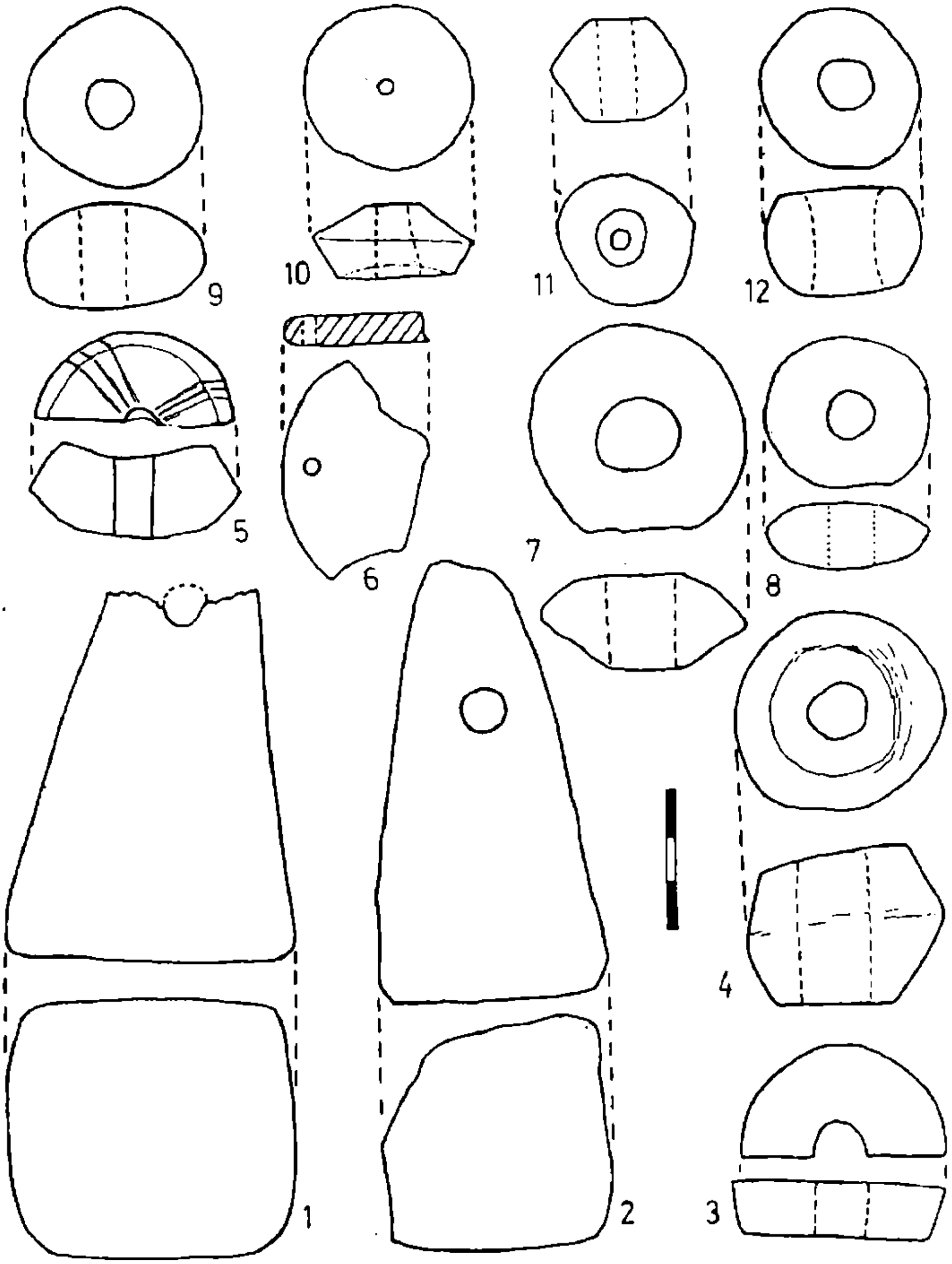

Planșa XX. Greutăți (1, 2) și fusaiole (3 - 12): 1, 6, 12) nivelul Lt II 5; 2) Gr. 9; 3, 9) nivelul Lt II 1; 4, 5, 8, 11) nivelul Lt II 4; 7) passim; 10) Gr. 29.

www.mnir.ro

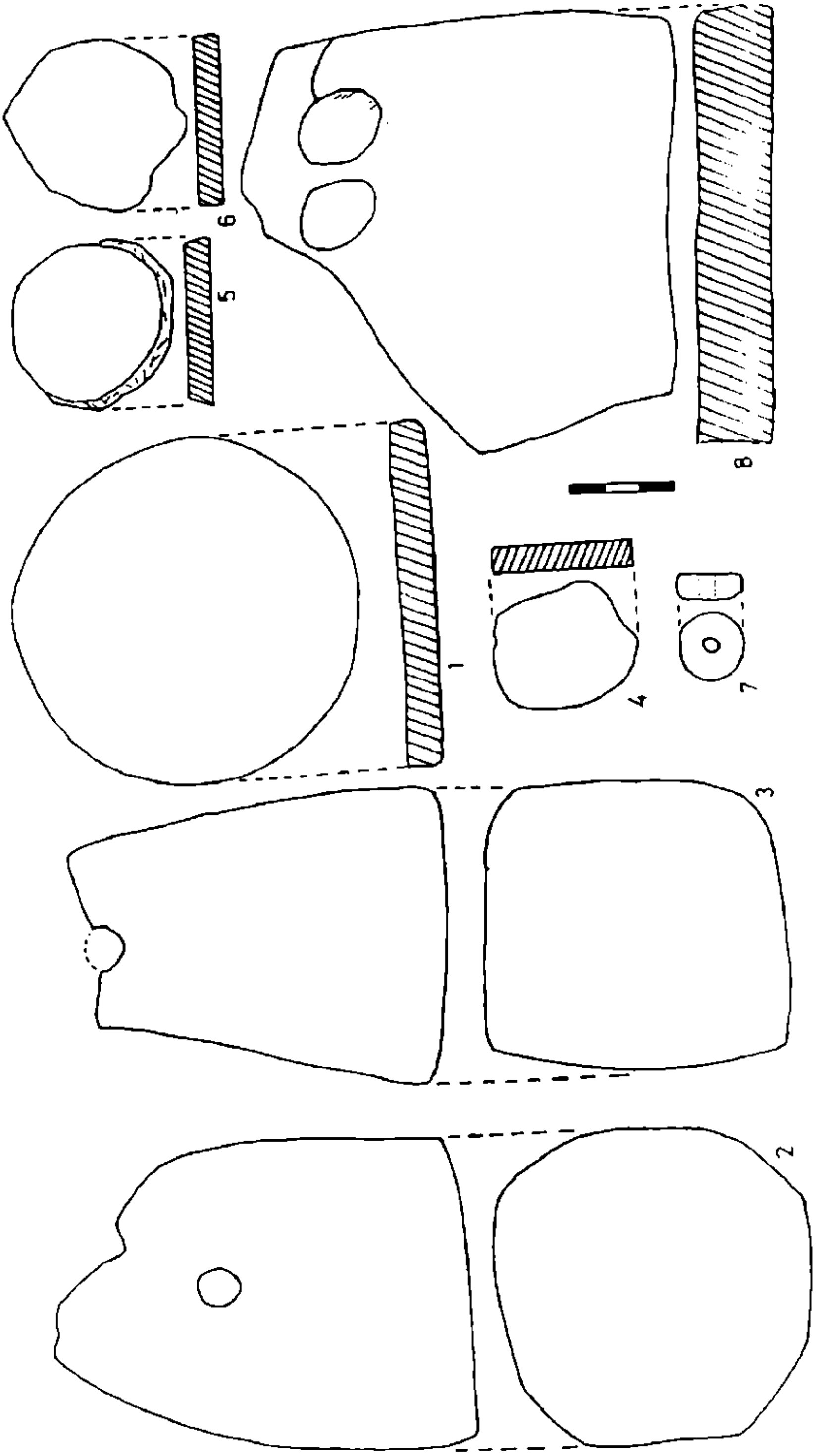

Planșa XXI. Obiecte din lut nears: 1) placă discoidală, Gr. 27; 2-3) greutăți, Gr. 9 și Loc. 9; 4-6) rondele, Gr. 9; 7) fusaiolă-mărgea, Gr. 9; 8) cărămidă, nivelul Lt II 3-4.

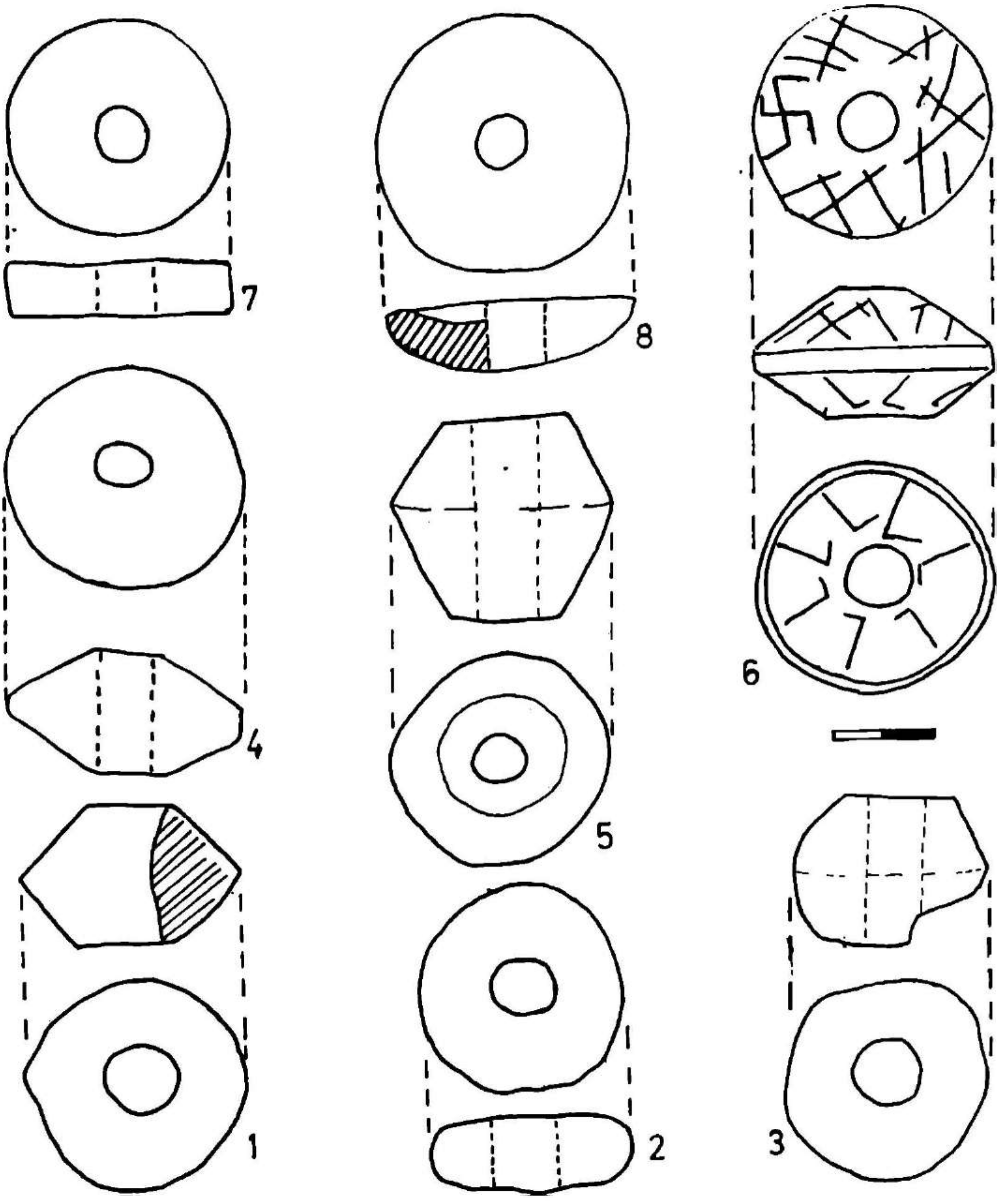

Planşa XXII. Fusaiole: 1, 5) nivelul Lt II 5; 2) Loc. 9; 3) Loc. 1; 4) Gr. 13; 6) Nivelul Lt II 3; 7) Loc. 2; 8) Gr. 12.

www.mnir.ro

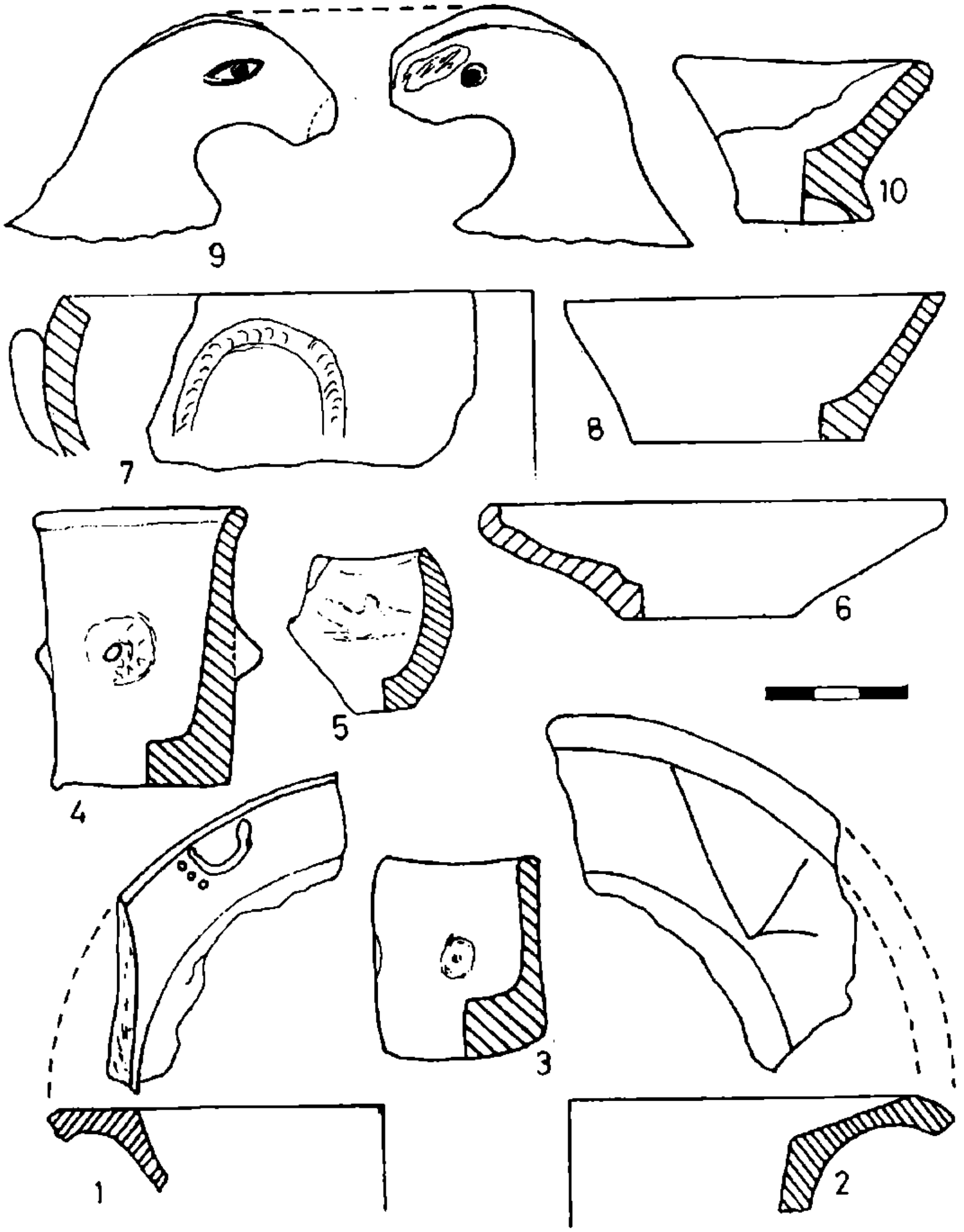

Planșa XXIII. Ceramică: 1, 6) Loc. 9; 2) Loc. 9; 3) nivelul Lt II 4; 4) Loc. 2; 5) Gr. 21; 7, 8) nivelul Lt II 2; 9) passim; 10) nivelul Lt II 1.

www.mnir.ro

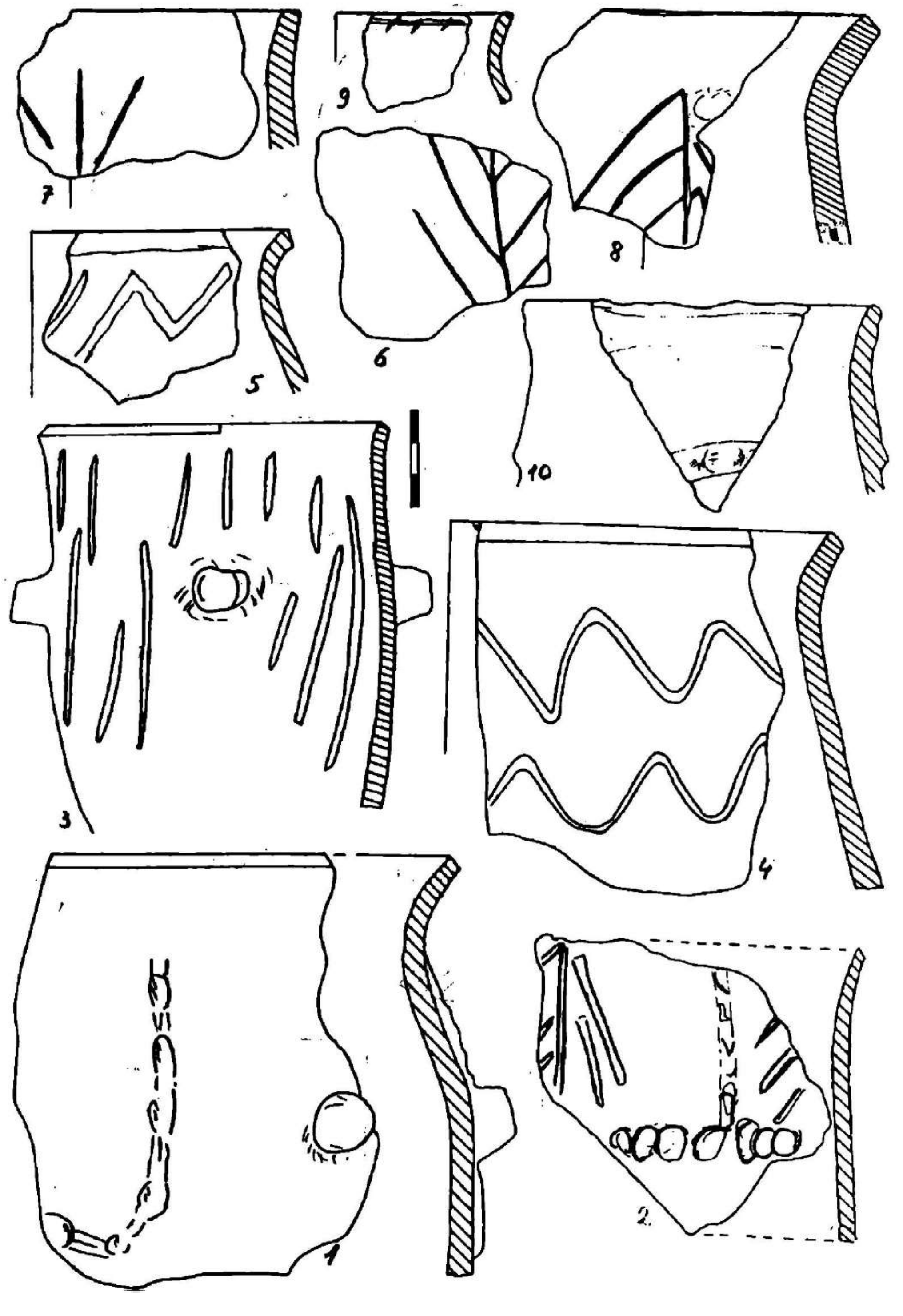

Planșa XXIV. Borcane lucrate cu mâna: 1) Bc. 2 din Loc. 2; 2)Bc. 2+3 din nivelul Lt II 5; 3) Bc. 3 din nivelul Lt II 1; 4) Bc. 3 din Gr. 17; 5-8) Bc. 3 din nivelul Lt II 5; 9) Bc. din Gr. 12; 10) Bc. 2 din Gr. 12.

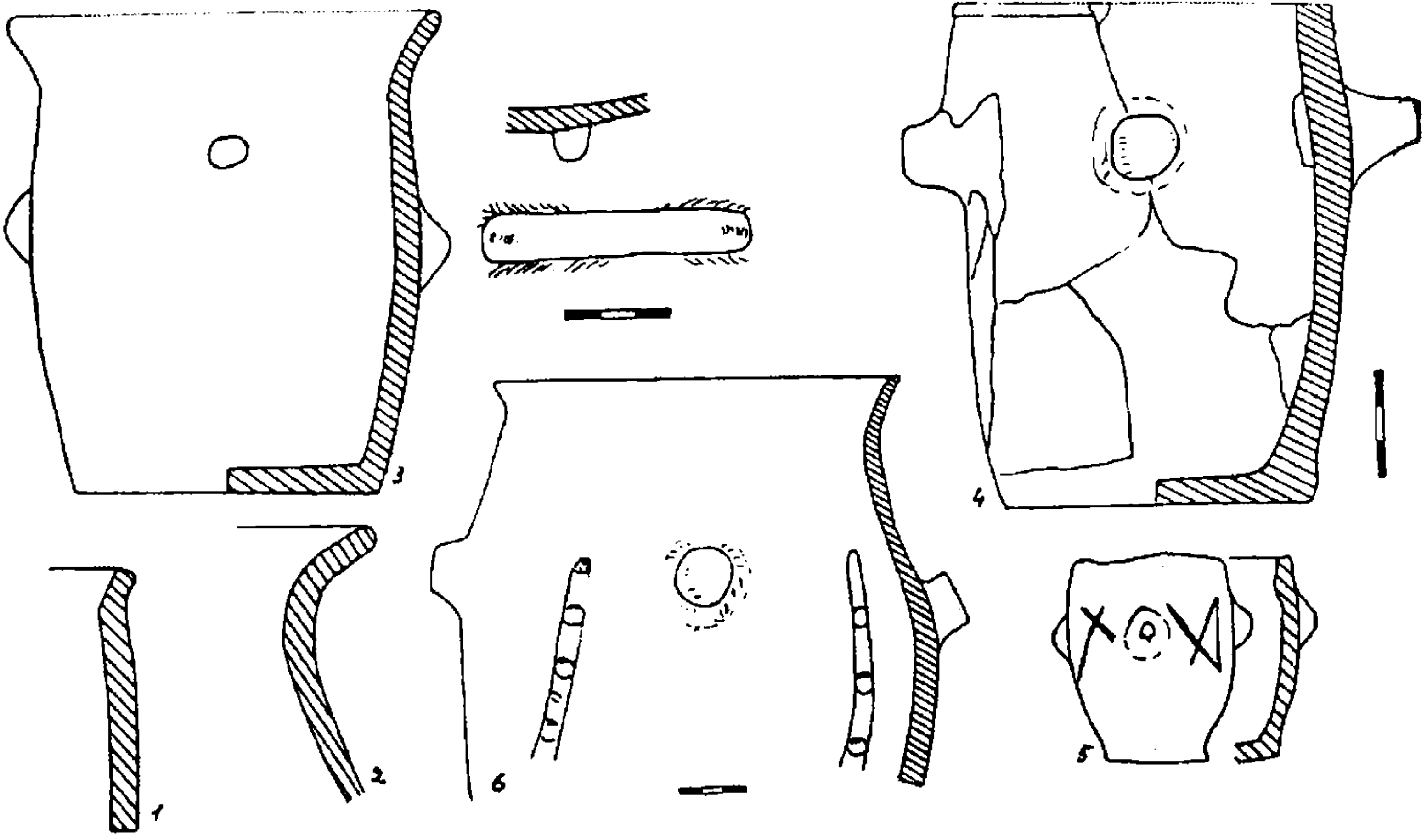

Planșa XXV. Borcane (1-4), vas borcan miniatură (5) și vas de provizii (6): 1-2) Gr. 31; 3) Bc. 1 din Gr. 28; 4) Bc. 1 din Loc. 2; 5) Bc. 3 miniatură din nivelul Lt II 2; 6) Vas de provizii gen Bc. 2 din Loc. 1.

www.mnir.ro

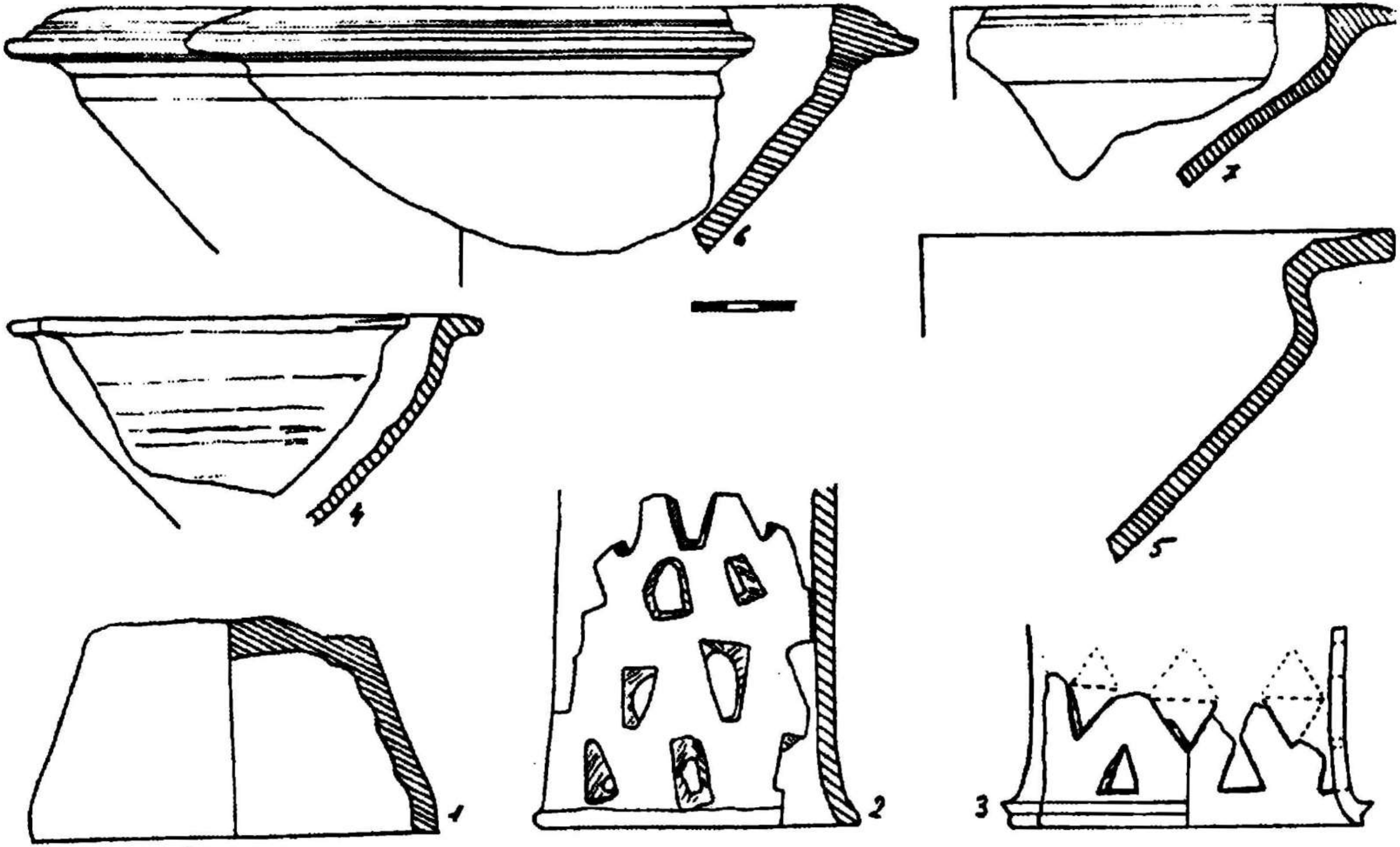

Planșa XXVI. Fragmente de fructiere (1-3, 6, 7) și castroane (4,5) lucrate cu mâna (2) și la roată (1, 3-7): 1, 4) Loc. 10; 2, 5) Loc. 7; 3) nivelul Lt II 3; 6,7) Gr. 22.

www.mnir.ro

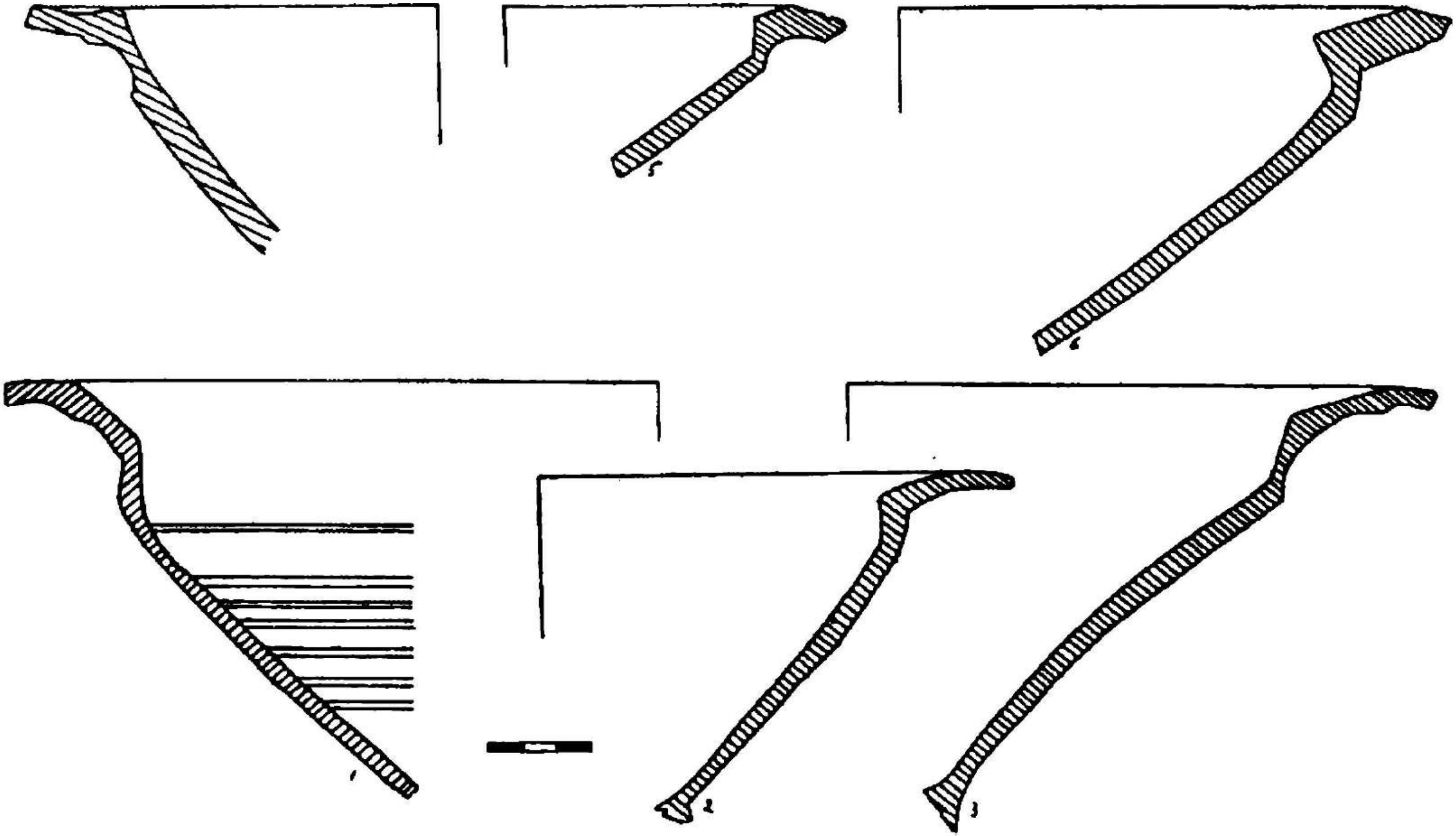

Planșa XXVII. Fructiere lucrate la roată: 1) passim; 2) Gr. 15; 3, 5, 6) Loc. 10; 4) Gr. 29.

www.mnir.ro

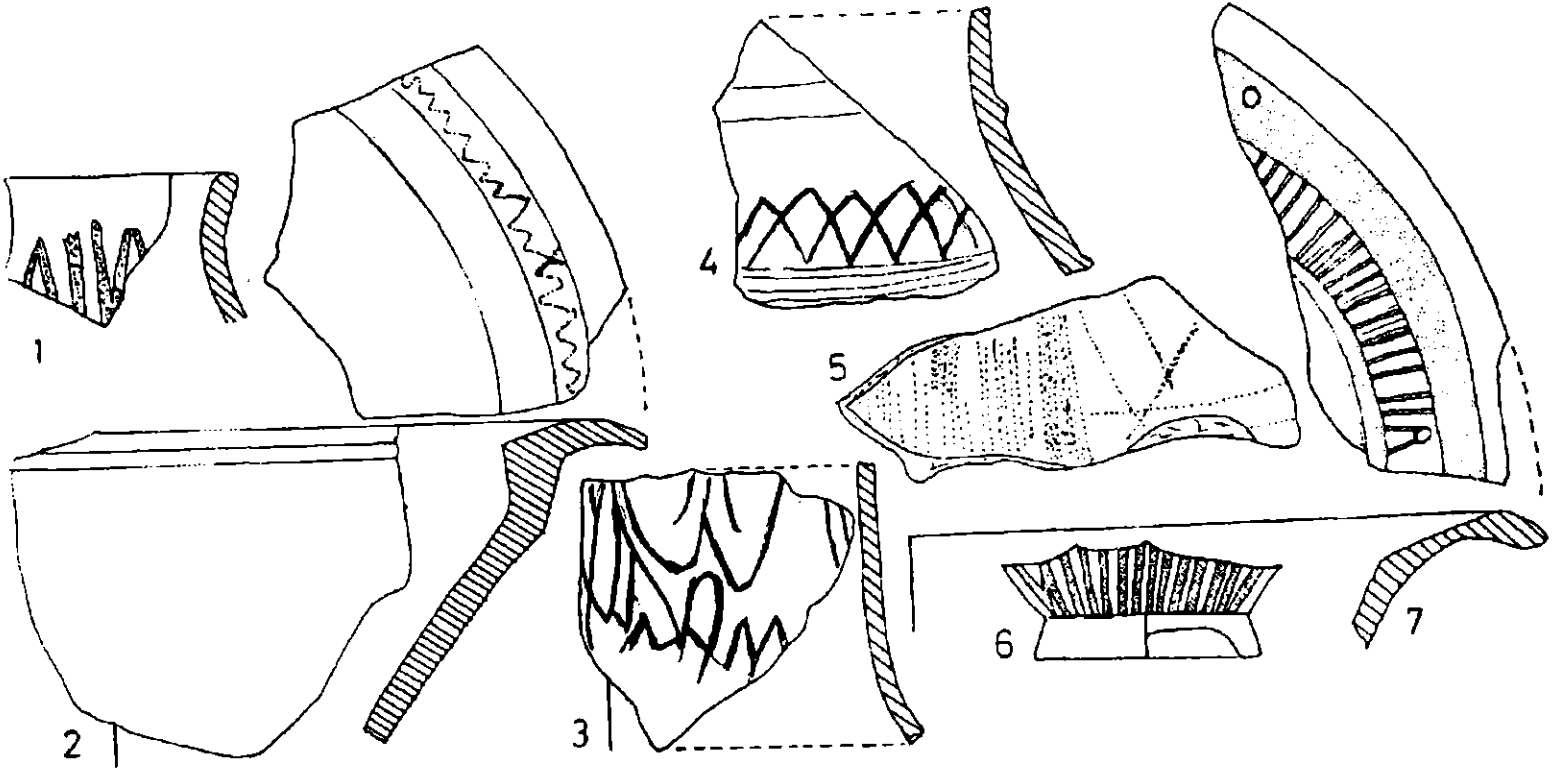

Planșa XXVIII. Ceramică cu decor lustruit lucrată cu mâna (1) sau la roată (2-7): 1) borcan din nivelul Lt II 4; 2) fructieră din nivelul Lt II 4; 3) picior de fructieră, passim; 4) cană, passim; 5) fructieră sau castron din nivelul Lt II 3;6) cană din nivelul Lt II 5; 7) fructieră din nivelul Lt II 3.

www.mnir.ro

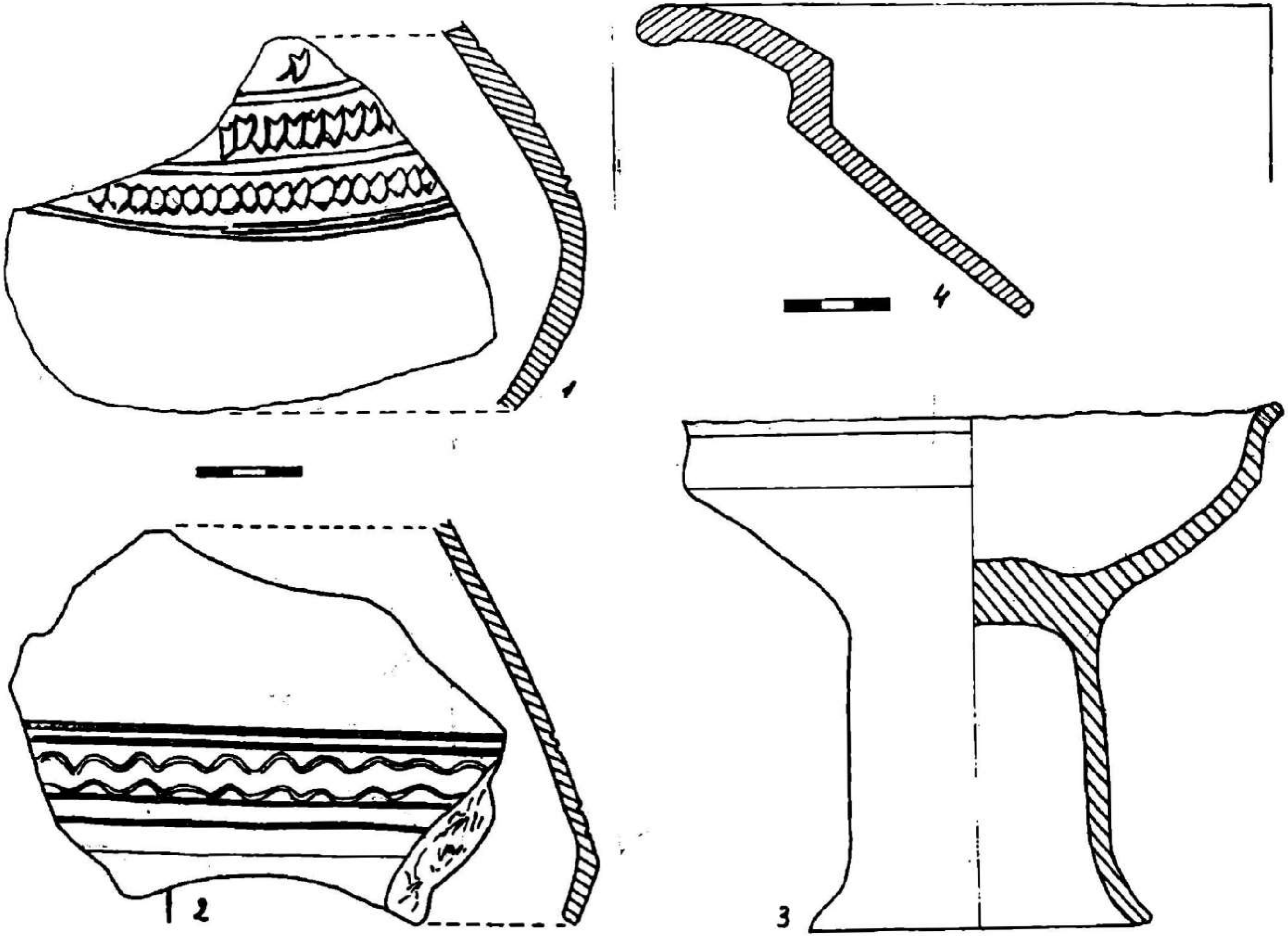

Planşa XXIX. Fragmente de căni lucrate la roată (1, 2) şi fructiere lucrate cu mâna (3, 4): 1,2) Gr. 2; 3) Loc. 2; 4) Loc. 10.

www.mnir.ro

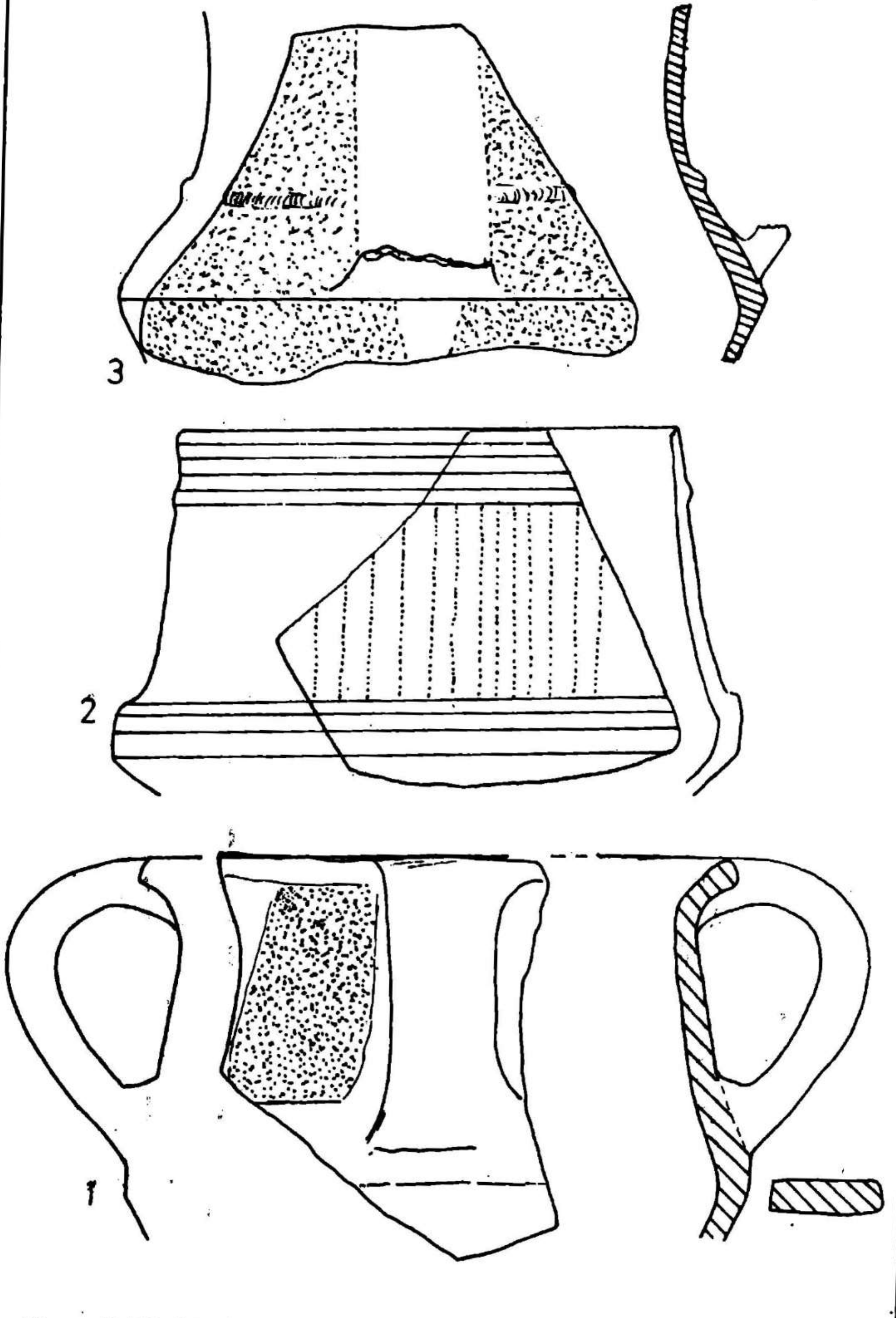

Planșa XXX. Căni lucrate la roată și cu decor lustruit: 1-2) nivelul Lt II 5; 3) Loc. 1.

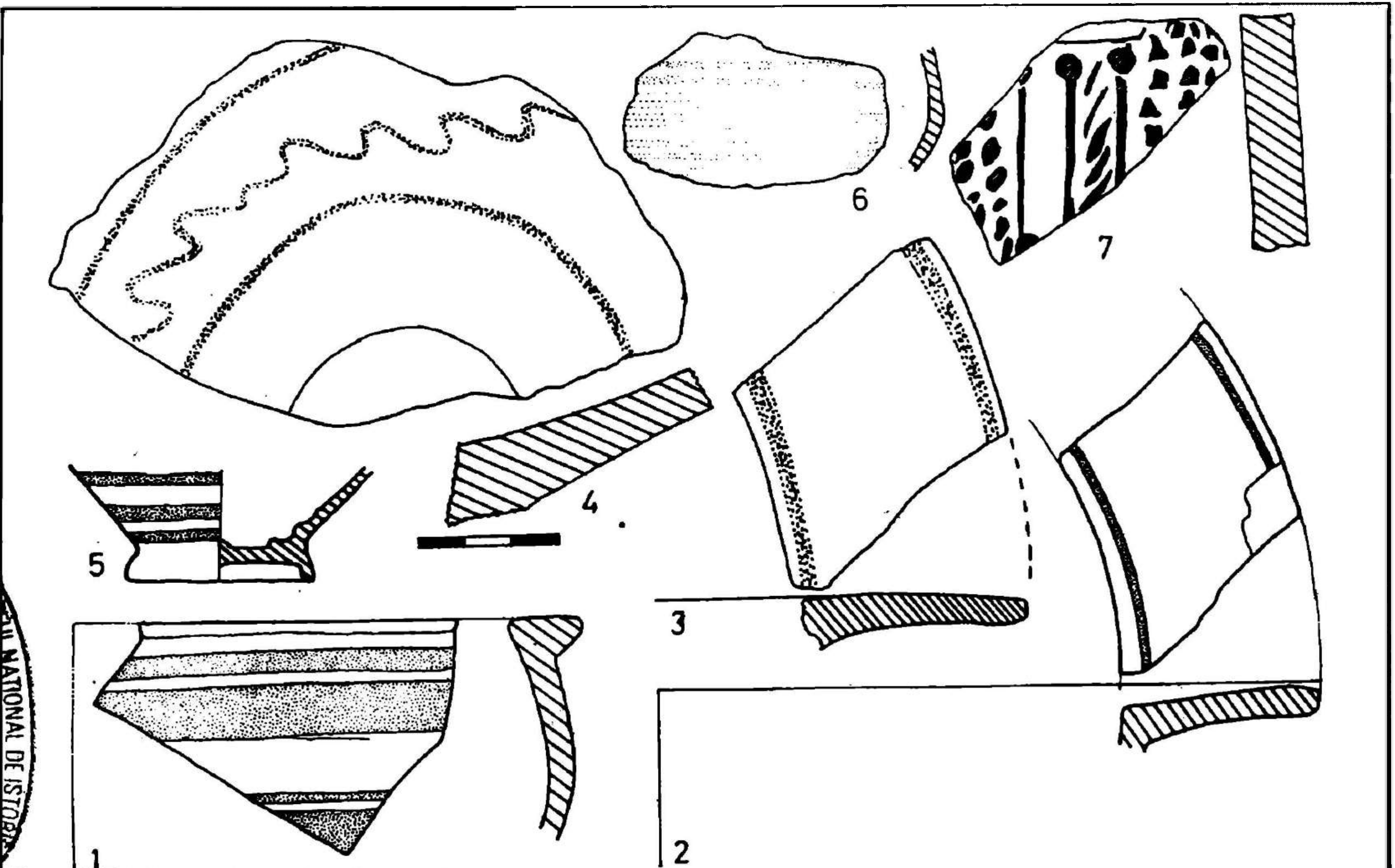

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A

Planșa XXXI. Ceramică pictată (1-6) su cu decor în relief (7): 1) castron din nivelul Lt II 3; 2-3) fructieră din Loc. 9; 4) fructieră, nivelul Lt II 3; 5-6) căni din nivelul Lt II 5 și 3; 7) fragment ceramic din nivelul Lt II 5.

www.mnir.ro

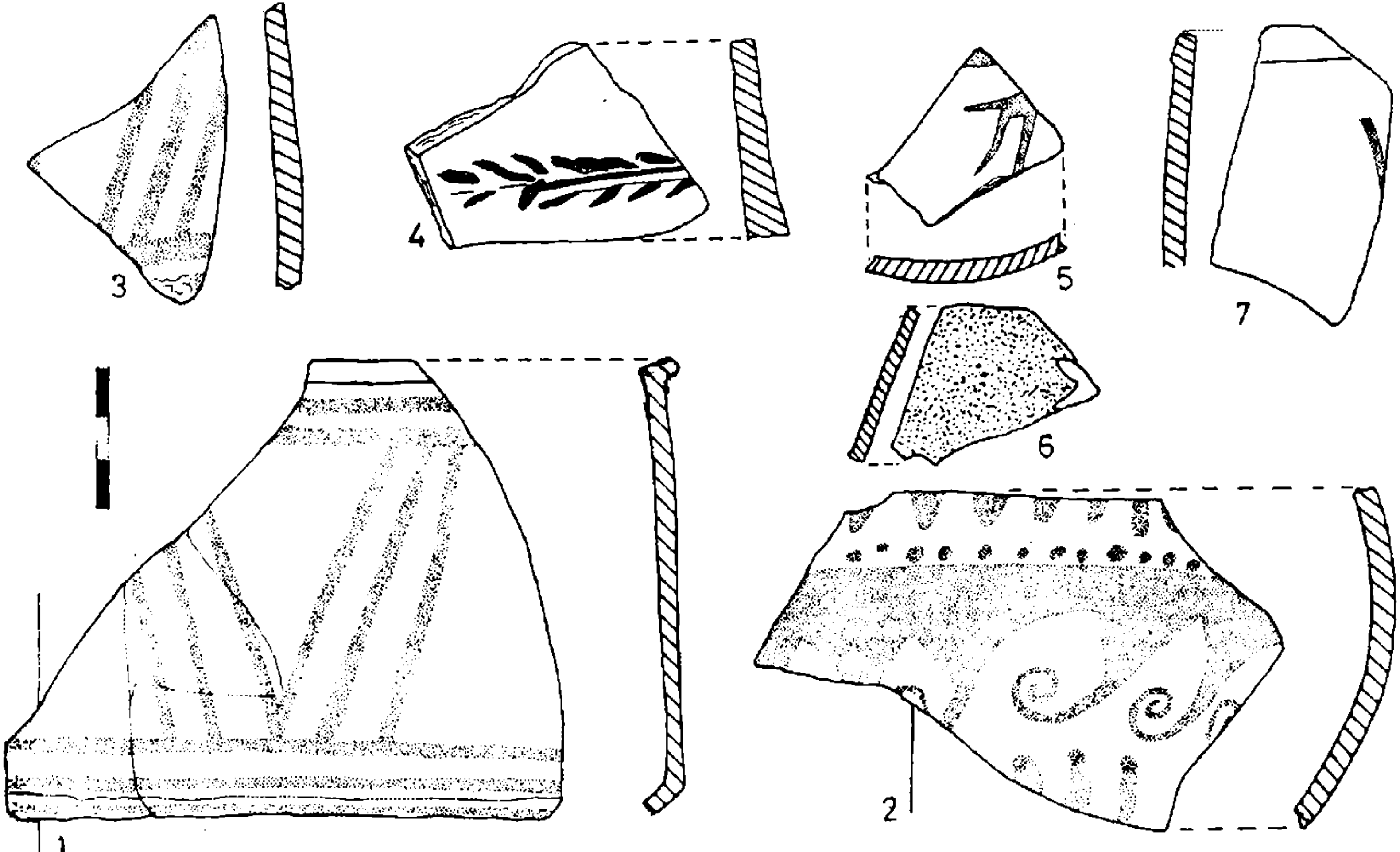

Planșa XXXII. Ceramică pictată: 1-2) căni din Gr. 12; 3) cană din nivelul Lt II 4; 4) fragment (import ?), nivelul Lt II 1; 5-6) fragmente din nivelul Lt II 4 și 2; 7) cană, nivelul Lt II 5.

www.mnir.ro

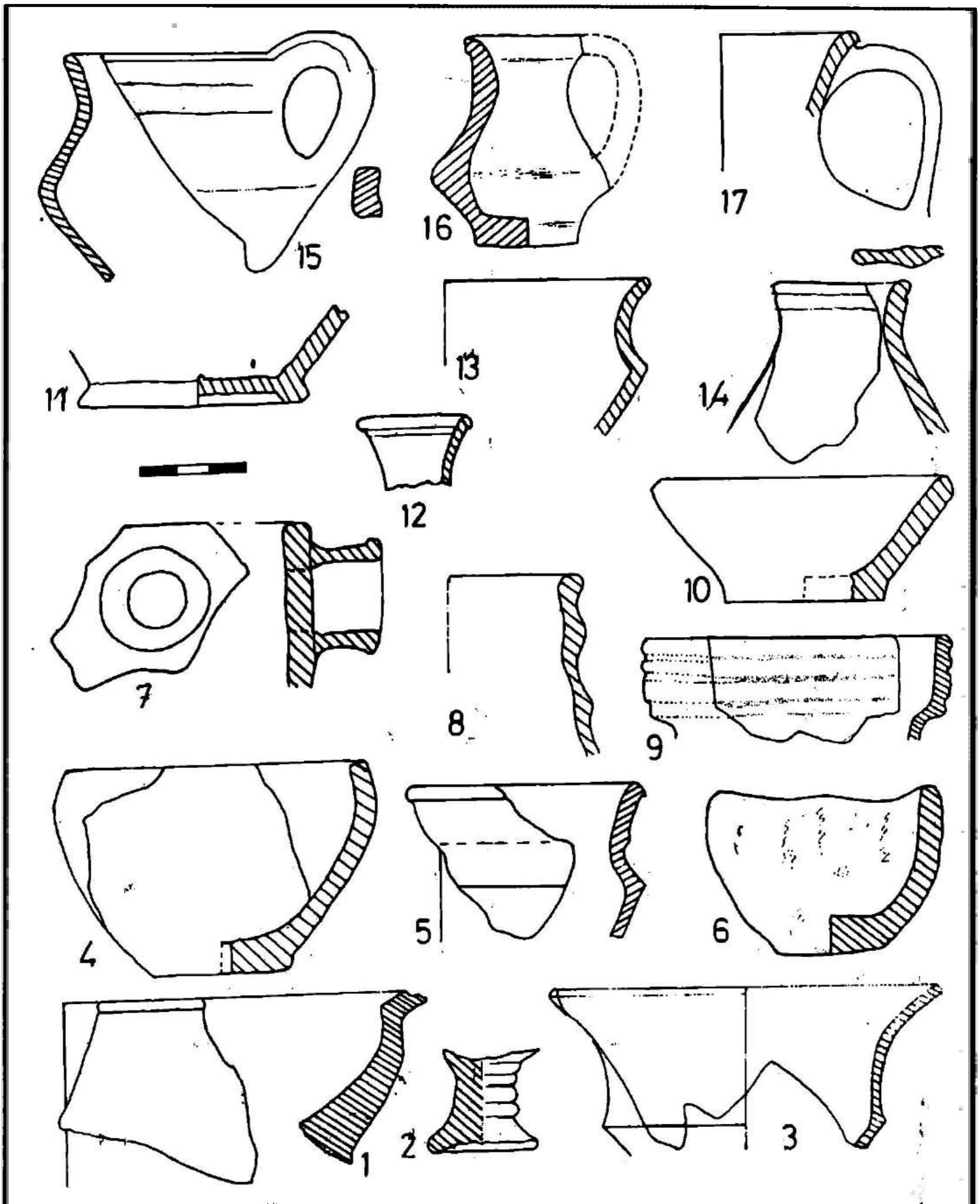

Planșa XXXIII. Fragmente de vase: 1) castron la roată, Loc. 9; 2) picior de fructieră mică, lucrată la roată, Loc. 1; 3) cupă lucrată la roată, Gr. 27; 4) bol-cupă lucrat cu mâna, Gr. 29; 5) cupă lucrată la roată, Gr. 12; 6) bol-cupă lucrat cu mana, nivelul Lt II 1; 7) ulcior cu scurgerea orizontală, lucrat la roată, nivelul Lt II 4; 8) buză de cană-ulcior lucrată la roată, Loc. 1; 9) buză de ulcior lucrat la roată, Gr. 2; 10) cățule, miniatură, nivelul Lt II 5; 11) fund de cană lucrată la roată, Gr. 22 pe fund; 12) buză de ulcior sau de unguentariu (?) lucrat la roată, nivelul Lt II 4; 13) Cupă lucrată la roată, Gr. 22 pe fund; 14) cană lucrată cu mâna, Gr. 29; 15) cană lucrată cu mâna, nivelul Lt II 2; 16) cană miniatură, lucrată cu mâna, passim; 17) ulcior lucrat la roată, Loc. 1.

www.mnir.ro

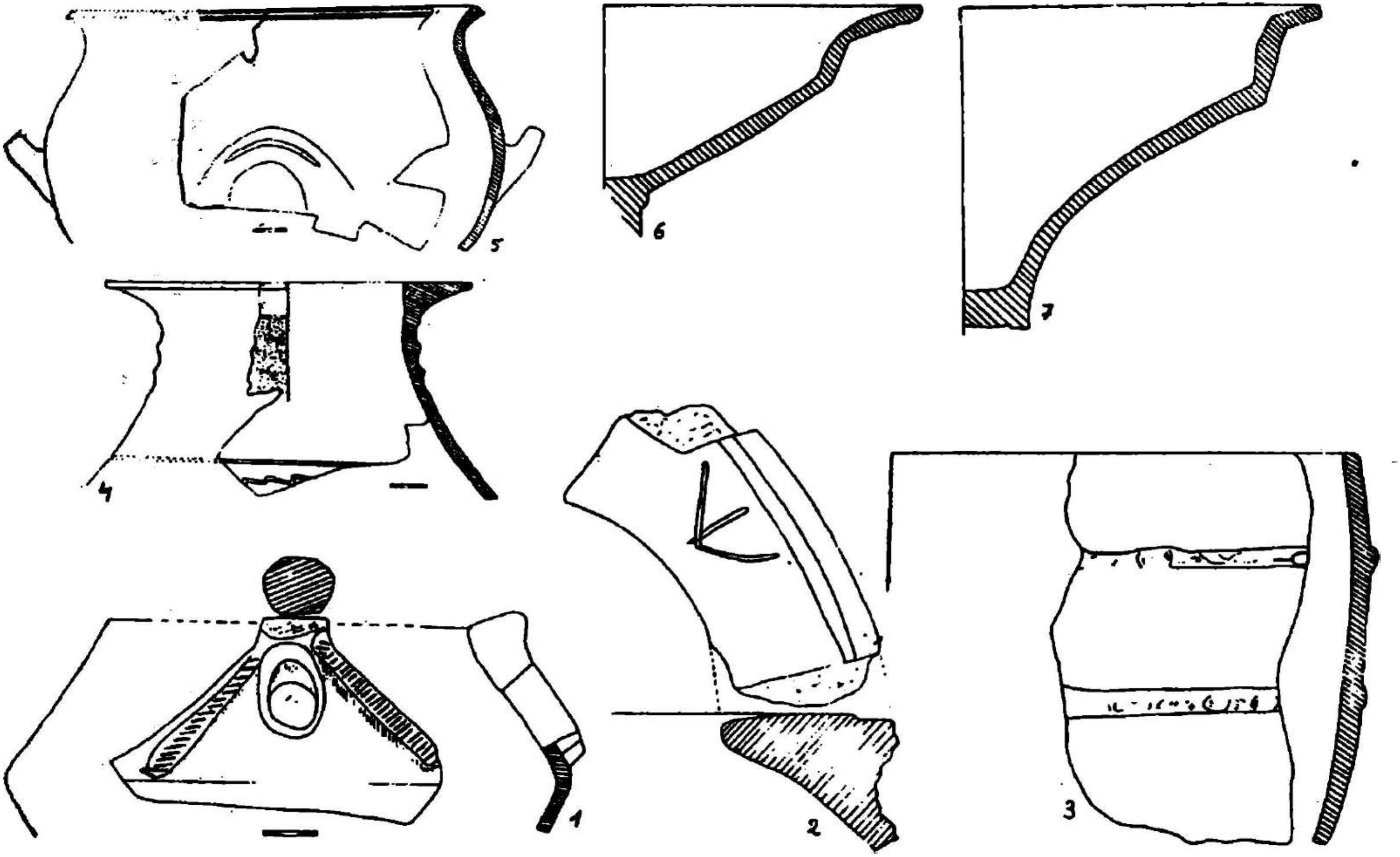

Planșa XXXIV. Ceramică hallstattiană (3) și geto-dacică (1-2, 4-7)

www.mnir.ro

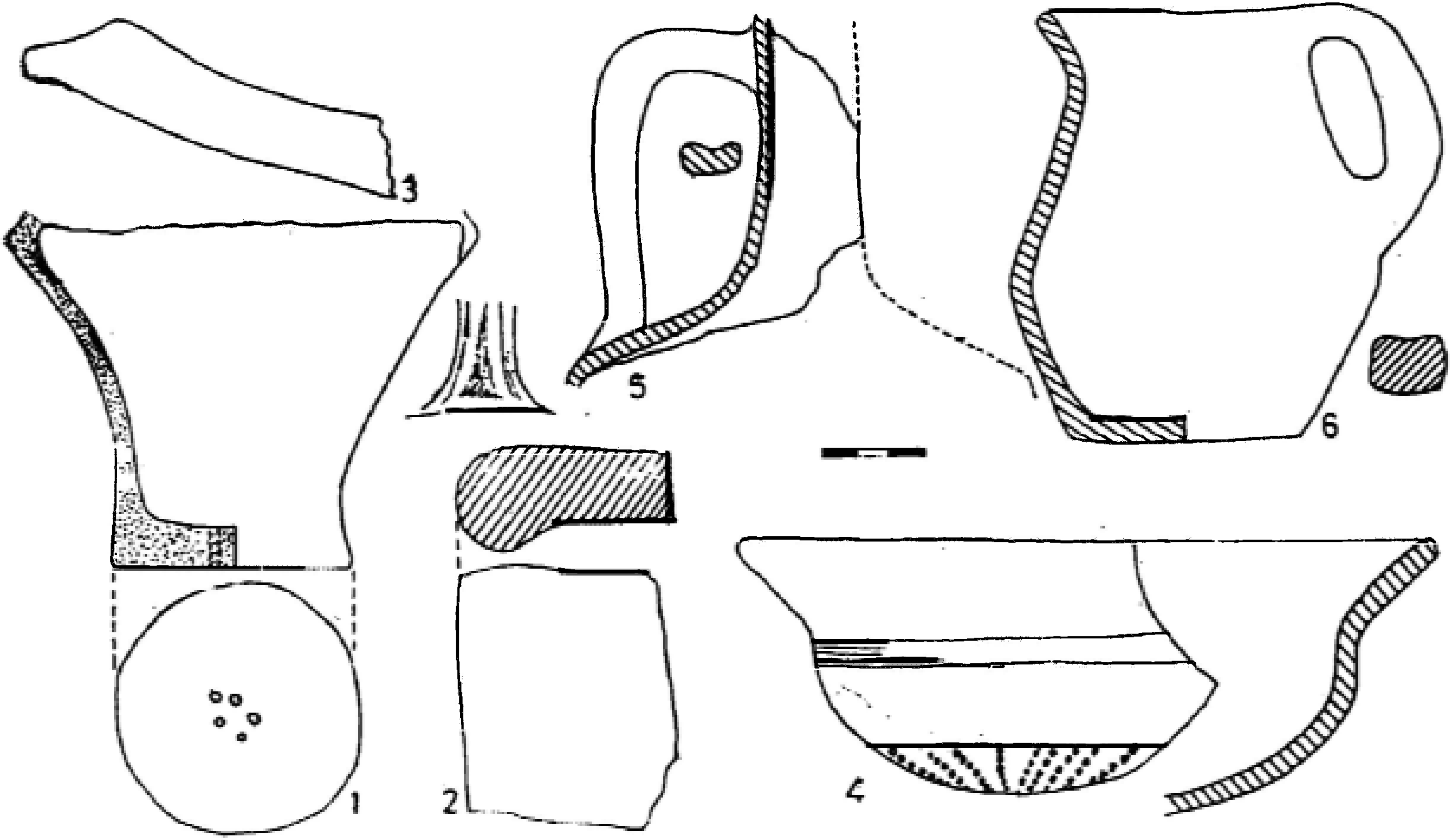

Planșa XXXV. Obiecte din lut ars și vase ceramice: 1) cană strecurătoare lucrată cu mâna, nivelul Lt II 2; 2) fragmente de olane, nivelul Lt II 5 și passim; 4) strecurătoare lucrată la roată, Loc. 1; 5) ulcior lucrat la roată, nivelul Lt II 1; 6) cană lucrată cu mâna, nivelul Lt II 5.

www.mnir.ro

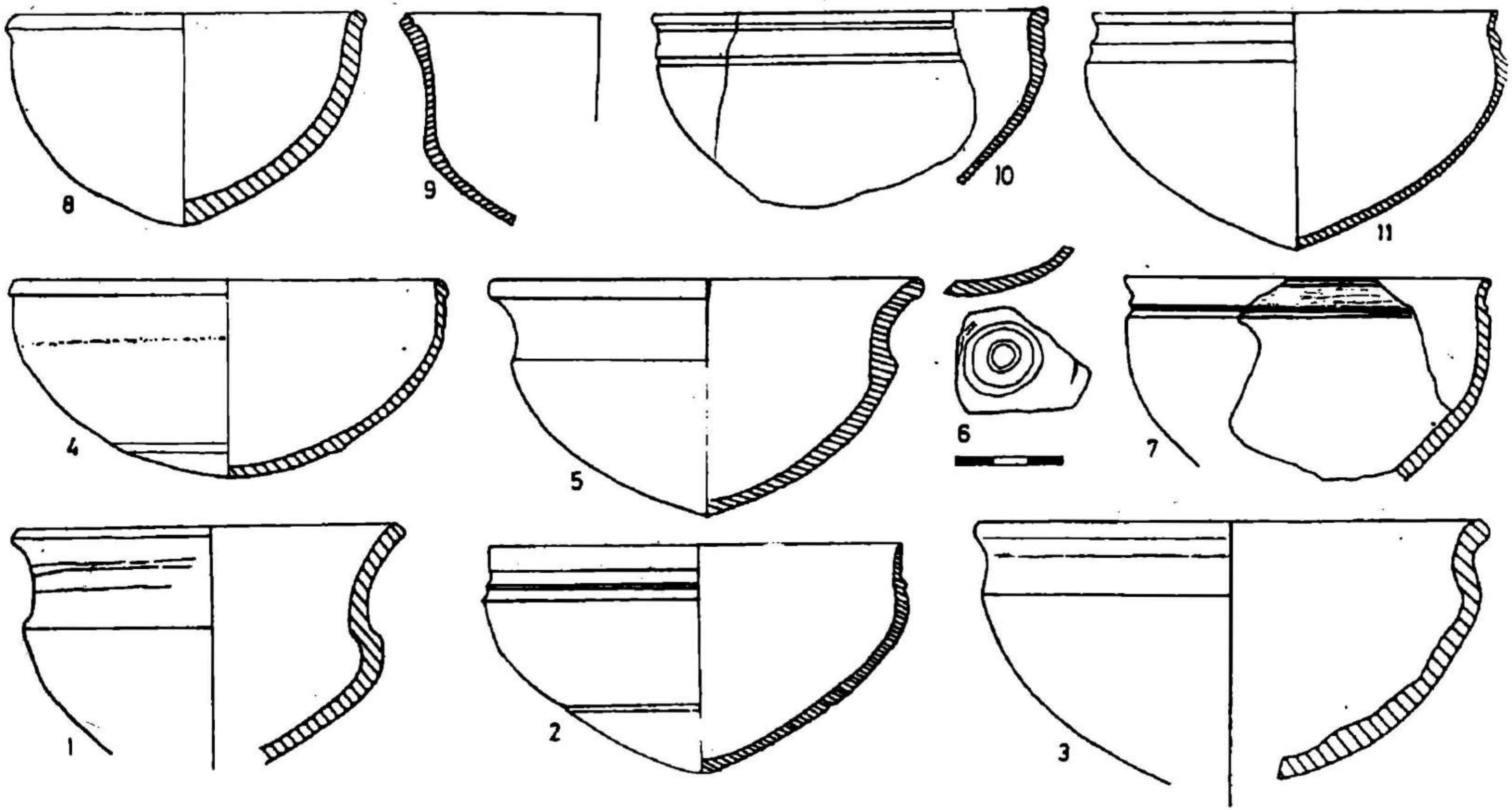

Planșa XXXVI. Cupe lucrate la roată: 1) Gr. 33; 2, 11) gr. Loc. 10; 3, 7) Loc. 10; 4, 5, 8) Gr. 9; 6) Loc. 9; 9-10) Loc. 1.

www.mnir.ro

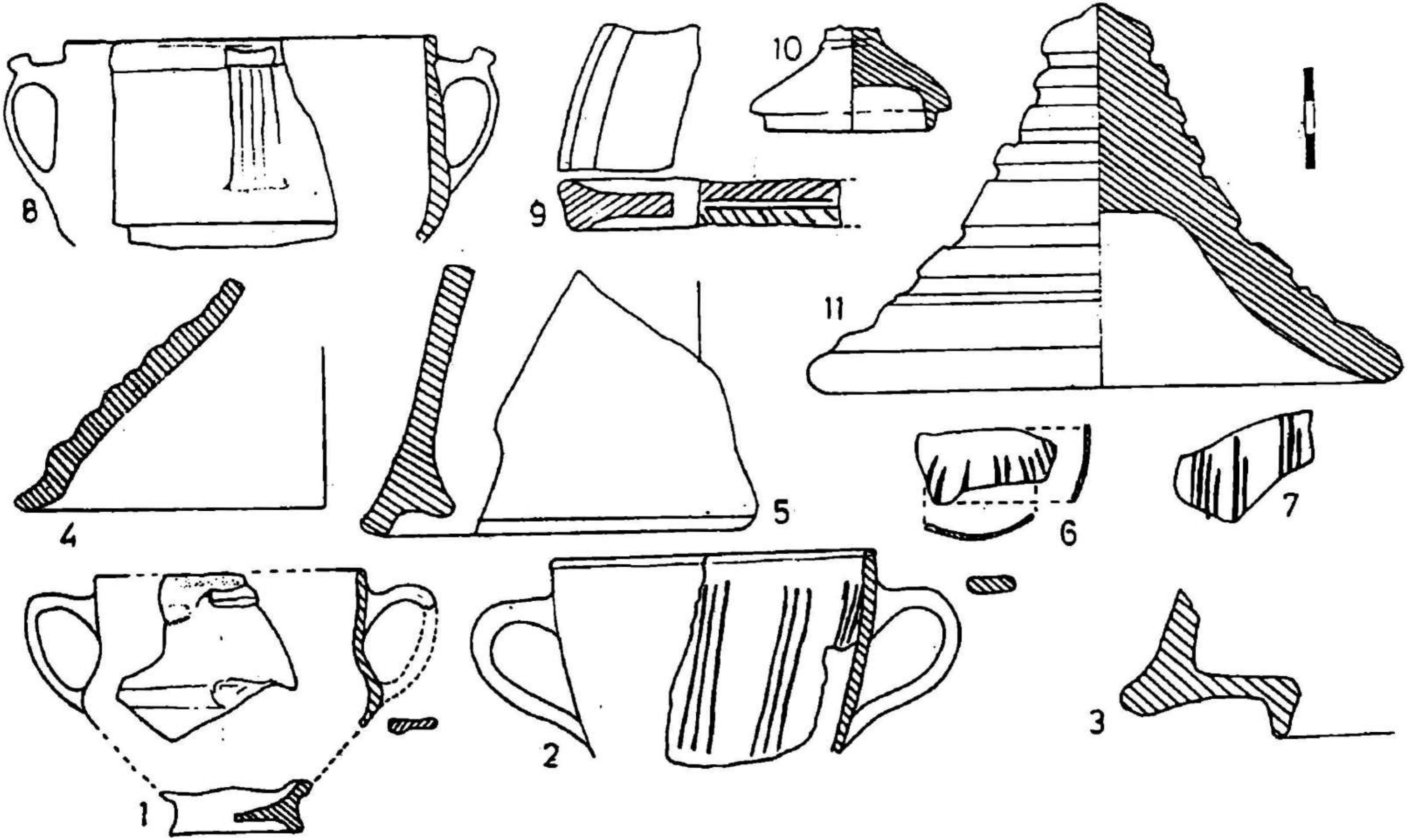

Planşa XXXVII. Ceramică: 1) cană de tip kantharos cu decor pictat, nivelul Lt II 3; 2) cană de tip kantharos cu decor lustruit, nivelul Lt II 5; 3-4) capace lucrate la roată, Loc. 1 şi Gr. 32; 5) capac lucrat cu mâna, Gr. 27; 6-7) ceramică de import (?) cu decor pictat, nivelul Lt II 1; 8) cană de tip kantharos lucrată la roată, passim; 9) capac lucrat la roată, cu decor crestat, Loc. 1; 10) capac lucrat cu mâna, Loc. 9; 11) capac lucrat la roată, nivelul Lt II 4.

www.mnir.ro

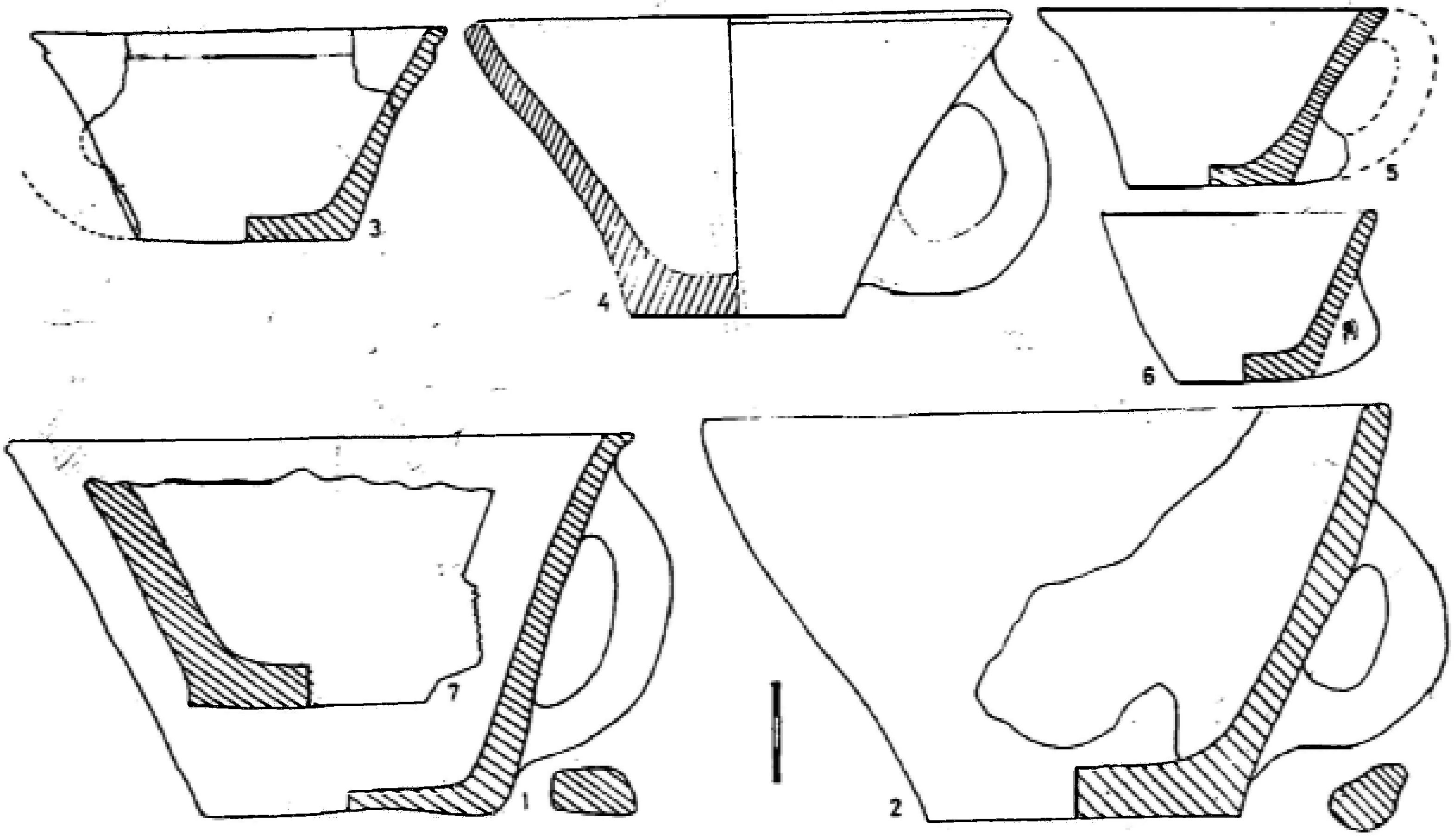

Planșa XXXVIII. Cățiul: 1) Gr. 9; 2, 6) nivelul Lt II 4; 3, 5) Loc. 10; 4) nivelul Lt II 2; 7) Gr. 12.

www.mnir.ro

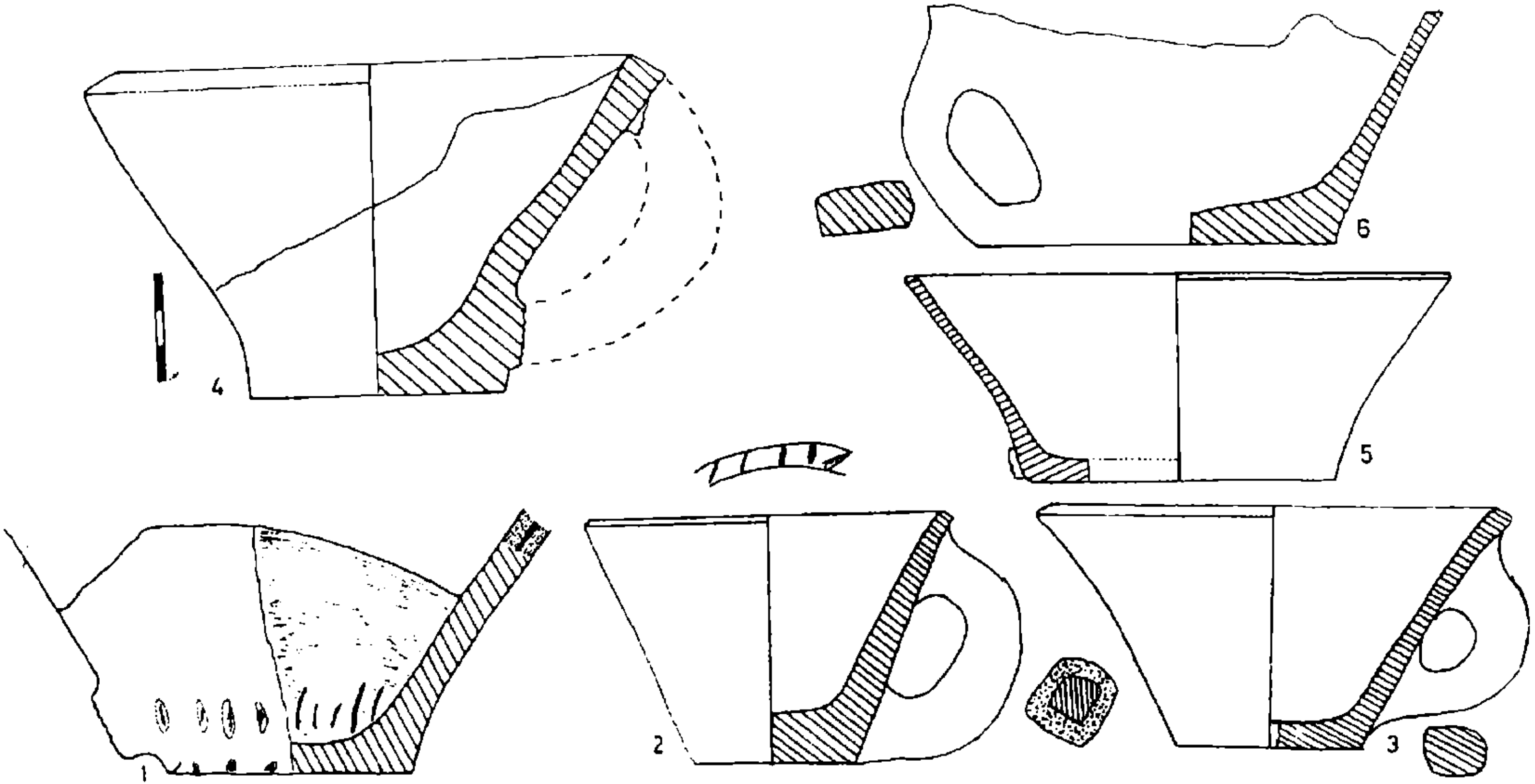

Planșa XXXIX. Cățui: 1) nivelul Lt II 4; 2-4) Loc 2; 5) Gr. 9; 6) Gr. 21.

www.mnir.ro

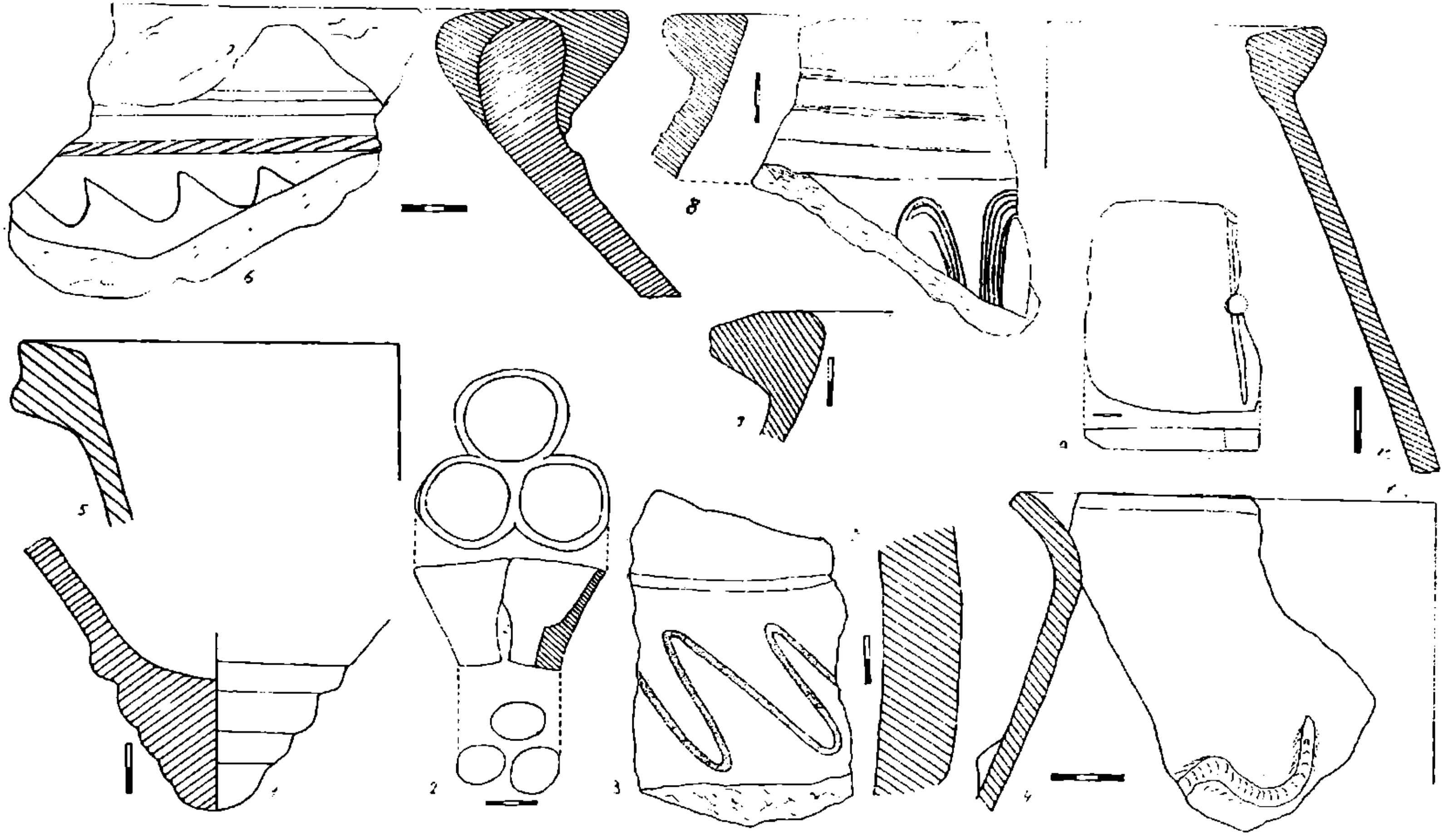

Planșa XL. Chiupuri mari (1, 3, 6-8) și mici (10), vase de provizii lucrate la roată (5) sau cu mâna (4), kernos (2) și râșniță din piatră (9) descoperite în locuirea geto-dacică: 1) Gr. 9; 2) nivelul Lt II 1; 3) nivelul Lt. II 3; 4) nivelul Lt II 4; 5) Gr. 29; 6) passim; 7) Loc. 1; 8, 10) nivelul Lt II 5; 9) Loc. 10.

www.mnir.ro

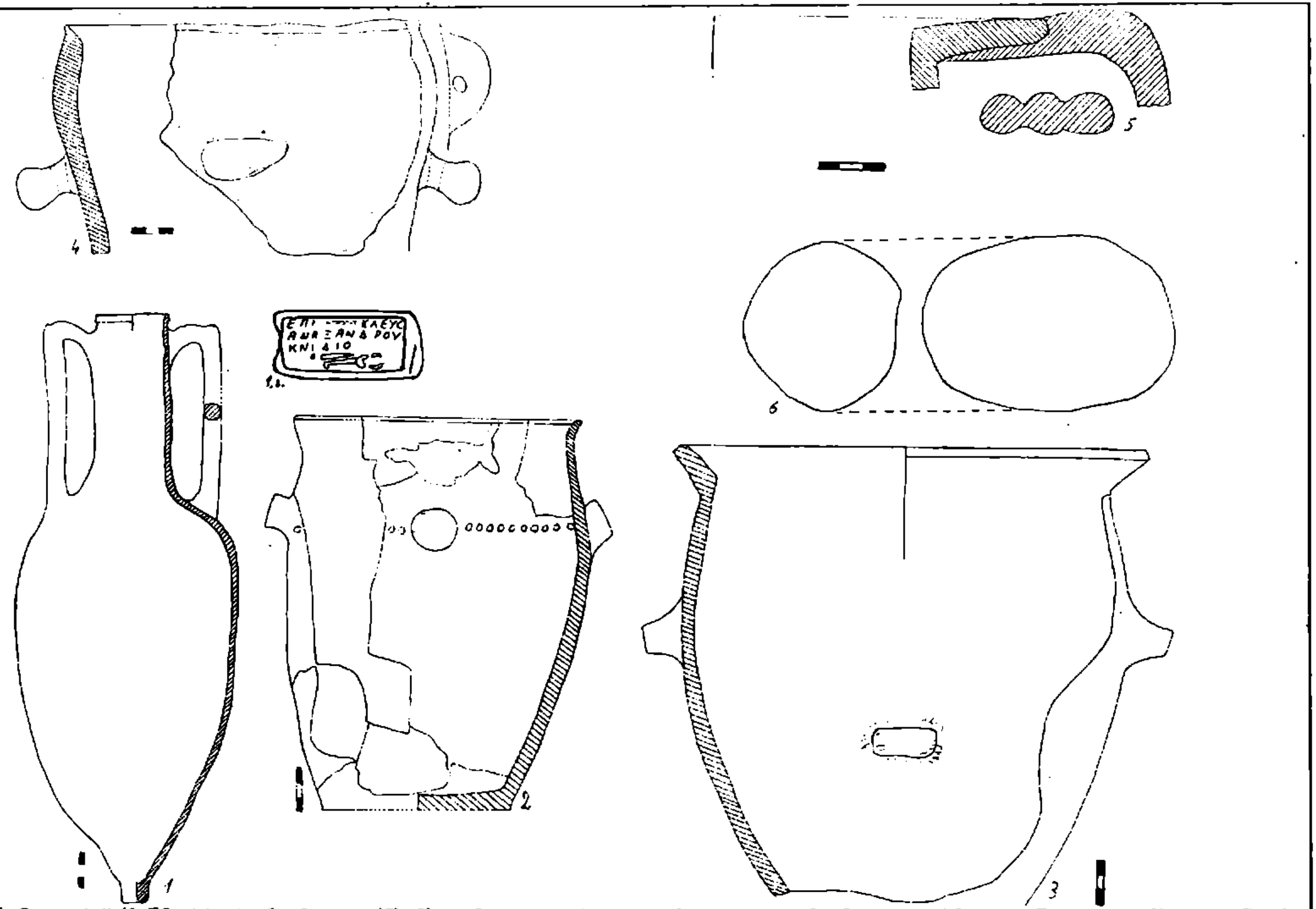

Planșa XLI. Ceramică (1-50 și turtă din lut ars (6): 1) amforă cu torți stampilate, groapa din Loc. 10; 2) borcan 5, passim; 3) urnă, Gr. 2; 4) urnă, nivelul Lt II 4; 5) buză de cană lucrată la roată, nivelul Lt II 5; 6) turtă din lut ars, nivelul Lt II 5.

www.mnir.ro

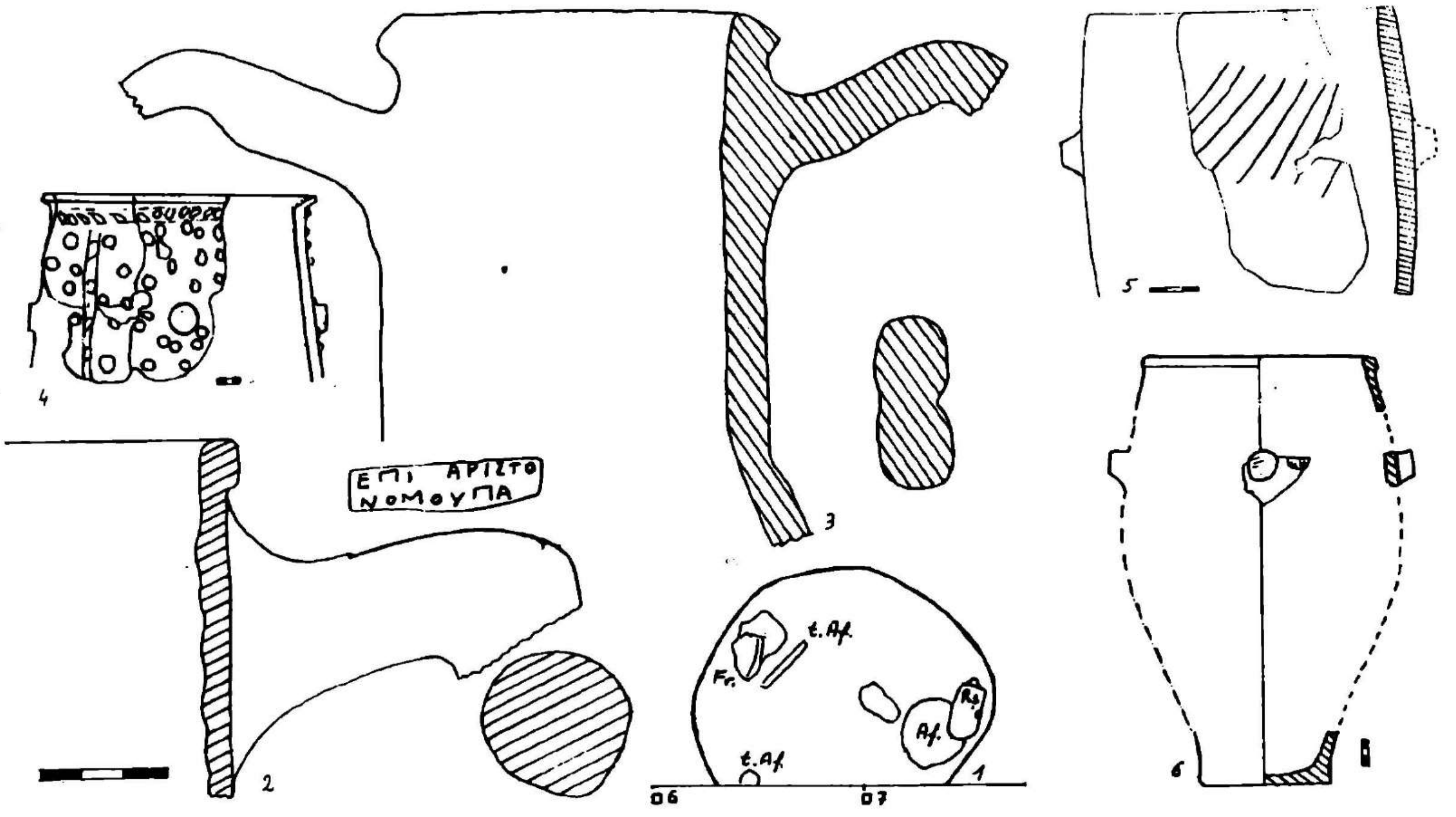

Planșa XLII. 1) Planul gropii din Loc. 10; 2) amforă ștampilată din gr. Loc. 10; 3) amforă, Gr. 12; 4) Vas - borcan, passim; 5-6) vase, Loc. 1.

www.mnir.ro

Planșa XLIII. Tipar (1) și boluri de tip delian (2-11): 1) Gr. 28; 2) Gr. 17; 3) Gr. 14; 4) Gr. 12; 5-8) Loc. 1; 9) Gr. 9; 10) Loc. 8; 11) Gr. 24.

www.mnir.ro

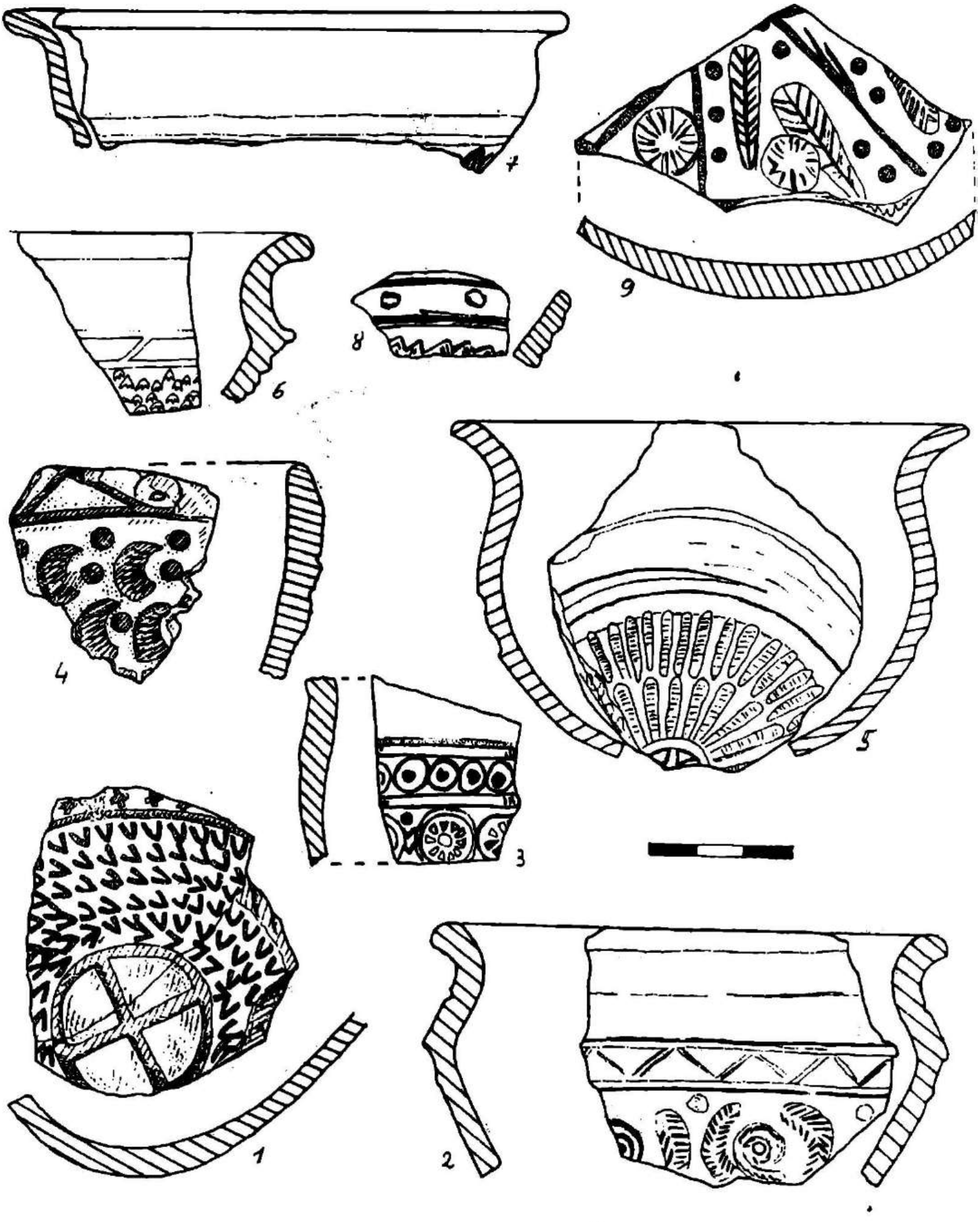

Planșa XLIV. Boluri de tip delian: 1-4) nivelul Lt II 3; 5) Gr. 15; 6) nivelul Lt II 2; 7) nivelul Lt II 1; 8-9) Loc. 9.

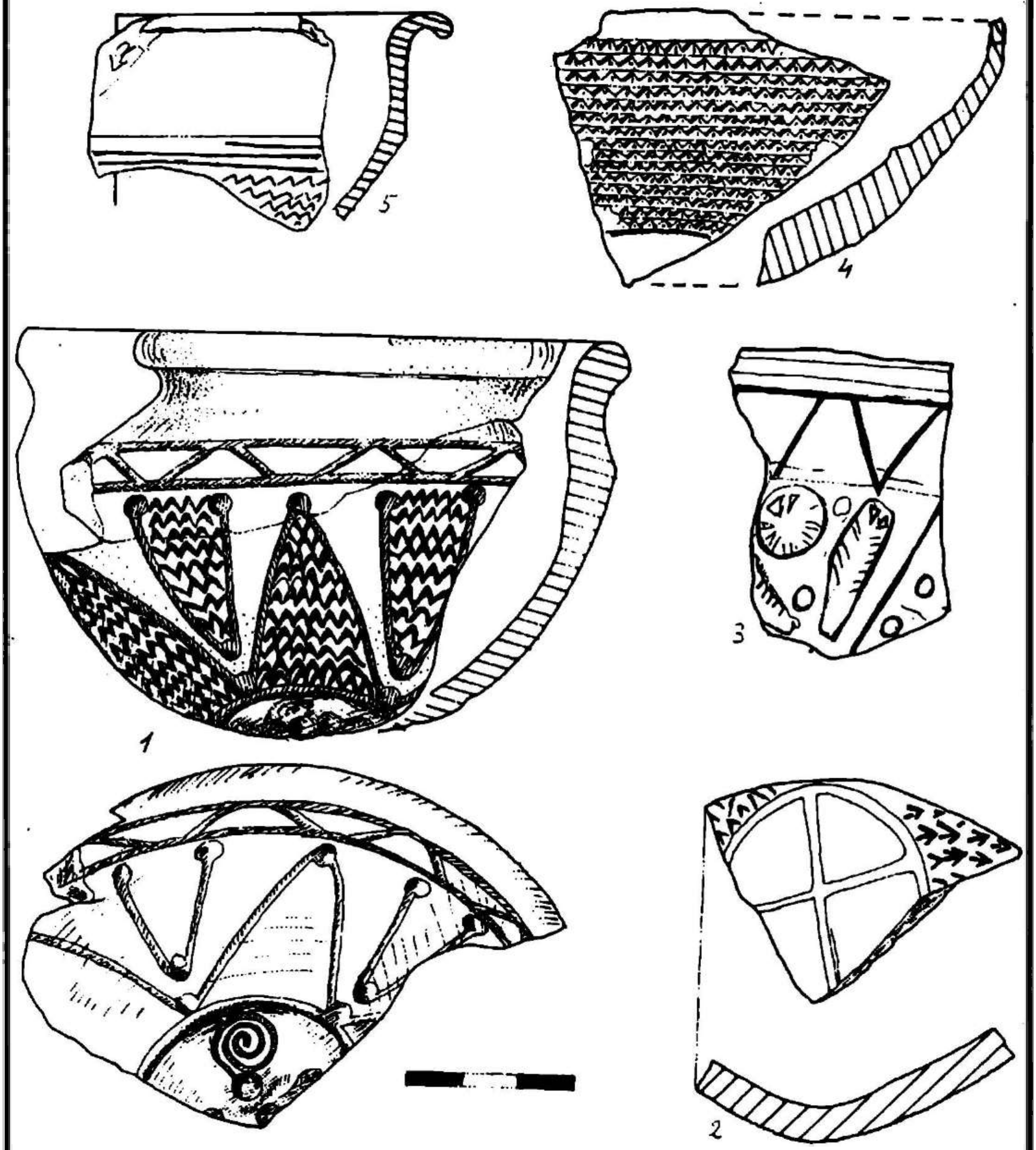

Planșa XLV. Boluri de tip delian: 1, 4) nivelul Lt II 5; 2-3) nivelul Lt II 4; 5) passim.

TABEL I OBIECTE GETO - DACICE

Nr crt		II 1			II 2				II 2-3		II 3				II 3-4	II 4			II 3-5		II 5					PASSIM	TOTAL		
		L	Gr	Str	Loc		Gr	Str	Gr	Str	L	Gr		Str	Str	Gr		Str	Gr	Str	L	Gr			Str		Complex	Str	Gen
		1	29		2	10	9		32		7	11	21			12	13		27		9	8	22	28					
1	Monetă													1	1													2	2
2	Inel argint													1														1	1
3	Verigă bronz																				1				1		1	1	2
4	Brățară bronz	1					1				1										1						3	1	4
5	Fibulă					2	1						1														4		4
6	Teacă bronz																								1			1	1
7	Sabie fier																									1		1	1
8	Placă centură																									1		1	1
9	Cataramă fier							1						1														2	2
10	Vârf săgeată							1																	1			2	2
11	Suport bronz																					1					1		1
12	Psolie fier																									1		1	1
13	Cuțit fier				1			1												1					1		1	3	4
14	Cosor fier				1			1		1																	1	2	3
15	Foarfecă fier																								1			1	1
16	Topor fier																	1										1	1
17	Cuie fier				1													1									1	1	2
18	Scoabă fier																								1			1	1
19	Cheie fier																									1		1	1
20	Belciug fier																								1	1		2	2
21	Tablă bronz	1					2	1										1						1	6		4	8	12
22	Tablă fier																			1								1	1
23	"fier"						1																		2			3	3
24	Pandantiv							1																				1	1
25	Bară fier	1																							1		1	1	2
26	Bară bronz																								1			1	1
27a	Placă bronz																			1								1	1

www.mnir.ro

(continuare)

Nr. crt		II 1			II 2				II 2-3		II 3				II 3-4	II 4			II 3-5		II 5						PASSIM	TOTAL		
		L	Gr	Str	Loc		Gr	Str	Gr	Str	L	Gr		Str	Str	Gr		Str	Gr	Str	L		Gr			Str		Complex	Str	Gen
		1	29		2	10	9		32		7	14	21			12	13		27		9		8	22	28					
28	Mărgea sticlă	1																1						1				2	1	3
29	Ciob sticlă													1															1	1
30	Unealtă corn																	1											1	1
31	Colț mistreț																									1			1	1
32	Cută								1						1			1										1	2	3
33	Râșniță	1				1																					2	2	2	4
34	Figurină																	2											2	2
35	Greutate						2														1					1		3	1	4
36	Fusaiolă	1		1	1			1	2			1		2		1	2	2	1		1					1	4	10	14	24
37	Rondea	1					1							3												1	1	5	5	10
38	Disc lut																		1									1		1
39	Sferă lut																									1			1	1
40	Mărgea lut				1		1											1										2	1	3
41	Lustruitor								1					1				1										1	2	3
42	Olan																			1							1		2	2
43	Cărămidă																			1							1		2	2
44	Turtă																									2			2	2

TABELUL II CERAMICĂ GETO-DACICĂ

Nr crt	Forma tip	NIVEL II 1										NIVEL II 2								NIVEL II 2-3				
		Loc		Groapa					To-tal	Str	TOT	Loc		Groapa			To-tal	Str	TOT	Groapa				TOT
		1	8	16	26	29	30	33				2	10	9	15	19				18	24	25	32	
1.0	Borcan I	23				9			32	49	81	26	80	23	4		133	43	176	1			7	8
1.1	Bc. 1	5							5	8	13	8	24	2	2		36	19	55	6			2	8
1.2	Bc. 2	8	1		1	8			18	28	16	20	15	10	3		78	21	99			1	2	3
1.3	Bc. 3	7				3			10	1	11	2	2	2			6	5	11	1			1	2
1.4	Bc. 4	2							2	3	5	9	4				13	7	20				2	2
1.5	Bc. 5	2							2	3	5	1	2	2	1		6	9	15	1			3	1
1.6	Bc. 6	2							2		2	1	1	1			3	1	4					
1.7	Bc. 2+3		1						1		1													
1.8	Bc. 2+4									1	1	1					1		1					
1.9	Bc. 2+5											1			1		2	1	3					
	TOTAL	49	2		1	20			72	96	168	69	158	40	11		278	106	383	9		1	17	27
2.1	Fruct. I	6				1	9		16	26	12	19	26	9	5	3	62	32	94			1	7	8
2.2	Fruct II	7			1	2	13		23	17	40	25	12	7	4		48	22	70	1			12	13
2.2.1	Fruct. II pict.																							
2.2.2	Fruct. II d. lustr.					*			*		*													
	TOTAL	13			1	3	22		39	43	82	44	38	16	9	3	110	51	164	1		1	19	21
3.1	Cana I	6			1	1	2		10	12	21	10	8	9	3		30	9	39				5	5
3.2	Cană II	21					9		30	36	66	17	39	18	5		79	11	120	2			21	23
3.2.1	Cană pict.									*	*							*	*					
3.2.2	Cană d. l.						*		*		*													
	TOTAL	27				1	11		40	48	88	27	47	27	8		109	50	159	2			26	28
4.1	Castron I	5			1	4			10	9	19	6	9	8			23	8	31	1		1		2
4.2	Castron II	2				3			5	12	17	7	18	1	3		32	6	38	1			7	8
4.2.1	Castron pict.																							
	TOTAL	7			1	7			15	21	36	13	27	12	3		55	14	69	2		1	7	10
5.1	Vas Prov. I	2				2			1	12	16	3	8	6	1		18	5	23				3	3
5.2	Vas Prov. II	6				2			8	8	16	5	2	1			11	12	23				9	9
6.1	Vas Bitr. I	2			1	3			6	2	8	6	1	3	2		12	13	25	1			7	8
6.2	Vas Bitr. II													1			1		1					
7.1	Cupa I					1			1		1												1	1
7.2	Cupa II	5				1		1	10		10	2	7	7			16	3	19				1	1

(continuare)

Nr. crt	Forma tip	NIVEL II 1										NIVEL II 2								NIVEL II 2-3				
		Loc		Groapa					Tot	Str	TOT	Loc		Groapa			Tot	Str	TOT	Groapa				TOT
		1	8	16	26	29	30	33				2	10	9	15	19				18	24	25	32	
8.1	Bol "delian"	5	1			1			7	2	9		1	1	1		3	2	5		1			1
8.2	Tipar bol																							
9	Cățuie I					7			7	6	13	8	5	6			19	8	27				1	1
10.1	Strec. I																	1	1					
10.2	Strec II	5							5	2	7	1	3	1	1		6		6				1	1
11.1	Ulcior I	1							1		1							1	1					
11.2	Ulcior II	2							2	1	3	1					1		1					
12.1	Capac I													1			1		1					
12.2	Capac II	2							2	2	1							1	1				1	1
13	Strach. I																							
14	Urnă I					2			2	8	10	3	7	3	1		14	2	16				2	2
15	Chiup mic					2			2	3	5	2	1				3	5	8	1			1	2
16	Chiup mare	6		1		1			8	3	11	6	2	8	1		17	2	19				3	3
17.1	Crater I					1			1		1													
17.2	Crater II																							
18	Kernos									1	1													
19	Kanth II																							
20	Minia-turi					1			1	2	3	1					1	1	2				1	1
21	Import					1			1	1	5							1	1					
22.1	Amf. căr.	*			*	*			*	*	*	*	*	*	*		*	*	*				*	*
22.2	Amf. alb	*				*			*		*	*	*				*		*					
22.3	Amf. cen																							
22.4	Amf. loc																	*	*					
	Total num	132	3	1	5	59	33	1	231	261	198	191	307	137	38	3	675	281	956	16	1	3	103	123
	%	3,86	0,09	0,03	0,16	1,88	1,04	0,03	7,41	8,36	15,76	6,05	9,72	1,30	1,20	0,09	21,37	8,89	30,26	0,51	0,03	0,09	3,16	4,89
	I	77	2	1	4	11	11		139	177	316	131	224	93	21	3	175	188	663	12		3	50	65
	II	55	1		1	15	22	1	95	87	182	60	83	13	11		200	93	293	1	1		53	58

TABELUL II CERAMICĂ GETO - DACICĂ

(continuare)

Nr. crt	NIVEL II 3									NIVEL II 4					NIV II 3 - 5	NIVEL II 5								TOTAL					
	L	Groapa					To-tal	Str	TOT	Groapa		To-tal	Str	TOT	Groapa	L	Groapa			To-tal	Str	TOT	PASS IM	Complex		Strat		General	
	7	1	2	14	17	21				12	13				27	9	22	28	31					Num	%	Num	%	Num	%
1.0	7		2	2	29		40	75	115	18	10	28	23	51	4	15		7		22	76	98	21	267	8,45	290	9,18	557	17,63
1.1	1			3	3		7	19	26	2		2	11	16	2			1		1	22	23	4	61	1,93	86	2,72	147	4,65
1.2	2			2	19	1	24	33	57	5	2	7	10	17	3	10		1		11	27	38	12	111	4,56	131	4,15	275	8,70
1.3					3		3	5	8		2	2	3	5	1	1		1		2	19	21	5	26	0,80	41	1,30	67	2,12
1.4	1		1		4		6	7	13				3	3							12	12	2	23	0,73	34	1,08	57	1,80
1.5	1			1	2		4	2	6	1		1	1	5							1	1	1	17	0,54	20	0,63	37	1,17
1.6													2	2							1	1	1	5	0,16	5	0,16	10	0,32
1.7								1	1												1	1		1	0,03	2	0,06	3	0,09
1.8								1	1															1	0,03	2	0.06	3	0,09
1.9																								2	0,06	1	0,03	3	0,09
Total	12		3	8	60	1	81	113	227	26	11	40	59	99	10	26		9		36	159	195	19	547	17,31	612	19,37	1159	36,69
2.1	7		1	1	11	2	22	51	73	7	1	8	16	21		5		1		6	26	32	18	122	3.86	169	5,35	291	9,21
2.2	2			1	1	3	13	40	53	3	2	5	33	38		8	3	2		13	50	63	19	115	3,61	181	5.73	296	9,37
2.2.1								*	*							**				*		*		*		*		*	
2.2.2								**	*				**	*									*			*		*	
Total	9		1	5	15	5	35	91	126	10	3	13	19	62		13	3	3		19	76	95	37	237	7,50	350	11.08	587	18,58
3.1	1			1	1	2	5	13	18	2		2	3	5	2	5				5	18	23	11	59	1,86	66	2,09	125	3,96
3.2	1		5	1	6	2	18	41	59	10	5	15	25	40		10	3	2	1	16	57	73	30	180	5.70	230	7,28	411	13,01
3.2.1								*	*	***		*	**	*							*	*		*		*		*	
3.2.2																					*	*		*		*		*	
Total	5		5	2	7	1	23	54	77	12	5	17	28	45	2	15	3	2	1	21	75	96	11	210	7,60	296	9,37	536	16,97
4.1					2		2	9	11	1		1	5	6	1	2				2	3	5	4	41	1,30	38	1.20	79	2,50
4.2	3				6		9	23	32	2		2	11	13		2				2	26	28		58	1,81	78	2,47	136	4,30
4.2.1								*	*																	*		*	
Total	3				8		11	32	43	3		3	16	19	1	1				1	29	33	1	99	3,14	116	3,67	215	6,80
5.1	1		1		2		1	11	18	3		3	6	9	1	1	1			2	14	16	12	35	1,11	63	2,00	98	3,10
5.2			1	1		1	3	8	11	2	1	3	9	12		1		2		3	17	20	7	37	1,17	61	1,93	98	3,10
6.1	2						2	9	11	1	1	5	10	15					1	1	6	7	2	34	1,08	42	1,33	76	2,40
6.2																								1	0,03			1	0,03
7.1								1	1												1	1		2	0.06	2	0,06	4	0,13
7.2	1				1		2	7	9	1		1	2	3	1	1	1			5	9	11		36	1,14	21	0.66	57	1.80
8.1				1	1		2	5	7	1		1	2	3		3				3	3	6	1	17	0,51	15	0.17	32	1.01
8.2																		1		1	1	2		1	0.03	1	0,03	2	0,06

TABELUL II CERAMICĂ GETO - DACICĂ

(continuare)

Nr. crt	NIVEL II 3									NIVEL II 4					NIV II 3 - 5	NIVEL II 5								TOTAL					
	L	Groapa					To-tal	Str	TOT	Groapa		To-tal	Str	TOT	Groapa	L	Groapa			To-tal	Str	TOT	PASS IM	Complex		Strat		General	
	7	1	2	14	17	21				12	13				27	9	22	28	31					Num	%	Num	%	Num	%
9					2	1	3	3	6	1	1	2	6	8							2	2	4	35	1,11	28	0,88	61	2,00
10.1													1	1									2			1	0,13	1	0,13
10.2					3		3	1	7	2	1	3	3	6			1			1	1	5		19	0,60	13	0,11	32	1,01
11.1																								1	0,03	1	0,03	2	0,06
11.2			1				1		1				2	2									2	4	0,13	5	0,16	9	0,29
12.1			1				1		1						1						1	1	2	3	0,09	3	0,09	6	0,19
12.2	1						1	1	2				1	1		1				1		1	1	5	0,16	6	0,19	11	0,35
13																1				1		1		1	0,03		0,50	1	0,03
14					1		1	3	4				1	1		2	1			3		3	2	22	0,70	16	0,70	38	1,20
15													2	2							7	7		7	0,22	17	0,51	21	0,76
16	3				1		4	10	14	1		1	7	8		1			1	2	15	17	8	35	1,11	15	1,12	80	2,53
17.1																								1	0,03			1	0,03
17.2																					1	1				1	0,03	1	0,03
18																										1	0,03	1	0,03
19								1	1												1	1	1			3	0,09	3	0,09
20						1	1	1	2				1	1		1				1	1	2		5	0,16	6	0,19	11	0,35
21																								1	0,03	5	0,16	6	0,19
22.1	*						*	*	*	*		*		*		*		*		*	*	*	*	*		*		*	
22.2																							*	*				*	
22.3										*		*		*									*					*	
22.4																										*		*	
Total num	37		13	17	101	13	181	387	568	66	26	92	205	297	16	73	10	18	3	101	422	526	175	1425	45,11	1731	51,89	3159	100
%	1.17		0,41	0.54	3, 20	0, 41	5.73	12, 25	17, 98	2.09	0, 82	2,91	6,19	9,40	0, 51	2,31	0, 32	0, 57	0, 09	.29	13, 36	16, 65	5, 51						
I	26		6	10	80	7	129	257	386	45	17	62	115	177	15	44	2	11	2	59	246	305	117	913		1100		2013	61,67
II	11		7	7	21	6	51	130	182	21	9	30	90	120	1	29	8	7	1	45	176	221	58	482		631		1116	35,33

www.mnir.ro

DATE PRELIMINARE DESPRE UN EDIFICIU ROMANO - BIZANTIN DESCOPERIT LA HÂRȘOVA (campaniile 1990, 1992)

OANA DAMIAN, PAUL DAMIAN

Situațiile arheologice ce constituie obiectul prezentării de față au fost prilejuite de o săpătură, inițial de salvare, desfășurată la Hârșova în 1990 și reluată, cu un ca-racter sistematic, în 1992.

Cercetarea a fost determinată de descoperirea fortuită a unui zid de piatră legat cu mortar ca urmare a săpării unui șanț în vederea instalării unei conducte pentru alimentarea cu apă a unui bloc de locuințe de pe traseul str. Cetății, aproape de intersecția cu str. Alexandru cel Bun, chiar pe panta vestică a dealului pe care se înalță cetatea Hârșovei[1].

Zidul, degajat[2] atunci pe o lungime de 8,60 m, avea o lățime de 0,80 m, era orientat est-vest și apărea puternic demantelat, înălțimea sa vizibilă în suprafața degajată de excavator variind de la 0,20 la 0,75 m. Intrețesut cu acest zid, a mai apărut unul, demontat din vechime, precum și un pavaj, demontat în cea mai mare parte, din dale de cărămidă, fapt ce ne-a făcut să credem că ne găsim în fața limitei nordice a unei construcții, numită în mod convențional **"edificiu"**, construcție ce se întindea deci spre sud.

Ca atare, cercetarea s-a desfășurat în **1990** și **1992** prin intermediul a două secțiuni, una (**S I**) având dimensiunile de 24 x 4 m, orientată nord-sud, perpendiculară pe zidul amintit, cealaltă (**S II**) de 15 x 2 m, orientată est-vest, perpendiculară pe prima, secțiuni urmărind să cerceteze zidul și să surprindă limitele de sud și respectiv de est ale edificiului.

Deși zona a fost puternic afectată de intervenții moderne, am putut stabili în linii mari următoarea **succesiune stratigrafică**: **stratul 1** - depunere contemporană, conținând pietre, cărămizi, pământ adus ș.a.; **stratul 2** - pământ gălbui-cenușiu compact, conținând pietre, cărămizi, resturi de construcții moderne și o serie de gropi; **stratul 3** - pământ cenușiu măzăros, conținând pietre, pigmenți de cărbune, lentile de pământ galben, fragmente de cărămizi, oase, pigmenți și bucăți de mortar ce ar putea reprezenta nivelul medieval târziu; **stratul 4** - pământ cenușiu cu tentă gălbuie, mai compact, conținând pigmenți de mortar și de

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A
www.mnir.ro

cărbune, lentile de cenușă și de nisip, resturi de vetre, acestui nivel aparținându-i un bordei medieval timpuriu; **stratul 5** - pământ galben cu tentă cenușie, conținând pigmenți și bulgări de mortar, precum și bucăți mici de cărămidă; **stratul 6** - nivelul de demolare a zidului; **stratul 7** - nivelul pavajelor, deci nivelul de funcționare a clădirii și **stratul 8** -pământ galben nisipos, steril din punct de vedere arheologic (Pl.2).

Cercetările arheologice au dezvăluit existența, parțial vizibilă, desigur, a unei **construcții** (Pl.1) acoperind o suprafață echivalând cu aproximativ 200 m^2, delimitată deocamdată cu siguranță doar spre nord și spre est, cercetările ulterioare urmând să aducă lămuriri în legătură cu limitele sudică și vestică. **Zidul de nord** (**Z 1**), orientat est-vest, surprins pe o lungime de 14,20 m, are o lățime de 0,80 m și o înălțime, măsurată pe paramentul exterior, de 2,10 m, din care fundația, ce coboară într-un pământ galben nisipos, "viu", reprezintă circa 1 m. In ceea ce privește **zidul estic** al edificiului (**Z 7**), acesta a fost descoperit parțial în S I, pe o lungime de 8,50 m, avînd o lățime de 0,80 m și fiind puternic demantelat, astfel că înălțimea sa păstrată variază între 0,10 și 0,70 m. Orientat desigur nord-sud, zidul are un traseu oarecum paralel cu malul estic al secțiunii, sub care și pătrunde, întîlnirea sa cu zidul de nord producându-se în afara zonei cercetate de noi, mai spre est. Mai trebuie precizat că zidul amintit a fost secționat în două pe o lungime de 1,20 m de o groapa (G 4) conținând materiale medievale tîrzii. In ceea ce privește **limita de sud** a edificiului (**Z 8**), aceasta a fost surprinsă numai pe o lungime de circa 2 m, sub forma primelor asize din fundație. Faptul se datorează unor intervenții moderne care au distrus în zona respectivă cea mai mare parte a zidului, doar cercetările viitoare, avansând spre vest, putând aduce mai multe lămuriri.

Construcția a fost compartimentată prin intermediul a cinci **ziduri interioare** (**Z 2-6**), orientate trei dintre ele nord-sud și două respectiv est-vest, cu lățimi cuprinse între 0,40 și 0,70 m, cu înălțimi diferit păstrate, construite, ca și zidurile exterioare, într-o manieră unitară. Unul dintre zidurile interioare, **Z 2**, deja amintit, semnalat în suprafața degajată de excavator în 1990, orientat nord-sud și lat de 0,70 m, a fost demontat, păstrându-se pe o lungime de doar 0,40 m. Perpendicular pe zidul nordic (Z 1) și paralel cu zidul amintit mai sus (Z 2), a apărut un alt zid, **Z 3**, orientat nord-sud, având o lățime de 0,75 m, de asemenea demontat din vechime, "vizibil" pe o lungime de 3,90 m, din care s-au păstrat trei "trepte" pe o lungime de 1,70 m, cu înălțimi variind între 0,38 și 0,14 m.

www.mnir.ro

Perpendicular pe acest zid și paralel cu Z 1, a apărut un alt zid - **Z 4** -, orientat deci est-vest, cu o lățime de 0,65 m, surprins pe o lungime de 5 m, ce întâlnește limita estică a edificiului, iar spre vest continuă sub malul secțiunii, fiind păstrat pe o înălțime de 1-1,10 m. Paramentul său sudic prezintă o crepidomă lată de 0,22-0,38 m (de la vest spre est). Perpendicular pe Z 4, apare un alt zid interior - **Z 5** -, orientat nord-sud, lat de 0,55 m, vizibil pe o lungime de 2,60 m, păstrat pe o înălțime de circa 0,60 m; acest zid pătrunde sub un pavaj ce aparține, probabil, unei alte etape constructive. In sfârșit, perpendicular pe Z 5, apare un alt zid - **Z 6** -, cu orientarea est-vest și lățimea de 0,40 m, descoperit pe o lungime de 1,05 m, ce apare întrețesut cu Z 6 și continuă sub peretele vestic al secțiunii, având o înălțime păstrată de 0,20-0,40 m.

Zidurile amintite au fost construite într-o manieră unitară, cu paramente compuse din straturi de pietre fasonate, de dimensiuni și forme diferite, legate cu mortar alb, rosturile fiind umplute cu mortar roz, conținând cărămidă pisată. In compoziția paramentelor apar și cărămizi, așezate fie în straturi succesive, fie întâmplător, și, foarte rar, bucăți de șist verde sau "blocuri" de mortar roz. Unul dintre ziduri, Z 4, prezintă pe paramentul nordic resturile unei crepidome late de 0,10-0,20 m; paramentul său sudic are de asemenea două crepidome, late de 0,10-0,13 m și respectiv de 0,22-0,38 m, crepidome ce nu mai continuă însă și la vest de Z 6.

Interiorul edificiului a fost pavat cu dale de piatră și cărămizi, groase de 0,05 -0,06 m, cu dimensiuni diferite (0,30 x 0,33 m; 0,28 x 0,28 m; 0,40 x 0,55 m; 0,35 x 0,40 m; 0,30 x 0,40 m; 0,40 x 0,50 m), așezate pe un "pat" amenajat din mortar alb-gălbui sau rozaliu, conținând cărămidă pisată, cu o grosime de până la 0,10 m. **Pavajele** apar la adâncimi diferite, reprezentând, eventual, nivele de călcare în diverse etape constructive ale edificiului. Primul pavaj, în sensul că a apărut la adâncimea cea mai mică -2,25 m (**P 1**), este compus din pietre și cărămizi de forme și dimensiuni diferite așezate pe un "pat" de mortar hidrofug de culoare roz și a fost distrus atât spre nord (probabil din vechime), cât și spre sud (de o groapă modernă G 5). Cel de-al doilea pavaj, în ordinea descoperirii (**P 2**), vizibil apare în S A și în S I, între Z 1 și Z 4, la o adâncime mai mare (-3,10 m) și este lucrat din dale compuse din cărămizi rectangulare, cu dimensiunile de 0,30 x 0,30 x 0,04 m, potrivite cu grijă. Din păcate, cărămizile au fost demontate în majoritatea lor, astfel că ceea ce se păstrează bine este "patul" de mortar pe care erau așezate aceste cărămizi ale pavajului. Precizăm că și între Z 4, Z 5 și Z 6, la o adâncime și mai mare, de 3,40 m, se mai pot vedea urmele unor dale de cărămidă, imprimate în

www.mnir.ro

mortarul roz ce le servea drept suport (**P 3**). **Materialul arheologic** descoperit in cadrul edificiului este reprezentat de fragmente ceramice destul de puține și de inexpresive, provenind în special de la amfore - o gură de amforă gălbuie, cu gât nu prea înalt, cilindric, buza simplă, ușor îngroșată și toarta prinsă sub buză, câteva torți, câteva funduri, și, mai ales, părți de pereți de amfore din pastă bună, omogenă, cu nuanțe variind de la bej și gălbui deschis la roșiatic și cărămiziu, cu striuri concentrice, dese, înguste, adânci, drepte sau în val, databile în secolele V-VI[3].

In privința **datării** edificiului dispunem deocamdată de foarte puține elemente, reprezentate de fragmentele ceramice amintite, ca și trei monede de bronz aparținând, după toate probabilitățile, secolelor V - VI, descoperite pe pavajul apărut la adâncimea cea mai mică ca și în nivelul imediat anterior acestuia, ceea ce ne face să putem afirma doar **apartenența edificiului la epoca romano-bizantină**.

La sud față de ceea ce noi considerăm limita edificiului romano-bizantin, au mai apărut încă două ziduri, numerotate **Z 9** și respectiv **Z 10**. **Z 9**, lung de 2 m, are o lățime vizibilă de 0,80 m, pătrunzând sub malul estic al secțiunii, și o orientare ușor diferită față de cea nord-sud a unora dintre zidurile edificiului, in sensul devierii sale spre vest. Se păstrează pe o înălțime de 1,35 m, este construit din pietre de dimensiuni diferite, nefasonate, alternând cu șiruri de cărămizi in elevație, fundația fiind alcătuită numai din pietre, constructorii dovedind mai multă grijă pentru paramentul nordic decît pentru cel vestic. In ceea ce privește **Z 10**, observațiile parțiale pe care le-am putut întreprinde arată că este vorba mai degrabă de resturile unui zid demantelat din vechime pînă la primele asize din fundație, zid având probabil lățimea de circa 2,50 m și orientarea est-vest, lungimea sa vizibilă fiind în momentul săpăturii de 4 m, dar pătrunzând sub malurile estic și respectiv veștic ale secțiunii. Din zid se păstrează de fapt, destul de deteriorate, limitele de nord și de sud și o porțiune lângă profilul estic, restul fiind reprezentat de "insule" de mortar roz. Ceea ce s-a mai menținut din zidul respectiv, a fost distrus de o groapă medievală târzie.

In carourile 6-7 ale S 1 a apărut un **complex de locuire aparținând evului mediu timpuriu**, cu pereții căptușiți cu piatră, instalat peste pavajul cel mai recent al edificiului romano-bizantin și lipit de Z 8, dotat cu un cuptor din piatră în formă de potcoavă în colțul său sud-estic. Dimensiunile surprinse in secțiune ale locuinței sunt de 4,50 x 2,80 m, iar umplutura sa este reprezentată de cărămizi, oase și fragmente ceramice provenind de la oale-borcan, puternic arse secundar, aparținând speciei nisipoase, din pastă arsă oxidant, cu pereți a căror

www.mnir.ro

grosime variază între 0,005 și 0,008 m, cu miez cenușiu, buza răsfrântă în afară și decor compus din linii incizate, orizontale sau asociate cu mănunchiuri de incizii scurte, oblice. Acestor profile li se mai adaugă un fragment de perete decorat cu rotița, unul din pastă caolinoidă pictat cu vopsea roșie și câteva torți tubulare. Materialul ceramic, cu analogii la Capidava, Dinogetia, Păcuiul lui Soare, Nufăru[4], ne îndreptățește să datăm bordeiul în secolele X-XI.

In afara acestor complexe, au mai fost cercetate **5 gropi**, dintre care două medievale timpurii (**G 1** și **2**), două medievale târzii (**G 3 și 4**) și una modernă (**G 5**). Umplutura gropilor constă din ceramică foarte fragmentară și resturi osteologice; mai interesant este conținutul **G 3**, reprezentat de o mare cantitate de ceramică provenind în special de la vase din pastă roșie, fină, bine arsă, lucrată la roata rapidă, aparținând unor oale cu toartă, din care s-au păstrat mai ales funduri și profile cu buza puțin răsfrântă în afară, nedecorate, asemănătoare celor descoperite de A. Aricescu și datate în secolele XVI-XVII[5], la care se adaugă ceramică fragmentară de Iznik[6], precum și o serie de obiecte de sticlă.

Au mai fost descoperite și **4 morminte**, unul în S I, celelalte în S II, toate de înhumație, orientate vest-est, două dintre ele aparținând probabil unor copii. Intr-un caz s-a putut stabili forma gropii - dreptunghiulară. Absența totală a inventarului, precum și prezența mormintelor relativ la suprafață, nu ne permit decât să le considerăm creștine târzii.

In momentul actual al cercetării nu putem spune decât că edificiul aparține epocii romano-bizantine, urmând ca săpăturile arheologice viitoare să aducă un plus de informații în privința desfășurării sale planimetrice, a realizării din punct de vedere constructiv a elementelor sale componente, sub raportul cronologiei acestora și a întregului, precum și în sensul destinației acestei clădiri, în legătură cu care emitem doar ipoteza caracterului ei public. De asemenea, cercetările ce vor urma la Hârșova pot aduce informații interesante și în ceea ce privește vestigiile aparținând evului mediu timpuriu și târziu.

www.mnir.ro

1. Pentru informații privind cercetările arheologice vizând fortificațiile de la Hârșova vezi Gr. Florescu, în "Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice - 1943", București, 1946, p. 179-180; A. Aricescu, Pontica, 4, 1971, p. 351-370; Gh. I. Cantacuzino, *Buletinul Comisiei monumentelor istorice*, III, 1, 1992, p. 58-67. Pentru etapele de folosire a cetății vezi E. Condurachi, *Neue Probleme und Ergebnisse der Limesforschung in Scythia Minor*, Studien zu den Militärrenze Roms, 1967, p. 170.

2. La sosirea noastră în Hârșova în 1990 degajarea fusese deja realizată de utilajul adus pentru săparea șanțului, colectivul neputând face altceva decât să îndrepte malurile acestei suprafețe, numită în mod convențional S A.

3. Pentru evoluția și răspândirea, în special în spațiul dobrogean, a acestui tip de amforă, cunoscut pentru epoca romano-bizantină sub numele de "piriformă", vezi C.Scorpan, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 274, Pl. 10; A.Opaiț, *Peuce*, 9, 1984, p. 311-317, 326, pl. I-XII; idem, *Peuce*, 10, 1991, p. 139-141, pl. 8-10. Pentru descoperiri similare la Hârșova vezi Gh.I.Cantacuzino, op.cit., p. 66.

4. Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, I, 1958, p. 153-210; Gh. Stefan, I. Barnea, Maria Comșa, E. Comșa, *Dinogetia, I, Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvan*, 1967, p. 123-229; P. Diaconu, D.Vîlceanu, *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, 1972, p. 71-89.

5. A. Aricescu, *op.cit.*, p. 364-366, Pl. 17, 18.

6. Vezi Oktay Oslanapa, *Pottery and Kilns from the Iznik Excavations*, 1970, p. 142, Pl. 8, piese datate în intervalul 1490-1525.

www.mnir.ro

Résumé

Les auteurs présentent les résultats des fouilles archéologiques déroulés pendant 1990 et 1992 à Hârşova, au carrefour des rues Cetăţii et Alexandru cel Bun, sur la coté ouest du promontoire sur lequel se drésse la forteresse, à l'occasion de la découverte fortuite d'un mur en pierre lié à mortier, épais de 0,80 mètres et degagé sur une longueur de 8,60 mètres. Ce mur représente la limite nordique d'une construction, nommée "édifice", délimitée pour le moment seulement vers est et, éventuellement, vers sud, avec des murs intérieurs, pavée avec des pierres. L'édifice, dont nous ignorons la destination, sauf son caractère publique, peut appartenir, à cause du mobilier découvert (des monnaies et des tessons céramiques, provenant surtout des amphores) à l'époque romano-byzantine. L'édifice est superposé par un niveau du Haut Moyen Age (representé par une habitation qui peut etre datée aux Xe-XIe sieclès et des fosses ménajères) et, également, par un niveau d'occupation appartenant au Moyen Age Tardif (des fosses avec beaucoup de céramique datant des XVe-XVIIe siècles).

www.mnir.ro

LISTA PLANŞELOR

Pl. 1 - Hârşova - planul edificiului romano-bizantin

Pl. 2 - Hârşova - profilul estic al secţiunii I.

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. 1 - Hârşova - le plan de l'édifice romano-byzantin

Pl. 2 - Hârşova - S I - le profile estique

www.mnir.ro

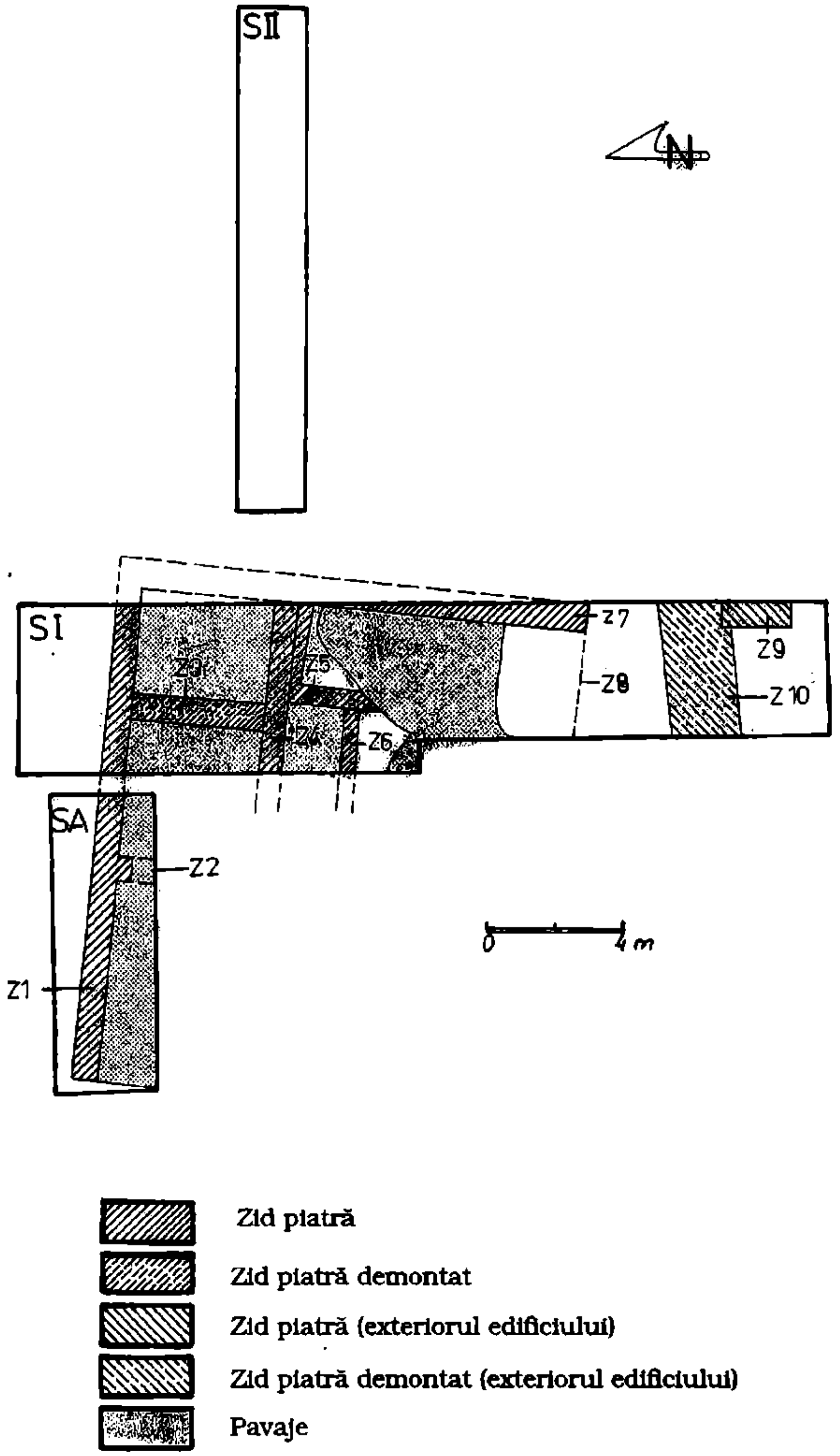

Planșa 1. Hârșova. Planul edificiului romano-bizantin.

www.mnir.ro

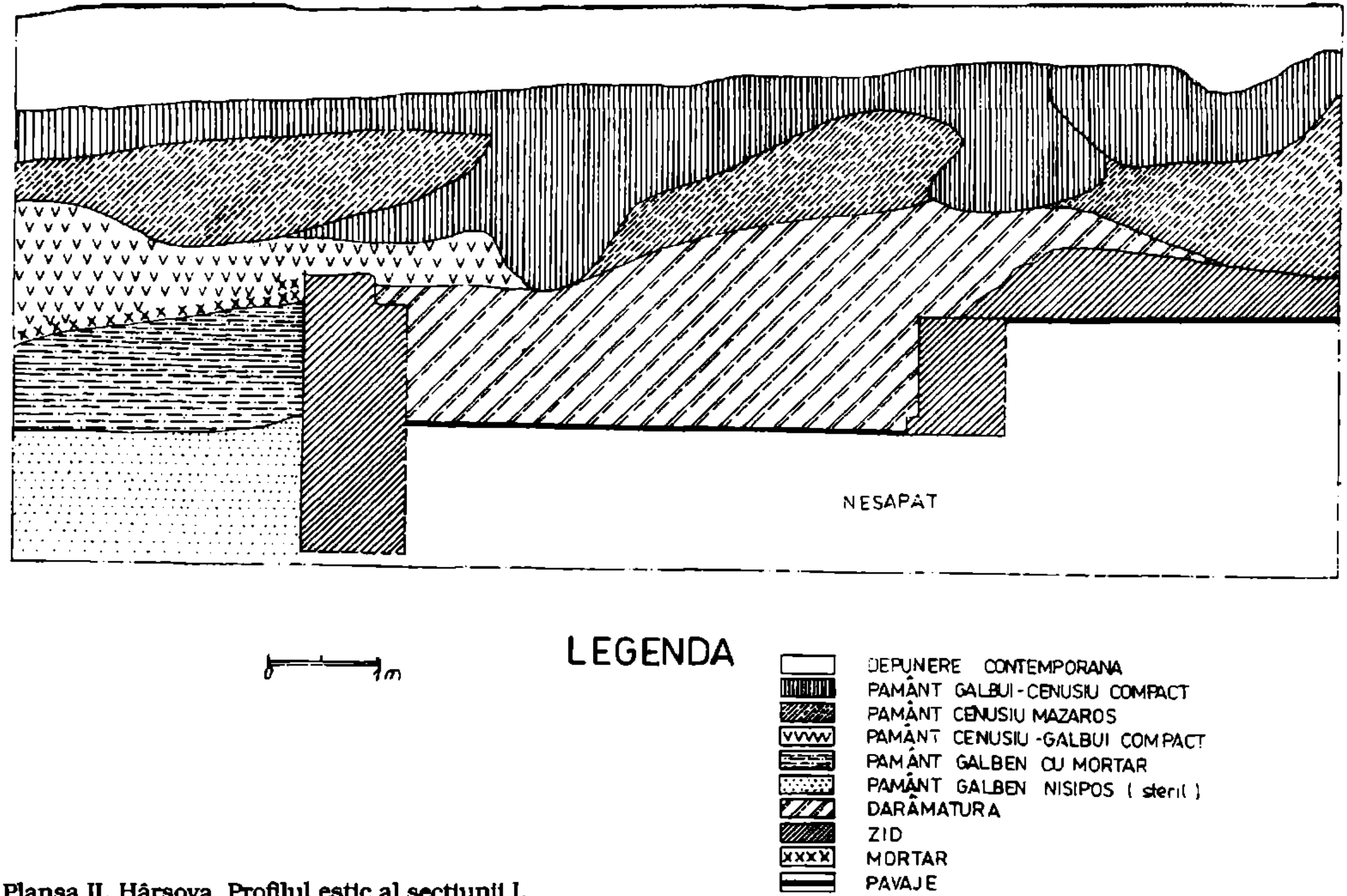

Planșa II. Hârșova. Profilul estic al secțiunii I.

www.mnir.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA FĂGĂRAŞ

GH. I. CANTACUZINO

În vara anului 1987 au fost efectuate la Făgăraş sondaje arheologice, înscrise între săpăturile de salvare din zona afectată de lucrările hidroenergetice de pe cursul superior al Oltului, între Făgăraş şi Avrig[1].

Primul punct avut în vedere este situat la marginea de vest a oraşului. În lucrări publicate la începutul secolului nostru se menţionează existenţa, lângă marginea de apus a Făgăraşului a ruinelor unei cetăţi vechi. Repertoriul arheologic întocmit de Iulian Marţian menţionează "la vest (de Făgăraş) urmele unui alt castel mai vechiu"[2]. În 1913, Nicolau Aron relata la rândul său: " ...la aşa numitul loc "Cetatea veche" din hotarul Făgăraşului dinspre apus (unde se zice a fi fost reşedinţa de iarnă a lui Negru Vodă), în copilăria mea se mai zăreau încă printre fel de fel de pietri şi ruine părăginite, urme de altar. Ba, când eram copil, dând primăria Făgăraşului ordin să se curețe locurile acele de pietre şi de acele ruine, ca să crească păşune pentru vite, s-ar fi găsit între săpături o cădelniţă foarte veche, o scândurică zugrăvită, aşa ca jumătate de uşe de la uşile împărăteşti, precum şi un căpătâi de patrafir. Ce s-a făcut cu aceste relicve sfinte - în speţă - pentru cauza noastră, nimenea nu ştie... Locul acesta ce-i zic făgărăşenii "Cetatea veche" e situat lângă Olt în hotarul Făgăraşului înspre apusul de vară. Tocmai prin mijlocul acestui loc numit "Cetatea veche" duce un drum vicinal la vadul Oltului, pe unde trec orăşenii la viile Calborului. Pe aici trec calborenii când merg la Făgăraş, că le este mai de-a dreptul decât şoseaua de pe dealul Galaţilor. Fiind născut făgărăşean, cunosc bine locurile acestea încă din mică copilărie. Pe la "Cetatea veche" pe unde săpai dădeai de temelii de piatră pe sub sol. Pe alocurea se vedeau chiar la suprafaţă ruine, ce desemnau că ar fi fost odată, în vreamea de demult, bastioane şi locuri fortificate, se înţelege după sistemul de atunci"[3].

Mărturii ale unor persoane în vârstă indicau locul unde s-ar fi aflat "Cetatea veche"[4]. După precizările din Cartea funduară a Făgăraşului[5], moşia numită "Cetatea veche", de circa 50 ha, era situată la vest de fabrica de cărămidă până la pârâul Becleanului al cărui curs a fost deviat. Dincolo de şirul de brazi aflaţi la vest de Fabrica de cărămidă îşi aminteau a fi fost locul "Cetatea veche" şi alte persoane în vârstă[6].

www.mnir.ro

Toate aceste mărturii au îndreptățit efectuarea unor săpături de verificare în zona situată la vest de vechea Fabrică de cărămidă până la cursul regularizat al Berivoiului, zonă afectată de viitorul lac de acumulare și de dig. Au fost alese acele puncte din lunca Oltului în care terenul era puțin mai ridicat, adecvat unor eventuale construcții, dat fiind că la suprafață nu se observau urme arheologice. Au fost trasate trei secțiuni orientate nord-sud, având fiecare lungimea de 30 m. Prima (S.1), la vest de Fabrica de cărămidă, cu punctul cel mai apropiat de aceasta, la circa 25 m de brazii aliniați la apus de incinta fabricii și cu extremitatea nordică la circa 85 m de malul stâng al Oltului. A doua (S.2), a fost trasată la 524 m sud-sud-vest de S.1, iar ultima (S.3) la 285 m vest de S.2, în apropierea confluenței canalului de regularizare a Berivoiului cu Oltul, extremitățile acestei secțiuni aflându-se la 43 m de malul Oltului și respectiv 82 - 90 m de Berivoi.

În secțiunea 1 săpătura a fost adâncită în partea de sud până la aproape 2 m. Sub stratul arabil de pământ cenușiu se află depuneri aluvionare lipsite de urme arheologice, cu excepția unui singur mic fragment ceramic atipic antrenat: straturi de pământ gălbui-castaniu și gălbui - cenușiu nisipos, alternând cu straturi de nisip, la o adâncime de circa - 1,70 m aflându-se pietriș cu nisip. Grosimea straturilor aluvionare se explică prin relativa apropiere a albiei Oltului. În zona în care a fost săpată secțiunea 2, la suprafață, ca și în stratul arabil gros de 25 - 30 cm, au fost găsite câteva fragmente ceramice smălțuite și nesmălțuite, relativ târzii, ajunse aici în urma lucrărilor agricole. Sub stratul arabil se afla aici un strat de pământ cenușiu suprapus unui strat gălbui și diferitelor depuneri nisipoase aluvionare care se adâncesc sub 1,50 m. Nici aici, la circa 3,00 m de malul Oltului, nu au fost găsite vestigii arheologice. În a treia secțiune, unde sub stratul arabil și un altul de pământ cenușiu-gălbui, se află depuneri aluvionare și straturi de nisip, urmele arheologice lipsesc de asemenea cu desăvârșire.

Prin săpăturile efectuate în locul numit "Cetatea veche" de lângă Făgăraș nu au fost descoperite urme care să ateste existența unei locuiri vechi, ceea ce pune sub semnul întrebării veridicitatea mărturiilor de la începutul secolului nostru, păstrate încă în tradiția locală, privind presupusa existență aici a unor ruine. Căutarea unor astfel de vestigii mai spre vest nu ar fi justificată de indiciile de ordin topografic la care ne-am referit. Nu trebuie exclusă eventualitatea că anumite urme care, după descrierea lui Nicolau Aron, puteau să fi aparținut mai curând unei biserici - să se fi aflat într-un spațiu ocupat în prezent de clădirile de la marginea de vest a orașului sau chiar dedesubtul fabricii de cărămidă, deși lipsesc informații asupra vreunor ruine care să fi fost găsite aici. De precizat că pe

www.mnir.ro

diferite hărți austriace din sec. XIX - cea întocmită în 1856 de J. Scheda, sau cea din 1861, ambele la scara 1: 288000[7] - nu sunt figurate urme de ruine la vest de Făgăraș. Chiar dacă nu au fost descoperite vestigii medievale sau din alte perioade, săpăturile efectuate în această zonă afectată direct de lucrările de pe valea Oltului au fost utile și necesare.

Urmele unei vechi fortificații medievale se află pe locul cetății Făgărașului. Ele au fost descoperite prin cercetările arheologice efectuate în legătură cu lucrările de restaurare, în 1964 - 1967 și în anii următori, cercetări conduse de Voica Maria Pușcașu și Nicolae Pușcașu[8]. Este vorba de un puternic val de pământ cu palisadă de lemn, ale cărui urme au fost scoase la lumină prin săpăturile din interiorul primei incinte a cetății. Materialele arheologice au permis datarea acestei fortificații în secolele XII - XIII. Cercetările arheologice împreună cu cercetările asupra arhitecturii[9] precum și mărturiile izvoarelor scrise au permis precizarea fazelor de construcție ale cetății,[10] rămânând încă de clarificat probleme legate de etapele sale inițiale.

S-a considerat mult timp, pornind de la informații ale unor cronici târzii, că prima fortificație de piatră de la Făgăraș ar data de la începutul sec. XIV[11]. Autorii unor prezentări ale cetății[12] plasează ridicarea fortificației de piatră "pe la sfârșitul secolului al XIV-lea sau la începutul secolului al XV-lea". Acestei etape i s-a atribuit incinta de plan patrulater neregulat, întărită cu turnuri de colț. Cea mai aprofundată analiză a evoluției cetății Făgărașului, bazată pe studiul exhausiv al izvoarelor și pe minuțioasa cercetare a arhitecturii[13], a permis recent presupunerea că, pe amplasamentul fortificației de lemn din sec. XII, distrusă prin incendiere la mijlocul sec. XIII, cetatea de zid a fost ridicată în mai multe etape. Primul element al acesteia a fost probabil turnul dinspre sud-vest al incintei interioare, poate încă din sec XIII. Zidul exterior al incintei interioare cu turnul dinspre nord-vest și primul nivel al corpului de clădiri dinspre sud au fost ridicate înainte de sfârșitul sec. XV - data rămâne de precizat - , iar cele două turnuri dinspre est, probabil în primul sfert al sec. XVI. Începând cu al doilea sfert al sec. XVI și în sec. XVII au fost efectuate, în diferite perioade, lucrări care au avut ca rezultat transformarea vechii cetăți în castel, a cărui adaptare la necesitățile militare a fost asigurată prin succesive amenajări defensive, o incintă exterioară înconjurată de un șanț și întărită cu patru bastioane.

Ținând seama de faptul că ridicarea nivelului apelor Oltului în lacul de acumulare avea să determine ridicarea nivelului pânzei freatice, care a stânjenit și cercetările precedente, împiedicând în viitor alte cercetări, a fost considerată

www.mnir.ro

necesară executarea unor sondaje de verificare în puncte care nu au fost atinse de săpăturile anterioare, urmărindu-se clarificarea unor probleme legate de caracteristicile și traseul valului cu palisadă din sec. XII - XII precum și de cronologia zidurilor de incintă.

Amplasarea sondajelor de verificare a ținut seama de zona în care fusese descoperit, în interiorul primei incinte, valul cu palisadă, precum și de spațiul redus disponibil pentru cercetări, datorită amenajărilor moderne. O secțiune (S.I) cu lungimea de 24 m, a fost trasată la exteriorul zidului nordic al incintei interioare, la 6 m de acesta, perpendicular pe latura vestică a turnului median, un sondaj cu lungimea de 9 m (S.II) fiind trasat perpendicular pe latura sudică a zidului incintei interioare, la 7 m de turnul din colțul de sud-est.

În sondajele din cetatea Făgărașului s-a constatat o grosime mare a straturilor de nivelare târzii, depunerile fiind deranjate de intervenții moderne. La nord de zidul incintei interioare, dedesubtul unor nivelări moderne și a unei rigole târzii din bolovani, lângă care se întinde o zonă pavată cu cărămidă spartă, se află urme de cărbune, întinse pe o lungime de câțiva metri, ca și depuneri de pământ cu urme de moloz și cărămidă, alternând spre vest cu un strat subțire de moloz și un strat cu mult cărbune. Au fost descoperite resturile unor piloni din zidărie de piatră, al căror nivel de funcționare este reprezentat de straturi de pământ cu pigmenți de moloz și cărămidă aflate deasupra unui strat de moloz în care s-a descoperit o monedă din prima jumătate a sec. XVI. Sub acest strat sunt situate depuneri de pământ castaniu cu mult moloz și nivelări cu moloz și cărămidă spartă, iar dedesubtul acestora un strat de pământ cenușiu, conținând fragmente ceramice databile în sec. XV și olane fragmentare. El se suprapune unui strat cu moloz în dreptul căruia săpătura a trebuit să fie oprită, datorită apei freatice, la circa. 2,15 m sub actuala suprafață a terenului. Pilonii de zidărie menționați - descoperiți lângă profilul sudic al sondajului - sunt construiți din bolovani de piatră și mortar, au lățimea de 0,95 - 1 m și fundații adânci; din elevație se păstrează o porțiune de 25 - 40 cm. Ei sunt dispuși paralel cu zidul de incintă, la cca. 5 m de acesta. Primul se află la 5 m de turnul median, distanța între ceilalți fiind de 1,90; 1,80; 1,75; 1,72 m.

La sud de zidul incintei interioare, sub stratul vegetal se află nivelări moderne. Dedesubtul acestora a fost descoperit un canal de evacuare a apei databil în secolul XVIII, amenajat într-un șanț mai larg . El este construit pe fundații adânci de circa 35 cm din piatră spartă și mortar, cu pereți de cărămidă înalți de aproape 1 m, groși de 0,30 - 0,40 m. Lățimea interioară a canalului, acoperit cu o

www.mnir.ro

boltă aplatizată, este de 0,90 m. Sub nivelul corespunzător amenajării sale se află straturi de pământ cu urme de moloz. Zidul de incintă păstra aici pe fața exterioară urme de tencuială pe o înălțime de circa 0,90 m, de la circa 1m sub nivelul părții inferioare a deschiderii pentru tragere, până la o cotă ce corespunde aproximativ cu vechiul nivel de călcare al încăperii alăturate, boltite, din interiorul incintei. Sub depunerile cu urme de moloz din dreptul suprafeței tencuite a zidului se află straturi de pământ cenușiu sau cenușiu-gălbui pigmentat cu moloz. Nivelul pânzei freatice a fost atins la 2,45 m de suprafața terenului, la 0,50 m sub nivelul părții inferioare a tencuielii ce acoperea zidul de incintă.

Dintre materialele arheologice, destul de puțin numeroase, provenind din săpăturile din cetatea Făgărașului, trebuie menționată moneda aflată în stratul de nivelare anterior construcției pilonilor, un fals după groșii emiși de regele Poloniei Sigismund I (1506 - 1542). Au mai fost descoperite câteva obiecte de fier - un ciocan de tâmplărie, cârlige, cuie, scoabe, potcoave de cizmă, un fragment de furculiță - databile în secolul XVIII - XIX. Fragmentele ceramice, smălțuite și nesmălțuite datează în cea mai mare parte din secolul XVII - XVIII. Au fost găsite fragmente de dimensiuni mici de cahle smălțuite, decorate cu motive vegetale. În depunerile interioare se aflau, în număr mic, fragmente ceramice nesmălțuite, cu pereți subțiri, arși oxidant, având buza ușor îngroșată și răsfrântă în afară, databile în sec. XV - XVI. Din același perioadă pot data mai multe olane, în mare parte fragmentare.

Săpătura efectuată la nord de zidul interior de incintă al cetății, la vest de turnul median, nu a dus la descoperirea urmelor valului cu palisadă care apăruse în curtea interioară la o adâncime relativ mică. Lăsând la o parte eventualitatea aflării sale la o adâncime mai mare sau a unor răzuiri și decapări de proporții, care să fi distrus cu totul urmele anterioare, se poate presupune că traseul acestuia trecea prin alt punct. Zonele accesibile cercetării sunt aici foarte restrânse datorită amenajărilor moderne.

Nu au putut fi obținute, datorită apei freatice care a împiedicat atingerea celor mai vechi niveluri, date concludente asupra cronologiei primei incinte a cetății Făgărașului[14]. Faptul că nivelul de construcție al acesteia nu a fost încă atins în dreptul depunerilor care ar putea data din sec. XV - XVI, poate îndreptăți presupunerea unei datări a incintei într-o perioadă anterioară, în secolele XIV - XV. Un argument în acest sens îl constituie și faptul că amenajarea corpului de clădire adosat în interior incintei, inclusiv "beciul" boltit de pe latura sudică, este datorată unei etape de construcție - corespunzând stratigrafic nivelului la care se află

www.mnir.ro

tencuiala de pe zidul de incintă - care urmează unor depuneri marcând o îndelungată perioadă de funcționare a acesteia. O vechime destul de mare o are și turnul median de pe latura nordică.

În privința pilonilor de zidărie dispuși paralel cu latura de nord a primei incinte, aceștia datează din una din ultimele etape de construcții în cetate. În lipsa unor săpături care să facă posibilă cunoașterea eventualelor resturi de zidărie din suprafața învecinată - săpături împiedicate de amenajările recente - semnificația lor este mai greu de desprins. Ei se vor fi încadrat în anumite elemente constructive care puteau completa capacitatea defensivă a fortificației. Canalizarea din partea de sud figurează într-un plan austriac din sec. XVIII ca "nou construită", între turnul din colțul de sud-est și "poterna" din mijlocul laturii sudice a incintei exterioare[15]. Aceste vestigii nou descoperite completează imaginea construcțiilor care constituiau ansamblul arhitectonic al cetății Făgărașului.

Fără a fi avut rezultate deosebite, sondajele efectuate la Făgăraș au permis verificarea unor informații mai vechi și au adăugat unele elemente noi datelor cunoscute despre un monument de primă importanță.

www.mnir.ro

1. Cercetările, desfăşurate în iulie - august 1987, în cadrul contractului de cercetare al Muzeului Naţional de Istorie cu ISPH, s-au efectuat cu concursul permanent al regretatului Ioan Hăşfălean, director al Muzeului Ţării Făgăraşului, şi cu ajutorul colectivului muzeului.

2. Iulian Marţian, *Repertoriul arheologic pentru Ardeal*, Bistriţa, 1920, p. 18, nr. 250, care amplifică textul publicat anterior sub titlul *Archäologisch-prähistorischer Repertorium für Siebenbürgen*, în "Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien", vol. XXXIX (seria III, vol. IX), Viena, 1909, p. 324. Drept sursă a informaţiei este citată lucrarea lui Ioan Puşcariu ,*Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sibiu, 1892.

3. Nicolau Aron, *Monografia bisericilor, şcoalelor şi reuniunilor române din Făgăraş*, Făgăraş, 1913, p. 179 - 181.

4. Mărturii adunate şi transmise de regretatul Ioan Hăşfălean, care a participat direct la amplasarea în teren a săpăturilor.

5. Conform relatării notarului pensionar Antimie Olimpiu, transmisă de Ioan Hăşfălean.

6. Între care preotul Traian Ciocănele, născut în 1904.

7. *General Karte des Oesterreichischen Kaiserstaates mit einem grossen Teile der angrenzenden Länder*, Josef Scheda, 1856, sau *Topographische Karte von Ungarn und Siebenbürgen*, 1861 (Biblioteca Academiei Române, Atlase, III 295 şi III 1032). În hărţile respective nu sunt însă marcate nici ruinele cetăţii de lângă Breaza.

8. Rezultatele acestor cercetări nu au fost publicate, cu excepţia cahlelor descoperite în primele campanii de săpături (Ana Iliescu şi Voica Puşcaşu, în B. M. I., XXXIX, 1970, nr. 4, p. 11 - 16), şi a succintei prezentări a rezultatelor săpăturilor din 1972, în BMI, an, XLII, 1973, nr. 1, p. 74.

9. În nota privind săpăturile de la cetatea Făgăraş, conduse de arheologii Voica Maria Puşcaşu şi Nicolae Puşcaşu, se arată: "Au fost executate patru secţiuni perpendiculare pe zidul nordic al incintei centrale a cetăţii, toate dispuse în încăperile de la parterul corpului de clădire adosat acestui zid (...). S-au identificat stratificările datorate momentului zidirii incintei centrale a cetăţii, moment databil - pe baza materialelor ceramice recoltate până acum în săpături, - în prima jumătate a secolului al XV-lea. Sub aceste stratificări au fost descoperite vestigiile unei fortificaţii de lemn distrusă prin incendiere la o dată anterioară fundării cetăţii de

www.mnir.ro

zid. Materialul ceramic descoperit pe nivelul de călcare, corespondent fortificației de lemn, indică funcționarea acesteia în secolul al XIII-lea"(B.M.I., an XLII, nr. 1, 1973, p. 74).

10. Dintre vechile descrieri ale cetății trebuie menționate cele din sec. XVI datorate lui Georg Reichersdorfer (*Călători străini despre țările române*, vol. I, p. 217), Pierre Lescalopier (op. cit., vol II, p. 432) și Giorgio Tomasi (op. cit., vol III, p. 671 - 672), precum și inventarele din sec. XVII publicate de Acad. David Prodan (*Urbariile Țării Făgărașului*, vol. I, București, 1970, vol. II, București, 1976, p. 93 - 170, 698 - 752). Cu prilejul restaurării, arhitectura cetății a fost obiectul cercetărilor arh. Eugen Chefneux. Ansamblul arhitectonic al cetății Făgărașului a stat în atenția istoricilor de artă. Pentru date complete asupra cetății Făgărașului, vezi Gh. Sebestyen, *Cetatea Făgărașului*, București, 1992.

11. Ridicarea cetății a fost atribuită voievodului Transilvaniei Ladislau Kan, în anul 1310 (vezi Wilhelm Schmidt, *Das Schloss Fogaras*, in "Transilvanien", Neue Folge, III, 1863, nr. 3, p. 66 - 67; Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 113)

12. Ion Ciupea, *Făgăraș*, București, 1983, p. 74 și urm.; I. Hășfălean, L. Rădulescu, R. Comardicea, I. Popoiu, Al. Marin, *Cetatea Făgărașului. Monumentul și muzeul.*, ed. II, 1983, p. 3 - 6.

13. Gh. Sebestyen, *op. cit.* (nota 10), p. 9 - 16, 70 - 84, 85 - 88.

14. Pe cel mai vechi plan cunoscut al cetății, al lui G. Morando Visconti din 1691, (Gh. Sebestyen, *op. cit.* (nota 13), Pl. 26), se observă o linie la est și vest de turnul din mijlocul laturii nordice, indicând probabil anumite elemente dispărute, cărora le vor fi aparținut și pilonii descoperiți.

15. Pe un plan austriac al cetății, din sec. XVIII (microfilm la Arhivele Statului București, a cărui fotografie a fost arătată cu bunăvoință de arh. dr. Gh. Sebestyen) este marcată amenajarea dintre turnul de sud-est și deschiderea din partea mediană a zidului exterior, însoțită de legenda: "A. der neugemachte Anlaufkanal der Poterna"; vezi Gh. Sebestyen, *op. cit.* (nota 14), fig 28.

www.mnir.ro

RÉSUMÉ

Des fouilles archéologiques de contrôle ont été effectuées à Făgăraș en 1987. À l'ouest de la ville, prés de la confluence des rivières Olt et Berivoi, là où selon la tradition était présumée l'éxistence d'une ancienne forteresse, les trois sondages ont prouvé l'absence de toute trace archéologique.

Deux sondages effectuées dans le château-fort de Făgăraș, à l'extérieur de la première enceinte, sur les cotés nord et sud, n'ont pas pu atteindre les couches les plus profondes à cause de l'eau de la nappe phréatique. Vers le nord, on à mis à jour les fondations de cinq piliers en pierre, à l'epaisseur de 0,95 - 1,00 m, disposés paralelement à là courtine nord du mur intérieur de l'enceinte, à 5 - 6 m de celui-ci, à 1,70 - 1,90 m distance l'un de l'autre. Le niveau correspondant à leur utilisation est superposé à une couche qui contenait une monnaie de la première moitié du XVIe siècle. Vers la sud, on a decouvert un canal pour l'évacuation des eaux, aux fondations en pierre et aux murs en briques, hauts de prés d' 1 m, à une largeur intérieure de 0,90 m. Le canal est representé sur un plan datant de la deuxième moitié du XVIIIe siècle comme étant recemment construit, entre la tour de sud-est et la "poterne" située au centre de la courtine sud de l'enceinte éxterieure. Certaines observations stratigrafiphiques permettent de supposer que l'enceinte intérieure peut dater des XIV - XVe siecles. Par ces découvertes sont complétées les informations concernant l'ensamble arhitectural du château-fort de Făgăraș.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A

www.mnir.ro

Pl. 1 Făgăraș. Schița planului de situație al sondajelor de verificare de la vest de oraș - 1987

Pl. 2 Făgăraș. Sondajele de verificare de la vest de oraș - 1987. Profilurile vestice ale S.I, S.II, S.III

Pl. 3 Cetatea Făgăraș. Planul de situație al sondajelor arheologice din 1987.

Pl. 4 Cetatea Făgăraș. Profilul sudic al S. I - 1987

Pl 5 Cetatea Făgăraș. Profilul estic al S. II - 1987.

Pl. 6 Cetatea Făgăraș. S. I - 1987, vedere dinspre est, cu profilul sudic al secțiunii; se disting fundațiile pilonilor din zidărie de piatră.

Pl. 7 Cetatea Făgăraș. S. II - 1987, vedere dinspre sud, cu canalul din zidărie.

Pl. 1 Făgăraș. Le plan de l'amplassement des sondages de contrôle à l'ouest de la ville - 1978.

Pl. 2 Făgăraș. Les sondages de contrôle à l'ouest de la ville. Les coupe stratigraphiques ouest des sections I, II et III.

Pl. 3 La forteresse Făgăraș. Le plan de situation des sondages de contrôle - 1987.

Pl. 4 La forteresse Făgăraș. La coupe stratigraphique du sud - SI - 1987.

Pl. 5 La forteresse Făgăraș. La coupe stratigraphique estique du SII - 1987.

Pl. 6 La forteresse Făgăraș. SI - 1987 vue de l'est, avec la coupe stratigraphique de la section; sont visibles les pylônes en pierres.

Pl. 7 La forteresse Făgăraș. SII - 1987 - vue du sud, avec le canal dans la muraille.

www.mnir.ro

Planșa 1. Cetatea Făgăraș. Schița planului de situație al sondajelor de verificare de la vest de oraș, 1987.

www.mnir.ro

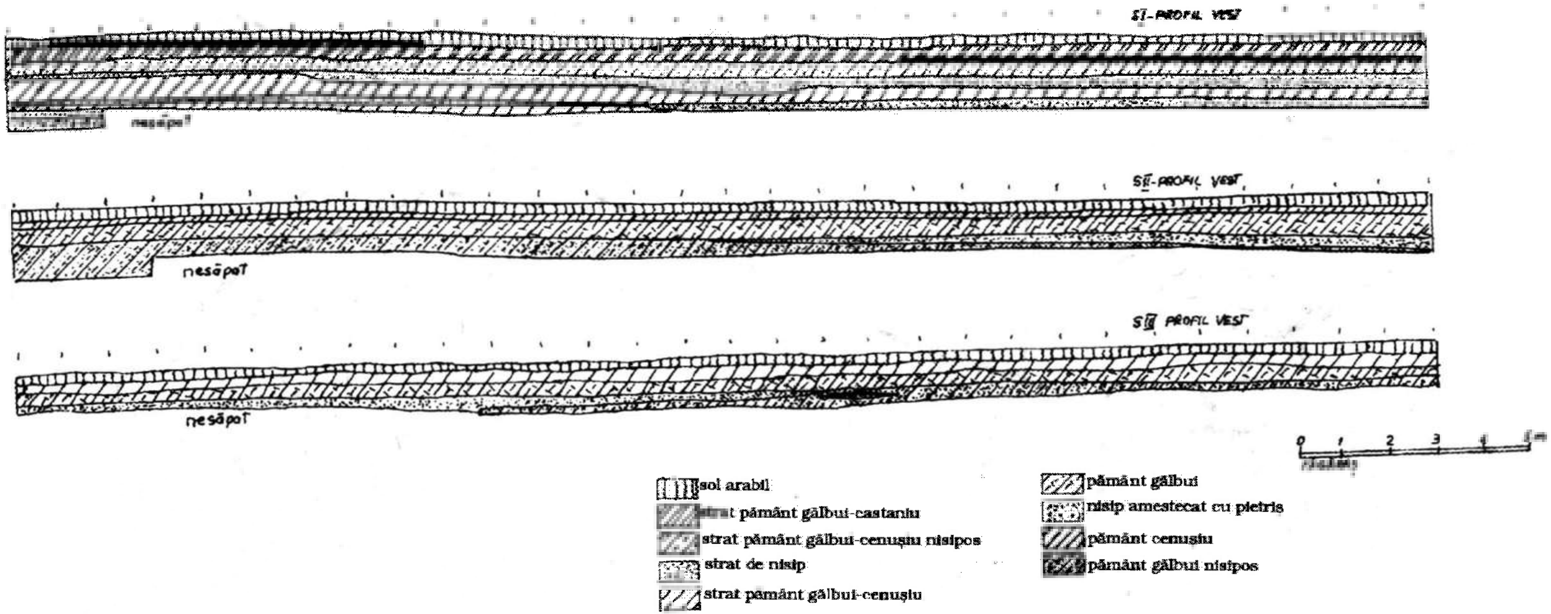

Planșa 2. Cetatea Făgăraș. Sondajele de verificare de la vest de oraș, 1987. Profilurile vestice ale SI, SII, SIII.

www.mnir.ro

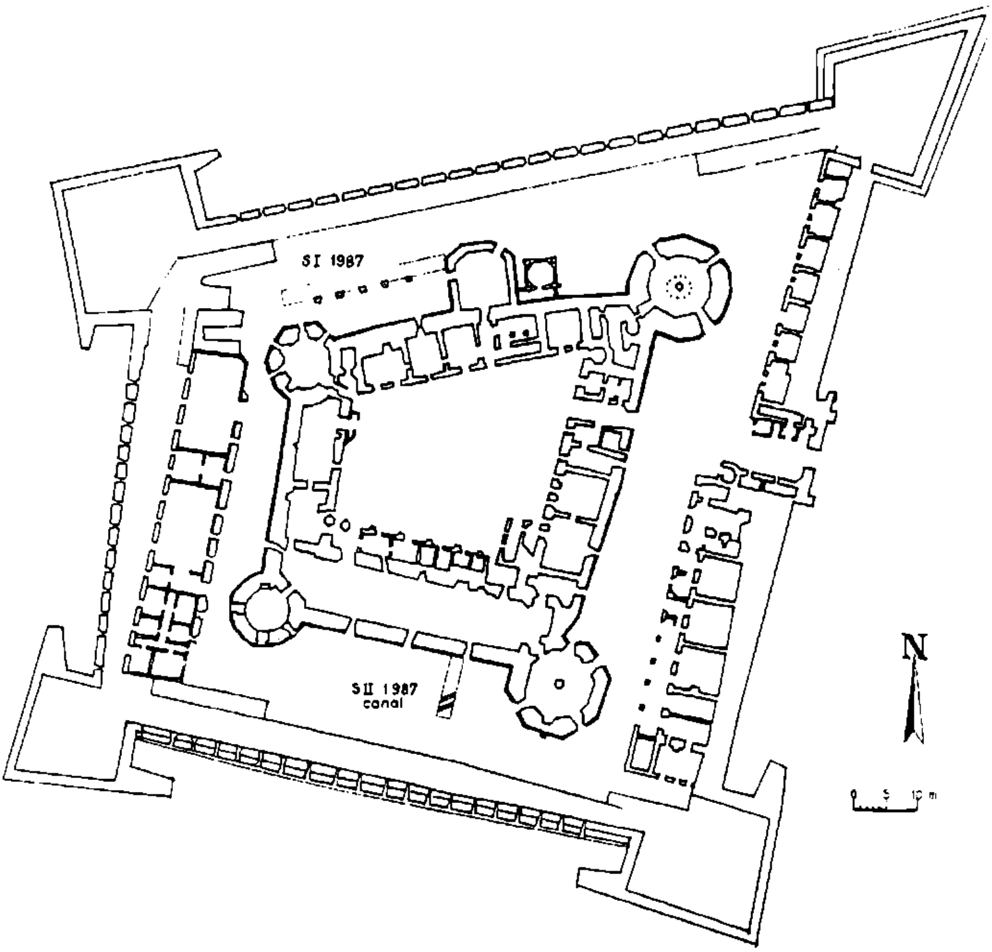

Planșa 3. Cetatea Făgăraș. Planul de situație al sondajelor arheologice din 1987.

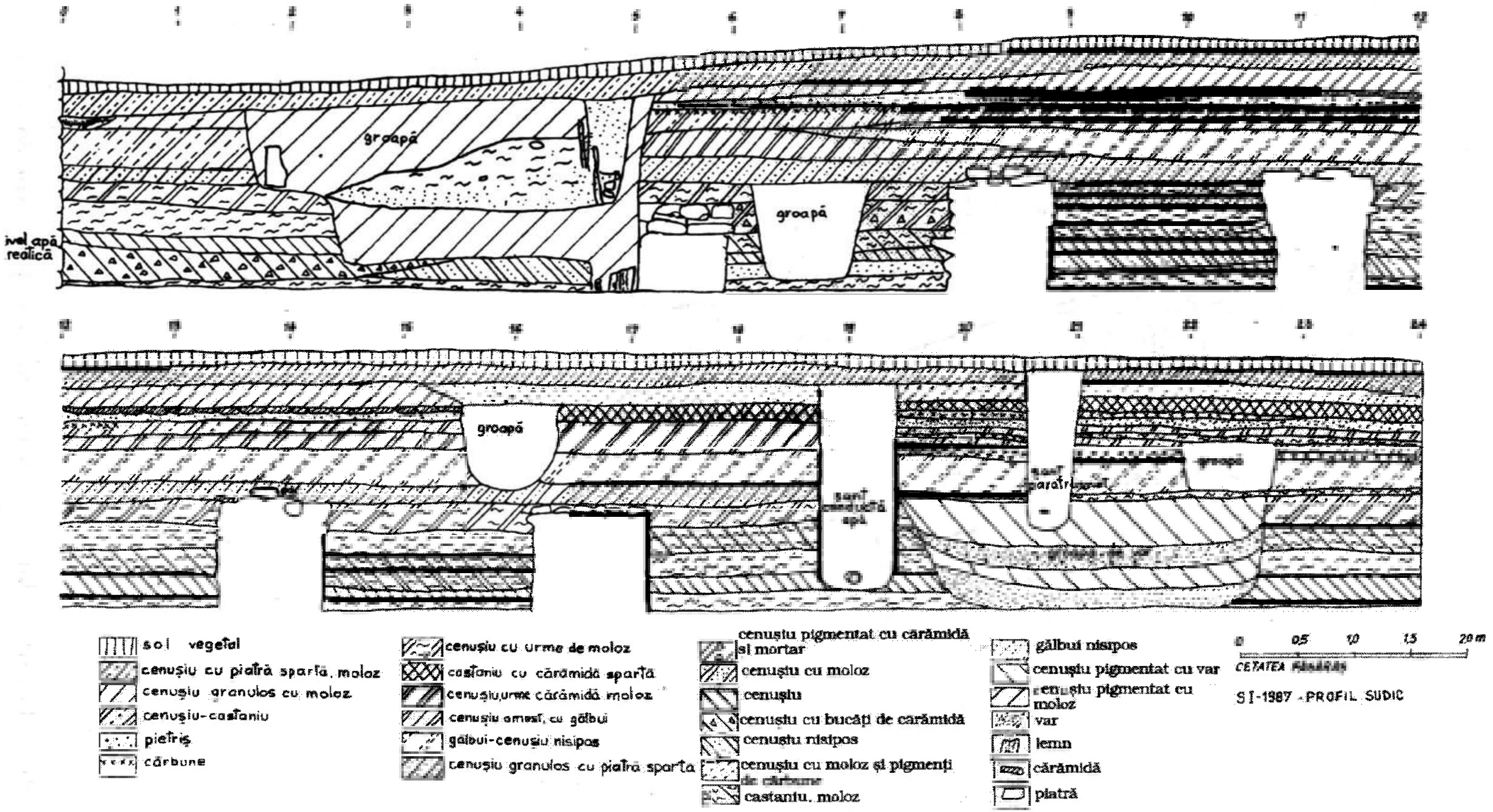

Planșa 4. Cetatea Făgăraș. Profilul sudic al SI, 1987.

www.mnir.ro

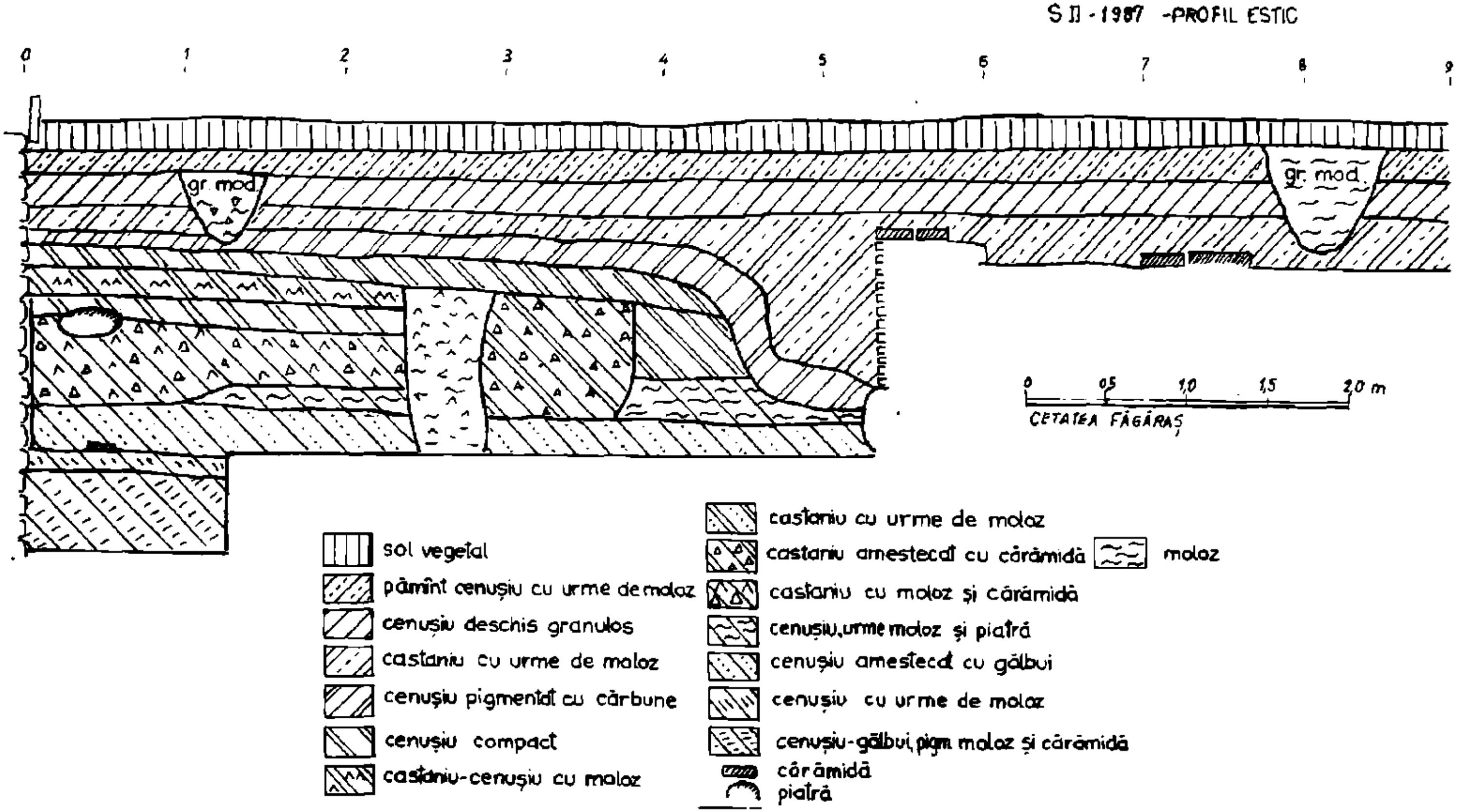

Planșa 5. Cetatea Făgăraș. Profil estic al SII, 1987.

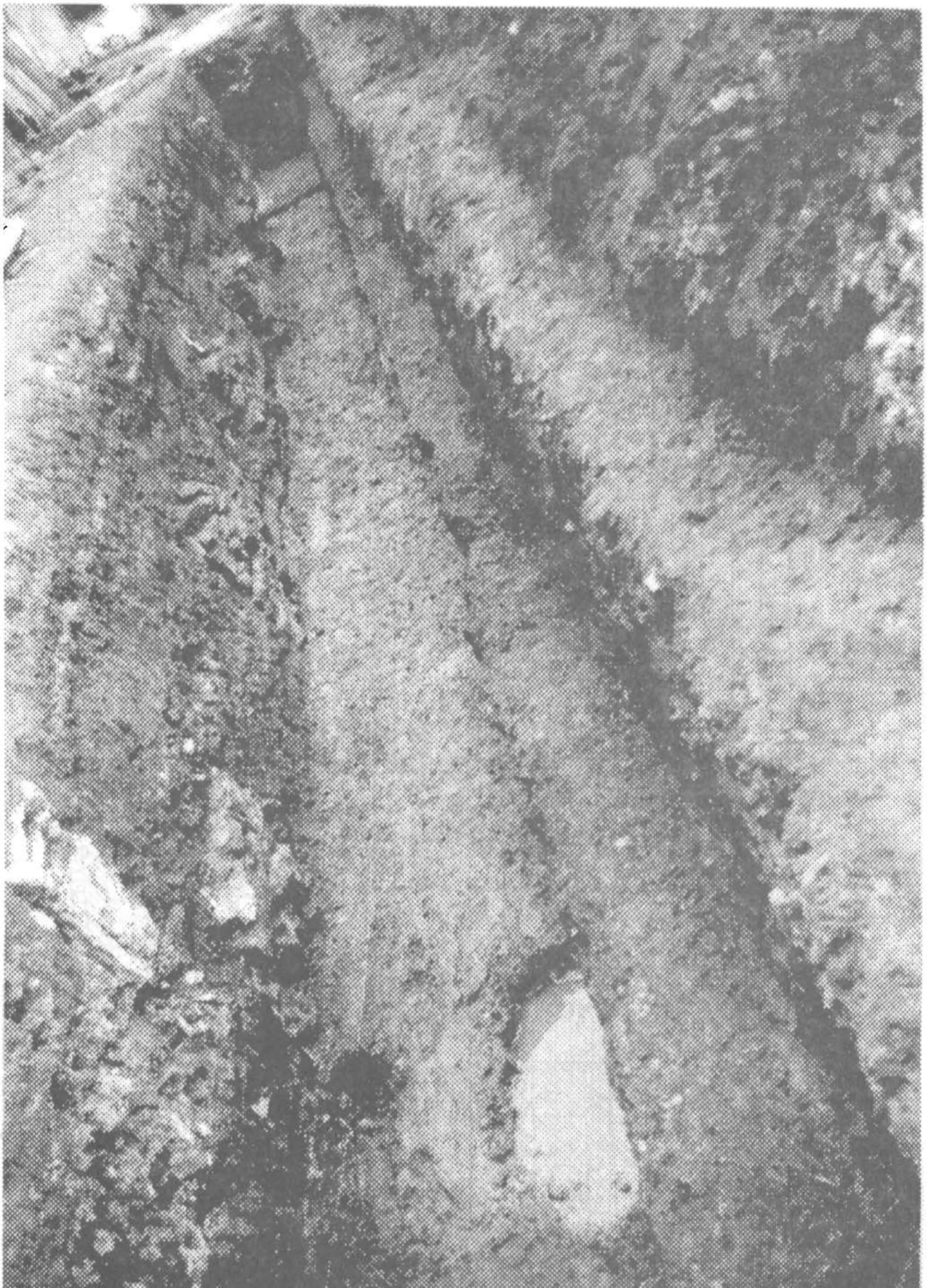

Planșa 6. Cetatea Făgăraș, SI, 1987. Vedere dinspre est, cu profilul sudic al secțiunii; se disting fundațiile pilonilor din zidărie de piatră.

www.mnir.ro

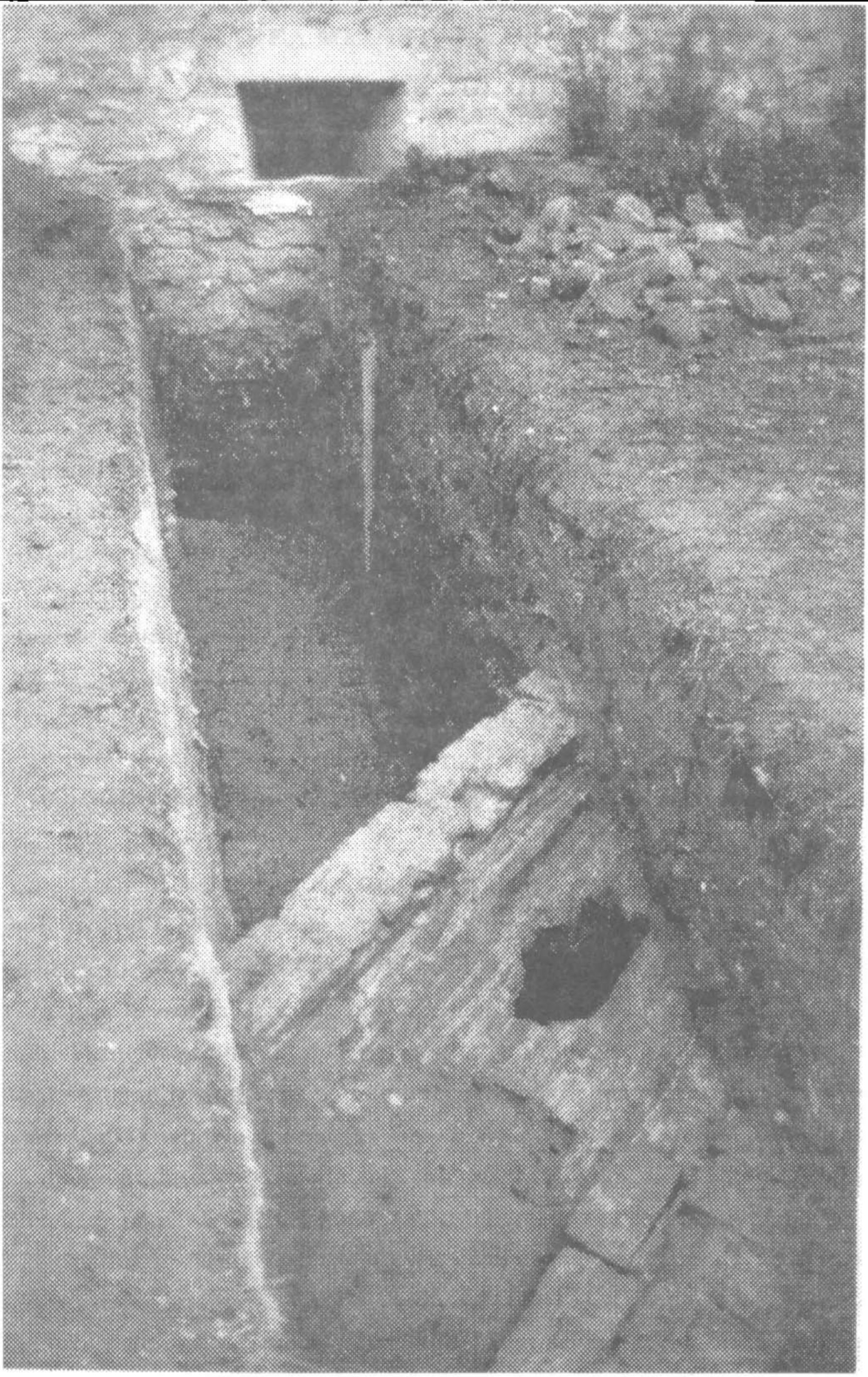

Planșa 7. Cetatea Făgăraș, SII, 1987. Vedere dinspre sud, cu canalul de zidărie.

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

DATE ARHEOLOGICE REFERITOARE LA AȘEZAREA MEDIEVALĂ DE LA POLATA MUNICIPIUL TG. JIU. JUD. GORJ

VENERA RĂDULESCU

Ansamblul medieval de la Târgu Jiu (cătunul Polata) a oferit posibilitatea cercetării, la extremitatea sudică a Câmpului lui Pătru, a unei alte locuințe cu pivniță de piatră, locuința notată L3 (C).

Întrucât culturile agricole au impus întreruperea investigațiilor începute aici în anul 1981[1], acestea au putut fi reluate abia în anii 1990 și 1992, stabilindu-se raportul între cele patru construcții cercetate parțial sau total până în prezent și procedându-se la întocmirea planului de ansamblu al așezării[2] (vezi Pl. 1).

În campaniile arheologice din ultimii doi ani menționați au fost trasate următoarele secțiuni: SXIX (11x1,50 m), SXX (5x1,50 m), SXXI (5x1,50 m), SXXII (4x1,25 m), SXXIII (7x2 m) - secțiuni orientate est-vest, SXXIV (2x1,50 m), SXXV (4x1,50 m), SXXVI (5x1 m) - orientate nord-sud, precum și casetele "A" (1,50x1,50 m) și "B" (2,50x0,60 m). Secțiunile menționate au putut surprinde, parțial, zidurile unei pivnițe de plan dreptunghiular a cărei axă longitudinală este orientată pe direcția nord-sud (vezi Pl. 2).

Procedeul de construcție este asemănător cu al locuințelor "A" și "D", cercetate în anii trecuți și constă în săparea unei gropi de formă rectangulară, cu pereții verticali, pereți ce vor fi căptușiți cu zidurile portante. Talpa zidăriei, formată dintr-un strat de mortar foarte tare în grosime de circa 0,25 m, este așezată peste nivelul depozitelor sedimentare sterile din punct de vedere arheologic. Pe mortarul proaspăt se dispune zidăria de bolovani, retrasă față de marginea tălpii fundației cu aproximativ 0,20 m. Se începe cu fața zidăriei, realizată treptat din șiruri de bolovani așezați cu partea netedă spre interiorul încăperii, la o distanță egală față de peretele de pământ. Se intervine apoi pentru rostuirea acestei zidării.

Spațiul liber dintre bolovani este completat cu pietre de râu, cărămizi întregi sau fragmentare, montate în mortarul proaspăt. Grosimea zidului de circa 0,80 m este realizată tot treptat, printr-un sistem de cofraj, folosindu-se pietre de râu și mortar de var și nisip.

www.mnir.ro

Pivnița are dimensiunile, în interior, de 12 x 7,30 m. În partea de nord intrarea în pivniță se făcea printr-un gârlici (în pantă) cu o deschidere de 2,60 m și o lungime a zidurilor de circa 7 m. Zidul de vest al pivniței continuă cu zidul gârliciului.

Cercetările în SXIX și SXX au ajuns până la podeaua pivniței. Aceasta coboară față de nivelul actual de călcare la -1,85 m (-1,90 m) și este formată din pietre de râu bătute foarte bine cu maiul într-un strat argilos, tare, ce compune o masă compactă, groasă de circa 0.06 m. Zidurile elevației, prăbușite în mare parte în pivniță au fost construite tot din bolovani, legați cu mortar, înălțimea acestora depășind, probabil, 2,50 m.

Inventarul arheologic descoperit se compune din fragmente ceramice precum și din câteva piese de metal. Din categoria ceramicii de uz comun, nesmălțuită, fac parte oalele-borcan, oalele cu toartă, păhărelele ș.a. Oalele-borcan au buza îngroșată ("cu streașină"), caracteristică în producția meșterilor olari la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea atât în Câmpia Română cât și în unele centre din Transilvania sau Moldova. Ceramica decorativă înscrie discurile cu decor concentric, nesmălțuite, precum și farfuriile cu fund inelar, smălțuite policrom, decorate prin tehnica sgrafitto, cu motive geometrice. Un interes aparte îl prezintă instalațiile de încălzit și de pregătire a hranei, instalații cu care a fost înzestrată locuința "C". Cercetările din anii 1990 și 1992 au determinat existența a două sobe-vatră prăbușite în pivniță. S-au putut observa fragmentele de lipitură de vatră, de cărămidă și de cahle. Menționăm cahlele cu corp tronconic și gură pătrată, cahlele-placă având în câmpul central redată imaginea Sfinților Împărați "Constantin și Elena" și mici fragmente de cahle traforate ce compuneau coronamentul sobelor. Teracotele sunt fie nesmălțuite, fie acoperite cu smalț verde.

La fel ca și la celelalte locuințe medievale cercetate anterior și la locuința "C" s-au semnalat, refolosite, materialele de construcție romane (fragmente de țigle și olane).

Clădirile de mari dimensiuni, solide, pretențioase, folosind sisteme originale de construcție, descoperite la Polata, fac parte dintr-o așezare medievală cu unele caracteristici urbane și aparțin probabil nucleului viitorului Târg al Jiului.

Sondajele, precum și cercetarea de suprafață au sesizat urme materiale medievale pe întreaga suprafață a Câmpului lui Pătru. Pe acest teren, desigur, au existat și alte locuințe, ateliere de meșteșugari ș.a. Construite din lemn și pământ,

www.mnir.ro

fără pivnițe de piatră, ele vor fi interceptate mai dificil din cauza lucrărilor agricole ce au distrus multe din vestigii.

Continuarea săpăturilor arheologice este posibil să aducă elemente noi nu numai din punct de vedere al materialelor și tehnicilor de construire a locuințelor medievale, dar și din punct de vedere al materialului arheologic.

www.mnir.ro

NOTE

1. Venera Rădulescu și Gh. Calotoiu, *Cercetările arheologice de la Polata*, jud. Gorj, în: Cercetări Arheologice, VI, MNIR, București, 1983, p. 133 - 139; Idem, *Materiale și Cercetări Arheologice*. A XVI-a sesiune anuală de rapoarte, Vaslui, 1982, București, 1986, p. 294 - 299.
2. Planul a fost întocmit de Const. Mehedințean și Const.Dobroslav de la DMASI.

www.mnir.ro

RÉSUMÉ

Les fouilles archeologiques qui ont été faites en 1990 et 1992 à Polata, municipe Tg. Jiu, dep. Gorj, ou "Câmpul lui Pătru" (Champ de Pătru); ont mis à la lumier la cave d'un habitation medieval - noté L3 (C).

La maçonnerie est exécutée en grosses pierres de rivière liées a mortier de chaux et sable. Cette édifice a une plan rectangulaire avec les dimensions à l'intérieur de 7,30 x 12 m. L'éntrée dans la cave se fait sur le côté nord, par une échapée (2,60 x 7 m).

L'inventaire archéologique confirme l'existence à Polata, aux XIV - XVI ss., a une ensemble d'un habitat médieval preurbaine.

www.mnir.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Pl.1 Planul ansamblului medieval de la Tg. Jiu, punctul Polata, sec. XIV - XVI.

Pl.2 Polata. Planul locuinței medievale L3 (C).

LÉGENDE DES FIGURES

Pl. 1. Plan de l'ansamble médiéval de Polata, mun. Tg. Jiu, XIV - XVI ss.

Pl. 2. Polata, mun. Tg. Jiu. Plan d'habitation médiéval L3 (C).

www.mnir.ro

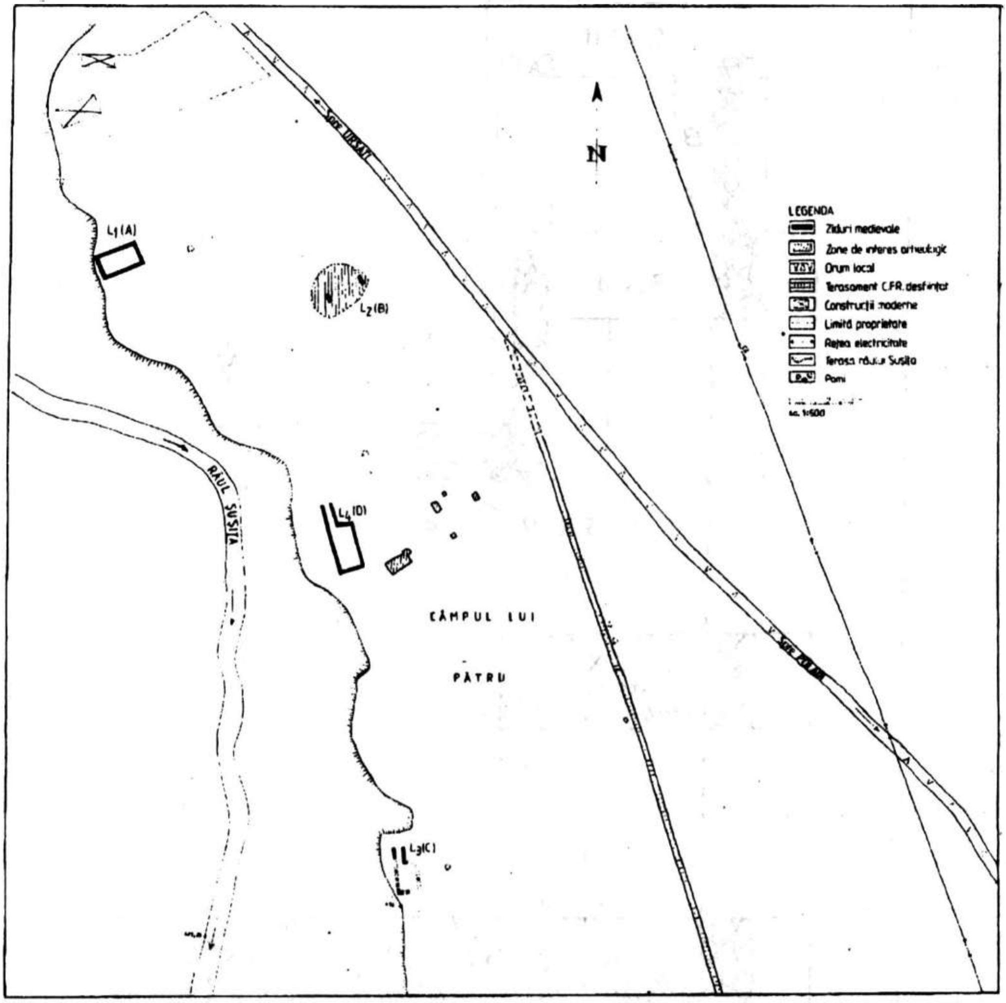

Planşa I. Polata. Planul ansamblului medieval, sec. XIV - XVI.

www.mnir.ro

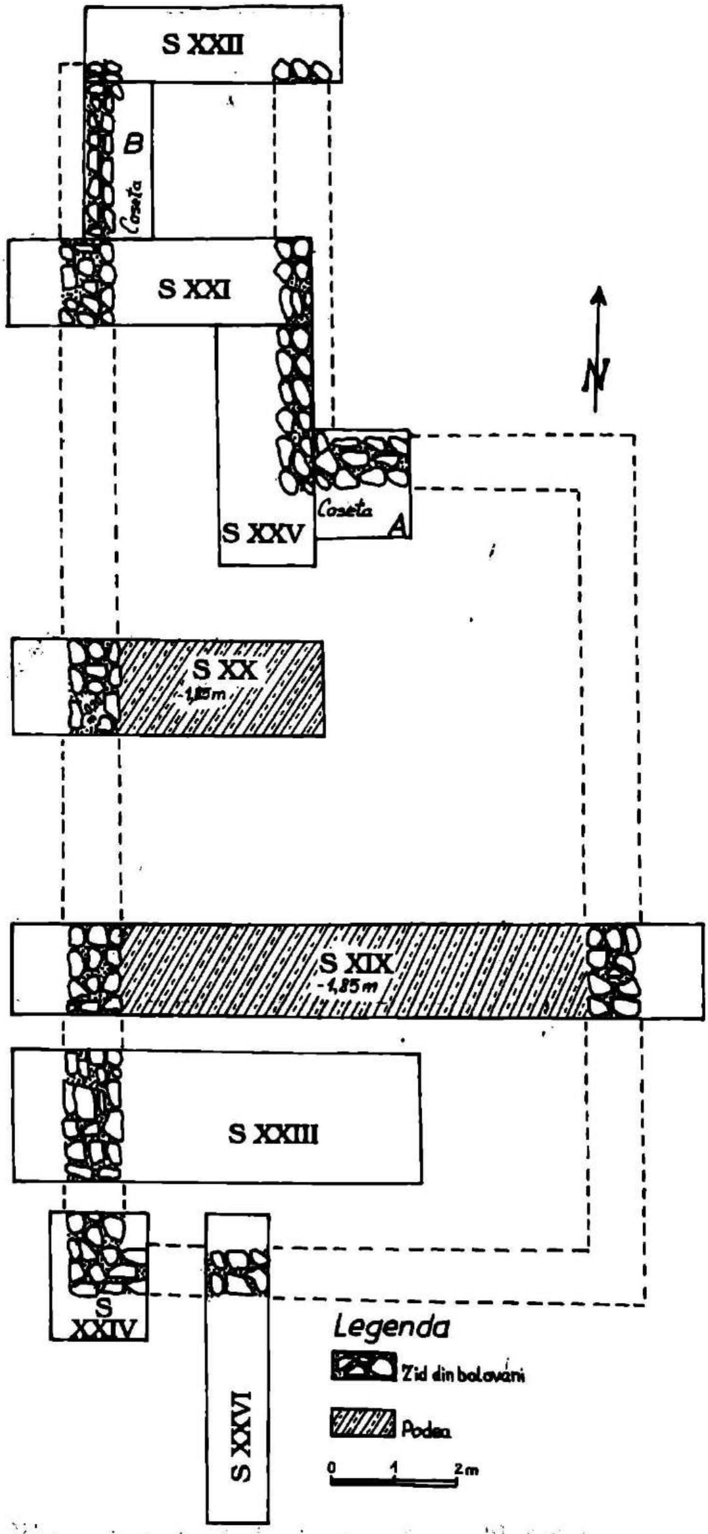

Planşa II. Polata. Planul locuinţei medievale L3 (C).

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PIUA PETRI - ORAȘUL DE FLOCI, COMUNA GIURGENI, JUD. IALOMIȚA

ANCA PĂUNESCU
ELENA RENȚA
GHEORGHE MATEI

În intervalul 17 iulie - 12 august 1989, s-a desfășurat cea de a 15-a campanie de săpături arheologice la Orașul de Floci. Secțiunile 69 (60 m x 2 m) și 70 (63 m x 2 m), orientate nord-sud, paralele, cu o distanță de 16 m între ele, au fost trasate în apropierea bisericii nr. 1, unde în anii 1987 - 1988 au fost descoperite: o pivniță rectangulară cu fundația din piatră și pavată cu cărămidă, datată în cursul secolelor XVI - XVII, resturile unui atelier de meșteșugar, datat în secolul al XVII-lea și fundația din cărămidă a unui edificiu cu plan dreptunghiular, de mari dimensiuni, construită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și distrusă la jumătatea secolului al XVIII-lea, după cum atestă analiza inventarului arheologic[1].

În cuprinsul secțiunii nr. 69 au fost cercetate urmele a trei locuințe de suprafață, cu pereții din lemn, asemănătoare cu cele descoperite în cursul campaniilor precedente, a unei pivnițe de la o altă locuință distrusă în întregime de lucrările agricole, și o groapă menajeră. Locuințele de suprafață au fost toate distruse de incendii. Podeaua locuințelor, de obicei cu plan rectangular, era din pământ galben, foarte bine bătătorit în care se încastrau bârnele groase pe care se sprijineau pereții exteriori și scânduri mai late pentru ridicarea pereților despărțitori. Traseul lăcașurilor pentru bârne, adâncit în podeaua lutuită și bine bătătorită, ne arată că și la aceste trei locuințe se păstra orientarea laturilor lungi pe direcția aproximativ est-vest și împărțirea spațiului în două încăperi cu dimensiuni diferite. În cazul locuinței descoperită în capătul sudic al secțiunii, podeaua din lut bătătorit a fost amenajată peste umplutura unei pivnițe pavată cu cărămizi întregi și sparte, aflată la adâncimea de 1,20 m față de nivelul actual al solului.

Groapa pivniței a fost interceptată inițial în profilul secțiunii 68 / 1988 și ea taie nivelul de construcție al locuințelor de suprafață mai sus prezentate. În umplutură, lângă peretele nordic al pivniței s-a descoperit o mare cantitate de

www.mnir.ro

cărămizi întregi și sparte amestecate cu pământ galben nisipos și multe fragmente de cahle traforate. Presupunem că aceste cărămizi provin de la o sobă prăbușită odată cu podeaua de lemn, de la care, în umplutura pivniței, s-a găsit un fragment de bârnă cu o perforare verticală. Dimensiunile acestei pivnițe erau de 8 x 5 m și laturile lungi aveau aceiași orientare ca a locuințelor construite din lemn și chirpic.

Suprafața locuinței, descoperită în capătul nordic al secțiunii, a fost perforată de o groapă menajeră, cu gura aproape rotundă, cu diametrul de 1,60 m, de formă tronconică, și cu adâncimea de 1,20 m.

Imediat după îndepărtarea humusului arat, în cuprinsul secțiunii au fost descoperite și două morminte de adulți. Aproximativ în mijlocul umpluturii pivniței, mai sus descrisă, s-a aflat groapa unui mormânt, în care scheletul a fost depus în decubit dorsal, cu orientarea nord-sud, cu privirea spre sud. Salba de monede descoperită aici, se compune din 30 de piese de argint, emisiuni ale Imperiului Otoman între anii 1730 - 1839[2]. Aceste morminte confirmă informațiile noastre cu privire la dispariția orașului în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dar încă se păstrează amintirea cimitirului din jurul bisericii nr. 1, ale cărei resturi de zid se mai văd și azi.

În cuprinsul secțiunii nr. 70, în capătul nordic al acesteia s-au descoperit urmele unei locuințe de suprafață contemporană cu cele trei, prezentate mai sus. Resturile acestei locuințe au fost distruse de trei gropi menajere, de formă cilindrică, cu diametrele de 1,25 m (gr. 1), 0,85 m (gr. 2), 2,80 m (gr. 3). Pe mijlocul secțiunii a fost surprinsă o zonă de pământ ars la roșu, cu o consistență granuloasă, care avea o lungime de 12,50 m, și în care se păstrau urmele unor gropi de par cu diametre diferite. Grosimea acestui strat de pământ ars la roșu varia între 0,15 m și 0,25 m. Asemenea zone de pământ ars roșu - cărămiziu, foarte granulos, au mai fost identificate și în alte secțiuni, în campaniile anterioare, însă nu am reușit să găsim o explicație. S-a emis ipoteza că ar putea fi urmele unor cuptoare de mari dimensiuni pentru ars ceramica.

Bogatul material arheologic recoltat, este alcătuit din fragmente ceramice și vase întregi, obiecte din metal, din os și din monede.

Ceramica de uz comun. În această categorie, forma predominantă este oala cu toartă, lucrată din pastă roșie, bine arsă, cu pereții subțiri, arcuiți imediat sub gât, cu buza dreaptă sau ușor evazată, și cu toarta plată, care pornește din marginea buzei și se prinde sub zona de maximă bombare. Înălțimea acestor vase variază între între 0,12 - 0,17 m, iar diametrul maxim variază între 0,10 - 0,15 m.(Pl. I - 1-2) Decorul cel mai des folosit era realizat din una sau două linii paralele

www.mnir.ro

incizate pe suprafața exterioară a buzei și din două sau mai multe linii paralele, trasate pe umărul vasului cu vopsea albă. În unele cazuri aceste linii în val sau cu fascicole de linii verticale, sunt trasate tot cu vopsea albă.

O altă formă, frecvent întâlnită, este oala-cahlă, de culoare gălbui - cărămizie, de formă tronconică, cu pereții relativ groși, cu diametrul gurii mai mare decât cel al fundului. Înălțimea vaselor oscilează între 0,12 - 0,18 m.

Ulciorul cu gât cilindric, cu corpul bombat în partea superioară, cu una sau două torți de prindere, este mai rar întâlnit. În cursul secolelor XVII - XVIII, gâtul cilindric și umărul ulcioarelor era decorat cu linii paralele trasate cu vopsea albă și cu pete de smalț. Toarta ulcioarelor avea secțiune rotundă sau ovală și un orificiu de scurgere. Cănile de mici dimensiuni, cu toartă rotundă în secțiune, decorate cu dungi de vopsea albă sunt mai rare (Pl. I - 6).

Amintim, însă două căni cu picior înalt, lucrate din pastă fină, arsă cărămiziu - gălbui, cu gura largă, cu tortița scurtă, nedecorate, găsite în nivelul de locuire ce aparține secolelor XVII - XVIII (Pl. I - 4,5). Alte fragmente ne atestă prezența altor forme cum ar fi: capacele de vase discoidale, sfeșnicele, castroane înalte, farfurii lucrate din pasta fină roșie, cu fundul plat, decorate cu dungi sau solzi, trasați cu vopsea albă, peste care au fost dispuse neregulat câteva pete de smalț verde. Potrivit contextului stratigrafic și aceste forme se datează în cursul secolelor XVII - XIX.

Ceramica smălțuită și ornamentală constituie cea mai însemnată categorie a ceramicii descoperită la Orașul de Floci. Varietatea formelor și a modalităților de decorare atestă existența unor ateliere ceramice locale. În privința decorului există foarte multe variante, când fondul de smalț galben sau olive este înviorat cu pete de smalț, de culori mai închise. Motivele ornamentale, în cea mai mare parte de veche tradiție, combină linii incizate, drepte, oblice, în val sau zig-zag, cu linii în spirală, cârcei, și cu un medalion central, iar în interiorul acestuia, există o decorație radială sau ove umplute cu solzi. Pentru farfurii, tot ca element de decor poate fi considerat și festonul de pe marginea buzei. În cadrul acestei categorii ceramice în afară de formele străchinilor și a farfuriilor, mai amintim existența castroanelor și a bolurilor de diferite dimensiuni, acoperite cu smalț monocrom. O formă aparte o constituie vasele cilindrice, cu fundul gros, decorate în interior cu smalț galben sau verde - olive. În categoria ceramicii ornamentale, cahlele atât smălțuite cât și nesmălțuite prezintă o mare diversitate de forme și decor. Cele mai simple forme, prezente încă din secolul al XV-lea, sunt discurile cu diametre diferite, cu baza plată și decorate cu două sau trei brâuri concentrice, iar în centru au câte un

www.mnir.ro

buton în relief. În cazul în care sunt smălțuite, ele sunt acoperite cu smalț galben sau verde - olive. Cahlele - plăci, lucrate prin turnare în tipare sunt, în general dreptunghiulare și plate. Decorul lor este alcătuit din motive geometrice, vegetale sau antropomorfe (Pl.II). Menționăm descoperirea a trei cahle fragmentare, nesmălțuite, care reprezintă pe Sfântul Gheorghe, executate mai stângaci, însoțite de inscripții cu literele alfabetului chirilic (Pl.II - 2). Alte fragmente, smălțuite, sunt decorate cu motivul Melusinei, sau cu capete de husari (Pl. III,IV).

În fine, mai amintim forma cahlelor patrulatere, cu picior tronconic, cu suprafața interioară acoperită uneori cu smalț monocrom. În alte cazuri, placa nesmălțuită a acestor cahle cu picior este traforată, decorată fie cu motivul spiralei ajurate, fie cu o cruce înscrisă în cerc, fie cu raze terminate în formă de vârfuri de săgeată (Pl. V).

Ceramica de import este reprezentată de numeroase fragmente, din păcate foarte puțin întregibile, ce provin de la unele cești sau boluri cu picior inelar, de factură orientală. Suprafața acestor fragmente ceramice este decorată cu motive florale pictate cu albastru, roșu, verde, pe un fond alb - gălbui. Aceste mici castroane erau acoperite cu căpăcele tronconice, cu apucători în formă de butoni.

Alte piese de inventar arheologic sunt: numeroase cuie de diferite dimensiuni, lame de cuțit, o lamă de topor, fragmente de pahare din sticlă, greutăți pentru plasa de pescuit confecționate din spărturi de cărămizi sau din piatră, cute din gresie, plăsele de cuțit, din os și monede. Marea majoritate a monedelor decoperite sunt emisiuni ale Imperiului Otoman de la sfârșitul secolului al XVI-lea și până în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

www.mnir.ro

NOTE

1. L. Chițescu, și colectiv, *Cercetările arheologice de la Piua Petri (Orașul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomița*, în Cercetări Arheologice, IX, 1992, pp. 97 - 98; 101-104.

2. Ne exprimăm și pe această cale mulțumiri colegei Paraschiva Stancu pentru efortul de a identifica monedele descoperite în această campanie de săpături.

www.mnir.ro

ABSTRACT

In the summer of 1989 two parallel sections were dug during the archaeological excavations performed next to the complexes that had been found in 1987 - 1988 near the church no. 1.

The archaeologists found and investigated the vestiges of four wooden and adobe dwellings, the cellar of another house. All of them had been destroyed by a terrible fire.

They also discovered garbage pots and the remains of a quite big construction that might have been used as an oven for burning pottery.

The archaeological finds, i. e.: ceramics, tools, adornements, coins attest the dating of those four dwellings in the 17th - 18th c.

www.mnir.ro

Planșa I- Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Ceramică de uz casnic, sec. XVI-XVII.

Planșa II-Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Fragmente de cahle, sec. XVI-XVII.

Planșa III- Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Cahlă reprezentând pe Sf. Gheorghe., sec. XVII.

Planșa IV-Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Fragmente de cahle cu imaginea călărețului, sec. XVI-XVII.

Planșa V-Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Fragmente de cahle traforate, sec.XVI-XVII.

PLATES

Plate I - Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Household pottery, 16th - 17th centuries.

Plate II - Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Fragments of stone tiles, 16th - 17th centuries.

Plate III - Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Stone tile representing St. George, 17th c.

Plate IV - Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Fragments of stone tiles with the image of the rider, 16th - 17th centuries.

Plate V - Piua Petri - Orașul de Floci, 1989. Fragments of fretted stone tiles, 16th - 17th centuries.

www.mnir.ro

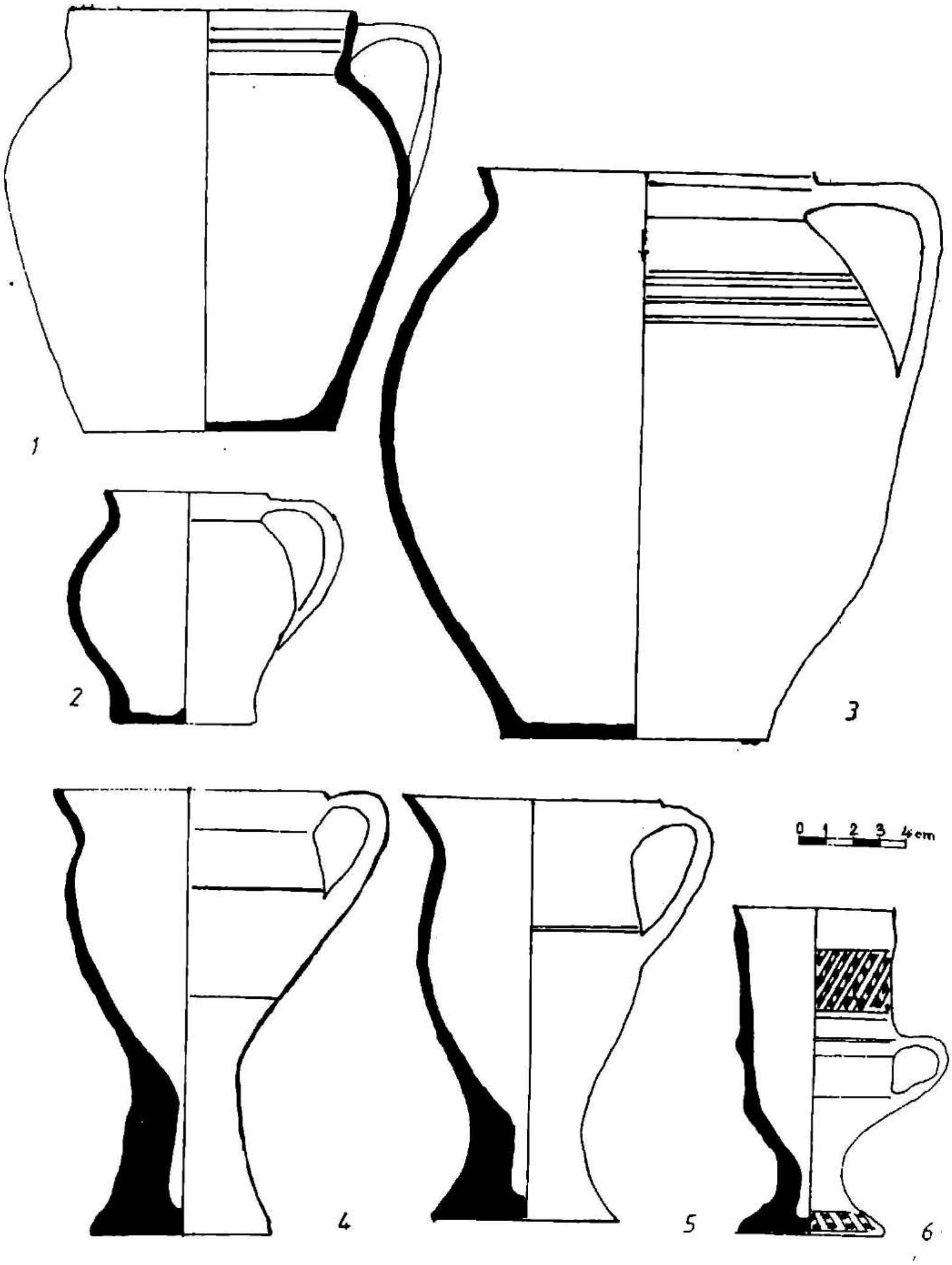

Pl. I. Piua Petrii - Orașul de Floci, 1989. Ceramică de uz casnic, sec. XVI - XVII.

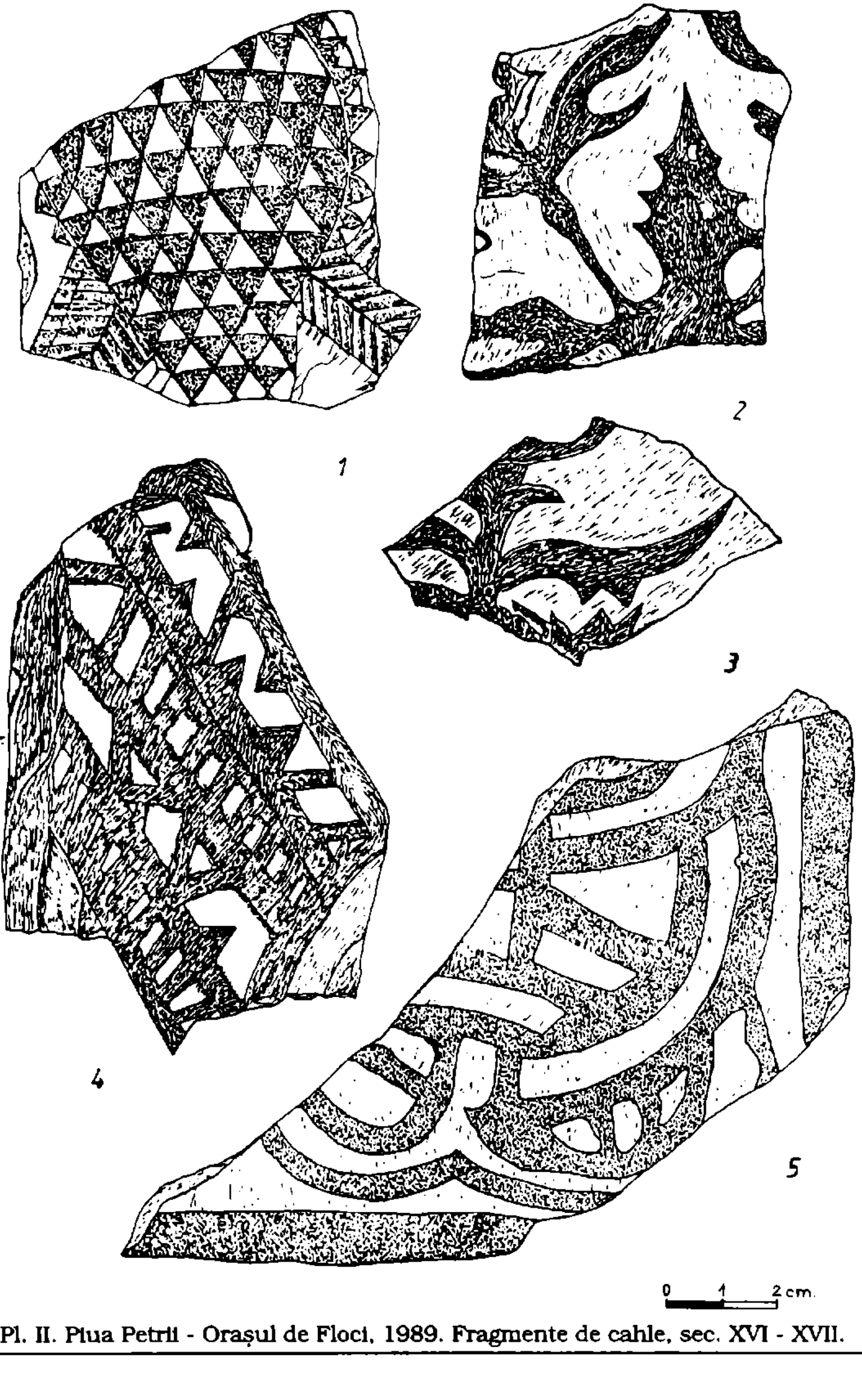

Pl. II. Piua Petrii - Orașul de Floci, 1989. Fragmente de cahle, sec. XVI - XVII.

www.mnir.ro

Pl. III. Piua Petrii - Oarșul de Floci, 1989. Cahlă reprezentând pe Sf. Gheorghe, sec. XVII.

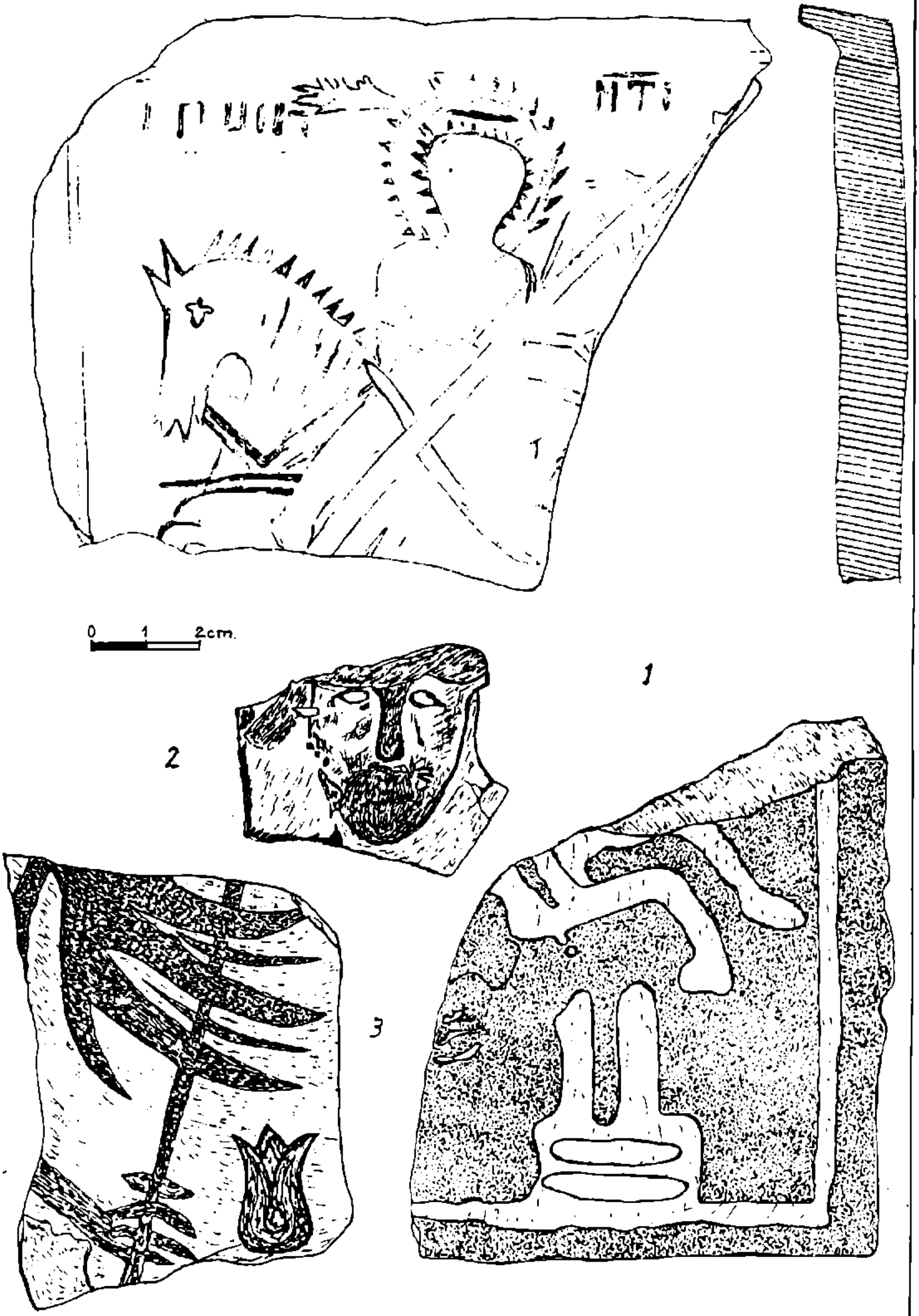

Pl. IV. Piua Petrii - Orașul de Floci, 1989. Fragmente de cahle cu imaginea călărețului, sec. XVI - XVII.

www.mnir.ro

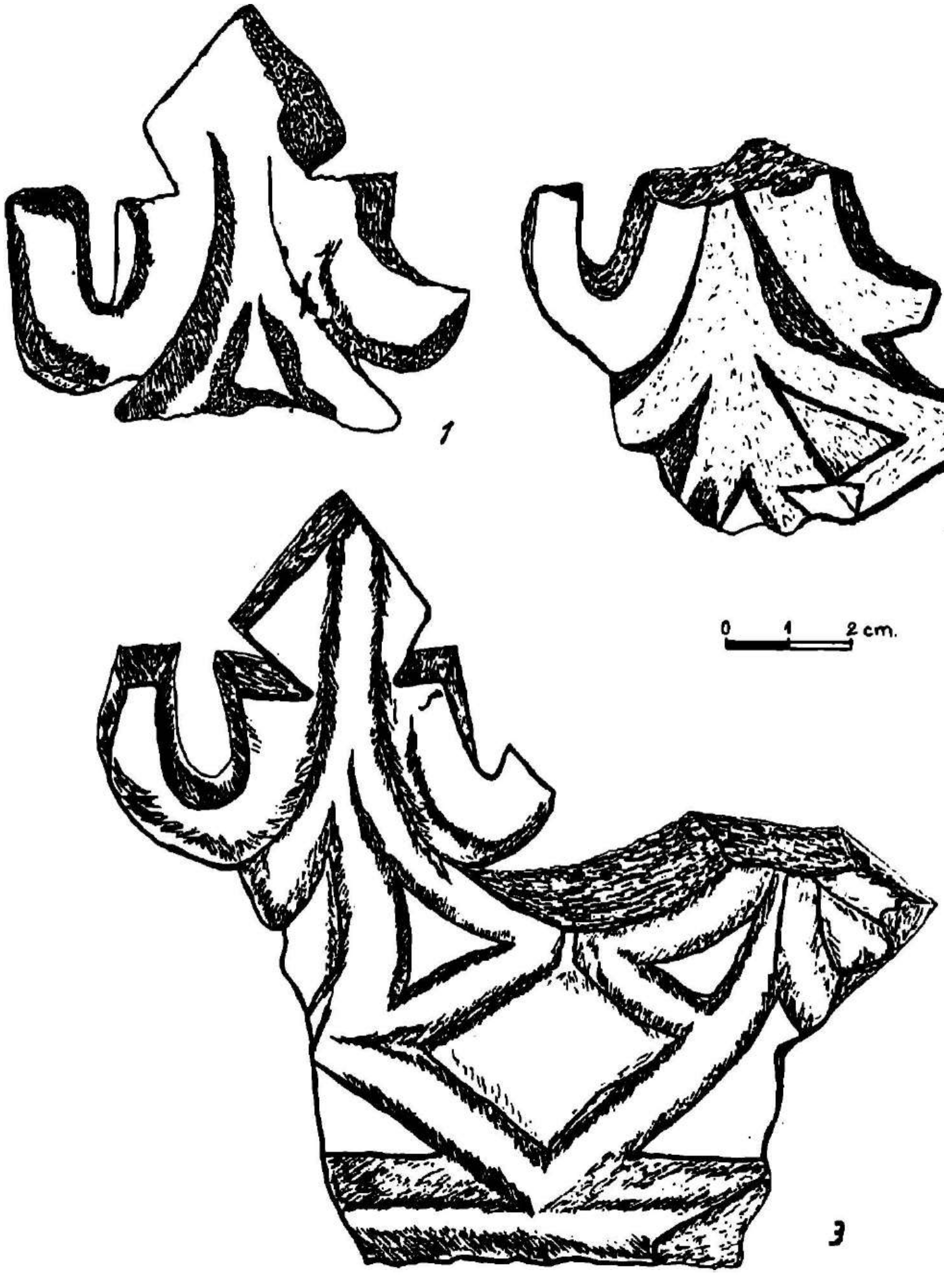

Pl. V. Piua Petrii - Orașul de Floci, 1989. Fragmente de cahle traforate, sec. XVI - XVII.

MĂNĂSTIREA SFINȚII VOIEVOZI - SLOBOZIA.
CERCETĂRI ARHEOLOGICE

ANCA PĂUNESCU
ELENA RENȚA
DANA MIHAI

Orașul Slobozia de astăzi, așezat pe malul stâng al râului Ialomița, în centrul Câmpiei Bărăganului, a apărut și s-a dezvoltat în urma unui proces de transformare a unei așezări sătești mai vechi, care se numea Vaideei, atestată documentar abia în deceniul al doilea al secolului XVII.

Seliștea satului Vaideei, așezare domnească, se pare că a fost pustiită de invaziile turco - tătare în 1594, la începutul domniei lui Mihai Viteazul. Mărturiile documentare (destul de puține) care s-au păstrat încep cu anul 1614. La această dată voievodul Radu Mihnea a dăruit marelui postelnic Ianache Caragea seliștea satului ce se cheamă Vaideei din județul Ialomița, tot și cu tot hotarul , oricât împrejmuiește vechiul hotar, pentru această mai sus - zisă seliște s-a aflat domnească, a fost pustie, fără oameni încă din zilele răposatului Mihai Voievod, din primii ani ai domniei mele, la acel de-al treilea an al domniei în Țara Românescă, fac împreună atâta vreme, 20 de ani"[1]

Pentru vatra acestui sat, abandonată de locuitorii ei, domnitorul acorda o " slobozie pe durata a trei ani pentru care om vrea să vină și să trăiască în acea seliște, ce s-a zis mai sus, fie sârb, fie ungur, fie moldoveni, fie grec, sau din țara noastră, cine va fi om fără dajdie și fără bir aici din Țara Turcească sau din Țara Ungurească sau din Țara Moldovei...[2]

Puțin mai târziu, în documentul din 12 ianuarie 1630, regăsim numele satului Vaideei scutit de dările domnești și populat[3]. În document este amintită și motivația pentru care domnitorul Leon Tomșa se preocupă de repopularea acestui sat ce aparținea postelnicului Ianache Caragea, aflat pe traseul unui drum comercial ce lega Transilvania de Dunăre, urmând firul Ialomiței: "Întru aceea, Domnia mea l-am văzut ca pe un sat care a rămas pustiu și este la câmp, în pustietate, și pe acolo pe aproape nu sunt și alte sate și cum se abțin și oameni răi, hoți și tâlhari de drumuri, de acel loc, iar Domnia mea am socotit împreună cu toți

www.mnir.ro

dregătorii boieri ai Domniei mele ca „de pe o parte, să fie și pentru paza țării în acea parte, iar pe de alta, n-am vrut nici Domnia mea să- las fără dajdie..."[4].

La o dată greu de precizat, după repopularea așezării, postelnicul Ianache Caragea va ridica, în vatra acestui sat, o ctitorie pe care o va închina mănăstirii Dochiaru de la Muntele Athos, spre pomenirea veșnică a familiei ctitorului.

Documentul din 12 iulie 1633 amintește de dania făcută mănăstirii Vaideei, "cu hramul arhanghelului Mihail și Gavril, făcută de Enache postelnicul și iaste metoh la Sfetagora, la mănăstirea Dohiarul..."[5]. Slobozirea acordată satului Vaideei va fi reconfirmată și întărită și de Matei Basarab (10 ianuarie 1635)[6], Grigore Ghica (12 aprilie 1672)[7], Șerban Cantacuzino (9 ianuarie 1679)[8], Constantin Brâncoveanu (4 decembrie 1688)[9].

Satul Vaideei își va schimba treptat numele, mai întâi prin înlocuirea cu denumirea Slobozia lui Ianache, apoi cu Slobozia. Mănăstirea ridicată de postelnicul Ianache Caragea și refăcută în vremea lui Matei Basarab ca și târgul periodic ce-și desfășura activitatea lângă zidurile mănăstirii, în cursul secolelor XVII - XIX, vor favoriza ridicarea și evoluția acestei așezări rurale în comparație cu satele din apropiere Bora, Slăvica, Cuiburile, Cetățele sau Ciulnița.

Mănăstirea ridicată de Matei Basarab făcea parte din sistemul defensiv al țării, întrunind cele două calități: de lăcaș religios dar și de loc de refugiu[10]. Poziția strategică și geografică a satului și a mănăstirii ridicată aici, au impus domnitorului Matei Basarab consolidarea mănăstirii și înzestrarea ei cu sate. Nu se știe cum va fi arătat ctitoria postelnicului Ianache, dar din documente aflăm că din 1634, Matei Basarab a refăcut "den temelie" mănăstirea pe care o închină din nou mănăstirii Dochiaru de la Muntele Athos[11].

Se presupune că în afară de refacerea bisericii, s-au ridicat și zidurile înalte ale incintei, cu turnuri la colțuri, turnul clopotniței și câteva clădiri ale mănăstirii[12]. La slujba de sfințire a noilor zidiri a luat parte însuși domnul Țării Românești, Matei Basarab, împreună cu un sobor de 500 de preoți, după cum relatează inscripția din biserică, aflată sub portretul ctitorilor. Măreția și aspectul trainic al acestui ansamblu arhitectonic au fost consemnate și de Paul de Alep în memoriile sale de călătorie prin Țara Românească, când a poposit aici[13]. Potrivit descrierii, în anul 1658, călătorii au trecut cu luntrea apa Ialomiței "care în acel loc, ajunge ca o mare sau ca un lac întins datorită multelor care se varsă în el...

www.mnir.ro

Mănăstirea este înconjurată cu ziduri de piatră, ca un castel, fiind numai la o zi depărtare de Silistra".

Deși a fost înzestrată cu danii numeroase de către domnii Țării Românești, perioada de prosperitate pare să fi fost scurtă. Într-un hrisov din anul 1679 se păstrează știrea că "mănăstirea de la Vaideei, de la Slobozia lui Ianache Postelnic cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail" a ajuns o "mănăstire săracă de tot, fără nimica și arsă de tătari și pustie, cât cine au fost acolo călugăriți, neavând cu ce să ținea și cu ce să hrăni ca să ție la mănăstire, au părăsit și au rămas pustie"[14]. Din această cauză, domnitorul Șerban Cantacuzino îngăduie egumenului mănăstirii, părintele Anastasie, să "țină sfînta mănăstire a lui Apostoloche comisul, din județul Săcuienilor" ca metoh al mănăstirii Vaideei. Presupunem că după această dată, mănăstirea începe să-și recapete importanța din moment ce pe harta Țării Românești din 1700, întocmită de stolnicul Constantin Cantacuzino, Slobozia este reprezentată ca un târg cu două construcții importante: mănăstirea și podul peste apa Ialomiței, amintit și de Paul de Alep, în descrierea sus menționată[15].

Această situație pare să fie confirmată de un inventar al moșiilor și proprietăților pe care le deținea, din 7 mai 1709[16]. Podul peste Ialomița, mai sus amintit, era întreținut de călugării mănăstirii, după cum aflăm din listele de cheltuieli din anii 1738 - 1739, în care se specifică și plățile efectuate pentru repararea podului. Mănăstirea fortificată, plasată pe o limbă insulară de teren, înconjurată de brațele râului Ialomița, o regăsim reprezentată și pe harta militară din 1790[17].

La Slobozia, în 1776 va funcționa o căpitănie, un târg și un punct de vamă, legat de drumul comercial spre sud, care trecea Dunărea pe la Silistra[18].

În primul deceniu al secolului al XIX-lea, unele operațiuni militare din timpul războaielor ruso-turce s-au desfășurat și pe teritoriul actualului județ Ialomița. În anul 1807, mănăstirea asediată de turci este descrisă ca o cetate cu "ziduri puternice și groase, imposibil de escaladat. Nu exista decât o singură poartă făcută din bârne groase ferecate..."[19].

Conflictele militare, nesiguranța desfășurării vieții în zonă au determinat din nou decăderea mănăstirii în 1814. O scurtă știre din 1822 menționează existența mănăstirii dar și a târgului Slobozia de pe Ialomița, cu două biserici[20] iar pe o hartă rusească din anul 1835 sunt însemnate aici 264 de gospodării[21].

www.mnir.ro

În urma puternicului cutremur din anul 1838, biserica și unele clădiri s-au distrus și se pare că în dărâmăturile bisericii a dispărut și pisania originală. Textul actualei pisanii ne arată că biserica cu hramul sfinților arhangheli Mihail și Gavril "pe care întâi a zidit-o Matei Voievod pe Slobozia postelnicului Ianache Caragea la anul 1634" distrusă de cutremur, a fost înălțată din temelie de arhimandritul și egumenul mănăstirii, Gavril din Smirna în anul 1842. Despre activitatea de refacere sau despre reparațiile de la chilii, turnuri sau la zidurile de incintă, nu s-a păstrat nici o însemnare.

După anul 1836, în urma legii de secularizare a averilor mănăstirești, biserica mănăstirii devine biserica de mir a satului Slobozia, iar călugării s-au răspândit pe la alte mănăstiri.

La începutul secolului XX, din construcțiile ridicate în vremea lui Matei Basarab se pare că se mai păstrau doar turnul clopotniță, câteva chilii și acestea refăcute, lângă turn, ruinele casei egumenești și zidul de incintă, înalt de 6 m., întrerupt către miazăzi, pe unde curgea râul Ialomița[22].

Starea actuală a monumentului

Astăzi mănăstirea cu hramul "Sfinții Voievozi" se află aproape de limita estică a orașului Slobozia și este înconjurată de construcții moderne și de șoseaua națională, paralel cu cursul modificat al râului Ialomița.

Incinta are o formă patrulateră cu laturile inegale, ale căror lungimi variază între 68 m. și 71,50 m. Zidurile înalte, construite din cărămidă și mortar sunt sprijinite de contraforturi pe ambele fețe cu excepția zidului sud-estic, paralel cu șoseaua națională. Zidurile pe laturile de nord-vest, nord-est și sud-est sunt prevăzute cu câte două rânduri de ferestre de tragere. Primul rând se află la înălțimea de aproximativ 0,60 m. față de nivelul actual de călcare, iar rândul al doilea se află în partea superioară a zidului. Pe fața interioară a zidului de sud-vest se mai pot observa lăcașele grinzilor folosite pentru construcțiile ce au existat odinioară. Intrarea în incinta mănăstirii se face printr-un gang boltit, la baza turnului clopotniței. Deasupra intrării, la primul nivel, se află o încăpere la care s-au făcut unele modificări în vederea amenajării unui depozit de carte și obiecte religioase. Al doilea nivel corespunde camerei clopotelor. Scara de acces spre aceste două nivele se află adosată laturii sudice a turnului-clopotniță. În colțurile de nord-est și nord-vest ale incintei, în exterior se aflau două turnuri pătrate. Turnul din colțul spre-vest a fost în întregime distrus, relativ recent, prin amenajarea unei alei

www.mnir.ro

late spre parcarea din fața intrării în mănăstire. Turnul din colțul spre est se păstrează mult mai bine. Inițial se pare că a avut două nivele după cum ne indică urmele unei bolți semicilindrice peste parter. Intrarea în turn se făcea din interiorul incintei, în locul unde zidul laturii de nord-vest forma colțul cu zidul laturii de nord-est.

Aproximativ în centrul acestei incinte patrulatere se înalță biserica reconstruită după cutremurul din 1838. Textul bilingv al pisaniei (greacă și română) menționează hramul bisericii și pe cei doi ctitori, Ianache Caragea și domnitorul Matei Basarab. Pisania a fost pusă în anul 1842, când arhimandritul și egumenul Gavril din Smirna a sfințit noul lăcaș de cult. Biserica, ridicată pe un plan triconc, are pridvorul închis și intrarea flancată de două coloane. Naosul este despărțit de altar prin intermediul unui arc sprijinit pe pilaștrii crenelați. Altarul are proscomidia pe latura de nord, cu o fereastră și cu o nișe pentru păstrarea obiectelor de cult. Catapeteasma din lemn, executată monumental, este deshisă în partea superioară. Naosul are câte patru ferestre pe laturile de nord și sud. Trecerea din naos în pronaos se face printr-un arc larg. Biserica are o turlă înaltă, octogonală pe naos, acoperită cu tablă și o turlă mică deasupra intrării. În interior, pictura este executată în tempera și se observă mai multe refaceri. Încă din anul 1995, după lucrările de consolidare și refacere a zidăriei exterioare a bisericii, s-a început și acțiunea de curățare și restaurare a picturii inițiale din interior. Pe peretele de apus, în dreapta intrării, se află portretele ctitorilor Ianache Caragea, Matei Basarab și Gheorghe Bibescu, în vremea căruia s-a ridicat actuala biserică. În partea stângă a intrării se află portretul arhimandritului Gavril Smirna.

Tot în interiorul incintei, în stânga intrării pe sub turnul clopotniță, lipită de latura de sud-vest, se află o construcție nouă și în fața ei un mic cimitir al preoților ce au slujit la acestă biserică.

Cercetarea arheologică

Primele cercetări arheologice s-au făcut în vara anului 1989, când edilii orașului intenționau să amplaseze în imediata vecinătate a monumentului un ansamblu de locuințe[23].

(vezi Pl. I) Din această cauză primele secțiuni au avut ca scop sondarea terenului din exteriorul incintei, pe laturile de nord-est și nord-vest, unde urmau să fie ridicate construcțiile mai sus menționate. Analiza stratigrafiei celor șase secțiuni, trasate perpendicular pe zidul nord-estic al incintei, arată că zona a fost

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

deseori inundată, iar nivelele de depunere aluvionară sunt întrerupte de gropi adânci, moderne, de depozitare a unor resturi de material provenit de la demolări, sau pentru instalarea unor țevi sau cabluri. Fundația zidului de incintă coboară până la adâncimea de -0,75 m. și este construită din mai multe rânduri de cărămizi, mai lată cu 0,60 m. față de profilul zidului în elevație.

Secțiunile trasate perpendicular față de zidul nord-vestic al incintei prezintă o stratigrafie asemănătoare cu cea mai sus descrisă.

În secțiunea VIII, amplasată perpendicular pe mijlocul laturii nord-vest a incintei, s-a descoperit fundația unui zid din cărămidă și mortar a unei pivnițe, cu prag de intrare și resturile unui picior de arc ce susținea probabil bolta. Acest zid de fundație a aparținut unei construcții trainice, de mari dimensiuni, a cărui parter se sprijinea pe trei ziduri construite din rânduri de cărămidă alternate pe lung și pe lat, perpendiculare față de zidul de nord-vest al incintei. Nu s-a putut verifica dacă pivnița comunica cu vreo clădire din incintă, deoarece la baza zidului de incintă a fost turnată o placă de beton groasă și lată de 1,50 m., iar în interiorul incintei se afla o construcție modernă și micul cimitir, mai sus amintit.

Materialul ceramic găsit aici a fost foarte puțin și atipic, dar după tehnica de construcție și dimensiunile cărămizilor, construcția pare să fi fost ridicată la sfârșitul secolului XVIII, sau la începutul secolului următor.

În interiorul incintei au fost trasate două secțiuni de sondaj în zona dintre absida bisericii și zidul nord-estic. Nu au fost identifcate urme de construcții mai vechi, demolate, ci numai gropi de var moderne, probabil făcute cu ocazia lucrărilor de consolidare ale zidurilor, din anii 1975 - 1977. În schimb, cele două secțiuni trasate perpendicular pe latura de sud-vest a incintei, care au pus în evidență, imediat după înlăturarea stratului de pământ vegetal, resturile unor construcții cu ziduri și pavimente din cărămidă. Cu toate că extinderea cercetării a fost împiedicată de existența unor magazii, adosate zidului de incintă, s-a putut reconstitui parțial planul chiliilor ce au existat aici. S-a constatat că, după forma cărămizilor și a mortarului, au existat trei faze de refacere a pavimentelor și a planului de compartimentare a chiliilor prin ziduri despărțitoare. (Pl. I) Această construcție a chiliilor a fost adosată pe toată lungimea zidului de incinta din dreapta intrării, pe sub turnul clopotniței și până în colțul de sud al incintei. O casetă executată aici a dezvelit urmele unui alt paviment, lucrat din cărămizi dispuse în șiruri oblice și care indică existența unor construcții adosate și pe latura

www.mnir.ro

de sud-est a incintei. Lipsa unui material arheologic elocvent ne-a determinat să presupunem că ridicarea acestor construcții s-a făcut cândva în cursul secolului al XVIII-lea, și au funcționat până la începutul acestui secol, pe o suprafață mai restrânsă, în apropiere de turnul clopotniței.

Din cauza timpului limitat și a condițiilor impuse de contractul de cercetare, extinderea investigațiilor a fost oprită.

În vara anului 1995 s-a reluat cercetarea zidurilor și a pavimentelor chiliilor vechi, deoarece Episcopia Ialomiței intenționează să construiască un nou corp de chilii, la o mică distanță de zidul sud-vestic al incintei, între latura de suda turnului clopotniță și colțul sudic al incintei mănăstirii.

Datorită unor condiții obiective nu s-au putut dezveli decât o suprafață de 160 m^2, care reprezintă doar o parte a construcției chiliilor, compartimentată, în 4 încăperi cu următoarele dimensiuni: 5,50 m x 2 m; 5,50 m x 2,50 m; 5,50 m x 4,50 m; 5,40 m x 4,50 m. Zidurile de compartimentare, lucrate din cărămidă, late de 0,40 m, se sprijină pe un zid continuu, lat de 0,70 m, paralel cu zidul sud-vestic al incintei, la o distanță de 4,50 m, cât măsoară în lungime zidurile de compartimentare. Fundația acestor ziduri se sprijină pe talpa de fundație, mai lată, a zidului de incintă. Zidul continuu este dublat la distanța de 1 m de un alt zid, cu lățimea de 0,40 m. Au fost descoperite și Z 5 și Z. 12, care sunt ziduri anterioare construcției chiliilor. Z 5 este lucrat din cărămidă și se păstrează pe o înălțime de 0,64 m, din 6 asize de cărămidă. Cărămizile sunt legate cu mortar, care are in compoziție cărămidă pisată. Denotă mai degrabă o lucrare în pripă, cu materiale slabe calitativ. Dimensiunile cărămizilor sunt 28x17x4 cm. Deci clădirea chiliilor avea in față un pridvor cu lățimea egală cu distanța dintre cele două ziduri paralele (PL. II).

Urmele unor lăcașuri de bârne păstrate pe suprafața zidului de incintă, ne determină să presupunem că una din fazele de construcție a corpului chiliilor a avut și un nivel superior.

Analiza atentă a felurilor de mortar, dimensiunile ușor diferite ale cărămizilor (24 x 12 x 13,5 cm), stratigrafia și calitatea pavajelor au confirmat existența a trei faze de construcție și compartimentare a spațiilor chiliilor. Prima fază a construcției a fost ridicată pe un strat (cu grosimi diferite) de demolare, care a fost nivelat.

www.mnir.ro

Această nivelare a acoperit și resturile unui atelier de fierărie de la care s-au mai păstrat urmele unei vetre rotunde puternic arsă, cu diametrul de 1 m., două gropi mai mici cu o mare cantitate de zgură, cărbune și resturile unor obiecte din fier ca și urmele a două șiruri de pari arși, dispuși la o distanță de 0,30 m, unii de alții. Acest atelier, distrus în urma unui incendiu, se afla sub cota fundației zidului de incintă, la adâncimea de -0,70 m față de nivelul actual de călcare.

Această realitate stratigrafică naște întrebarea dacă traseul actual al zidului de incintă este același cu cel al incintei ridicată în vremea lui Matei Basarab.

Stratul de demolare nivelată a fost surprins și în fața zidului pridvorului de la corpul chiliilor unde s-a constatat că această nivelare a fost consolidată cu bârne lungi de lemn, dispuse în rețea, pentru a asigura stabilitatea zidurilor nou ridicate a chiliilor (vezi Pl. II).

Existența pridvorului în fața chiliilor în momentul cutremurului din 1838 este atestată în lista de stricăciuni din care cităm: "La odăile de sus ale egumeniei au sfărâmat sobele, tencuiala și crăpături pereților precum și la pridvorul din fața odăilor dă sus sau lăsat din caturi grinzile și măcinându-se puțin la o culă unde erau două odăi deasupra au căzut sfărâmându-se acele odăi până la temelie, din dreptul zidurilor..."[24].

În vara anului 1996 s-a săpat groapa fundației pentru construcția noului corp de chilii. Cu acest prilej s-a descoperit fundația din cărămidă a unui turn pătrat, lângă latura sud-vest a gropii de fundație (vezi Pl. III.). Întrucât groapa fundației s-a săpat până la cota de -2,10 m față de nivelul actual de călcare, s-a putut vedea că fundația acestui turn era făcută din 5-6 asize de cărămidă cu mortar, așezate pe un strat compact, nisipos, cu grosimea de 0,20 m - 0,30 m, care avea rolul să niveleze o mare suprafață acoperită cu o peliculă de pământ ars, cenușe multă și cărbune. Numai sub latura de nord-vest a turnului, se afla o groapă menajeră. Din cauza terenului slab, fundația s-a fisurat aici, până la bază, în momentul cataclismului. Deși se afla foarte aproape de corpul chiliilor, această construcție, cu fundație pătrată s-ar putea să fi fost cula cu cele două odăi ce s-au distrus până la temelie, citată mai sus. Cărămizi cu dimensiunile asemănătoare cu cele din fundația acestei construcții, au fost folosite la repararea unui zid despărțitor al chiliilor. Cu prilejul săpării gropii rectangulare, pentru fundația noii clădiri, au fost descoperite și două monede, copeici, din anii 1774 și 1776. Alt

www.mnir.ro

material arheologic nu s-a putut recolta pentru că pământul excavat de constructori, a fost evacuat în afara incintei, cu ajutorul mașinilor. În aceste condiții am fost lipsiți de posibilitatea analizei unei relații stratigrafice între cele două construcții, turnul și corpul chiliilor.(vezi PL.III)

Numai extinderea unei cercetări arheologice sistematice în aria incintei mănăstirii ar putea stabili o datare mai exactă a diverselor faze de funcționare și succesiunea construcțiilor.

Cu titlul de ipoteză, suntem de părere că turnul cu fundație rectangulară exista în secolul al XVIII-lea, în relație cu alte clădiri care au fost demolate ulterior și pe acest nivel de demolare s-au ridicat apoi chiliile adosate zidului sud-vestic al incintei.(din punct de vedere al materialelor de construcție turnul este asemănător cu Z 5 și Z 12, care este anterior construcției chiliilor).

La rândul ei, așa cum am arătat mai înainte, construcția destinată chiliilor a avut trei faze de amenajare a pavimentelor și reîmpărțire a spațiului ,prin ziduri de compartimentare.

www.mnir.ro

1. Tezaur de Documente Ialomițene, 1392 - 1944, vol. I, ed. M. Cotenescu, A. Vlădăreanu, București, 1991, p. 56 (în continuare T.D.I.).

2. Ibidem, p. 57.

3. D.R.H., B., vol. XXIII, p. 26 - 27.

4. Ibidem.

5. D.R.H., B., vol. XXIV, p. 165 - 166.

6. D.R.H., B., vol. XXV, p. 10 - 11.

7. Arh. St. București, *Condica mănăstirii Slobozia lui Enache*, ms. 314, f. 518, 519.

8. Ibidem, f. 520 - 521.

9. T.D.I., p. 77.

10. N. Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988, p. 99.

11. D.R.H., B., vol. XXIV, 508 - 509; vol. XXV, p. 10, 419.

12. V. Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, București, 1982, p. 97.

13. Paul de Alep, *Călătoria arhidiaconului Paul de Alep prin Moldova și Țara Românească, întovărășind pe patriarhul de Antiochia (1635 - 1654)*, trad. E. Cioran, Sibiu, 1900, p. 255.

14. T.D.I., p. 74.

15. C.C. Giurescu, *Harta stolnicului C. Cantacuzino - O descriere a Munteniei la 1700*, R.I.R., XIII - 1, p. 12.

16. C. Boliac, *Monastirile din România (Monastirie Închinate)*, București, 1862, p. 593 - 600.

17. A. Pănoiu, A. Zachi, *Vatra mănăstirii Slobozia în secolele XVIII - XIX: Demersuri de statornicie*, Sobozia 400. Studii și comunicări monografice, Slobozia, 1944, p. 2-4 - 205.

18. Tunusli, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche întemeiere până în anul 1776*, trad. G. Sion, București, 1863, p. 173.

19. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria României*, vol. III, București, 1889, p. 245 - 246.

20. I.I. Nistor, *O descriere a Principatelor Române din 1822*, An.Acad.Rom., seria III, tom XXV, p. 19.

www.mnir.ro

21. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, București, 1957, pass.

22. I.D. Petrescu, *Însemnări din biserica Slobozii postelnicului Ianache Caragea*, B.O.R., 1, 1916, p. 176 - 187.

23. Conform contractului de cercetare încheiat de Muzeul Județean Ialomița - Slobozia și I.J.G.C.L. - Ialomița. În prezent lângă latura nord-estică a incintei s-a construit sediul unei bănci. Rezultatele cercetărilor arheologice din 1989 au fost publicate în volumul SLOBOZIA 400. STUDII ȘI COMUNICĂRI MONOGRAFICE, Slobozia, 1994, p. 54 - 66.

24. T.D.I., extras din tabelul întocmit de subocârmuitorul plasei Ialomița înaintat Ocârmuirii județului Ialomița, cuprinzând stricăciunile făcute de cutremurul din 11 ianuarie 1838 în satul Sloboziz, p. 150.

www.mnir.ro

ABSTRACT

The first part of this presents briefly documents attesting the beginning of this church. The monastery "Slobozia lui Ienache" was built over the precincts of a tax free vilage. This is how the town Slobozia appeared and developed.

The name "Slobozia" is quite frequently met in toponimy and means a settlement that was tax free by the order of the ruler on a limited span of time.

Across centuries the smaller buildings of the monastery were distroyed and then rebuilt. This monastery had a quadrilateral precinct. During the last century the church was completlly rebuilt in the middle of its precinct.

On can enter the monastery on the way under its steeple that was built during Matei Basarab's ruling.

The archaeological researches were performed both outside and inside the precinct. The foundations of some demolished constructions, the walls of the small cells of the monastery as well as other smaller annexes were found, all of them dating from the same period, i.e. the 17th - 19th. c.In the sommer of 1996 was discovered a tower in front of the annexes which joint with the first constructions in this place.

www.mnir.ro

LISTA PLANȘELOR

Pl.1. Planul general al ansamblului mânăstirii "Sf. Voievozi" din Slobozia. Secțiunile din anul 1989.

Pl.2. Planul corpului de chilii de pe latura de sud-vest a incintei, 1995.

Pl.3. Planul chiliilor și al turnului, 1996.

PLATES

Pl.1. General ansamble of the monastery "Sf. Voievozi" from Slobozia. Sections made in 1989.

Pl.2. Plan of the cells on the south-west side, 1995.

Pl.3. Plan of the cells and of the tower, 1996.

www.mnir.ro

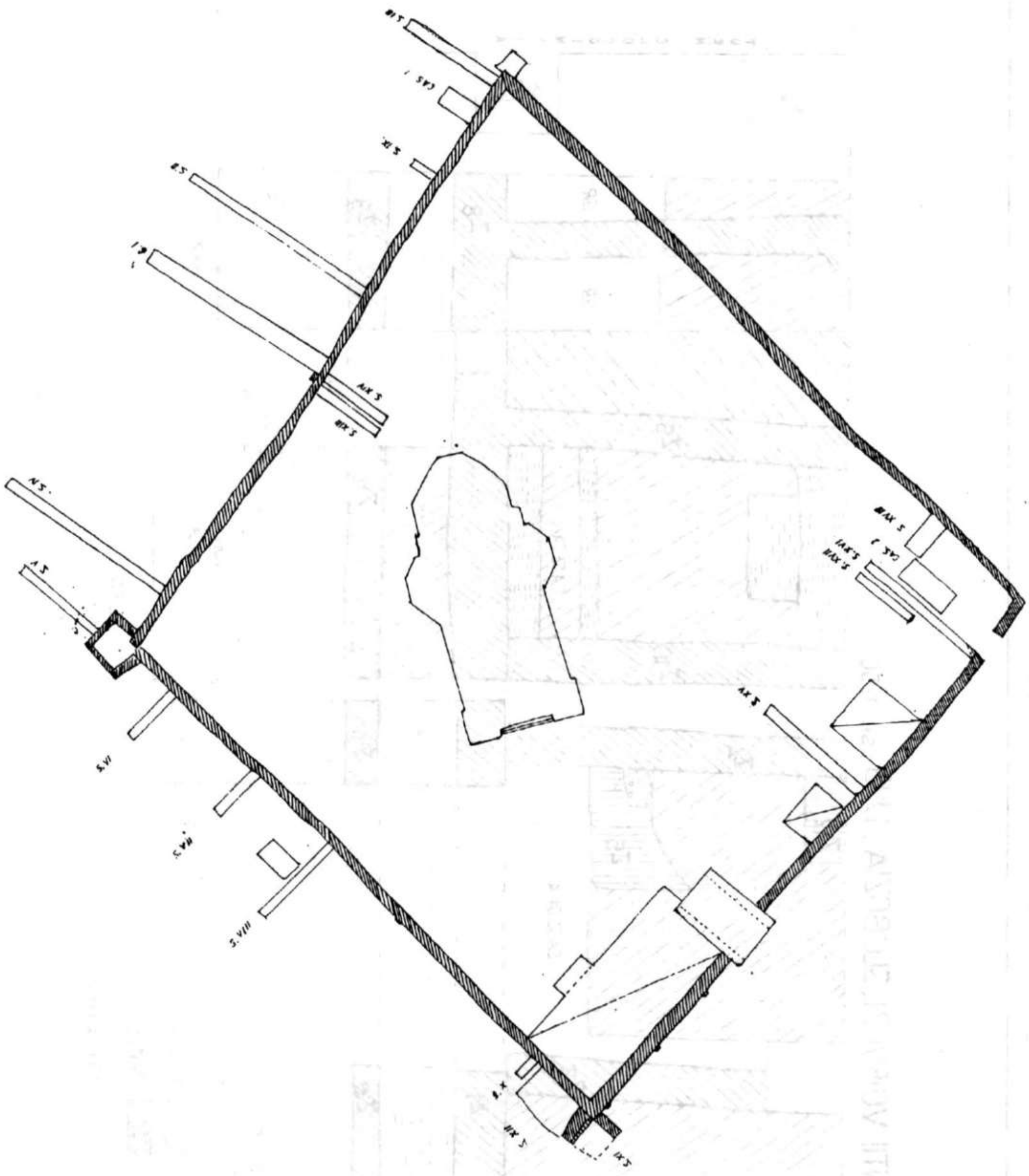

Pl. I. Planul general al ansmablului mănăstirii "Sf. Voievozi", Slobozia. Secțiunile din anul 1989.

www.mnir.ro

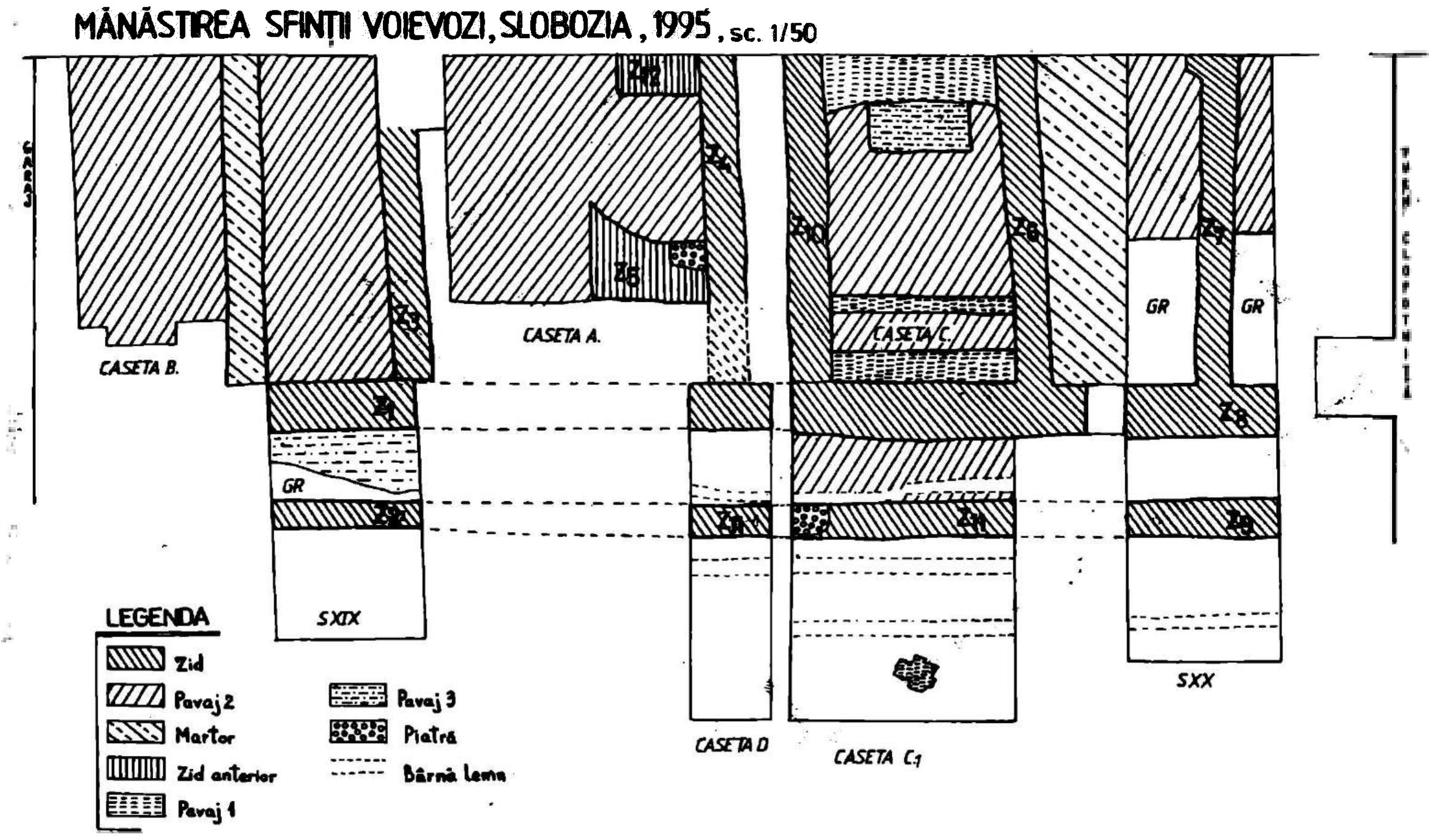

Pl. II. Planul corpului de chilii de pe latura de S-V, 1995.

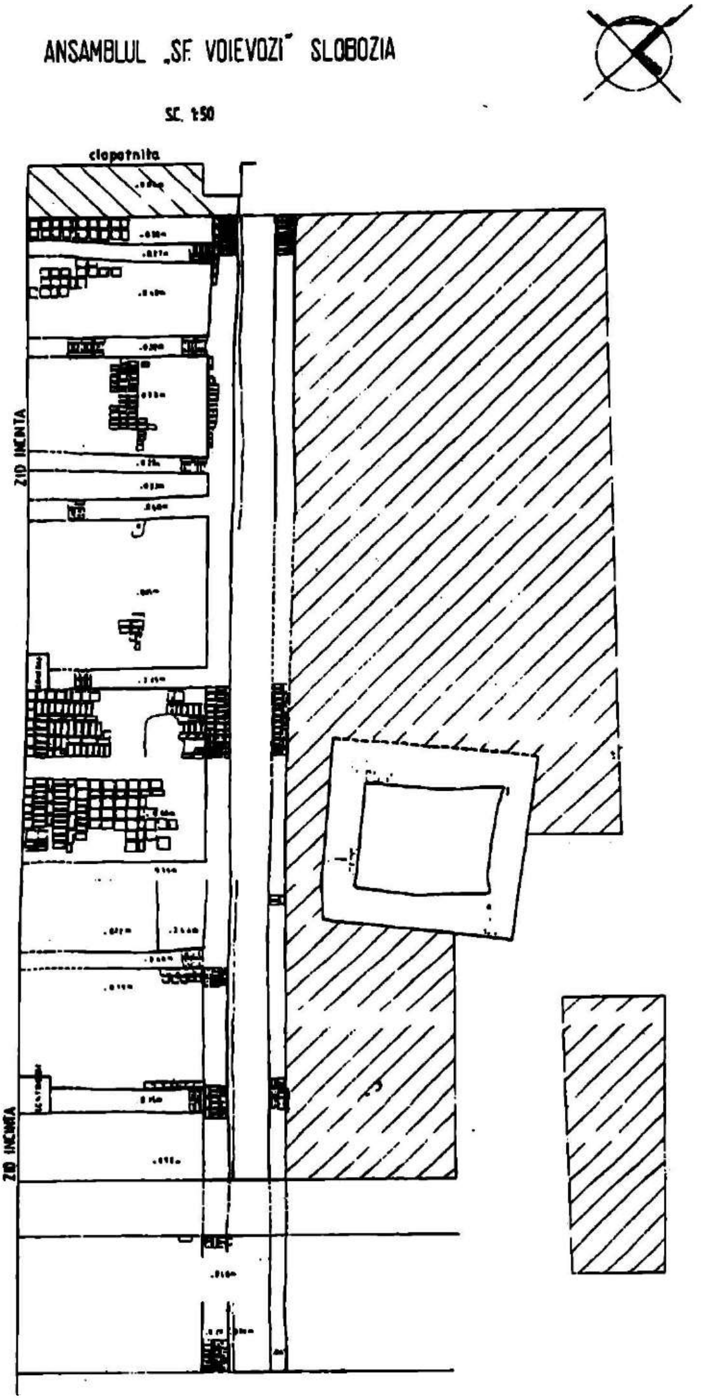

Pl. III. Planul chiliilor de pe latura de S-V și a turnului, 1996.

CERAMICA DE IZNIK DESCOPERITĂ LA ORAȘUL DE FLOCI, JUD. IALOMIȚA (I)

DANA MIHAI

În secolul al - XVI- lea și în prima jumătate a secolului al XVII lea a existat în Asia Mică, la Iznik (vechiul oraș bizantin de la Niceea) un mare centru comercial care alimenta întregul Imperiu Otoman.

Încă din secolul al XV lea, porțelanul chinezesc a început să fie apreciat la curtea Otomană. Ceramica de Iznik a completat-o în mod consecvent pe cea chinezească.

Mai cu seamă din a doua jumătate a secolului al XVI lea, s- au răspândit în Moldova și Valahia, mai ales în centrele urbane, în curțile domnești și în mănăstiri, obiecte de uz casnic ale faianței otomane. Cea mai mare parte a fragmentelor descoperite din prima jumătate a secolului al XVI lea (Iași,[1] Suceava, Hârlău, Târgoviște, București)[2] sunt pe un fond cobalt intens, pictată cu nuanțe bleu - turcoise.

Studiile referitoare la ceramica otomană au fost făcute mai cu seamă asupra fragmentelor ceramice descoperite în Moldova și mai puțin asupra celor din Țara Românească. Singurul studiu de amploare a fost cel semnat de Corina Nicolescu în 1967, care a încercat să ofere o privire de ansamblu asupra ceramicii turcești din Țările Române, mai ales asupra celei din secolele XVI - XVII.[3] La nivelul cercetărilor arheologice de atunci nu a fost menționat nimic despre fragmentele ceramice mai timpurii din așa - zisă fază **"Miletus"** datate în secolul al XV lea , avansându - se ideea că fragmentele ceramice de la Suceava și Hârlău ar fi cele mai vechi descoperite pe teritoriul Țărilor Române.[4]

Apariția ceramicii otomane în Țările Române mai devreme de a doua jumătate a secolului al XV lea este mai puțin documentată arheologic.

În ultimele două decenii, în urma cercetărilor arheologice la Aegysus, Enisala, chiar și la Orașul de Floci, au fost descoperite fragmente ceramice din așa zisă fază "Miletus", ceea ce demonstrează faptul că ceramica turcească a pătruns cel mai devreme cu sfârșitul secolului al XV lea.

www.mnir.ro

În această etapă pasta era roșie, vasele erau decorate cu motive vegetale, pe fond cobalt închis. Caracteristic pentru această perioadă este desenul geometric radial, o rozetă centrală cu benzi concentrice, cu o bordură imitând valurile sparte de stânci, de inspirație chinezească. Pe fragmentele de tip "Miletus" motivul principal este feriga, iar tonurile predilecte sunt cele de albastru indigo și mov intens. Această categorie are destule asemănări cu cea persană și cea siriană din secolul al XIV lea. Dispare abrupt, fără a avea mare asemănare cu cea de la Iznik produsă la sfârșitul secolului al XV lea. Smalțul era prevenit să devină lichid prin sublinierea decorului într - un pigment întunecat, care ardea uscat și care îi conferea anumite proprietăți. Procedeul a fost cunoscut și în Spania sub numele de **CUERDA SECA**.[5] Asemenea fragmente au fost descoperite la Aegysus, Enisala, dar și la Orașul de Floci, fiind datate către sfârșitul secolului al XV lea și începutul secolului al XVI lea.[6] Aceste fragmente ceramice oferă posibilitatea datării mai strânse , în cazul în care toate celelalte documente arheologice sunt incerte. Pătrunderea ceramicii de tip "Miletus" a avut loc mai întâi în Dobrogea, apoi s-a răspândit în centrele urbane vecine.(vezi orașul de Floci). Este bine cunoscut faptul că aceste vase de tip "Miletus' nu se mai produc după 1470.

Cea mai mare parte a fragmentelor ceramicii otomane descoperite în Moldova și Țara Românească sunt decorate cu motive florale stilizate, executate în manieră chinezească și denumită HATAYI, specifice pentru prima jumătate a sec. al - XVI.- lea.

1.1 In faza **Iznik I**, datată între 1490 - 1525, vasele erau pictate în albastru și alb, principalele forme fiind cele ale ibricelor și ale ligheanelor. Principalele motive de inspirație chinezească sunt cele ale lotusului și ale norilor.

1.2 În faza **Iznik II**, se produc schimbări în ceea ce privește decorul și coloritul, apare un verde - gri (green - sage). Între 1525-1535 apare roșu - manganese și un verde negru proaspăt , care sublinia conturul desenelor. Apar acum pentru prima oară lalelele, iar culorile devin mai atrăgătoare.

1.3 Multe fragmente descoperite aparțin stilului **Rhodian (Iznik III)** datate între 1555- 1700, care este dominat de noul roșu și de verdele cupru. Forma favorită este cea a farfuriei, cu marginea îngustă și plată, iar desenele cele mai frecvente sunt cele florale : lalele,trandafiri, arborii de chiparos.

1.4 Către sfârșitul secolului al XVI lea și începutul secolului următor un nou sistem ornamental își face apariția **motivul celor patru flori**, descoperite și pe

www.mnir.ro

câteva fragmente de farfurii de la Orașul de Floci, combinate cu motivul valurilor sparte de stânci. Smalțul este așternut gros, uniform, ceea ce îi conferă o mare strălucire.

Imperfecțiunile tehnice sunt semne ale decadenței ceramicii de Iznik , care va fi înlocuită cu produsele de **Kutahya** , ale cărei forme principale sunt ceștile de cafea și sosierele.

****

În urma cercetărilor arheologice sistematice efectuate în vatra orașului medieval Orașul de Floci, a fost recoltată din inventarul locuințelor o importantă categorie ceramică de import, ceramica de Iznik.(Menționăm că aici au mai fost descoperită și ceramică chinezească dar și de Faenza) . Este de menționat că aproape in fiecare locuință, această categorie ocupă între 2-5 % din întreaga ceramică recoltată. Cele mai multe fragmente provin de la *cupe - bol*, asimilate mai degrabă ceștilor de cafea. În general, piesele sunt fragmentare și acoperă toate perioadele deja cunoscute ale ceramicii produse la Iznik. Decorul predilect al farfuriilor este cel al celor patru flori ,garoafa, laleaua, trandafirul (mai rar) , stânjenelul. Mai cu seamă în a doua perioadă a ceramicii Iznik II , *farfuria* devine forma favorită din inventarul locuințelor de la Orașul de Floci, destinația acestor piese fiind exclusiv ornamentală. În ceea ce privește *cănile* sunt prezente două forme :

1) O categorie cu gâtul alungit, elegantă și cu corpul sferoidal.

2) A doua cu corpul cilindric, mai grosolană ca formă. Amândouă sunt prevăzute cu o toartă ușor supraînălțată, în cazul primei forme, iar în cazul celei de a doua , toarta este plasată la mijloc. Aproape toate fragmentele aparțin fazei Iznik II - III , cu motive exclusiv florale, conturate cu verde întunecat și cu roșu tomat. În ceea ce privește capacele sau mai bine zis căpăcele, care acopereau boluri de mici dimensiuni, cu un diametru de 4-6 cm, fără a avea un decor deosebit, fiind prevăzute cu un buton central.

Tortițele provin, in general de la căni sau de la mici ibirice. În general, sunt decorate cu motive geometrice.

Fragmentele ceramice de care ne ocupăm au fost clasificate în funcție de formă, urmând ca apoi să fie încadrate cronologic, în funcție de decor și colorit.(atunci când complexele nu au fost datate).

www.mnir.ro

Este vorba de mici boluri, cu picior inelar, care foloseau ori la servirea cafelei ori la diferite băuturi. Includem aici și o parte din piesele de tip "Miletus" care sunt mai degrabă mici castronașe convexe. De altfel , aceste boluri sunt cele mai des întâlnite în inventarul locuințelor flocenilor.[7]

Prescurtări folosite:

P.P. = Piua Petri, S.= secțiune; # = caro; Fragm. = fragment; Gr. = groapă; L = lungime; l = lățime; gros.per. = grosime perete; % = diametru

CATALOG:

1) P.P. 77, S XVIII, # 4, pasta roșiatică- cărămizie, ușor poroasă, smălțuită pe ambele fețe. decor în interior, pe fond negru indigo, două spirale incizate și umplute cu vopsea albă. Pe marginea buzei este trasă o linie cu albastru cobalt închis.(sf. secolului al XV lea- analogii Aegysus)[8] Pl.1/1

2) P. P. 75, S II, # 1, -0, 93 m., L = 3,5 cm., l = 4 cm., pastă este roșie și de bună calitate. Smalțul are un aspect sticlos, iar ca decor a fost pictat un motiv vegetal cu albastru cobalt (Miletus).Pl1/2

3) P.P.77, S.XVIII, # 44, Gr.,L = 4.cm., l = 2,5 cm. , pasta este roșie, grosolană, smalțul are un luciu sticlos, așternut destul de gros peste o angobă albă. Decor: vegetal, cu albastru închis și mov intens (frunze de ferigă). Miletus, sfârșitul secolului al XV lea. Pl.1/3

4) P.P. 77; S. XVIII; # 30, -0,60 m., Pasta este ușor poroasă, alb - gălbuie; L = 5 cm., l = 6,5 cm., gr. perete = 0, 6 cm. Decor : în interior sunt reprezentate motive vegetale . Se observă o parte dintr-o floare (stânjenel) și o spirală. Desenele sunt conturate cu negru. Smalțul este bine păstrat și are un aspect lucios. Datare : Iznik II

5) P.P. 77, S. XVIII, # 23, -0,40 m., pasta este albă, L = 6 cm., l = 6 cm., gros. =0,5 cm.,Decor: pe un fond albastru cobalt , se observă ghirlande de flori albe, iar în partea de jos a fragmentului apare un câine sau un lup în fugă (poate o scenă de vînătoare) .Pl.II/1. In partea superioară se observă ruptura de la toartă. (este interesant de observat că ceramicii de Iznik nu îi este caracteristic decorul zoomorf) Pl.II/1.

www.mnir.ro

6) P.P. 89, bol (ceașcă de cafea), cas.C, pasta ușor poroasă, alb gălbuie, smalțul este mat, subțire, decorul este format din dungi albastru cobalt transversale, combinat cu motivul cârceilor.[10]. Pl.II/2

7) P.P. 80, fragm. castron , S. XVI, L = 4,5 cm., l = 5 cm., smălțuit pe ambele fețe, smalțul are un aspect sticlos, foarte bine păstrat, pasta este caolin, alb - cenușie, ușor poroasă: Decor , în interior între cele două registre florale apare pe un fond albastru cobalt deschis motivul solzilor de pește, conturat cu verde olive. În exterior, apare o garoafă bleu turcoise conturată cu negru. Culorile predominante sunt roșu tomat, albastru cobalt și bleu turcoise.

8) P.P. 87, bol, S. LXV, Cas. 2, - 0, 40 m., L = 3cm., l = 4 cm., pasta alb- caolinată, poroasă, ușor grosieră, smalțul este mat, fără strălucire. Decor: in interior apare un stânjenel albastru cobalt, conturat cu negru.

9) P.P. 75, bol, S. II, # 4, - 0,30 m., L = 1,7 cm., l = 3,5 cm., pasta albă, omogenă, smalțul are un aspect sticlos, decorul este vegetal.

10) P.P. 75, bol, S. II, #4, - 0,70 m, L = 3 cm., l = 4 cm., pasta este alb gălbuie, impură. Se observă o pansea pictată cu bleu turcoise, conturată cu negru, iar pe margine sunt pictate palmete , cu o nervură trasată cu roșu tomat.

11) P.P. 84;bol, S. 54 B, - 0,50 m., pasta este cărămizie, poroasă, impură; smalțul este mat. Decor; se observă două palmete cu bleu turcoise, conturate cu negru.

12) P.P. 78, bol, S. XXII, # 7-8, gr. 3, -1,60m., L = 2,5 cm., l = 2,5 cm., pasta alb - gălbuie, poroasă, smalțul are un aspect sticlos, decorul este vegetal pictat cu albastru cobalt, roșu și verde - olive.(probabil Kutahya) Pl.II/3

13) P P. 87, fragm.cupă (ceașcă de cafea), S LXV, cas. 2, At. 4, pasta este roșie, de bună calitate. Pe fond verde deschis sunt pictate cu albastru cobalt închis și mov intens desene geometrice, smalțul este subțire, translucid.Pl.I/5

14) P.P. 84, bol, S. 54 B, # 2 , - 0,50 m., L = 3 cm., l = 3,2 cm., pasta este poroasă, alb - gălbuie, impură, smalțul are un aspect sticlos, decorul este vegetal.(probabil Kutahya)

15) P.P. 83, fragm. bol,(cană de cafea), S. 83, gr., -1, 50m, L = 3 cm., l = 3 cm., smalțul este lucios, încep. sec. XVIII, Kutahya.

16) P.P. 89, fragm. cupă - bol, S. 69, cas. A, L= 6,5 cm., % f= 4 cm., pasta este albă , poroasă. Peste o angobă roșiatică s-a așternut un smalț foarte fin, translucid, sidefiu. Decorul este floral, reprezentat printr-o floare cu trei petale, pictată cu bleu turcoise și conturată cu albastru cobalt. (Iznik II)

www.mnir.ro

17) P.P. 89. S. 69, # 2-3, -0,20 m, L = 5 cm., pasta este albă, groasă, în partea superioară a fragmentului se observă urma unei torțițe, decorul este reprezentat de o albăstrea , conturată cu negru.(green - sage)

18) P.P. 89, cupă bol, cas. A, L = 5 cm., gros. per. = 0,3 cm., smalțul este mat și subțire.

19) P.P. 89, Cupă - bol, cas. A, pasta este poroasă, bolul este decorat cu motivul solzilor de pește cu bleu turcoise, conturat cu negru. (Iznik II)

20) P.P. 89, bol, între cas. A și C, -1, 20 m., L = 4 cm., decorul este reprezentat prin flori de stânjenel, conturate cu verde olive și umplute cu verde turcoise . Smalțul este subțire.I znik I.

21) P.P. 89, cupă - bol , cas. A. Pasta este groasă, poroasă, decorul este floral, conturat cu negru, pe un fond albastru cobalt, iar smalțul este subțire și mat. Iznik II Pl.II/4

22) P.P. 89, bol, cas. C, -0,10/0,50 m, L = 4 cm., pasta este groasă, poroasă, smalțul este lucios, gros, iar decorul este format din patru albăstrele, conturate cu negru, probabil Kutahya.

23) P.P. 89, bol, pasta de bună calitate. Decorul: motivul ochiului de păun, cu albastru cobalt și conturat cu negru. Peste o angobă roșiatică s-a așternut smalțul foarte subțire, Iznik II. Pl.II/5

24) P.P. 94, fragm. bol, G. 1, J 11, # K - N, - 0,50/0,80 m.. Este prevăzut cu picior inelar cu înălțimea de 1,7 cm.. Pe peretele cupei se observă un decor vegetal trei linii paralele albastru închis iar între ele sunt intercalate vrejuri. Pl.II/6

25) PP.89, fragm. cupă - bol, S 68-69, L = 4,5 cm., pasta este de bună calitate, iar ca decor se observă marginile unei margarete conturate cu negru. Pe buză este încadrat între dungi paralele un șir de spirale. Peste o angobă roșiatică s-a așternut o peliculă subțire de smalț care s-a mătuit.

26) PP.89, fragm bol, cas. A, -1,10 / -1,25 m, % max = 3,5 cm., Pasta este albă, poroasă, cu o angobă roșiatică. Decorul: în centru apare o floare cu patru petale pictate cu albastru cobalt închis și bleu turcoise. Smalțul este foarte subțire, translucid. - Iznik II

27) PP.94, fragm.bol, S II, G I, cpl.4, -0,50 m, pasta este roșie, destul de groasă, decorul este reprezentat prin motive vegetale, pe fond alb, pictate cu albastru indigo și mov intens. Smalțul este așternut într-o peliculă foarte subțire, care s-a mătuit.(Miletus, sf. sec. XV). Pl.I/6.

www.mnir.ro

28) P.P. 77, fragm. farfurie, S XVIII, # 44, în gr. cu brăzdar, L = 11 cm., l = 6 cm., pasta fină, roșie. (fragment Miletus). Analogii cu un fragment de vas de Iznik găsit la Sarachane datat în a doua jumătate a sec. XV, cu albastru și negru , avînd detalii incizate. Pl.1/4 [8]

29) P.P. 87, fragm. farfurie, S. LXV, cas. 2, # 4, - 0,75 m., L = 14,5 cm., Pasta este albă, ușor poroasă, calcaroasă. Decorul: pe marginea farfuriei apare o bandă lată de 2,5 cm., decorată cu flori cu 3 petale rotunjite. Sub fiecare floare există două frunze alungite de 4 cm. Florile sunt pe fond alb și au o pastilă roșie pe mijloc, fiind conturate cu verde - gri. Fundul farfuriei este decorat cu pătrate cu latura de 1,5 cm., alternate cu alte pătrate jumătate umplute cu smalț verde deschis și jumătate cu albastru cobalt, separate între ele de o bandă în diagonală lată de 0,5 cm., conturată cu negru. Smalțul este incolor și sidefiu. Iznik II, Pl.III/1

30) P.P. 84, fragm. fund farfurie, ornamentală , inv. 163.561, % fund = 7,5 cm., este prevăzut cu picior inelar. Decor: pe fond alb, sunt pictate motive florale, iar în mijloc pare să fie o pasăre pictată cu bleu și albastru cobalt deschis. Iznik I . Pl.III/2

31) P.P. 94, fragm. farfurie, G.1, J 11, # K - L, - 0,50/0,80 m., % max.= 7 cm., H picior = 1,7 cm. Pe picior are trasată o linie cu albastru cobalt deschis.

32) P.P.94, fragm. farfurie , L = 5 cm., l = 5 cm., Pe un fond albastru deschis , decorul este reprezentat de motivul valurilor sparte de stânci, de origine chinezească.Pl.III/3

33) P.P. 93, fragm. farfurie, S. 82, # 17, Gr., -1,20 m , L = 3,5 cm.; l = 2,5 cm., Pasta albă, foarte fină, aproape albă. Decor: motive florale în ghirlande, pictate cu două nuanțe de albastru cobalt închis și deschis. Iznik II.

34) P.P. 94, fragm. farfurie, G.1, S. II, L = 4,5 cm., l = 2,5 cm., Decorul: motivul solzilor de pește pictat cu albastru cobalt deschis și roșu tomat. Iznik II

35) P.P. 89, fragm. farfurie, S. 69, # 29 -30, -0 ,30/-0,90 m., locuința cu beci, L = 9 cm., % max = 6 cm, pasta este albă , caolinată, ușor poroasă. În partea superioară a buzei se observă trei garoafe albe pe un fond albastru intens.(Iznik II)

36) P.P.89, fragm. farfurie, S.69, # 29, -0,3/-0,90 m, % max .= 18,5 cm., l picior = 2 cm, % fund= 7,5 cm. Pasta este albă , fină, peste care s-a așternut o angobă groasă.

www.mnir.ro

Buza este festonată cu albastru cobalt închis, cu decor floral desfășurat (cârcei și un stânjenel). În centrul farfuriei este o floare cu 15 petale (poate o margaretă) Iznik I. Pl.III/4

37) P.P. 86, fragm. farfurie, S. 50, #4, -0, 60 m, locuință, grosime per. = 0,6 cm., pasta este albă, poroasă, uniformă, peste care s-a așternut un smalț cu aspect sticlos, bine păstrat. În partea superioară este reprezentat motivul ochiului de păun, iar în partea inferioară este un stânjenel. Pl.III/5

38) P.P. 87, fragm. farfurie, S. I, cas. I, #1-2, -0,40 m., L = 3 cm., l= 5 cm., Pasta este alb- gălbuie, ușor poroasă. Decor: în interior sunt două albăstrele, având pe mijloc o pastilă de smalț roșu tomat. În exterior, este reprezentată o garoafă pictată cu bleu turcoise. Desenul este conturat cu negru. Iznik III. Pl.III/6

39) P.P. 87, fragm. farfurie , S. I , # 4, - 0,50 m., L = 3,8 cm., l = 3 cm., pasta este albă, omogenă, ușor poroasă. Smalțul este mat. Decor: motiv floral, lalele pictate cu bleu turcoise , conturate cu negru. Iznik II , Pl.III/7

40) P.P. 89, fragm. farfurie, S. 69, L = 4 cm., gros. per. = 0,4 cm., L = 2,5 cm. Pasta este albă, poroasă, decorul este reprezentat de niște cârcei pe fond albastru închis.

41) P.P. 89, fragm. farfurie, cas. C, L =2,5 cm., pasta este alb - roșietică, iar ca decor apare o margaretă cu 10 petale.

42)P.P. 89. fragm. farfurie, #2-3, -0,20/0,40 m, % max.= 6,5 cm, pasta este albă, poroasă, iar ca decor sunt reprezentate patru flori de stânjenel, pictate cu albastru cobalt, conturate cu negru.

43) P.P. 89, buză farfurie, L= 6 cm., l= 2,5 cm., pasta este albă, poroasă, decorul este vegetal, conturat cu negru.Pl.III/8

III. CĂNI

44) P.P. 94, fragm. cană, G. I, S. II, J, # K - N,- 0, 50 /1,40 m., L = 5 cm., l = 4 cm., gr = 0,4 cm. Decorul este floral, o parte dintr-o lalea și un stânjenel, culorile predominante fiind albastru cobalt și bleu turcoise. Pl.IV/1

45) P.P. 89,fragm. cană, S. 69, cas. C, - 0,65 m, pasta este albă , poroasă; L = 4,5 cm., Smalțul are un aspect lucios, decorul este reprezentat în registrul inferior de o bandă îngustă în care este reprezentat motivul valurilor sparte de stânci. Pl.IV/2

46) P.P.89, fragm. cană, S.69,# 2-3, mortar, -0,20/0,40 m., h=5 cm., % max.=6 cm.. Pasta este albă, fină, cu o angobă groasă, peste care s-a așternut un smalț gros,

www.mnir.ro

uniform, cu aspect sidefiu. Decorul este format din linii paralele, trasate cu albastru - cobalt.Pl.IV/3

47) P.P. 89,fragm. cană, S.69, cas. C, -0,10/ 0,50 m., L= 5,2 cm., gros.= 0,5 cm., smalțul are un aspect sticlos, decorul este vegetal,din care se observă o mică albăstrea , Iznik II . Pl.IV/4

48) P.P. 94, fragm. cană, G. II, S.I, # J - K, L = 3 cm., decorat cu garoafe pictate cu roșu tomat.

49) P.P. 87, fragm. cană, S I, # 10, -0,65 m., L = 2,8 cm., smalțul este mat, decorul este reprezentat prin motivul norilor de inspirație chinezească. Pl.IV/5

50) P.P. 89, fragm. cană , S. 69, # 13, -0,30 / -0,80 m , h = 0,4 cm., pasta este poroasă, smalțul este sticlos. Decorul este floral, pe fond alb este conturat cu roșu tomat o garoafă.

51) P.P. 89, fragm. cană, S.69, # 13, -0,30/0,80 m., pasta este poroasă, smalțul este aproape mat. Sunt conturate cu negru două flori, predomină albastru- cobalt, turcoise, roșu tomat. Iznik II

52) P.P. 89, fragm. cană, S. 69, cas. B, -0,10/ 0,50 m.,pasta este poroasă, iar roșu tomat este așternut gros, figurând un decor vegetal.

53) P.P.94, fragm. cană, G II, S. I, # J - K, decorat cu o albăstrea înconjurată de roșu tomat și o parte dintr-un stânjenel. Pl.IV/6

54) P.P.79, fragm. cană, S. XVII, L = 3,8 cm, l = 2 cm, în bordei, smălțuit pe ambele fețe, desenul este conturat cu albastru indigo, pasta este alb- gălbuie, poroasă, smalțul este mat și ușor sidefat.

55) P.P. 87, fragm. de ceșcuță, S.I, # 10, - 0,65 m, L = 2,8 cm, l= 1,6cm. Se observă o parte a unui decor floral, pasta este fină, alb - gălbuie, bine arsă., smalțul are un aspect mat.

56) PP. 86, fragm. căniță Miletus, S. 59, cas. C, -0,40 m., pasta este roșie, decorul în interior, pe buză verde crud, după care urmează un albastru deschis, întrepătruns cu albastru închis, iar în exterior este smălțuit cu verde frunză, smalțul are un aspect lucios

www.mnir.ro

57) PP. 89 ,capac. S. 69, H = 3,5 cm. gros.= 0,5 cm.,pasta este poroasă, decorul este floral, de formă rotundă.

58) P.P. 89, capac, cas. C, L = 5 cm., gros.= o,7 cm., de formă circulară, prezăzut cu un buton central rupt , decorat cu albastru cobalt şi bleu turcoise.

59) PP.89, fragm. capac, cas. A, -1,65/- 2,00 m, smălţuit în exterior cu albastru cobalt, pasta este poroasă, % max = 7 cm, se observă urmele unei flori.

60) P.P.89, fragm. capac. S. 69, % max = 4 cm, pastă poroasă, smalţul este lucios.

61) P.P. 89, fragm. capac, # 3-4, locuinţă, % max. = 5 cm., gros. per. = 0,4 cm., de formă rotundă, smalţul este mat, subţire.

V TORTIŢE

62) P.P. 89, tortiţă, S. 69, pasta este groasă, poroasă, probabil de la o cană, smalţul este sidefiu, subţire, desen cu albastru cobalt , rotund în secţiune.

63) P.P.89, tortiţă, S.69, pasta este alb- roşiatică, smalţul este subţire, transparent,în secţiune triunghiular.

64) P.P. 87, tortiţă, S. 54 B, # 2, -0,50 m, uşor supraînălţată, smalţul are mare strălucire, cu aspect sticlos, în secţiune este oval.

www.mnir.ro

NOTE:

1. Al. Andronic, *Ceramica otomană descoperită la Iași*, SCIV, 1/1968, p.156.

2. *Bucureștii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice* ,sub redacția lui I.Ionașcu, 1959, pl.CXIV: Panait I. Panait, *Un depozit de faianță de Iznik la Curtea domnească din București*, in Revista Muzeelor, 1/1994, p.26-29.

3. C.Nicolescu, *La faience ottomane d'Iznik trouvée dans les Pays Roumains*, Faenza, LLII, p. 94- 105.

4 .Idem, *Studia et Acta Orientalia*, V,1967, p. 245-252

5. A.Lane, *Latter Islamic Pottery*, London,1970, p. 37

6. Gh.Mănucu - Adameșteanu,*Considerații finale asupra locuirii medievale (sec.XIV - XV)de la Aegysus, Tulcea, M.C.A.* p. II a, Ploiești, 1983, p.450-457.

7. Fragmente de tip "Miletus" au fost descoperite în urma cercetărilor arheologice de la hanul Constantin Vodă, București , dar și la Hârșova "Edificiu". Materialele sunt inedite.

8. Ibidem, p. 450, fig 8/5a,b.

9.R.Martin Harrison, N.Firatli, *Excavations at Sarachane in Istanbul, The second and third preliminary report*, Dumbarton oaks Paper, 20, 1966, p. 239, fig. 23.

10.Magdalina Stanceva, *Turschii faians ot Sofia*, Izvestia na Arheologhiceschii institut, XXII, 1960, p.136, fig. 14.

www.mnir.ro

ABSTRACT

Attaining first in Dobrogea, the Iznik pottery persuaded then the medieval towns of Romania, amoung Orașul de Floci, Ialomița county, beginning with the end of XV th century.

In this article we tryed to observed "Miletus" type of Iznik pottery discovered in "Orașul de Floci", and afterwards the other types, chronological, and according to their forms, from XVI th to XVIII th century.

www.mnir.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Pl. 1. Fragmente ceramice aparținând fazei "Miletus" de la sfârșitul secolului al XV lea și începutul secolului al XVI lea descoperite la Orașul de Floci, jud. Ialomița.

Pl. 2. Fragmente de boluri aparținând ceramicii de Iznik descoperite la Orașul de Floci, jud. Ialomița,.sec. XVI -XVII.

Pl. 3. Fragmente de farfurii de Iznik, descoperite la orașul de Floci, jud. Ialomița, sec. XVI - XVII.

Pl. 4. Fragmente de căni, Iznik, descoperite la Orașul de Floci, jud. Ialomița.,sec. XVI -XVII.

EXPLICATION PLATES

Pl. 1. Miletus type, Iznik pottery discovered at Orașul de Floci, Ialomița county, the end of XV th - beginning the XVI th century.

Pl. 2. Fragments of bowls, Iznik pottery, discovered at Orașul de Floci, Ialomița county, XVI - XVII centuries.

Pl. 3. Plates fragments, Iznik pottery, discovered at Orașul de Floci, Ialomița county, XVI - XVII centuries.

Pl. 4. Jugs fragments, Iznik pottery, discovered at Orașul de Floci, XVI -XVII centuries.

www.mnir.ro

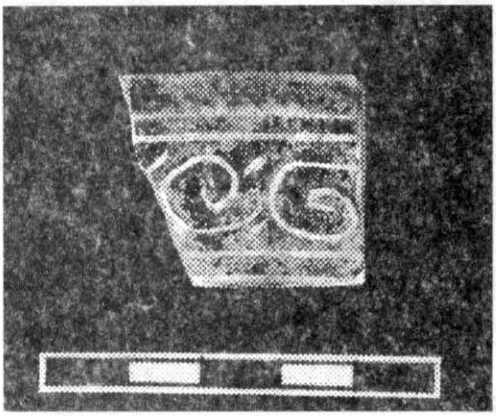

1

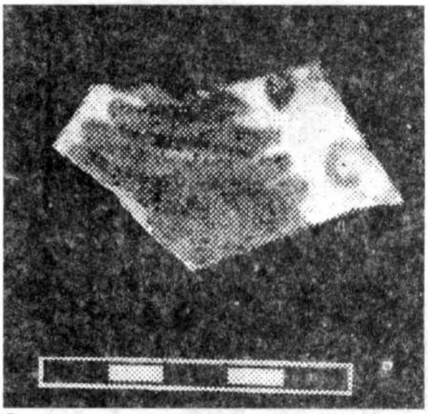

2

3

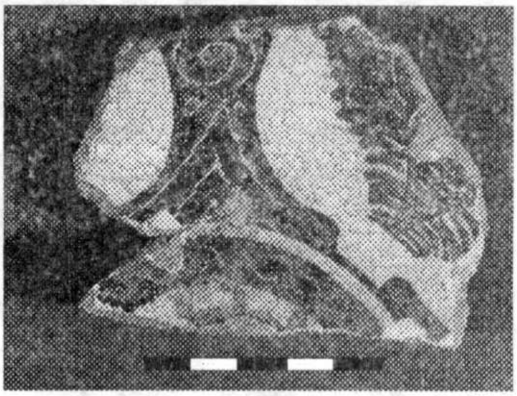

4

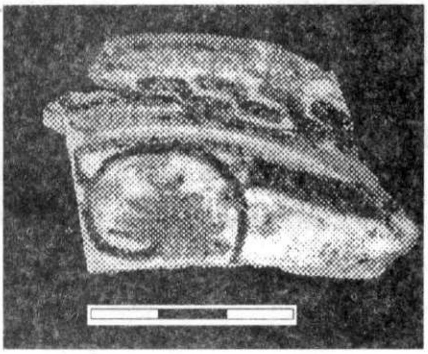

5

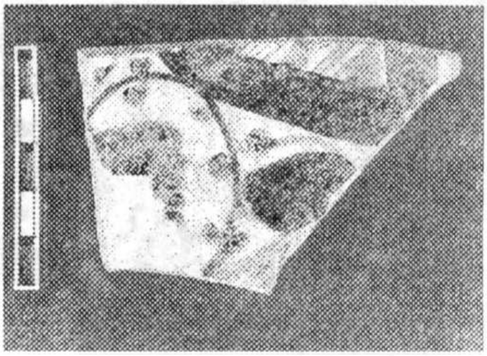

6

Pl. I. Fragmente ceramice din faza "Miletus", sfârșitul sec. XV - începutul sec. XVI. Orașul de Floci, jud. Ialomița.

www.mnir.ro

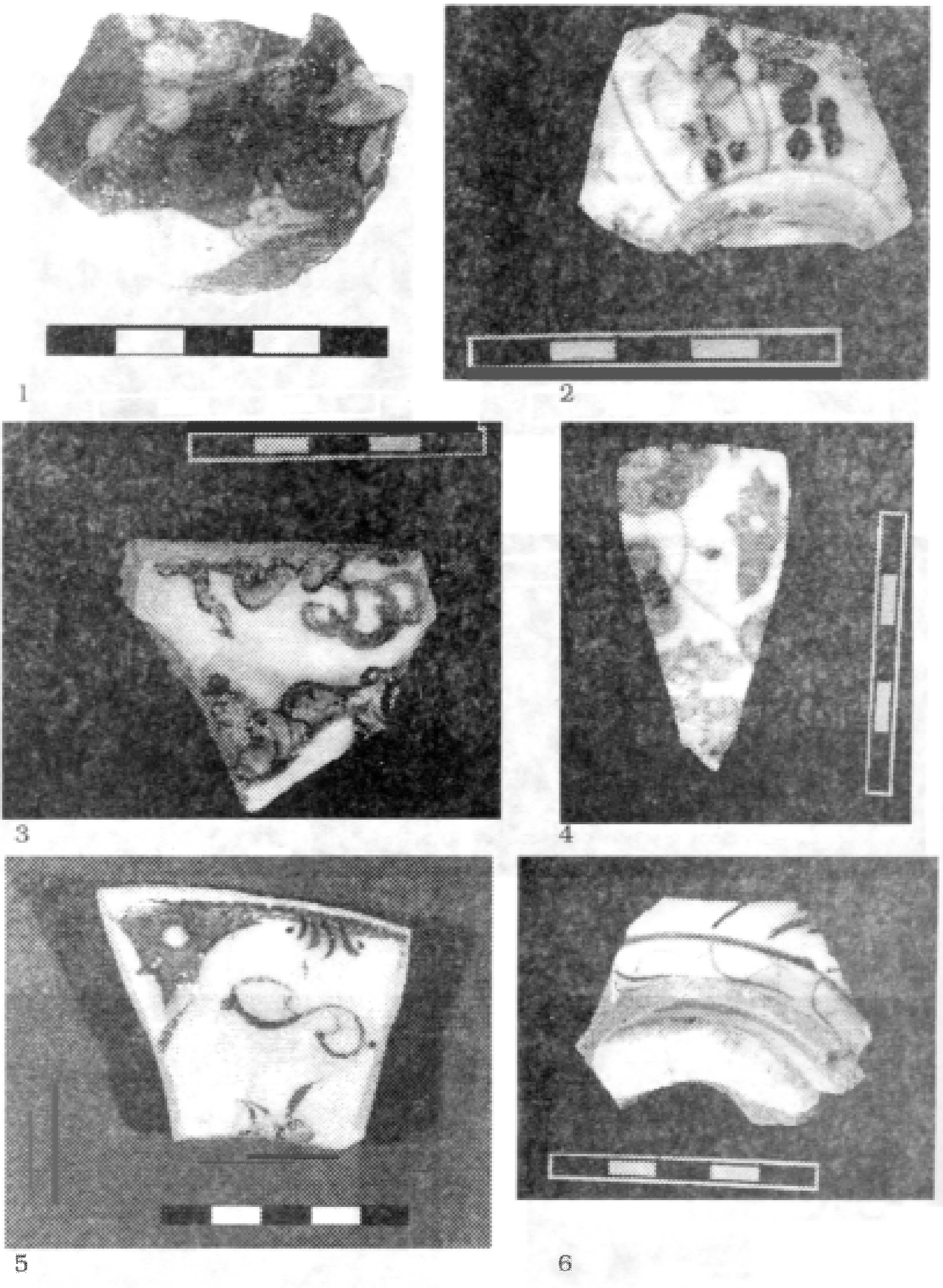

Pl. II. Fragmente de boluri (cești de cafea), Orașul de Floci, jud. Ialomița, sec. XVI - XVII.

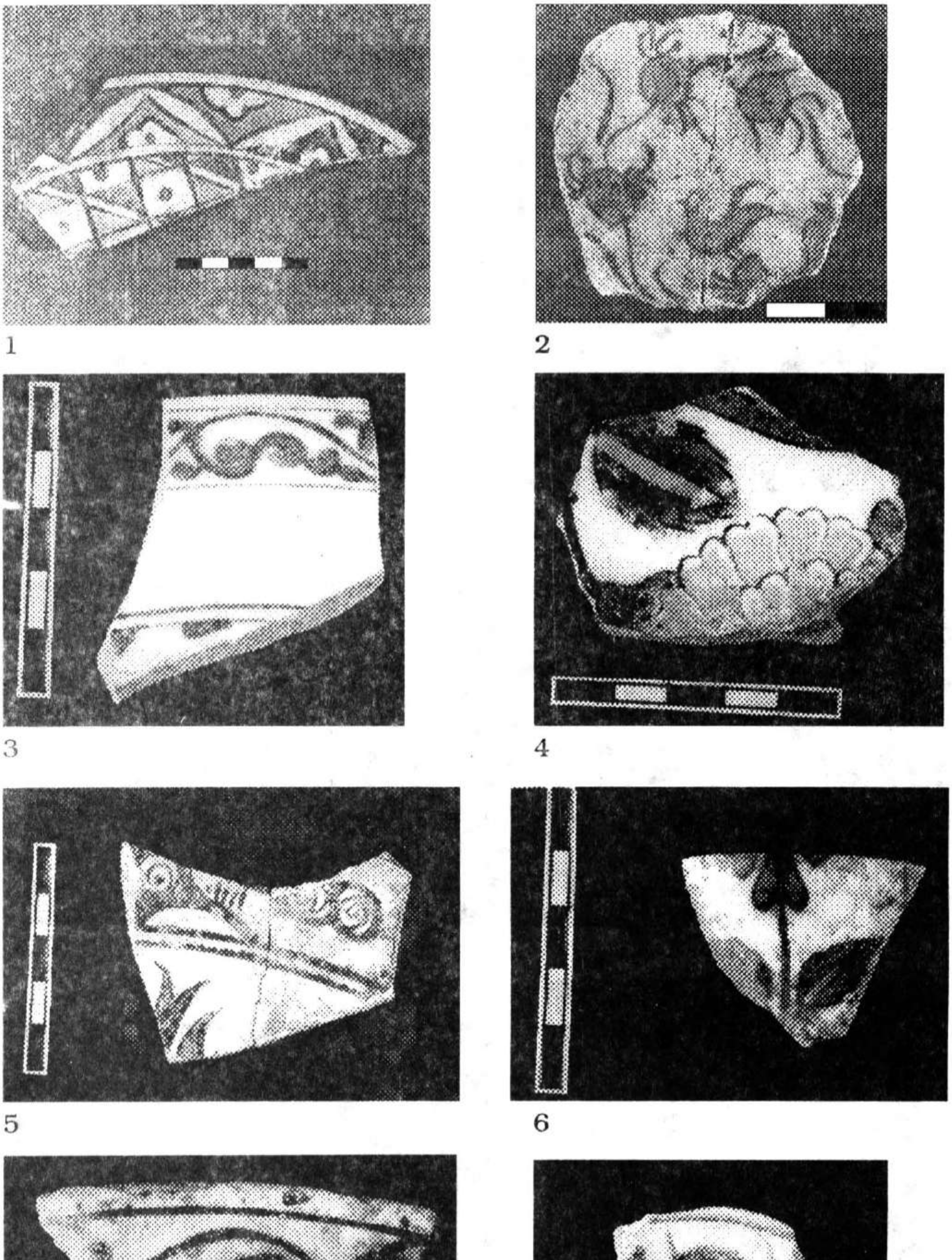

Pl. III. Fragmente de farfurii, Orașul de Floci, jud. ialomița, sec. XVI - XVII.

www.mnir.ro

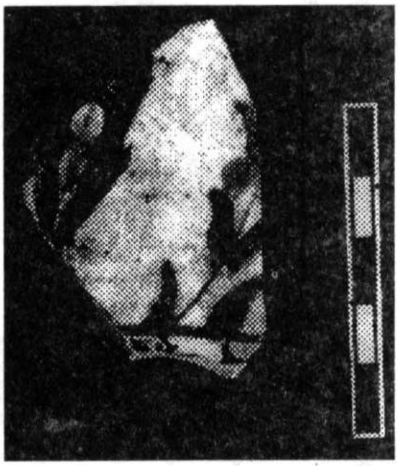

1

2

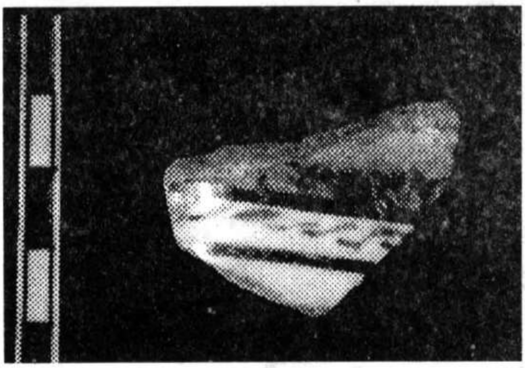

3

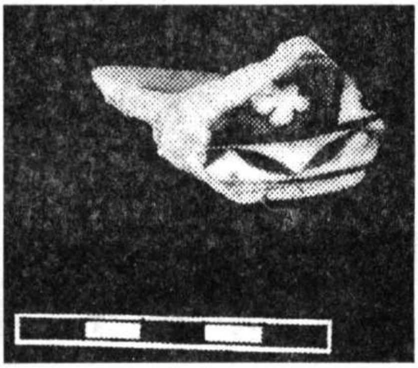

4

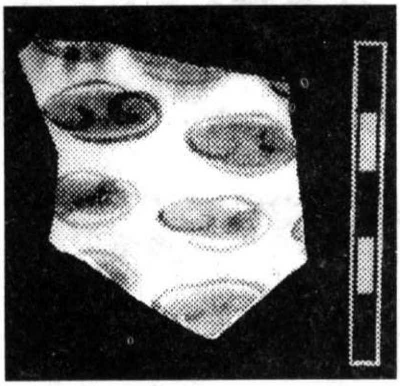

5

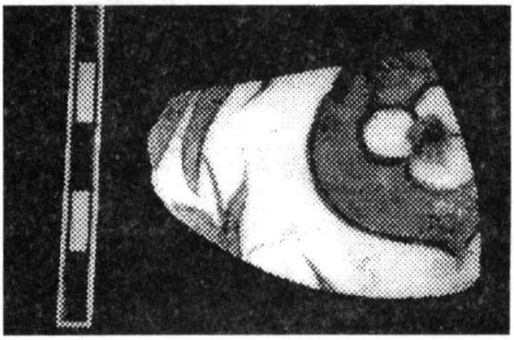

6

Pl. IV. Fragmente de căni, Orașul de Floci, jud. Ialomița, sec. XVI - XVII.

www.mnir.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA CETATEA TURNUL ROȘU

(Boița, orașul Tălmaciu, jud. Sibiu)

GH. I CANTACUZINO

VENERA RĂDULESCU

În defileul prin care Oltul străbate Carpații Meridionali s-au ridicat în cursul Evului Mediu mai multe fortificații: cea de pe dealul de lângă Tălmaciu, Cetatea Turnul Roșu, Turnul Spart și Cetatea Lotrioarei (la confluența Oltului cu Lotrioara).

Cetatea Turnul Roșu este situată la intrarea Oltului în defileu, în imediata apropiere a satului Boița (localitate componentă a orașului Tălmaciu, jud. Sibiu), zonă în care sunt documentate urme străvechi, primele descoperiri datând din epoca neolitică. Defileul Oltului a reprezentat încă din antichitate una din principalele căi de legătură între regiunile situate la nord și la sud de Carpații Meridionali.

Sunt incerte datele de început ale cetăților care străjuiau intrarea în defileul Oltului. Interpretarea unor izvoare a dus la presupunerea, în lucrări mai vechi[1], a existenței în 1233 a "Cetății Lotrului"- cu localizare nesigură - și a unei fortificații la Tălmaciu.

Primele mențiuni documentare explicite privind fortificațiile de la intrarea în defileul Oltului datează de la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea.

În cursul luptelor dintre domnul Țării Românești - Vladislav I (Vlaicu) - și regele Ungariei, Ludovic I, acesta din urmă a hotărât, întrucât fortificațiile de la intrarea Oltului în defileu fuseseră distruse, ridicarea unei cetăți puternice pe dealul din fața Tălmaciului, încredințând totodată construirea ei conducătorilor sibieni. Terminată în 1370, cetatea, înconjurată de o incintă cu ziduri înalte de 10 m, apărată de turnuri pătrate[2], a fost numită Landskrone.

De la începutul secolului al XV-lea datează mențiunea cetății Lotrioara, ale cărei urme, situate probabil în apropierea confluenței Lotrioarei cu Oltul, au dispărut cu totul. "Castellani castri Lotorwar" sunt menționați la 1407[3]. Un castelan de Turnul Roșu era menționat în 1411, iar în 1419 regele Sigismund

www.mnir.ro

poruncea voievodului Transilvaniei, vicevoievozilor și castelanilor de Tălmaciu și Turnul Roșu să nu perceapă negustorilor sibieni vamă la mărfurile lor[4].

Prin diploma regelui Ladislau V, în februarie 1453, cetățile Tălmaciu, Turnul Roșu și Lotrioara au fost donate celor șapte scaune săsești, pentru a fi reparate și întreținute în condiții bune, întrucât, în urma prădăciunilor năvălitorilor otomani și a neglijenței în păstrarea lor, se aflau în stare precară, fiind deteriorate și părăsite[5].

Cetatea de pe dealul de lângă Tălmaciu nu a avut o existență prea îndelungată. Situată la aproape 4 km. de intrarea în defileu ea nu-și putea dovedi eficacitatea în apărarea acestuia, putând fi ușor ocolită. A fost dezafectată în 1453, când, la sfatul lui Iancu de Hunedoara, regele Ladislau al V-lea hotăra dărâmarea ei. Acțiunea a întârziat, astfel că Matia Corvin a trebuit să poruncească în două rânduri, ultima oară în 1489, dărâmarea cetății care, fiind greu de apărat din cauza întinderii sale, putea constitui un pericol[6].

Dezafectarea cetății Tălmaciu a dus la întărirea cetății Turnul Roșu. Cetatea a fost reparată și întărită cu noi elemente defensive, iar drumul refăcut. Al doilea turn avea să fie ridicat în apropierea primului. În vederea efectuării lucrărilor acestei fortificații, Matia Corvin acorda în 1469 o donație anuală de 100 de florini, dublată mai târziu, sumă provenind din veniturile vămii de la Turnul Roșu. In același scop s-au mai dat în 1487 și 1488, 200 de florini din vigesima Transilvaniei. In 1473, Matia Corvin permisese sibienilor lărgirea drumului prin defileul Oltului, la Turnul Roșu, drum devenit impracticabil din cauza inundațiilor, cu condiția să-l păzească și să-l întrețină[7]. În 1501 a fost ridicat, la circa 2 km. sud de Turnul Roșu, un alt turn, înalt de circa 18 m. cu patru niveluri, având planul circular cu diametrul de circa 10 m. și ziduri groase de aproape 2 m, împreună cu un zid ce bara drumul. În 1533, ca urmare a inundației Oltului și prăbușirii de stânci s-a distrus partea dinspre vest a acestui turn, care avea să fie numit de localnici "Turnul Spart"[8].

Cetatea Turnul Roșu s-a aflat în centrul unor evenimente militare, în cursul invaziilor otomane din anii 1438, 1442 și 1493[9]. Ea a constituit, de asemeni, un important punct vamal.

Cetatea Turnul Roșu apare pe harta Transilvaniei întocmită de Johannes Honterus, publicată la Basel în 1552[10]. Sebastian Münster în "Geographia", în 1545, o descrie ca "o cetate întărită, așezată în munții de lângă râu unde se

www.mnir.ro

deschide o intrare îngustă.... e deci ca o primă fortăreață a întregii țări, ca din aceea parte nimeni să nu poată intra dacă prefectul cetății opunea rezistență"[11]. Ea avea să mai fie menționată de Georg Reicherstorffer[12], Anton Verancis[13], Giovanandrea Gromo[14] și Antonio Possevino[15].

Importanța strategică a cetății a scăzut după căderea Ungariei sub otomani și recunoașterea suzeranității otomane de către principatul autonom al Transilvaniei.

La 1599, după intrarea sa în Transilvania, Mihai Viteazul s-a oprit la 25 octombrie la Tălmaciu, așteptând corpul de oaste condus de Radu Buzescu și Banul Udrea, care a pătruns prin defileul Turnul Roșu, sosind a doua zi. La 16 noiembrie 1599, Mihai Viteazul lăsa castelul Turnul Roșu în stăpânirea și sub supravegherea Sibiului care, până la acea dată, i se arătase devotat.

În toamna lui 1658, în timpul luptelor antiotomane purtate de cele trei principate românești, Acațiu Barcsay, impus de Poartă ca principe al Transilvaniei, dădea ordin la 22 noiembrie autorităților Sibiului să apere pasul Turnul Roșu și celelalte trecători împotriva domnului Țării Românești, Mihnea al III-lea, participant la alianța antiotomană alături de Gh. Rakoczi II și să prindă pe ostașii fugari ai acestuia care se întorceau din Muntenia și Moldova[16].

După anexarea Transilvaniei de către Imperiul Habsburgic, cetatea Turnul Roșu a fost trecută de sub administrația orașului Sibiu sub autoritatea trupelor imperiale austriece cu sediul în același oraș, comandant fiind un ofițer superior austriac. Ea a fost luată cu asalt în timpul răscoalei conduse de Francisc Rákóczi în 1704. Ca urmare a acestor evenimente s-a avut în vedere întărirea fortificațiilor și dotarea cu armament nou[17].

În timpul ocupării Olteniei de austrieci între 1717 - 1739, în trecătoarea Turnul Rosu a fost construit un drum mai larg, via Carolina, urmând traseul vechiului drum roman. Din această perioadă se păstrează documente cartografice și stampe reprezentând cetatea Turnul Rosu. Aceasta apare pe harta lui F. Schwantz, care marchează RUB TURRIS (Turnul Roșu), VET RUB TUR (Turnul Spart), "Domnischior" (Lotrioara) și STRASBURG (Arxavia, fortificație ridicată de austrieci pe malul drept al Oltului, lângă Câineni)[18].

O stampă a lui F. Schwantz din 1723 înfățișează fortificațiile de la Turnul Roșu văzute dinspre nord, în care se distinge pe o înălțime donjonul având două caturi deasupra parterului, o balustradă deasupra acestora și un acoperiș în patru

www.mnir.ro

ape, cu o împrejmuire de lemn, în spatele căreia se distinge un turn mai mic, alte două clădiri, precum și un turn în apropierea drumului. O îngrădire barează drumul lângă care se observă o clădire de mari dimensiuni, clădirea vămii, iar spre trecătoare - stâlpul de vamă[19].

O altă hartă din aceeași perioadă (Situatiosplan von dem ROTHENTHURMER PASZ...)[20] indică, pe malul drept al Oltului, după Boița, Turnul Roșu (Rothenthurm), spre sud Turnul Spart (Alte Rothe Thurm - "vechiul Turn Roșu"), numit desigur astfel datorită stării de ruină în care se găsea, "Csetate Feti", în apropierea confluenței Oltului cu un râu nenominalizat, probabil Lotrioara, "Râu Vadul", marcând granița între "Transilvaniae Pars" și "Walachey", iar mai sus "Axavia" în fața satului "Kinien". Dedesubtul titlului hărții, într-un chenar, o gravură înfățișează fortificațiile de la Turnul Roșu văzute dinspre sud, distingându-se, pe o înălțime, donjonul înconjurat de incintă ("Schantz"), destul de neclar reprezentată, un al doilea turn la marginea înălțimii, legat printr-un zid de un alt turn din vale. În planul îndepărtat e reprezentat dealul cu ruinele cetății Tălmaciu.

În sec. al XVIII-lea cetatea Turnul Roșu avea să fie reparată și transformată, adăugându-i-se noi fortificații și clădiri. Menționarea în 1739 a unor lucrări la șanțul ce înconjoară cetatea, face să se considere că la acea dată s-a amenajat incinta de formă stelată, din jurul donjonului, care nu apare în stampa lui Schwantz în 1723[21]. Din a doua jumătate a sec al XVIII-lea pot să dateze alte construcții din apropiere. Există informații despre cercetarea stării construcțiilor în 1750 de specialistul în fortificații Harnert, care a constatat deteriorarea turnului, mai ales la bază, propunând efectuarea imediată a unor reparații[22].

Diferiți călători străini care au străbătut defileul Turnul Roșu la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea au lăsat și descrieri ale fortificațiilor de aici, alături de amănunte privind formalitățile vamale sau cele ale carantinei, la care erau supuși călătorii, în clădirile aflate mai la sud. Domenico Sestini, călătorind pe aici în 1790, a descris (în 1815) fortul impunător, cu turn, șanț și pod ridicător, având garnizoană de 30 de soldați, comandată de un maior. Lady Craven, în 1786, urcase la turn pe o scară cu 80 de trepte. J. B. Morrit of Rochby, în 1794, observa stricăciunile castelului, în timp ce R. Walsch, în 1821, arăta că fortul este în stare bună, având opt turnuri. Alte relatări cuprind descrierea stării precare a drumului[23].

www.mnir.ro

Cetatea Turnul Roșu este legată de evenimentele anului revoluționar 1848. În primăvara lui 1849, când trupele generalului Bem se apropiau de Sibiu, Comitetul Național Român, în frunte cu Gh. Barițiu, S. Bărnuțiu și T. Cipariu s-a mutat cu arhivele la Turnul Roșu. În august 1849 cetatea Turnul Roșu a fost ocupată de trupele ungare și apoi cucerită cu greu de trupele austriece și rusești. Turnul Roșu și-a continuat în sec. XIX rolul de punct de vamă, importanța acestei funcții diminuându-se după construirea căii ferate, pe malul stâng al Oltului, în 1897[24]. În septembrie 1916 au avut loc, la Turnul Roșu, lupte grele între ostașii români și trupele invadatoare ale Puterilor Centrale[25].

*

* *

Fortificațiile de la Turnul Roșu reprezintă un ansamblu de construcții, ridicate pe înălțimea care domină drumul ce străbate defileul Oltului, în diferitele perioade, cărora li s-au adăugat ulterior clădiri cu caracter administrativ și de locuit.

A fost înconjurat într-o etapă târzie de un zid de incintă cu plan stelat, având la exterior un șanț mărginit de contraescarpă. Spre est se află un turn poligonal, legat printr-un zid cu turnul de acces din imediata vecinătate a drumului.i Dintre celelalte construcții, clădirea de mari proporții aflată la nord de principalul turn, are arhitectura caracteristică celei de a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea cu o serie de adaosuri din sec. al XIX-lea și mai târziu. Cele 2 corpuri de clădiri ce se înalță deasupra drumului, în partea de nord-est a ansamblului, au fost ridicate în sec XIX, iar clădirile ce folosesc în prezent Casei de copii - Boița au fost construite, în diferite etape, în secolul nostru. (pl. 1)

Turnul Roșu este principalul și cel mai vechi element al complexului de fortificații; caracteristicile arhitecturale îl încadrează în categoria donjoanelor, care îmbină funcția de locuință a castelanului cu cele militare - de observație, recunoaștere și refugiu. Are planul pătrat, cu latura de aproximativ 14 m și o înălțime totală de aproximativ 20 m. Zidurile sale groase de 1,50 - 1,20 m sunt construite din piatră legată cu mortar de var, acoperite la exterior cu o tencuială vopsită în roșu. In prezent el are o pivniță, aflată inițial la nivelul solului, parter și trei etaje, ultimul dintre acestea fiind anterior deschis, folosind pentru observație. Transformarea în forma actuală datează de pe la 1930 când au fost lărgite ferestrele de la mijlocul celorlalte caturi. Inițial turnul era prevăzut la fiecare nivel cu

www.mnir.ro

deschideri înguste pentru tragere, dispuse câte cinci pe fiecare latură, în interior cu dimensiunile de 0,75 x0,75 m iar în exterior de 0,65x0,15 m. Actuala pivniță, aflată ,la început, la nivelul solului, avea intrarea, cu un arc semicircular, pe latura de sud. Ea este prevăzută cu două mari încăperi în partea de vest, iar în cea de est cu o încăpere lungă, despărțită de doi stâlpi. De aici pornește o scară spre nivelul superior. Celelalte caturi au ziduri corespunzând, în general, celor de la nivelul inferior, cu unele compartimentări în partea mediană. In mijlocul turnului se află un horn central, reprezentat de altfel și în stampa din 1723. Între etaje se comunica pe scări de lemn. Acoperișul turnului, ridicat deasupra unui pod încăpător, este amenajat în patru ape și acoperit cu țiglă.

Zidul de incintă, cu planul în formă de stea, care înconjoară turnul, se ridică deasupra nivelului actual al terenului interior cu circa 2 m, având în partea superioară lățimea de 0,85 m. Este străbătut la intervale regulate de deschideri pentru tragere, mai înguste spre interior. Zidul de incintă are partea inferioară ușor înclinată, separată de cea superioară printr-un brâu profilat, tencuit. Spre exterior el este înconjurat de un șanț lat de aproape 7 m, mărginit de un zid de contraescarpă. În partea de vest, în dreptul colțului de sud -vest al clădirii alăturate turnului, se află intrarea. Construcția porții depășește înălțimea zidului. Trecerea peste șanț se făcea aici pe un pod mobil, de lemn, menționat și într-o descriere de la sfîrșitul sec. XVIII.

Cea de a doua unitate a construcțiilor defensive de la Turnul Roșu este constituită de turnurile aflate la distanțe de peste 35 m de donjon. La marginea înălțimii, dominând drumul, a fost ridicat un turn cu plan hexagonal, cu laturile de circa 7 m lungime. Zidurile sale construite din piatră și cărămidă sunt mai groase în partea inferioară, dedesubtul unui brâu din cărămizi, având fața exterioară puțin înclinată. Pe fiecare latură turnul avea câte trei deschideri înguste pentru tragere, o deschidere mai largă aflându-se pe latura de est. Acest turn era legat cu turnul de acces printr-un coridor acoperit, care cobora panta. Coridorul avea zidurile străpunse de ferestre pentru tragere. Turnul de acces, ridicat chiar la marginea drumului, este înalt de aproximativ 14 m, fiind mai lat la bază, cu latura dinspre drum de 5,60 m. Zidurile sunt construite din blocuri de piatră cioplite, cu blocuri fățuite la muchii. Turnul are 3 niveluri cu câte o fereastră la fiecare nivel, pe latura de est. Partea superioară, variat profilată, este încununată de creneluri. Intrarea - lată aproximativ de 1 m și înaltă de 2,30 m - are un arc semicircular în partea

www.mnir.ro

superioară. În interior se află o scară în spirală cu trepte mari de piatră. Lângă turn, spre sud, se află o încăpere boltită, cu dimensiunile în interior de 3,25x5,65 m, cu paramentul construit într-o tehnică asemănătoare cu a turnului, având arcuri semicirculare deasupra intrării şi ferestrelor.

Săpăturile efectuate în august - septembrie 1989 în ansamblul de fortificaţii de la Turnul Roşu au fost orientate spre cele 2 obiective distincte: donjonul înconjurat de ziduri de incintă mărginit de şanţ pe de o parte, turnul hexagonal şi turnul de acces pe de alta[28]. (planşa nr. 1)

În amplasarea sondajelor a trebuit să se ţină seama, în condiţiile unui teren care prezintă mari diferenţe de nivel, de existenţa clădirilor moderne ale Casei de copii şcolari - Boiţa.

Obsevaţiile efectuate asupra stratigrafiei în zona cercetată au condus la constatarea că, în general, solul viu, gălbui nisipos, amestecat cu sfărâmături de rocă, suprapus stâncii, are o grosime ce variază, în funcţie de particularităţile de relief, între 0,40 - 1,20 m. Deasupra sa se află depuneri subţiri de pământ castaniu - nisipos sau cenuşiu - gălbui purtat, lipsit de materiale arheologice concludente, corespunzând perioadei iniţiale de folosire a fortificaţiilor. Deasupra acestora se află depuneri groase legate de construcţiile şi amenajările din sec. XVIII şi de construcţiile moderne, straturi de nivelare cu pământ cenuşiu amestecat cu piatră, spărturi de cărămidă şi resturi de moloz, atingând, în apropierea donjonului, grosimi de până la 1,60 m. În secţiunile de la exteriorul construcţiilor (S VI şi SVII), peste solul viu, se află depuneri de pământ gălbui sau galben - cenuşiu nisipos, de caracter aluvionar şi straturi de pământ cenuşiu-gălbui sau castaniu cu rare granule de cărămidă şi moloz, legate de amenajări târzii.

Nu au fost descoperite în această zonă materiale arheologice concludente corespunzând perioadei iniţiale de construcţie a cetăţii.

Cercetările au putut aduce o serie de date privind etapele de construcţie şi caracteristicile arhitectonice ale fortificaţiilor şi ale altor clădiri ale ansamblului.

Turnul principal - donjonul - are fundaţiile adânci de 1,30 m, din piatră şi mortar, umplând şanţul de fundaţie. Acesta a fost săpat de la partea superioară a solului viu, străbătând stratul de pământ galben cu sfărâmătură de rocă până la stânca pe care se sprijină talpa fundaţiei. Donjonul este aşadar prima construcţie ridicată pe acest loc. Elevaţia zidului, din piatră legată cu mortar, este retrasă cu aproape 0,20 m faţă de fundaţie. Deasupra nivelului de construcţie se află un strat

MUZEUL NAŢIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

gros de circa 0,20 m de pământ castaniu nisipos și un strat subțire de aproximativ 0,10 m, corespunzând primelor faze de folosire a turnului. Li se suprapun nivelări de pământ cu spărtură de cărămidă și urme de moloz databil în sec. XVIII, cu grosimea, lângă turn, de 0,85 m. În partea superioară se află nivelul corespunzător unei refaceri a turnului. Această modificare este marcată de un soclu înalt de circa 1 m, din blocuri de piatră fățuită, paralelipipedice, late de 0,80 m - 1 m, cu asiza inferioară înaltă de 0,40 m. Partea superioară a soclului, situată la 2,50 m deasupra fundației inițiale, este tencuită. Se poate presupune că el este alcătuit din trei asize de blocuri de piatră suprapuse. Soclul se ridică în zona unde a fost trasai S I, deasupra unei porțiuni de zidărie de aproape 0,40 m, ieșită cu circa 0,10 - 0,12 m, având aspectul unei fundații suprapuse unei părți din elevația fazei inițiale. Mai spre est, în zona S V, acest ieșind al zidăriei lipsește, neobservându-se o diferență marcantă în elevația părții inițiale peste care se ridică soclul. Refacerea paramentului, s-a făcut aici doar de la nivelul soclului.

După cum o atestă observațiile statigrafice, modificările care au afectat turnul, urmează la un interval de timp nu prea îndelungat ridicării zidului de incintă, legat de amenajarea șanțului înconjurător.

Nivelul de construcție al zidului de incintă, care are fundația de piatră și mortar, se află cu circa 0,70 m mai sus față de nivelul inițial de construcție a donjonului, la partea superioară a unor straturi de pământ gălbui purtat, mai coborâte cu 0,15 - 0,20 m în raport cu nivelul refacerii paramentului donjonului. Retrasă cu circa 0,10 m față de fundație, se ridică elevația incintei din piatră și cărămidă legată cu mortar. Aproximativ la nivelul suprafeței actuale a terenului, se observă o îngroșare cu aproape 0,15 m a zidului față de porțiunea inferioară, înaltă de circa 0,75 m. În partea superioară a zidului, care se mai înalță cu circa 2 m, alături de piatră a fost folosită în mare măsură cărămida, cu dimensiuni de 29x14,5x4 cm.

Nivelului de construcție al incintei și refacerii turnului îi urmează straturi de nivelare modernă - pământ amestecat cu piatră și moloz - groase de circa 0,50 m lângă turn și aproape 0,70 m lângă zidul de incintă, străbătute de gropi și săpături recente.(planșa nr. 2 b)

Intrarea inițială la parterul turnului, situată la 5 m de colțul de sud-vest, avea în partea superioară un arc semicircular din cărămidă, parțial distrus de soclul din timpul transformării clădirii. Datorită ridicării artificiale a nivelului

www.mnir.ro

terenului, fostul parter al turnului a devenit pivniță. Pentru a se da posibilitatea folosirii intrării s-a construit un gârlici cu două ziduri, aproape paralele, la o distanță de 1,50 - 1,40 m unul de altul, dispuse oblic pe latura sudică a turnului, spre sud-est. (planșa nr. 2 a) Ridicarea zidurilor menționate este imediat ulterioară refacerilor turnului, fapt evident prin modul în care ele sunt adosate părților refăcute. Cu lățimea de circa 0,40 m, zidurile, a căror parte inferioară pătrunde în solul viu, sunt construite din blocuri și cărămizi de diferite dimensiuni, în general cu lungimea de 29 - 30 cm, lățimea de 15,5 cm, și grosimea de peste 6 cm., indicând o refacere târzie. Sunt vizibile urmele treptelor ce asigurau accesul precum și resturile tencuielii care acoperea interiorul gârliciului. Intrarea de pe latura de sud a turnului a fost astupată cu zidărie din blocuri prefabricate și ciment în anul 1967.

În legătură cu modul de amenajare a șanțului de apărare cu plan stelat și de construire a zidului de incintă, au fost obținute o serie de date prin secțiunile III A și III B precum și S IV și sondajele apropiate IV A și IV B. După săparea șanțului, zidul de incintă pe o latură și zidul de contraescarpă pe cealaltă au fost construite cu una din fețe alipite taluzului acestuia, având și rostul de zidărie de sprijin. Fața dinspre șanț a zidului este ușor înclinată. Zidul de incintă are fundația de piatră, adâncită cu circa 0,50 m în pământul viu, până la stâncă, iar elevația, retrasă cu circa 10 cm, are în parament piatră în partea inferioară, iar în cea superioară, în special cărămidă, fiind acoperită cu tencuială. Deasupra nivelului de construcție al incintei și contraescarpei, în interiorul șanțului s-au depus straturi de pământ cu grosimea de 0,40 - 0,60 m.

Zidul de contraescarpă are la rândul său fundația adâncită cu 0,35 m în solul viu, atingând stânca, elevația fiind retrasă cu circă 0,20 m. Nivelul de la care a fost construit zidul, marcat de urme de mortar, se află la partea superioară a unui strat gros de circa 0,15 m de pământ cu rari pigmenți de moloz, suprapus pământului galben. (planșa nr. 3 a) Grosimea zidului, în dreptul nivelului de construcție, este de 0,80 m., iar în partea sa superioară, unde se observă urme de refacere, de circa 0,60 m. Deasupra nivelului de construcție, la exteriorul zidului de contraescarpă, se află straturi de pământ cenușiu granulos, cu grosimea de circa 0,40 m și de pământ cu pietre și moloz, iar peste acestea solul vegetal. (planșa nr. 3 b)

www.mnir.ro

În cealaltă secțiune, trasată la exteriorul zidului de conrtaeșcarpă (S VII), nivelul de construcție al acestuia, marcat de urme de mortar, se află la adâncimea de 0,75 m sub actuala suprafață a terenului, la partea superioară a unor straturi de pământ gălbui - cenușiu cu rare granule de cărămidă și urme de moloz, cu grosimea totală de aproape 0,60 m, legate de amenajarea șanțului. În partea superioară, unde zidul prezintă urme de refacere, se află și aici straturi de pământ cu urme de moloz, spărtură de cărămida și solul vegetal. (planșa nr. 5 a)

În partea de nord - est, zidul de incintă se confundă cu peretele exterior al clădirii ridicate la nord de turn și se alătură anexei adăugată acestuia spre sud-est.

La limita nordică, spre drumul de acces, șanțul a fost închis printr-un zid înalt spre interior de peste 2,50 m, având grosimea în partea superioară de 0,65 m, prevăzut cu deschideri pentru tragere, dispus în prelungirea laturii lungi dinspre nord a clădirii alăturate. Acesta avea și rolul de zid de sprijin, ținând cont de diferența de nivel spre drumul de acces. In S IV, perpendiculară pe acest zid, s-a putut observa că fundația din piatră și mortar are dimensiunea de 0,75 - 0,80 m, adâncindu-se în pământul viu, până la stâncă. Deasupra solului viu, peste care se observă urme de arsură, se află în această zonă din partea inferioară a șanțului, straturi de pământ pigmentat cu moloz și pământ vegetal, cu o grosime de circa 0,70 m. (planșa nr. 4 b) Zidul este construit din pietre și cărămizi, acestea din urmă folosite la gurile de tragere și la 2 - 3 asize din partea superioară, precum și la consolidarea târzie a părții superioare, unde cărămizile au fost așezate pe muchie. Casetele săpate la colțurile dintre acest zid și zidul din incintă sau zidul de contraescarpă arată că el a fost construit ulterior acestora. S-a observat că zidul care închide șanțul se adosează paramentului zidului de incintă, nivelul său de construcție aflându-se la peste 0,50 m deasupra fundației, mai groase cu 0,20 m., a zidului de incintă. Situația este asemănătoare spre zidul de contraescarpă, unde zidul care închide șanțul este fundat la o cotă cu circa 0,40 m mai ridicată față de fundația lățită cu 0,12 m a acestuia.

La circa 16 m est de turn, S II a avut ca rezultat dezvelirea parțială a unei construcții subterane. Prezența unei astfel de construcții fusese de altfel sesizată cu ani în urmă, cu prilejul unor lucrări de canalizare. Este vorba de un coridor cu ziduri din cărămidă, acoperit cu o boltă teșită. Lățimea este de 1,80 - 1,85 m. Pereții care se alipesc malului șanțului săpat pentru amenajarea sa au o grosime de circa 0,35 m, fiind construiți din cărămizi cu dimensiunile de 28 - 29x14,5x4 - 4,5

www.mnir.ro

cm, legate cu mortar. Spre nord el este închis de un zid de cărămizi de dimensiuni asemănătoare. Coridorul este pardosit cu cărămizi ce au dimensiunile de 30x15,5 cm. Bolta care pornea de la 1,80 m deasupra nivelului pardoselii, înălțându-se până la 2,15 m, lipsește în extremitatea nordică a culoarului, având din construcție limita sa nordică la circa 1,50 m față de zidul care îl închidea aici. Limita este marcată și de zidăria din cărămizi, cu aceleași dimensiuni, ridicată deasupra arcului de la marginea bolții. Șanțul săpat pentru amenajarea culoarului străbate straturi de pământ castaniu - cenușiu cu spărtură de cărămidă, pietre, urme de moloz și cărbune, sau de pământ cenușiu gălbui cu pigmenți de moloz, straturi cu grosimea totală de peste 1 m, suprapuse pământului gălbui nisipos. Deasupra depunerilor amintite se află straturi de nivelare cu moloz, cărămidă spartă și un strat subțire de mortar, precum și nivelări recente cu pietriș. (planșa nr. 4 a) Atât situația stratigrafică cât și tehnica de construcție indică acest coridor boltit ca datând dintr-o perioadă ce nu poate fi anterioară sec. al XVIII-lea, când s-au executat de altfel, în diferite etape, numeroase lucrări de construcții în ansamblul de care ne ocupăm. Date suplimentare asupra sa vor fi obținute prin cercetări ulterioare.

Cel de-al doilea obiectiv principal al ansamblului, turnurile din apropierea drumului, a fost cercetat prin secțiunile "A", "B", "C".

Săpătura efectuată în interiorul turnului hexagonal ("A") a dus la descoperirea unor ziduri ridicate la nivelul superior al acestuia, deasupra unor încăperi acoperite cu o boltă de cărămidă. (planșa nr. 5 b)

Latura dinspre sud-est a zidului, deasupra nivelului extradosului bolții, este construită în partea inferioară din piatră, cuprinzând rare cărămizi late de 14,5 cm și groase de 4,5. Deasupra acestei porțiuni, zidul, mai îngust cu 18 cm, este construit pe o înălțime de aproximativ 1 m, din cărămidă (29 - 30x14,5x4,5 cm) și rari bolovani. In partea superioară, zidul a fost supraînălțat în perioada modernă de la nivelul actual al terenului din interior, fiind mai subțire cu 16 cm. Zidul din cărămidă, pe alocuri cu bolovani, este țesut cu un zid de cărămidă îngust de circa 0,30 m, dispus oblic la 2,35 m de colțul de nord-est al turnului, zid distrus de o groapă târzie.

La circa 1 m de zidurile laturilor de sud-est nord-est ale turnului, paralel cu acestea, au fost descoperite două segmente de zid, dispuse în unghi obtuz, paralele cu zidurile exterioare. Ele sunt construite din piatră cu unele cărămizi

www.mnir.ro

pentru egalizare (groase de 4,5 cm sau 3 cm), au grosimea de circa 0,80 m, fiind ridicate deasupra bolții până la o înălțime de 0,62 m de la partea superioară a extradosului acesteia.

Spațiul limitat spre interior de aceste ziduri, până la partea lor superioară, a fost umplut cu pământ granulos cu urme de moloz și piatră spartă, la a cărui parte superioară a fost amenajat un nivel de călcare cu sfărâmătură de cărămidă bătută. Deasupra celor două segmente de zid, dispuse în unghi, se ridică alte două, urmând același traseu. Ele nu sunt construite însă integral deasupra zidurilor aflate dedesubt ci deplasate spre exterior, latura interioară retrasă cu 0,46 m, iar cea exterioară ieșită cu 0,32 m față de acestea. Grosimea acestor ziduri este de 0,70 m la bază și 0,61 m în partea superioară, ele fiind construite din cărămidă cu dimensiuni de 29x14,5x4,5 cm, pe alocuri cu bolovani. Partea de sud a segmentului dinspre est a fost distrusă, la 1 - 1,30 m de colțul de nord-est, de groapa menționată anterior, care a provocat și o spărtură cu diametrele de 0,50x0,55 m în boltă. Amenajările menționate pot fi legate de utilizarea în scopuri defensive a turnului.

Obsevațiile efectuate în secțiunea trasată la nord de turnul de acces (B) au arătat că fundația acestuia, adâncă de 0,40 m, mai lată cu peste 0,10 m în raport cu elevația, se sprijină direct pe stâncă. Nivelul de construcție se află la partea superioară a unui strat gros de circa 0,12 m de pământ cenușiu - gălbui, suprapus solului galben-viu, ce acoperă roca. Deasupra sa se află o depunere relativ subțire de 0,15 - 0,20 m de pământ cenușiu pigmentat cu moloz și cărbune, deasubra căruia se află un strat gros de 0,30 m de nivelare modernă. (planșa nr. 6 a)

Sondajul efectuat în interiorul încăperii de la sud de turnul de acces ("C") a arătat că aceasta are fundația cu foarte puțin mai lată în raport cu elevația, adâncă de aproximativ 0,40 m, sprijinită pe rocă. Nivelul de construcție este marcat de un strat de mortar. Deasupra se găsește un strat cu spărtură de rocă, iar la suprafață nivelarea modernă, cu grosime de peste 0,15 m. (planșa nr. 6 b)

Materialele arheologice descoperite sunt destul de variate; ele datează în special din perioadele mai târzii.

Prezența sporadică și mai puțin concludentă a materialelor arheologice din etapele inițiale de folosire a fortificației constituie o situație întâlnită și în cadrul altor edificii ridicate pe înălțimi, unde spațiul relativ redus din jurul clădirilor a fost permanent supus acțiunii de curățire.

www.mnir.ro

Din categoria ceramicii nesmălțuite au fost descoperite fragmente nu prea numeroase, provenind de la oale și străchini, cu o pastă cărămizie bine arsă.

Ceramica smălțuită este mai bogat reprezentată. Numeroase fragmente provin de la oale de diferite dimensiuni, cu toartă pornind din buză, acoperite cu smalț cafeniu închis. Frecvente sunt, de asemeni, fragmentele de străchini, de forme variate, acoperite cu smalț oliv, verde, brun, galben. S-au mai descoperit fragmente de castroane sau de tigăi cu piciorușe, smălțuite cu smalț cafeniu închis. Mai multe fragmente de capace sunt decorate cu cercuri concentrice și puncte, realizate cu angobă albă și pete de smalț verzui. Câteva fragmente provin de la un cănceu cu desen vegetal, smălțuit în albastru.

Ceramica decorativă este reprezentată prin fragmente de cahle, în special nesmălțuite, cu decor vegetal.

Mai menționăm, din rîndul materialelor arheologice descoperite, fragmente de vase de sticlă și obiecte de fier (o cheie, cuie, piroane, balamale, scoabe ect.).

Materialele menționate, în ceea mai mare parte, pot fi datate în secolul al XVIII-lea.

Cercetările arheologice efectuate în anul 1989 au putut aduce o serie de date asupra evoluției și particularităților construcțiilor care compun ansamblul de fortificații de la Turnul Roșu.

Caracterul puțin concludent al materialelor arheologice privind datarea primelor etape de construcție a fortificațiilor face ca în actualul stadiu al cercetărilor ipotezele asupra acestei probleme să se bazeze pe datele istorice și caracteristicile arhitectonice.

Particularitățile tipologice ale donjonului au dus la presupunerea datării sale într-o perioadă corespunzând răspândirii acestui tip de construcție în Transilvania în secolele XIII - XIV[27]. Săpăturile arată turnul, în forma sa inițială, ca reprezentând prima construcție ridicată în acest loc. El poate fi datat în sec. XIV, ținând seama și de faptul că apare ca existent în mențiunile documentare de la începutul sec. al XV-lea.

Referirile făcute în trecut, în unele lucrări, la o incintă întărită cu turnuri ce ar fi înconjurat donjonul într-o parioadă târzie, invocau în acest sens o stampă din sec. al XVII-lea. În săpăturile din acest an nu au fost descoperite alte urme de fortificație în jurul donjonului, în interiorul sau exteriorul zidului de incintă cu șanț și contraescarpă care îl înconjoară. Este probabil ca respectiva stampă să fi

www.mnir.ro

avut caracterul unei reprezentări imaginare, asemenea și altor reprezentări vechi. De altfel, ea vine în contrazicere și cu stampa lui F. Swantz din 1723, în care turnul apare înconjurat numai de o împrejmuire de lemn.

Ținând seama de mențiunile izvoarelor scrise, se poate considera că incinta de plan stelat cu șanț și contraescarpă a fost amenajată în 1739. O fotografie din 1910 înfățișează această incintă și pe latura de est, în spațiul ocupat în prezent de unele clădiri moderne.

Informațiile asupra propunerii refacerii turnului în 1750 permit presupunerea că după această dată, au avut loc lucrările de consolidare și refacere în partea inferioară a paramentului său, cu soclul din blocuri de piatră fățuite. Aceste lucrări apar și arheologic ca ulterioare, dar apropiate în timp amenajării incintei.

Cât privește al doilea turn, cel cu plan hexagonal, cercetările au urmărit transformările efectuate la nivelul său superior dintre care unele pot fi datate în sec. al XVIII-lea. Pentru obținerea unor elemente arheologice privind datarea sa, ar fi necesare săpături la fundație, destul de dificil de realizat, din cauza poziției zidurilor aflate în imediata apropiere a pantelor abrupte. Datele istorice ca și caracteristicile arhitectonice permit presupunerea ridicării acestui turn în ultima parte a sec. XV, cu unele transformări ulterioare.

În privința datării turnului de acces, elementele arheologice nu sunt încă concludente. Caracteristicile arhitectonice îl arată că ulterior turnului hexagonal, cu transformări târzii privind paramentul exterior și partea superioară.

Cercetări ulterioare vor putea aduce noi elemente, clarificând și alte probleme ridicate de evoluția acestui interesant și valoros complex de fortificații medievale.

www.mnir.ro

1. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 159 - 180; idem; *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, p. 44

2. V. Vătășianu. *Istoria artei feudale în țările române* I, p. 267

3. Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol II, p. 259.

4. Aurel Dumitrescu - Jippa, Nicolae Nistor, *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, .p.47

5. F. Zimmermann, C. Werner, Fr. Muller, G. Gundisch, *Urkundenbuch*, vol III, p. 425, vol. IV, p. 84, 346, vol. V, p. 375, 384; Șt. Pascu *op. cit*, p. 296.

6. A. Dumitrescu - Jippa, N. Nistor, *op. cit.*, p. 109.

7. Hurmuzaki - Densușianu, *Documente*, V, p. 81, nr. CXL.

8. A. Dumitrescu - Jippa, N. Nistor, *op. cit.*, p. 109.

9. Ibidem, p. 85 - 92; Gustav Gündisch, *Incursiunea turcească din anul 1493 în ținutul Sibiului*, "Studii. Revista de istorie", anul XIV, 1961, nr. 6, p. 1498

10. Vezi M. Popescu - Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice*, p. 124.

11. *Călători* ......, vol I, 1967, p. 504.

12. *Ibidem*, p. 193, 216.

13. *Ibidem*, p. 402.

14. *Călători*...., vol II, p. 354.

15. *Ibidem*, p. 538, 545.

16. A. Dumitrescu - Jippa, N. Nistor, *op. cit.*, p. 180 - 197.

17. Ion Albescu, *Turnul Roșu*, p. 16-18.

18. *Tabula Valachiae Cis Alutanae per Frider. Schwantziam Regiminis Heisteriani Capitaneus* Ao 1723. Copiain Fe. Io. Berndt Ing. Lieut, Acad. Rom, Hărți, DXXVII. 5, sect. no. 2.

19. Ion Albescu, *op. cit.*, p. 17 și fig. 15.

20. Constantin I. Karadja, *Ceva despre Turnul Roșu*, Arhivele Olteniei, an III, nr. 12, 1924, p. 98 - 100.

21. I. Albescu, *op. cit.*, p. 32

22. *Ibidem*, p. 18.

23. Constantin I. Karadja, *op. cit*, p. 100 - 106.

24. I. Albescu, *op. cit.*, p. 18 - 20.

www.mnir.ro

25. *Ibidem*, p. 28 - 34.

26. Au fost trasate următoarele secțiuni:

S I (5,70x1,50 m) - dispusă perpendicular pe latura de sud a donjonului, la 3,50 m de colțul de sud-vest, până la zidul de incintă. În apropiere, lângă anexa modernă adosată laturii sudice a turnului s-a trasat S V (3x1,50 m), spațiul dintre S I și S V fiind cercetat prin casete.

S II (5x1,50 m), în zona de la est de turn, într-un loc unde au fost semnalate urmele unei construcții, secțiune perpendiculară pe trotuarul de acces spre clădirea modernă, aflată în partea de mijloc a ansamblului, la 2,60 m de colțul acestuia.

S III (6,90x2 m), a străbătut șanțul de apărare la vest de turn, și de intrarea aflată în zidul de incintă de pe această latură, în apropierea colțului interior. A fost prelungită cu 3 m. dincolo de șanț, la sud - vest de zidul de contraescarpă (S III b).

S IV (3,50x1,50 m), perpendicular pe zidul care închide șanțul de apărare. În unghiurile făcute de acest zid cu zidul de incintă și contraescarpă au fost săpate 2 casete pentru observarea raporturilor dintre construcții.

S VI (4x1,50 m), orientat de la nord-nord-est spre sud-sud-vest, în partea de sud a curții, în apropierea dealului, la 3,50 m de clădirea modernă a grupului sanitar.

S VII (10x1,50 m), în spațiul dinafara șanțului, pe latura sa vestică, perpendicular pe zidul de contraescarpă.

S "A" (3x1,50 m) în interiorul turnului hexagonal, în partea superioară a acestuia, perpendicular pe latura sa de sud-est.

S "B" (3x1,50 m), dispusă perpendicular pe latura de nord - vest a turnului de acces, la 0,40 m de colțul acestuia.

S "C" (3,25x1 m), în interiorul clădirii de la sud - est de turnul de acces, la 2,50 m de peretele de sud - est al acesteia.

27. Gh. Curinschi - Vorona, *Istoria arhitecturii în România*, 1981, p. 78.

www.mnir.ro

RÉSUMÉ

La forteresse Turnul Roșu (la Tour Rouge), située sur la route qui lie la Transylvanie et la Petite Valachie, dans la valée de l' Olt, a eu un important rôle militaire au XVe siècle et plus tard. L' ensamble est constitué d' une grande tour entourée d' une enceinte et de deux autres tours.

Les fouilles qui y ont été effectuées en 1989 ont prouvé que la tour principale, le donjon, représente la première contruction sur cette place. Elle peut être datée, tenant compte des caractéristiques typologiques et des mentions documentaires, au XVe siècle. Au XVIIIe siècle, en 1739, elle a été entourée d' un mur d' enceinte au fossé et contrescarpe, de plan étoilé. A cette occasion, le niveau de terrain à l' intérieur de l' enceinte a été haussé de prés de 2 m et pour assurer l' acces au niveau inferieur de la tour, devenu une cave, ,on a aménagé un acces sur son coté ouest. Ulterieurement, après 1750, on a consolidé et refait la partie inférieure de la tour au parement en blocs de pierre de taille.

La deuxième tour, au plan héxagonal a été errigée probablement au XVe siècle. Elle a subi des transformation ultérieures, dont on a pu constater grâce aux fouilles, celles effectuées au niveau superieur, datant la plupart du XVIIIe siècle. En ce qui concerne la tour qui avoisinait la route, liée par un corridor d' acces à la tour au plan héxagonal d' en haut, les données archéologiques sur la datation ne sont pas concluantes. Elle est ulterieure du peu à la tour au plan héxagonal et a subi des transformations tardives.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A

www.mnir.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Pl. 1 - Planul săpăturilor arheologice - 1989

Pl. 2 - a - S I, S V - plan

- b - S I - profil vest

Pl. 3 - a - S III - profil Nord - Vest (a)

- b - S III - profil Nord - Vest (b)

Pl. 4 - a - S II - profil Sud

- b - S IV - profil Vest

Pl. 5 - a - S VII - profil Nord - Est

- b - S "A" - plan

Pl. 6 - a - S "B" - profil Sud - Vest

- b - S "C" - profil Sud - Est

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. 1 - Plan de fouilles archéologiques - 1989

Pl. 2 - a - S I, S V - plan

- b - S I - coupe transversale ouest

Pl. 3 - a - S III - coupe transversale nord - ouest (a)

- b - S III - coupe transversale nord - ouest (b)

Pl. 4 - a - S II - coupe transversale sud

- b - S IV - coupe transversale ouest

Pl. 5 - a - S VII - coupe transversale nord - est

- b - S "A" - plan

Pl. 6 - a - S "B" - coupe transversale sud - ouest

- b - S "C" - coupe transversale sud - est

www.mnir.ro

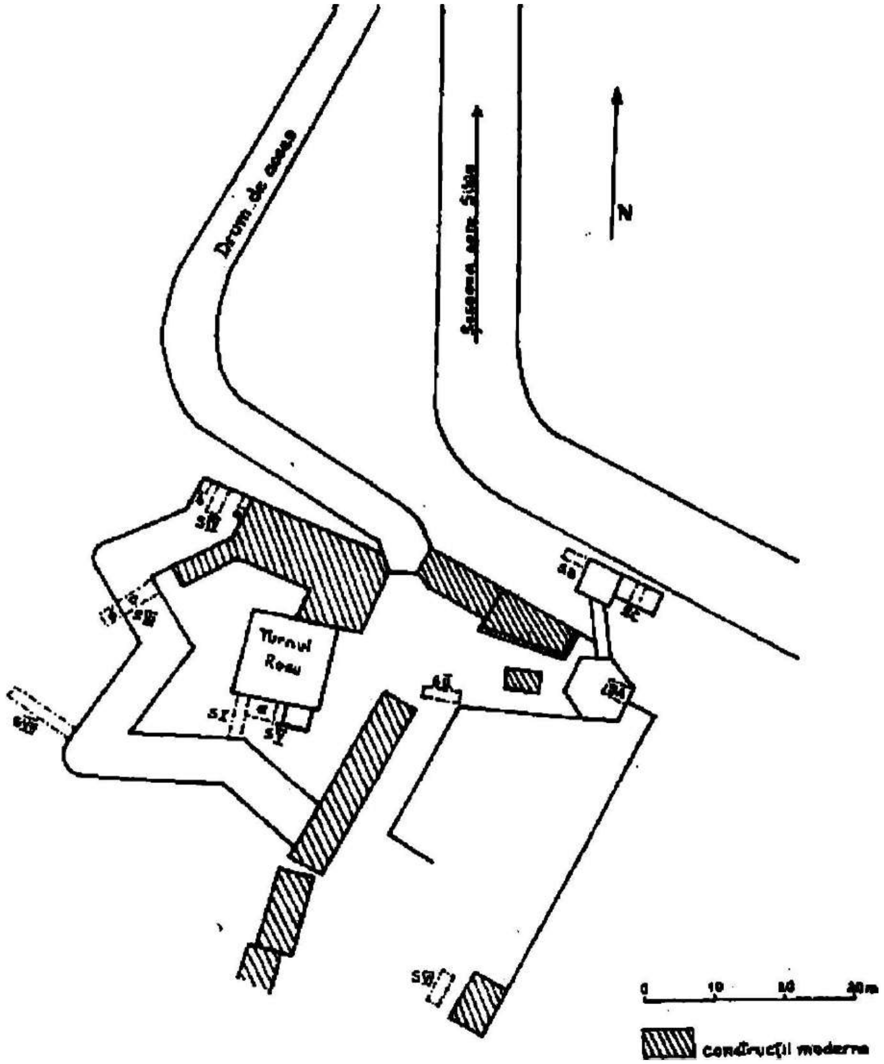

Planșa I. Planul săpăturilor arheologice, 1989.

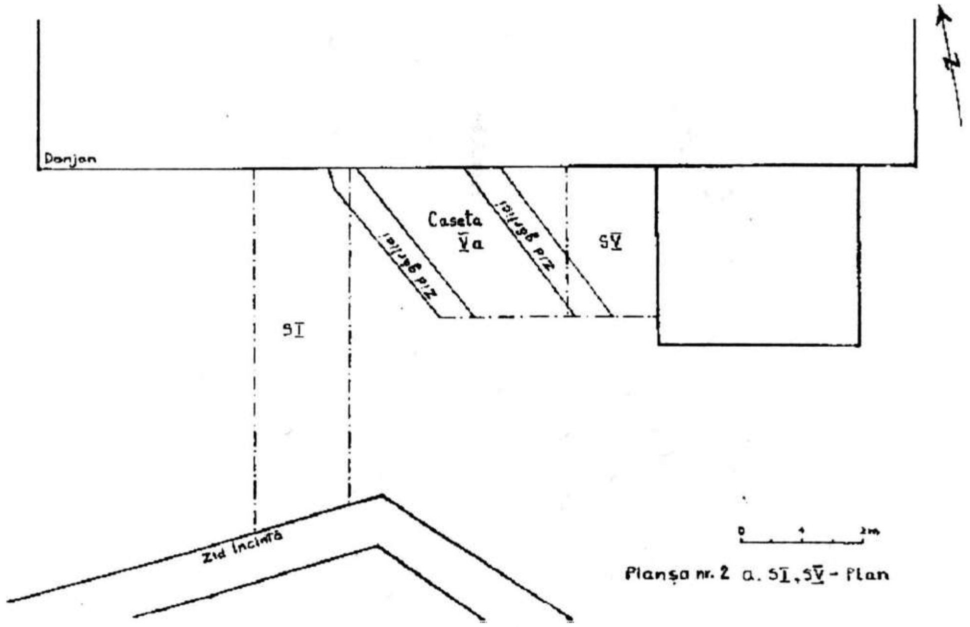

A

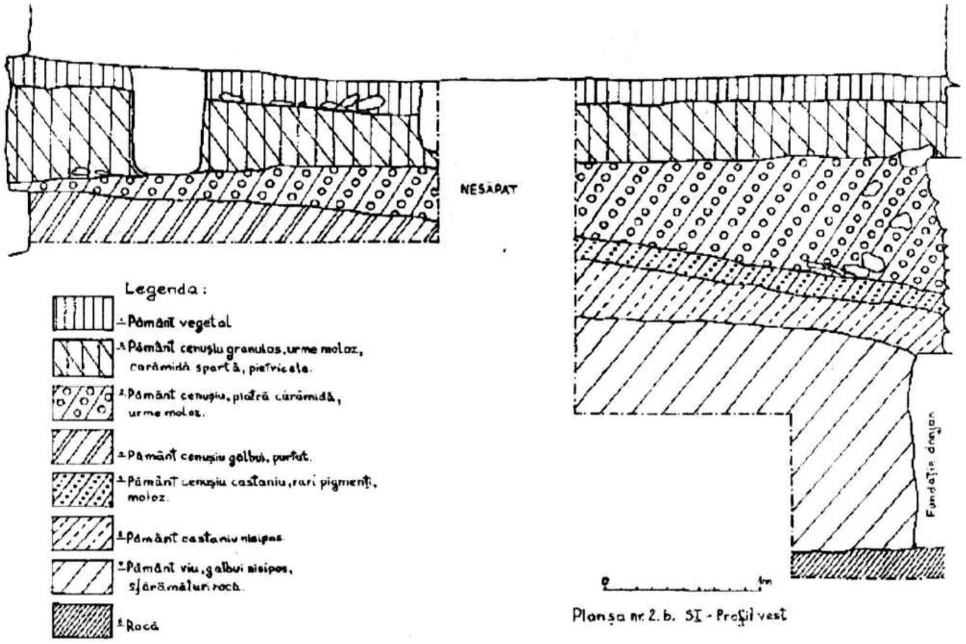

B

Planșa II. a. S I - Sud-Vest, plan; b. S I - profil vest.

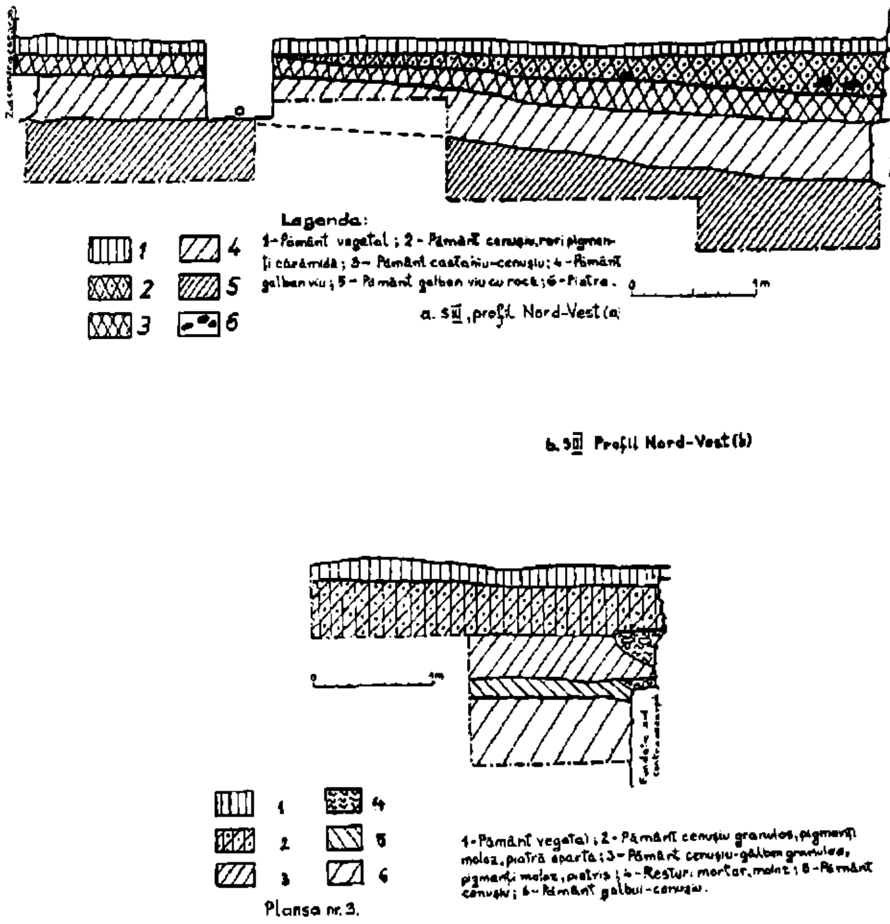

Planșa III. a - S III profil Nord-Vest (a); b - S III profil Nord-Vest (b).

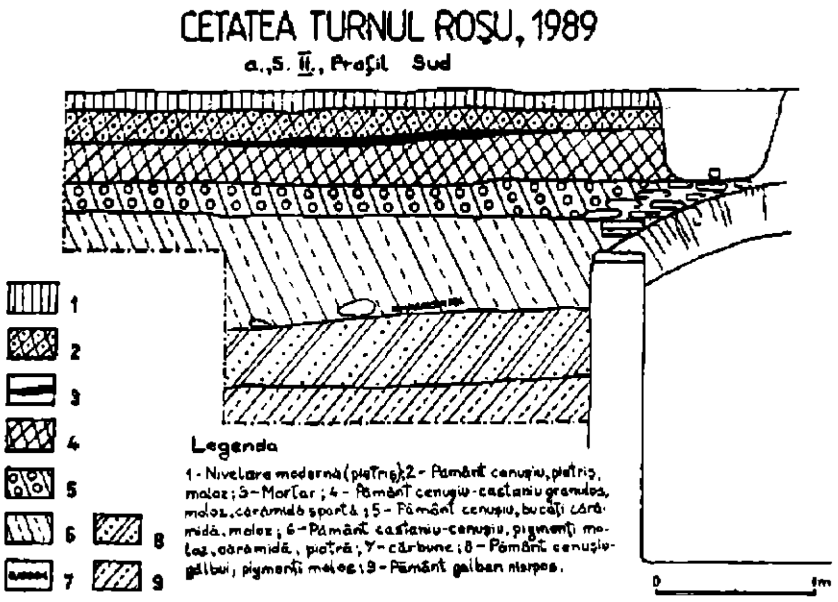

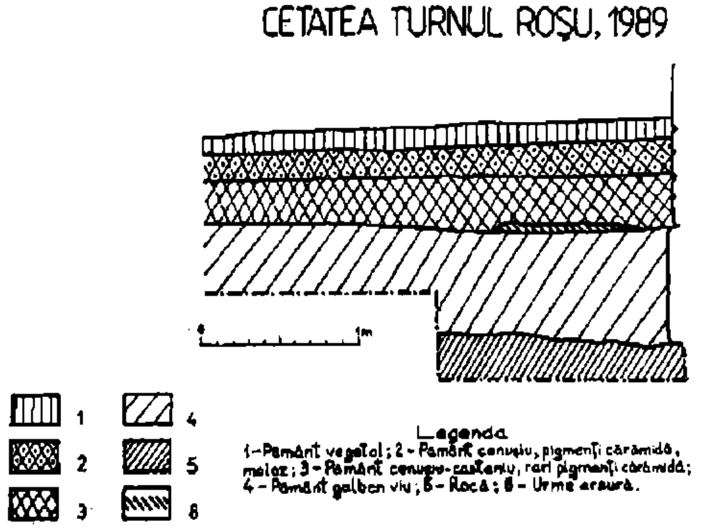

Planșa IV. a - S II, profil Sud; b- S IV, profil Vest.

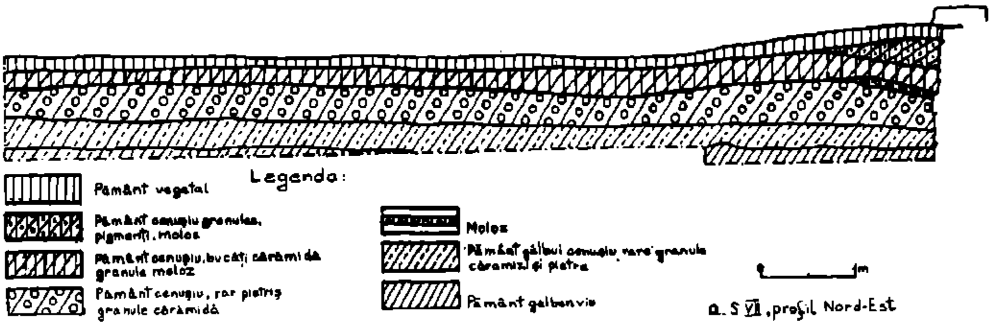

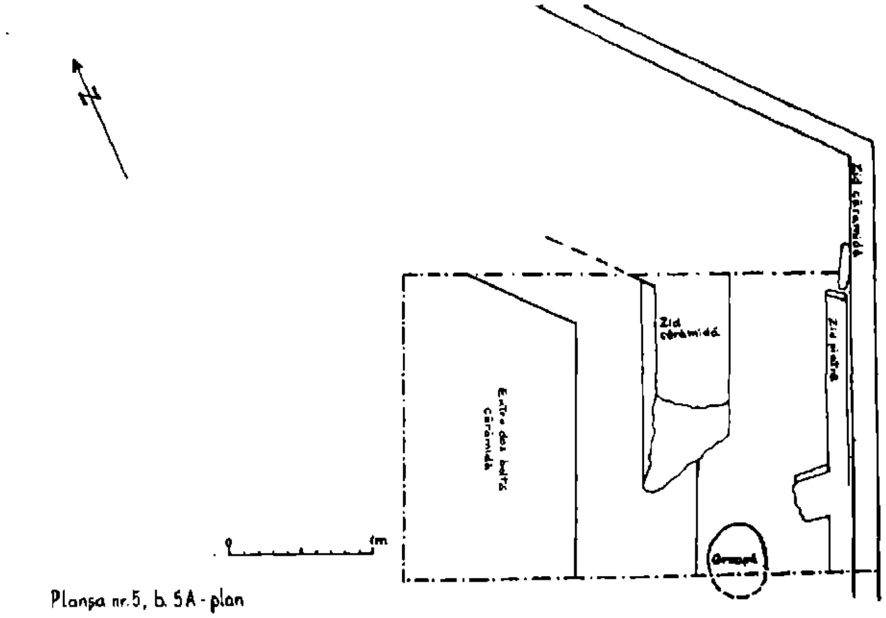

Planșa V. a - S VII, profil Nord-Est; b - S "A" - plan.

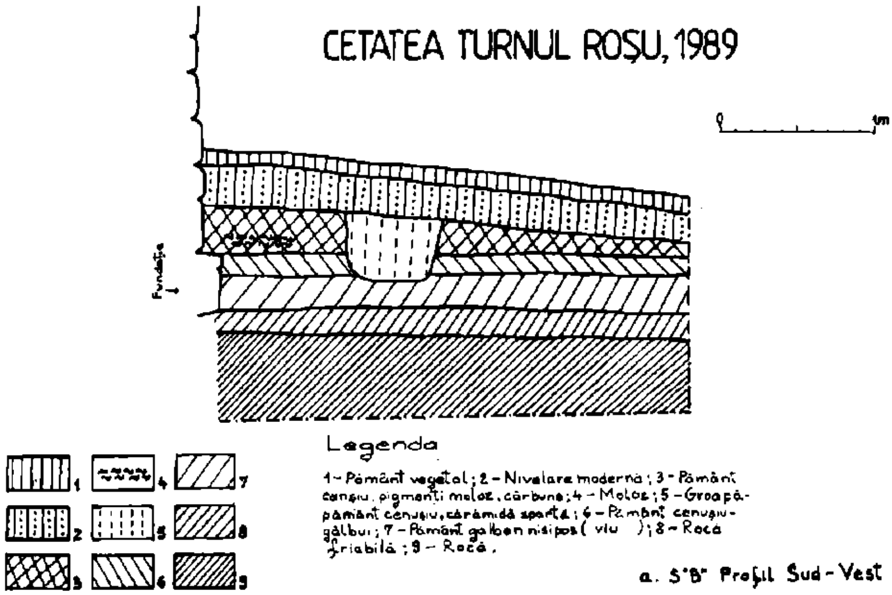

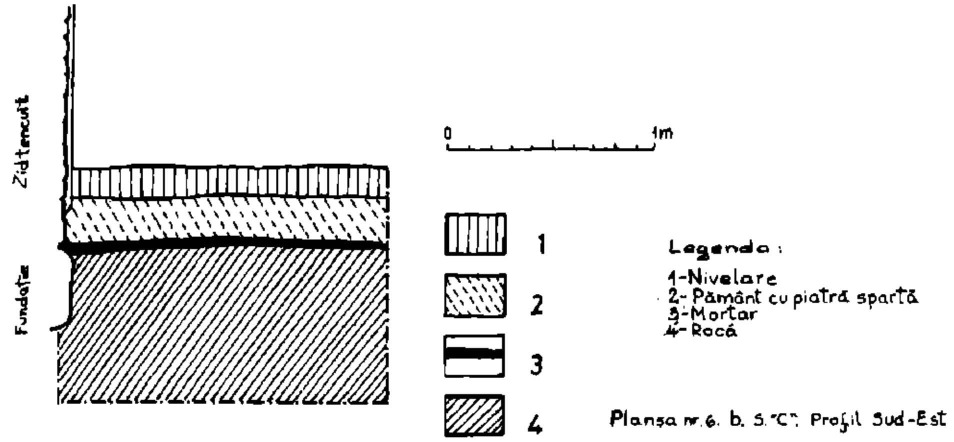

Planșa VI. a - S "B", profil Sud-Vest; b- S "C", profil Sud-Est.

PLASTICA GUMELNIȚEANĂ DIN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

RADIAN ROMUS ANDREESCU

În ultimii ani au intrat în colecțiile M.N.I.R. o serie de statuete și vase antropomorfe și zoomorfe gumelnițene, provenite atât din periegheze, cât și din săpături arheologice.

Ele au fost descoperite în următoarele așezări neo-eneolitice:

Sultana. Așezarea se află situată la circa 800 m N-E de satul Sultana, com Mănăstirea, jud. Călărași, pe marginea terasei înalte a râului Mostiștea[1].

Gărăgău. Așezare distrusă de lucrările agricole, aflată la 1,5 - 2 km S-V de satul Gărăgău com. Vârtoapele, jud. Teleorman.

Vlădiceasca. Așezare aflată pe insula Ghergălăul Mare, pe cursul Mostiștei, la SV de satul Vlădiceasca, com. Valea Argovei, jud. Călărași[2].

Vânătorii Mici Așezare situată pe malul drept al Neajlovului între satele Vânătorii Mici și Corbeanca, com. Vânătorii Mici, jud. Giurgiu[3].

O primă categorie a acestor statuete o constituie cele modelate din lut, remarcabile prin diversitatea lor tipologică. Astfel întâlnim statuete extrem de schematizate, dar și exemplare deosebite prin grija cu care meșterii gumelnițeni au încercat să redea cât mai plastic corpul omenesc. Există statuete fără decor, dar și unele cu un decor incizat deosebit de elaborat. De altfel, această diversitate de forme și decor este o caracteristică specifică plasticii gumelnițene.

Majoritatea statuetelor sunt de sex feminin, fapt atestat prin marcarea triunghiului sexual, a sânilor, sau prin accentuarea șoldurilor. O mare parte a lor este în stare fragmentară.

Sultana

1. Statuetă cu capul realist modelat, cu câte două perforații laterale. Nasul, bine reliefat, are reprezentate nările prin două împunsături. Ochii sunt marcați prin două incizii fine; gura, puțin deteriorată, printr-o crestătură. Statueta are un fel de coc, părul fiind reprezentat prin linii incizate. Sânii sunt marcați prin două mici

www.mnir.ro

proeminențe. Trunchiul este plat; mâinile întinse lateral. Triunghiul sexual, mic, este marcat prin crestare. Este evidențiată, prin arcuire, linia șoldurilor.

Picioarele, relativ scurte, au labele rupte. Pe spate, fesele sunt bine reliefate.

Pastă relativ bună, de culoare cenușie cu pete cărămizii - gălbui. Pl. I/1 l=11,3 cm. Inv. 169736.

2. Statuetă parțial deteriorată, cu capul prismatic, cu urechile rupte din vechime.

In partea stângă a capului se mai păstrează urmele a două perforații. Nasul, reliefat, este rupt; gura reprezentată printr-o crestătură. Bărbia este bine conturată. Sânii sunt redați prin două proeminențe conice, rupte spre vârf.

Brațele sunt întinse lateral; partea inferioară, în formă de soclu, este ușor lățită la bază.

Statueta este diformă datorită cocoașei modelată pe spate. Pastă bună, de culoare cenușiu - gălbuie, cu miez cenușiu închis, lustruită. Pl. III/5. l=9 cm. Inv. 169737.

3. Statuetă cu capul relativ prismatic, modelat sumar, indicându-se doar nasul prin ciupirea pastei crude. Brațele, rupte din vechime, par a se arcui spre piept. Partea inferioară este în formă de soclu lățit la bază.

Pastă relativ bună, de culoare cenușiu - gălbuie. Pl. III/4. l=5,8 cm. Inv. 169740.

4. Statuetă cu brațele întinse lateral, perforate spre vârf; capul este rupt din vechime. Sânii sunt reprezentați prin două mici proeminențe (cel stâng este rupt).

Partea inferioară are forma unui soclu lățit la bază. Pe spate are modelată o cocoașă, din această cauză statueta este ușor aplecată în față.

Pastă bună de culoare cenușiu - gălbuie, în spărtură cenușiu-închis. Pe spate are urme de vopsea roșie. Pl. I/3. l=5,9 cm. Inv. 169739.

5. Trunchiul plat al unei statuete, posibil așezate, după arcuirea de la baza acestuia. Sânii sunt marcați prin pastile alungite.

Pastă cu impurități de culoare cărămiziu-gălbuie cu urme de vopsea roșie. Pl. II/3. l=7,15 cm. Inv. 196738.

www.mnir.ro

6. Statuetă cu cap romboidal, rupt în partea dreaptă. In partea stângă are trei împunsături, atât pe față cât și pe spate, reprezentând obișnuitele perforații laterale (aici nu sunt străpunse). Nasul este redat printr-o creastă mediană: gura printr-o crestătură, subliniată de trei mici împunsături. Brațele sunt întinse lateral; sânii reprezentați prin două mici proeminențe. Partea inferioară are forma unui soclu tronconic. Este decorată prin incizare: pe gât, în față, are o bandă ca un fel de guler. Sânii sunt încadrați de linii incizate. Sub ei alte trei linii și apoi două benzi umplute cu linii verticale și oblice. Pe spate o altă bandă ce se continuă cu două fâșii înguste pe brațe. In interiorul acesteia se află un cerc și câteva linii.

Aceste elemente de decor ar putea sugera piese vestimentare. Pastă fină de culoare cenușiu-închis, cu urme de lustruire. Pl. II/1. l=6,75 cm

7. Statuetă fragmentară de dimensiuni relativ mari, având capul, brațele și piciorul drept rupte din vechime. Sânii sunt reprezentați prin două proeminențe conice. Pântecul este bombat, șoldurile sunt accentuate, fesele bine reliefate. Piciorul păstrat este scurt, masiv, cu laba relativ îngrijit modelată.

Este decorată cu linii incizate, încrustrate cu pastă albă. Pe piept are un element de decor pentagonal (pandantiv ?) de la care pleacă spre părțile laterale linii oblice. Pe pântecul bombat se află un triunghi, fapt mai puțin obișnuit (poate că simbolizează dorința ca viitorul copil să fie de sex feminin).

Din colțurile acestui triunghi pornesc spre părțile laterale alte linii. Triunghiul sexual are în interior un cerc. Pe spate, linii în unghi se unesc în părțile laterale cu cele de pe față. Decorul se continuă pe fese și pe picior. In zona sânilor (și probabil pe brațe) sunt alte incizii.

Pastă relativ bună, de culoare cenușiu-închis. Pl. I/2. l=10,6 cm.

8. Fragment din partea superioară a unei statuete având capul realist modelat. Nasul este bine reliefat; urechile plastic redate, dar fără obișnuitele perforații.

Sub nas o mică albiere indică gura; bărbia este bine conturată. Sânii au fost marcați prin pastile de lut care s-au desprins, rămânând doar urma lor.

Pastă relativ bună, de culoare cărămiziu-gălbuie. Pl. II/2. l=7 cm.

9. Cap uman, de mari dimensiuni, gol în interior. Ochii în formă de semilună, bine lustruiți, au fost realizați prin excizie. Prin acest procedeu au fost reliefate și nasul, în formă de cioc, și urechile. Gura este reprezentată printr-o mică

www.mnir.ro

albiere; bărbia relativ bine conturată. Părul este redat prin linii incizate. Pe gât are o bandă incizată, ca un fel de guler. Pastă bună de culoare cenușiu-închis, cu urme de pastă albă în special în zona ochilor, dar și pe cap și pe gât. Pl. III/1. I=7,45 cm. Inv. 176062.

10. Cap rudimentar modelat, cu nasul în relief, rupt, cu ochii marcați prin arcuri de cerc incizate. La gât are o linie orizontală de asemenea incizată.

Pastă bună, de culoare cărămiziu-gălbuie. Pl. II/4. I=5,08 cm.

Vlădiceasca

11. Statuetă deteriorată în zona capului și a trunchiului, cu brațele rupte din vechime. La cap se mai păstrează, în partea stângă, urmele a trei perforații.

Partea inferioară este cilindrică, ușor turtită, cu labele picioarelor exagerate. Pastă cu impurități de culoare cenușiu-închis. Pl. II/5. I=10,3 cm.

12. Picior cu laba ușor reliefată decorat cu linii incizate încrustate cu pastă albă. Pl. III/3. I=3,7 cm.

Plastica de os este reprezentată printr-un singur exemplar de la Sultana:

13. Statuetă de os decupată dintr-o coastă de animal. Cap pentagonal cu ochii reprezentați prin două puncte puțin adâncite. Trunchiul este scurt, neperforat.

Partea inferioară are o formă trapezoidală cu baza ușor teșită. Relativ neîndemânatec decupată, statueta este bine șlefuită. Pl. II/6. I=5,25 cm.

Statuete și vase zoomorfe

Se înscriu în același diversitate tipologică specifică culturii Gumelnița, cu o tendință mai accentuată spre schematizare.

Sultana

14. Statuetă cu corpul masiv, aproape cilindric, având coada reprezentată printr-o mică proeminență conică. Botul plat are o gaură ce corespunde cu orificiul aflat pe spate, fapt obișnuit la statuetele zoomorfe gumelnițene. Picioarele sunt scurte, masive. Pastă bună de culoare cenușie, cu pete cărămizii. Pl. IV/4. L=6,1 cm. I=2,5 cm. Inv. 169744.

15. Statuetă cu corpul cilindric, îngustat spre cap și coadă, reprezentate ca două prelungiri ascuțite. Botul este străpuns de o gaură care corespunde cu orificiul de pe spate; picioarele sunt simple proeminențe conice.

Pastă bună, de culoare cenușiu-cărămizie. Pl. IV/5. L=8,4 cm. I=2,3 cm. Inv. 169743.

www.mnir.ro

16. Statuetă cu capul modelat relativ îngrijit având botul ascuțit, perforat de obișnuita gaură care corespunde cu orificiul de pe spate. Picioarele nu sunt modelate separat, ca la majoritatea statuetelor de acest gen, ci împreună. Pastă fină, de culoare cenușie, cu pete brune și cărămizii, bine lustruită. Pl. IV/2. L=8,8 cm. l=4,15 cm. Inv. 169742.

17. Statuetă cu corpul arcuit terminat cu o coadă relativ masivă. Botul plat este crestat la vârf, reprezentându-se astfel gura; o perforație laterală ar marca ochii. Coarnele sunt rupte din vechime; picioarele relativ bine modelate. Posibil să reprezinte un berbec. Pastă bună de culoare cenușie, cu pete cărămizii. Are urme de vopsea roșie. Pl. IV/1. L=7,14 cm. l=3,7 cm. Inv. 169741.

18. Pasăre modelată cu aripile întinse, având corpul arcuit terminat cu o coada scurtă și lată. Gâtul se arcuiește în sus; ciocul este rupt spre bază.

Pe spate, crestături adânci încrustrate cu pastă albă, reprezintă probabil penele (4). Pastă relativ bună, de culoare cenușie. Pl. IV/6. L=7,1 cm. l=3,9 cm

Gărăgău

19. Pasăre cu aripile întinse, cu corpul arcuit, coada scurtă și lată. Capul este ridicat, ciocul rupt. Picioarele au forma unui soclu masiv, lățit la bază. Pastă relativ bună, de culoare cenușiu-gălbuie. Pl. V/3 L=7,7 l=6,15 cm.

Vlădiceasca

20. Statuetă cu corpul ușor arcuit, cu coada și trei picioare rupte din vechime. Botul este plat; ochii marcați prin două pastile de lut. La gât are o gaură care corespunde cu orificiul de pe spate. Unicul picior rămas se subțiază mult spre vârf. Corpul are o secțiune aproape triunghiulară.

Pastă relativ bună, de culoare cenușiu-gălbuie. Pl. IV/3. L=7,6 cm. l=4,3 cm.

21. Pasăre de mici dimensiuni, îngrijit modelată, cu aripile strânse. Gâtul și capul sunt ridicate, coada se arcuiește în jos, picioarele sunt în formă de soclu masiv, lățit la bază. Este decorat cu benzi verticale scrijelite, încrustrate cu pastă albă, alternate cu suprafețe lustruite. Pastă fină, de culoare cenușiu-închis. Pl. III/2. l=5 cm; L=3,95 cm.

Vânătorii Mici

22. Vas zoomorf în formă de arici. Țepii ariciului sunt sugestiv redați prin proeminențe conice de lut. Picioarele sunt mici, pe postamente cilindrice. E posibil

www.mnir.ro

ca vasul să fi avut un capac (probabil reprezentând capul), așa cum ar indica urmele de uzură de la baza gâtului[5].

Pastă bună, de culoare cenușiu-închis. Pl. V/1. L=9,85 cm. l=5,9 cm.

23. Vas zoomorf cu spatele modelat ca un platou cu marginile ușor înălțate. Coada este reprezentată printr-o mică proeminență. Botul ascuțit este perforat de sus în jos. Pe laturi are un fel de proeminențe ce ar reprezenta blana animalului, sau poate țepii unui arici. Pastă grosieră cu pietricele, aspră la pipăit, de culoare cărămizie-gălbuie. Pl. V/2. L=9,1 cm. l=2,3 cm. Inv. 291170.

În lucrarea de față ne-am propus doar prezentarea materialului arheologic fără a discuta problemele legate de tipologie, origine sau semnificație.

Acestea vor face obiectul unor lucrări separate.

Ne rezumăm doar la a aminti opiniile împărtășite de majoritatea cercetătorilor conform cărora originea acestor statuete este sudică, iar semnificația lor este legată de practicile de cult ale civilizației gumelnițene[6].

www.mnir.ro

1. I. Andrieșescu, *Les fouilles de Sultana*, Dacia I, 1924, p. 51 - 107.

2. G. Trohani, *Cercetări arheologice* I, București, 1975, p. 151.

3. G. Trohani, Al. Oancea, *Cercetări arheologice*, 4, II, București, 1976, p. 19.

4. O pasăre cu incizii pe spate a fost descoperită și la Vidra: D. V. Rosetti *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnugel bei Bukarest*, JPEK, 1938, p. 39, Taf 26/9. O altă piesă asemănătoare se află în colecțiile Muzeului județean Teleorman, iar o altă piesă a fost descoperită la Căscioarele: Gh. Stefan, *Les fouilles de Căscioarele*, Dacia, II 1925, p. 182, fig. 41/22.

5. Un vas asemănător a fost descoperit în Bulgaria: M. Kantiev, *Praistoriìeski materiali v muzeja grad Nova Zagora*, 1973, nr. 29, iar altul la Căscioarele: Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în Romania*, București, 1974, p. 250, fig. 276.

6. Vezi Vl. Dumitrescu *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation eneolitique balkano-danubienne de type Gumelnița*, JPEK, 8, 1932/1933, Berlin-Leipzig ,1934 , p. 49 - 72, Idem, *Arta neolitică în România*, București 1968, Dinu V. Rosetti, op. cit, (nota 4) p. 29 - 50. E. Comșa, *Bibliografia neoliticului pe teritoriul României*, 2, 3, București, 1976, 1977 referitor la plastică.

www.mnir.ro

RESUMÉ

L'article présente une série de statuettes et des pots anthropomorphes et zoomorphes des collections du Musée National d'Histoire de la Roumanie provenus des recherches de surface et des fouilles.

Elles proviennent des vieux habitats néo-enéolithique de Sultana, Gărăgău, Vlădiceasca et Vânătorii Mici.

La diversité tipologique et du décor est spécifique à la culture Gumelnița.

Dans leur majorité les statettes antropomorphes sont du sexe feminin indiqué par le triangle sexuel et le seins.

La statuettes zoomorphes se remarquent par un degré plu elevé de schéma,

La modélation du pot zoomorphe de Vânătorii Mici, représant un herisson, est remarquable.

Toutes ces statuettes sont liées des croyances magico-religieuses de la civilisation Gumelnița.

www.mnir.ro

LISTA PLANȘELOR

Pl. I Plastica gumelnițeană Sultana (1, 3), Gărăgău (2)

Pl. II Plastica gumelnițeană Gărăgău (1, 2, 4), Sultana (3, 6), Vlădiceasca (5).

Pl. III Plastica gumelnițeană Gărăgău (1), Sultana (4, 5), Vlădiceasca (2, 3).

Pl. IV Plastica gumelnițeană Sultana (1, 2, 4, 5, 6), Vlădiceasca (3).

Pl. V Plastica gumelnițeană Vânătorii Mici (1, 2) Gărăgău (3).

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I Plastique antropomorphes appartenant à la civilisation Gumelnița

Pl. II Plastique antropomorphes appartenant à la civilisation Gumelnița

Pl. III Plastique antropomorphes et zoomorphes appartenant à la civilisation Gumelnița

Pl. IV Plastique zoomorphes appartenant à la civilisation Gumelnița

Pl. V Plastique zoomorphes appartenant à la civilisation Gumelnița

www.mnir.ro

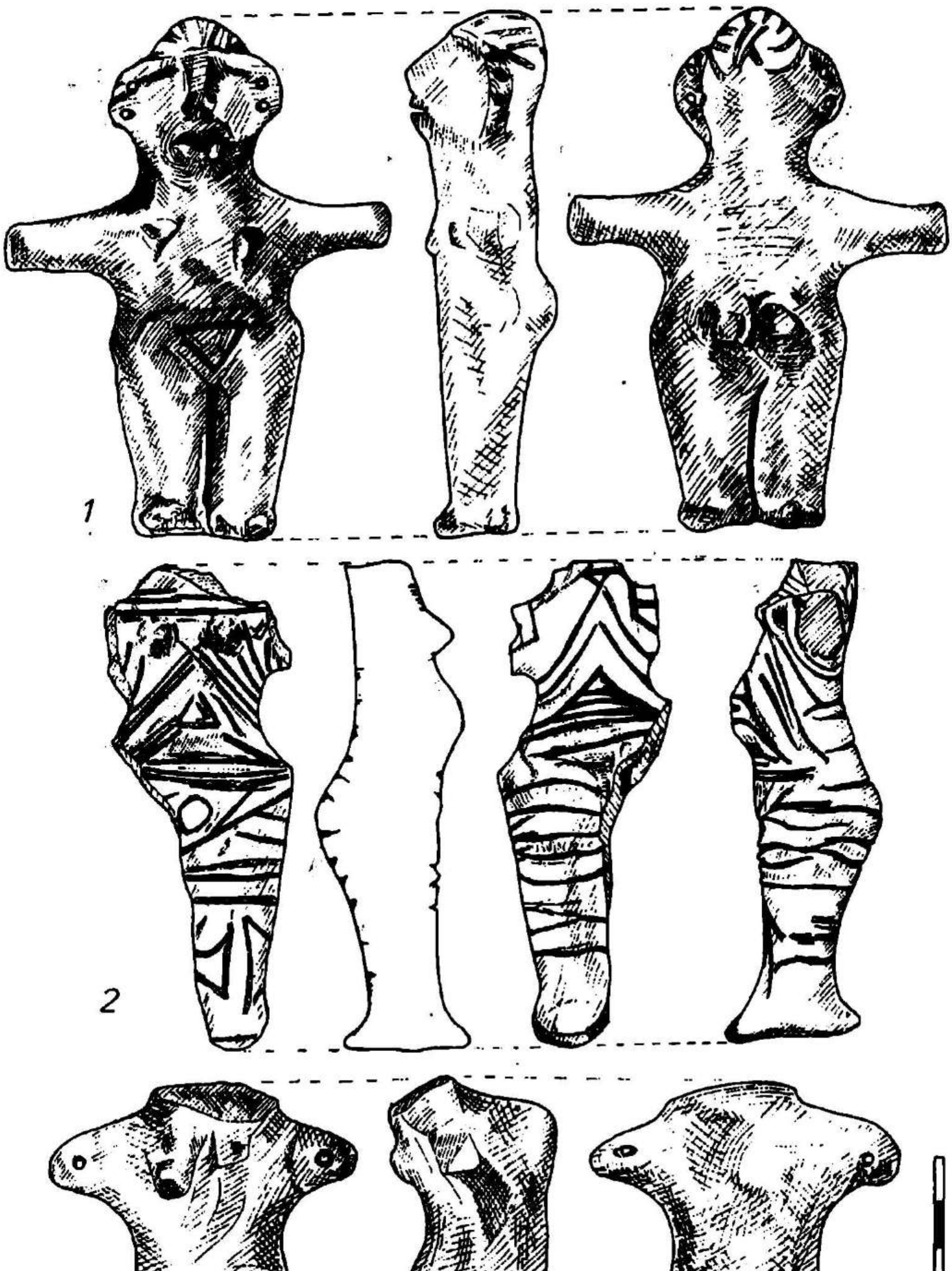

Planșa I. Plastică gumelnițeană. Sultana (1, 3), Gărăgău (2).

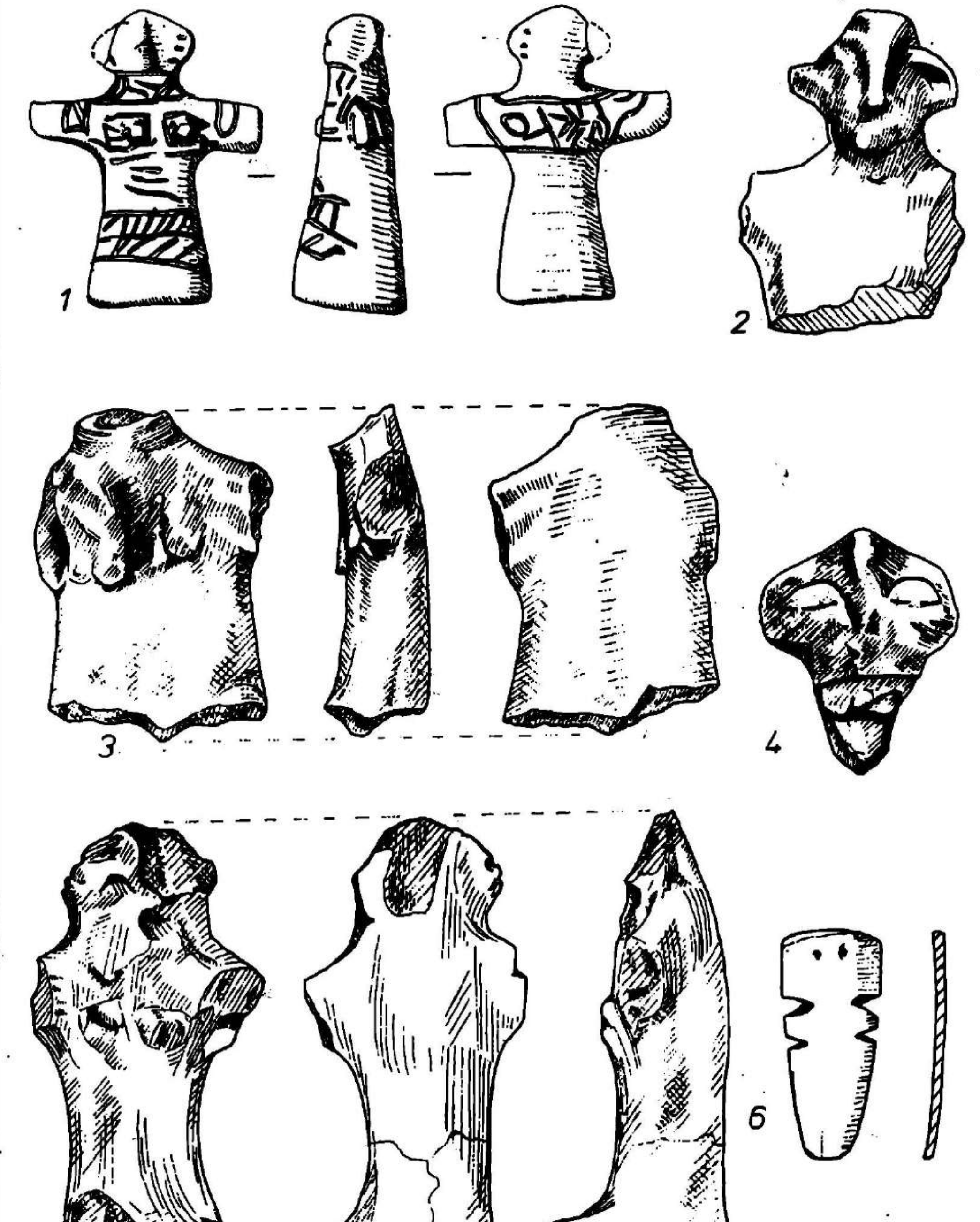

Planșa II. Plastică gumelnițeană. Gărăgău (1, 2, 4), Sultana (3, 6), Vlădiceasca (5).

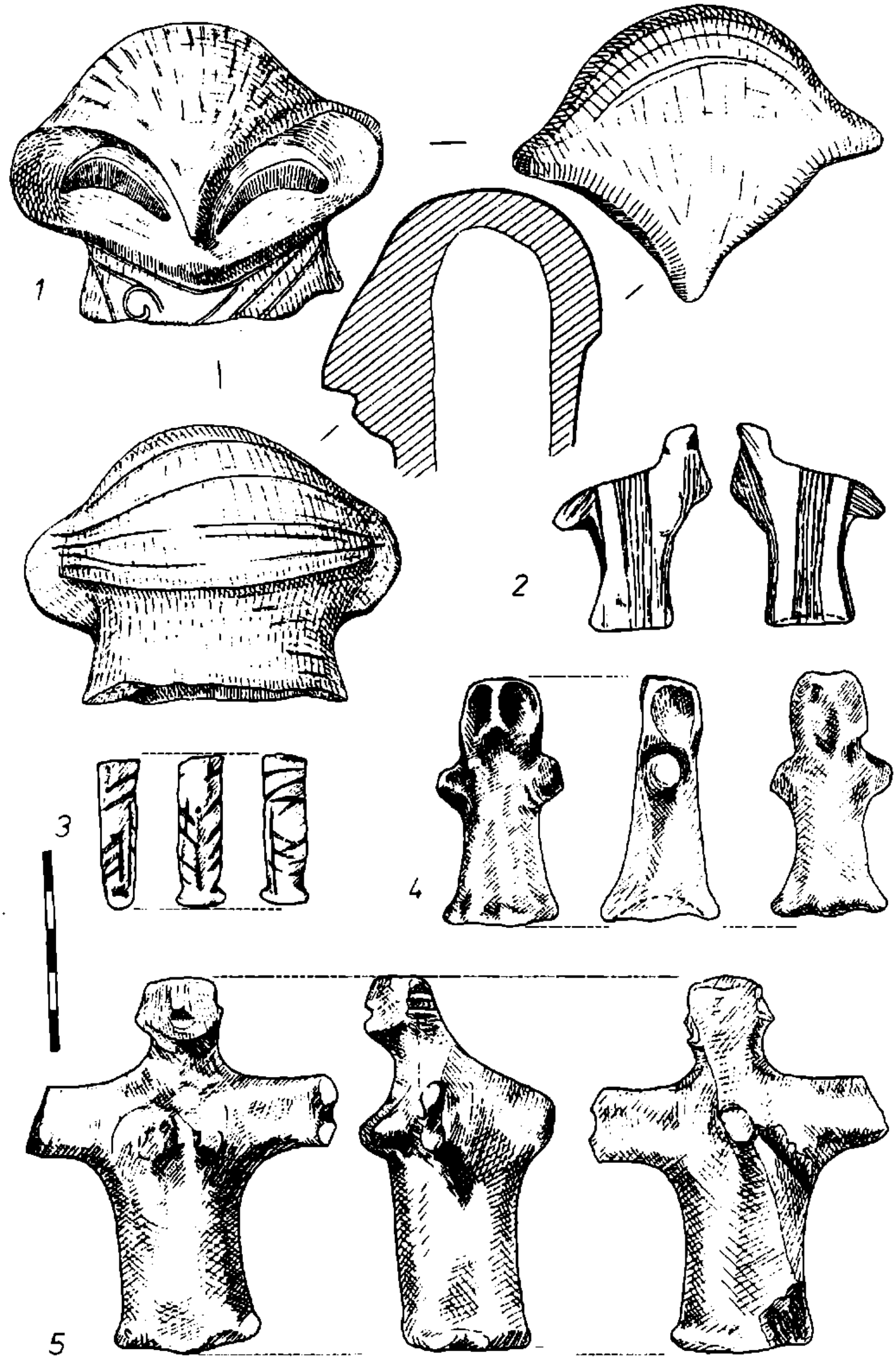

Planșa III. Plastică gumelnițeană. Gărăgău (1); Sultana (4, 5), Vlădiceasca (2, 3).

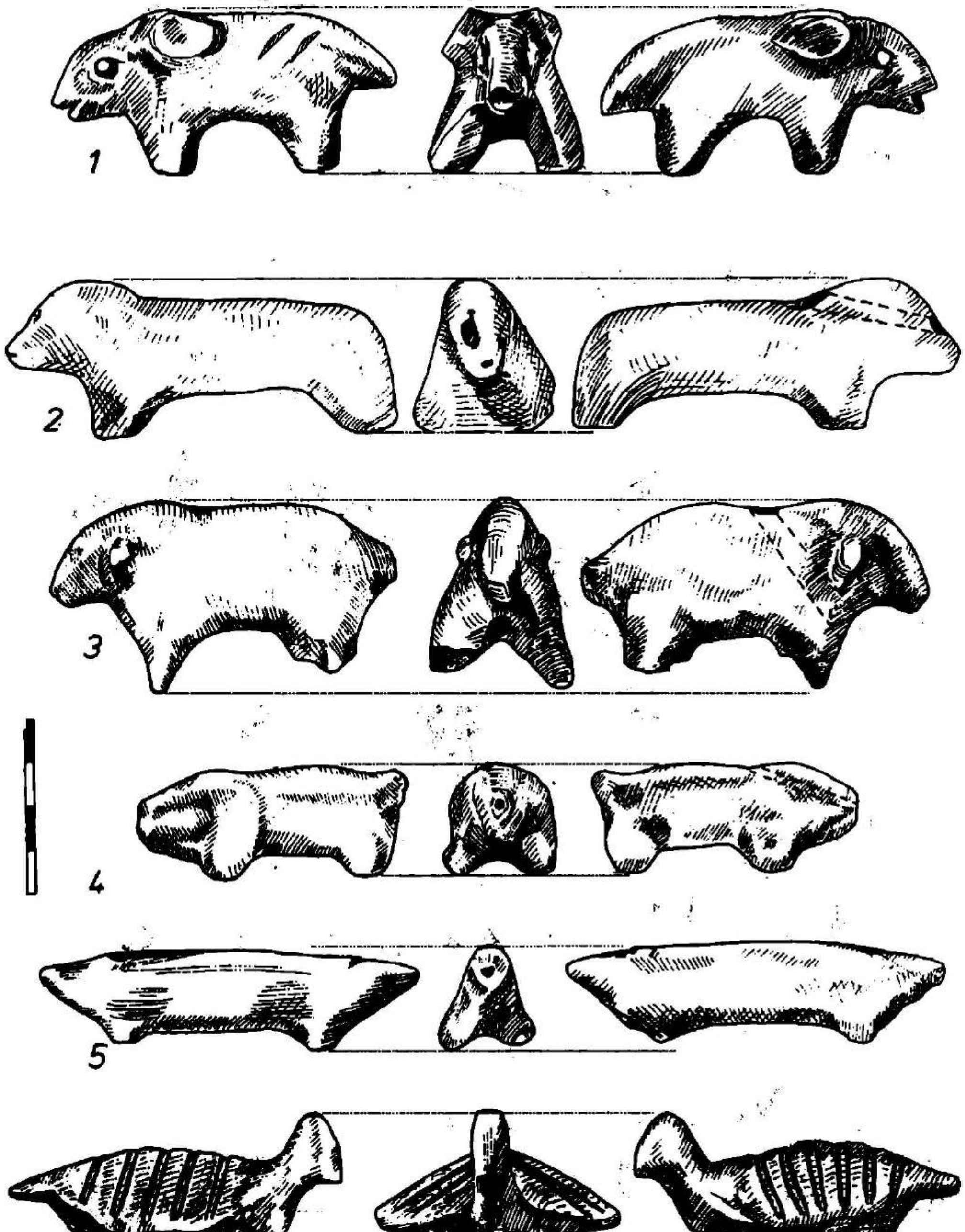

Planşa IV. Plastică gumelniţeană. Sultana (1, 2, 4, 5, 6), Vlădiceasca (3).

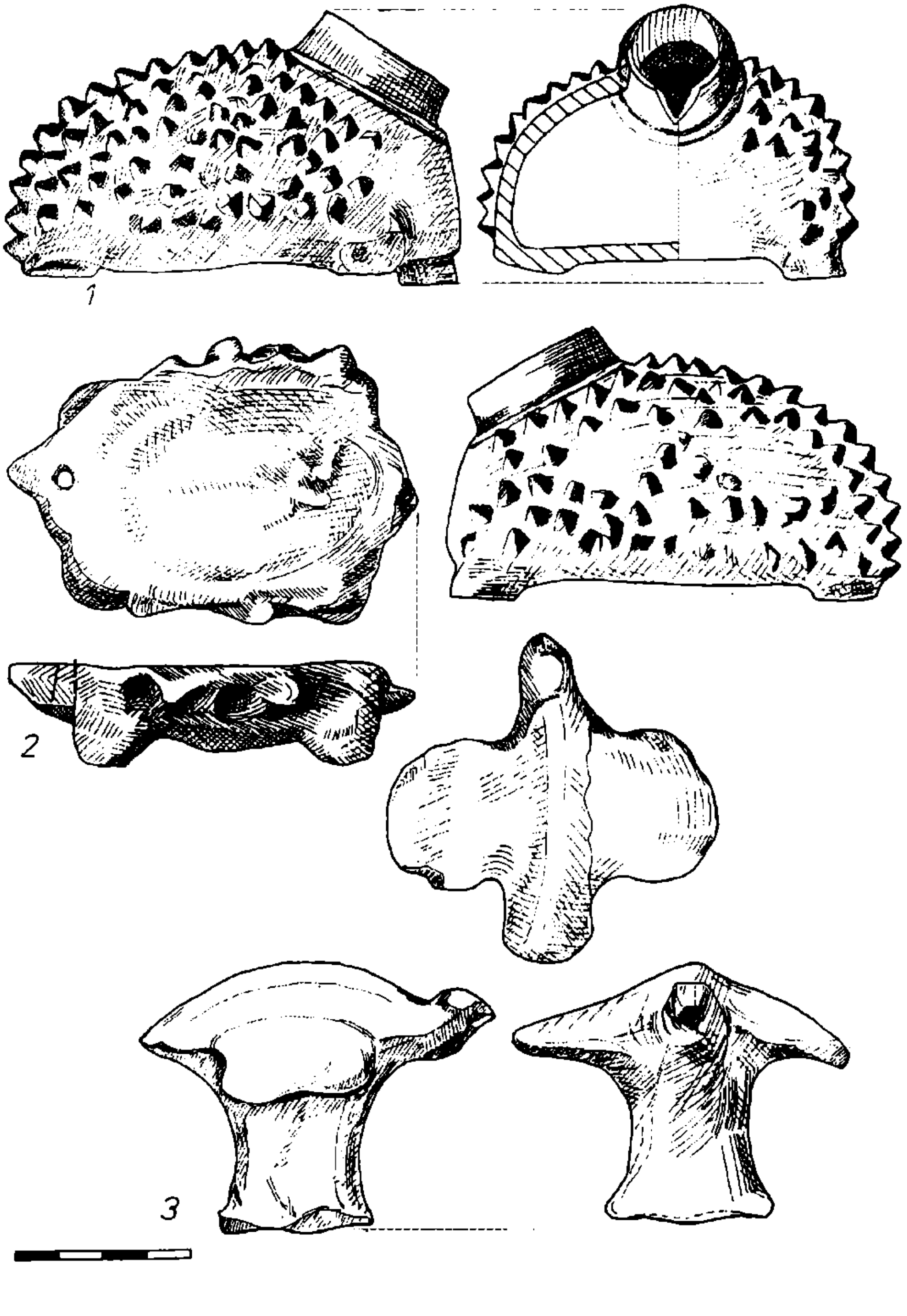

Planșa V. Plastică gumelnițeană Vînătorii Mici (1, 2), Gărăgău (3).

www.mnir.ro

CĂSCIOARELE - OSTROVEL. CÂTEVA DATE DESPRE PRELUCRAREA OSULUI

RADIAN ROMUS ANDREESCU

Prelucrarea osului şi a cornului în preistorie a fost o activitate importantă, dovadă fiind numărul mare şi varietatea obiectelor din aceste materiale scoase la lumină de cercetările arheologice.

În acest sens, civilizaţia gumelniţeană ocupă un loc aparte datorită bogăţiei şi diversităţii uneltelor, podoabelor, obiectelor de cult confecţionate din os şi corn. Spre exemplificare, amintim aici numai statuetele antropomorfe de os, frecvent întâlnite în cadrul acestei civilzaţii[1].

Cercetările arheologice din aşezarea neo-eneolitică de pe Ostrovelul lacului Cătălui, comuna Căscioarele[2], au dus la descoperirea unui număr impresionant de obiecte din os şi corn.

Între aceste obiecte, ne-am oprit atenţia asupra unuia din os, în formă de S a cărui funcţionalitate este greu de precizat[3]. Interesant este faptul că, datorită descoperirii unor piese aflate în diferite stadii de prelucrare putem urmări, fazele de execuţie ale acestui obiect[4] (Pl. I/1a-1e)

Într-o primă fază erau decupate plachete din oase mari (probabil bovine) (Pl. I/1a) sau din coastă de animal de talie mare (Pl. I/1b).

Plachetele erau şlefuite pe ambele feţe şi rotunjite la extremităţi.

Urma operaţia de perforare a celor două capete (Pl. I/1a,b). Aceasta se făcea de pe ambele feţe ale plachetei, procedeu des folosit de meşterii gumelniţeni (a se vedea în acest sens perforaţiile de la cap şi trunchi ale statuetelor antropomorfe de os). Găurile trebuiau să fie, probabil, cât mai simetrice. Astfel, la piesa din pl. 1b se văd două găuri începute şi neterminate, posibil din această cauză.

Apoi, cu ajutorul unui vârf de silex se scrijelea conturul piesei (Pl. I/1b,c). Piesa din fig.1b este oarecum deosebită de celelalte, (datorită faptului că a fost decupată dintr-o coastă de animal) dar fazele de execuţie sunt aceleaşi. Prin crestături repetate, (Pl. I/1c) conturul se adâncea până la decuparea piesei (Pl. I/1d,e).

www.mnir.ro

Ultima operație consta în finisarea piesei, în special a capetelor. Dimensiuni 1a: L=5,8 cm, l=2,2 cm, g=0,3 cm; 1b: L=5,35 cm, l=2,4 cm, g=0,12 cm; 1c: L=5 cm, l=2 cm, g=0,4 cm; 1d: L=4 cm, g=0,25 cm; 1e: L=4,3 cm, g=0,3 cm.

Este destul de greu de precizat la ce va fi folosit această piesă. Urmele de uzură din interiorul capetelor S-ului, arată că ar fi putut fi agățată, sau utilizată ca piesă intermediară între două fire, sau cusută, pe îmbrăcăminte de exemplu (obiect de podoabă ?).

O altă piesă de os, oarecum asemănătoare ca execuție, provine din așezarea gumelnițeană de la Sultana[5].

De data aceasta ea are forma literei Z (Pl. I/2).

O parte a piesei (nu putem preciza care este partea de jos și care cea de sus) este decorată cu puncte adâncite.

Din păcate, brațul piesei este rupt, și nu putem ști dacă decorul se continua și pe el.

Acest decor de puncte adâncite ar putea avea, în opinia noastră, două explicații.

Prima, ar fi aceea că punctele reprezintă un decor propriu obiectului, executat probabil, după decuparea piesei.

A doua explicație, are în vedere, decuparea piesei din partea inferioară a unei statuete antropomorfe de os care, de obicei, este decorată cu șiruri de puncte adâncite.

In sprijinul acestei explicații, ar veni faptul că se cunosc cazuri în care, din partea inferioară a unor statuete , au fost confecționate alte piese.

Este cazul a două piese de os, aproape identice având oarecum, forma unor pandantive (?) provenind ambele, de la Căscioarele. Prima piesă este clar decupată din jumătatea părții inferioare a unei statuete antropomorfe (Pl. I/3). Se mai păstrează inciziile care marcau triunghiul sexual, precum și șirurile de puncte adâncite care-l încadrau, ca și cele care marcau genunchii. Piesa, având o formă trapezoidală, a fost perforată la capătul de sus, partea de jos fiind ușor teșită. Ținând cont de materialul din care a fost decupată, piesa va fi avut, destul de probabil, un caracter mai special (pandantiv cu rol protector ?). Dimensiuni: L=5,5 cm, g=0,4 cm.

Cea de a doua piesă, asemănătoare cu aceasta, se află în colecțiile Muzeului Județean Giurgiu.

www.mnir.ro

Revenind la exemplarul de la Sultana, oricare ar fi semnificația decorului, nu putem găsi deocamdată nici o explicație satisfăcătoare legată de utilitatea lui.

Dimensiuni: L=3,6 cm, g=0,2 cm.

Dincolo de problemele ridicate de funcționalitatea pieselor de acest gen, prezența lor în așezări constituie dovada îndemânării cu care prelucrau osul meșterii gumelnițeni.

www.mnir.ro

NOTE

1. Dinu V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnugel bei Bukarest* JPEK Berlin, XII, 1938, p. 29 - 50 Taf. 13/4 - 8, 14/9 - 12; 28/1 - 12; Vl. Dumitrescu *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 246 - 248; fig. 269 - 272; Silvia Marinescu Bâlcu; Barbu Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzeul raional Oltenița*, Sibiu, 1967, p. 23 - 27, Pl. VII; XVIII.

2. Gh. Ștefan, *Les fouilles de Căscioarele* , Dacia, II, 1925, p. 138 - 197; Vl. Dumitrescu, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică de la Căscioarele*, SCIV, 16, 2, 1965, pp. 215 - 237. Mulțumim doamnei Silvia Marinescu Bâlcu care ne-a permis studierea și publicare pieselor provenind de la Căscioarele-Ostrovel.

3. Piesa din fig. 1e aflată la Muzeul de Arheologie Oltenița provine tot de la Căscioarele dar din cercetări mai vechi (1944) și ne-a fost pusă la dispoziție prin amabilitatea domnului Done Șerbănescu.

4. O descoperire interesantă a fost făcută în Bulgaria la Hotnita, unde cercetările arheologice au scos la lumină un atelier de prelucare a statuetelor de os, în care acestea erau în diferite faze de execuție. Vezi Nikola Angelov, *Arheologija*, 3, Sofia, 1961, 2, p. 34 - 38.

5. I Andrieșescu, *Les fouilles de Sultana* , Dacia, I, 1924, p. 51 - 107.

www.mnir.ro

En ce qui concerne les cultures néo-enéolithique la culture Gumelnița se remarque aussi par le richesse et la diversité des objets en os.

Grâce aux découvertes de Căscioarele (Pl. I/1a-e) on a pu reconstituer le étapes de travail d'une piecė en forme de "S" travaillée d'une adresse particulierė.

Une pièce pareille , mais en forme de la lettre "Z", provient de l' habitat néo-enéolithique de Sultana.

Parée de petits orifices, cette pièce rappelle d'une autre pièce de Căscioarele découpée de la partie inférieure d'une statuette anthropomorphe en os. Il n'est pas possible encore de préciser avec certitude l'utilisation de ces pièces (parures, pendentif ?).

www.mnir.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Pl. 1. Obiecte de os. Căscioarele - Ostrovel (1a - e), 3) Sultana (2).

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. 1. Objets en os. Căscioarele - Ostrovel (1a - e), 3) Sultana (2).

www.mnir.ro

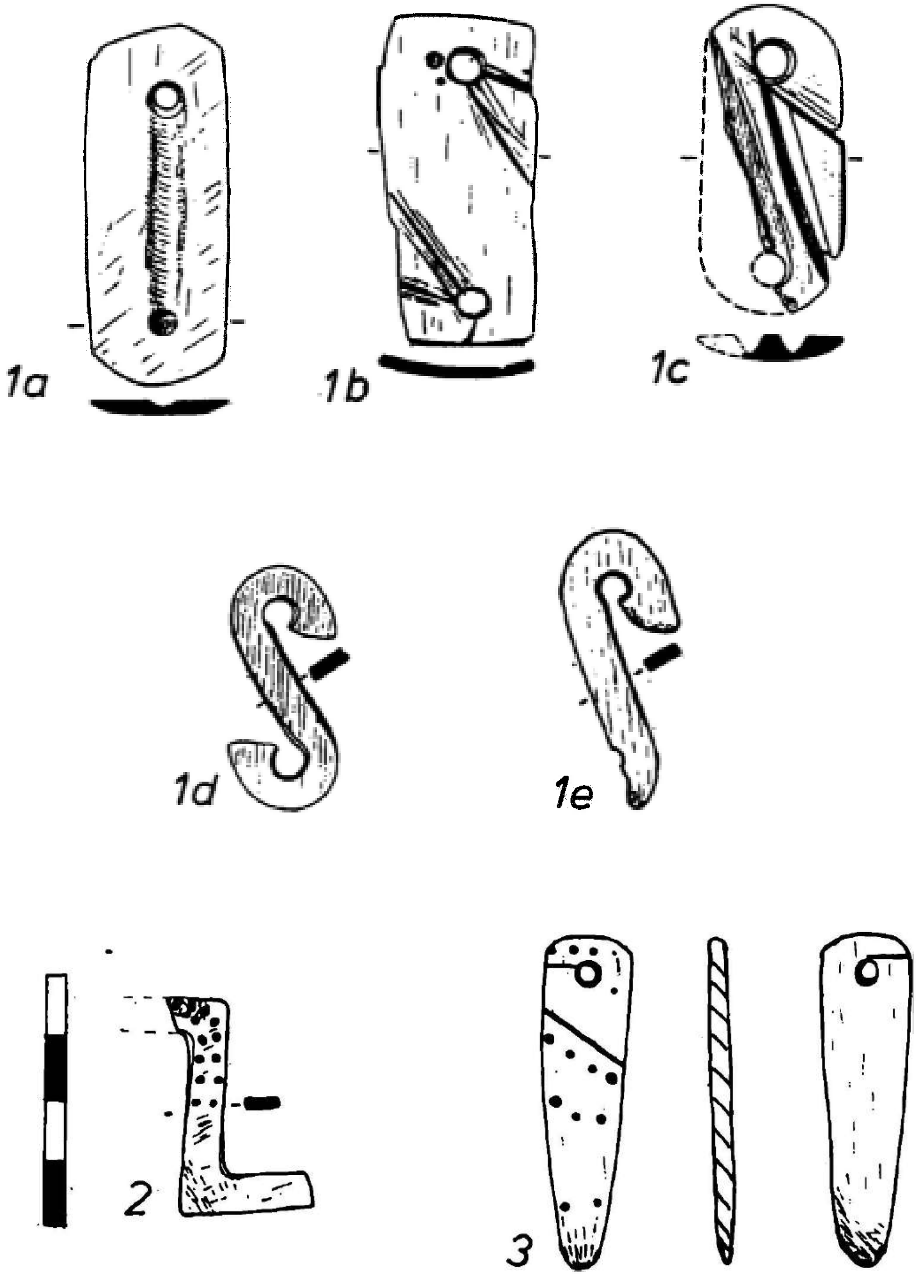

Planșa I. O biecte de os. Căscioarele - Ostrovel (1a - e, 3), Sultana (2)

www.mnir.ro

TEZAURUL DE LA TURNU - MĂGURELE

I. Condițiile descoperirii și istoricul cercetărilor

DOINA LEAHU

Descoperit în urmă cu mai bine de un secol, tezaurul de la Turnu Măgurele poate constitui și în prezent obiect de analiză și dezbatere. Motivația principală este, fără îndoială, alcătuirea neobișnuită a acestui ansamblu, care grupează pe de o parte piese cu valoare de unicat, greu de încadrat cronologic, iar de altă parte obiecte pentru care regăsim analogii, situate însă în perioade istorice diferite.

Descoperirea a fost făcută întâmplător, în zilele de 4 și 5 martie 1880, cu prilejul plantării unui arbore pe strada Logofăt Nicolae din orașul Turnul Măgurele[1]. Atunci s-au scos din pământ, de la o adâncime de aproximativ 0,50 m, mai multe obiecte și fragmente de obiecte din metal prețios. Conform celor relatate de Mihail Sutzu - primul care a publicat tezaurul - a fost găsit mai întâi un manșon cilindric din aur, deteriorat chiar atunci prin lovire cu târnăcopul. Făcându-se imediat căutări atente în pământul aruncat în jurul gropii, s-au mai recuperat: încă patru manșoane cilindrice din aur; un manșon cu profil bombat, din electrum (aliaj natural din aur în amestec cu o mare cantitate de argint); un mic obiect tubular și 433 verigi din aur; cca 70 fragmente (unele extrem de mici) din electrum; în fine, un tipar fragmentar din piatră pentru turnarea unor podoabe, găsit, se pare, cu prilejul aceleiași săpături[2]. In legătură cu cele cca 70 de fragmente trebuie reținută argumentarea lui Sutzu că ele puteau reconstitui parțial alte două manșoane - unul identic cu cele din aur, celălalt asemănător exemplarului din electrum. Se cere menționat și faptul că, inițial, în studiul amintit, autorul a considerat aceste resturi de manșoane ca fiind din argint. Analizele chimice efectuate la solicitarea sa au probat însă că fragmentele în discuție erau din electrum. Sosite prea târziu pentru a mai putea modifica textul, rezultatele acestor analize și rectificarea ce se impunea au fost consemnate de autor într-o notă la același studiu[3].

După descoperire tezaurul a intrat în patrimoniul Muzeului Național de Antichități, cu excepția unui manșon cilindric și a 20 verigi, din aur, care au fost

www.mnir.ro

trimise de municipalitatea orașului Turnu Măgurele lui Mihail Kogălniceanu. Aceste din urmă obiecte - cercetate și publicate de Mihail Suțzu în același studiu - au ajuns după un număr de ani tot la Muzeul Național, împreună cu alte piese din colecția marelui cărturar și om politic.

Revenind asupra condițiilor în care a fost făcută descoperirea de la Turnu Măgurele, trebuie să constatăm că recoltarea obiectelor în absența unor reprezentanți ai autorităților și a oricărei asistențe de specialitate a fost și este de natură să producă unele incertitudini în privința componenței inițiale a tezaurului. Sutzu însuși a făcut, la vremea respectivă, următoarea mențiune: "Svonurile locale pretind că piesele tezaurului erau mai numeroase. Nu cunosc din parte-mi decât obiectele aflate astăzi în Muzeul nostru național, și cele ce posedă d-nul Kogălniceanu"[4].

Literatura de specialitate apărută după publicarea studiului lui M. C. Sutzu a accentuat aceste incertitudini. Astfel, în "Getica", referindu-se la manșoanele ("un fel de cilindre") din tezaurul de la Turnu Măgurele, Vasile Pârvan a consemnat un număr de 10 asemenea piese[5]. Acest număr nu-l întâlnim însă în nici o altă lucrare cu referire la descoperirea în discuție.

Frapantă apare și informația păstrată în unele lucrări cu privire la fragmentele de manșoane găsite la locul descoperirii. Astfel, în 1958 Ecaterina Dunăreanu - Vulpe a menționat: "Din inventarul complet al tezaurului fac parte și fragmentele a două manșoane de argint, de tipuri asemănătoare celor descrise..."[6]. O astfel de precizare apare însă divergentă față de cele comunicate de Mihail Sutzu, care, așa cum am arătat, a notat că fragmentele celor două manșoane sunt din electrum, fapt probat de analizele chimice efectuate.

Aceeași incertitudine poate fi observată și în legătură cu tiparul de piatră atribuit tezaurului. Mihail Sutzu a semnalat obiectul doar într-o notă a studiului său, în care a făcut o descriere oarecum detaliată, însoțită și de imagini. Trebuie totuși remarcat că nu a indicat nici o dimensiune a tiparului, deși a făcut aceasta pentru toate celelalte piese ale tezaurului. De asemenea este evidentă și o anumită rezervă exprimată cu privire la apartenența obiectului la tezaur: "Caracterul antic al acestui obiect nu resare de sine în mod suficient, și constatarea că el s-a găsit tocmai la un loc cu giuvelele, nu s-a făcut în mod destul de sigur, ca să putem deduce vre o consecință din forma lui, sau din presența lui acolo"[7]. O oarecare rezervă poate fi sesizată și la Ecaterina Dunăreanu Vulpe, care face o singură

www.mnir.ro

referire la acest obiect, în următorul context: "In ce privește inelele suntem îndemnați să ne gândim la confecționarea lor prin turnarea în tipare. Această interpretare ne este sugerată de un tipar de piatră, găsit în același loc cu obiectele de aur, și care prezintă tocmai forma unor inele. Totuși, prin turnare nu s-ar putea explica extrema acuratețe și precizie a acestor obiecte"[8].

In afara celor doi cercetători, nimeni altcineva nu a mai menționat tiparul de piatră, sugerând - credem noi - printr-o asemenea omitere, că obiectul ar putea să nu aparțină în fapt tezaurului.

In legătură cu componența acestuia, credem că nu este lipsit de interes să menționăm și erorile înregistrate în anii primului război mondial, cu prilejul evacuării tezaurului nostru național la Moscova. Intr-o adresă a Muzeului Național de Antichități către prorectorul Universității bucureștene, datată 21 martie 1917, în care era comunicată lista obiectelor de valoare din patrimoniul instituției, transportate la Iași în august 1916, la poziția 2 figura: "Tezaurul de la Turnu Măgurele (monete inelare, 4 brățări, 1 riton)"[9]. Apar astfel evidente includerea rhytonului de la Poroina Mare în tezaurul de la Turnu Măgurele, omiterea din componența acestuia a două manșoane și a obiectului tubular, nepreclzarea numărului verigilor din aur.

Referindu-ne la incertitudinile ce s-au putut manifesta de-a lungul anilor in legătură cu alcătuirea tezaurului de la Turnu Măgurele se cuvine să remarcăm și faptul că în literatura de specialitate au fost vehiculate două cifre în ce privește numărul verigilor din aur: 433 verigi indicate de Mihail Sutzu și Vasile Pârvan[10] și 419 constatate de Ecaterina Dunăreanu - Vulpe[11], care a studiat și publicat în 1958 tezaurul, după întoarcerea acestuia de la Moscova. Tot în legătură cu verigile să semnalăm și faptul că atât Mihail Sutzu, cât și Vasile Pârvan au inclus în această categorie și un inel de buclă. Este drept că Șutzu a sesizat individualitatea unei asemenea piese față de celelalte, numind-o "verigă încovoiată"[12]. Este meritul Ecaterinei Dunăreanu - Vulpe de a fi semnalat, după revenirea tezaurului în țară, existența acestei piese și de a-i fi semnalat semnificația și utilitatea pentru studiul descoperirii.

www.mnir.ro

* * *

Păstrat în prezent la Muzeul Național de Istorie a României[13] tezaurul descoperit la Turnu Măgurele este alcătuit din următoarele piese:

-Cinci manșoane din aur (titlul 900‰) cilindrice, cu margini răsfrânte orizontal, în exterior, cu profil median în tor compus din cinci nervuri paralele, cea centrală fiind mai proeminentă. Trei piese au marginile ornamentate cu grupuri de mici crestături oblice. Înălțimile variază între 6,3 și 8,8 cm, iar diametrele între 6,7 și 7,6 cm. Greutățile sunt următoarele: 50,92 gr; 94,55 gr; 95,90 gr; 100,15 gr; 126,09 gr.

-Un manșon din electrum, cu corpul arcuit bitronconic (sau în formă de butoiaș, cum foarte sugestiv a descris obiectul Ecaterina Dunăreanu - Vulpe), neornamentat, înalt de 5,3 cm, cu diametrul maxim de 8,24 cm și având greutatea de 58, 08 gr.

-Un inel de buclă, cordiform, din bară de aur (titlul 900‰) de secțiune triunghiulară, cu terminații în formă de barcă, având diametrul maxim de 1,6 cm și greutatea de 3,88 gr.

-Un obiect tubular din foaie de aur (titlul 900‰), cu decor de linii orizontale paralele intercalate cu șiruri de zigzaguri având unghiurile umplute alternativ cu puncte, obiect înalt de 2,8 cm, cu diametrul de 2,14 cm, în greutate de 5,95 gr.

-420 (patrusute douăzeci) verigi circulare, plate, ștanțate din foaie de aur (titlul 750‰), două dintre ele fiind mai mari, cu diametre de 1,5 și 1,6 cm și greutăți de 1,28 și 1,42 gr, celelalte 418 mai mici având diametrele între 7 mm și 1 cm.

Caracterul neobișnuit al tezaurului constituie desigur cauza principală pentru care contribuțiile referitoare la interpretarea sa, la încadrarea sa cronologică și culturală se dovedesc puține și divergente.

In legătură cu încadrarea cronologică dată tezaurului, apare utilă sublinierea, prealabilă, a următoarelor împrejurări: întâi, că descoperirea și publicarea sa de către Mihail Sutzu, apoi chiar estimările făcute de Vasile Pârvan s-au situat într-o perioadă de început a cercetărilor arheologice în România, când încă nu exista în țara noastră și în regiunile învecinate o bază documentară suficientă pentru a asigura studii aprofundate, comparații, apropieri tipologice și încadrări cu șanse reale de a deveni certe; în al doilea rând, trebuie avută în vedere

www.mnir.ro

- cum deja am semnalat - alcătuirea tezaurului de la Turnu Măgurele din piese pentru care nici ulterior descoperirile arheologice n-au putut să ofere analogii evidente și susceptibile de datări corect argumentate.

Asemenea împrejurări ar putea explica deosebirile mari de poziții ale celor câteva contribuții aduse în studiul descoperirii de la Turnu Măgurele.

Astfel, în 1883, Mihail Sutzu a dat tezaurului o interpretare ponderală, apreciind că piesele sale constituie valori monetare, ce s-ar putea data prin apropiere de monetele din Cyzic și de daricii persani, prin secolul al V-lea î.Chr.[14]. Ulterior însă o asemenea interpretare a fost contestată de Bucur Mitrea[15].

In cele câteva estimări ale sale asupra tezaurului de la Turnu Măgurele, Vasile Pârvan a acceptat, în general, interpretarea ponderală a lui Mihail Sutzu, dar a adus nuanțări, atât de ordin cronologic cât și cultural. Astfel, în 1923, datând descoperirea "încă de la începutul veacului al patrulea înainte de Hristos", a apreciat-o ca "dovadă de marea înrîurire a grecilor asupra dacilor"[16]. Revenind apoi în "Getica" și acceptând în continuare interpretarea ponderală dată tezaurului, Pârvan s-a dovedit preocupat mai ales de semnificația și atribuirea cultural-arheologică a pieselor alcătuind tezaurul. Astfel, el a apreciat că "manșoanele de aur ca și micul fragment de țeavă" ar fi putut să "fi aparținut fie la stâlpii unui baldachin de modă scitică, fie eventual, la un stindard, la un sceptru, de aceeași proveniență", în contrast cu "inelele-monetă" care "sunt ca atare, foarte puțin probante pentru vreo influență scitică, ele putând fi perfect și de tradiție locală, central-europeană...". De asemenea, a estimat că piesa tubulară de aur este "ornamentată după străvechea tradiție locală și în special din epoca Hallstatt". Astfel a conchis: "In orice caz, după cum a observat și dl. Sutzu, atât cilindrele cât și monetele sunt lucru indigen, deci față de epocă, daco-scitic"[17].

In sfârșit, în prelegerile ținute la Cambridge, publicate postum, și în care tezaurul de la Turnu Măgurele și semnificațiile sale sunt de două ori menționate - descoperirea fiind acum clar datată în sec. al VI-lea î.Chr. - găsim și următoarea apreciere, întrutotul semnificativă pentru gândirea și modul de analiză ale lui Pârvan: tezaurul "...arată pătrunderea ideilor și a produselor grecești în țara traco-getă aproape în același timp cu formele iraniene și mult mai devreme decât formele celtice"[18].

In 1958, după trei decenii de la aceste ultime considerații ale lui Vasile Pârvan, o nouă interpretare a descoperirii de la Turnu Măgurele a fost realizată de

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A

www.mnir.ro

Ecaterina Dunăreanu-Vulpe. Considerând că tezaurul grupează în principal podoabe de corp şi de veşmânt, iar nu piese cu semnificaţie numismatică, cercetătoarea l-a atribuit epocii bronzului, identificând pentru piesele sale analogii în civilizaţia din centrul, apusul şi estul Europei. In argumentaţia pentru această încadrare cronologică o importanţă hotărâtoare a fost acordată inelului de buclă, precizându-se: "...avem de-a face cu o podoabă pentru agăţat în păr, foarte răspândită în Europa centrală şi răsăriteană în epoca bronzului şi fără continuitate în epoca fierului". Pe baza argumentelor prezentate autoarea a apreciat: "In concluzie, trebuie să renunţăm cu desăvârşire la datarea propusă de Sutzu, precum şi la teoria sa ponderală, numismatică, considerând tezaurul de la Turnu Măgurele, în totalitatea sa, ca aparţinând epocii bronzului"[19].

Parcurgerea literaturii de specialitate dovedeşte însă că această din urmă interpretare nu a fost pe deplin sau de către toţi însuşită. Opiniile specialiştilor în legătură cu tezaurul de la Turnu Măgurele s-au dovedit a fi, în continuare, diferite.

Amalja Mozsolics, de exemplu, a acceptat încadrarea tezaurului în epoca bronzului, situându-l, într-o lucrare apărută în 1965, în orizontul cronologic Hájdúsamson - Apa, în secolul al XVI-lea î.Chr.[20]. In schimb, într-o sinteză bine documentată, ca "Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre" de Dumitru Berciu, apărută în 1966, descoperirea în discuţie nu figurează în capitolele consacrate epocii bronzului[21]. Puţină vreme mai apoi, în 1971 Anastasia Manţevici a pus în relaţie tipologică verigile de la Turnu Măgurele - pe care le-a considerat a fi din electrum - cu "perlele inelare" din elctrum şi din argint descoperite în celebrul Kurgan de la Maikop[22]. Iar în 1974, în "Arta preistorică din România", Vladimir Dumitrescu a opinat: "...datarea acestui tezaur (Turuu Măgurele - n.n) nu este sigură, deoarece s-ar putea ca inelul de buclă ce i se atribuie în chip obişnuit să nu-i aparţină, iar celelalte piese nu sunt concludente din punct de vedere cronologic"[23]. In legătură cu unele opinii formulate în literatura de specialitate din ultima jumătate a secolului nostru cu privire la tezaurul de la Turnu Măgurele credem că trebuie avute în vedere câteva aspecte. Astfel, analogiile propuse pentru manşoane, obiectul tubular şi verigile din aur nu sunt, nici una, de pe teritoriul României sau din zone învecinate, ci dimpotrivă, din regiuni depărtate, ca Boemia, Germania, Danemarca, zona Caucazului[24]. Aceasta face ca comparaţiile propuse să fie acceptate mai greu şi ridică o nouă problemă: cea a identificării căilor şi zonelor probabile unde au existat condiţii pentru a se fi ajuns la similitudini între obiecte

www.mnir.ro

provenind din arii culturale atât de distanțate una de alta. In al doilea rând, trebuie observat că unele piese din tezaurul de la Turnu Măgurele, respectiv verigile din aur, lipsind pe teritoriul României și în zonele învecinate din patrimoniul obiectelor de podoabă al epocii metalelor, se regăsesc în această arie în epoca eneolitică. In sfârșit, se mai cere remarcat că nu întotdeauna un singur obiect poate asigura datarea corectă a unei descoperiri colective. In cazurile, de pildă, ale tezaurelor constituite în timp mai îndelungat, o asemenea piesă nu poate să indice decât doar o etapă de timp din întreaga perioadă de acumulare a obiectelor.

*

* *

Soluțiilor încercate până acum pentru a obține încadrarea cronologică a teazurului de la Turnu Măgurele le vom adăuga în partea a doua a studiului nostru o nouă ipoteză. Ea se întemeiază pe analogii cu unele obiecte străvechi aduse la lumină relativ recent, dar și pe o descoperire făcută în Câmpia Tisei la începutul secolului nostru.

www.mnir.ro

1. M. C. Sutzu, *Tezaurul de la Turnu Măgurele*, în RIAF, an 1,I, 1883, p. 2. În monumentala sa lucrare "Le trésor de Petrossa" (Paris, 1899 - 1900, p. 190), Alexandru Odobescu dă ca dată a descoperirii tezaurului de la Tunu Măgurele ziua de 16 martie 1880.

2. M. C. Sutzu, op. cit., (nota 1), p. 2 - 4, 6 - 7.

3. Ibidem, p. 2 - 3, n.2.

4. Ibidem, p. 2.

5. V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 19.

6. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Tezaurele antice*, în volumul "Studii asupra tezaurului restituit de URSS", București, 1958, p. 34, n.1.

7. M. C. Sutzu, op. cit (nota 1), p. 3 - 4.

8. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, op. cit (nota 6), p. 34.

9. Alexandru Păunescu, în "*Carpica*", XXIII/1, 1992, p. 16 - 20.

10. V. Pârvan, op. cit (nota 5), p. 19.

11. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, op. cit (nota 6), p. 34 - 35.

12. M. C. Sutzu, op. cit (nota 1), p. 2

13. Nr. inv. 10.618 - 11044.

14. M. C. Sutzu, op. cit (nota 1), p. 7, și urm.

15. Bucur Mitrea, în "Dacia", VII - VIII, 1937 - 1940, Pl. I/17-22.

16. V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, 1974, p. 53.

17. V. Pârvan, op. cit (nota 5), p. 19 - 20.

18. Vasile Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ed. a V-a, 1972, p. 62, 84.

19. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, op. cit (nota 6), p. 36.

20. Amalja Mozsolics, *Goldfunde des Depotfundhorisontes von Hájdúsamson*, în 46 - 47 Ber. RGK, 1965, 1966, p. 40, 55.

21. Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, 1966, p. 140 - 214 (îndeosebi p. 199 - 207).

22. Anastasia Mantzevitch, în "Apulum", IX, 1971, p. 103 - 127.

23. Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*,, 1974, p. 412.

24. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, op. cit. (nota 6), p. 35 - 36; Anastasia Mantzevitch, op. cit. (nota 22), p. 115.

www.mnir.ro

ABSTRACT

The treasure was found accidentally in March 4/5, 1880 while planting a tree somewhere at Turnu Măgurele (a town situated quite near bu the Danube. Five gold cuff-bracelets, one cuff-bracelet made out of electronum, one small tubular item, 433 gold rings (among them one lock-ring) and about 70 fragments of items of electronum (initially considered silver items) were found on that occasion. It seems that a mould for casting adornments was discovered there, too.

We can talk about some doubts as far as the initial structure of the treasure is concerned because neither the authorities nor any specialist were there. The special literature pointed out and sometimes emphasized these uncertainties.

This treasure became part of the patrimony of the National Museum of Antiquities of Bucharest except for one cuff-bracelet and 2- gold rings. These were kept for a while in Mihail Kogălniceanu's collection - a great politician and scholar. Finally, they were given to the same museum.

In 1916 the treasure from Turnu Măgurele was sent to Moscow together with other valuables the cultural patrimony of Romania. It came back in 1956.

Now this treasure is exhibited at the National History Museum of Romania and it consist of the following items:

- five gold cuff-bracelets with horizontally turned up edges. Small oblique incisions decorate the edges of the three of these items. Their height is between 6.3 and 8.8 cm, ϕ between 6.7 - 7.6 cm and their weight between 50.92 and 126.09 gm.

- one cuff-bracelet made out of electrum with no ornament. Its height is 5.3 cm, maximum ϕ 8.24 cm and weight 58.008 gm.

- one heart-shaped lock-ring made out of gold ingot with a triangular section and boat-shaped endings; maximum ϕ 1.6 cm, weight 3.88 gm.

- one tubular item made out of a gold leaf is decorated with parallel horizontal lines and zig-zag rows; height: 2.8 cm, ϕ: 2.14 cm, weight: 5.95 gm.

420 rings made out of gold leaf; two of them are bigger with ϕ between 1.5 and 1.6 cm and weights between 1.28 and 1.42 gm. The other ones are smaller with ϕ between 7 mm and 1 cm.

The contributions regarding the chronology and culture of the treasure are but few and controversially. This fact could be partially explained by the unusual circumstances of its discovery.

www.mnir.ro

In 1883 Mihail Sutzu gave a numismatic interpretation to this treasure. He considered that its items are monetary values inspired by the coins of Cyzic and Persians. He dated this dicovery in the 5th c. B.C. Such an interpretation was accepted by Vasile Pârvan as well. The great Romanian scholar reconsidered several times the treasure from Turnu Măgurele stating that besides "coin-rings", the cuff bracelets and the tubular item could have been pieces from a canopy "in a Scythian style". Vasile Pârvan dated the treasure in the 6th c B.C. and he said that "it reveals the penctrating of the Greek ideas and products in the Geto Thracian conntry nearly at the same time with the Iranian shapes ...". In the last year of the 4th decade Bucur Mitrea contested Sutzu's numismatic interpretation. In 1958 Ecaterina Sutzu's theory and his dating had to be given up. She considered that the treasure from Turnu Măgurele consists mainly in adornments. She dated the discovery in the Bronze Age with regard to the lock-ring. Amalja Mozsoljcs agreed with this theory mentioning her opinion in a paper published in 1965. On the contrary in 1971, Anastasia Mantevici wrote that she could establish typological similarities between the gold rings from Turnu Măgurele and the "ring-shaped pearls" from Maikop made out of electrum and silver. In 1974 Vladimir Dumitrescu stated that Ecaterina Vulpe's dating was uncertain because the lock-ring might have not belonged to the treasure.

Several aspects should be pointed out as far the theories about the treasure from Turnu Măgurele are concerned. None of the analogies suggested for the cuff-bracelets, the tubular item and the gold rings are to be found on the territory of Romania or in the neighbouring areas; on the contrary, they were found in Bohemia, Germany, Denmark, Caucasus area.

A problem comes up: how can we identify the ways and areas that brought together similar items originating from distant cultural areas. On the other hand, one should notice that the gold rings are not to be found among adornments from "the metal epoch" on the territory of Romania and in the neighbouring areas; these can be found in this area in the Eneolithic. Finally, we have to say that one single item cannot be used for a precise dating of a deposit or treasure.

In the second part of our study we shall add a new hypothesis to the solutions tried up to now in order to date the treasure from Turnu Măgurele

www.mnir.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Piese din tezaurul de la Turnu Măgurele (după M. C. Sutzu)

EXPLICATION PLATES

Pieces from Turnu Măgurele's treasure (after M.C. Sutzu).

www.mnir.ro

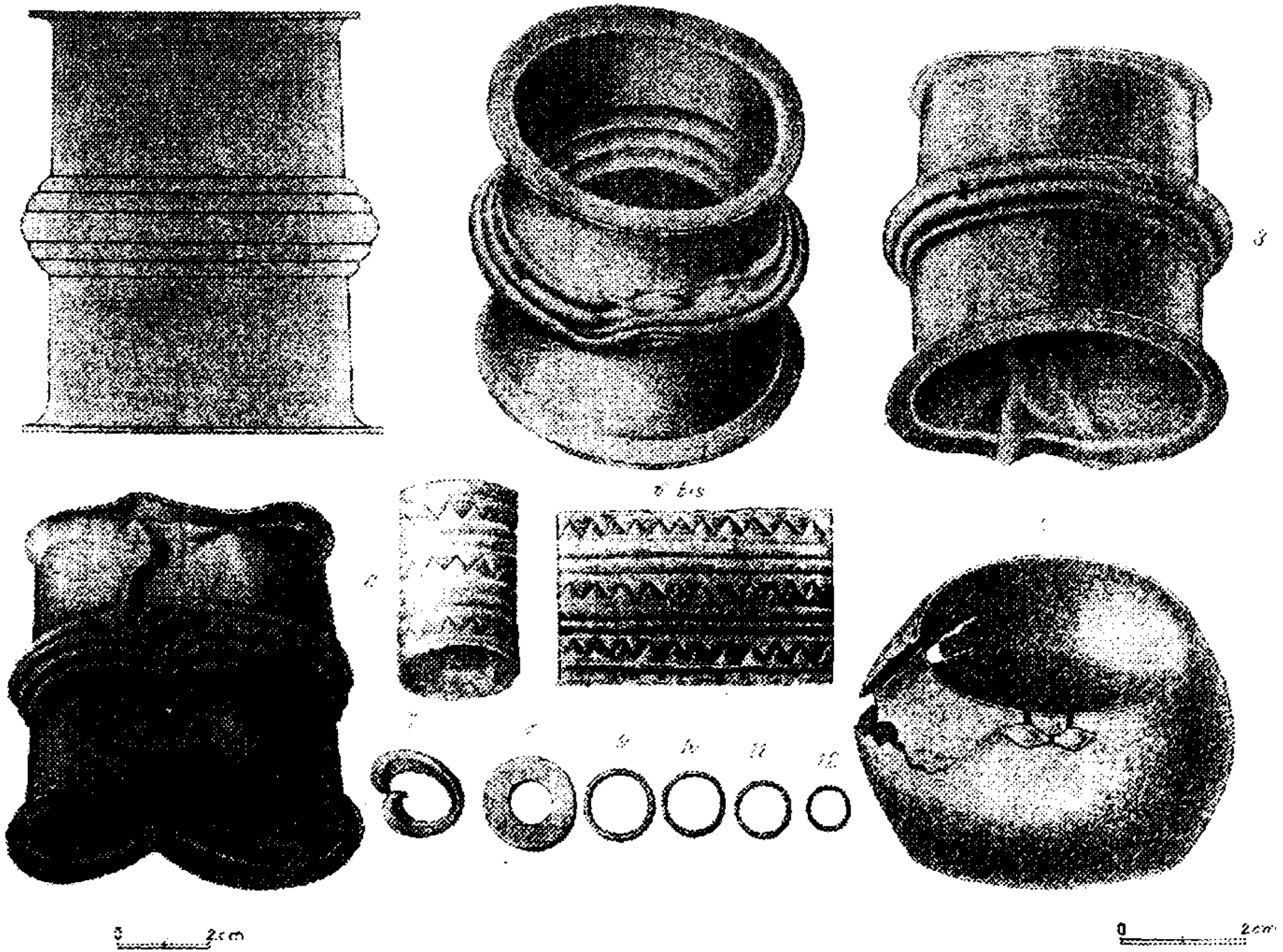

Piese din tezaurul de la Turnu Măgurele (după M. Sutzu).

www.mnir.ro

CONSIDERAȚII ASUPRA UNEI PODOABE ELENISTICE DIN AUR DIN "COLECȚIA ORGHIDAN"

ALEXANDRU ARBUNESCU

Bijuteriile elenistice, nu mai puțin decât alte forme de exprimare artistică ale grecilor din ultimele veacuri înainte de Cristos, invocă în mod constant apropiata legătură dintre om și forțele supranaturale, care se întrepătrundeau cu viața sa. Abundă reprezentări de zei și zeițe, ca și ale creaturilor mitologice variate. Adeseori divinitățile nu erau reprezentate ele însele, ci simbolizate de unul dintre atributele zeităților respective[1]. Estè și cazul unei interesante piese din "Colecția Orghidan", care este expusă în Tezaurul istoric de la Muzeul Național de Istorie a României - un pandantiv din aur[2], în formă de porumbel cu aripile strânse - ce sugerează asocierea cu Afrodita, pe care grecii o reprezentau purtată în ceruri de un car tras de porumbei[3]. Pe pieptul păsării se încrucișează în chip de hamuri patru trese din filigran, ce converg către o casetă mică, rotundă, cu peretele din bandă din aur în "dinți de lup", care încastrează un "cabochon" din piatră roșie. Terminațiile cordiforme ale curelușelor au fost umplute inițial cu o pastă maro, care, astăzi se păstrează în numai una dintre cele patru inimioare. Aripile, din foaie din aur, se suprapun peste coada cvadrilobată și sunt mărginite de un fir simplu. Penele sunt conturate în filigran. Un anou din sârmă subțire, în forma literei "omega", este prins între aripi și coadă. Porumbelul este montat pe un soclu cubic, cu colțurile rotunjite, din foaie din aur, mărginit sus și jos de câte o tresă. Tresa superioară este dublată de un registru de ove, conturate în filigran, într-una dintre ele păstrându-se încă pasta maro, care, inițial le umplea pe fiecare. Piesa prezintă fisuri, urme de lovire și este ușor deformată. Pandantivul are înălțimea de 21, 1 mm., lungimea de 24, 2 mm., lățimea de 9, 6 mm. și greutatea de 2,67, gr.

Corpul porumbelului a fost obținut prin sudarea a două jumătăți identice din foaie din aur, modelate prin ciocănire pe un model din piatră sau din lemn. Aripile și coada au fost lucrate separat, tot din foaie din aur și sudate de corp.

Filigranul a fost executat din trei tipuri diferite de fire: cele două mici cercuri ce reprezintă ochii și care, este probabil să fi fost și ele umplute cu pastă maro, inimioarele de la terminațiile treselor de pe piept, conturul penelor și ovelor

www.mnir.ro

au fost realizate dintr-un fir executat prin răsucirea strânsă a unei benzi din foaie subțire din aur; șnurul prin care a fost sudat corpul porumbelului de postament a fost obținut prin împletirea a două fire simple; tresele de pe piept au fost relizate prin alăturarea a două șnururi dând impresia unei frânghii împletite.

Montura în care a fost fixată piatra roșie de pe piept a fost obținută prin folosirea motivului decorativ al "dinților de lup" drept ghiare de prindere.

Apropiate analogii se întâlnesc la un ac de păr din aur din nordul Greciei, datând din a doua jumătate a secolului al III-lea î.Chr., care se află într-o colecție particulară din Germania[4]. Acul este încoronat cu un capitel corintic ce susține un porumbel, care poartă și el, asemeni exemplarului din "Colecția Orghidan", un hamașament constând din curelușe încrucișate pe piept. Se remarcă și la această piesă policromia obținută prin cele două bobițe din sticlă roșie lipite de foaia din aur, în chip de ochi, precum și montura din centrul fiecărei aripi, care încastrează, de asemenea, câte o sticlă roșie. Pasărea este împodobită festiv cu patru mici rozete așezate pe piept, în fiecare segment creat de hamașament. De piciorul acului este prins printr-un anou un lănțișor de siguranță, pe care alunecă liberă o cornalină roșie.

Un alt exemplar similar, dar din argint, dedicat Afroditei din Paphos, se găsește la Fitzwilliam Museum din Cambridge[5].

Mai des întâlnit este porumbelul folosit ca pandantiv de cercel. Două asemenea exemplare au fost semnalate la Musée du Louvre, Paris: un cuplu de porumbei așezat pe un mic soclu pătrat susțin între capete un chaton rotund, din aur, împodobit cu o sticlă imitând granata și un porumbel așezat pe o bază pătrată, suținând pe cap o montură ce încastrează o pastă de sticlă. Porumbeii de la ambii cercei sunt decorați în filigran și în tehnica granulației[6].

înrudiri se remarcă și față de pandantivul unui cercel în formă de porumbel aflat la Muzeul Benaki[7], precum și față de o podoabă asemănătoare de la Metropolitan Museum , New York[8].

De asemenea, un exemplar ce comportă apropiate analogii se află în colecția Stathatos[9].

Analogiile iconografice, cele de stil (policromia, conturarea în filigran a penelor și aripilor, maniera de stilizare), precum și de tehnică de lucru, permit datarea piesei din "Colecția Orghidan" în a doua jumătate a secolului al III-lea - secolul I. î.Chr.

www.mnir.ro

Stabilirea funcționalității piesei întâmpină o serie de dificultăți datorită degradării acesteia (deformare, urme de lovire, fisuri, lipsuri de material). Poziționarea nefirească a verigii de prindere la coada porumbelului sugera că piesa ar putea fi un cap de ac, de la care s-ar fi pierdut piciorul acului și că anoul ar fi putut servi drept mijloc de prindere pentru un lănțișor de siguranță. Examinarea piesei la microscop a condus însă la concluzia că baza soclului, pe care se afla așezat porumbelul, nu prezintă urme de sudură ce ar fi trebuit să apară în situația în care, de soclu ar fi fost sudat piciorul acului. De asemenea, foaia de aur ce constituie baza cubului nu ar avea sens în acest caz, ceea ce argumentează opinia că piesa nu este un cap de ac, ci, mult mai probabil, un pandantiv de cercel. Orificiul din creștetul capului păsării sugera existența inițială a unei verigi de prindere, care ar fi oferit pandantivului o poziție firească, echilibrată. Aceasta ar fi presupus însă, ca la smulgerea anoului, marginile orificiului să se răsfrângă în exterior, ori, în urma examinării piesei, s-a consatat că acestea sunt îndoite către interior, iar spărtura este rezultată prin lovire și nu prin smulgerea unei presupuse verigi.

Pentru că piesa aparține unei colecții particulare și nu se cunosc nici condițiile, nici locul de descoperire, nu se poate stabili cu exactitate apartenența podoabei, dar se poate emite ipoteza că piesa provine dintr-un atelier din nordul Greciei, fără a fi exclusă însă posibilitatea ca pandantivul să fi fost executat într-unul dintre atelierele din coloniile grecești dobrogene.

www.mnir.ro

1. Herbert Hoffman, Patricia F. Davidson, *Greek gold Jewelry from the Age of Alexander*, Mainz/Rhein, 1966, p. 12.

2. Piesa a fost descrisă succint de M. Gramatopol și R. Theodorescu în *SCIA*, tom 13, nr. 1, București, 1966, p. 69, nr. 52, Pl. XI, fig. 5.

3. H. Hoffman. P. F. Davidson, *op. cit.*, 1, p. 12.

4. *Ibidem*, p. 188 - 191, Pl. V, nr. 71, și fig. 71 a, 71 b, 71 c.

5. Paul Jacobsthal, *Greek Pins and the Conexions with Europe and Asia*, Oxford, 1956, p. 83, fig. 315.

6. Eugène Fontenay, *Les bijoux anciens et modernes*, Maison Quantin, Paris, 1887, p. 108, 109.

7. Berta Segall, *Museum Benaki. Katalog der Goldschmiede - Arbeiten*, Athens, 1938, cat. nr. 55.

8. Christine Alexander, *Jewelry, The Art of the Goldsmith in Calssical Times, The Metropolitan Museum of Art*, New York, 1928, fig. 73.

9. Pierre Amandry, *Collection Hélène Stathatos. III. Objets antiques et byzantins*, Strasbourg, 1963, fig. 123.

www.mnir.ro

ABSTRACT

Among the items of "The Orghidan Collection", exhibited in the Historical Treasury of the National History Museum of Romania, emphasis should be laid upon a hellenistic gloden pendant which is reprezentative for the exquisite technique and the rarity of similar jewels achived on the northern side of the Danube.

The harnessed dove shaped pendant suggests an association with Aphrodite - whom the Greeks saw as being wafted through the heavens in a dove - drawn carriage - as often, in the hellenistic art, when divinities themselves are not actually depicted, their presence is subtly alluded to.

According to the analogies, the pendant may be dated in the 2 nd half of the 3 rd century - the 1 st century B. C. and it might have been processed in a workshop from the Northern Greece. At the same time, one cannot overlook the probability that the pendant might have been achieved in a workshop from a Greek colony from Dobroudja.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Planșa I

Fig. 1 - 3. Pandantiv de cercel. Muzeul Național de Istorie a României. Sc. 4/1.

Planșa II

Fig. 1. Ac. Colecție particulară Germania (după H. Hoffman, P.F. Davidson). Sc. 1/1.

Fig. 2. Cercel. Muzeul Luvru. Paris. După E. Fontenay.

Fig. 3. Cercel. Muzeul Luvru. Paris. După E. Fontenay.

PLATES EXPLICATION

Plate I

Fig. 1 - 3. Earring pendant. National History Museum of Romania.

Plate II

Fig. 1. Pin. Private collection. Germany. (After H. Hoffman, P.F.).

Fig. 2. Earring. Louvre Museum. Paris. (After E. Fontenay).

Fig. 3. Earring. Louvre Museum. Paris. (After E. Fontenay).

www.mnir.ro

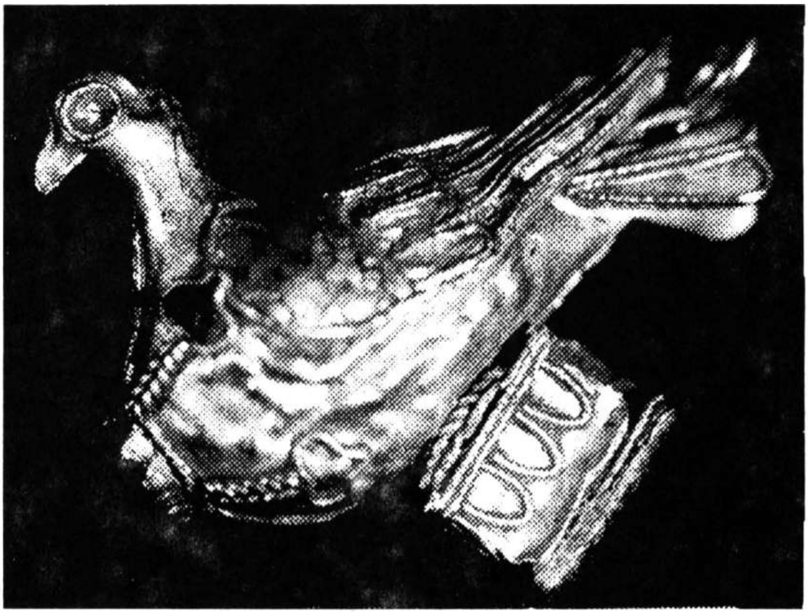

1

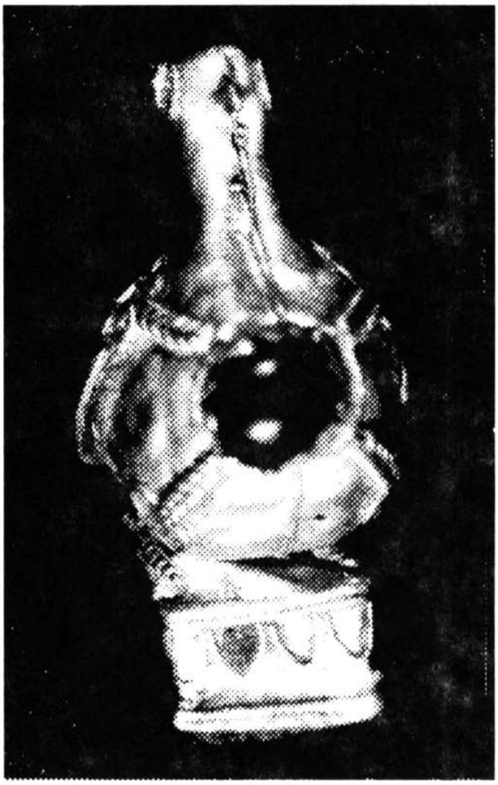

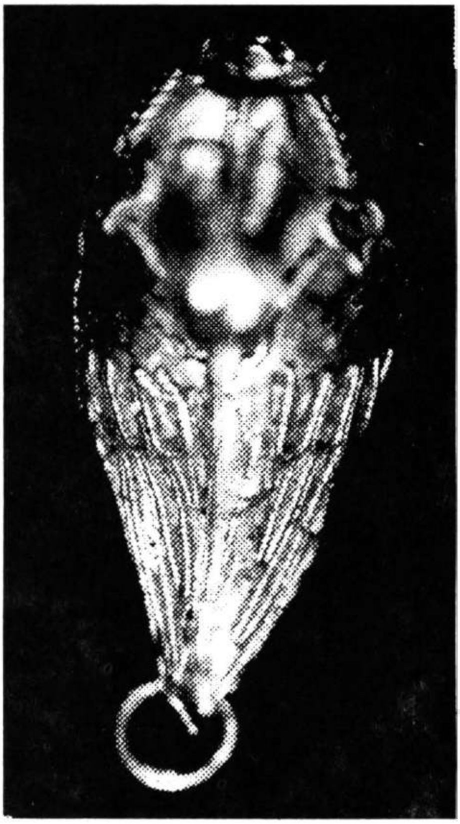

2 3

Pl. I. Pandantiv de cercel (1 - 3).

www.mnir.ro

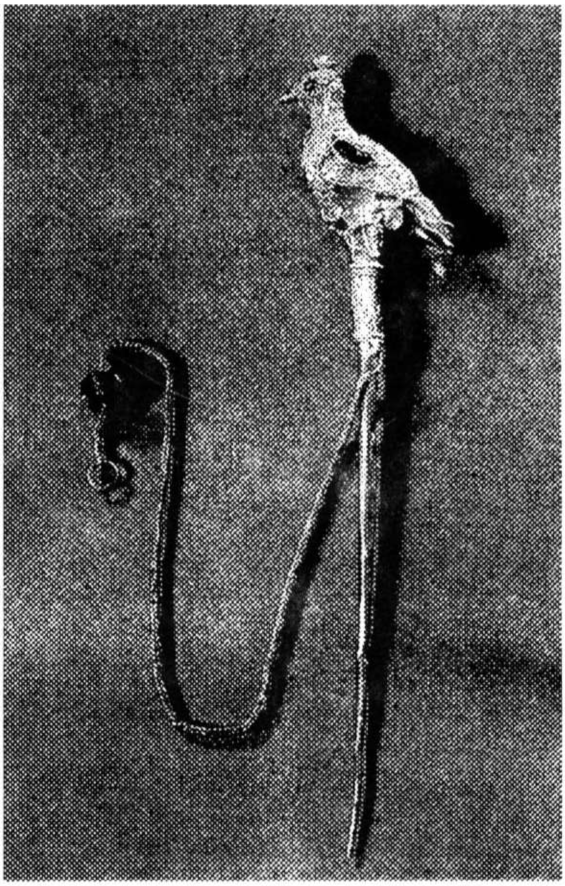

1

2

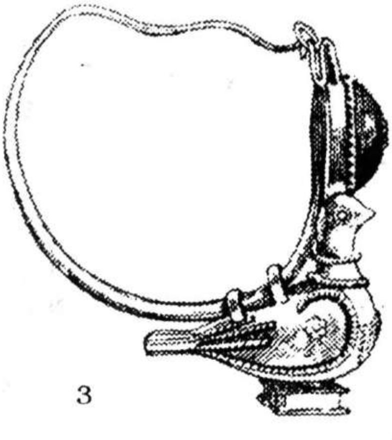

3

Pl. II. Ac (1), cercel (2-3).

www.mnir.ro

IMITATIONS LOCALES DES SIGILLÉS DÉCORÉS DE DUROSTORUM

CRIŞAN MUŞEŢEANU

A côté des sigillés venus à Durostorum des centres occidentaux ou de celles plus proches de la Pannonie ou de la Moésie Supérieure, pas nombreuses, à cause de la distance et du prix élevé[1], les ateliers locaux commencent à fabriquèr des imitations.

Les vases de cette catégorie découverts à Durostorum sont de forme Drag. 39, type bien connu dans la zone du Bas Danube. Ils font partie morphologiquement d' une série qui imite les vases en métal, argent et bronze[2].

La forme fait son apparition dans les ateliers de la Gaule Centrale, à Lezoux. On connait deux variantes: le plateau oval, chronologiquement plus ancien, de la fin du Ier siècle, fabriqué en principal dans les ateliers de Libertvs, mais il y a aussi des exemplaires portant la marque de Doeccvs[3]: l'assiette circulaire à deux anses, décorée quelquefois à la barbotine est due aux pôtiers Catvllvs et Vervs de Rheinzabern qui travaillaient à l' époque des Antonins. Le plus souvent, le décor des anses est floral (feuilles de vigne), mais il y a aussi des exemplaires sans ornement[4].

À Durostorum on utilise deux sortes d'argile pour fabriquer ces vases.

Une argile très fine bien cuite, de couleur blanchâtre, avec des variantes, en rose ou brun-clair. La pâte a de très rares inclusions, particules ferrugineuses et de la mica, en quantité reduite. Le recipient est couvert d' un vernis mince, adhérant, proche à la couleur de l' argile, avec des différences de nuances dûes à la cuisson[5].

Les recherches géologiques effectuées dans la Dobroudja ont établi l'existence de plusieurs gisements d' argile caolineuse.

Ils se trouvent au nord, près de Măcin, dans la zone centrale de la Dobroudja, au nord et au sud des versants de la vallée de Carasu et dans la région sud et sud-ouest[6].

Des vases de cette argile d' une époque plus tardive, sont connus à Păcuiul lui Soare et à Silistra[7].

www.mnir.ro

Cette argile a servi à la production de nombreuses séries de vases, mais à Durostorum on signale pour la première fois l' usage de cette pâte dans la fabrication des imitations des sigillés.

La source d'inspiration des motifs décoratifs doit être cherchée dans les ateliers gaullois de Lezoux et Rheizabern. La plus grande partie de ces motifs n' apparait pas sur les pièces connues des centres nicopolitains.

L'ornement des exemplaires nos. 1 - 3 est similaire au plateau ayant l' estampille de Catvllvs, artisan de Rheinzabern, du milieu du II-ème siècle, mais on peut le raprochér aussi au décor de la moule de Brigetio[8]. De Rheinzabern proviennent aussi des pieces qui ont les anses sans décor, semblables aux exemplaires nos. 17 - 19 de Durostorum[9].

Les pièces nos. 5 - 7 et 10 - 15 sont décorées avec des éléments géométriques, en grande partie inconnus à Butovo et Pavlikeni, mais usités par les artisans de la Gaule Centrale. Ainsi, le motif sembable à deux D afrontés qui apparait sur les vases nos. 5 - 7 est utilisé aussi par les artisans de Lezoux Doeccvs, Moxivs et Sextvs, de même que l'ornement du rebord des mêmes pièces employé par Sacer de Lezoux[10].

Le motif décoratif des pièces nos. 8 - 9 est connu aussi à Lezoux, dans le répertoire de plusieurs producteurs, mais d' une manière plus élaborée[11].

Certaines pièces (nos. 8 -9) ont un décor identique ou semblable à un plateau à glaçure plombiphère, découvert aussi à Durostorum et qui, jugeant d'après sa pâte et sa glaçure, semble être un produit importé de l'occident de l'empire[12]. Peut-être c' est une preuve que les artisans de Durostorum ont imité les formes et les décors des pièces originales, demandés par le marché local.

Seul le plateau no. 4 a les mêmes éléments décoratifs présents sur un exemplaire rectangulaire de Butovo, de la première moitié du III-ème siècle[13].

A côté des plateaux en pâte blanchâtre le lot de Durostorum contient cinq pièces nos. 20 - 24 fabriquées dans une argile fine, de couleur brique, ayant un vernis mat et inadhérant, de couleur brune. Le no. 20 est le seul exemplaire découvert dans un contexte fermé, la fosse no. 11 (G11) datée de la seconde moitié du II-ème siècle et la première partie du siècle suivant[14].

L'argile et le décor de cette seconde groupe a des analogies avec des exemplaires connus des centres de l'alentour de Nicopolis ad Istrum au sud du Danube et de Romula au nord du fleuve.

www.mnir.ro

L' origine des décors employés sur ces vases doit être cherché dans les ornements de la céramique sigillé gaulloise. Bien sûr les décors des exemplaires de Durostorum sont plus schématiques.

Ainsi entre les motifs nonfigurés la: rosette, la lire(?), la coquille ou le cercle présents sur les plateaux de Durostorum nous les retrouvons aussi dans l'iconographie des ateliers de la Gaule Centrale[15]. De même, l'arbre qui est aussi présent est vrais dans une forme schématique et sur des exemplaires de Romula[16]. On peu remarquér qu'en essence les motifs ornamentaux employés à Durostorum sur cette deuxième catégorie de plateaux (nos. 20-24) sont similaires à ceux usités dans les autres ateliers céramiques du Bas Danube, ils ne sont quand même pas identiques. On observe une certaine individualisation de ces motifs.

Exception fait le plateau no. 20, les éléments décoratifs présents sur cette pièce, la tête humaine et le taureau, sont similaires à ceux usités sur un vase de Butovo, daté par Bogdan Sultov, au III-ème et IV-ème siècles[17]. À Troesmis dans un niveau du dernier quart du II-ème siècle est connu, un plateau ayant les même éléments de décor comme ceux de Butovo et Durostorum[18]. Si le vase de Troesmis est considéré une pièce d' importation dûe aux ateliers nicopolitains, l'exemplaire de Durostorum, jugeant d' après l' argile et le vernis, est un produit local.

Dans le périmètre des provinces du Bas Danube, est connue toute une série d' ateliers, comme par exemple, ceux de Nicopolis ad Istrum en Mésie Inférieure, déjà mentionné, à Romula en Dacie Inférieure et à Micăsasa, en Dacie Supérieure[19].

Sans doute, entre ces ateliers il y a eu des liaisons et des influences. On peut même dire, sans perdre de vue, que les prototypes étaient communs pour des larges régions de l'empire, qu'au II-ème et III-ème siècles dans notre province on peut distinguer l'existence des modèles communs aux centres céramiques, qui à l'exception des villes grecques, sont récemment fondés.

Nous croyons que la migration des moules a été plus grande que l'export des marchandises proprement dit.

C' est sûr que le rôle dominant l'ont eu les ateliers du voisinage de Nicopolis ad Istrum qui étendent leur influence dans une vaste zone, envoyant leurs produits à Novae, Oescus, Transmarisca, Barboşi et dans la Dacie sud carpatique, où les modèles sont même imités[20]

www.mnir.ro

Un trait commun de ces ateliers, et nous nous rapportons en premier lieu, à ceux de la Mésie Inférieure et aussi a celui de Romula au nord du Danube, est la production avec prépondérence des pièces de type Drag. 39. Nous affirmons cela, quoique que nous connaissions l'existence des moules d' autres formes[21]. Le fait est inconnu dans les centres de la Mésie Supérieure, Viminacium - Margum, mais en ceux de Pannonie - à Aquincum, et Brigetio on a des pièces et des moules semblables[22].

À Micăsasa en Dacie Supérieure les moules sont tant de forme Drag. 37, les plus nombreuses, mais aussi de forme Drag. 39[23]. La plus vraissemblable explication est l'existence d'un certain nombre d'influences venues directement des centres de production occidentaux vehiculés par l'entremise des sigilés venus de Lezoux et de Rheinzabern, dans l'intervalle de temps où ces ateliers étaient à l'appogée, c'est à dire, au II--ème siecle.

En ce qui concerne les imitations des sigillés de Durostorum, confrontées avec celles connues de Butovo et Pavlikeni, on observe l'existence d'évidentes différences.

Du point de vue du décor, à l'exception des pièces nos. 4 et 20, qui possèdent des éléments ornamentaux habituels, pour les centres nicopolitains, la grande majorité des autres exemplaires ont un décor végétal ou un ornement géometrique, inconnu dans le répértoire des artisans de Nicopolis ad Istrum, mais sans être identique il a de frappantes analogies avec quelques pièces d'Olbia[24].

Des analogies pour les exemplaires lisses, ou avec un décor sommaire, se trouvent plus souvent, à Brigetio en Pannonie à Ulpiana en Mésie Supérieure et à Romula en Dacie, indiquant peut-être les directions de pénétration de ces pièces[25].

Una grande partie des plateaux de Durostorum, sont fabriquées dans une argile blanchâtre inusitée dans les ateliers de Butovo et de Pavlikeni. Nous avons vu que cette argile est spécifique pour certaines zones de la Dobroudja, mais Durostorum est le seul lieu où ont été découverts des sigillés fabriqués avec cette pâte.

Nous rappelons que de la zone des ateliers céramiques de Durostorum, on connait aussi d'autres catégories céramiques, spécialement pour le service de table, mais aussi de culte, modelés dans cette argile[26].

La pâte des plateaux nos 20-25 présente des caracteristiques spécifiques pour les ateliers de Durastorum[27].

www.mnir.ro

Quoique nous n'ayons pas découvert jusqu'à présent des moules ou des sigilés, mais les argiles employées et la spécificitées des décors sont des indices qui nous font penser que le lot présenté, a son origine, dans les ateliers céramiques de Durostorum. La plateau no. 10, qui du point de vue de l'ornement, est un rébut peut être un argument plus en faveur de cette thèse.

Si les produits nicopolitains sont diffusés sur une importante aire, en principal dans les sites romaines du Danube, mais pas seulement là, les imitations locales attribuées par nous aux artisans de Durostorum ont une diffusion plus réduite.

Nous pouvons supposer que les produits fabriqués sur place sont destinés à satisfaire, en premier lieu, le marché local. Nous signalons, quand même, à Tropaeum Traiani entre autres vases de type Drag. 39, une pièce, qui, d' après le décor, mais surtout, d'après l' argile, peut provenir des ateliers de Durostorum[28].

De nouvelles fouilles dans les sites voisines du limes dannubien, pourraient apporter de substantielles informations sur l' aire de diffusion de ces pièces.

Un dernier problème à discuter, c'est l'encadrement chronologique des vases de Durostorum.

À Butovo, Bogdan Sultov, date le début des imitations des sigillés au commencement du III-ème siècle leur production continuant jusqu'au IV-ème siècle[29]. Ghergana Kabalieva, publiant de nouveaux exemplaires, croit qu'un petit nombre se place chronologiquement au II-ème siècle, en temps que, la majorité des pièces au III-ème siècle, quelques unes étant datées largement au III-ème et IV-ème siècles[30].

À Tropaeum Traieni sont connues dans des niveaux bien datés quelques pièces Drag. 39. On les a trouvées dans le niveau NII, datées dans la première partie du II-ème siècle et dans N III datées dans la seconde moitié du II-ème siècle et la première partie du siècle suivant[31].

L'exemplaire de Troesmis, découvert dans des conditions stratigraphiques claires, est daté par Andrei Opaiț, dans le dernier quart du II-ème siècle. Les pièces de Barboși ont la chronologie établie entre le II-ème et III-ème siècle, pour les exemplaires d'Olbia, Valentina Krapivina les dates largement entre le II-ème et IV-ème siècles[32].

www.mnir.ro

Dans les provinces du nord du Danube, le plateau en discution est daté par. Gh. Popilian, pour la Dacie Inférieure dans la seconde moitié du II-ème siecle et rarement dans la première partie du siècle suivant. À Micăsasa, une pièce identique du point de vue typologique, mais avec une glaçure plombiphère est datée au II-ème siècle[33].

Dans la première partie du II-ème est placé aussi un plateau glaçuré, découvert à Aquincum, et une moule de Brigetio[34].

À Durostorum, à une seule exception, toutes les pièces ont été découvertes fortuitement. Exception fait, le lanx no. 20, qui a été découvert dans la fosse no. 11 (G 11) et date d'après le contexte, dans la seconde moitié du II-ème siècle et dans la première partie du siècle suivant[35].

Ce repère chronologique est trop mince pour détérminer la chronologie de l'ensemble des pièces. En commençant, par le moment de l'apparition de ce type de vase, dans les ateliers d'origine gauloise, c'est-à-dire, la fin du I-èr siècle et la première partie du II-ème siècle, il faut corroborer les dates offertes par les pièces découvertes dans des conditions stratigraphiques sûres des sites voisines.

Les plateaux les plus anciens dans notre voisinage sont ceux d'Aquincum, de Brigetio et de Tropaeum Traiani, Drajna de Jos, datés dans la première partie du II-ème siècle. Les plus récents, ceux attribués aux artisans des centres des alentours de Nicopolis ad Istrum, au III-ème siècle et le commencement du siècle suivant. La majorité des autres découverts se situent dans la seconde moitié du II-ème siècle et la première partie du siècle suivant.

Il faut, en dernier lieu, préciser que les ateliers céramiques de Durostorum, contexte archéologique de provennance des vases en discution, ont fonctionnés dès le début du II-ème siècle et jusqu'au IV-ème siècle, à une date difficile à préciser. L'époque de leurs épanouissement se place dans la seconde moitié du II-ème siècle et la première partie du siècle suivant[36].

www.mnir.ro

1. Plateau Drag. 39, fragment de paroi et d'anse, pâte fine, de couleur blanchâtre, vernis crème. la bordure délimitée de l'anse par deux rainures; l'anse décorée par des feuilles de vigne et des grappes. Inv. no. 20659.

2. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de la paroi et de l'anse. La pâte et le vernis identiques à la pièce précédente. Entre la bordure et l'anse, un cordon de lignes obliques; l'anse est ornée avec des feuilles de vigne et des grappes. Inv. no. 20658.

3. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de l'anse; la pâte et le vernis identiques aux précédentes. Le décor est réalisé par des feuilles de vigne et des grappes. Inv. no. 20657.

4. Plateau Drag. 39, fragment de la bordure et de la paroi; la pâte et le vernis identiques aux précédentes. Sur la bordure, un ornement de volutes stylisées. Inv. no. 20643.

5. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de la bordure et de l'anse. La pâte et le vernis sont identiques aux précédentes. La bordure est encadrée par deux rainures et est décorée par une suite d'ornements en forme de la lettre D affrontés. L'anse a une bordure incisée qui encadre une suite d' ornement alvéolaires. Inv. no. 20645.

6. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de la paroi et de la bordure. La pâte et le vernis, identiques aux précédentes. Le décor est identique avec celui du plateau no. 5. Inv. no. 20644.

7. Plateau Drag. 39, petit fragment de la paroi et de la bordure. La pâte et le vernis sont identiques aux précédentes. Le même décor que celui du plateau no. 6; peut-être un fragment du même vase. Inv. no. 20646.

8. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de l'anse et de la bordure. La pâte et le vernis sont identiques aux precedéntes. La bordure est décorée par une suite de cartouches ayant un ornement stylisé, réalisé par six petits cercles. L'anse a une bordure realisée par une rainure. Inv. no. 20638.

9. Plateau Drag. 39, fragmentaire, une partie de la bordure est conservée. La pâte identique aux précédentes, le vernis de couleur rose blanchâtre. La bordure

www.mnir.ro

encadrée par deux rainures, a une succession de cartouches qui présente un décor stylisé, formé par six petits cercles et deux lignes. Inv. no. 20640.

10. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de l'anse et de la bordure, avec la même pâte comme les précédentes, le vernis de couleur brun clair. Sur la bordure et l' anse une suite de feuilles stylisées. Dans la partie supérieure de l'anse on a deux fois imprimé. La pièce est un rebut. Inv. no. 20636.

11. Plateau Drag. 39, petit fragment de la paroi et de la bordure. La pâte, le vernis et le décor identiques au no. 10. Inv. no. 20637.

12. Plateau Drag. 39, fragment de la paroi et dé la bordure. La pâte, le vernis et le décor sont identiques au no. 10. Inv. no. 20639.

13. Plateau Drag. 39, fragment de la bordure. Pâte fine, de couleur grise dans la cassure, et brique à l' extérieur, vernis rose blanchâtre. Le décor identique aux no. 10 - 12. Inv. no. 20642.

14. Plateau Drag. 39, fragment de la paroi et de la bordure. Argile de couleur blanchâtre, vernis crème. Le décor est formé par deux séries d'alvéoles, qui encadrent une rainure. Inv. no. 20674.

15. Plateau Drag. 39, fragment de l'anse et de la bordure. La pâte et le vernis sont identiques au précédent. Le décor est réalisé par deux rangés d'alvéoles. Inv. no. 20652.

16. Plateau Drag. 39, fragment qui conserve une partie de la base, de la paroi, de la bordure et de l'anse. L'argile de couleur rose blanchâtre, le vernis crème. La bordure est délimitée par deux rainures, l'anse a en marge un point circonscris et une bordure de rhombes. Inv. no. 20648.

17. Plateau Drag. 39, fragment de la paroi, de la bordure et de l'anse. L'argile est de couleur grise en casure, le vernis est crème. Le décor simple est réalisé par des bordures incisées. Inv. no. 20649.

18. Plateau Drag. 39, fragment de la paroi et de l'anse. la pâte est de couleur rose blanchâtre, le vernis crème. Le décor semblable aux exemplaire précédents est réalisé par de bordures incisées. Inv. no. 20663.

19. Plateau Drag. 39, fragment de la base et de la paroi. L'argile et le vernis sont identiques au précédent. le pied est annulaire, la paroi mince est oblique, une saillie à l'intérieur délimite la base de la paroi. Inv. no. 20665.

20. Plateau Drag. 39, fragment de la paroi et de la bordure. Argile fine, de couleur brique, le vernis mat est inaderant, brun. Sur la bordure un décor formé

www.mnir.ro

par une tête humaine et un taureau. Inv. no. 2996. Fose 11 (G11), cf. Mușețeanu, Elefterescu, 1988 - 1989, p. 97, nr. 41.

21. Plateau Drag. 39, fragment d'une partie de l'anse et du paroi oval. Argile fine, bine epurée, particules ferrugineuse en quantité, mica argenté. Très bien cuite, de couleur brique jaunâte, vernit mat et inadehrant, de couleur brun clair. Les marges ont étés retouchées, avec un outil en os ou en bois. L'anse a un décor vegetal stylisé, feuilles de vigne(?). Inv. no 20468.

22. Plateau Drag 39, fragment de l'anse argile fine, mica, particules calcareuse et ferrugineuse en cantité reduite. Couleur brique-jâunatre, vernis mat et neadherant de couleur rouge foncé.

Sur l'anse entre deux volutes une panthère, une rosette et une coquille. Sur l'autre côté de l'anse, deux cavités pour empoigne avec les doigts. Inv. no. 20459.

23. Plateau Drag. 39, fragment de l'anse. L'argile et le vernis similaires avec celles des pièces no. 21-22. Le décor est realisé en deux registres délimités par une nervure flanqué par une file de petits cercles et rosettes. Dans le registre supérieur trois chiens et un lièvre affrontés, des rosettes et une tête humaine stilisée. Inv. no. 20462.

24. Plateau Drag. 39 fragment de l'anse. Argile et vernis similaire avec les nos 21-23. Une nervure mediana sépare en deux le corp du vase de forme ovale. Le décor est réalisé en deux registres. Dans le registre supérieur un taureau, un sanglier (?) et une rosette, dans le registre inférieur un arbre, un décor géometrique en forme de quadrilatère, un rosette et dans un médallion deux personages afrontés et séparés par une autel ? Inv. no. 20467.

www.mnir.ro

1. C. Mușețeanu, D. Elefterescu, *Dacia*, N.S., 34, 1990, p. 235

2. A. Radnoti, BVB, 30, 1965, p. 188; L. Bonnemour, *Révur Arch. de l'Est et Centre-Est*, 21, 1970, 3-4, p. 483, fig. 1; G. Gaume, RAC, 7, 1968, p. 353, fig. 1

3. F. Oswald, T. D. Pryce, *An Introduction to the Study of Terra Sigillata*, Londra, 1920, p. 198; J. Dèchelette, *Les vases céramiques ornés de la Gaule Romaine*, II, Paris, 1904, p. 318, nr. 20, Pl. VII, 7

4. F. Oswald, T. D. Pryce, *op. cit.* (la note 3), p. 198 - 199.

5. Les pièces ont été découvertes par M. Dan Elefterescu et sont conservées dans les dépots du Musée de Călărași. Sur les planches, les pièces ont le même no. d'orde comme dans le catalogue.

6. G. Pârvu, Gh. Mocanu, C. Himbomschi, A. Greceanu, *Roci utile în România*, București, 1977, p. 10; Maria Comșa, dàns *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, I, Călărași, 1985, p.99 - 100.

7. P. Diaconu, *Cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare*, I, București, 1972, p. 85 - 89 et R. Harhoiu dans le même volume, p. 71 - 76; A. Micev, St. Anghelova, *Archäologische Ausgrabungen und Forschungen in der Geged "Kaleto" (Die Festung) beim Dorfe Nova Cerna, Regierungs bezirk Silistra während der Jahren 1967 - 1969*, Sofia, 1971, p. 38 - 40.

8. F. Oswald, T. D. Pryce, *op. cit.* (la note 3), Pl. LVII/2; Eva Bonis, *Folia Arch.*, 28, 1977, p. 114, Pl. 2,1.

9. F. Oswald, T. D. Pryce, *op. cit.* (la note 3), Pl. LVII/3, 5-6.

10. G. B. Rogers, *Poteries sigillées de la Gaule Centrale, I, Les motifs non figurés*, XXVIIIe suppl. à Gallia, Paris, 1974, p. 182, U179; U172.

11. *Ibidem*, p. 177 - 178, U1-U8; U11; U25; P128, J84; H. Ricken, Ch. Fischer, *Die Bilderschüsseln der Römischen Töpfer von Rheinzabern*, Bonn, 1963, P96 - P97.

12. C. Mușețeanu, Pontica, 26, 1993, p. 242, no. 12.

13. Gergana Kabakčieva, Sonya Sultova, P. Vladkova, *Keramicki țentrove na teritorije na Nicopolis ad Istrum, II - IV vek*, Sofia, 1988, p. 17, nr. 84

14. C. Mușețeanu, D. Elefterescu, dans *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 5-7, Călărași, 1988 - 1989, p. 97, fig. 4, 41

www.mnir.ro

15. G.B. Rogers, *op.cit.*, U 232 lyre, U 76 coquille, E 41-42; double cerc, C 170 rosette.

16. Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, le décor 45 = G.B. Rogers, op.cit., N3.

17. B. Sultov, *Actes du premièr congres international de Thracologie*, Sofia, 1969, p. 482; idem, *Ancient pottery centres in Moesia Inferior*, Sofia, 1976, p. 65.

18. A. Opaiț, Peuce, 8, 1984, p. 359, no 88, Pl. XVIII, 2.

19. B. Sutov, Arheologija, 4, 1962, 4, p. 30, fig. 2; G. Kabakcieva, op.cit., p. 14; Gh. Popilian, op.cit., p. 59; I. Mitrofan, Dacia, N.S., 34, p. 90, p. 138.

20. B. Sutov, *Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum, IInd-IVth century*, Sofia, 1985, p. 93 et la note 245; S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei*, Iași, 1981, p. 111, Pl. 21/6; Gh. Popilian, *op.cit.*, p. 61, la note 17; Gh. Ștefan, Dacia, 11-12, 1948, p.1 27; fig. 913; Gergana Kabakcieva, RCRF Acta XXVII/XXVIII, 1990, p. 68.

21.Al. Dimitrova, Archeologija, 4, 1961, p. 15; R. Florescu, *Capidava*, București, 1965, p. 10.

22. K. Póczy, *Acta Arch.Hung.*, 7, 1956, p. 97, Pl. III, 3; Gy. Parragi, Arch.Ért., 98, 1971, p. 78, Pl. 21, 3; 15, 4; 23, 4; E. Bónis, *op. cit.* (la note 8), p. 114, Pl. 2,1; 7,1 a-b; Ljiljana Bjelajac, *Terra sigillata u Gornjoj Meziye*, Belgrad, 1990, p. 198, Pl. 81 - 87

23. I. Mitrofan, *op. cit.*, p. 91 (la note 17), fig. 22; 31; 37, 1

24. Valentina Krapivina, Olbia, *Materialaja kultura*, I - IV, vv. n. e., Kiev, 1993, p. 113, fig. 52, 21; 53, 8,9, type 5

25 S. Fidanovski, *Rimska keramika Ulpijana*, Belgrad, 1990, Pl. 5, 20; Gh. Popilian, *op. cit.*, no. 288, (la note 17)

26. C. Mușețeanu, D. Elefterescu, *op.cit.*, p. 96, nos. 30-34.

27. Idem, p. 89.

28. Al. Barnea, I. Bogdan Cătăniciu, dans *Tropaeum Traiani*, București, 1979, p. 180, fig, 145 N II 2 (15).

29. B. Sultov, *op. cit*, p. 93. (la note 18)

30. G. Kabakcieva, *op. cit.*, p. 14, (la note 13)

31. Al. Barnea, I. Bogdan Cătăniciu, *op. cit.* (la note 24), p. 180, fig. 144 - 145, N II 2 (14); 2 (15); 2 (16); p. 183, fig. 150, N II 2 (5).

www.mnir.ro

32. A. Opaiț, *op. cit.*, 8, 1984, p. 359, (la note 16); S. Sanie, *op. cit.*, p. 111, (la note 18), Valentina Krapivina, op. cit, pag. 113. V.H. Bauman, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea, 1983, p. 158-160, nos 18-19, fig. 57, 8; et p. 97.

33. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 65, (la note 17); I. Mitrofan, *op. cit.*, p. 138, (la note 17).

34. L. Barkóczi, dans *Glasierte Keramik in Pannonien*, Székesfehérvár, 1992, p. 8 - 9; K. Póczy, *op. cit.*, p. 97, (la note 20); E. Bónis, *op. cit.*, p.138, (la note 8).

35. C. Mușețeanu, D. Elefterescu, *op. cit.* (la note 1), p. 97, no. 41, fig. 4, 41.

36. C. Mușețeanu, Dacia, N.S., 29, 1985, p. 150.

www.mnir.ro

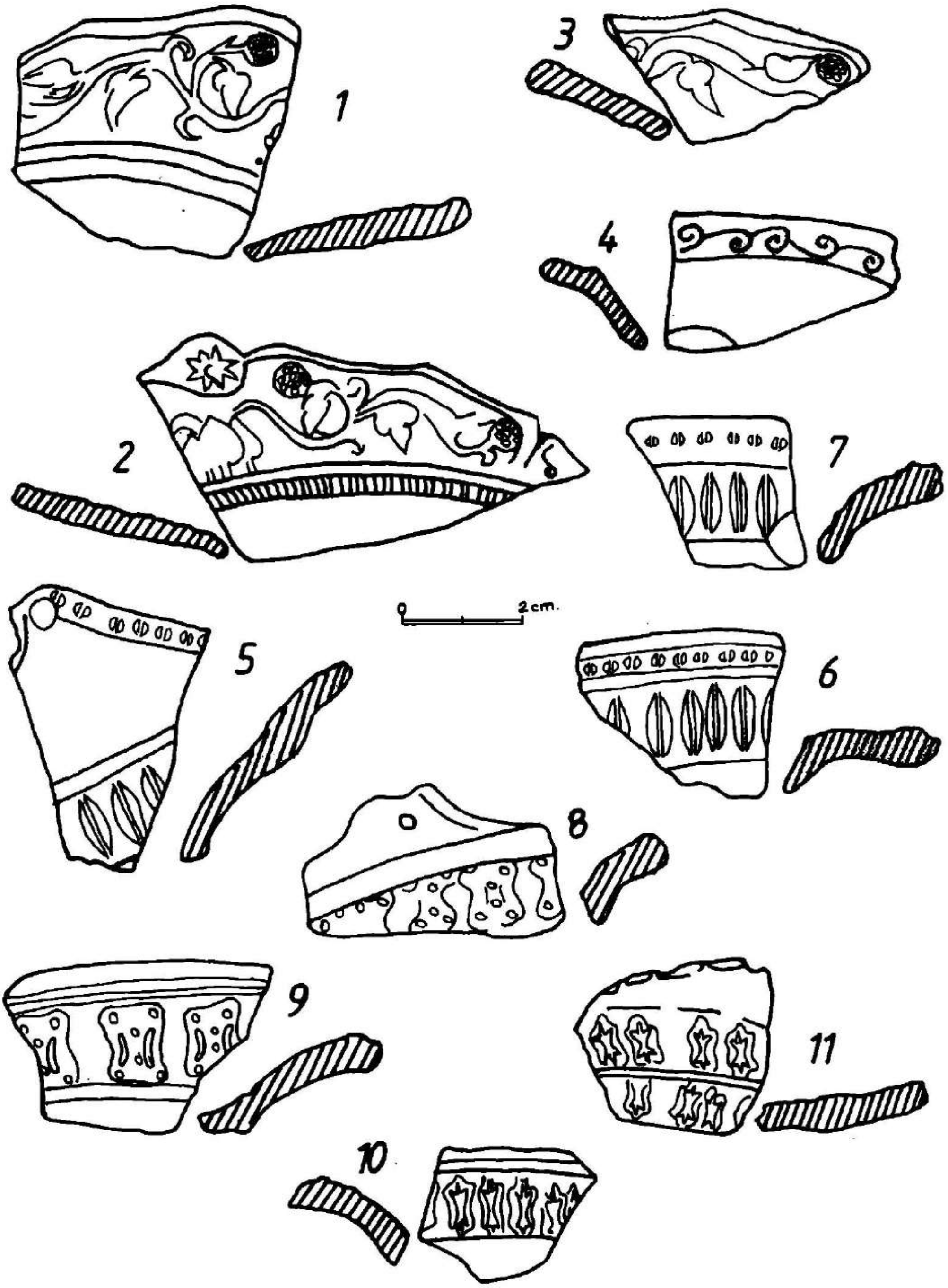

Pl. I. 1 - 11, Imitation locales des sigillés décorés de Durostorum.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI
* BIBLIOTECA *

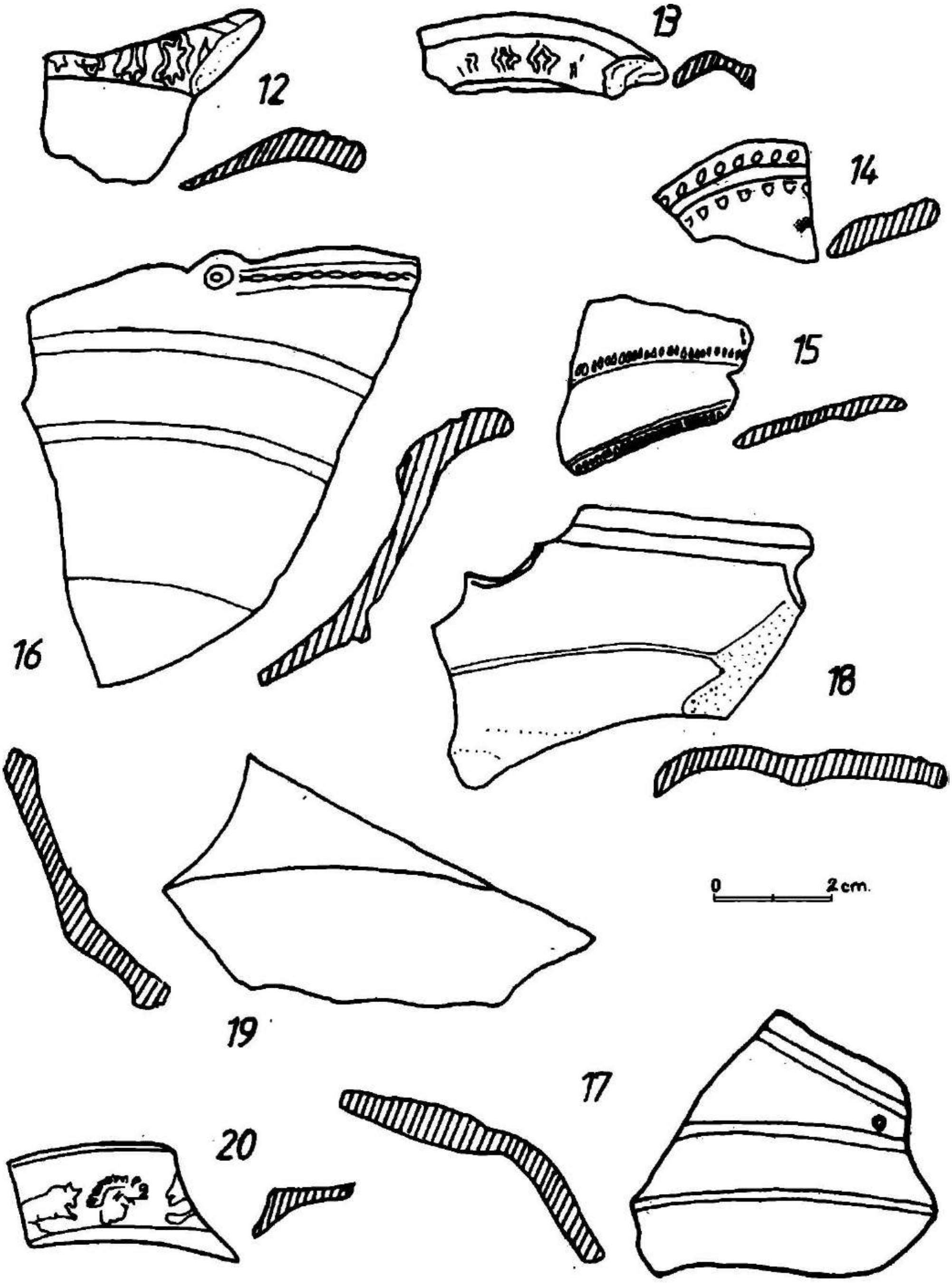

Pl. II. 12 - 20. Imitation locales des sigillés décorés de Durostorum.

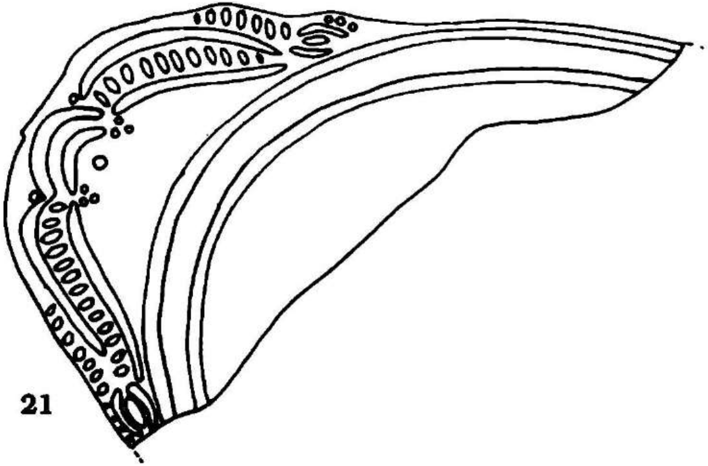

21

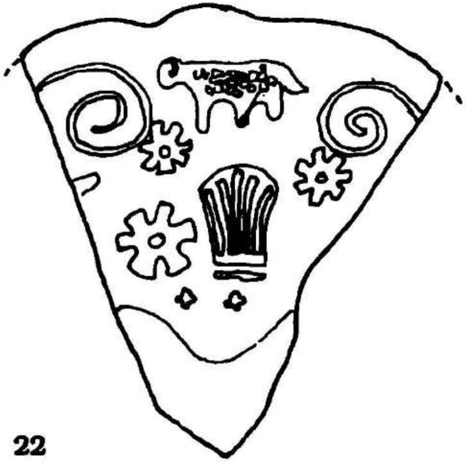

22

23

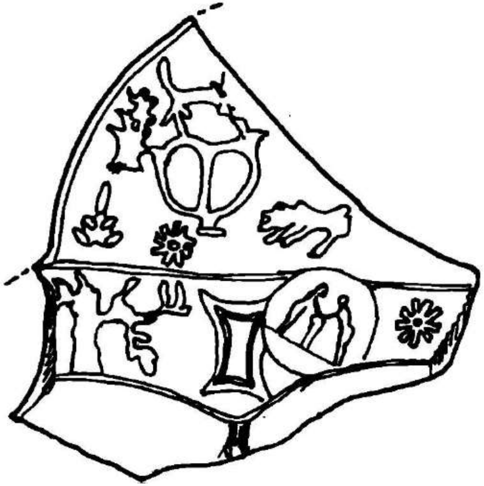

24

Pl. III. 21 - 24. Imitations locales des sigillés décorés de Durostorum.

www.mnir.ro

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I, nos 1 - 11. Imitations locales des sigillés décorés de Durostorum.

Pl. II, nos. 12 - 20. Imitations locales des sigillés décorés de Durostorum.

Pl. III, nos. 21 - 24. Imitations locales des sigillés décorés de Durostorum.

Sur les planches, les pièces ont le même no. d'ordre comme dans le catalogue.

www.mnir.ro

MICIA - PAGUS DACIAE

LUCIA ȚEPOSU-MARINESCU

Province romaine entre 106 - 271 la Dacie était, comme on l'affirme à juste titre, un bastion du monde romain au milieu du monde barbare. Les réalités historiques et archéologiques de la Dacie peuvent offrir des points de repère, des éléments de comparaison pour les autres provinces de l'empire romain au II - III siècles.

Si l'histoire des 11 villes de la Dacie (municipia et coloniae)[1] est mieux connue grâce aux fouilles archéologiques et à l'interprétation des indices fournis par les inscriptions, l'histoire des sites qui n'ont pas abouti à un tel développement et qui n'ont pas bénéficié de statut de ville est connue assez vaguement. C'est la raison pour laquelle en ce qui suit nous allons présenter un établissement épanoui autour d'un grand camp pour des troupes auxiliaires - MICIA - (autrefois le village Vețel, aujourd'hui Micia, département de Hunedoara) que les inscriptions mentionnent en tant que pagus. Micia et Aquae (Călan, dép. de Hunedoara)[2] sont les seuls sites romains de la Dacie qui ont eu statut de pagus. Etant donné qu'à Aquae on n'a pas entrepris des fouilles archéologiques systématiques, ce sont seulement les recherches faites à Micia, qui corroborées aux sources épigraphiques, peuvent aider à clarifier la signification que ce statut d'un site romain a eu dans le cas de la Dacie.

Les fouilles archéologiques se sont concentrées premièrement sur le camp, situé dans la praire de la rivière Mureș, qui avait la mission de défendre la province du côté de l'ouest et de surveiller la region aurifère du nord. Ce camp, avec une phase en terre et puis reconstruit en pierre, avec l'enceinte et les tours imposantes, selon ses dimensions de: 360 x 180 m (64. 800 m^2) est le second camp romain pour des troupes auxiliaires de la Dacie. C'est qu'ici ont stationné simultanément Ala I Hispanorum Campagonum, Cohors II Flavia Commagenorum et Numerus Maurorum Miciensium[3]. Le site romain situé sur la rive gauche du Mureș s'est développé d'abord dans le proximité du camp et, ensuite, s'est épanoui vers l'est, midi et nord. Les ruines sont répandues sur une surface de 25 ha, mais le site antique a eu une triste destinée car, ayant la chance de ne pas être superposé par

www.mnir.ro

d'autres établissements. Il a été toutefois détruit en grande partie par une centrale thérmique, construite il y a 25 ans.

Les fouilles archéogiques et les découvertes fortuites témoignent du fait que Micia a eu pendant deux siècles des aménagements divers, les édifices publiques ou privés, de culte ou laiques étant concentrés dans certaines zones. Ainsi, dans le voisinage du camp se trouvent l'amphithéatre, les bains et d'autres édifices publiques. Près de la rive du Mureş il y a avait des installations portuaires, car Micia était port et douane - statio portorii - (IDR, III/3, 102= CIL, III, 1351)

Au sud de l'établissement se trouvaient les temples, dont on a fouillé celui dédié à Jupiter Erapolitanus[4] et celui dédié par les maures aux dieux de leur patrie[5]. A l'est on a découvert 11 fours, donc ici il y avait le quartier des artisans[6].

L'amphiteatrum castrense, le troisième découvert en Dacie après ceux de Ulpia Traiana Sarmizegetusa et Porolissum, en forme d'ellipse, garde encore le mur en pierre avec ses quatre entrés qui séparait l'arène de tribunes construites en bois. Bati au temps de l'empereur Hadrien l'amphithéâtre avait une capacité d'environ 1000 spectateurs[7].

Les bains, mentionnées dans deux inscriptions (IDR, III/3, 45 et 46) comme appartenant à la cohorte II Flavia Commagenorum ont été refaites au temps de Septime Sévère et d'Alexandre Sévère parce qu'ils étaient vetustate dilapsas. Ils occupent une surface d'un hectare et dépassent par leurs dimensions des édifices pareils situés près d'autres camps de la Dacie[8]. Sans dbute, les thermes ont-elles été utilisées non seulement par les soldats, mais ausi par la population civile. Deux ensembles architectoniques, situés sur l'aile du sud et de l'ouest d'un complexe quadrangulaire, dénomés conventionnellement Thermes I et Thermes II, avec une planimétrie semblable, mais une orientation différente, avaient toutes les chambres spécifiques pour de telles constructions, en commençant par le vestiaire et continuant avec les chambres pour le bain froid et, puis, pour le bain chaud. Le développement démographique de l'établissement a imposé d'ajouter aux constructions initiales d'autres salles dont la fonctionnalité est plus difficile à préciser et qui, groupées autour d'une cour intérieure ont été probablement utilisées pour des massages, exercises physiques ou pour se récréer. Du coté nordique du complexe thermal il y avait une autre série de chambres et à l'est d'autres pièces liées éventuellement avec la palestre. Construites, probablement à l'époque d'Hadrien, les thermes de Micia ont été amplifiées au temps de Septime

www.mnir.ro

Sévère et ont subi de nouveaux aménagements et modifications sous Alexandre Sévère[9]

L'épanouissement de Micia est illustré également par le portique de l'entrée du Therme II, par les magasins attachés à la muraille périmètrale sudique des thermes; par un grand édifice situé à 35 m est de l'amphitéâtre, dont la recherche archéologique n'est pas terminé, ou les maisons avec des murs en pierre et hypocauste[10]

Une grande nécropole est située à l'est de l'établissement. Probablement, au premières décennies du II-éme siècle les habitants de Micia faisaient venir des monuments funéraires de Ulpia Traiana Sarmizegetuza et d'Apulum, alors que vers la moitié du même siècle et pendant le siècle suivant, Micia a dû avoir son propre atelier sur place, utilisant la pierre locale - andésite ou grès -. D'ailleurs une inscription avec la dédicace "Victoriae Augustae et Genio collegi" y est mise par Marcus Coccelus Lucius lapidarius (IDR, III/3, 141= CIL, III, 1365). Les oeuvres d'art de Micia ont un caractère éclectique. Ce trait résulte de l'interférence entre des courants opposés. En effet, le "baroque" specifique des monuments d'Apulum y rejoignait le "classicisme" typique de la capitale. D'autre part, les lapicides de Micia sont en droit de revendi quau la paternité d'une variante de stèle iconique et, peut être aussi, d'une variante de pilastre funéraire. Il s'agit de la stèle avec attique et les bustes des défunts en médaillon placé sous une lunette en forme de fer à cheval, ou d'un autel en forme d'édicule qui est surmonté d'une pyramide tronquée avec laquelle il fait corps commun[11].

Après avoir passé en revue les arguments fournis par l'archéologie concernant le développement quasi urbain de Micia il suit une brève analyse des inscriptions trouvées ici, sans confondre pour autant le développement de l'établissement avec son statut juridique.

Des environ 150 inscriptions decouvertes à Micia deux la mentionnent en tant que pagus: une dédicace "Genio Pagi Miciae", misé par Titus Aurelius Primanus magister pagi (IDR, III/3, 69 = CIL, III, 1405) et d'autre dédiée à Jupiter Optimus Maximus de veterani et cives Romani per Caius Antonius Crispinus magister pagi Miciensis (IDR, III/3, 80). Ce personnages est connu aussi d'une inscription de Micia (IDR, III/3, 54 = CIL, III, 1375) mise pour la santé de Septime Sévère et de ses fils, dans les années 198 - 211, quand le personnage indiquait sa qualité de veteranus ex decurione alae Pannoniorum donc il n'était pas encore

www.mnir.ro

magister pagi. Probablement que sous Septime Sévèere, considéré le second fondateur de la Dacie après Trajan, Micia était pagus, statut que le site a maintenu jusqu'à l'abandon de la Dacie sous Aurelien.

Quant à la manière dont Micia a été administrée il faut mentionner qu'il y a encore trois autres inscriptions votives mises par veterani et cives Romani Micienses ou par les Micienses par l'intermédiaire de deux magistri, sans préciser que se sont magistri pagi (IDR, III/3, 81; 82; 94)

L'épanouissement de Micia a déterminé un chercheur à se poser la question si la localité, en dépit du fait que l'épigraphe qui l'atteste ne soit pas encore découverte, n'avait pas reçu le titre de municipium[12]. Tout comme Vittinghof (13) nous pensons que Micia n'a jamais été municipe, chose curieuse si on la compare à Porolissum et Tibiscum, sites développés eux aussi autour d'un camp pour des troupes auxiliaires. Les raisons pour lesquelles Micia est restée pagus sont tout à fait hypothétiques. On pourrait se rapporter au fait qu'après le règne de Septime Sévère le titre de municipium a été accordé rarement, que le site s'est développé dans un espace étranglé entre la rivière du Mureș et les collines, ou qu'il était situé entre les plus importantes villes de la Dacie, Apulum et Ulpia Traiana Sarmizegetusa qui y polarisaient la vie urbaine, Micia étant handicapée et maintenue dans un état d'infériorité du point de vue de son statut juridique.

L'histoire de Micia n'a pas échappée à l'intérêt des chercheurs roumains. Macrea considérait que "pagus Miciensis était constitué vers la fin du règne de Septime Sévère, quand probablement l'établissement civil, dépassant le stade de canabae, est sorti del'autorité du commandant du camp et a reçu une organisation quasi municipale"[14].

Tudor qualifie Micia de "grand bourg" ou de type quasi urbain qui "n'a pas pu aspirer au statut de ville avec organisation municipale autonome à cause de son inclusion dans le grand territoire de Sarmizegetusa"[15].

Russu considérait que "Micia était une localité civile qui paraît tenir du territorium rural étendu de Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa, n'ayant pas une organisation municipale propre"[16] et il traduit la dedicace Genio pagi (IDR, III/3, 69) "Au Génie du village".

Plus récemment y Bogdan Cătăniciu croit qu'à Micia il y a avait deux unités distinctes: Micia administrée par deux magistrats et pagus Micia avec un seul magistrat, en concluant que "dans un pareil contexte le terme pagus revête

www.mnir.ro

l'acception sociale qui s'appliquait à une communauté privilégiée, à savoir celle de l'habitat civil du camp"[17].

D. Benea considère qu'à Micia il y a un vicus militaire (Kastellvicus) et un vicus civil qui s'unissent et deviennent pagus [18]

L'hypothèse qu'à Micia il y avait deux unités distinctes est tentant. On tient compte du fait que l'inscription attestant un magister pagi (IDR, III/3, 69) a été trouvée à environ 1,5 km sud du camp et que les inscriptions parlent d' un et de deux magistri. Mais, il faut tenir compte du fait que l'inscription en question a été trouvée dans la zone ou on a découvert les temples de Jupiter Erapolitanus et de Dieux des maures et que, par conséquent ici pourrait être une "zone sacrée". En même temps on n'a pas la garantie que la pierre, trouvée dans cet endroit par le paysan qui labourait sa terre, n'avait pas "migrée". Puis, les veterani et cives Romani de Micia font des dédicaces par l'intermediaire d'un magister, comme par l'intermédiaire de deux magistri[19]. Les fouilles archéologiques, au moins dans le stade actuel de la recherche, n'ont conduit non plus à distinguer deux habitats à Micia.

Le camp de Micia, avec une position stratégique idéale a favorisé l'épanouissement de l'habitat civil qui est devenu prospère après les guerres marcomanes. Comme dans d'autres provinces de l'empire romain sous le statut de pagus accordé à l'habitat civile il s'agit d'une circonscription, voir d'un district territorial[20]. C'est la cas de pagus Miciènsis qui faisait partie du territoire de la Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ayant en même temps une certaine autonomie[21].

www.mnir.ro

1. Voir D. Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 116 - 149; les volumes *Inscripțiile Daciei romane* (IDR), I, București 1975; II, București 1977; III/1, București 1977; III/2, București 1980; III/3, București 1984; III/4, București 1988; H. Daicoviciu, *Apulum*, XIII, 1975, p. 89 - 94; R. Florescu, *Sargetia*, XVIII - XIX, 1984 - 1985, p. 149 - 167; H. Daicoviciu, D. Alicu, *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, București, Editura Sport - Turism, 1984; N. Gudea, *Porolissum*, București, Editura Sport - Turism, 1986; M. Moga, *De la Apulum la Alba Iulia - fortificațiile orașului*, București, Editura Sport - Turism, 1987, p. 54 - 75; R. Etienne, I. Piso, A. Diaconescu, *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions Paris*, 1990, p. 91 - 113.

2. IDR, III/3, p. 20.

3. C. Daicoviciu, *ACMIT*, III, 1930 - 1931, p. 1 - 43; Oct. Floca, L. Marghitan, *Sargetia*, VII, 1970, p. 434 - 457; L. Petculescu et colab., *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 111 - 114; Idem, *Cercetări arheologice*, IV, 1981, p. 70 - 75; Idem, *Cercetări arheologice*, V, 1982, p. 73 - 76; L. Petculescu, *Cercetări arhelogice*, VI, 1983, p. 45 - 50; idem, *Cercetări arheologice*, VII, 1984, p. 117 - 119; L. Petculescu et colab., *Cercetări arheologice*, VIII, 1986, p. 59 - 62; L. Petculescu, *Muzeul Național*, V, 1981, p. 109 - 114; Const. C. Petolescu, *Studien zu den Militärgrenzen Roms, II, Vorträge des 10. Internationalen Limeskongresses in der Germania Inferior*, Köln - Bonn, 1977, p. 393 - 398. Voir aussi E. Doruțiu, s. v. *Micia*, EAA, IV; Oct. Floca, *Hommages à Marcel Renard*, *Coll. Latomus* 103, Bruxelles 1969, p. 224 - 232; L. Marinescu, s.v. *Micia*, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Priceton University Press, 1976.

4. Oct. Floca, *Materiale*, I, 1953, p. 773 - 784.

5. C. Daicoviciu, *Sargetia*, II, 1941, p. 117 - 125.

6. Oct. Floca, St. Ferenczi, L. Marchitan, Micia. *Grupul de cuptoare de ars ceramica*, Deva 1970; L. Marchitan, *Apulum*, IX, 1971, p. 531 - 535.

7. Oct. Floca, V. Vasiliev, *Sargetia*, V, 1968, p. 121 - 152.

8. Voir N. Gudea, *Jahresberichte aus August und Kaiseraugst*, 3, 1983, p. 101 - 117.

www.mnir.ro

9. L. Marinescu colab., *Cercetări arheologice*, I, 1975, p. 217 - 230; Idem, *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 105 - 110; Idem, *Cercetări arheologice*, VII, 1984, p. 121 - 127; Idem, *Cercetări arheologice*, VIII, 1986, p. 53 - 58.

10. Voir L. Ţeposu - Marinescu, *Sargetia*, XVIII - XIX, 1984 - 1985, p. 125 - 129; C. Muşeţeanu, *Cercetări arheologice*, VIII, 1986, p. 63 - 65; L. Marghitan, *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 579 - 594

11. Oct. Floca, *Dacia*, VI - VIII, 1937 - 1940, p. 337 - 344; Idem, *Acta MN*, V, 1968, p. 111 - 124; Oct. Floca, W. Wolski, *BMI*, XLII, 1973, 3, p. 3 - 52; L. Ţeposu - Marinescu, *Sargetia*, XIV, 1979, p. 155 - 163; idem, *Funerary monuments from Dacia Superior and Dacia* Porolissensis, *BAR*, International Series 128, 1982.

12. L. Marghitan, op. cit., (nota 10), 1970, 4, p. 579 - 594.

13. *ANRW*, II, 6, p. 34.

14. M. Macrea, op. cit, (nota 1), p. 145.

15. D. Tudor, op. cit., (nota 1), p. 124.

16. IDR, III/3, p. 55.

17. Ephemeris Napocensis, III, 1993, p. 223; C. Crăciun, *Sesion annuele des raports sur les fouilles archéologiques*, Piteşti, 1988, croit elle aussi qu'à Micia il y a deux établissements.

18. D. Benea, *Tibiscum*, Editura Museion, Bucureşti (sous presse).

19. I. Piso, *Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik*, 6, 1991, p. 152, note 98 "der bedeutende pagus Miciensis (IDR, III/3, 80; CIL III 1405 = IDR III 3, 69) dessen veterani et cives Romani von zwei magistri geleitet waren".

20. Voir pour l'acception du mot pagus E. Kornemann, *RE* XVIII, 2, c. 2318; W. Seston, *MEFRA*, XLV, 1928, p. 150 - 183; E. Swoboda, *Carnuntum*, Graz - Köln 1964, p. 119; F. F. Abott, A. Chester Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, New York 1968, p. 14 sq; U. Laffi, *Adtributo e contributo. Problemi del sisteme politico - amministrativo dello stato romano*, Pisa 1969, p. 89 sq; idem, *Atheneum*, LII, fasc. III - IV, 1974, p. 336 - 339; G. CH. Picard, *Karthago*, XV, 1969, p. 3 - 12; J. Gascou, *La politique municipale de l'empire romain en Afrique proconsulaire de Trajan à Septime Sévère*, Rome 1972, p. 214, note 3 et p. 215; idem, *ANRW*, II, 10.2, P. 201 - 202 et 207; M. Benabou, *La résistence africaine à la romanisation*, Paris 1976, p. 411 sq; J. P. Ray - Coquais, *Africa Romana*, 1989, 6/1,

www.mnir.ro

p. 735 et voir pour l'acception du mot paganus J. F. Gilliam, *Roman Army Papers*, Amsterdam 1966, p. 65 - 68.

*Communication presentée au XIV-éme Congrés International d'Archéologie Classique, Tarragona, septembre 1993.

www.mnir.ro

CELE DOUĂ TIBISCUM ȘI GRANIȚA DE VEST A DACIEI ROMANE

RADU FLORESCU

Claudiu Ptolemeu, geograful alexandrin din vremea dinastiei Antoninilor, pomenește în rândul celor mai însemnate orașe din Dacia, două localități cu același nume Tibiscon, situate amândouă în sud-vestul provinciei dar cu coordonate categoric diferite: primul menționat imediat înainte de Sarmizegethousa Basieion, la 45°15' latitudine și 48°30' longitudine, al doilea precedând Dierna la 44°50' latitudine și 46°40' longitudine[1]. Critica de text, precum și critica istorică au fost de acord să considere această dublă menționare a aceluiași toponim drept o confuzie și anume fie datorită unei interpolări mai târzii, care a introdus a doua oară aceeași localitate, dar cu coordonatele corectate (!?), fie datorită unei coruptele generată de o ștersătură întregită greșit de un copist. În primul caz am avea deci de a face cu una și aceeași localitate, menționată eronat de două ori; în al doilea caz ar fi vorba efectiv de două localități una dintre ele însă pierzându-și toponimul propriu[2].

Fără a avea posibilitatea reluării criticii de text, trebuie semnalat totuși că editorii - chiar aceia care admit confuzia dintre cele două localități - nu semnalează alterări sau neregularități în aspectul grafic al celor două toponime. Așadar ambele explicații apar ca inventate "pro causa" și nejustificate prin starea și particularitățile textului. Ar părea, deci, că geograful alexandrin vorbește de două localități distincte purtând același nume - Tibiscum - așadar că este mai probabil să fi existat efectiv două localități omonime.

Ipoteza este încă coroborată de apariția în Tabula Peutingeriana - deci pe un document cartografic - a două Tivisco clar distincte ca poziție[3].

Critica internă de ansamblu a ambelor izvoare întărește această interpretare. În adevăr, în enumerarea principalelor orașe din Dacia, Ptolemeu procedează pe grade de latitudine de la nord la sud. În cadrul fiecărei zone de un grad latitudine ia grupurile de orașe de pe fiecare grad de longitudine de la vest la est și le enumeră din nou de la nord la sud.

www.mnir.ro

Considerată pe aceste criterii, lista dezvăluie cu ușurință erorile de transcriere, care nu se înseriează cu celelalte valori. In cazurile localizărilor cunoscute - cum este de exemplu Sarmizegethousa Basilike - raporturile neomoloage între localitatea greșit situată și cele amplasate corect confirmă inadvertența.

Cele două "Tibiscum", însă, se înscriu corect în seriile valorice, așa încât critica internă a textului antic confirmă existența ambelor localități omonime. In această perspectivă, dacă putem accepta localizarea unui Tibiscum la Jupa, pe cel de al doilea, coordonatele lui Ptolemeu ne obligă să-l situăm către sud-vestul Banatului. După cum se știe, coordonatele stabilite de Ptolemeu sunt afectate de o eroare generală de calcul. Această eroare este variabilă, nu constantă. Considerarea în ansamblu a variațiilor erorii ne arată că acestea prezintă zonal tendințe constante. Pentru zona care ne interesează tendința erorii este să crească in jur de -1^{0} în longitudine și de -10' în latitudine, în cadrul fâșiei de 44^{0} latitudine și să crească cu aproximativ +19' în longitudine și cu -10' în latitudine în fâșia de 45^{0} latitudine.

Dacă ținem acum seama că însuși toponimul Tibiscum ne obligă să situăm localitatea tot pe malul râului Tibiscus ca și pe aceea localizată la Jupa, în acest caz ne rămâne ca zonă probabilă de amplasare cursul inferior al acestei ape, de la Jasa Tonic și până la vărsare.

Întreg raționamentul de mai sus pleacă de la acceptarea ca atare a informației din Ptolemeu după care, hotarul de vest al Daciei - sau cel puțin segmentul de vest al acestuia - era constituit de cursul inferior al râului Tibiscos. Această aserțiune formală a geografului alexandrin a fost corectată de comentatorii și editorii moderni care au considerat că, de fapt, în loc de Timiș (Tibiscos) trebuie citit Tisa (Pathissos)[4]. Dacă, însă, ținem seama de două date obiective - prima, faptul că in antichitate, ca și în evul mediu, zona dintre Timiș și Tisa era mlăștinoasă și nelocuită, ea fiind drenată și asanată abia in sec. XVIII, a doua - faptul că Ptolemeu vorbește de granițele politico-administrative ale Daciei romane, nu de cele etno-culturale ale Daciei regale[5] - afirmația lui Ptolemeu nu mai are nevoie de nici o corectură. Așadar, localizarea cotului de după vărsarea Timișului în Dunăre la L $47^{0}20'$ și l $44^{0}45'$, acuză o constantă a erorii de longitudine cu -1^{0} față de coordonatele reale și de -5' în latitudine, ceea ce

www.mnir.ro

confirmă eventuala situare a orașului Tibiscum (II) în zona propusă, întrucât L $46^{o}40' - 1^{o} = 45^{o}40'$.

Detalii și precizări noi în același sens oferă analiza critică de ansamblu a Tabulei Peutingeriana. Acest document cartografic, apare ca mai puțin precis decât hărțile de care au dispus Ptolemeu și izvoarele sale, datorită atât lipsei coordonatelor, cât și proiecției mult deformate a formei continentelor, mărilor, reliefului și apelor. In schimb, notarea intinerariilor măsurate în mile (mii de pași) oferă repere cantitative, lipsind din prima serie de izvoare și care asigură posibilități concludente de comparație.

In general, Tabula notează detaliile caracteristice ale intinerariilor: bi- și trifurcații, capete de drum, porturi, distanțe, etape, prin convenții de desen și scris caracteristice. Astfel drumurile sunt indicate prin trasee lineare, etapele sunt notate prin scurte frângeri, precum și prin înscrierea toponimului corespunzător însoțit de distanță pe segmentul dintre două frângeri și anume la dreapta frângerii denumite. Răscrucile sunt marcate prin intersectarea mai multor trasee lineare și vignetă de oraș (două turnuri cu poartă între ele), cu toponimul scris deasupra (pe segmentul succesiv spre dreapta este, de regulă, scrisă numai distanța). In sfârșit capetele de drum sunt marcate prin întreruperea traseului și vigneta de oraș suprapusă de toponim neînsoțit de distanță. La aceste convenții generale apar o serie de corective. Asfel, deși Sarmizegetusa este marcat drept capăt de drum, între acesta și Aquae, de unde începe drumul spre Apulum, Potaissa, Prolissum, este înscrisă distanța, semnalând legătura existentă.

In alte cazuri, este semnificativă marcarea, prin frângerea traseului, a etapei fără toponim dar cu distanța înscrisă, pentru a nota o simplă "mansio" fără așezare în jur.

Din întreagă această analiză se degajă un sistem de convenții destul de riguros, respectat cu precizie pe întreaga hartă. Or dacă acceptăm această premisă, apare clară prezența pe hartă a două Tibiscum distincte. Primul se situează pe traseul Dierna, Ad Mediam, Praetorium, Ad Pannonios, Gaganae, Masclianis, Tibiscum, Ponte Augusti, Sarmizegetusa și însumează de la Dierna la Tibiscum 57 mile romane adică circa 84 km. Această distanță corespunde aproximativ cu distanța Orșova (Dierna) - Jupa (Tibiscum), ceea ce confirmă localizarea.

www.mnir.ro

Cel de al doilea Tibiscum se situează pe traseul Lederata, Apus fluinen, Arcidava, Berzovia, Centum Putaei, Caput Bovis, Tibiscum, terminându-se cu acesta și insumând de la Apus fluinen - dacă localizăm acest toponim la vărsarea Carașului - în linie dreaptă până la Bârzava și de aici la râul Timiș, iar apoi pe Timiș în sus până la Jupa, aproape 150 km, ceea ce dă o "eroare" (?!) de măsurătoare inacceptabilă.

Dacă acceptăm ca ipoteză de lucru, că Tibiscum acesta trebuie să se situeze în rază de cel mult 90 km în raport de Lederata (Banatska Palanka) și pe malul Timișului, nu ne rămâne decât tot zona de vest și cursul inferior al Timișului, acest Tibiscum în discuție situându-se, mai probabil, chiar pe granița provinciei, ca și Porolissum.

Dacă ținem seama de aceste date și situăm Lederata la Sapaja respectiv la Banatska Palanka unde sunt atestate <u>castra stativa</u> - traseul spre vest trebuia să intretaie Carașul (Apus fluinen) să treacă prin Vrsac, unde sunt situate cele mai vestice <u>castra stativa</u> din câmpia bănățeană, să urce apoi spre NV ca să intâlnească albia Bârzavei unde ar trebui să fie localizată Berzovia, iar apoi să intâlnească, mai de grabă, coborând spre VSV, Timișul - Tibiscon - poate chiar la confluența Bârzavei cu Timișul.

Fără indoială, intreagă această reconstituire rămâne ipotetică, până ce noi cercetări de topografie arheologică nu vor aduce alte descoperiri de natură să o confirme, să o infirme sau să o modifice. Oricum, este, din multe puncte de vedere, mai plauzibilă decât vechea propunere de traseu, care nu oferea nici localizări plauzibile, nici corespondențe de distanțe și nici o explicație acceptabilă pentru prezența celor două Tibiscum.

De remarcat că această localizare probabilă menține Tibiscum II pe meridianul de 54°40' conform datelor lui Ptolemeu cu eroarea zonală compensată, dar prezintă o abatere mare - circa 25' de la latitudinea lui Ptolemeu, corectată cu eroarea zonală.

www.mnir.ro

1. *Îndreptar geografic*, III, 8, 4, rândurile 31 și 38.

2. Cf. Pârvan, *Getica*, p. 262 - 265, precum și D. Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, p. 47 - 50.

3. *T. P.* VII, 4, r. 2; *T. P.* VII, 4, r. 7.

4. *Îndreptar geografic*, III, 8, 1, cf. *I. P. I. R.*, vol. I, p. 541, n.39.

5. Cf. III, 8, 1 cu III, 10, 7 - 9.

www.mnir.ro

RESUMÉ

L'auteur propose d'admettre l'existence, à l'antiquité, des deux villes rommées Tibiscum, la premiere situé à l'actuelle Jupa, l'autre sur le cours inferieur (antique) de la rioure de Tibiscus (Timiș), dans une rayon de 90 km de Laederata.

La nouvelle hypothèse est basée sur la comparasion des deux sources écrites principales - Calaude Ptolemée et Tabula Peutinguiana et sur la interieure de l'ensamble des données transmises par les textes suscitées.

www.mnir.ro

ELEMENTE DE ANALIZĂ DEMOGRAFICĂ COMPARATĂ IN NECROPOLELE MEDIEVALE DIN CÂMPIA ROMÂNĂ DIN SECOLELE XVI - XVIII

II. POPULAȚIA RURALĂ

(Omagiu adus regretaților antropologi români Dr. Suzana Grincescu Pop și Dr. Dardu Nicolaescu Plopșor)

LAURENȚIA GEORGESCU

Contribuțiile teoretice și metodologice din ultimii cincizeci de ani au adus progrese remarcabile în toate domeniile demografiei în majoritatea etapelor cercetării, până la analiza demografică și teoriile despre populație.

Teoria populației stabile a fost dezvoltată și îmbogățită cu modele de populație cvasistabilă și parțial stabilă, cu familii de populație stabilă.

O orientare importantă a modelelor demoeconomice, a prins o mare dezvoltare datorită contribuțiilor disciplinare care au în vizor studiul populațiilor ca: sociologia, psihologia, biologia, economia, istoria, antropologia, geografia etc.

Cercetarea demografică este în primul rând o cercetare multidisciplinară în care în "mélange" intră cercetarea cauzală cu cea comportamentală pe populații, zone, secole. Anumite date statistice trebuie analizate cu grijă, pentru a face corect raportul dintre calitate și cantitate pentru eliminarea erorilor.

Studiul structurii pe vârste a populației este foarte utilizat în comparațiile dintre indicii bruți de mortalitate care țin seama de structura pe vârste. De multe ori, se calculează viața medie într-o populație, făcând media vârstelor decedaților într-o anumită perioadă (metoda deceselor). Dar, noi trebuie să ținem seama că repartizarea deceselor (înhumaților) pe vârste depinde de longevitatea mai mică sau mai mare a populațiilor studiate, dar și de ponderea decedaților la diferite vârste sau de structura pe vârste a populației.

O astfel de metodă este corectă numai pentru populația staționară, dar nu în toate cazurile.

În altă ordine de idei, nu trebuie neglijat efectul posibil al migrației, pentru că emigrarea din arealul așezării (ținut) ca și imigrarea, sunt modalități de ieșire-intrare a indivizilor (sau a grupurilor) dintr-o populație. Oamenii se nasc și intră

www.mnir.ro

într-o populaţie (într-un grup uman ce vieţuieşte sau ce va vieţui mult timp pe un teritoriu anumit) şi care la un moment dat ies din această populaţie prin deces.

Durata vieţii între naştere şi decesul unei persoane diferă de la o persoană la alta. Acest mecanism de reînnoire a populaţiei este în atenţia demografiei istorice în anumite limite.

Se acordă o deosebită atenţie vieţii medii, ţinând seama de eroarea determinată pe baza particularităţilor structurii pe vârste a populaţiei studiate datorită conservării inegale a scheletelor umane (determinantul de încadrare a vârstei probabile a decesului subiecţilor trebuie corect folosit şi de la caz la caz făcându-se anumite adaptări şi exceptări).

Metodele analizei demografice nu interesează, doar cercetarea demografică în sens restrâns. Nu vom elimina faptul că legătura dintre fenomenele demografiei şi starea de fapt a populaţiei au la bază studiul legăturilor dintre naşteri, decese şi numărul real sau probabil (cu corecţia aplicată) a indivizilor care alcătuiesc o populaţie.

Repartizarea înhumaţilor pe vârste are tangenţă cu longevitatea mai mare sau mai mică a populaţiei, dar şi de probabilitatea posibilităţii de deces la diferite vârste a subiecţilor studiaţi, de structura pe vârste a populaţiei "staţionare".

Noi uzăm frecvent de această metodă, dar pentru a elimina diferitele erori, trebuie să menţionăm că ne-am referit la populaţia înhumată şi nu la cea care în acelaşi timp continuă să vieţuiască în aşezare şi care-şi înmormânta decedaţii în necropolele pe care noi le studiem.

O altă problemă extrem de sensibilă de care trebuie să ţinem seama este vârsta limită a fertilităţii, care pentru perioadele vechi istorice este mult coborâtă.

În ceea ce priveşte mortalitatea infantilă sau supramortalitatea infantilă, aici se conjugă de la prejudecăţile sau particularităţile culturale ale populaţiei până la deprinderile greşite de igienă din partea mamei, sau apariţiei întâmplătoare, uneori izolate a unor factori epidemici sau, de ce nu economici fortuiţi asupra populaţiei studiate.

Dacă materialul pe care îl avem în studiul următor ne va susţine, vom încerca să aprofundăm fenomenele demografice pe generaţii, adăugând coeficienţii de eroare posibilă noţiunilor de supravieţuitor şi de probabilitate retro şi perspectivă. Vom uza atunci de experienţa lui Alfred Sauvy şi G. Calat de la Collége de France şi INED ca şi a lui Al. Pescaru, V. Trebici, St. Pascu etc.

www.mnir.ro

Rezultatele cercetării demografice românești se încadrează în tabloul lumii medievale pentru perioada pe care o abordăm în studiul de față. Obiectul demografiei este omul "privit în strânsă independeță cu mediul înconjurător, putându-ne da seama în orice moment de structura și dinamica colectivității din care face parte, de tendința fenomenelor demografice care duc la transformări în structura populației. Dar, fenomenele demografice trebuie privite în strânsă legătură cu starea economico-socială.

Distribuirea pe grupe de vârste a populației studiate, ne redă mai amănunțit structura unei populații a unui grup uman, dacă înhumații sunt în majoritate elemente tinere și adulte, sau cât la sută elemente îmbătrânite putând lucra în retro, populația care a reușit să viețuiască în condițiile socio-economice?

Pentru a analiza mai bine anumite fenomene, calculăm diverși indici pentru populații mai reduse decât cele care trăiesc astăzi pe teritoriile supuse analizei paleodemografice. Calculăm indicii separat pentru fiecare sex și pentru grupa de vârstă care a polarizat subiecții. În teoria statisticii, termenul de indice este bine precizat și semnificația sa pentru termenul de raport este impusă de lipsa unui termen corespunzător (expresiei engleze "taux" îi corespunde cea germană "Ziffer" tradusă în literatura demografică prin "indice"). În situația când un antropolog a folosit la expunerea datelor procente, dat fiind că materialul respectiv a fost bine lucrat și prelucrat (cum este cazul necropolei Măicănești-Străulești lucrat de antropologul Ioana Popovici și arheologul Dr. Panait I. Panait), atunci comparațiile vor fi făcute în același sistem.

In lucrarea de față am luat ca bază de studiu necropola de la Vitan-Bârzești[1] ce aparține secolului al XVI-lea. Vatra acestui sat este atestată documentar printr-un act de întărire emis de Alexandru al II-lea Mircea[2]. Acest sat face parte din cele aproximativ patruzeci de așezări a căror populație roia în jurul așezării voievodale a Bucureștiului.

Așezarea și necropola se afla pe malul drept al Dâmboviței, care erau situate mai sus decât acesta cu aproximativ 18-20 m. Cercetarea acestei zone a fost împărțită în trei sectoare:

-<u>Sectorul I</u>: cercetarea suprafeței satului, a gospodăriilor medievale care erau dispuse pe un areal de 7 ha. Casele cercetate au fost în număr de 23 (case de suprafață și case adâncite) cu un inventar bogat;

www.mnir.ro

-Sectorul II: necropola se afla la marginea de vest-sud-vest a așezării. S-au descoperit 204 morminte, din care 36 deranjate de înhumări noi sau suprapuneri. "Mormintele erau dispuse pe șiruri ordonate și este de presupus că toate au dispus inițial de însemnele tradiționale mormintelor"[3], de rit creștin, populație română cu obiceiuri bine cristalizate cu trecerea timpului. Interesantă este observația arheologilor "în majoritate înhumații erau coborâți în mormânt înfășurați într-un giulgiu, sau într-o împletitură, sesizându-se persistența unui ritual din secolul al XVI-lea, acela de a lăsa în mormânt și bârna sau scândura cu care defunctul a fost coborât". Datarea înhumărilor este din cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea, până la sfârșitul secolului al XVI-lea și, poate câțiva ani în secolul următor.

Inventarul este spectaculos, format din 30 de monede emise între anii 1481 - 1576 de către bănăriile din Transilvania, Ungaria, Polonia și Imperiul Otoman (determinarea făcută de Prof. Dr. Mihai Maxim de la Univ. București). Mai sunt încă 12 categorii de obiecte de inventar printre care menționăm prezența inelelor, cerceilor, veriglor, bumbișorilor, cataramelor, îmbrăcăminte de lux, amnarelor, vase de sticlă etc. Asupra acestor lucruri s-au ocupat în detaliu arheologii, care au făcut încadrarea în timp și circulația lor în spațiu.

-Sectorul III: a constituit cercetarea construcției de cărămidă care a fost atribuită unei instalații hidrotehnice avansându-se ipoteza aparținerii unei mori de apă sau a unei alte instalații care ar fi "folosit apa ca forță motrice". Este prima descoperire de acest gen, încadrată în secolul XVII aproximativ ce s-a reperat pe teritoriul din jurul Bucureștiului.

Am menționat în mod special datele concluzionale ale arheologilor cu care am lucrat pe teren în cercetarea de la Vitan-Bârzești unde am studiat întâi "in situ" și apoi am făcut cercetarea detaliată antropologică a subiecților înhumați în această necropolă. Necropola a fost mult mai întinsă, cuprinzând aproximativ între 400 - 500 de indivizi înhumați. S-a reperat existența unei biserici, de dimensiuni modeste care avea în jurul său o densitate a înhumărilor destul de mare.

Deși necropola a fost inițial estimată că ar fi avut o întindere de aproximativ 1500 m^2, o anumită zonă a ei a fost deranjată de decapitările de teren, prin ridicarea pământului necesar serelor de la Vitan și Popești - Leordeni. Intervenția cercetării arheologice a fost salutară, rezultatele fiind mult peste cele estimate în prima fază a cercetării de teren.

www.mnir.ro

Cercetarea de urgență a acestei necropole a impus studierea pe teren a materialului osteologic uman care prezenta o stare nesatisfăcătoare, ca și a mormintelor deranjate. Deci numai o parte a materialului a permis un studiu de detaliu, complet sau parțial [4].

Repartiția pe grupe de vârstă și sex a subiecților din necropolă ne dă următoarele aspecte pe care le prezentăm în Tabelul Nr. 1

TABELUL Nr. 1

Repartiția pe grupe de vârstă și sex a subiecților studiați din necropola Bârzești - Vitan

Vârstă						
Biologică	Cronologică	Nr. caz	B	F	Sex nedeterminabil	% din total
Infans I	(0 - 7 ani)	19	-	1	18	9,313
Infans II	(7 - 14 ani)	11	4	3	4	5, 392
Juvenus	(14 - 20 ani)	32	12	17	3	15,686
Adultus	(20 - 30 ani(	40	15	23	2	19,607
Maturus I	(30 - 40 ani)	37	19	16	2	18,137
Maturus II	(40 - 50 ani)	39	24	15	-	19,117
Maturus III	(50 - 60 ani)	18	10	8	-	8,823
Senilis	(60 - x ani)	5	4	1	-	2,451
Nedeterminabili	sex-vârstă	3	-	-	3	1,470
Total:		204	88	84	32	
Cât la % din totalul seriei:	B=43,14; F=41,17; Nedeter=15,68					

Analiza mortalității după vârsta aproximativă a subiecților la data decesului prin gruparea lor după sex și vârstă subliniază:

-diferențele foarte mici între mortalitatea grupelor de vârstă ca și între cele de sex cu excepția grupei "Adultus" unde avem mai mulți subiecți feminini și a grupei "Maturus II" unde avem mai mulți subiecți masculuini, mortalitatea crescută în rândul copiilor între limitele de vârstă 0 - 7 ani (9,313 %), ea fiind aproape dublă față de grupa următoare (5,392 %). In subgrupa 1 - 2 ani și 5 - 6 ani avem câte 7 subiecți.

www.mnir.ro

Sub raportul analizei antropologice eșantionul prezintă variații foarte mari, ca formă și mărime. Bărbații și femeile au calote de lungimi diferite și lățimi variabile oscilând între valorile:

g-op= 157 - 198 la bărbați și 154 - 186 la femei;

eu-eu= 142 - 166 la bărbați și 138 - 156 la femei.

Atât la bărbați cât și la femei în ceea ce privește înălțimea craniului, valorile oscilează între limitele scund - foarte înalt: bărbații între 142 - 166, iar femeile între 124 - 139; la unii subiecți datele extrase fiind aproximativ de orientare - din cauza proastei conservări.

Indicii cranieni concentrează majoritatea subiecților între categoriile dolico-brahicran (72,3 - 82,9); cu câteva cazuri ultrabrahicran (86,2 - 88,4). In Tabelul Nr. 2 vom prezenta procentual comparativ indicille cranian 1/8 (eu-u/g-op), 20/1 (po-b/g-op) și 20/8 (po-b/eu-eu).

Frontalul oscilează între limitele categoriilor foarte îngustă spre lată (bărbații la ft-ft=89 - 105, iar femeile se încadrează între limitele 110 - 131), la co-co bărbații se încadrează între valorile 103 - 126, iar femeile între 84 - 104, indicii încadrând frunțile în categoria frunților bombate - intermediare, eurimetope - stenometope. Pe locul corespunzător suturii metopice, în trei cazuri avem o ușoară creastă-torusul sagital frontal, în patru cazuri ușor schițat. De asemenea avem în șapte cazuri prezentă sutura metopică.

Fețele se încadrează între limitele foarte joase - foarte înalte (la bărbați între valorile 100 - 131, iar la femei între 89 - 124), cu o concentrare a subiecților (mai mare) în grupele scund - foarte înalte. Dat fiind starea de conservare la unii subiecții măsurătorile au fost luate orientativ.

Regiunea supra orbitară se prezintă cu forme extrem de variate cu glabela și arcurile supraciliare abia perceptibile mergând gradat până la forme foarte puternice care au înglobat și marginea supraorbitară (variantele sunt numeroase). Orbitele se încadrează în cele trei forme hipsi-mezo și cameconche. Regiunea nazală-diferențele după sex se remarcă în valorile indicelui nazal în cele trei grupe clasice. Indicele Flower este în general ortognat, nelipsind cazurile de prognatism alveolar, de la formele mezoprognate la cele mai evoluate ca și cazuri de prodenție. Acest lucru a fost remarcat la subiecții studiați din necropola Oltenița - Renie[5], Grozăvești[6],

www.mnir.ro

Mălcănești - Străulești[7], la subiecții cercetați în necropolele de sec. XIV - XVII de la Mănești[8], ca și la subiecții de la Ceptura[9].

Această caracteristică o găsim în extrem de multe cazuri în necropolele studiate în Câmpia Dunării și în Câmpia Română, drept care până la noi probe ne permitem să avansăm ideiea că aceste elemente au fost aduse de indivizi mezoprognați și păstrat în circuitul endogam al arealului de viețuire, fie există și posibilitatea să presupunem apariția "independentă", păstrându-se tot prin endogamie. (vezi tabelul nr. 2)

Mandibulele sunt gracile la femei, cu caracterele morfologice moderat realizate, cu gonioanele șterse sau abia vizibile, cu bărbii mici, ușor rotunjită sau cu eșancrură moderată. In schimb, la bărbați gonioanele sunt puternic reliefate, cu protuberanța mentonieră bine individualizat, dar, avem și subiecți cu acest aspect mai moderat.

Studiul odontologic nu face obiectul acestei cercetări, totuși menționăm frecvența mare a cariilor dentare, a edentațiilor parțiale și totale. Gradul II și IV de uzură dentară caracterizează seria, Indicele de intensitate a maladiei carioase este de 5,14%.

Parietalele prezintă un caracter comun la subiecții feminini prin dezvoltarea moderată, urmând bine înțeles formele caracteristice arcuirilor brahicrane atât la femei cât și la bărbați. Avem două cazuri de temporal bipartit. Occipitalul are forme și mărimi diferite cu curbură accentuată, cu zona nucală ștearsă sau reliefată. Avem forme diferite ale apofizei mastoide, de la forme scurte gracile, la cele reliefate puternic și înalte (groase și dezvoltate puternic la bărbați). Din cauza plan-occipitaliei la craniile brahicefale (cu indice peste 82) acestea par scurte. Occipitalul puternic aplatizat îl avem la un alpin.

Dimorfismul sexual este pronunțat în etajul superior și inferior la bărbați și mult atenuat la femei, comparativ cu subiecții de la Mălcănești și Mănești unde este mai puțin accentuat. Dimorfismul sexual se manifestă la nivelul scheletului postcranian mult mai bine, subiecții feminini fiind mai gracili.

In ceea ce privește scheletul post cranian, acesta prezintă grade foarte diferite de conservare. Subiecții masculini au un aspect de robusticitate medie spre puternică, la femei predominând un aspect de gracilitate mai accentuată, cu câteva cazuri de robusticitate sub medie. talia oscilează între limitele valorilor 1,426 m și 1,59 m la femei cu câteva cazuri care se încadrează între valorile 1,62 m - 1,70 m.

www.mnir.ro

TABELUL NR. 2

Principalii indici cranieni în procente

8/1		Bârzești-Vitan				Măicănești				Mănești			
eu-eu/g-op		F		B		F		B		F		B	
Clasificări	Scara	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dolicocran	70-74,9	6	7,4	15	18,8	1	7,7	8	30,8	3	3,4	3	3,2
Mezocran	75-79,9	49	60,5	40	47,6	8	61,5	10	38,5	52	60,4	54	58,5
Brahicran	80-84,9	22	27,1	22	26,2	4	30,8	7	26,9	31	36,0	35	38,4
Ultra-Brah.	85-89,9	4	4,9	7	8,3	-	-	1	3,8	-	-	-	-
20/1		F		B		F		B		F		B	
po-b/g-op	Scara	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Camaecran	x-57,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ortocran	58-62,9	46	67,6	43	59,7	10	71,5	14	53,8	46	62,8	54	58,6
Hipsicran	63-x	22	32,3	29	40,3	4	29,5	12	46,2	33	41,8	32	41,8
20/8		F		B		F		B		F		B	
po-b/eu-eu	Scara	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tapeicoran	x-79,9	41	60,3	39	54,2	13	86,6	12	46,1	52	65,8	53	61,6
Metriocran	80-85,9	21	30,9	26	37,5	1	6,6	12	46,1	23	29,9	53	38,3
Acrocran	86-x	6	8,8	7	9,7	1	6,7	2	7,8	4	5,0	-	-

www.mnir.ro

Bărbații s-au încadrat între limitele 1,55 m - 1,756 m, deci între limitele taliilor mai mici și mai mari, dar unii subiecți s-au încadrat între limitele valorilor 1,78 m - 1,86 m.

Dacă comparăm rezultatele noastre cu cele care rezultă din studiul subiecților de la Mănești și Măicănești, vom vedea o apropiere mai mare de datele rezultate din studiul materialului osteologic de la Mănești unde talia se încadrează între valorile:

Mănești - Sec XIV - XV: talia la femei între 158, 0 cm - 164,4 cm.

talia la bărbați între 163,2 cm - 178,3 cm.

Mănești - Sec. XVI - XVII: talia la femei între 158,2 cm - 166,2 cm

talia la bărbați între 164,6 cm - 179,6 cm.

In ceea ce privește studiul materialului osteologic uman din necropola a II-a de la Măicănești - Străulești, se remarcă frecvența încadrării subiecților bărbați în grupele de talii mici, mijlocii și foarte înalte, subliniind faptul că toți subiecții feminini s-au grupat în categoria taliilor mijlocii.

Din studiul morfofuncțional, relevant este faptul că la majoritatea subiecților putem semnala prezența unor impresiuni puternice la nivelul inserțiilor musculate la membrele superioare atât la bărbați cât și la femei, aspecte surprinse și la subiecții din necropolele Mănești și Ceptura[9]. În plus la subiecții masculini la nivelul membrelor inferioare, în afară de impresiunile musculare puternice la nivelul inserțiilor musculare avem și o retroversie a platourilor tibiale, în câteva cazuri.

În ceea ce privește studiul materialului osteologic uman din necropola a II-a de la Mąicănești-Străulești, acesta remarcă frecvența încadrării subiecților bărbați în grupele de talii mici, mijlocii și foarte înalte, subliniind faptul că toți subiecții feminini s-au grupat în categoria taliilor mijlocii.

Semnalăm la acest nivel osteopatiile-fracturile prost consolidate-anchilozele la nivelul coloanei dorsale și lombare în trei cazuri-procese inflamatorii cicatrizate în urma tăieturilor, sau a loviturilor cu corpuri dure.

Structura tipologică a seriei de la Bârzești - Vitan, elementele europoide, unele dintre ele sunt variabile și foarte diferit combinate cu unele mici excepții, dar, în general subiecții aparțin deci tipului europoid cu predominanța elementului mediteranian. Nu trebuie să minimalizăm faptul că mediteranoizii au constituit încă din neolitic elementul predominant în "Câmpia Nord-Dunăreană".

www.mnir.ro

Aceeași încadrare tipologică o avem și la subiecții studiați la Mănești, Măicănești (cu mici diferențe), la Grozăvești și Oltenița - Renie având și câteva elemente "mélange" cu elemente nordice, est-europoide și nordice cu est-europoide, protoeuropoid (două cazuri).

În afară de metoda clasică am utilizat și metoda de analiză craniologică a grupurilor structurale fenotipice, propusă de Robert P. Charles[10], în care caracteristica principală a grupului este dată de masivul facial, ținând seama și de indicele cranian care dă o amplitudine de variație mai mare.

Avantajul acestei metode este că fiecărui grup structural fenotipic, Robert P. Charles a făcut un "prototip din care s-a dezvoltat încă din paleoliticul superior un tip, în interiorul fiecărui grup putându-se individualiza variante locale, regionale, ale unui complex de caracteristici, de detalii". Pe baza acestei metode se pot studia populațiile contemporane între ele, probabilitățile etniei (originii), înrudirilor, succesiunile în același areal. Deoarece intră în comparație mai multe necropole rezultatul îl vom publica ulterior, odată cu materialele de secol XI - XVII.

În ceea ce privește existența grupului de brahicrani de la Bârzești - Vitan (26,2% dintre bărbați sunt brahicrani cu un plus de 8,3% de ultrabrahicrani și 27,1% dintre femei cu un plus de 4,9% ultrabrahicrani) și Mănești (38,4% dintre bărbați sunt brahicrani și 36,0% dintre femei sunt brahicrani) presupunem că s-ar putea să fie vorba de rezultatul unui proces de brahicefalizare pe loc, dat fiind datele zonale pe care le avem (evoluție pe loc).

Materialul de studiu de la Bârzești - Vitan poate constitui un factor de caracterizare demografică primară a populației zonale, deoarece reprezintă aproximativ 50% din populația care s-a înhumat (dat fiind intervenția de decapitare a solului). Vârful curbei de mortalitate, care la alte necropole se fixează pe o anumită grupă de vârstă, la Bârzești - Vitan este o linie care urcă de la Infans I și II (mai puțin) spre grupul Juvenus căutând să mențină aproximativ aceeași mortalitate (cu ușoare oscilații) în grupele Adultus, Maturus I și II ca apoi la nivelul grupei Maturus III să fie aproximativ la același nivel cu grupa Infans I.

Coborârea la nivelul grupei Matur III a curbei mortalității se corelează cu scăderea numărului de supraviețuitori, creșterea probabilității de deces și scăderea probabilității de supraviețuire odată cu atingerea unei anumite vârste. Deci la Bârzești - Vitan avem și o creștere a duratei medii de viață, acest lucru impune condiții social economice diferite de alte zone (de unde avem materialul

www.mnir.ro

comparativ) și o anumită stabilitate teritorială cu penetrări de populații sau grupuri mai rare. Același lucru, aceiași situație o avem și în necropolele de la Mănești unde avem și o unitate tipologică pe un fond mediteranean. Acest lucru impune o analiză structurală internă pentru fiecare necropolă în parte, corelând și datele topografice cu datele documentare privind mișcarea de grupuri umane în zone, cauzele majore - situațiile de influență, modificările fortuite.

In ceea ce privește repartiția după sex, avem o prezență aproape egală cu a bărbaților și femeilor, ținând seama de faptul că femeile, în general, în reprezentările deceselor aveau ponderea cea mai mare în grupele Juvenus și Adultus, adică acest fapt corespunde căsătoriilor precoce, sarcinilor pierdute, complicațiilor la naștere și infecțiilor care decurgeau din lipsă de igienă (infecțiilor puerperale etc.) care se petrec exact în acest interval de vârstă. In momentul maturizării organismului se produce și o rezistență mai mare (fizică), de aceea de multe ori la nivelul grupei Senilis vom avea în unele necropole mai multe reprezentante ale sexului feminin. La Vitan - Bârzești diferențele sunt foarte mici și rămân aceleași, chiar și când am făcut extrapolarea. Cauzele care duc la diferențe foarte mici între sexe, sau chiar la egalitatea lor, la nivelul necropolelor sunt foarte multe și justificate atât de cercetarea arheologică cât și de cea antropologică. Această egalitate aproximativă pe sexe nu putem să știm dacă a existat pe toată perioada de folosire a necropolei și nici cu exactitate durata intervalului de utilizare a acestui cimitir dat fiind mutațiile care au intervenit în așezarea (creerea de noi așezări). Pentru ambele sexe viața a fost scurtă, dar longevitatea diferă de la individ la individ.

Pe seria întreagă de la Vitan - Bârzești în intervalul Infans I speranța de viață rămâne de 28,6 ani, în intervalul de vârstă 20 - 30 de ani speranța de viață este de 23,2 ani. Diferența după extrapolare fiind la primul interval de 5,53 ani, iar la al doilea interval de 5,32 ani cu corecțiile de rigoare. Procentul celor care atingeau intervalul 60 - 70 de ani este foarte mic (pe necropolă= 2,45%). In ceea ce privește subiecții de la Mănești în primul interval Infans I speranța de viață este de 30,2 ani, iar în al doilea interval (20 - 30 de ani) speranța de viață este de 20,6 ani, prin extrapolare diferențele sunt foarte mici.

In Tabelul numărul 3 vom da speranța de viață (fără extrapolare) și mortalitatea pe mai multe necropole pentru o orientare mai rapidă.

www.mnir.ro

Cu ajutorul tabelelor de mortalitate au fost calculate, durata medie de viață, probabilitatea de supraviețuire, profilul mortalității[11]. Repartizarea pe grupe biologice de vârstă ne-a subliniat mortalitatea ridicată la grupele de copii, adolescenți și la bărbați și la femeile între 20 și 50 de ani, ca și numărul de cazuri reduse la cei care trec de 60 de ani, în necropola de la Bârzești - Vitan.

TABELUL Nr. 3

SPERANȚA DE VIAȚĂ ȘI MORTALITATEA

Necropola Bârzești - Vitan și necropolele care intră în studiul comparativ

Necropola	Speranța de viață		Mortalitatea pe intervale		
	(0-7ani)	(20-30 ani)	(0-14 ani)	(20-40 ani)	(peste 60 ani)
BÂRZEȘTI	28,6	23,2	14,705%	35,293%	2,451%
MĂICĂNEȘTI (II)	29,0	22,0	34.65%	24,72%	6,54%
MĂNEȘTI (I)	30,2	20,6	47,1%	48,1%	4,8%
CERNICA	32,4	23,4	27,58%	27,58%	4,61%

O notă aparte fac necropolele de la Poșta[12] și Ordoreanu[13] dar caracterul de salvare al săpăturii nu a permis cercetarea exhaustivă. Totuși ne permitem să dăm rezultatele cercetării antropologice privind mortalitatea:

Necropola de la Posta - Buturugeni (sec. XVIII) - Mortalitatea:

copii între 0 - 14 ani= 15,15%

adolescenți= 9,9%

femei și bărbați separat= 18%

nedeterminări= 9,9%

restul mormintelor distruse = 47.05%

Necropola de la Ordoreanu (Sec. XVIII) - Mortalitatea:

copii între 0 - 14 ani= 39,1%

femei= 34,7%

bărbați= 26,08%

www.mnir.ro

Datele obținute din studiul necropolelor Biserica Cuibul cu Barză (sec. XVI - XVIII) și necropola Piața Unirii - Biserica Sfântul Ion Nou (sec. XVII - XVIII) nu permit studiul demografic[12,13].

Comparând cifrele noastre cu cele ale unor populații din aceeași perioadă din arealul sudic al țării, constatăm că la materialul nostru, grupele de decedați s-au concentrat așa cum am mai menționat în grupele Juvenus - Adultus II, dar acest lucru poate fi datorat condițiilor naturale și factorilor sociali, de la o populație la alta.

Nu am putut face aprecieri sigure, deocamdată (deoarece în anumite necropole cercetarea arheologică nu a fost finalizată) asupra unor indicatori demografici ca volumul populației, evoluția numărului locuitorilor așezării etc., căci deși seriile noastre sunt reprezentative, în ceea ce privește durata de folosire a cimitirului nu avem date absolute și nici numărul exact al scheletelor din celelalte cimitire cu care am putea intra în studiu comparativ demografic pe o fază a unei epoci istorice - deci problema densității populației este legată de frecvența așezărilor umane[14].

Studiul antropologic al materialului osteologic uman de la Bârzești - Vitan, ne-a dat posibilitatea de a cunoaște câțiva indicatori demografici, în special cei care scot în evidență mortalitatea, durata medie de viață pentru ambele sexe, speranța de viață. Indicatori extrem de sensibili la modificările care intervin datorită nivelului de trai material, cultural, deci transformărilor de ordin social economic.

Cercetând structura antropologică și structura demografică a diverselor grupe de populație, factorii care contribuie la formarea și modificarea componenței antropologice a grupelor de populații ies mai în evidență, semnificația biologică și socială având ponderea.

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

1. Georgescu L.*Consideraţii antropologice privind comunitatea rurală de la Bârzeşti - Vitan. Date preliminare*", "Sesiunea omagială" a Muzeului de Istorie şi Artă a Municipiului Bucureşti 1 VII. 1983. Georgescu L.: *Consideraţii antropologice privind populaţia medievală de la Vadul Anii (sec. XVI - XVII)* Sub tipar la Muzeul Naţional de Istorie in volumul separat ce priveşte cercetarea de la Vadul Anei. Georgescu L.: *Necropolele medievale din Câmpia Română. Secolul XIV - XVI. I.Populaţia rurală.* in C.A. IX. 1992, p. 91 - 97

2. Panait I. Panait şi A. Stefanescu: *Cercetări de salvare in vatra satului medieval Bârzeşti - Vitan.* Raport la "Sesiunea omagială" a Muzeului de Istorie şi Artă a Municipiului ,Bucureşti - 1 VII 1983, in R.I.

3. D.I.R. - veac XVI/4, B. Ţara Românească, p. 263;

D.I.R. - B. Ţara Românească, veac XVII/4, p. 304;

D.I.R. - B. Ţara Românească, veac XVI/6, p. 311 - Hrisov emis la 24 IV 1598. (Aduc mulţumirile mele D-nei Moga Elena care la solicitarea mea a adus in termen extrem de scurt toate lucrările de care am avut nevoie pentru documentare.)

4. Panait I. Panait şi A. Stefanescu, *CAB*, IV, 1992.

5. Georgescu L.; D. Şerbanescu, *Necropola feudală de la Olteniţa - Renie*, Ilfov - File de Istorie, 1978.

6. Georgescu L., *Necropola feudală de la Grozăveşti* , in SCA 13, 1976 şi alt aspect in CAB, III, 1981.

7. Popovici I.: *Cimitirele de la Străuleşti (Măicăneşti). Analiză demografica*", SCA, 10, 1973; Panait I. Panait: *Aşezarea feudală de la Străuleşti*, in CA, Bucureşti, 1965 şi in Bucureşti, V, 1969. Panait I. Panait şi A. Ştefanescu: *Relaţiile oraşului Bucureşti cu satele invecinate*, in M.N., II, 1957.

8. Georgescu L.: *Necropolele feudale de la Măneşti - Buftea*, in MCA, Oradea, 1979 şi in MCA, Ploieşti, 1984 (comunicare şi acelaşi text sub tipar); A. Stefanescu: "*Cercetarea arheologică a satului Măneşti - Buftea. Sec. XV - XVI*, MCA, Oradea, 1979, Tulcea 1982, in CA, Bucureşti, 1981, in MCA, Bucureşti, 1983 şi in CAB, IV, 1992.

9. Lichiardopol D. şi Georgescu L.:*Necropola medievală de la Ceptura. Date arheologice şi antropologice*, in AMIAP, 1986.

www.mnir.ro

10. Charles P. Robert: *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des_types crâniens.*, 1963, 258, 1355 - 1358.

11. Acsadi Gy. și Nemeskero J: *History of human life spun and mortality.* Budapesta, 1970

12. Ștefanescu A. și Ochesanu R.: *Poșta Buturugeni. Cimitir* în CAB, IV, 1992; Georgescu L.: *Cercetări antropologice pe șantierele arheologice* bucureștene, in CAB, IV, 1992.

13. Ștefanescu A., in CAB, IV, 1992; Turcu M.: *Sondaj arheologic în situl Poșta* - Buturugeni, I, CAB, IV, 1992.

14. Georgescu L.,*Aspecte demografice în cimitirele medievale din Țara* Românească". Sub tipar.

www.mnir.ro

RESUMÉ

Les nécropoles villageoises sont les sources les plus importantes pour l'étude des problêmes démographiques, des sources viables pour l'étude concernant l'histoire d'un peuple,

Les 5 séries études sont suffisantes pour caracteriser du point de vue démographique et antropologique les population qui ont vécu dans l'aréal que nous avons étudié. Les dates mentionnées caractérisent la population rurale du centre de la Plaine Poumaine, une region importante de point de vue historique.

www.mnir.ro

UNELE PROBLEME REFERITOARE LA DATAREA TEZAURULUI DE LA SUCEAVA

CRISTINA ANTON MANEA

La 1653, pentru a doua oară, oastea căzăcească condusă de Timuș Hmielnițki a trecut hotarul Moldovei în ajutorul lui Vasile Lupu și s-a îndreptat spre cetatea Sucevei, unde rămăsese închisă "casa lui Vasile vodă și inima toată, căci acolo își lăsase pre doamna lui și averea și pre fecioru-său"[1].

Ajunși la Suceava, sub amenințarea apropierii oștilor polone dușmane, cazacii "au apucat să se îngroape, să arunce șanțuri împrejur, nu la ce loc supt cetate... și s-au întărit tabăra, cât nu era a gândi să-i mai dobândească"[2].

Dar, înconjurați, asediați și hărțuiți, cu pierderi grele în oameni, "amu neputîndu a mai trăi cazacii de supt cetate, flămânzi și străbătuți, au legat tocmală cu Ștefan vodă și Chimini Ianăș s-au dat cetatea cazacii pre sama lui Ștefan vodă, cu doamna și cu toată averea lui Vasile vodă"[3]. Trei sute de ani mai târziu, în 1953, acest episod din istoria Moldovei a fost descifrat prin săpături arheologice întreprinse pe platoul din fața cetății, la locul numit "Câmpul Șanțurilor".

Cu acest prilej, în pereții uneia dintre cele 10 gropi ale sistemului defensiv căzăcesc despre care ne vorbește cronica s-au găsit două tezaure: unul compus din fragmentele unor piese din argint, celălalt din aplice de aur și perle[4]. Tezaurele au aparținut unuia dintre cazacii care "cum au sosit la cetate, de a doa zi s-au desfrânat la jacurile mănăstirilor..."[5].

Ambele tezaure reprezintă procentul din întreaga pradă ce i-a revenit fiecăruia dintre "jăcași", prada împărțită cu multă grijă prin tăierea cu sălbăticie a unor piese a căror manoperă se ridica mult peste valoarea metalului din care erau lucrate.

În rândurile ce urmează ne vom ocupa de cel de-al doilea tezaur, compus din piese de aur. Acesta este alcătuit din:

- 147 de aplice de aur în greutate totală de 134,14 gr.
- 4 fragmente de podoabă din aur și perle de 16 gr.
- 8 foițe dreptunghiulare de aur de 11,25 gr.
- 6 plăci dreptunghiulare de lungimi diferite de 79,63 gr.

www.mnir.ro

- 1 fragment dintr-o placă dreptunghiulară de 4,78 gr,
- 5 verigi duble de aur in greutate de 1,70 gr,
- 745 perle naturale, baroc, moarte.

Cele 147 de aplice se împart în 12 grupuri, după cum urmează:

1. Zece conuri din foaie de aur cu suprafața acoperită de cercuri din fir răsucit și o piramidă de granule de aur în vârf; baza conului este închisă și flancată de două tuburi micj canelate.

l=8 mm, La=12 mm, G totală=5,8 gr, AU 375‰, nr. inv. 9692 - 9701. (fig. 3)

2a/. Optsprezece aplice în formă de floare din foaie de aur, cu conturul neregulat, din care pornește un peduncul lat, întors spre dreapta; conturul aplicei este din două fire netede, iar suprafața interioară acoperită cu bucle din fir răsucit. În centrul florii, pe trei petale și pe peduncul sunt perforații de prindere, înconjurate de un inel din fir torsionat.

L între=20 și 22 mm, D între=14 și 16 mm, G între=0,47 și 1,07 gr, AU 500‰, nr. inv. 9702 - 9716, 9718 - 9720 (fig. 15).

b/. Aplică în formă de floare similară cu piesele de la poziția 2a, dar are conturul marcat de un fir răsucit.

L=20 mm, La=14 mm, G=0,74 gr, AU 500‰, nr.inv. 9717 (fig. 18)

c/. Două aplice în formă de floare similare cu piesele de la poziția 2a, dar au pedunculul întors spre stânga, iar conturul marcat de un fir răsucit.

L între=20,8 și 22,5 mm, La între=14,3 și 17,3 mm, G între=0,57 și 0,90 gr, AU 500‰, nr. inv. 9721 - 9722 (fig. 17)

d/. Aplică în formă de floare similară cu cele de la poziția 2c, dar conturul este marcat de două fire răsucite.

L=20 mm, La=14 mm, G=0,57 gr, AU 500‰, nr. inv. 9723 (fig. 16)

e/. Patru aplice în formă de floare similare cu cele de la poziția 2a, dar cu conturul marcat de granule sferice, dublate din loc în loc.

L între=21 și 23 mm, La între=15 și 17 mm, G între=1,26 și 1,45 gr, AU 500‰, nr. inv. 9724 - 9727 (fig. 19)

f/. Trei aplice în formă de floare similare cu piesele de la poziția 2c, dar cu conturul marcat de granule sferice, dublate din loc în loc.

L între=21 și 23,6 mm, La între=15 și 17 mm, G între=1,25 și 1,59 gr, AU 500‰, nr. inv. 9728 - 9730 (fig. 20)

www.mnir.ro

3. Optsprezece aplice in formă de rozetă cu șase petale circulare din fir torsionat, dispuse in jurul unei granule sferice de aur așezate pe un inel din fir, dispuse pe o foaie de aur; in fiecare petală se inscrie cîte un cerc din fir torsionat, iar pe margine sunt așezate șase inelușe de prindere.

D=13,8 mm, G intre=0,45 și 0,57 gr, AU 500%o, nr. inv. 9731 - 9748 (fig. 13)

4. Aplică in formă de rozetă cu șase petale alungite din fir torsionat, care formează in vârful fiecărei petale două cercuri minuscule, iar intre petale câte un cerc, iar in mijloc, o granulă sferică. Filigranul este dispus pe o foaie de aur.

D=15,6 mm, G=0,74 gr, AU 375%o, nr. inv. 9749 (fig. 8)

5. Aplică in formă de rozetă cu șase petale rombice din fir torsionat dispus pe o foaie de aur, cu câte un cerc pe fiecare petală și intre petale; trei din cercurile exterioare sunt perforate pentru prindere.

D=13,6 mm, G=0,56 gr, AU 375%o, nr. inv. 9750 (fig. 7)

6. Patru aplice in formă de rozetă cu șase petale circulare din fir torsionat dispuse in jurul unui cerc central și așezate pe o foaie de aur; in fiecare petală și in centru mai este inscris un cerc, iar pe margine sunt inelușe de prindere.

D=14 mm, G intre=0,39 gr și 0,49 gr, AU 375%o, nr. inv. 9751 - 9753, 9860 (fragment) (fig. 5)

7a/ Douăzeci și două de aplice in formă de mânușe cu trei lobi, pe foaie de aur, laturile arcuite spre interior sau ondulate; conturul figurii este realizat din două fire netede, iar suprafața interioară acoperită cu șiruri de bucle din fir torsionat. In mijloc și la extremitățile figurii este câte o perforație inconjurată de un inel din fir torsionat.

l intre=16 și 20 mm, La intre=10 și 15 mm, G intre=0,59 și 0,90 gr, AU 583%o, nr.inv. 9754 - 9775. (fig. 21)

b/ Două aplice in formă de mânușe similare cu cele de la poziția 7a, dar conturul marcat de un fir torsionat.

l=18 mm, La=12 mm, G=0,59 și 0,64 gr, AU 583%o, nr. inv. 9776 - 9777 (fig. 23)

c/ Cinci aplice în formă de mânușe, similare cu piesele de la poziția 7a, dar cu conturul marcat de un fir neted și unul torsionat.

l intre=17 și 19 mm, La intre=10 și 11 mm, G intre=0,63 și 0,70 gr, AU583%o, nr. inv. 9778 - 9782 (fig. 22)

www.mnir.ro

d/ Șase aplice în formă de mânușe similare cu piesele de la poziția 7a dar cu conturul marcat de un șir de granule sferice, dublate din loc în loc.

l între=19 și 21 mm, La=12 mm, G între=1,04 și 1,64 gr, AU 583%, nr. inv. 9783 - 9787, 9858 (fragment) (fig. 24)

8. Patruzeci și una de aplice pentagonele din foale de aur pe care două fire netede înscriu o figură formată dintr-un dreptunghi și o jumătate de rozetă lobată, unite în partea centrală; suprafața figurii este acoperită cu bucle din fir torsionat; în mijloc și la extremitățile aplicei sunt perforații de prindere înconjurate de câte un inel torsionat. Cu excepția unui singur exemplar, toate aplicele au foaia de aur decupată pe conturul dublei figuri.

l între=16 și 25 mm, La între=15 și 19 mm, G între=0,75 și 1,37 gr, AU 500%o, nr. inv. 9788 - 9826, 9855 - 9857 (fragmente) (fig. 9)

9a/ Douăzeci și patru de aplice pentagonale din foaie de aur pe care un fir torsionat înscrie o figură compusă dintr-un dreptunghi și un semicerc, unite între ele printr-un gât. Suprafața aplicei este acoperită de un șir de bucle din fir torsionat. În centru și la extremitățile aplicei sunt perforații de prindere înconjurate de câte un fir torsionat.

Cu excepția unui singur exemplar, toate aplicele au foaie decupată de-a lungul conturului dublei figuri.

l între=14,8 și 16,9 mm, La între=11,3 și 13 mm, G între=0,53 și 0,92 gr, AU 500%o (fig. 11)

b/ Aplică din foaie de aur decorată cu filigran, similară cu piesele de la poziția 9a, dar cu o preforație mare, ovală în mijloc.

l=13 mm, La=12 mm, G=0,93 gr, AU 500%o, nr. inv. 9850 (fig. 30)

10. Aplică în formă de floare de crin din foaie de aur, cu conturul petalelor din fir torsionat; în vârf și lateral sunt inelușe de prindere.

l=14 mm, La=15 mm, G=0,65 gr, AU 583%o, nr. inv. 9853 (fig. 12)

11. Două aplice în formă de rozetă cu trei petale rombice și trei rotunde, din fir de aur torsionat, sudat pe foaie de aur; între petale, inelușe de prindere.

D=15 mm, G=0,64 și 0,65, AU 500%o, nr. inv. 9851 - 9852 (fig. 6)

12. Aplică pătrată din foaie de aur bordată cu un fir torsionat, curbat în interiorul pătratului unde formează o treflă în mijloc și două jumătăți pe margine. Suprafața interioară este acoperită de bucle din fir torsionat. În centru și la extremitățile aplicei sunt perforații de prindere, înconjurate de câte un inel din fir

www.mnir.ro

torsionat. Foaia suport a fost decupată de-a lungul firului de contur în zona ondulată.

L=12 mm, La=11,4 mm, G= 0,63 gr, AU 900‰, nr. inv. 9854 (fig. 14)

A/ Două fragmente de podoabă din aur și perle formate din doi cilindrii alăturați și două tuburi subțiri, mai înalte, între ei, totul sudat pe o foaie de aur, suport. Suprafața cilindrilor este realizată din două registre de pamblică fină ondulată, despărțite de o tresă din două fire, și o alta deasupra cu trei fire, în partea superioară. Cilindrele sunt închise deasupra cu disc din cercuri de fir torsionat și un șir de granule pe margine. Baza este înconjurată de un șir de granule. Tuburile sunt din foaie netedă cu o granulă în vârf.

La baza piesei, de o parte și de alta, sunt sudate două și respectiv, trei verigi perechi, tangente la o a treia cu suprafața canelată. Printre ele se treceau nituri cu perle la capete.

La= 20,9 mm, Gr=10,9 mm, G=3,67 și 3,97 gr, AU 750‰, nr. inv. 9866 - 98677 (fig. 1)

B/ Două fragmente de podoabă din aur și perle, formate din doi cilindrii alăturați cu un tub subțire între ei, totul sudat pe o foaie de aur suport. Suprafața cilindrilor este realizată dintr-o bandă subțire, ondulată, sudată la partea superioară de un inel dintr-o tresă bordată cu piramide de granule. Pe capacul cilindrelor, cizelat ca și la piesa de la poziția a, este fixată câte o perlă naturală, printr-un nit din metal comun.

Tubul este lucrat dintr-un fir în spirală și are deasupra o granulă. La baza piesei sunt sudate aceleași verigi din bandă de aur ca la piesele de la poziția a, și două inele duble cu granulă de aur ca la poziția f.

La= 20,8 mm, Gr= 10,9 mm, G= 4,95 și 3,41 gr (fragment), AU 750%, nr.inv. 9868 - 9869 (fig. 2)

C/ Opt foițe dreptunghiulare din aur cizelate cu motive vegetale stilizate, fructe și frunze într-o rețea de volute și steluțe înscrise într-un cadru perlat au repoussee.

L= 70 mm, La= 30 mm, G total= 11,34 gr, AU 500‰, nr. inv. 9677 - 9684 (fig. 10)

D/ Cinci plăci dreptunghiulare de lungimi diferite din aur cu baghete late, subțiri și șiruri de perle au repoussee, dispuse alternativ. Trei dintre ele prezintă câte o porțiune netedă la un capăt, iar una dintre ele la ambele capete.

www.mnir.ro

L între= 19 și 93 mm, La= 29 mm, G totală= 79,63 gr, AU 375 ‰, nr. inv. 9687 - 9691.

E/ Fragment dintr-o placă decorativă de aur, aproximativ dreptunghiulară, cizelată cu volute netede pe un fond ștanțat cu cercuri minuscule. de-a lungul marginii drepte a plăcii este o pamblică îngustă, ondulată.

L= 43 mm, G= 4,87 gr, AU 900‰, nr. inv. 9870 (fig. 25)

F/ Cinci verigi duble din bandă de aur, cu capetele întoarse spre interior formând câte o buclă, între ele este sudată o granulă sferică din aur.

L= 8 mm, G total= 1,70 gr, AU 583‰, nr. inv. 9861 - 9865 (fig. 4)

* * *

Cele 12 tipuri de aplice și cele patru fragmente de podoabă par să fi aparținut unuia și aceluiași obiect, în timp ce plăcile decorative precum și cele cinci verigi de prindere, unor piese diferite.

Totuși, la aplice și podoabe rezultatele analizei compoziției metalului prețios, respectiv caratajul stabilit de BNR, variază sensibil de la un grup la altul, de la 375 la 900‰.

Dar și dimensiunile sunt ușor diferite în cadrul aceluiași tip, după cum se poate constata din descriere, cu excepția celor de tip 1 - conurile tipul 3, 4 și 6 - rozetele și parțial tipul 8 și 9a pentru care s-au folosit aceleași șabloane la decuparea foii de aur pentru cîte un lot de exemplare.

În schimb, la florile cu pedunculul întors și la cele în formă de mănușe, conturul a fost trasat liber pe foaia de aur, numai cu unele repere.

În ceea ce privește firele torsionate și cele netede ce bordează și acoperă suprafața aplicelor, se poate observa cu ochiul liber că grosimea lor este variabilă la una și aceiași piesă, precum și de la una la alta. Chiar și tensionarea firelor la filigranul răsucit este evident mai strânsă sau mai largă pe diversele lor porțiuni.

Cu ajutorul microscopului metalografic s-a putut constata că firele sunt de fapt niște bentițe a căror grosime oscilează aproximativ între 0,15 și 0,25 mm.

Foaia de aur a fost decupată cu ajutorul dăltițelor, iar perforațiile s-au făcut în mod neglijent, după sudarea filigranului, adică a cercurilor care le marchează, de jos în sus.

www.mnir.ro

La fiecare aplică inelul din mijloc are diametrul mai mare decât cele de pe margine.

Bordura perlată de la unele aplice și cea de la fragmentele de podoabă este lucrată din granule absolut sferice sudate între ele pe marginea foii de aur (fig. 28).

Foaia de aur suport este foarte subțire, prezintă plesnituri și perforații fine; fragilitatea ei ca și cea a decorului pledează pentru un suport cu elasticitate redusă, puțin supus tensionării.

Suportul rămânea în mare parte descoperit, pentru că aplicele nu se îmbinau într-un motiv decorativ compact, iar suprafața liberă era probabil acoperită cu perle sau pasmanterie.

Cele 745 perle au intrat cu siguranță în compoziția motivului decorativ, atât pentru sublinierea acestuia, spre exemplu, a conturului aplicelor, cât și fixate în mijlocul acestora, pe inelul de fir cu diametrul mai mare, ca într-un cuib.

O perlă străbătută de un nit din metal comun, la descoperirea tezaurului ne-a sugerat această posibilitate.

Dificultatea recompunerii motivului decorativ, mai ales datorită numărului nearmonios de exemplare și modele de aplice ce ni s-au păstrat, nu am putut să o depășesc nici cu ajutorul celor 52 de piese asemănătoare ca formă și dimensiune păstrate la muzeul mănăstirii Putna[6].

Este vorba de aplice din filigran pe foaie de aur dintre care 29 sunt similare celei de tipul 9b, 12 celor de tipul 6, iar celelalte 11 au formă de rozetă. Toate au în mijloc câte o casetă circulară, cu perete drept și câte o piatră roșie, albastră, verde sau albă.

Ele au fost găsite de către egumenul Venedict într-unul din mormintele bisericii mănăstirii Putna, la 1758, pe când biserica, într-o stare jalnică, "era fără acoperiș și ploua înăuntru". Egumenul a vrut să folosească odoarele la reparația bisericii, dar mitropolitul Iacov Putneanu i-a cerut acestuia într-o scrisoare "ca pietricelele acele ce s-au aflat și sârjile și boldurile și altele ce s-au aflat pe mort să împodobească o icoană a Maicii Domnului"[7].

Pe dosul izvodului primit de la mitropolit, egumenul precizează că este vorba de mormântul din naos[8].

Pe acesta, Dimitrie Dan l-a atribuit lui Ștefan cel Mare, la publicarea mormintelor de la Putna, după deschiderea lor, din 1856, prin împrejurarea că în acest mormânt s-au aflat sârji care numai domnitorul Ștefan au putut să le aibă[9].

www.mnir.ro

Acest considerent, precum și similitudinea dintre piesele de la Putna și cele de la Suceava i-au determinat pe unii cercetători să le considere, împreună, partea unui ansamblu de la care s-au păstrat fragmentele unei podoabe de cap sau porțiuni din decorul unei mantii, venită din atelierele venețiene pentru voievodul Ștefan cel Mare[10].

Dar mormântul lui Ștefan ar fi trebuit să fie golit de podoabe, dacă dăm crezare lui Ion Neculce care într-"O Samă de Cuvinte" spunea că lui "Vasilie vodă i s-au întunecat mintea spre lăcomie de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani și n-au găsit. Și s-au apucat să o facă din nou iarăș, precum a fost și nu i-au ajutat Dumnezeu să o facă. Că au zidit-o numai din temelie din pământ până la ferești..."[11].

Deși ruinată, tot "au venit Timuș Hmielnițki cu sumedenie de cazaci și au ars mănăstirea în anul 7161, mai 18" notă cu amărăciune pan Vasilie pe un minei de aprilie[12].

Ei se întorceau atunci din Țara Românească, înfrânți după bătălia de la Finta în timpul primei incursiuni în ajutorul lui Vasile Lupu, și, ce-au mai aflat la mânăstire au luat cu ei netulburați, dincolo de Nistru.

În timpul celei de-a doua incursiuni, începută în august, cazacii s-au îndreptat direct spre Suceava, dar, spune Miron Costin "cum au sosit el singur /Timuș/ și au mărs la Dragomirna mănăstirea, iară alte cete pe la toate mănăstirile au purces în jacu.

Ce Timuș au apucat cu o zi înainte de au intrat în tabără, iară celelalte cete de sârgu le-au plătit Dumnezeu plată pentru jacul caselor sale, că au mărsu oastea lui Ștefan vodă de le-au ieșit înainte, de le-au ținut calea și s-au topit câteva cete cu totul"[13].

Cu siguranță că cel ce ne-a lăsat cele două tezaure, a fost la Dragomirna pentru că un fragment de potir din argint poartă inscripția de danie a mitropolitului Atanasie Crâmca către ctitoria sa[14].

Dar, printre piesele tezaurului de argint sunt și trei farfurii de cositor cu inscripții armenești, una dintre ele datată la 1564[15].

Acestea provin de la Zamca, mânăstirea armenilor din Suceava, la jefuirea căreia a asistat îngrozit Paul de Alep, atunci când cazacii "au pus mâna pe toate averile lor /armenilor/ pe lucrurile lor de preț, pe aurul lor, pe mărgaritarele lor și pe nenumăratele lor giuvaeruri fine"[16].

www.mnir.ro

Ca piesele descoperite pe platoul cetății Sucevei să provină de la Putna, ar trebui ca după jefuirea mânăstirii, din mai, cazacii să fi revenit în august, să găsească mormintele așa cum le lăsaseră, să-și termine lucrarea, pentru ca apoi să reușească să ajungă la Suceava în tabără, netulburați.

Dar despre această a doua jefuire a Putnei lipsesc documentele.

În schimb, unele mărturii arheologice, deși sărace, susțin datarea tezaurului de la Suceava în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

Cele 12 rozete din argint aurit descoperite la Târgșor[17] și 2 fragmente de rozete din argint din tezaurul de la Păun, comuna Mihăilești, jud. Botoșani[18], datate între secolele al XV-lea și al XVI-lea, sunt unicele piese descoperite pe teritoriul românesc similare rozetelor din tezaurul de la Suceava.

Însă, acestea reproduc într-un material mai puțin prețios, dar cu o circulație mai largă un model de lux a cărui cunoaștere nu se putea reduce numai la piesele de la Suceava.

Din punct de vedere artistic, aria de răspândire a pieselor similare aplicelor și fragmentelor de podoabă de la Suceava nu se reduce la atelierele venețiene; ea cuprinde lumea circum-mediteraneană și pontică, cea în care s-au creat, răspândit, multiplicat și moștenit produsele mauro-bizantine, începând din secolul al IX-lea, dar mai ales din al XI-lea.

Totuși, printre produsele acestei arte nu am întîlnit nici un obiect de orfevrărie sau textil, al cărui motiv decorativ să cuprindă aplice similare în ansamblu sau parțial.

Numai câtorva dintre ele le-am găsit înrudirile, dar și acestea cu datare problematică.

Floarea de crin - în tezaurul de la Suceava, într-un singur exemplar, tipul 11, a fost un motiv decorativ de origine maură, micro-asiatică, cu care s-au împodobit miniaturi bizantine, arabe, evreiești, armene, din secolul al XI-lea până în secolul al XIV-lea[19], brocardurile italiene, mai ales cele venețiene, din secolul al XIV-lea[20] și o singură piesă de aur, " coroana lui Vladimir Monomahul"[21].

Ea a fost atribuită pentru prima dată cneazului Kievului, Vladimir (1113-1125) în inventarele marelui duce al Moscovei, Ivan al IV-lea (1547-1584) sub denumirea de " coroana de aur "[22].

www.mnir.ro

Tradiția cronicărească mai târzie afirmă că Vladimir ar fi preluat-o de la hatmanul Kaffei și "după sine le-au lăsat creștinilor monarhi rusești pentru încununarea spre cnejie"[23].

De aceea unii istorici de artă ruși, au socotit legendară atribuirea coroanei lui Vladimir Monomahul și au datat-o din punct de vedere artistic la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, considerând-o o creație a atelierelor mauro-bizantine, poate chiar din Sicilia[24].

Floarea de crin la care ne referim, așezată în mijlocul a șase din cele opt sectoare ale calotei semisferice a camilafcăi, este redată numai în conturul petalelor, bordate cu perle de aur.

Și tot din zona Kaffei, de unde ar veni camilafca, precum și de la Ecaterinoslav, între mai multe fragmente de mătase bizantină, s-au găsit 6 și respectiv 34 aplice de aur decorate cu filigran vermicular, datate în secolul al XII-lea. Ele măsoară aproximativ un centimetru și sunt foarte asemănătoare cu cele din grupa 8[25].

O sinteză între tipul menționat în rândul de mai sus și cele în formă de mănușe sau copac, tipul al 7-lea de la Suceava, sunt cele 9 plăcuțe de aur filigranat, cu câte o turcoază în mijloc, de pe bordura camilafcăi Constanței de Aragon, soția lui Frederic al II-lea de Hohenstaufen, înmormântată la Palermo în 1222[26].

Aceasta a fost atribuită atelierelor siciliene puternic influențate de arta maură pentru care acest sistem de plăcuțe filigranate ar reprezenta "arborele vieții"[27].

Ca și în cazul atribuirii coroanei kievene lui Vladimir Monomahul, unii cercetători contestă apartenența coroanei palermitane Constanței de Argon și o datează în secolul al XIV-lea[28].

Pe conturul aplicelor dreptunghiulare completate de rozeta lobată, au fost decupate și plăcuțele de aur emailate cloissonnee, ale celor două diademe kievene din secolul al XII-lea[29], plăcuțele de argint ștanțat, tot de la o diademă, din tezaurul de la Macoviște, jud. Caraș - Severin[30] și din necropola de la Pojarevac (Iugoslavia)[31], ambele datate la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea.

Dar, păstrând aria de identificare numai la piese similare din aur decorate cu filigran, termenii de comparație se reduc abia la patru din cele 12 tipuri pe care

www.mnir.ro

le avem, datate din secolul al XII-lea până într-al XIV-lea, și provenind din ateliere siciliene și bizantine.

Dar, atelierele siciliene își restrâng activitatea treptat, începând de la mijlocul secolului al XIII-lea,[32] iar după căderea Constantinopolului la 1204 produsele de factură bizantină s-au lucrat în noile state întemeiate prin împărțirea imperiului în Pen. Balcanică, Asia mică și în jurul Mării Negre[33].

Pentru cele patru fragmente de podoabă am găsit similitudini într-un tezaur expus la Wallter's Gallery - Baltimore, USA, compus din 45 de piese din aur descoperite lângă Cordoba (număr de inventar 57595), și datat în secolele X-XI.

Acest tezaur este alcătuit din aplice filigranate, plate, în forma stelei lui David, aplice în formă de peștișor, filigranate, sudate pe o bentiță îngustă pe margine, cercei semilunari și 11 aplice filigranate formate din câte 3 elemente decorative sudate pe o foaie de aur și un al 12-lea format din 4 elemente la care e atașat un cârlig.

La cele 11 aplice cele 3 elemente componente sunt dispuse liniar și sunt formate alternativ din casete pentru pietre sau perle și semisfere din filigran cu o granulă în vârf, semisfere identice cu cele de la mărgica de aur a cercelului descoperit la Enisala și din argint la cercei din tezaurele de la Oțeleni și Voinești, județul Iași, din secolul XIII.

Cea de-a 12-a aplică sau capăt de centură are cele 4 elemente dispuse rombic și constituite la fel cu cele 4 fragmente de podoabă de la Suceava, adică: pereții cilinidrelor alcătuite din trese de fire răsucite care formează zone inelare despărțite de un fir neted, ondulat vertical și mărginite de granule.

Până la cunoașterea tezaurului de lângă Cordoba, am considerat că există două grupări de ateliere care realizau lucrări filigranate: unele din secolele IX-XIII, unde firul era dispus circular și cordiform și altele din secolele XIII-XIV la care filigranul are forma unor crenguțe și care realizau piese de tipul celor 4 fragmente de podoabă cu fir răsucit și fir ondulat neted. Dar la tezaurul de la Wallter's Gallery întâlnim ambele forme de dispunere a filigranului ceea ce m-a determinat să împing datarea tezaurului nostru înainte de secolul al XIV-lea.

Din secolul al XI-lea s-au "construit" în maniera primului grup de ateliere și inele de tipul celui de la Dinogeția, cercei, ca cel de la Esztergom (Ungaria),[34], fibula circulară din Muzeul metropolitan de artă din New York sau cea de la Nüremberg[35].

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

Cele patru fragmente de podoabă sunt evident elementele unei benzi decorative, a cărei flexibilitate a fost realizată prin sistemul de îmbinare cu ajutorul inelelor perechi dintr-o singură bentiță de metal, așezate alternativ, prin care se treceau vergele închise la capete cu perle.

La una dintre podoabe, între inelele de la bază, este prinsă o verigă dublă, identică cu cele cinci descrise separat, care, fie a fost adăugată la descoperire pentru a încerca reconstituirea piesei originale, fie, provine de la o reparație de epocă.

Acest sistem de îmbinare ce-i lăsa piesei flexibilitate, l-am întîlnit în expresia sa artistică la o tresă de argint considerată fragment de brățară în tezaurul de la Șușița, jud. Mehedinți [16], datat în secolul al XIV-lea, și de atunci, până la sfârșitul secolului al XVII-lea la majoritatea coloarelor de ferecături de carte.

Împreună cu cele patru fragmente de podoabă, în compoziția benzii decorative, au fost prinse, probabil, și conurile - tipul 1 - ce au la bază tubușoare canelate, la fel celor ce despart inelele perechi, de îmbinare, și pe care le decorează, de fapt.

Discul decorat cu cercuri concentrice din filigran și bordură de granule ce închide cilindrii, la fragmentele de podoabă A, a fost reprodus pe unele dintre discurile ce formează centura din tezaurul de la Coveiu, jud. Mehedinți din secolul al XVI-lea [17].

În mod paradoxal, cu piesele tezaurului de la Suceava oscilăm constant între secolul al X-lea și al XIV-lea, mai strict, între cel de-al X-lea și al XIII-lea.

În acest interval lung aceleași motive decorative destul de puține, au îmbrăcat diversele tipuri de podoabe din aur pentru ca după secolul al XIV-lea aceleași motive dar din argint să devină un adevărat manierism.

Această tehnică a presupus o perfectă stăpânire a prelucrării metalului prețios, mai ales la obținerea filigranului și a granulației, cu ajutorul cărora meșterii au dat pieselor impresia de bogăție ornamentală.

Filigranul a fost o tehnică decorativă fără vârstă, dar cu două perioade de înflorire și utilizare dominantă: în arta elenistică și în cea bizantină din secolele al IX-lea până în al XIII-lea.

Întrucât nu se cunoștea trefilarea, la bijuteria elenistică, firul se obținea prin ciocănirea foii de metal și tăierea unor benzi foarte subțiri.

www.mnir.ro

Abia în secolul al IX-lea, călugărul Theofilius descrie pentru prima dată metoda de obținere a firelor de metal prin tracțiune. El spunea că "mai întâi desenăm șuvițe de fire mai subțiri sau mai groase de aramă sau argint /.../ luăm o bucată de stejar subțire sau fag și facem multe găuri în ea cu fier înroșit. Prin aceste găuri tragem firele ..."[38].

Metoda lui Theofilius este greu de folosit, aproape imposibilă, pentru că în lemn nu se pot face găuri netede de sub un milimetru diametru, pe de-o parte, pe de altă parte, la scurt timp, chiar după o primă folosire, gaura se lărgește întrucât materialul este prea moale, iar firele se rup.

Astăzi, pentru a obține o scădere a diametrului firului de la 2 la 1 mm sunt necesare 16 găuri succesive, iar între 1 și 0,1 mm, între 22 și 30 de găuri[39].

Cu ce fel de burghiu se puteau realiza aceste găuri în secolul al IX-lea când și astăzi el este o problemă ?

Întrucât, așa cum am observat la microscop, firul nostru este de fapt o bentiță, s-ar putea ca filiera să fi fost realizată dintr-o placă metalică pe muchia căreia s-a făcut o șănțuire fină, iar peste aceasta a fost fixată o altă muchie dreaptă[40].

Firul simplu sau răsucit, tăiat la dimensiunea dorită și modelat în virgule era dispus pe foaia de aur suport și fixat ca să-și păstreze poziția, până la sudare.

Mai dificilă era fixarea și sudarea bordurii și a granulelor, în șiruri, pe marginea foii de aur.

Probabil că sudarea a fost cea non-metalică, cunoscută încă din antichitatea elenistică, cea cu ajutorul sării de cupru[41].

Pe suprafața acoperită cu clei amestecat cu o pudră dintr-un compus al cuprului, se așează firul după modelul dorit.

Se preferă malahitul căruia grecii îi spuneau chiar "sudorul aurului", sau "liantul aurului"[42].

Prin încălzire cleiul ardea, iar malahitul reacționa violent, eliberând cuprul care intra în compoziția aurului, mai ales dacă acesta se prezenta în foi subțiri.

În punctele de sudură, cuprul forma împreună cu aurul un nou aliaj cu caratai mai scăzut. De aici cred că survine titlul scăzut al aurului rezultat din analizele BNR, precum și rezultatele diferite de carataj la același obiect, în funcție de locul analizat.

www.mnir.ro

Deși în perioada la care ne referim, secolele XI - XIII, meșterii și piesele circulau liberi, atelierele importante de bijutieri s-au înființat în întreaga Europă, în jurul curților regale, fiecare cu specificul și secretele ei, dintre care, cea siciliană era cea mai cunoscută și mai creativă, după cea bizantină .

O caracteristică a filigranului sicilian format din două fire de aur răsucite în sutır, era să fie tăiat în bucățele absolut egale, rotite de două ori și jumătate și dispus în șiruri cât mai regulat posibil[13].

Un alt sistem, în palmete cordiforme a fost dispus pe plăcuțele unei brățări, pe o coroniță miniaturală și pe o piesă cu destinație necunoscută, formată din doi cilindrii minusculi, descoperite la Székesfehérvár, în 1839, în mormântul lui Ladislau al III-lea, fiul Constanței de Aragan, mort la 1205[14]. Aceeași dispoziție are filigranul de pe plăcuțele și mânerul sceptrului regal maghiar, la fel ca cel de pe crucea care formează arcul coroanei maghiare, a cărei datare rămâne o problemă deschisă[15].

Unii istorici de artă maghiari sunt de părere că acest motiv decorativ din filigran a fost creat chiar în atelierele de la curtea regilor arpadieni[16], posibil, dar de către bijutierii veniți din Sicilia sau din Bizanț.

Firul rotit în jurul unei granule sferice de metal sau, sub formă de dantelă cu noduri în formă de melcișori, apare mai ales pe piesele atribuite atelierelor siciliene[17].

Pe coroana lui Vladimir Monomahul, ca și pe o cruce de rugăciune de la catedrala episcopiei din Esztérgom, datată aproximativ în secolele XII - XIII, firul răsucit și aplatizat formează o spirală larg deschisă, în interiorul căreia este dispus un șir de bucle sau virgule ce dau impresia că se desprind din firul principal. Acest sistem s-a păstrat la argintăria românească începând cu panaghiarul de la biserica Precista din Buzău, datat între 1491 și 1496[18], într-o interpretare proprie, anume sub formă de șiruri de vrejuri dispuse de o parte și de alta unei linii mediane imaginare, care este folosit și pe aplica pătrată, tipul 12 din tezaur (foto 27 la microscop).

Dar filigranul de la aplicele de la Suceava se prezintă ca niște virgule, care, pe suprafețe mici e la fel cu cel de pe pandantivul în formă de sâmbure de măr de la cerceii descoperiți în necropola voievodală de la Putna[19]. (fig. 29)

Se mai poate vedea și pe rama unei iconițe din secolul al XV-lea din colecțiile Muzeului de Istorie din Moscova[20].

Acest sistem de filigran, în mod evident, mai ales după studierea lui la microscop, (fig. 31) se prezintă din punct de vedere tehnic, mult mai simplu comparativ cu cele menționate mai sus.

În concluzie, din punct de vedere artistic, prin similitudinile sale și prin dispunerea filigranului, aplicele din tezaur se datează din secolul al XI-lea până la sfârșitul secolului al XIII-lea, cel târziu, începutul secolului al XIV-lea.

Situarea tezaurului de la Suceava cu exactitate într-o structură stilistică ar necesita un studiu exhaustiv al artelor circum-pontice și micro-asiatice, mai ales a celei armene, care a fost supuse unei duble influențe: bizantine și maură.

Rezolvarea acestui deziderat, completat de descoperirea unor noi izvoare referitoare la evenimentele din 1653, ne-ar da posibilitatea să stabilim dacă aplicele provin de la o piesă de costum sau de la un obiect liturgic.

Cele opt foițe dreptunghiulare ștanțate cu motive vegetale (fig. 10) au constituit, probabil cadrul unei icoane sau al coperții unui tetraevangheliar. Datarea lor ca și a celor cinci plăci cu baghete, mai mult ca sigur de aceeași funcționalitate, este foarte largă.

Mai ușor de analizat este motivul de volute pe fond punctat al plăcii decorative (fig. 25), întâlnit frecvent pe paharele de argint de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea[51]. Nu putem preciza dacă acest fragment este de la o icoană, ferecătură de carte, sau obiect decorativ precum caseta de argint dăruită de Alexandru Lăpușneanu mănăstirii din Slatina.

Deci, tezaurul de la Suceava este compus din piese care se datează începând din secolul al XIII-lea și până la începutul secolului al XVII-lea, iar prin lucrarea de față am încercat să prezentăm tezaurul, cu accent pe cele 147 de aplice și 1 fragmente de podoabă cu problemele pe care le ridică, deschise cercetărilor ulterioare

www.mnir.ro

1. Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p. 158
2. *Ibidem*, p. 161
3. *Ibidem*, p. 164
4. Trifu Martinovici, în *MCA*, V, 1959, p. 598
5. Miron Costin, *op. cit*, p. 159
6. M. M. Popescu, *Podoabe medievale în țările române*, 1970, p. 69 - 70, cat. 151 - 156
7. Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, 1905, p. 46 - 47
8. *Ibidem*
9. *Ibidem*, p. 47
10. Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române, secolele XIV - XVIII*,, 1970, p. 171, și, *Idem*, *Arta epocii lui Ștefan cel Mare. Relațiile cu lumea occidentală*, în SMIM, VIII, 1975, p. 89
11. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, 1975, p. 22. De altfel, Gheorghe Rakoczx a desfăcut mormântul lui Sigismund de Luxemburg, la 1638, din Oradea; în Vattai Erzsebet, *Margitszigeti korona*, în Bp. Reg. XVIII, 1958, p. 193.
12. Emil Turdeanu, extras din *Cercetări literare*, V, 1943, p. 116
13. Miron Costin, op. cit.,(nota 1), p. 162
14. Muzeul Național de Istorie, nr. inv. 8611
15. Informația și descrierea pieselor din fișele lui Radu Popa.
16. Paul de Alep, *Călătoria lui* .... în Călători străini despre țările române, VI, 1976, p. 99
17. Sunt în expunerea Muzeului de Istorie din Ploiești.
18. Eugenia Neamțu, Gr. Foit, în *Arheologia Moldovei*, VII, p. 359, fig 1/2
19. Jean Ebersolt, *Les arts somptuaires de Byzance*, 1923, p. 89, 91; Heide Buschhause, *Die Krim als, Letztes Zemtrum der Kreuzfahrerkunst und ihre*... în Byzantino - bulgarica, VIII, 1986, p. 163, 168.
20. Antonio Santangelo, *Tessuti Do Arte Italiani dal XII al XVIII secolo*, Electa Editrice, Milano, 1959/, Pl. 23, p. 20, 22.
21. *The Ancient State Regalia, The Armoury in the Moscou Kremlin*, Pl. 2, fig. 1

www.mnir.ro

22. *Ibidem*; vezi și Andre Grabar, *Une couronne du debut du XIII siecle et les Coiffures d'apparat feminines*, in Art de la fin de L'Antiquite et du Moyen Ages, II, p. 1125

23. Nicolae Iorga, *Operele lui Gheorghe Brancovici*, in Revista Istorică, III, 2 - 6, 1917, p. 68 - 69.

24. Vezi trimiterea 21.

25. Andre Grabar, *op. cit.*, p. 1127, fig. 7.

26. Percy Ernst Schramm, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, *Göttingen*, 1955, p. 11 - 15.

27. Angelo Lipinsky, *Les arts somptuaires en Italie meridionale et en Sicilie (900 1200)* extras din "Cahiers de civilisation medievale", X - XII siecles, XVIII Annee, no. 3 - 4 juilet - decembre, 1975, p. 200

28. Jurgen Abeler, *Kronen, Herrschaftszeichen derWelt*, Wien,cat. 6

29. T. O. Davidova, *Kievskii Muzei Istoriceskih Dragaţenostei*, Kiev, 1974, cat. 111 - 113

30. Ilie Uzum, *Tezaurul de la Macoviște, jud. Caraș Severin*, A.M.N., XX, 1983, p. 515

31. Bojana Radojkovici, *Jewelry with Serbs, (XII - XVIII century)*, 1969, p. 234 - 235, fig. 122 - 123.

32. Angelo Lipinsky, *op. cit.*,(nota 27), p. 101.

33. Jean Ebersolt, *op. cit.*, p. 109 și urm.

34. Eva Kovacs, *L'Orfevrerie romane en Hongrie*,1974, p. 22; și Eva Kovacs, Zsuzsa Lovag, *Die Ungarischen Krönungsinsignien*, Korvina kiado, 1980, p. 58.

35. M. Schulze Dorrlam, *Zwei Hochmittelalterliche Goldscheibenfibeln aus Italien, in Archaeologisches Korrespondenzblatt*, 20, 1990, p. 463 - 470.

36. Lucian Roșu, *Tezaurul medievăl de la Șușița*, in "Revista muzeelor", 4, 1964, p. 237 - 238, fig. 2.

37. M. M. Popescu, *op. cit.*, p. 49, cat. 42, fig. 18.

38. Theophilus, *The Various Arts*, London, p. 38

39. Ernst Foltz, *Einige Beobachtungem zu Antiken gold und Silberschmiede techniken* in Archaeologisches Korrespondenzbalatt, 9, 1979, p. 216.

40. Posibilitatea folosirii unei astfel de filiere ne-a fost sugerată de ing. Marius Amariei, restaurator metale la Laboratorul de restaurare a metalelor din M.N.I.. El a realizat și fotografierea pieselor tezaurului de la Suceava la microscop. Ilustrația

www.mnir.ro

lucrării o datorez lui Marius Amariei și Vlad Coliță, cărora le mulțumesc și pe această cale.

41. Richard Daniel De Puma, *Field Museum of Natural History Bulletin*, oct. 1987, p. 13 - 14

42. *Ibidem.*

43. Angelo Lipinsky, *op. cit.*, p. 244.

44. Eva Kovacs, *Einige Probleme des Krakauer Kronenkreuzes*, in Acta Historie Artium Hungariae, XVII, 1971, p. 260, p. 19 - 20.

45. Eva Kovacs, Zsuzsa Lovag, *op. cit.*, p. 55 - 57

46. Eva Kovacs,*op. cit.*.., p. 260

47. Angelo Lipinsky, *op. cit.*, *loc. cit.*

48. Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în țările române (sec XIV - XIX)*, cat. 215.

49. M. M. Popescu, *op. cit.*, cat. 17

50. *Musée Historique*, Moscou, Leningrad, cat. 16

51. Zsuzsa Lovag, *Szombathelyii reneszànsz kincslelet, Sávária Muzeum, Szombathely*, 1975, Pl. 4 - 6.

www.mnir.ro

ABSTRACT

"The Treasure from Suceava" was found in front of Suceava fortress during the archaelogical excavations performed in 1953. It is made up of 190 gold pieces and 745 genuine pearls:

- the 171 differently shaped appliques worked in filigree are to be divided into 12 types (fig. 3 - 24 and 30)
- 4 diadem fragments (fig. 1 - 2)
-5 double links (fig. 4)
- 8 rectangular gold sheets with vegetal motifs (fig. 10)
- 6 rectangular plaques (5 with grooves. 1 with vegetal motifs 25)

The archaelogical environment date the buryng moment of this treasure to the middle of the 17th century (1653). Its pieces were robbed from the monasteries of Moldavia.

Taking into account similar pieces found in Europe it was suggested that the appliques and diadem fragments should be dated in the 13th - 14th centuries. These pearls and appliques embellished a hemispherical cap ended with a diadem.

The rectangular sheets and gold plaques might have been used as ornamentation elements for an icon. a book cover or a casket and they might be dated in the 16th - 17th centuries. a more precise dating being not possible yet.

www.mnir.ro

Pl I.	Fig. 1 - 2 - Fragmente de diademă;
	Fig. 3 - Diferite tipuri diferite de aplice;
Pl. II.	Fig. 9 - Aplică
	Fig. 10 - Foaie rectangulară de la o icoană sau carte
Pl. III - V.	Fig. 11 - 24 - Diferite tipuri de aplice
	Fig. 25 - Fragment de frecătură de la o icoană sau copertă de carte
Pl VI.	Fig. 27 - 28 - Imagini de aplice luate prin microscop
	Fig. 29 - Capăt de pandantiv descoperit la Putna
Pl. VII.	Fig. 30 - Aplică
	Fig. 31 - Aplică văzută la microscop

EXPLICATION PLATES

Pl. I.	Component parts of a diadem (fig. 1 - 2)
	Differently shaped apliques (fig. 3 - 8)
Pl. II	Apliques (fig. 9)
	Rectangular sheet from an icon or book (fig. 10)
Pl. III - V	Differently shapes apliques (fig. 11 - 24)
	Sheet from an icon or book (fig. 25)
Pl. VI	Image of on apliques taken througth the microscop (fig. 27 - 28)
	End pandant descovered at Putna (fig. 29)
Pl. VII	Apliques (fig. 30)
	Image of an apliques through the microscope (fig. 31).

www.mnir.ro

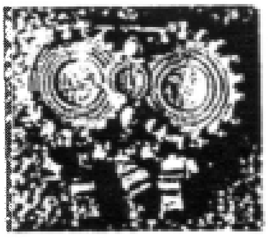

1

2

3

4

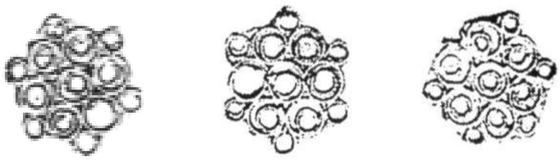

5

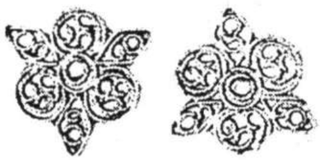

6

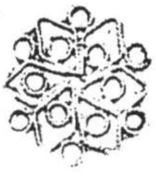

7

8

Planşa 1

www.mnir.ro

9

10

Planşa II

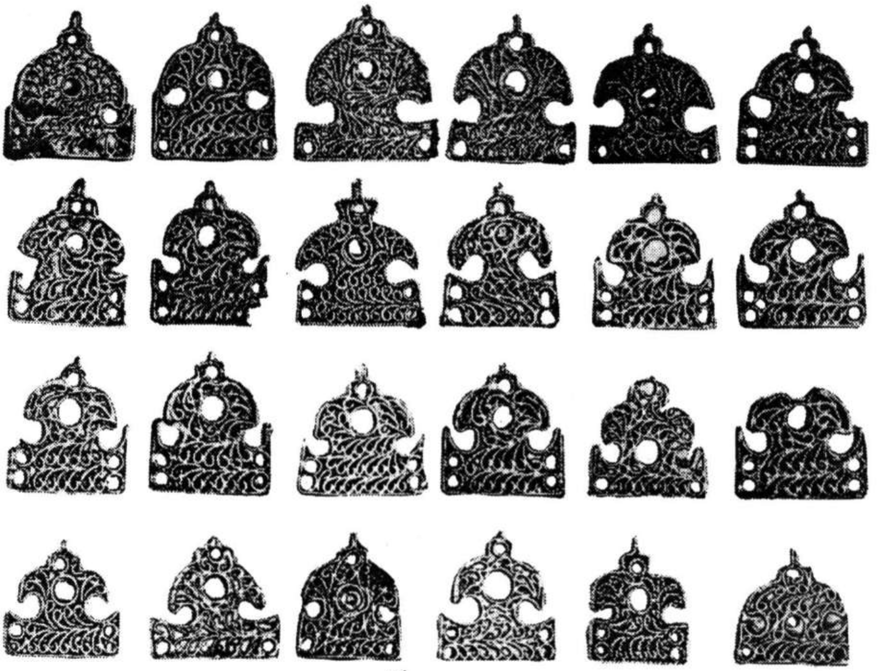

11

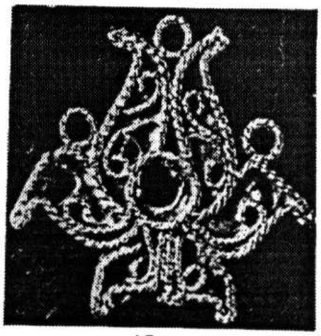

12

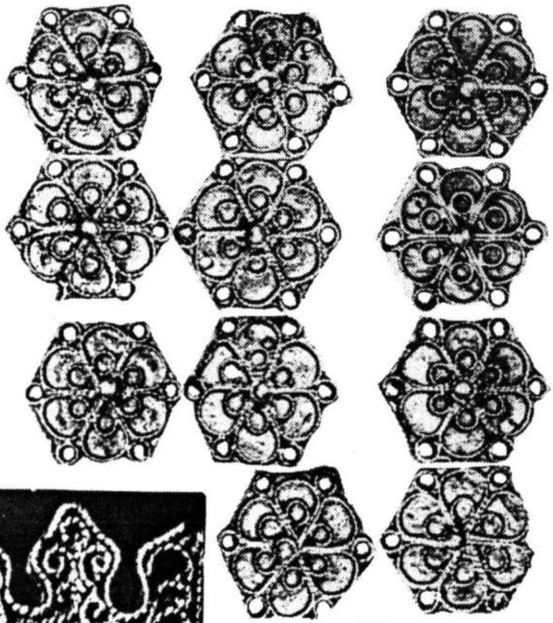

13

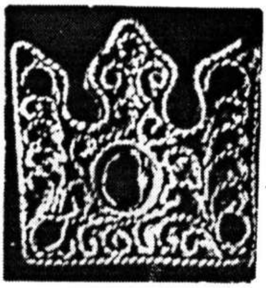

14

Planşa III

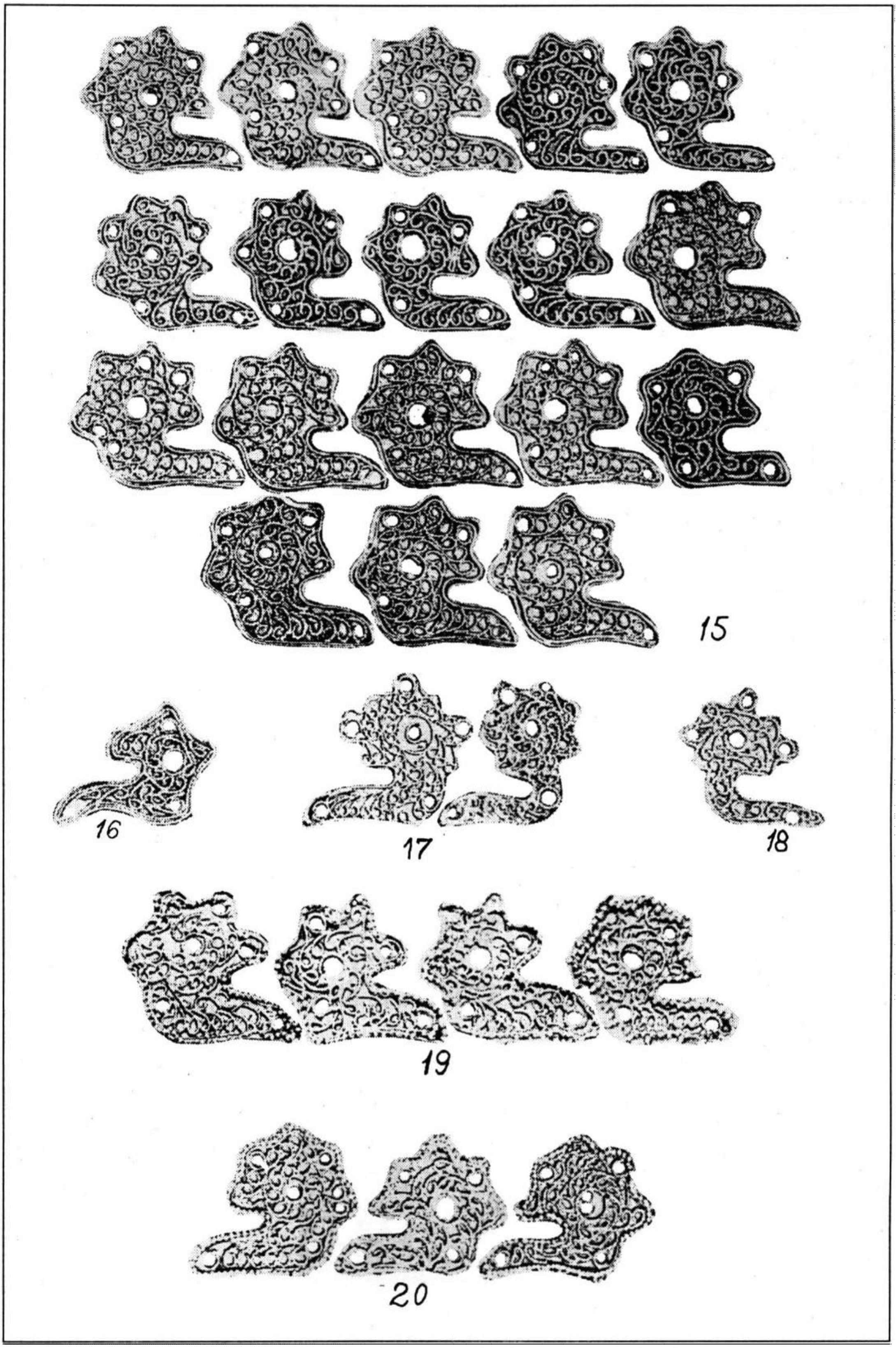

Planșa IV

www.mnir.ro

21

22

23

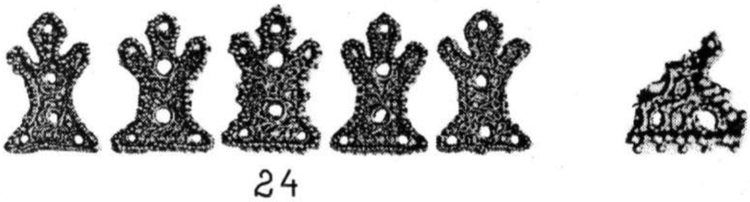

24

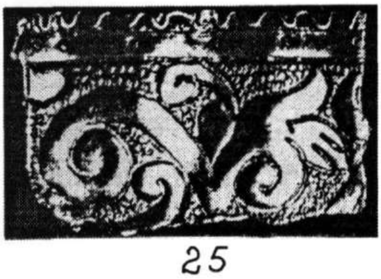

25

Planşa V

www.mnir.ro

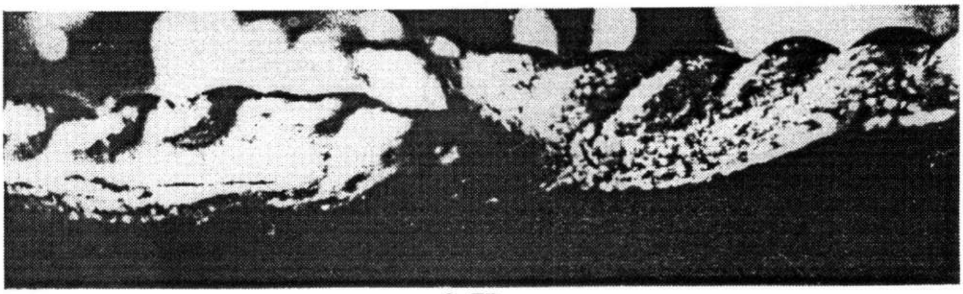

27

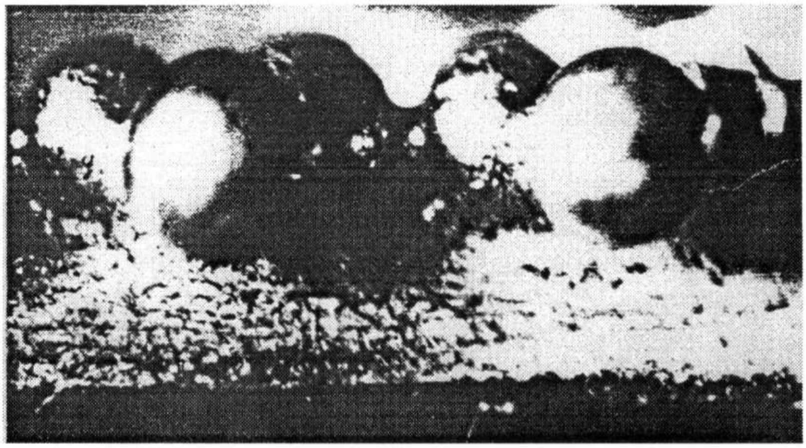

28

29

Planşa VI

www.mnir.ro

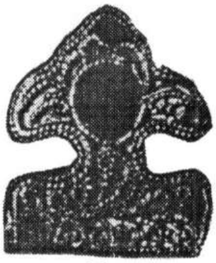

30

31

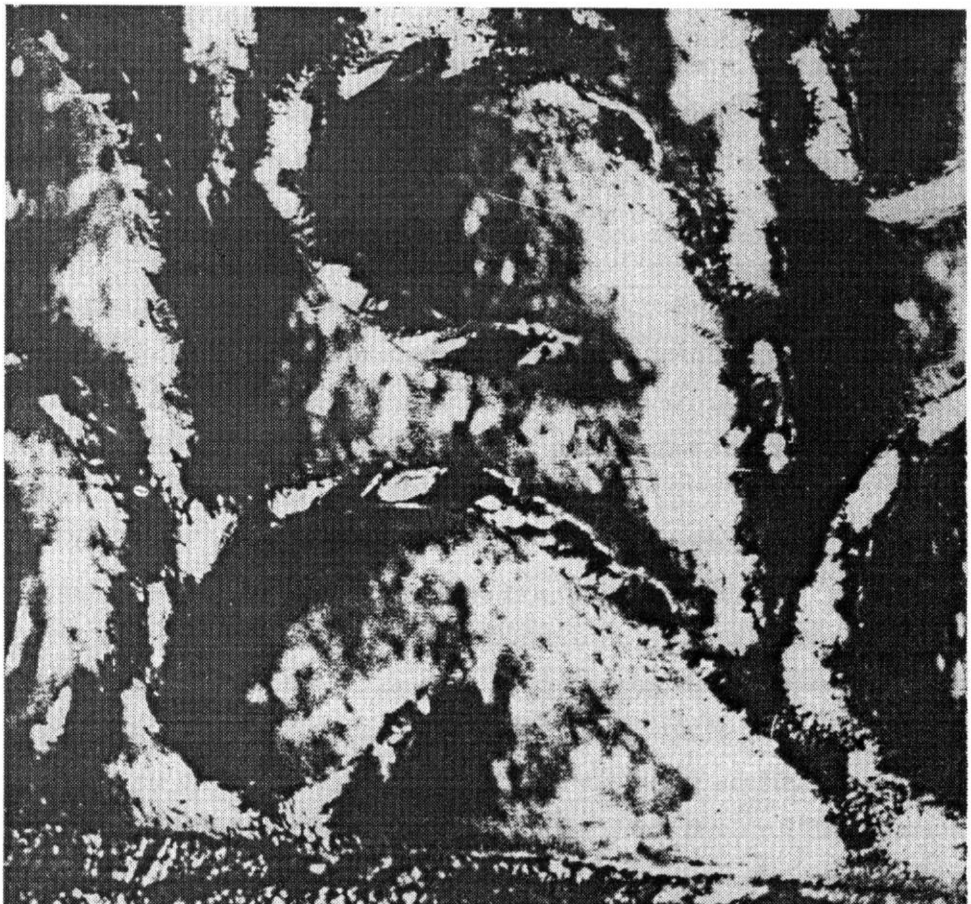

Planşa VII

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE
ÎN SUD-ESTUL PODIȘULUI CENTRAL MOLDOVENESC

C. BUZDUGAN
M. ROTARU

Înglobând, din punct de vedere administrativ, extremitatea sud-estică a județului Vaslui, zona din care provin descoperirile ce urmează a fi prezentate se caracterizează, geografic, printr-un relief structural și de acumulare, dăltuit, de-a lungul vremurilor, de râurile Bârlad, Elan, Horincea, la care se adaugă culoarul Prutului[1]. Astfel, în cadrul unui relief variat și armonios constituit s-au creat numeroase văi, depresiuni colinare și microdepresiuni permanent însorite, prevăzute cu plaiuri împădurite.

Beneficiind de o climă temperată, cu accent excesiv, de o rețea hidrografică ramificată, de o vegetație bogată, de soluri favorabile practicării agriculturii, zona a oferit încă din preistorie condiții antropogenetice dintre cele mai prielnice, fapt ilustrat atât de convingător de intensitatea locuirii și de mulțimea vestigiilor arheologice, care se eșalonează de la cele mai timpurii manifestări ale vieții și activității umane până la atestarea documentară a actualelor localități.

Pe platourile dealurilor care flanchează văile străbătute de principalele cursuri de ape (Elan, Horincea, Prut), pe terasele relativ largi ale acestora sau pe cele ale numeroaselor pâraie, aproape la tot pasul, apar resturi ale unor stațiuni arheologice de o importanță notabilă.

Cercetările perieghetice de dată recentă, întreprinse pe cuprinsul unora dintre aceste stațiuni, pe de o parte, și câteva descoperiri fortuite, pe de altă parte, îmbogățesc repertoriul descoperirilor cu numeroase vestigii: unelte și instrumente din diferite materiale, obiecte de lut de o însemnătate deosebită, fragmente ceramice, unele cu semne incizate, podoabe, reprezentări antropomorfe, monede antice, uneori cu piese unice printre ele etc. Unele dintre acestea, de o importanță particulară, se impun cu precădere introducerii în circuitul informațional de specialitate, ceea ce și încercăm să realizăm prin prezentarea de față.

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

Înainte de aceasta însă, considerăm necesară sublinierea că descoperirile vor fi prezentate pe localități, iar aceasta urmând ordinea în care ele au fost cartate și nu pe cea alfabetică (Pl. 1).

1. Poșta Elan (com. Vutcani)

În așezarea din perioada târzie a epocii bronzului, situată în marginea de nord a satului, pe interfluviul format de râul Elan și pârâul Mălăești[2], au fost descoperite, cu ocazia cercetărilor de suprafață, efectuate între anii 1989-1994, și a lucrărilor de hidroameliorații, numeroase vestigii arheologice. În afară de fragmente ceramice provenind de la vase cu torți supraînălțate, specifice culturii Noua, mai pot fi menționate râșnițe primitive, unelte fragmentare din piatră, o coastă de animal, cu crestături pe marginea mai subțire, ce poate fi considerată pieptene[3] (Pl. 5/1) și o piesă de piatră, de formă aproximativ cilindrică, prevăzută cu două sănțuiri orizontale și modelată la un capăt în formă de cap uman foarte stilizat (Pl. 5/9). Maniera de reprezentare, caracterizată prin simplitate și schematism, amintește de statuile-menhir din Dobrogea din perioada de sfârșit a primei epoci a fierului[4].

2. Popeni (comuna Găgești)

Pe cuprinsul așezării din locul cunoscut sub denumirea "Cerchez", cu vestigii caracteristice bronzului târziu (cultura Noua)[5] și din perioada prefeudală, situată la circa 1 km. nord-nord-est de sat, a apărut un topor din piatră foarte fină, de culoare cafenie, de formă trapezoidală, cu ceafa și tăișul ușor rotunjite, prevăzut spre capăt cu două linii orizontale incizate (Pl. 3/8) și un os de pasăre, retezat drept la ambele capete (Pl. 5/3).

Tot de la Popeni, dar, foarte probabil de la Popeni, comuna Zorleni, există o descoperire mai veche, făcută, după informații de încredere, în punctul "Râpa Căprioarei", într-un context arheologic specific Hallstatt-ului târziu și Latène-ului timpuriu[6], care conține, printre altele, și un obiect de lut, cu trăsături caracteristice reprezentărilor antropomorfe.

Idolul, cum pare a fi, lucrat din pastă grosieră, cu ingrediente în compoziție, de culoare gălbuie-cenușie, are forma unui patrulater rotunjit la colțuri, cu laturile paralele și egale două câte două (pl 8/4a-e). La partea superioară a uneia din laturile mai mari, ce se îngustează ușor spre vârf, se află două mici

www.mnir.ro

alveole, aproape rotunde, plasate simetric, care par să marcheze ochii (Pl. 8/4a). Pe latura opusă se află mai multe împunsături de mărimi diferite, dispuse haotic, a căror semnificație rămâne necunoscută (Pl. 8/4b). Pe una din laturile mici sunt incizate două linii în zig-zag, dispuse oblic (Pl. 8/4c). Motive asemănătoare, descoperite la Cetățeni-Argeș pe mănuși de amfore rhodiene, sunt considerate semne grafice, exprimând măsura timpului[7]. Un motiv similar, dar mai scurt, ar putea să reprezinte litera greacă Σ în poziție retrogradă (Pl. 8/4d), care se întâlnește frecvent pe diferite recipiente, exprimând o valoare numerică (sextari)[8]. În situația dată, ea poate să redea prescurtarea unui antroponim. Pe suprafața opusă bazei este incizată o altă literă grecească, Π (Pl. 8/4e), care reprezintă de obicei o valoare numerică (80)[9].

Aspectul general și puținele trăsături, discret schițate, par să indice o reprezentare antropomorfă geto-dacă din secolele IV-III î.Chr.[10], ceea ce ar fi în acord și cu prezumtivul mediu arheologic în care a apărut.

3. Fedești (comuna Șuletea)

Cu ocazia cercetărilor perieghetice efectuate în 1985 pe cuprinsul cunoscutei așezări din perioada hallstattiană târzie și de început a celei de a doua epoci a fierului[11] din punctul "Recea" a fost descoperită și o fusaiolă de lut, cu scriere greacă, care, din motive conjunturale, a rămas inedită.

Fusaiola, lucrată din pastă fină, nisipoasă, de culoare cenușie, este de formă bitronconică (Pl. 8/1b). Cele două trunchiuri de con, de mărimi inegale, prezintă la capetele mici deteriorări din vechime. Pe suprafața lor se află inscripții în unciale grecești, incizate în pasta dură, greu lizibile. Pe trunchiul de con mai mic este scris Δ ΥΨ:ΥΟ (Pl. 8/1a, c). Dacă admitem întregirea Δ(ιω) pentru primul grup de litere, și ΥΨ(ιζτ)ΟΥ pentru celălalt (deci ΟΥ în loc de ΥΟ, terminație inexistentă)[12], ceea ce pare plauzibil, s-ar obține, în traducere, Zeului Măreț, așadar o dedicație făcută unei mari divinități. Pe celălalt trunchi de con, mai mare, sunt incizate destul de adânc, tot cu majuscule, literele X și F (probabil Σ), care ar putea reprezenta inițialele unui nume de persoană (Pl. 8/1b, d).

Contextul arheologic în care a apărut fusaiola se datează în secolele V-IV î.Chr.[13]. Pe de altă parte, se știe că epitetul capătă o importanță deosebită în epoca elenistică[14]. Apariția ei într-un atare mediu nu surprinde, deoarece spre limita sud-estică a așezării hallstattiene, de pe suprafața căreia provine, a fost descoperit un

www.mnir.ro

tezaur de monede histriene de bronz, datat în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Chr.

Având în vedere realitățile arheologice și numismatice menționate, cu cronologia cărora fusaiola se află în strânsă legătură, ea poate fi considerată unul dintre cele mai vechi documente de epigrafie din Moldova scris în grecește.

Pe întinsul aceleiași așezări hallstattiene târzii, cercetările de suprafață, efectuate în anul 1994, au ocazionat descoperirea unei piese de forma unei monede (cu diametrul de 2,5 cm), lucrată dintr-un element chimic moale, probabil sulfură de plumb (Pl. 8/6a-b). Din cauza agenților chimici, care au acționat de-a lungul timpului asupra metalului moale, pe marginea piesei, ușor subțiată, s-au produs mici știrbituri, care înlătură posibilitatea de a constata dacă inițial ea a fost zimțată, așa cum s-ar părea după unele indicii de pe partea mai bine păstrată. Suprafața posterioară, plată, prezintă numeroase fisuri superficiale. Pe suprafața anterioară, la fel de fisurată, este ștanțat un cap uman, înscris într-un cerc. Părul bogat, care încununează fruntea într-o arcuire cu capetele până peste urechi, dă contur ovalului colțuros al feței. Între ochii abia perceptibili se distinge nasul, sub care se află gura, redată printr-o linie unghiulară greu vizibilă.

După aspectul ei, piesa pare a reprezenta o monedă, sau mai curând un medalion, având înfățișat pe partea anterioară chipul unei divinități. Dacă ea se leagă de contextul arheologic în care a apărut, atunci poate fi datată în secolul al IV-lea î. Chr., ceea ce pare posibil, dacă avem în vedere aspectul general pe care îl dezvăluie.

Alte recunoașteri în teren, întreprinse în anii 1991-1995 pe locul descoperirii importantului tezaur monetar[15], situat în marginea de sud-est a așezării amintite, au făcut posibilă recuperarea a încă 18 monede[16], care formează un nou lot.

Noul lot monetar, devenit al cincilea, ridică la 279 numărul total al pieselor recuperate până în prezent din valorosul tezaur[17]. Ca și celelalte publicate deja, 10 monede reprezintă emisiuni ale cetății Histria, având pe avers capul laureat al lui Apollo spre dreapta, iar pe revers vulturul de mare pe delfin spre stânga, la care se mai adaugă o siglă[18]. Una dintre ele apare însă ca o noutate tipologică și cronologică, totodată, în componența tezaurului.

Pe avers, ea are tot capul lui Apollo spre dreapta, dar pe revers este reliefată lira, cu legenda Bottyaton în jur. Prin urmare, ea reprezintă o emisiune a

www.mnir.ro

orașului macedonean Bottike din Peninsula Calcidică și se datează între 392- 379 i.Chr.[19]. Prezența ei aducea o noutate nu numai în ceea ce privește componența tezaurului, până acum unitară, ci și în cronologia lui.

Dacă, pe baza monedelor descoperite până în prezent sau recuperate pe diferite căi, tezaurul era datat în ultima jumătate a secolului al IV-lea i.Chr. (339-325)[20], moneda din Bottike modifică cel puțin limita cronologică inferioară cu aproximativ 40 - 50 de ani. Așadar, prezența monedei macedonene determină stabilirea limitelor cronologice ale tezaurului între 339-292.

4. Giurcani (com. Găgești)

a. La circa 1 km. nord de sat, în locul denumit "Pârlita", situat pe un bot de deal cuprins între Elan și pârâul Urdești, pe partea stângă a șoselei Găgești-Giurcani[21], a fost descoperit, în 1988, cu ocazia exploatării de balast, un mormânt de inhumație, din inventarul căruia s-a mai putut recupera o cană de lut și o fusaiolă.

Cană, de mici dimensiuni, de formă bitronconică, cu gâtul scund, buza ușor evazată și îngustată, cu fundul inelar, prevăzut cu alveole pe margine, este lucrată la roată, din pastă fină, de culoare cenușie. De sub buză pornește o toartă care se termină puțin mai sus de diametrul maxim. Pe partea superioară a fost trasat un brâu abia perceptibil (Pl. 7/1). Ea se înscrie în categoria produselor ceramice caracteristice secolului al III-lea d.Chr.[22].

Fusaiola, de formă bitronconică, ornamentată cu trei șiruri de incizii orizontale, este lucrată din pastă fină, lustruită în culoare neagră (Pl. 7/11).

b. În așezarea din perioada târzie a epocii bronzului, situată în partea de sud-sud-vest a satului[23], au apărut, pe lângă omoplați crestați (Pl. 5/9), un împungător de os, cu o gaură rotundă spre capătul rotunjit (Pl. 4/4) și un os tubular, retezat drept la un capăt, și oblic la celălalt (5/5), toate specifice inventarului culturii Noua.

c. Dintr-o așezare situată în marginea de nord a satului[24] provin mai multe vestigii arheologice, printre care o plășea fragmentară de os, prevăzută cu două perforații rotunde pentru fixare pe mâner (Pl. 4/5), un împungător de os (Pl. 5/4), o seceră din mandibulă de animal (Pl. 6/1) și o fusaiolă din lut (Pl. 7/8), toate aparținând culturii Noua.

www.mnir.ro

Tot de aici provin câteva obiecte de cult din perioada feudalismului timpuriu, printre care se remarcă două cruci, cu brațe inegale, care pot fi datate în secolul al XII-lea (Pl. 9/3-4) și două tipare din piatră pentru turnat cruciulițe, databile în secolele V-VII (Pl. 9/1-2). Aceleiași perioade i-ar putea corespunde și reprezentarea de simboluri creștine de pe o gresie, de culoare verzuie, având pe una din suprafețe incizat un pește și o cruce dublă, înscrisă într-un cerc (Pl. 8/7), în timp ce un astragal de bovideu, cu diferite semne și simboluri, pare să aparțină secolelor X-XI (Pl. 8/8 a-b).

5. Șuletea (com. Șuletea)

La aproximativ 600 m sud-est de sat, pe locul denumit "Șipote", de o parte și de alta a pârâului cu același nume, se întinde o mare stațiune arheologică intens locuită în diferite perioade istorice[25].

Pe partea stângă a pârâului Șipote, în apropierea căruia, în 1980, cu ocazia desfundării terenului pentru plantarea viței de vie, au apărut mărturii ale unei necropole birituale aparținând culturii Sântana de Mureș[26], au fost descoperite mai multe obiecte, printre care menționăm gresii pentru ascuțit, o râșniță circulară (partea fixă), prevăzută cu o gaură relativ conică și fragmente ceramice caracteristice perioadei prefeudale. Printre ele se află și un fragment cu inscripție.

Fragmentul menționat provine de la partea superioară a unui castron de lut, de tehnică superioară, lucrat din pastă fină, degresată cu nisip mărunt, de culoare cenușie, lustruită în aceeași culoare pe ambele suprafețe. El constituie un castron de mici dimensiuni, de formă bitronconică, cu deschiderea nu prea largă, cu buza ușor răsfrântă (Pl. 8/5). Imediat sub buză au fost incizate literele grecești X Ω, prima de o execuție stângace față de cealaltă, trasată cu destulă siguranță în pasta tare, deci după ardere. Ele ar putea reprezenta începutul unei inscripții mai dezvoltate, deoarece spărtura fragmentului atinge baza ultimei litere. În cazul de față nu se poate preciza însă dacă inscripția cuprindea un text mai dezvoltat, care să conțină eventual relatarea unui eveniment important, donație, invocație, ori transcrierea unui toponim, hidronim, sau ea a fost concepută inițial așa cum s-a păstrat, pentru redarea prescurtată a unui antroponim. În acest caz, trebuie făcută sublinierea că cele două litere reprezintă inițialele unui nume necunoscut în documentele de acest fel din România.

www.mnir.ro

Prin trăsăturile formal-tipologice și caracteristicile tehnice, castronul, reprezentat prin fragmentul descris, aparține categoriei de lux a produselor ceramice din secolul al IV-lea d.Chr.

De pe partea dreaptă a pârâului Șipote au fost adunate mai multe obiecte din perioade istorice diferite: o lamă de silex neolitică (Pl. 2/6), o amuletă din colț de mistreț, caracteristică culturii Noua (Pl. 5/6), un împungător de os (Pl. 5/7) și câteva fusaiole de lut (pl6/5-6).

Tot de aici provin mai multe vestigii, găsite în anul 1993, în urma excavării pământului pentru construirea unui dig: diferite instrumente de os, printre care un împungător (Pl. 6/7), un os tubular, retezat drept la un capăt (Pl. 6/3) și fragmente ceramice care reconstituie forme de vase și ornamente specifice culturii Dridu, ultimei ei faze de dezvoltare, cuprinse între secolele X-XI[27] (Pl. 7/2,5).

6. Horga (comuna Epureni)

În cuprinsul așezării situate în marginea de sud a satului, în dreapta Podului C.F.R. Șuletea, într-un cenușar de pe suprafața unei lutării, au apărut, în timpul exploatării lutului, mai multe obiecte, printre care menționăm două coaste de animal, cu crestături pe marginea subțiată (Pl. 4/6-7), două împungătoare de os, unul simplu (Pl. 6/4), iar celălalt crestat pe marginea subțire și cu niște semne incizate pe una din suprafețe (Pl. 6/2).

7. Bârlălești (comuna Epureni)

a. De pe întinsul așezării din lotul numit "Stanția" ("La Arie")[28] au fost culese numeroase unelte de silex, râșnițe primitive, unelte de piatră etc. Dintre uneltele de silex pot fi menționate un răzuitor pe lamă, cu nervură mediană pe partea dorsală, de culoare maronie (Pl. 2/7) și o lamă fragmentară, cu retușe de folosire pe ambele laturi (Pl. 3/1), două topoare de piatră, unul fragmentar (Pl. 3/5-6) și un picior de idol antropomorf (Pl. 5/10), aparținând culturii Cucuteni.

b. Pe cuprinsul altei așezări, cu resturi Cucuteni A-B, situate în punctul "Sturza" de pe Dealul Ciomaga[29], au apărut, în anul 1987, cu ocazia săpării de gropi pentru plantații silvice, și două reprezentări antropomorfe de o importanță particulară, ambele caracterizate printr-o stilizare excesivă, rigidă.

Una dintre aceste reprezentări, lucrată dintr-o gresie dură, de culoare cărămizie, are baza aproape plată, ceea ce dovedește, că era făcută pentru a sta pe

www.mnir.ro

un suport. Capul este reprezentat printr-un oval, ale cărui margini, după ce se frâng uşor în interior, marcând gâtul, se lărgesc discret, pentru a indica mai întâi umerii şi apoi trunchiul. Ochii sunt redaţi cu ajutorul a două mari alveole, mult alungite pe verticală, obţinute printr-o şlefuire fină, superficială. Adâncirea perceptibilă a acestora spre extremităţile interioare scot în evidenţă, printr-o linie bine profilată, nasul lung, a cărui limită se pierde treptat (Pl. 8/2).

Cea de a doua piesă este un cap mobil de statuetă. Lucrat dintr-un conglomerat de culoare cenuşie[30], el are forma relativ dreptunghiulară, cu laturile mici şi colţurile uşor rotunjite (Pl. 8/3a-b). Suprafaţa de deasupra părţii superioare este în plan înclinat, mai înaltă în marginea frontală şi mai joasă spre ceafă. Partea superioară este faţetată de jur împrejur printr-o şlefuire fin executată, care conturează fruntea şi, totodată, scoate în evidenţă anumite trăsături ale feţei. Partea inferioară este plată dedesubt, cu marginea faţetată de jur împrejur. Prin două alveole uşor adâncite şi alungite sunt redaţi ochii, aproape cât obrajii de mari (Pl. 8/3 a). Profunzimea lor, foarte puţin accentuată, este mai bine pusă în evidenţă printr-o linie verticală despărţitoare, uşor curbată, îndeajuns de profilată pentru a indica nasul acvilin. Pentru a evidenţia şi mai pregnant ochii, către care atenţia realizatorului s-a îndreptat cu precădere, au fost marcate, prin şlefuire, arcadele, mai înguste la centru, lărgindu-se uşor spre extremităţi. Spre marginea de jos, o faţetă abia perceptibilă, pe lângă faptul că sugerează gura, are şi menirea de a individualiza mai bine nasul, dă ochilor o formă uşor migdalată. Prin maniera de tratare, prin formă şi dimensiuni, ochii capătă o expresivitate care pune în evidenţă componente estompate ale feţei. Deşi simple, mijloacele artistice de realizare, procedeele ingenioase de îmbinare a componentelor anatomice dau ansamblului expresie şi echilibru, sugerând imaginea unei reprezentări antropomorfe ce aminteşte de statuetele întâlnite în cultura Gumelniţa[31].

Având în vedere dimensiunile, precum şi unele particularităţi tehnice, mai ales planul orizontal, aplatisat, al părţii inferioare a piesei, înclinăm să credem că ea a fost concepută pentru a fi aşezată pe un suport simplu sau unul modelat din acelaşi material, în formă de trup uman, împreună cu care forma o unitate statuară.

Ambele piese provin, aşa cum am subliniat la momentul potrivit, dintr-un mediu arheologic cucutenian, specific fazei A-B, ceea ce, în lipsa altor dovezi mai

www.mnir.ro

convingătoare, presupune, implicit, și apartenența lor la această fază a culturii Cucuteni.

8. Fălciu (comuna Fălciu)

În incinta Fabricii de zahăr au fost afectate de lucrările de excavații câteva morminte caracteristice înmormântărilor cu ocru, din inventarul cărora au mai putut fi salvate vârfuri de săgeți din silex, dălți, un topor de aramă și obiecte de podoabă din același material[32]. Ulterior, pe același loc s-a mai găsit un vârf de săgeată din silex maroniu, cu laturile fin retușate, cu nervură mediană pe ambele suprafețe (Pl. 3/2).

9. Murgeni (com. Murgeni)

Pe botul de deal interfluvial Elan-Oița, denumit "Dealul Bisericii", în perimetrul unei așezări din perioada târzie a epocii bronzului[33], au apărut, în primăvara anului 1994, mai multe fragmente de râșnițe primitive și un împungător de os (Pl. 5/2).

10. Floreni (fost 23 August, com. Murgeni)

Pe întinsul așezării din punctul "Măgeana", locuită în diferite perioade istorice[34], au fost descoperite, în anii 1992-1994, câteva obiecte, dintre care reținem următoarele: un topot fragmentar de piatră, cu gaură de înmănușare (Pl. 4/3), o daltă de os (Pl. 5/8) și o fusaiolă de lut, de formă bitronconică, ornamentată cu un șir de alveole pe partea centrală (pl 7/12), care poate fi atribuită culturii Noua.

11. Epureni (com. Epureni)

De pe suprafața așezării din punctul numit "Șoldănești", cuprins între pârâul Epureni și Șoldeni, la 1,5 km. sud-sud-est de sat[35], au fost adunate diferite vestigii arheologice. Printre ele se numără omoplați cu crestături pe suprafața glenoidă, o fusaiolă fragmentară de lut și câteva împungătoare de os, caracteristice bronzului târziu.

12. Rai (fost Vădeni, com. Murgeni)

a. De pe cuprinsul așezării din locul denumit "Gura Hulubăț", situat pe botul de deal dintre Elan și Hulubăț[36], au fost adunate diferite resturi de locuire,

www.mnir.ro

printre care menționăm râșnițe întregi și fragmentare și o lamă de silex de culoare gălbuie, cu retușe de folosire pe ambele laturi (Pl. 2/14).

b. În partea dreaptă a Podului de piatră de pe calea ferată Fălciu-Murgeni, la circa 2 km. nord de sat, în preajma unor izvoare au apărut, în context arheologic Noua, un topor confecționat dintr-o rocă dură, de culoare neagră, cu tăișul ușor arcuit și cu gaură de înmănușare (Pl. 4/2) și câteva coarne de cerb cu ramurile șlefuite.

13. Mălușteni (com. Mălușteni)

a. De pe întinsul așezării din locul "Leaua", de artea dreaptă a pârâului cu același nume[37], au fost adunate, în ultimii ani, mai multe materiale arheologice. Rețin atenția numeroase lame, răzuitoare, străpungătoare, vârfuri gravetiene lucrate din silex de culoare vineție-albicioasă (Pl. 2/1-2) și un vârf de lance din silex de culkoare neagră (Pl. 2/3), caracteristice paleoliticului târziu. Menționăm, totodată, o toartă de căldare de aramă (Pl. 6/9), un tub de tablă din același metal pl6/11), câteva vârfuri de săgeți din bronz, cu trei muchii (Pl.. 6/12a-f), care pot fi atribuite perioadei hallstattiene târzii, două cești dacice, lucrate din pastă grosieră, de culoare cenușie, cu pete negre în interior (Pl. 7/3-4), una din ele de dimensiuni mai mari, prevăzută pe partea inferioară cu o toartă mică, databile în secolele I-II. Pe lângă numeroase fusaiole, de forme și mărimi diferite, menționăm și o fibulă de bronz, cu portagrafa înaltă, având la baza arcului două perforații rotunde (Pl. 6/8), caracteristică secolului al III-lea d.Chr.

b. Pe partea stângă a pârâului Leaua, într-un context cucutenian, s-au găsit două răzuitoare de silex (Pl. 2/4-6).

c. De o parte și de alta a pârâului Cetățuiei, pe partea estică a văii Recea[38], în grădina lui Filiuță, au fost descoperite mai multe lame și răzuitoare de silex (Pl. 2/5, 8, 10, 13), datând din epoca neolitică, diferite fusaiole hallstattiene (Pl. 7/8-9), precum și două vârfuri de săgeți din fier, databile în secolele XIV-XV (Pl. 6/13-14).

14. Mânăstirea (com. Mălușteni)

Din așezarea situată la circa 800 m sud de sat, de o parte și de alta a unui pârâiaș care se varsă în dreapta Lișcovului[39], provine un fragment de topor, cu ceafa elipsoidală și gaură de înmănușare (Pl. 3/4), databil în perioada bronzului târziu.

www.mnir.ro

15. Igești (com. Blăgești)

Cercetările perieghetice efectuate în ultimii ani în punctul "Scândureni", în așezarea Protocucuteni-Gumelnița, faciesul Stoicani-Aldeni[40], au prilejuit descoperirea a numeroase vestigii arheologice: diferite unelte de silex (Pl. 2/9), râșnițe primitive, ceramică fragmentară, idoli antropomorfi en violon și un nucleu de ocru roșu, fațetat, de formă prismatică (Pl. 2/17).

16. Blăgești (com. Blăgești)

Pe întinsul așezării care se prelungește până aproape de Podul Săratei, cu resturi de locuire din diferite perioade istorice[41], au fost descoperite fragmente ceramice specifice culturii Noua, un topor fragmentar de piatră (Pl. 3/7) și un cuțit curb de silex (Pl. 4/8).

17. Sărățeni (com. Murgeni)

De pe cuprinsul așezării din punctul denumit "Via Mihordea"[42] au fost adunate, în ultimii ani, vestigii arheologice, printre care menționăm un vârf de săgeată de silex (Pl. 3/3), un răzuitor din același material (Pl. 2/15) și câțiva idoli antropomorfi en violon[43].

*

* *

După cum se poate constata, descoperirile prezentate pun în lumină categorii de obiecte de o mare diversitate, care acoperă o perioadă cronologică îndelungată, începând cu paleoliticul superior până în feudalismul timpuriu, inclusiv.

Pentru paleoliticul superior sunt caracteristice numeroase vârfuri, lame, răzuitoare de silex și un vârf de lance, lucrat din același material (Pl. 2/1-3), specifice faciesului cultural gravetian, provenind din așezarea de la Mălușteni.

În schimb, neoliticul, cu deosebire ultima perioadă de dezoltare a acestei epoci, este foarte bine reprezentat. Descoperiri aparținând acestei perioade pun în evidență numeroase vestigii caracteristice așezărilor cucuteniene: lame, răzuitoare, vârfuri de săgeți din silex, topoare și dălți lucrate din piatră, râșnițe primitive, diferite obiecte de lut etc. Pe lângă nucleul de ocru roșu de la Igești (Pl. 2/17), rețin atenția în mod deosebit cele două reprezentări antropomorfe descoperite la

www.mnir.ro

Bălăleşti (Pl. 8/2; 8/3a-b), care pot fi considerate rarităţi în aria culturii Cucuteni, dacă nu chiar reprezentări unice.

Descoperirea de la Fălciu marchează trecerea de la neolitic la epoca bronzului, a cărei documentaţie bogată adaugă acum vestigii deloc lipsite de interes, pentru aprofundarea cunoaşterii orizontului Noua, dacă ar fi să luăm în considerare doar descoperirile de la Blăgeşti, Giurcani, Floreni, Poşta Elan ş.a.

Perioada târzie a primei epoci a fierului (Hallstatt), ca şi cea timpurie a celei de a doua epoci a fierului (La Tène), ambele sunt marcate prin documente arheologice de o importanţă deosebită pentru etapa de cristalizare şi de dezvoltare a civilizaţiei geto-dace. În strânsă legătură cu aceasta, este suficient să amintim fusaiola cu inscripţie de la Fedeşti (Pl. 8/1a-c), ca şi descoperirea de la Popeni (Pl. 8/4a-e), care atestă cunoaşterea şi folosirea scrierii la geto-dacii din Moldova încă din secolele IV - III î.Chr. Totodată, prezenţa lor, ca şi tezaurul de monede histriene de la Fedeşti constituie o dovadă a relaţiilor dintre populaţia locală şi lumea elenistică. De o importanţă notabilă este şi statuia (?) de la Poşta Elan (Pl. 5/9), descoperire singulară pentru Moldova.

În sfârşit, pe lângă fragmentul ceramic cu inscripţie descoperit la Şuletea (Pl. 8/5), datat în secolul al IV-lea d. Chr., perioada timpurie a feudalismului se evidenţiază mai ales prin descoperirile de la Giurcani, care conţin, printre altele, obiecte cu semne incizate şi reprezentări de simboluri creştine, tipare pentru turnat cruciuliţe şi două cruci mici de piatră (Pl. 8/7; 9/1-4).

Aşadar, în sfera descoperirilor prezentate se află obiecte de o mare valoare documentară pentru istoria Moldovei.

www.mnir.ro

1. Ion Gugiuman și colab., Județul Vaslui, București, 1973, p. 85; n. Zăharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1976, p. ; Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, 1980, p. 32.

2. Ghenuță Coman, op. cit., p. 279, LXXIII/8.

3. Adrian C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România, Așezări și necropole*, în Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, IX, Călărași, 1991, p. 135 (rep. 560/N. 2, fig. 125/1-7).

4. Eugen Comșa, "*Contribuții cu privire la statuile-menhir din Dobrogea*," în Symposia thracologica, 3, Constanța, 1985, p. 29.

5. Ghenuță Coman, op. cit., p. 144, XXX/15; C. Buzdugan și M. Rotaru, "*Noi descoperiri arheologice în depresiunea Elanului*" (jud. Vaslui), în Revista muzeelor și monumentelor (seria muzee), 7, 1984, p. 72.

6. Informația provine de la regretatul Vasile Palade, pe atunci director al Muzeului "Vasile Pârvan" din Bârlad.

7. D.V. Rosetti, *Semnificația semnelor grafice la geto-daci*, comunicare susținută al la IV-lea colocviu de arheologie organizat de Institutul de arheologie "V. Pârvan", București, 1975.

8. Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 116-117, nr. 66, m, 1 și urm.

9. În legătură cu această problemă vezi și Marius Alexianu,*Răspândirea amforelor cu inscripții pe teritoriul dacic liber din estul României*, în Arh. Mold, XII, 1988, p. 107, nr. 10.

10. Idoli antropomorfi la fel de stilizați au fost descoperiți și la Mălușteni. Cf. Ghenuță Coman, op. cit., p. 175 și fig. 130/7.

11. Ghenuță Coman, op. cit., p. 235, LX/15; C. Buzdugan și M. Rotaru, loc.cit., p. 74.

12. Descifrarea inscripției într-o atare variantă a fost propusă și de N. Trohani, căruia îi aducem pe această cale sincere mulțumiri.

13. Această propunere de datare se sprijină și pe alte descoperiri de aici, încadrate cronologic în secolul al V-lea î.Chr. Cf. C. Buzdugan și M. Rotaru, loc.cit., p. 75.

www.mnir.ro

14. S. Sanie, *Cultele orientale în Dacia romană*, București, 1981, 1, p. 156 și urm.

15. Bucur Mitrea, Constantin Buzdugan, Marin Rotaru și Vasile Apostol, *"Tezaurul de monede* histriene *de la Fedești (jud. Vaslui)*, în Acta M.M., III-IV, 1981-1982, p. 45-53; ibidem, V-VI, 1983-1984, 149-153; Bucur Mitrea și Constantin Buzdugan, *"Un tezaur de monede histriene descoperit în Moldova"*, în SCN, 8, 1984, p. 25-36; idem, *"Tezaurul de la Fedești"* (Moldova), în SCN, 9, 1989, p. 11.

16. După informațiile inv. Vasile Apostol din Fedești alte 28 de monede, găsite în anul 1995, au ajuns în mâinile unor colecționari.

17. Bucur Mitrea și Constantin Buzdugan, în *SCN*, 9, 1989, p. 11.

18. Ibidem, p. 12.

19. Aducem pe această cale mulțumiri și lui Virgil Mihăilescu-Bârliba de la Institutul de Arheologie din Iași al Academiei Române pentru contribuția adusă la identificarea monedei.

20. Bucur Mitrea și Constantin Buzdugan, în *SCN*, 9, p. 17.

21. Ghenuță Coman, op.cit., p. 143, XXX/7.

22. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, fig. 16.

23. Ghenuță Coman, op.cit., p. 142, XXX/5; C. Buzdugan și M. Rotaru, *Reprezentări antropomorfe și zoomorfe din epoca bronzului descoperite în centrul Moldovei*, în Revista muzeelor și monumentelor (seria muzee), 4, 1983, p. 62.

24. Marin Rotaru, *'Noi descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în bazinul Elanului*, în Thraco-Dacica, IV, 1-2, 1983, p. 74.

25. Ghenuță Coman, op.cit., p. 233, LX/1.

26. Marin Rotaru, *Necropola din secolul al IV-lea d.Chr. de la Șuletea*, în Acta MM, III - IV, 1980 - 1982, p. 243-249.

27. Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, București, 1967, p. 135-148; Maria Chișvasi-Comșa, Unele *considerații istorice pe baza ceramicii din secolele VI-XII*, în SCIV, 8, 1957, 1-4, p. 267 și urm.

28. C. Cihodaru și colab., *Cercetările arherologice de la Șuletea și Bârlălești*, în SCIV, 2, 1951, 1, p. 222 și urm.; N. Zaharia, M. Petrescu Dâmbovița, Em. Zaharia, op. cit., p. 174, Pl. XLI/10; Ghenuță Coman, op.cit., p. 130, XXVIII/16; C. Buzdugan și M. Rotaru, *Figurine antropomorfe de os descoperite în centrul Moldovei*, în Revista muzeelor..., 7, 1986, p. 52.

29. Ghenuță Coman, op. cit., p. 127, XXVIII/9.

www.mnir.ro

30. Determinările petrografice au fost făcute de Constantin Haită (de la MNIR) căruia îi aducem mulțumiri.

31. Părere confirmată și verbal și de Silvia Marinescu Bâlcu.

32. Eugenia Popușoi, *Mormintele cu ocru de la Fălciu (județul Vaslui)*, în Acta MM, IX-XI, 1987-1989, p. 14-26.

33. Ghenuță Coman, op.cit., p. 187, XLV/12.

34. Ibidem, p. 188, XLV/22.

35. Ibidem, p. 127, XLV/8; Ghenuță Coman și Constantin Buzdugan, *Un nou tip de pumnal descoperit în Moldova*, în SCIVA, 29, 1978, 1, p. 139.

36. Ghenuță Coman, op.cit., p. 141, XLX/60; C. Buzdugan și M. Rotaru, loc.cit., Rev MM, 4, 1983, p. 62.

37. Ghenuță Coman, op.cit., p. 174, XLII/10; C. Buzdugan și M. Rotaru, loc.cit., p. 62; M. Brudiu și E. Popușoi, *Cercetări paleolitice la Mălușteni*, în "*Carpica*", 4, 1971, p. 22-25.

38. Ghenuță Coman, op.cit., p. 174, XLII/6.

39. Ibidem, p. 176, XLII/19.

40. Ibidem, p. 76, X/9; Eugenia Popușoi, *Plastica neolitică din colecțiile Muzeului din Bârlad*, în Acta MM, VII-VIII, 1985-1986, p. 13-56.

41. Ghenuță Coman, op.cit., p. 76, X/7.

42. Ibidem, p. 190, XLV/50.

43. Împreună cu exemplarele de la Igești, idolii descoperiți la Sărățeni, cu prilejul cercetărilor recente, fac obiectul unui studiu special, care se află în pregătire.

www.mnir.ro

RÉSUMÉ

Les recentes recherches de surface effectuées sur lés collinnes du département de Vaslui, d'un côté ainsi que, d'un autre côté, quelques découvertes fortuites, on relevé l'existance de nombreux vestiges: autils èt instruments de différents materiels, objets en terre cuitte et des fragments céramiques d'une vrai importance, quelques'une avec des inscription, des objets de parure, des représentatious anthropomorphes, jusqu'à présent inconnues, des monnaies antiques, parmis les quelques se trouvent des pièces uniques, etc.

Quelques'unea d'entre elles, d'une particulière importance, comme sont, par exemple, les deux représentations anthropomorphes de Bârlălești (fig. 8/2-3a-b), appartenant à la civilisation de Cucuteni, comme d;ailleur aussi là fusaiole en terre cuitte de Fedești, avec des lettres greques, sur sa surface (fig. 8/1a-d), qui date du Hallstatt tardif ou, plus probablement, du Latène ancien, s'inscrivent comme des nouveautées dans le répertoire des découvertes archéologiques. De même une nouveantée représente la monnaie macédonienne en bronze de Fede'ti, trouvée ensemble avec des monnaies emises par la cité de Histria. Dans la même situation se trouve aussi la monnaie (?) - medalion découverte toujôur à Fede'ti (fig. 8/6a-b).

Une même importance on doit accorder à l'idole en terre cuitte de Popeni, en forme de rectangle, avec differents signes incisés sur les côtes, datant des IVe-IIIe, siècles av.J.C. (fig. 8/4 a-e), de même que au fragment de terrine de Suletea, attribué au IVe siècle ap.J.Ch (fig. 8/5). Et en fin on ne peu pas omettre ni les quelques objets avec des signes et des symboles paléochretiens incisés découverts à Giurcani et qui datent de l'époque prémediévale (fig. 8/7-8 et 9/1-4).

www.mnir.ro

Pl. 1. Harta noilor descoperiri arheologice din sud-estul Podișului Central Moldovenesc.

Pl. 2. Unelte și arme de silex, piatră și nucleu de ocru: 1-3, paleolitic superior; 4-13, 15-18, neolitic; 14, Noua. 1-3, Mălușteni-Leaua (partea drepată); 4, 6, Mălușteni-Leaua (partea stângă); 5, 8, 10-13, Mălușteni-Recea; 7, Bârlălești-Stanția; 9, 17, Igești; 14, Rai-Gura Hulubăț; 15, 18, Sărățeni; 16, Șuletea.

Pl. 3. Arme și unelte de silex și piatră: 1-3, 5-6, neolitic; 4, 7-8, bronz târziu. 2, Fălciu; 3, Sărățeni; 1, 5-6, Bârlălești-Stanția; 4, Mânăstirea; 7, Blăgești; 8, Popeni.

Pl. 4. Unelte de piatră și silex, ustensile de os și reprezentări antropomorfe: 1-8, bronz târziu; 9, Hallstatt târziu. 1, Sărățeni; 2, Rai-Podul de piatră; 3, Floreni; 4, Giurcani sud-sud-vest; 5, Giurcani nord; 6-7, Horga; 8, Blăgești; 9, Poșta Elan.

Pl. 5. Unelte și podoabe de os: 1-6, 8-9, bronz târziu; 7, secolele X-XI. 1, Poșta Elan; 2, Murgeni; 3, Popeni; 4, Giurcani nord; 5, 9, Giurcani sud-sud-vest; 6-7, Șuletea; 8, Floreni.

Pl. 6. Unelte, instrumente de os și lut, idoli antropomorfi de lut, podoabe, accesorii și arme de bronz și fier: 1-2, 4, bronz târziu; 3, 5-7, prefeudal; 8, secolul III d.Hr.; 9, 11-12 a-f, Hallstatt târziu; 10, neolitic; 13-14, feudal. 1, Giurcani nord; 2,4 Horga; 3, 5-7, Șuletea (partea dreaptă); 8-9, 11-12 a-f, Mălușteni-Leaua (partea dreptă); 10, Bârlălești-Stanția; 13-14, Mălușteni-Cetățuie.

Pl. 7. Ceramică și fusaiole de lut: 1, 11, secolul III d.Chr.; 3-4, secolele I-II; 6, 10, Hallstatt târziu; 12; 7-9, prefeudal; 12, bronz târziu. 1, 11, Giurcani nord; 2, 5, 7-9, Șuletea; 3-4, 6, 10, Mălușteni-Leaua; 12, Floreni.

Pl. 8. Obiecte cu inscripții și reprezentări antropomorfe: 1a-d, 4 a-e, 6a-b, Hallstatt târziu și Latène timpuriu; 2-3 a-b, neolitic; 7-8, prefeudal. 1 a-d, 6 a-b, Fedești; 2-3 a-b, Bârlălești-Sturza; 4a-e, Popeni, 5, Șuletea; 7-8, Giurcani nord.

Pl. 9. Mărturii creștine: 1-2, secolele V-VII; 3-4, secolul XII. 1-4, Giurcani nord.

www.mnir.ro

Pl. 1. La carte des nouvelles découvertes archéologiques du sud-est de Plateau Central de Moldavie.

Pl. 2. Outils et armes én silex, pierre et un noyan d'ocre: 1-3. paléolithique superieur; 4-13, 15, 18 neolithique; 14 Nova. 1-3 Mălușteni-Leaua (la partie droite); 4-6. Mălușteni-Leaua (la partie gauche); ...

Pl. 3. Armes et outils en silex et pierre: 1-3, 5-6 néolithique; 4, 7-8 bronze tardif...

Pl. 4. Outils en pierre et silex, ustensiles en os et représentations anthropomorphes; 1-8 bronze tardif; 9. Hallstatt tardif; ...

Pl. 5: Outils et objets de parures en os: 1-6, 8-9. bronz tardif; 7. Xe-XIe siècles;......

Pl. 6. Outils instruments en os et terre cuitte, idoles anthropomorphes en terre cuitte; objets de parures, accessoires et armes en bronze et fer: 1-2, 4 bronze tardif; 3, 5-7 époque prémedievale; 8. III e siècle ap.J.Ch; 9, 11-12 a-f. Hallstatt tardif; 10 néolithique; 13-14 Moyen âge....

Pl. 7. Céramique et fusaiole en terre cuitte: 1, 11 IIIe siècle ap.J.Ch; 3-4 Ier-IIe siècles. 6, 10, Hallstatt tardif; 7-9 prémedieval; 12. bronze tardif...

Pl. 8. Objets avec des inscriptions et représentations anthropomorphes; 1a-d, 4 a-e, 6 a-b, Hallstatt tardif et Latène ancien; 2-3 a-b néolithique; 7-8 prémédieval...

Pl. 9. Témagnages chrétiens: 1-2 Ve-VIIe siècle, 3-4 XIIe siècle, 1-4 Giurcani nord.

www.mnir.ro

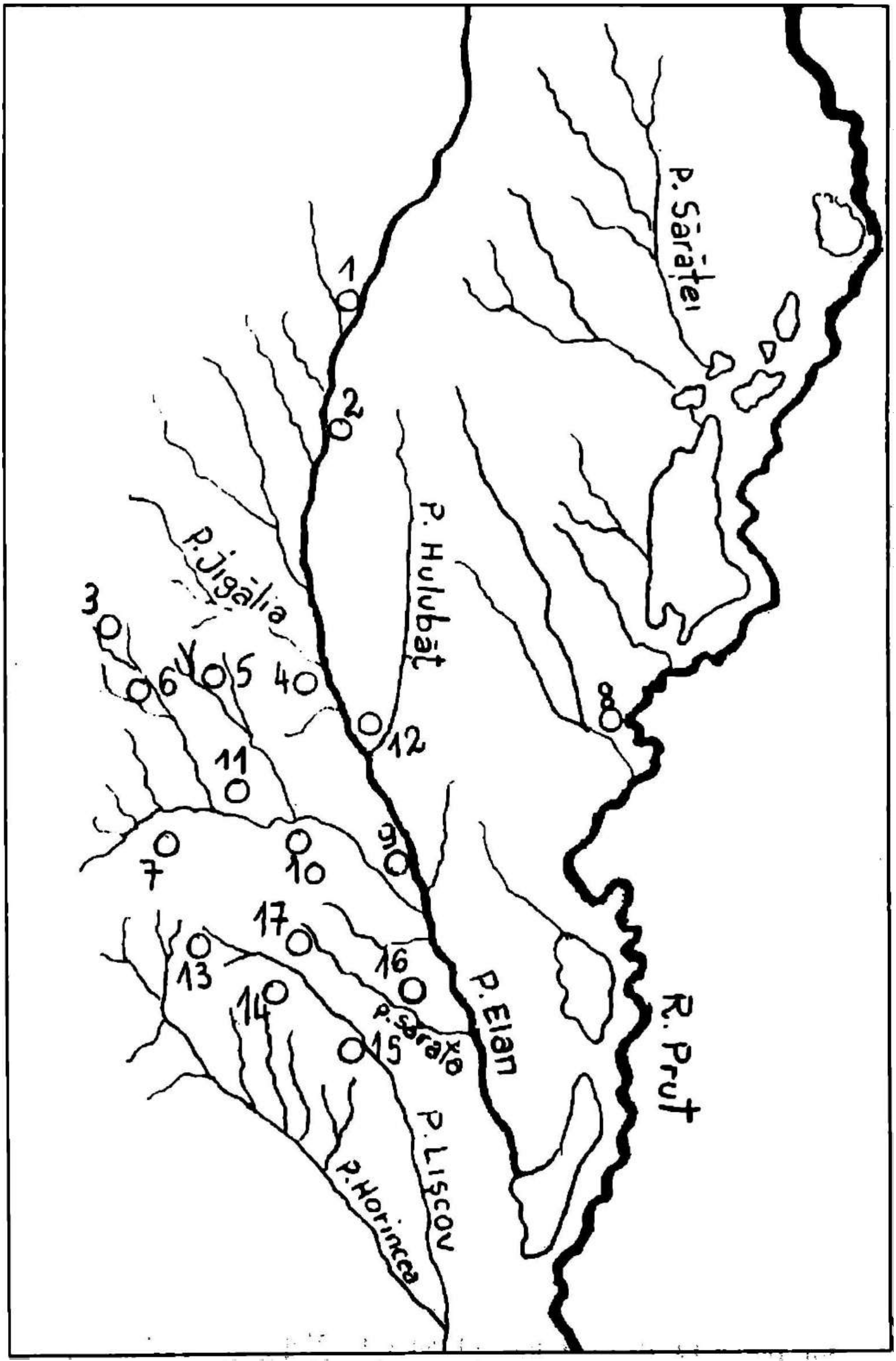

Pl. I. Harta noilor descoperiri arheologice din sud-estul Podişului Central Moldovenesc.

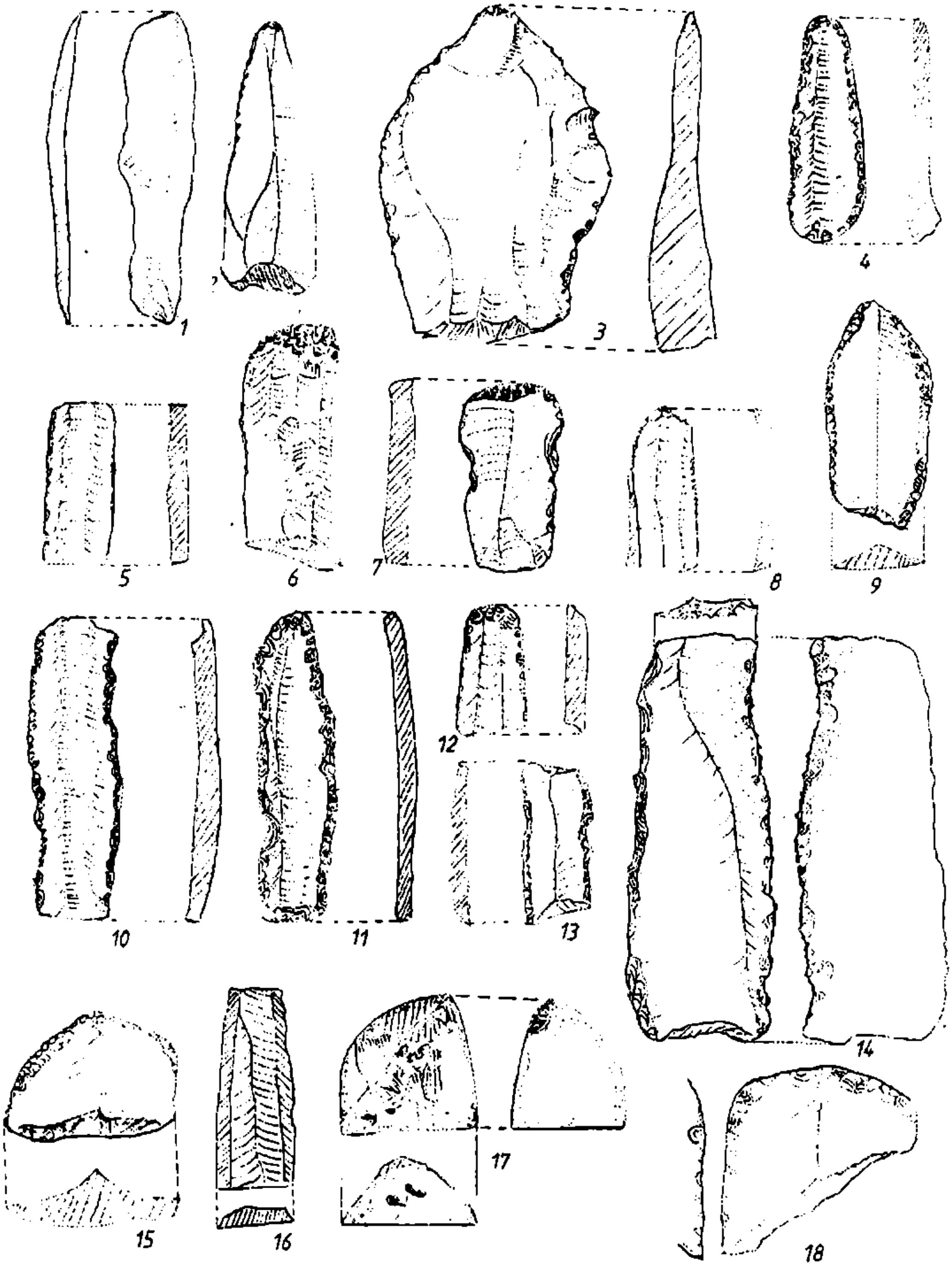

Pl. II. Unelte și arme de silex, piatră și nucleu de ocru: 1-3 paleolitic superior; 4-13, 15-18 neolitic; 14 Noua. 1-3 Mălușteni-Leaua (partea dreaptă); 4,6 Mălușteni-Leaua (partea stângă); 5,8,10-13 Mălușteni Recea; 7 Bârlălești-Stanția; 9, 17 Igești; 14 Rai-Gura Hulubăț 15, 18 Sărățeni; 16 Șuletea.

www.mnir.ro

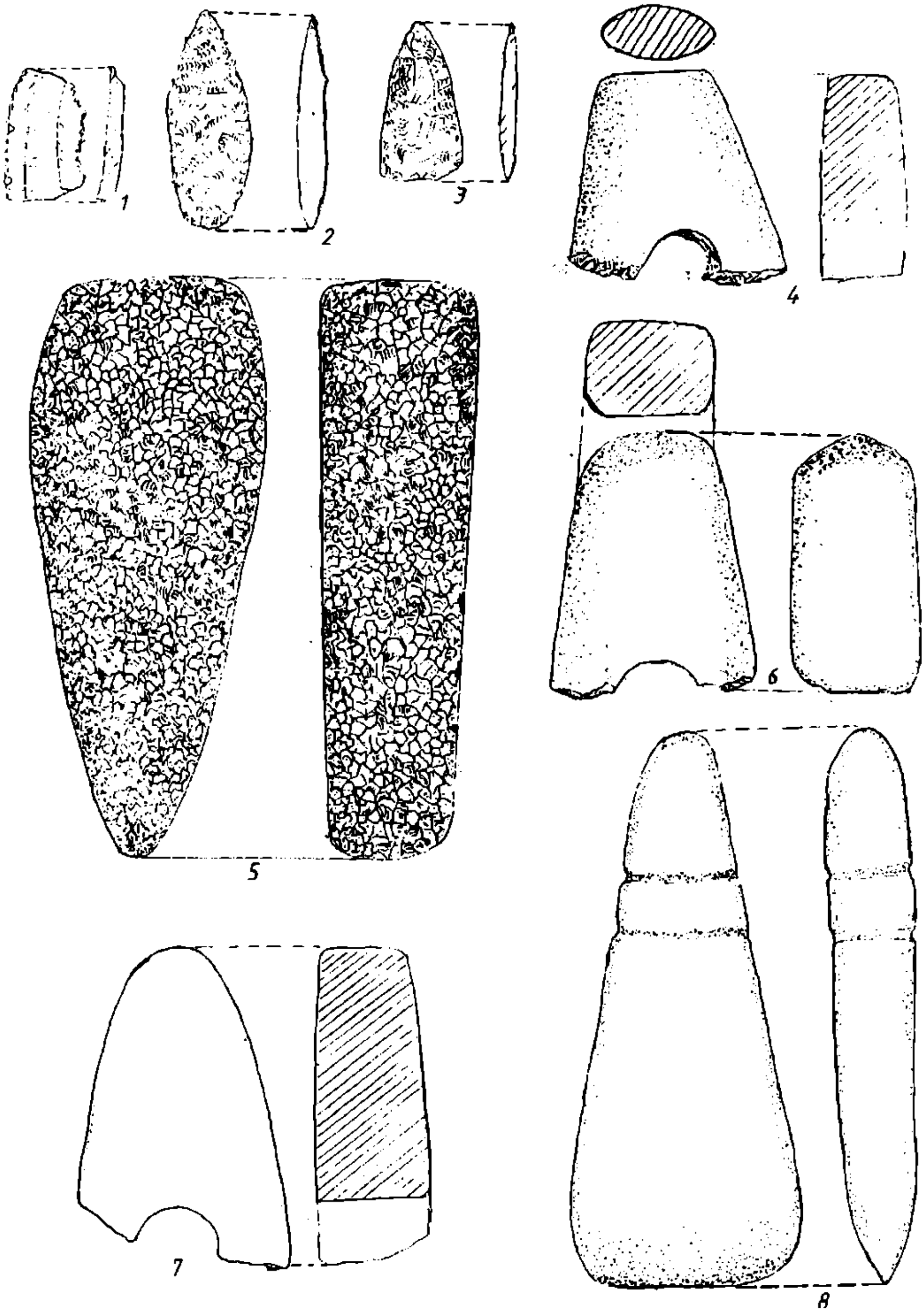

Pl. III. Arme și unelte de silex și piatră: 1-3, 5-6 neolitic; 4, 7-8 bronz târziu.
2 Fălciu; 3 Sărățeni; 1, 5-6 Bârlălești-Stanția; 4 Mânăstirea; 7 Blegești;
8 Popeni.

www.mnir.ro

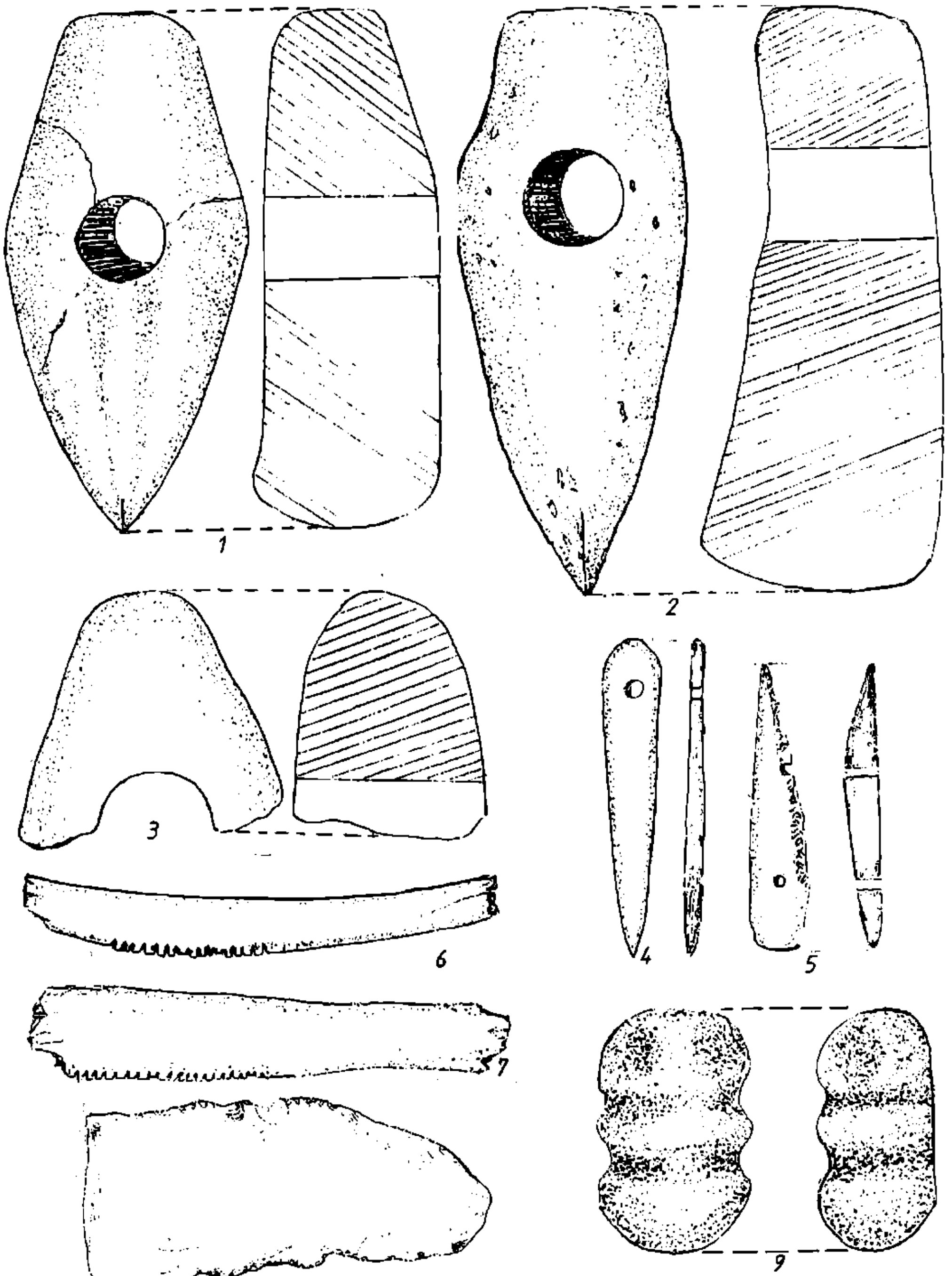

Pl. IV. Unelte de piatră și silex, ustensile de os și reprezentări antropomorfe.
1-8 bronz târziu; 9 Hallstatt târziu. 1 Sărățeni; 2 Rai-Podul de piatră;
3, Floreni; 4 Giurcani SSV; 5 Giurcani N; 6-7 Horga; 8 Blăgești; 9 Poșta Elan.

www.mnir.ro

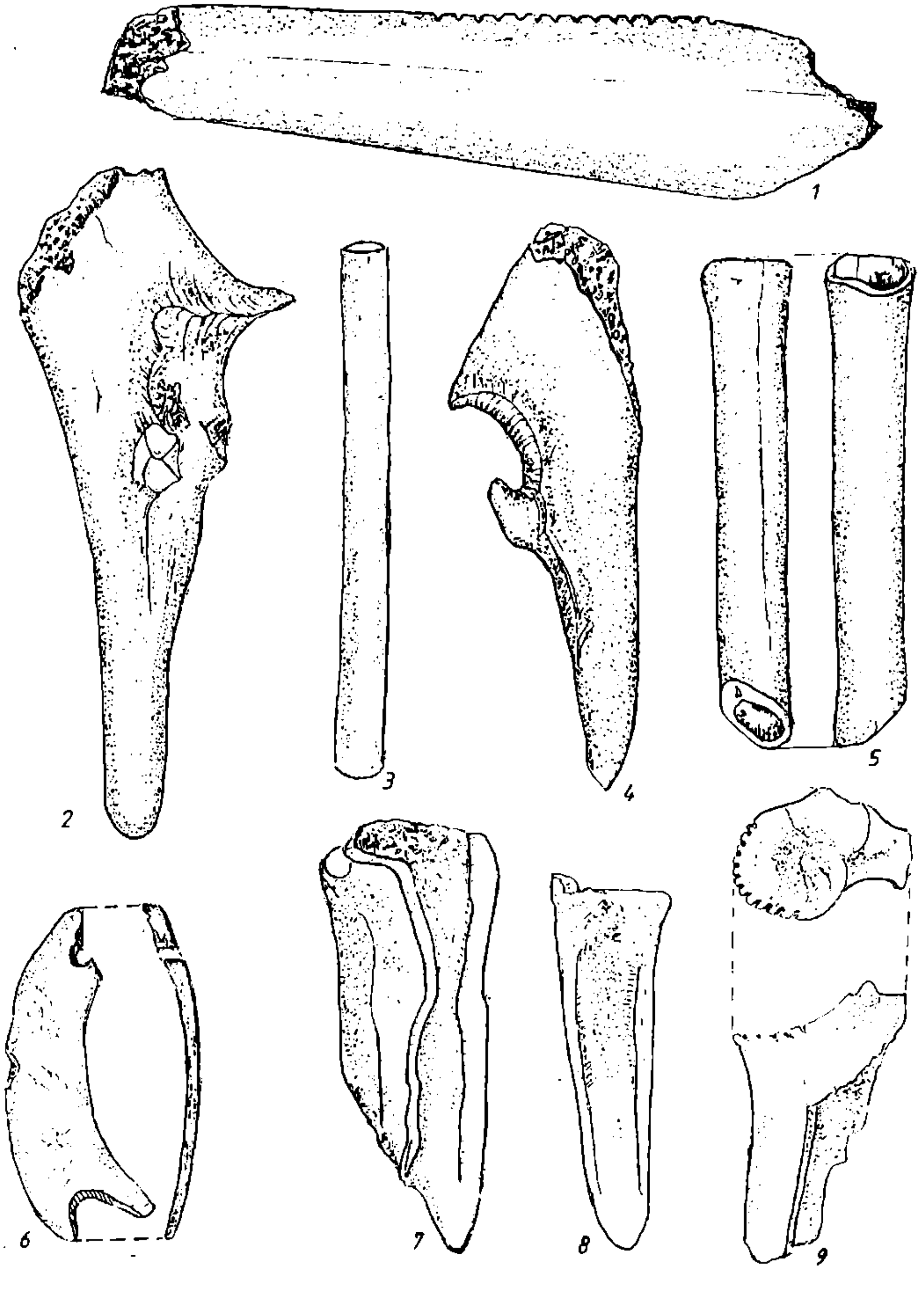

Pl. V. Unelte şi podoabe de os: 1-6, 8-9 bronz târziu; 7 secolele X - XI.
1 Poşta Elan; 2 Murgeni; 3 Popeni; 4 Giurcani nord; 5,9 Giurcani SSV;
6-7 Şuletea; 8 Floreni.

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE
A
ROMÂNIEI
* BIBLIOTECA *

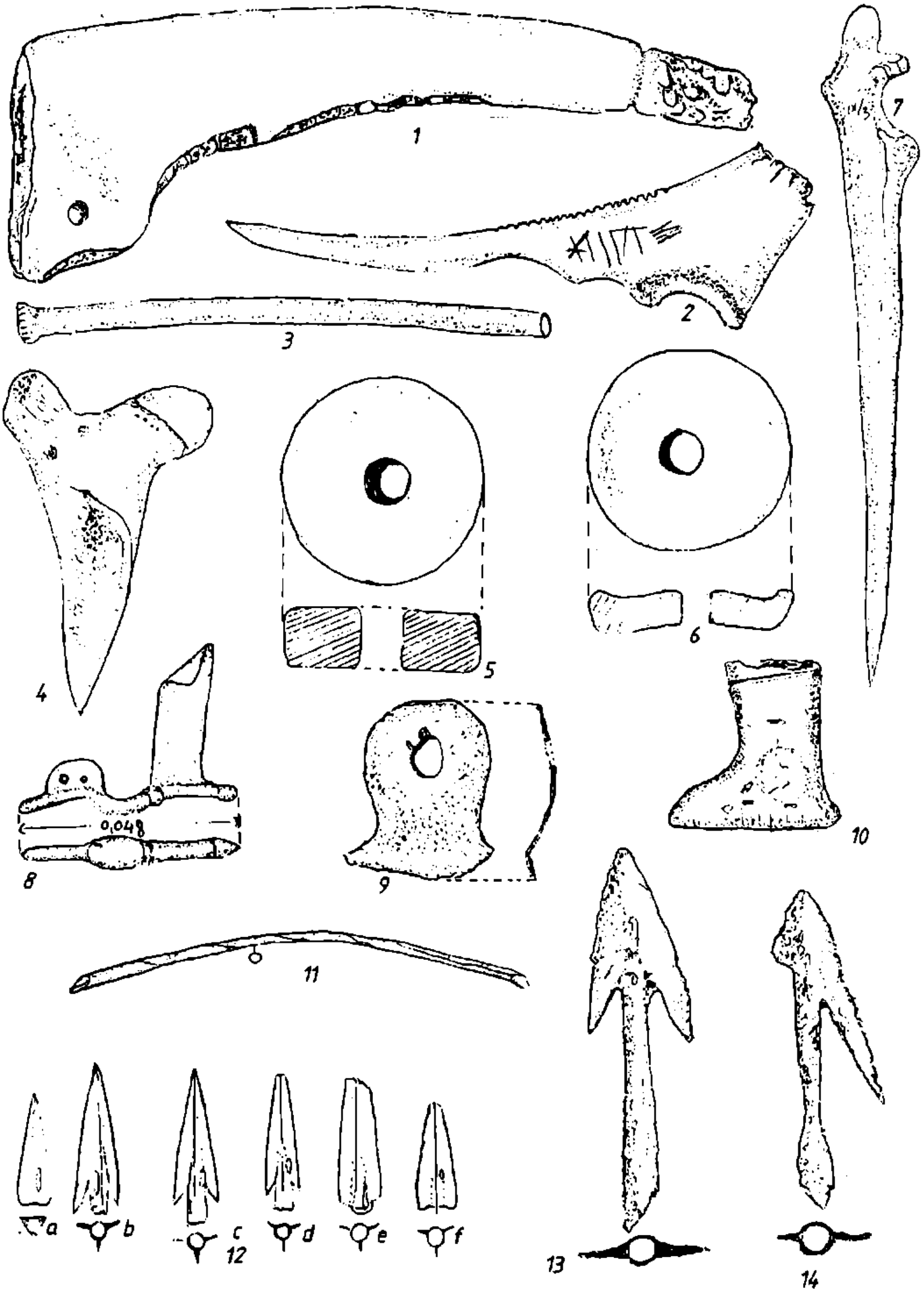

Pl. VI. Unelte, instrumente de os și lut, idoli antropomorfi de lut, podoabe, accesorii și arme de bronz și fier: 1-2, 4 bronz târziu ; 3,5-7 prefeudal; 8 sec. III d.Hr; 9,11-12 a-f Hallstatt târziu; 10 neolitic; 13-14 feudal.
1 Giurcani N; 2,4 Horga; 3, 5-7 Șuletea (partea dreaptă); 8-9,11-12 a-f Mălușteni Leaua (partea dreaptă); 10 Bârlălești-Stanția; 13-14 Mălușteni-Cetățuie.

www.mnir.ro

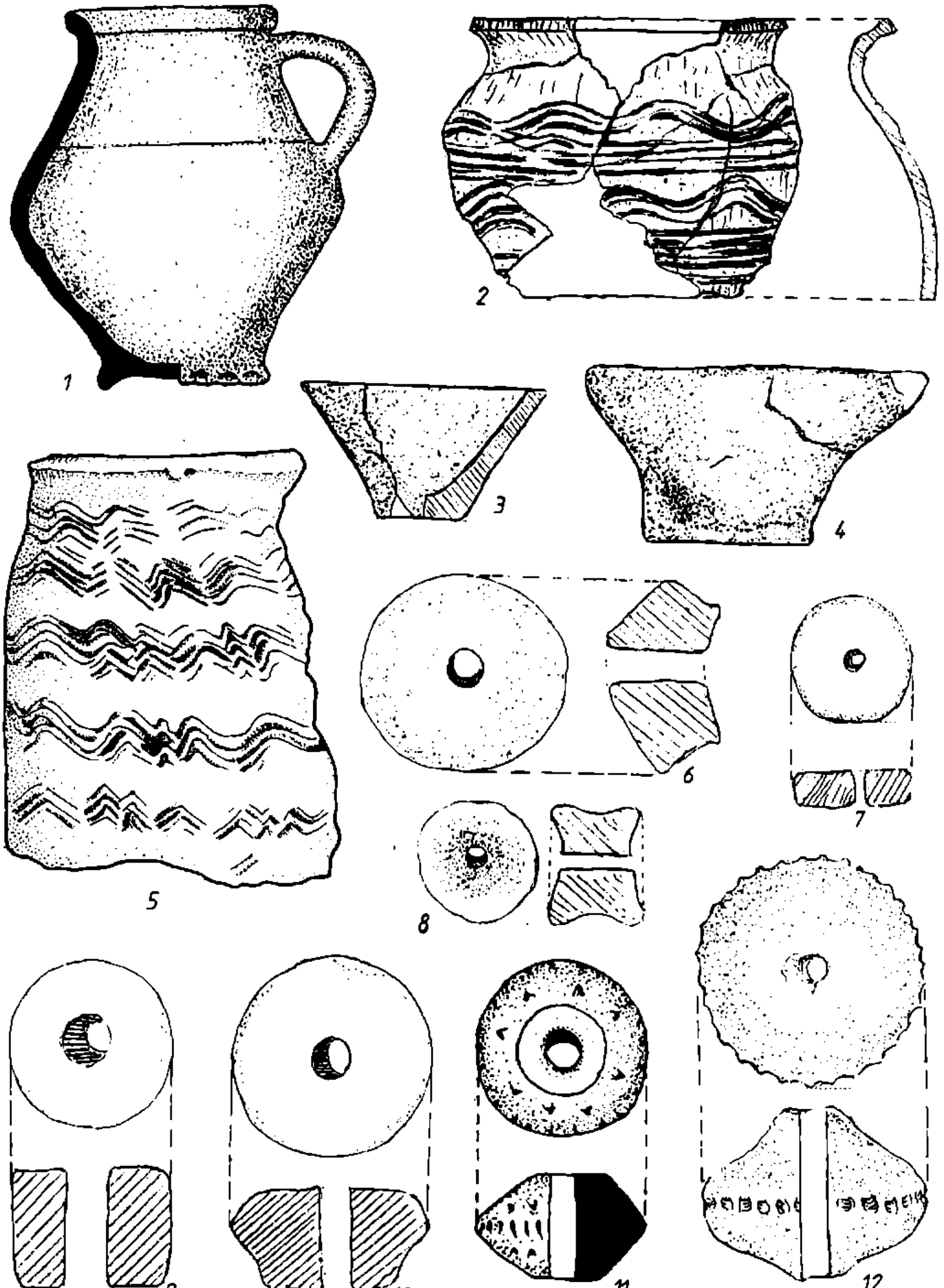

Pl. VII. Ceramică și fusaiole de lut: 1,11 sec. III d.Hr; 3-4 sec. I-II; 6,10 Hallstatt târziu; 7-9, prefeudal; 12 bronz târziu.
1,11 Giurcani N, 2,5,7-9 Șuletea, 3-4,6,10 Mălușteni-Leaua; 12 Floreni.

www.mnir.ro

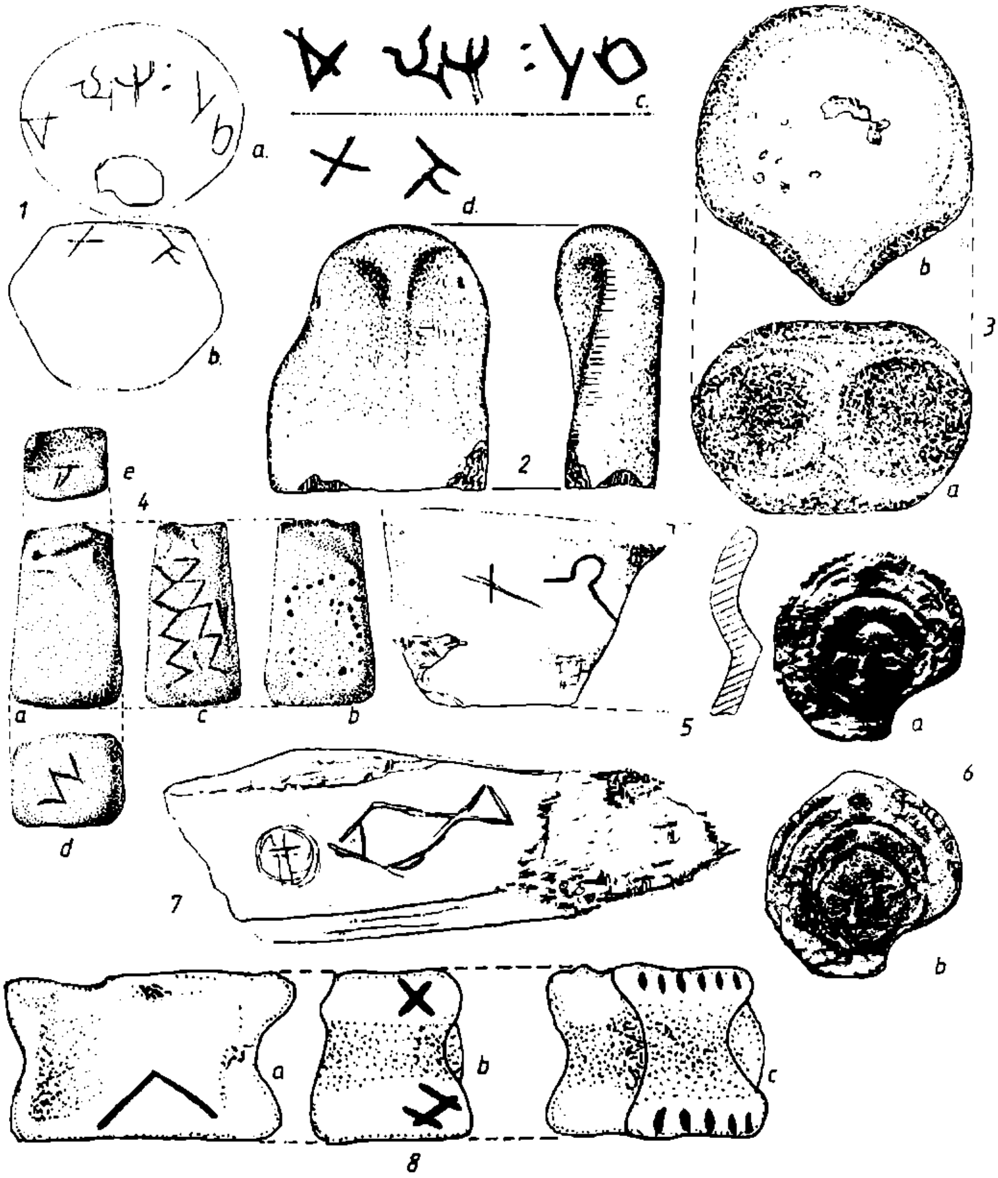

Pl. VIII. Obiecte cu inscripții și reprezentări antropomorfe:
1a-d, 4a-e, 6a-b Hallstatt târziu și La Tène timpuriu; 2-3a-b neolitic;
7-8 prefeudal. 1a-d,6a-b Fedești; 2-3a-b Bârlești-Strurza; 4a-e Popeni;
5 Șuletea; 7-8 Giurcani nord.

www.mnir.ro

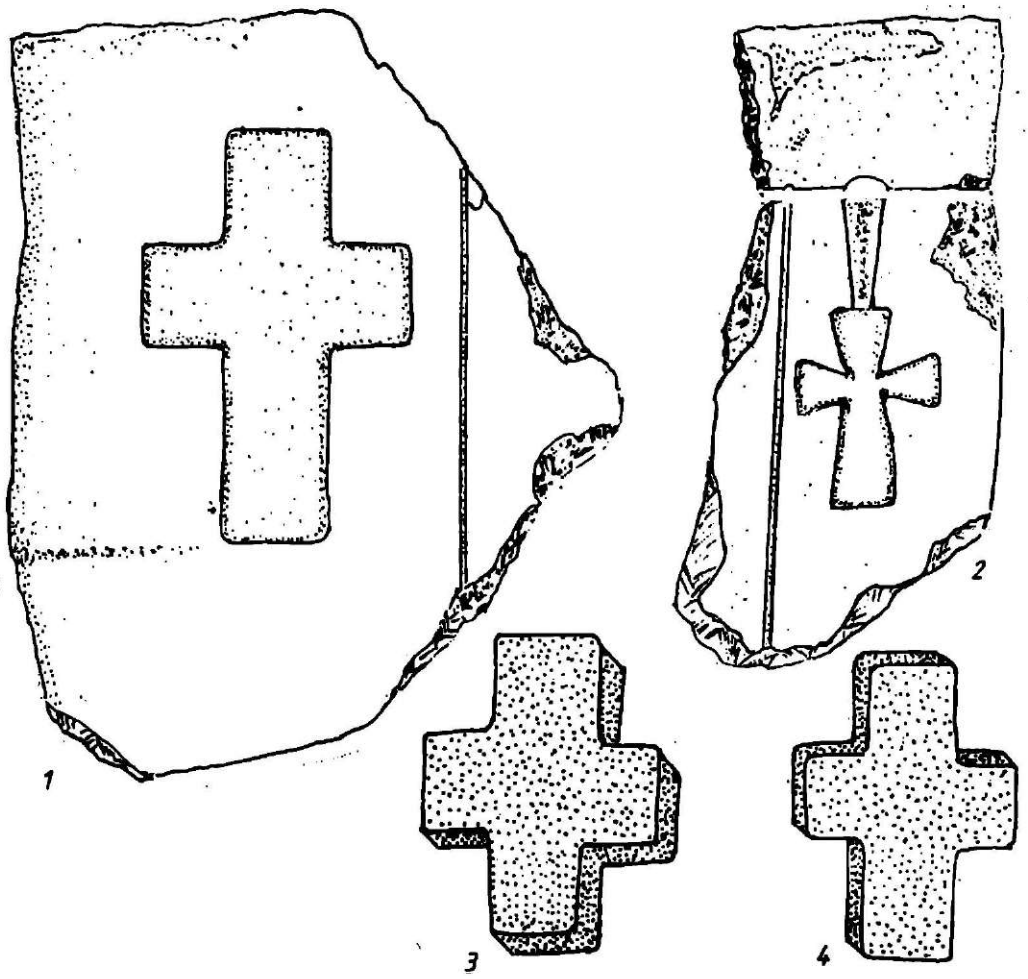

Pl. IX. Mărturii creștine: 1 - 2 sec. V - VII; 3 - 4 sec. XII. 1 - 4 Giurcani nord.

I. BOROŞTENI, COM. PEŞTIŞANI, JUD. GORJ, PEŞTERA CIOAREI

Colectiv : Dr. Maria Bitiri - Ciortescu, dr. Marin Cărciumaru, I.A.B., Emilian Alexandrescu, M.NIR, Carol Căpiţă, U.B.

Fonduri : IAB.

S-a executat secţiunea XIV în vederea completării profilului longitudinal al peşterii. Cu acest prilej s-a descoperit material litic (în principal cuarţit) aparţinând epocii musteriene şi un nivel subţire aparţinând paleoliticului superior (predominant silex).

Sondaje :

II. **PEŞTERA VULPII** : s-a continuat un sondaj efectuat în 1986 de Emilian Alexandrescu (2,5 X 1,5, ad= 3 m.) Depozitul sedimentar continua şi sub această adâncime, dar săpătura nu a mai putut fi dusă pînă la stâncă din cauza unui bloc calcaros ce acoperea întreaga suprafaţă a sondajului. S-au descoperit fragmente ceramice aparţinînd culturilor Coţofeni, Basarabi, ceramică geto - dacică şi medieval târzie.

III. **PEŞTERA "DIN DÂLMA PEŞTERII"** - s-a executat un sondaj de 2x1 m., până la o adâncime de 1,1o m. S-au descoperit fragmente ceramice aparţinând culturii Coţofeni şi ceramică medieval târzie. Cercetări de suprafaţă : Au fost cercetate peşterile de pe văile Bistricioarei, Sohodol şi Şuşiţa verde. Dintre acestea un interes deosebit din punct de vedere arheologic prezintă următoarele: Peştera Pătrunsă aflată pe versantul drept al Sohodolului, Peştera Oilor pe stânga văii Şuviţa Verde (prezintă caracteristici de adăpost sub stâncă şi Peştera Frumoasa, valea Şuşiţa verde). Nu au furnizat material arheologic pe parcursul cercetărilor, dar articole mai vechi pomenesc de fragmente ceramice şi un vas mic Coţofeni.

www.mnir.ro

IV. **GIURGIU, MALU ROȘU, JUD. GIURGIU**

Iulie - octombrie 1992, sept . 1993

Colectiv : Al. Păunescu.(IAB) E. Alexandrescu (MNIR), Traian Popa, MJGiurgiu.

Fonduri : IAB, MNIR, MJ Giurgiu

S-a dezvoltat o suprafață (SI) ce a" mușcat" din terasă. Suprafața ce a însumat 2 mp. a fost adâncită până la sterilul arheologic (3 m). S-a stabilit existența a două straturi paleolitice (aurignacian I și II) și a trei nivele (aurignacian I a, I b I c). S-au confirmat astfel rezultatele campaniilor mai vechi executate de Dr. Alexandru Păunescu în 1958 - 1959. In ceea ce privește nivelele post paleolitice, acestea sunt greu de precizat în lipsa unor complexe închise, cu excepția nivelului geto - dacic, relativ bogat și bine definit stratigrafic de o locuință distrusă de săpături recente. Mai putem menționa o monedă databilă în secolul al II î.Chr. Amintim totuși fragmente aparținând culturilor Boian , Gumelnița, Cernavodă, Basarabi și Dridu. In ambele campanii s-au descoperit 7 ateliere de prelucrare a silexului (aurignacian Ia și I b) și 4 vetre (Aurignacian I a) dintre care una a furnizat cărbune excelent pentru datare C14. Pentru lămurirea situației geomorfologice a zonei așezării, în dreptul secțiunii, la baza terasei, s-a efectuat un sondaj de 4 m. În felul acesta, adaugând și cei 6 m., diferența de nivel a terasei, s-a obținut un profil de 100 m., având ca scop ajungerea la nivelul de pietrișuri presupus a fi la baza terasei și având în componență și găleți de silex. Din păcate, nivelul de pietrișuri se află la o adâncime mult mai mare, sub nivelul Dunării, fiind vorba de o terasa afundată.

V. **POPINA BORDUȘANI, JUD. IALOMIȚA**

Colectiv : Silvia Marinescu -Bâlcu (IAB) , Dragomir Popovici, Radian Andreescu (MNIR), Valentina Voinea, Cătălin Bem, Florin Vlad, studenți.

Locuirea Gumelnițeană

În suprafața α au fost descoperite resturile a trei locuințe conservate parțial. LI / 93 a fost surprinsă în carourile B6 - C6- B5 - C5. S-a păstrat un perete de lut nears, gros de 0,20 - 0,25 m, orientat aproximativ E-V.

Resturile LI / 93 au permis distingerea a cel puțin două momente constructive, fiecare cu alte etape - refaceri, reparații.

www.mnir.ro

L2 / 93 a fost observată în carourile B4 - C4 - B5 - C5, la - 2,55 m. Resturile ei se aflau într-o stare de conservare precară față de cele ale L I /1993, constând dintr-un perete de lut nears, orientat E-V, cu o ușoară deviere către S-E, deci puțin oblic față de axul L I

Au fost surpirinse trei faze constructive, cu diverse refaceri.

L3/1993 a fost cercetată parțial din cauza stării precare de funcționare.

Resturile sale au apărut în carourile B7, B8- C7 - C8.

VI. **HÂRȘOVA .TELL,JUD. CONSTANȚA**

Colectiv; Puiu Hașotti, MINAC, D. Popovici MNIR, Y.Rialland, DRAC- Orleans, Fr. Sumerly, DRAC - Auvergne, R. Andreescu, MNIR, C. Nicolae, MINAC, C. Bem, V. Voinea, Fl. Vlad, Univ. Ovidius, C-ța.

Din cadrul cercetărilor de pe șantierul pilot româno - francez s-a avut în vedere următoarele :

Continuarea cercetărilor în suprafața B în vederea obținerii unor noi date legate de stratigrafierea depunerilor arheologice.

Degajarea și studierea planimetrică a structurilor de locuire și a relațiilor spațiale existente.

Realizarea unor studii - test pluridisciplinar și prelevarea unor serii de probe în vederea unor analize C14.

Au fost descoperite resturile a două locuințe distruse de incendiu, evidențiindu-se pe lângă acestea altele două. Au fost evidențiate și resturile a două vetre cu structuri de protecție din lut nears. S-a putut determina existența unor zone specifice de utilizare menajeră.

VII. **BRĂNEȘTI, VADU ANII, SAI.**

Colectiv : Paul Damian, Silviu Teodor, Anca Păunescu, Luminița Dumitriu, Dana Mihai, Rodica Medinceanu, Elvira Safta, Radian Andreescu, E. Alexandrescu, D. Popovici (MNIR).

In 1993 s-au încheiat săpăturile arheologice de salvare desfășurate în acest punct de pe traseul viitoarei autostrăzi București - Constanța.

www.mnir.ro

Dintre rezultatele mai deosebite ale așezării amintim: complexe din neolitic, epoca bronzului și Hallstatt-ul final, o întinsă așezare geto - dacică, căreia îi aparține un important tezaur monetar (149 tetradrahme thasiene), vestigii din sec. III și VII, așezare de tip Dridu și o așezare cu necropolă (446 morminte) aparținând epocii medievale - sec. XVI - XVII.

VIII. **VITĂNEȘTI, MĂGURICE, JUD. TELEORMAN**

Fonduri : MJ. Alexandria

Colectiv: R. Andreescu (MNIR), C. Borțun(MJ Teleorman)

Suprafața tellului a fost împărțită în două suprafețe: S și Y

Locuința L1 /1993 cercetată parțial are dimensiunile de 4x5 m. Lângă locuință, în partea de N - E se află două vetre, tăiate de trei gropi moderne. Descoperirile aparțin fazei târzii B1 a civilizației gumelnițene.

IX. **POPEȘTI, JUD. GIURGIU.**

Colectiv: Al Vulpe. A. Stoia, N. Palincaș, Vl Zirra (IAB), G.Trohani, E. Safta (MNIR)

Sondaj în vedera cunoașterii situației arheologice, pentru a începe o nouă săpătură în afara incintei fortificate, care să aibă ca obiectiv tumulii din zona învecinată.

X. **MANOLACHE, COM. GLINA, SAI**

Colectiv :Paul Damian, Rodica Medinceanu, Elvira Safta (MNIR).

Fonduri: AND săpături cu caracter de salvare pe tronsonul viitoarei autostrăzi București - Constanța

Punctul situat pe terasa nordică a Dâmboviței la km 4 al viitoarei așezări. În cursul cercetării a fost pusă în evidență existența unei așezări sărace, probabil cu caracter sezonier, aparținând culturii Glina. Materialul arheologic constă exclusiv în ceramică.

XI. **BUCU, JUD. IALOMIȚA**

Colectiv : A. Păunescu, (MNIR), E.Rența, MJ Ialomița

Săpăturile de salvare efectuate pe terasa înaltă a fostei albii a Ialomiței, în punctul "La Pochină", au fost ocazionate de un amplu proiect de îmbunătățiri funciare, astăzi

www.mnir.ro

abandonat. Din acest loc au fost aduse la Muzeul Județean Ialomița, patru vase întregi, descoperite întâmplător, ce se datau în sec. IX -X.

Cercetările arheologice, întreprinse între anii 1990-1993 au arătat că așezarea feudal timpurie a fost în întregime distrusă de lucrările agricole și de gropile făcute de săteni pentru a scoate pământ pentru construcții.

Au mai putut fi cercetate două locuințe bordei, trei gropi menajere și un cuptor în care s-au găsit foarte multe fragmente de zgură. Acest nivel de locuire ce se datează in sec. IX- X suprapune o zonă foarte întinsă și foarte bogată din punct de vedere al complexelor și al materialului arheologic, din sec. IV - II î.Chr. Nivelul de locuire geto - dacic, la rândul său, suprapune un nivel de locuire mai vechi, care pe baza materialului ceramic recoltat aparține hallstattului timpuriu.

XII. **CĂSCIOARELE, PUNCTUL ȘUVIȚA HOTARULUI, JUD. CĂLĂRAȘI**

Colectiv :Valeriu Sârbu, Stănică Pandrea (MJ Brăila), Paul Damian (MNIR),1990 - 1991

Fonduri : M.JCălărași,Oltenița

Săpăturile au pus în evidență o importantă așezare geto-dacică cu două nivele de locuire (sec. IV î.Chr.și II - I î.Chr.), cu locuințe, gropi, complexe ceramice.

În cursul cercetărilor au apărut complexe din sec. VI - VII și de tip Dridu.

XIII. **POPINA BORDUȘANI, JUD. IALOMIȚA**

Colectiv : S.Marinescu - Bâlcu (IAB), Dragomir Popovici, George Trohani, R. Andreescu, (MNIR), Gh.Matei (MJI)

Așezare geto - dacică (sf. sec. II î. ehr - I p. chr.)

S-au descoperit mai multe locuințe dispuse paralel, la o distanță de 1,50 - 2 m una de alta, orientate N-S, cu o lungime de 6,5 - 7 m și o lățime de 5,5 - 6 m. Locuințele dispuneau de o vatră, ce avea și rol de cult. Prin dispunerea lor pe un șir de bârne bine stabilit, putem vorbi de o preocupare urbanistică. Din inventarul bogat se remarcă ceramica lucrată la roată și decorată cu pieptenul și cu linii lustruite.

XIV. **COPĂCENI, COM. RACOVIȚA, JUD. VÂLCEA**

Colectiv : Paul Damian, L. Petculeșcu(MNIR)

Fonduri : ISPH

www.mnir.ro

Cercetări în așezarea civilă a castrului de la Copăceni. S-a descoperit un atelier pentru confecționat bijuterii din bronz și fossa castrului (nesurprinsă în săpăturile anterioare) în formă de V cu cioc dreptunghiular având deschiderea maximă de 6 m. În cursul cercetărilor au fost descoperite 26 de morminte medievale.

XV. DUROSTORUM, COM. OSTROV, JUD. CONSTANȚA

Colectiv : Crișan Mușețeanu, Paul Damian (MNIR), Dan Elefterescu (MJ Călărași).

În urma cercetărilor întreprinse între anii 1990 - 1993 în zona atelierelor ceramice, au fost descoperite 3 cuptoare C9, C10 ,C11 săpate în malul Dunării.

C9 - de formă dreptunghiulară , parțial distrus.

C10 - de mari dimensiuni 5, 85 X4,09 m. de formă dreptunghiulară.

C11 - de formă circulară, cu pilon central de susținere. În interior au fost descoperite vase așezate după mărime, ulcioare amforoidale, ulcioare și căni cu o singură toartă.

XVI. FELDIOARA, COM. UCEA, JUD. BRAȘOV

Colectiv: Liviu Petculescu, Paul Damian, Oana Damian (MNIR).

Fonduri : ISPH, săpături de salvare

S-au continuat săpăturile în castru din anii 1988- 1989, secțiunea C5 în zona fossei, delimitând un sistem de 4 șanțuri de apărare.

XVII. HÂRȘOVA, JUD. CONSTANȚA

Colectiv: Oana Damian, Paul Damian, (MNIR), 1990.1992, Oana Damian (IAB), Paul Damian, Rodica Medinceanu, Dana Mihai (MNIR)- 1993.

Fonduri MNIR.

Obiectivul este situat pe partea vestică a promontoriului pe care se află cetatea Hârșova. S-a început cercetarea unui edificiu aparținând epocii romano - bizantine, suprapus de o locuire medievală timpurie (sec.X -XI) și târzie (sec. XIV - XVII). Edificiul, delimitat deocamdată doar spre nord și spre est, este compartimentat prin ziduri interioare și conține mai multe nivele de pavaje. Viețuirea medievală timpurie este reprezentată de locuințe adâncite (dintre care una cu instalație de foc) și de o serie de gropi, iar cea medievală târzie doar de gropi. Materialul arheologic constă în

www.mnir.ro

principal din ceramică, aparținând epocii romano- bizantine, cât și celei medievale, obiecte de fier, vase fragmentare din sticlă, monede de bronz.

XVIII. ȚÂRGȘORUL VECHI, JUD. PRAHOVA

Biserica Albă

Colectiv :Gh.Diaconu (IAB), Dan Lichiardopol, Nina Neeagu (MJI Ploiești), Venera Rădulescu (MNIR).

A fost continuată cercetarea in aceeași secțiune, trasată perpendicular pe absida nordică a edificiului. Au fost descoperite 38 morminte de inhumație datate în secolele XVI -XVII.

XIX.CĂTUN POLATA, JUD. GORJ

Colectiv : Venera Rădulescu (MNIR)

In perioada 1990 - 1992 au continuat cercetările la ansamblul medieval de la Polata (sec. XIV - XVI), obiectivul investigat fiind pivnița de piatră aparținând locuinței C. Pivnița, cu dimensiunile de 6,60 x 2,40 m., a fost îngrijit lucrată, din bolovani de râu legați cu mortar. Nu ne putem pronunța asupra planului sau grosimii zidurilor.

XX. MĂNĂSTIREA CUSICI, JUD. CARAȘ - SEVERIN

Colectiv: Luminița Dumitriu (MNIR)

S-a terminat investigația arheologică la mănăstirea Cusici, din al cărei ansamblu nu s-a mai păstrat decât edificiul bisericii. Zidită in 1725 de oberceneazul Nicolici Vulin, s-au descoperit fundațiile unei biserici mai vechi suprapusă parțial de fundațiile actualei biserici. Cu un plan diferit, trilobat - triconc, acest lăcaș cuprinde un altar semicircular extrem de dezvoltat în lungime, naos cu abside semicirculare, prevăzute la interior cu patru pile cu rol în susținerea bolții Pantocratorului și la vest un compartiment destinat pronaosului. Dimensiunile interioare ale lăcașului sunt de 12,65 x 5,60 m lățime în zona absidelor naosului. Tot investigația arheologică a surprins și stratul cel mai vechi de pictură, respectiv zona registrului inferior, în pronaos existând numai straturi de tencuială albă. Datarea acestei biserici aparține secolului al XIV lea.

www.mnir.ro

XXI. **MĂNĂSTIREA ZLATIȚA, JUD. CARAȘ SEVERIN**

Colectiv: Luminița Dumitriu (MNIR)

Este la cca. 2 km. de satul cu același nume, pe drumul către Socol. La fel ca biserica m-rii Cusici și edificiul bisericii m-rii Zlatița a suferit mai multe refaceri. Cercetarea arheologică neterminată s-a limitat numai la interiorul bisericii. A fost surprinsă o necropolă ce aparține vechii biserici, din care investigația arheologică a urmărit doar un fragment de zidărie, urmând ca cercetările viitoare să aducă precizări legate de planimetrie și încadrare cronologică.

XXII. **PIUA PETRI, JUD. IALOMIȚA**

Colectiv: Dr. L.Chițescu, Anca Păunescu, (1990 - 1993), Silviu Teodor, (1991 - 1993), Dana Mihai 1992, 1993 (MNIR), E. Rența, (M.J. Ialomița).Cercetările arheologice din anii 1990 - 1993 s-au axat pe cercetarea integrală a necropolei nr. 5 din vatra orașului. Au fost identificate și dezvelite aproximativ 1000 de morminte de inhumație, fără ca necropola să fie epuizată. Pe baza inventarului arheologic recoltat, format din podoabe, accesorii de îmbrăcăminte și monede se pare că cimitirul a funcționat de la sfârșitul secolului al XVI lea și până în primul sfert al secolului al XIX. Până în prezent nu au fost descoperite urmele vreunei biserici de zid.

www.mnir.ro

INDICE CRONOLOGIC

1. Paleolitic

I, II, III, IV

2. Epoca bronzului

VII, X

3. Neolitic

V, VI, VII, VIII

4. Hallstatt

II, VII, XI

5. La Tène

VII, IX, XI, XII, XIII

6. Epoca romană

VII, XIV, XV, XVI

7. Epoca romană târzie

XVII

8. Epoca migrațiilor

VII

9. Epoca medievală timpurie

VII, XI, XII, XVII

10. Epoca medievală

II, III, VII, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII

Dana Mihai

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

www.mnir.ro

DON H. HEIMMER **NEAR SURFACE, HIGH RESOLUTION GEOPHYSICAL METHODS FOR CULTURAL RESOURCE. MANAGEMENT AND ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS**, Denver, Colorado, 1992

Scrisă de un geofizician, cartea este adresată arheologilor, fiind un berviar al metodelor geofizice cu aplicabilitate în prognoza siturilor.

Partea introductivă este un scurt istoric. Geofizica, ale cărei baze sunt puse încă din secolul al XVII-lea, s-a dezvoltat mai ales după 1910, drept consecință a cursei pentru noi surse energetice, şi a găsit aplicaţii arheologice după 1946, fiind în vogă în ultimele trei decenii. Având în vedere cunoaşterea superficială a problematicii la noi în ţară, vom urma pas cu pas metodele expuse, cu accent pe cele fezabile.

Autorul îşi structurează expozeul în două capitole: metodele pasive şi metodele active.

1. *Metodele pasive* se bazează pe măsurarea unor proprietăţi fizice naturale, neinfluenţate, ale terenului investigat.

1.1. *Magnetometria* măsoară anomaliile câmpului magnetic terestru, datorate unor structuri îngropate. Are aplicabilitate la situri cu structuri de piatră. Intre avantaje se numără un raport bun expeditivitate / cost / rezultate şi nu necesită prelucrarea datelor pe computer. Intre dezavantaje - necesitatea preexistenţei unor date despre câmpul magnetic local pe zone mai largi, cât şi multiplele posibilităţi de "bruiaj" (reţele electrice, conducte, motoare, activitate solară).

1.2. *Polarizaţia naturală* se datorează diferenţelor de potenţial, în natură, datorită circulaţiei ionilor. Metodă ieftină, dar laborioasă, se poate utiliza numai pentru depistarea unor structuri mari, cu paramente de piatră, şi numai în condiţia unui sol suprasaturat de apă.

1.3. *Metoda gravitaţională (gravimetria)* măsoară anomalii datorate unor structuri cu densităţi foarte diferite, şi suficient de mari. Principala limitare este cea a preţurilor piperate.

2. *Metodele active (induse)* măsoară răspunsul diferit al diverselor structuri îngropate la un semnal indus artificial din exterior.

www.mnir.ro

2.1. *Măsurarea rezistivității* urmărește variația curentului electric injectat, datorită diferențelor de rezistivitate a materialelor prin care se propagă (legat de porozitate, permeabilitate, saturație, natura chimică). Între avantaje se numără posibilitatea de a investiga adâncimi varii, cât și aplicabilitatea diversă, de la ziduri la excavații (șanțuri, bordeie, ș. a.). Ca la toate celelalte metode, interpretarea poate fi dificilă, chiar pentru un analist experimentat. Rămâne metoda cea mai des angajată, cu costuri și performanțe rezonabile.

2.2. *Conductivitatea electromagnetică* este pandantul rezistivității. Prezintă dezavantajul unei aparaturi cu geometrie fixă, puțin adaptabilă la diferite adâncimi, cât și obligativitatea interpretării digitale.

2.3. *Metoda radar (subteran)* este cea îndeobște cunoscută. Este metoda cu cea mai bună rezoluție, însă echipamentul este greu de procurat și foarte scump (până la 80000 $).

2.4. *Detectoarele de metal* sunt cunoscute și la noi de mai multă vreme, fiind de utilitate numai la adâncimi mici (funcție de mărimea obiectului metalic - maxim 1 metru), numai ca metodă auxiliară de cercetare.

3. *Alte metode*

3.1. *Pentru prospecțiuni subacvatice*

3.1.1. *Sonarul* - pentru structuri neîngropate în fundul bazinului.

3.1.2. *Magnetometrie* - pentru epave metalice.

3.1.3. *Radarul* - pentru apă dulce, până la adâncimi de 7 metri.

3.2. *Metoda seismică* - deși foarte importantă în prospecțiunea geofizică, este aproape inaplicabilă în arheologie.

Cartea cuprinde mai multe anexe: Un glosar de termeni tehnici, o bibliografie "selectivă" dar consistentă, o listă a instituțiilor care posedă aparatura necesară (în S.U.A.) și, în fine, descrierea tehnică a câtorva instrumente de măsură, cât și exemple concrete de prelucrare computerizată a datelor.

Pentru datalii, volumul se află în biblioteca Muzeului Național de Istorie a României, donație din partea domnului Virgil Nițulescu, căruia îi mulțumim pe această cale.

Silviu TEODOR
Vadim BOSTAN

www.mnir.ro

MIHAI BĂRBULESCU, **POTAISSA. STUDIU MONOGRAFIC, DISSERTATIONES MUSEI POTAISSENSIS**, I, Turda 1994, 202 pagini, din care 14 pagini rezumat în limba franceză, 37 figuri cu desene în text, 16 planșe.

După "Interferențe spirituale în Dacia romană", Cluj-Napoca 1984 și "Din istoria militară a Daciei romane". Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa" Cluj-Napoca 1987 Mihai Bărbulescu publică o nouă carte dedicată Potaissei, prima din seria Dissertationes Musei Potaissensis. Inițiativa și eforturile Muzeului din Turda pentru editarea lucrării nu pot fi lăudate îndeajuns.

Ideea lui Mihai Bărbulescu de a scrie un studiu monografic despre Potaissa pare a priori îndrăzneață, dacă ținem seamă de faptul că în orașul antic nu s-au întreprins, practic, săpături arheologice. Dar competența, seriozitatea și rigoarea i-au permis autorului, ca în ciuda lacunelor din cercetare, să prezinte o imagine corectă și cuprinzătoare a ceea ce a fost antica Potaissa și a locului pe care acest important centru militar, economic și spiritual, l-a avut în istoria Daciei romane.

În "Cuvântul înainte" autorul mărturisește cu sinceritate scopul demersului său: "O monografie de acest gen nu credem că trebuie să inventarieze depozitele unui muzeu, ci să încerce o reconstituire istorică, limpede delimitată temporal și spațial: viața romană într-un oraș de provincie, cu optsprezece secole în urmă".

Coroborând rezultatele cercetărilor sistematice de teren cu analiza materialului arheologic descoperit întâmplător și cu rezultatele documentării în biblioteci din țară și străinătate, notând fiecare descoperire făcută la Turda, chiar dacă obiectele sunt astăzi pierdute și folosind din plin datele oferite de materialul epigrafic și numismatic lui Mihai Bărbulescu nu-i scapă niciunul din aspectele istoriei Potaissei. Acest lucru reiese limpede din enumerarea celor 11 capitole ale cărții: "Mediul natural", "Istoricul cercetărilor", "Înainte de romani", "Evoluția localității", "Populația", "Orașul", "Castrul legiunii a V-a Macedonica", "Economia", "Secvențe din viața cotidiană", "Viața spirituală", "Sfârșitul orașului roman". Pentru înțelegerea cât mai exactă a istoriei Potaissei unele capitole sunt împărțite în subcapitole.

www.mnir.ro

Chiar dacă lucrarea urmează canoanele uneia consacrate așezărilor urbane din Imperiul Roman, sunt abordate și probleme relativ noi în cercetarea istorico-arheologică a Daciei romane cum sunt problemele de demografie (numărul locuitorilor, speranța de viață)).

În cele ce urmează vom face câteva observații, care cu o singură excepție, sunt referitoare la monumentele de artă de la Potaissa, în fond prilejuri de reflexie pentru autor care pregătește volumul privitor la materialul descoperit în castru.

- Vorbind despre instalarea legiunii a V-a Macedonica și urbanizarea Potaissei (p. 40 sqq) M. Bărbulescu spune "Existența canabae-lor a fost supusă, dar nu avem certitudinea că ar fi fost obligatorie prezența lor, câtă vreme spațiul ocupat de comunitatea de cives Romani putea să absoarbă populația specifică unor canabae" (p. 41 sq). Atâta vreme cât pe teren nu a fost localizat nici "Patavissensium vicus" menționat de Ulpian, totul rămâne în domeniul ipotezelor. Mi se pare totuși greu de acceptat faptul că la Potaissa nu ar fi existat canabae, iar dacă părerea mai veche, după care vicus-ul autohton ar fi devenit municipium și apoi colonia, nu mai este acceptată, ni se pare mai verosimilă părerea lui C.C. Petolescu că vicus-ul ar fi devenit colonia, iar canabaele municipium Septimium (*Revista istorică*, s.n., 2, 1991, 3 - 4, p. 224 sq).

Specialist repurtat în domeniul religiei și artei romane Mihai Bărbulescu dă o imagine bine conturată a vieții spirituale din antica Potaissa. Ar fi de făcut, totuși, câteva precizări.

La Potaissa se poate vorbi, fără teama de a greși, despre un atelier de sculptură în piatră, unde se lucrau monumente funerare și statui. Printre trăsăturile caracteristice ale pieselor lucrate aici se pot enumera predilecția pentru anumite motive iconografice - ca scena banchetului și stilul specific în redarea fizionomiilor sau drapajul veșmintelor. La Potaissa nu avem de a face cu statui feminine de tipul "La grande Ercolanese" sau "La picola Ercolanese", ci cu un tip intermediar, "hibrid" cu elemente preluate de la ambele tipuri.

În depozitul de amfore din clădirea comandamentului s-a găsit capul unei statuete de bronz reprezentând după M. Bărbulescu un "un Lar (Genius? Amor?)" (p. 15). Credem că este vorba cu o certitudine despre un lar, dată fiind coafura identică cu a unor lari, statuetă păstrată în întregime în Muzeul din Napoli, inv. 109348 (H. Hunckel, în *Toreutik und figürliche Bronzen römischer Zeit, Akten der. 6. Tagung über antike Bronzen*, Berlin 13 - 17 Mai 1980 (1984), p.128) sau August,

www.mnir.ro

inv. 1984.26899 (A. Kaufmann - Heinimann, *Die römischen Bronzen der Schweiz*, V, 1994, p. 34 sq, nr. 31).

Una dintre cele mai frumoase statuete de bronz din Dacia este desigur "Jupiter de la Potaissa", considerat pe bună dreptate de Mihai Bărbulescu analog lui "Zeus de la Florența" și lui "Jupiter de la Bree". Statueta face parte dintr-o serie bine studiată de H. Menzel (*Akten Berlin*, p. 186 - 196)) și se aseamănă mult cu "Jupiter de la Chantilly" (*Roemische Mitteilungen*, 54, 1930, p.). Mihai Bărbulescu crede că "prototipul iconografic fusese creat în a doua jumătate a sec. V. î. d. Chr., în cercul urmașilor lui Phidias, copiat ulterior de sculptorii romani" (p. 157). Problema prototipurilor este disputată. Că este vorba despre unul din sec. V. i. d. Chr. au crezut și Ammelung, Furtwängler, Curtius, Berger, în timp de Ch. Picard Leibundgut cred că este o creație eclectică romană cu elemente luate din clasicismul grec, de la diferiți artiști. La acest punct de vedere ne raliem și noi. Socotim că statueta de la Potaissa datează din sec. I d.Chr., deși la prima vedere ni s-a părut că este mai târzie.

Vârful de stindard înfățișând un sfinx înaripat (p. 165, fig. 35) ni se pare și nouă o piesă "suspectă".

Desigur punctele noastre de vedere au gradul lor de subiectivism și nu impietează asupra conținutului lucrării.

Cartea lui Mihai Bărbulescu prin bogăția documentației, stilul ales, seriozitatea și responsabilitatea cu care sunt valorificate rezultatele cercetărilor arheologice este una de referință, iar colaborarea lui Mihai Bărbulescu cu colegele de la Muzeul din Turda: Ana Cătinaș, Claudia Luca și Ana Hopârtean este un model.

Lucia Țeposu - Marinescu

www.mnir.ro

M.C.BISHOP & J.C.N.COULSTON, **ROMAN MILITARY EQUIPMENT FROM THE PUNIC WARS TO THE FALL OF ROME**, Batsford, London, 1993, 256 pp, 143 ils, 8 pls.

Since 1926 when Couissin's volume appeared[1] and until the publication of Bishop and Coulston's book there isn't any other synthesis on all the Roman military equipment[2]. During the almost 70 years which separate these monographs, the evidence was steadily increasing by the publishing of new archaeological discoveries, among which some were very spectacular. Besides, a lot of typological research was done, much of it by H.Klumbach, the leading figure of Roman weapon studies around the middle of the 20th century. In the late 60's and 70's, the German school of archaeology which continued to be the most active in this field of research produced some remarkable syntheses on specific periods of time or categories of equipment[3].

In the 80's M.C.Bishop, followed by J.C.N. Coulston and C. van Driel-Murray, initiates a series of international meetings on Roman military equipment which determined an almost unexpected rise of interest on the subject, at first in Britain, which became the centre of "weapon studies", and then in other European countries. The characteristic of this new research stage is a more functional and contextual approach to the artefacts.

So the publishing in '93 by Bishop and Coulston of a general monograph on the Roman military equipment which considers the developments of the last 7 decades in the field of weapon studies meant the filling of a significant research blank.

As the authors themselves have written the chronological limits of their study - from about 200 B.C. until c. A.D. 400 - correspond with Rome's maximum power and also with the majority of the available archaeological evidence,

The presentation of the military equipment is devided in more periods, for each one being analized all the categories of items. Besides there are chapters dealing with the evidence and some important problems related to the equipment. This historical approach even if particularly difficult allowed the proper understanding of the equipment in its entirety and of its evolution in the context of the Roman military life.

www.mnir.ro

B. and C. discuss in the introduction the debatable problem of the definition of the military equipment and decide not to include in the volume the standards, siege-engines, draught harness, wagon fittings and items of personal adornments. I think their decision entirely reasonable perhaps with only one exception, the exclusion of the standards which are items of undoubtedly military use and if they are known especially by the sculptural representations they are not altogether absent from the archaeological records. I also fully agree with the authors' resolution to reject the pseudo-technical Latin terminology which could only mislead the reader.

Before coming to the proper contents of the book it is necessary to make one preliminary remark. Since this is not only a survey of the recent researches on the military equipment but an original monograph as well, made by two well-known specialists in the field, there is not much room for criticism. Besides, due to the extention of the subject I am contraint to do merely a short presentation of it concentrating on some particular points which seem to me of a certain significance.

The first three chapters deal with the evidence. These are much more than the usual introduction of any archaeological study representing in fact remarkable consistent surveys which synthetize previous publications of the authors.

The representational sources are clasified in more categories: propaganda sculpture; funerary monuments; miscellaneous and non-Roman sculptures; minor works. The examination of the monuments made obviously by C. is exemplary and the balanced conclusion on their informative value is certainly true. Still I have two observations of detail. First, I have reservations on the fact that the depiction of the Roman archers of Oriental origin on Trajan's Column was "artificially created using barbarian spolia" (p.22) as it would contradict the way the other types of Roman soldiers on this monument were created. Secondly, I do not understand why the stone statue from Apulum (Alba Iulia) in Dacia Superior province (p.28) could not have a funerary function.

. In the 2nd chapter one makes a thorough analysis of the archaeological evidence which is by far the most important and at the same time reliable source of information for the weapon researches. The leading idea emerging from this study is that the recovered examples do not simply represent a sample of all the items in use at a certain moment but that there is a shifting of the evidence. So for example the accidental loss is not responsable for the deposition of many items, a lot of

www.mnir.ro

objects found in site deposits being deteriorated pieces stored for recycling and the majority of them is associated with the abandonment process of the sites. The same deep understanding of the complex problems relating to the military equipment results from the evaluation of the reconstruction archaeology: "it can only show how something might have been done, not how it was done."

The documentary evidence is briefly reviewed in the 3rd chapter in all its components: the literay and sub-literary sources, the epigraphy.

The main part of the volume consists of the proper discussion of the equipment made in the chapters nos 4-8, each of them corresponding to a distinct period in the development of the military furnishing: the Republican period; from Augustus to Hadrian; the Antonine revolution; the army in crisis; the Dominate.

As the military items of the 2nd and 3rd centuries A.D. have been studied together so far, the statement of an Antonine and a 3rd century periods in terms of equipment developments represents a really important contribution of B. and C. to the research. Although I have no reservations to this chronology, I still wish to draw attention on two problems of detail. First I think that during the 2nd century A.D. the equipment rather evolved even if to a considerable degree than completely changed over and hence I would prefer instead of the term "revolution", which seems to me excessive for the Antonine era, another word more neutral, as perhaps "period". Then, taking the stand in the developments of the equipment in the Dacian provinces I have the impression that it would be better to place the beginning of the above mentioned period at the accession of Hadrian than of Antoninus Pius..

Inside each period, have been made, wherever possible, short but comprehensive typological studies of the most important class of objects incorporating plenty of the results of the authors own researches whether published or not.

The Republican equipment is briefly surveyed according to its very limited knowledge. However, the discussions of the swords, daggers, armour and belts succeed in giving a fair image of these essential constituents of military attire.

Examining the tools and implements the authors consider the iron spikes with loops and attached rings usually identified with tent pegs to be rather tethering pegs for animals. Yet B. and C's identification is certain only for the examples which had a chain attached to the large ring. And as there are few pieces

www.mnir.ro

sharing such a feature, one from Caceres el Viejo[4] and another one from Numantia (fig.32/5). It is possible that many of the spikes recovered without chains had originally none and therefore could have still been tent pegs.

The chapter dedicated to the first century A.D. is the largest one that matches with the consistency and quality of the evidence, both archaeological and representational. Here are analyzed all the classes of military objects which permit the authors to concentrate the discussion of the following periods on the developments of the equipment.

B. and C. deal thoroughly with every kind of military item but I should draw attention especially to the surveys of the spears, swords, shields, body armour, belts and harness as they include the most original contributions. Among them, I should mention as an example the suggestion on the origin of lorica segmentata in the gladiatorial equipment, which I find entirely acceptable. Even more important is their scheme of evolution of the belts and accessories during the period which represents the first and, one should tell, successfull attempt to put an order in the study of this important equipment item. I have also found very interesting the idea that the real name of the first century A.D. waist-belt was balteus and not cingulum, as it was thought before (p.96). Equally remarkable is the survey of the equine equipment where B. synthetizes the results of his previous work in the field[5] and succeeds in furnishing in only a few lines a compendious typology including a chronology of the horse harness.

As one could expect there are still some points where I disagree with the authors. So I find Robinson's system of classification used in the volume not only inflexible, without any historical bearing, but also confuse as for instance I could not understand the typological distinction between many of the co-called Imperial-Gallic and Imperial-Italic examples. Consequently I think that in spite of its limitaiton the old typology termed by B. and C. "a clumsy type-site nomenclature" (p.93) is still preferable.

I also cannot share the opinion that the tent pegs were made exclusively from wood (pp.64, 102) since it is doubtful that they could have been effective in hard soils, like those in Dacia. On the contrary, I consider that in the dry provinces with hard soils iron tent pegs were predominantly used. In the first century A.D. these were of the type of the Republican period and then of the type met in Künzing hoard (figs 111/4-6) partly provided with an open loop making them functionally

www.mnir.ro

inappropriate for tethering animals but perfectly suitable for fixing the tent ropes in the modern way. Further on I wish to point that the illustration of Buciumi dagger is out of place among the early Principate examples (fig.39/7) because its crescentic pommel and its size imply an Antonine or even a third century A.D. dating.

The investigation of the "Antonine revolution" results in the revealing of a lot of developments in the military equipment. Thus a new type of sword was introduced characterized by a ring-pommel, the daggers grow in sizer and had crescentic pommel, on the scale and mail armour were fixed pairs of decorated breastplates and a new helmet type of a conical shape appeared in the Danubian provinces. Besides the belt - and many horse harness fittings also changed completely.

I have no critical observations to the concise survey of this period except for two collateral remarks. One is that I do not see why the authors doubt on the assignment of the conical helmets to the Oriental archers. The second one is related to the personal equipment.If the authors were obviously right insisting on the dramatical changing of belt fittings in the 2nd century A.D., one should draw attention that this was merely part of a far reaching process, the substitution of the first century A.D. weapon belts by a narrow belt used merely as a dress accessory and for attaching a knife.

The period from the accession of Septimius Severus to that of Diocletioan is discussed in some depth as a reflection of its importance in the developments of the weaponry and military accessories. Once again most of the classes of objects - swards and baldrics, armour, helmets, shields, belts, horse equipment - are exemplarly studied. As an example of how thoroughly could the authors analyze the evidence, I should only mention the inclusion of the sword models (p.130 and fig.93) dated so far in the first and second centuries A.D.[6] among the items of this period.

The Dominate is very shortly surveyed, more attention being paid only to the helmets and belts which are the arms the best represented in the archaeological records. One of the most important conclusions reached by B. and C. and which I fully agree with, is that chip carved belts were used by Roman or Roman-fashion equipped soldiers.

The last part of the book consists in fact of a collection of different studies on topics concerning the whole military equipment: its production and technology;

www.mnir.ro

its study in broader contexts; the identification of the legionary and auxiliary equipment.

Due to the extention of the approached subjects and to the detailed analysis, the conclusions reached in these three chapters are so numerous and diverse that it is impossible to present them even selectively. Under these circumstances all I can do is to mention the few points where my opinions are different from those of the authors or where I think that more explanations are needed.

In the study on the production, B. maintain his former opinion on the essential differences in the supply system of the troops in the East and in the West "Principate forces in the north-west ... were self-sufficient, relying upon their own *fabricae*" (p.188). However as he did not produce new evidence in favour of his hypothesis I still think that in the whole Empire the provisioning system of the army was basically the same[7].

In the appendix on the legionary equipment one reaches the conclusion that in the first century A.D. there was actually a difference between the weaponry used by legionaries and auxiliaries (p.209). If I find this conclusion fully acceptable I do not understand the authors' surprise when they notice that by the beginning of the third century A.D. this difference has disappeared. On the contrary I bwelieve that these developments in the equipping of the citizen and peregrine units were related to the well-known process of the gradual reduction of the differences in the personal status of the soldiers from any kind of units. This process coming to a term with the general granting of the citizenship by Constitutio Antoniniana had implied a progressive unification of the status and rôle of the legions and auxiliary units and consequently of their equipment as well.

The volume ends with an impressive bibliography whose usefulness is readily apparent to any student in the Roman military equipment.

The authors have carefully corrected the text and there are very few printed errors. However this is an exception, the name of the town Magdalensberg which is spellt everywhere Magdalensburg, might create confusion for the unexperienced readers. The respective map-locations of two Dacian sites, Gherla and Lunca Mureșului have also been reversed.

For such a book the illustration is essential and in fact this is abundant and of a good quality. The illustration consists of a large number of line drawings

www.mnir.ro

accurately scaled of the real objects and of some of the sculptural or pictorial representations of equipment made by Bishop himself. Besides, there are some colour photographs of some of the most spectacular items. All the photographs but one are also of excellent quality. Ironically, the exception is represented by the illustration of the shield boss from Tyne reproducing an out of focus photograph in the ownership of British Museum.

All along the revue I stressed the qualities of the volume. However I wish to emphasize once more the high standard of this long needed up to date survey book. In fact, as it has resulted from my presentation, this is a synthesis full of new ideas which succeed in giving a coherent and vivid image on the military equipment in its continous evolution in the context of the Roman society. Besides, it is a beautiful book which makes the reading pleasant.

Liviu Petculescu

www.mnir.ro

1. P.Couissin, *Les Armes Romaines*, Paris, 1926.

2. M.C.Bishop and J.C.Coulston, *Roman Military Equipment*, Princes Risborough, 1989, is a booklet, anyway useful, but which represents precisely the summary of this book..

3. G.Ulbert, *Römische Waffen des 1.Jahrhunderts* n.*Chr*., Stuttgart, 1968; J.Oldenstein, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten*, in BerRGK, 57, 1976, 49-284.

4. G.Ulbert, *Cáceres el Viejo. Ein spätrepublikanisches Legionslager in Spanisch-Extremadura*, Mainz, 1984, pl.26/219.

5. M.C.Bishop, *Cavalry equipment of the Roman army in the first century AD*, in J.C.Coulston (ed), *Military Equipment and the Identity of Roman Soldiers. Proceedings of the Fourth Roman Military Equipment Conference*, BAR Intern.Ser.394, Oxford, 1988, 67-195.

6. J.C.Beal and M.Feugère, *Epées miniatures à fourreau en os d'époque romaine*, Germania, 65, 1987, 89-105.

7. See Liviu Petculescu, Dacia, 31, 1987, 194-5, revue of M.C.Bishop (ed), The Production and Distribution of Roman Military Equipment. Proceedings of the Second Roman Military Equipment Research Seminar, Oxford, 1985.

www.mnir.ro

EMIL MOSCALU

(30 dec. 1942 - 7-9 nov. 1993)

Intr-una din zilele 7 - 9 noiembrie 1993 a încetat să mai alerge prin lumea pământeană un suflet chinuit de viață, de oameni, de soartă într-un cuvânt. A fost un om cu păcatele și meritele lui. A iubit însă până la sacrificiu meseria de arheolog.

Emil Moscalu s-a născut la 30 decembrie 1942 în comuna Stâuceni din fostul județ Cernăuți. A copilărit în părțile Bacăului. Și-a făcut studenția în cadrul Facultății de Istorie din Universitatea București pe care a absolvit-o în anul 1966 - a repetat anul IV deoarece profesorul de materialism istoric nu l-a înțeles.

Pasiunea pentru arheologie și istorie a pus stăpânire pe el încă din anii de școală cercetând "coclaurile" din jurul casei părintești. Apoi, în anii studenției, a căutat să meargă pe cât mai multe șantiere arheologice: la Ocnița cu prof. Dumitru Berciu, la Cernica cu prof. Gheorghe Cantacuzino, la Babadag cu Sebastian Morintz, etc. In afara acestora, în facultate a beneficiat și de îndemnurile unor mari profesori - Ion Nestor, Emil Condurache, Dionisie M. Pippidi, Mihai Berza, Gheorghe Ștefan, ș. a. Rezultatul s-a materializat în lucrarea de diplomă "Cultura sud - tracică în a doua epocă a fierului" ce va sta apoi la baza lucrării de căpătâi a lui Emil Moscalu - "Ceramica traco - getică" editată de către Muzeul Național de Istorie a României în anul 1983.

Facultatea o absolvă cu media 9, 25, iar la 1 septembrie 1966 este angajat ca cercetător stagiar la Institutul de Arheologie din București. Urmează o perioadă de intense cercetări de teren în diferite zone ale țării, din nordul Moldovei până în vestul Olteniei. Multe dintre ele vor fi publicate în diferite reviste de specialitate.

La 1 februarie 1970 devine cercetător științific, iar în toamnă va cerceta mormântul getic cu tezaur de la Peretu. Studierii acestei descoperiri îi va dedica aproape 20 de ani.

Dar iată că la 1 iulie 1975, împreună cu alți cercetători ai Institutului de Arheologie din București, este "transferat", cu post cu tot, la Muzeul Național de Istorie a României. "Transferul în interesul serviciului" l-a afectat, ca de altfel și pe ceilalți "colegi de suferință" dintre care am remarca pe regratații Alexadra Bolomey

www.mnir.ro

și Constantin Ionescu-Cârligel. Salvarea a găsit-o în muncă așa cum a făcut și recent pomenita Alexandra Bolomey sau Vasile Boroneanț la Muzeul de Istorie a Municipiului București. Însă "ciudățeniile" tinereții s-au accentuat ... La 1 octombrie 1981 este pensionat medical, la 1 iunie 1986 reia activitatea cu jumătate de normă - lucrând însă cât trei - iar la 1 decembrie 1983 este reîncadrat cu normă întreagă.

Boala revine, mai neiertătoare, și la 1 noiembrie 1984 este din nou pensionat medical. Viața de unu singur este dură. Greutățile sunt multe, banii nu ajung. De aceea, pentru a fi ajutat, Muzeul Național de Istorie îl reangajează la 1 iunie 1990 pe un post de cercetător științific...

"A fi sau a nu fi... Iată întrebarea... Restul e tăcere..." și inima cedează...

S-a dus liniștit, ca fumul unei țigări, fără să mai supere pe nimeni și nerămânând dator - doar Arheologiei care mai dorea publicarea unor săpături. Dumnezeu l-a iertat de mult.

GEORGE TROHANI

www.mnir.ro

MONOGRAFII:

Ceramica traco-getică, București, 1983, 514 p.

Arta traco-getică - Mormântul princiar getic de la Peretu, sec. IV î.e.n. - 200 p. și 10 figuri, manuscris pierdut

Das thrako-getische Fürstengrab von Peretu. in Rumänien. Ein Getische Fürstengrab in Rumänien. Bericht der Römische Germanische Kommission 70, 1989, p. 129 - 190.

STUDII SI ARTICOLE:

Săpăturile de la Oinac (1966), (orașul Giurgiu), SCIV, 18, 1967, 2, p. 307-312. In colaborare cu D.Berciu, H.Nubar, Gh. Rădulescu.

Așezarea dacică de la Cozia Veche (jud. Vâlcea), SCIV 19, 1968, 4, p. 629-642.

Notă asupra mormântului carpic de la Barați - Mărgineni, (jud. Bacău), Carpica, 2, 1969, p. 215-217.

Un tombe carpe découverte à Barați, com. de Mărgineni (dép Bacău), Memoria Antiquitates, 2, 1970, p. 499-503.

O așezare dacică din secolul al III-lea e.n. la Govora-Sat (com. Buletea, jud. Vâlcea), SCIV 31, 1970, 4, p. 653-666.

Câteva observații asupra unor probleme ale Latène-ului geto-dacic, SCIV, 23, 1972, 2, p. 293-297.

Cercetări în cetatea de la Albești, jud. Teleorman, SCIV, 23, 1972, 4, p. 633-640. In colaborare cu D.Berciu.

Un relief votiv descoperit în Dobrogea, SCIV, 23, 1972, 4, p. 659-666. In colaborare cu C.Petolescu.

La originile civilizației tracice. De la regii Odrizi la Burebista, Magazin Istoric,5, 1972, p. 15-19.

Locuirea getică de la Cernica, SCIV, 34, 1973, 2, p. 291-298.

www.mnir.ro

Tezaurul de monede republicane romane de la Orbeasca de Sus (com. Orbeasca, jud. Teleorman), SCIV, 25, 1974, 2, p. 265-275. In colaborare cu C.Beda.

Un tip de ciocan de piatră pentru minerit, SCIV, 32, 1981, 1, p. 141-144.

O așezare getică de la sfârșitul secolului al V-lea î.e.n. în Muntenia, Cercetări Arheologice, 2, 1976, p. 275-286.

Die frühhallstattzeitlichen Gräber von Meri (Gem. Vedea, Kr. Teleorman), Thraco Dacica, I, 1976, p. 77 - 86.

Sur les rites funeraires des Géto-Daces de la Plaine du Danube, Dacia, 21, 1977, p. 329-340.

La tombe et le trésor princiêrs thraco-gétique de Peretu, dép de Teleorman, Apulum, 17, 1979, p. 103-110. In colaborare cu P.Voievozeanu.

Probleme ale cetăților cu "val vitrificat", Cercetări Arheologice, 3, 1979, p. 339-351.

Mormântul princiar getic și tezaurul de la Peretu, jud. Teleorman, Cercetări Arheologice, 3, 1979, p. 353-360.

Noi cetăți traco-getice, Cercetări Arheologice, 3, 1979, p. 361-373. In colaborare cu Corneliu Beda.

Descoperirile arheologice de la Pietroșani, jud. Teleorman, Cercetări Arheologice, 3, 1979, p. 375-383. In colaborare cu C.Beda.

Problêmes concernant la culture Thraco-géte d'Olténie, Dacia, 24, 1981, p. 343-347.

Sondaje și cercetări de suprafață, Cercetări Arheologice, 3, 1979, p. 385-400.

Le tombeau princier gète et le trésor de Peretu, Actes du II Congres International de tracologie, 1980, I, p. 383-390. In colaborare cu P.Voievozeanu.

Probleme ale culturii traco-getice din Oltenia, Studii și comunicări, Craiova, 1980, p. 17-24.

Quelques aspects du "problème scythe" dans l'aire thrace septentrionale, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 23-35.

Mormintele tumulare hallstattiene timpurii de la Meri (com. Vedea, jud. Teleorman), Memoria Antiquitatis 9-11, 1985, Piatra Neamț, p. 163-169.

Mormântul princiar getic de la Peretu (jud. Teleorman), Traco-Dacica, 7, 1986, p. 59-68 (80).

www.mnir.ro

Bujoru, Un tumul cu car-cazan votiv aparținând culturii Basarabi, Thraco-Dacica, 9, 1988, p. 23-44 (47). In colaborare cu C.Beda.

Vechimea tezaurului geto-dacilor luat de Romani la 106 e.n. în timpul regelui Decebal, I, Hieracus, 7-8, 1989, 201-211.

O nouă cetate getică aparținând aspectului cultural Canlia la Ibănești (jud. Botoșani), Hierasus 7-8, 1989, p. 183-199. In colaborare cu P.Sadurski.

Topoare de piatră și de silex șlefuit de la Măteieni și Corlăteni (comuna Corlăteni, jud. Botoșani), Hierasus, 7-8, 1989, 67-79.

Săpăturile de salvare de la Cotârgaci (comuna Roma, jud. Botoșani), Hierasus 7-8, 1989, p. 117-145.

O nouă necropolă aparținând aspectului cultural getic timpuriu de tip Canlia în Moldova, la Mărgineni (jud. Bacău), Carpica, 20, 1989, p. 83-91.

Piese de podoabă din mediul traco-getic și scitic. Inele și brățări ornamentate cu butoni, Arheologia Moldovei, 13, 1990, p. 149-151 (154).

Bujoru. Ein Grabhügel der Basarabi - Kultur mit Votiv - kesselwagen aus Rumänien, Prähistorische Zeitschrift 66, 1991, 2, p. 197 - 218. In colaborare cu C.Beda.

Câteva aspecte ale problemei scitice în Nordul și Sudul Traciei în secolele VI - V î.e.n. (lb. rusă). Drevneisie obstnosti zemledelițev skotovodov severnogo Pricernomoria, Kiev, 1991, p. 161 - 165.

Nekotorîe aspektî skifskoi problemî v severna I iujnoi trakii v VI - V vv do n.e., în volumul Drevneișie obștnosti zemledelțev i skotovodol' severnogo pricernumoria, Kiev, 1991, p. 161 - 163

RECENZII:

Recenzie la lucrarea I.T.Niculiță. Gety IV-III v.v. do n.e.v. dnestrovsko-karpatskih zemljah, Chișinău, 1977, în SCIVA, 33, 19, 1982, 1, p. 148-149.

Anastasia Petrovna Mancevici (Necrolog), SCIVA, 35, 1984, 1, p. 91.

Recenzie la lucrarea V.Vasiliev, Sciții Agatyrsi pe teritoriul României, Cluj-Napoca, 1980, în Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 231-232.

Recenzie la lucrarea G.Tonceva, Chronologie du Hallstatt ancien dans la Bulgarie de nord-est, Sofia, 1980, p. 149, P. în Hierasus, Botoșani, 6, 1986, p. 293-301.

www.mnir.ro

ALEXANDRA BOLOMEY
19 septembrie 1932 – † 16 iulie 1993

www.mnir.ro

ALEXANDRA MARIA BOLOMEY

19.09.1932 - 16.07.1993

Necrolog

Fulgerător, dar în liniște, a trecut în neființă în dupăamiaza zilei de 16 iulie 1993, pe malul Dunării, lângă tell-ul unde lucra de câțiva ani, cea care a fost Alexandra Bolomey.

S-a născut la 19 septembrie 1932 la București.

Școala primară și primele clase de liceu le-a urmat la Institutul Sf. Maria (Pitar - Moș) între anii 1939 - 1948. În perioada 1948 - 1951 își continuă studiile la Liceul ortodox.

Studiile universitare le urmează în cadrul Facultății de Științe Naturale, secția Biologie, a Universității București cu specializarea zoologie.

La absolvire (sesiunea din iunie 1955) susține lucrarea "Studiul comparativ al Hyaénidelor fosiele și actuale", care era în fapt rezultatul cercetărilor la care a luat parte ca și al studiilor personale asupra materialelor osteologice descoperite pe șantierul de la baia de Fier - Peștera Muierii.

Colaborarea începută încă din perioada studiilor universitare cu Institutul de Arheologie va fi continuată și după aceea.

Dar abia la 1.04.1956 va fi încadrată aici ca preparator până la 30.05.1956 și din nou în perioada 1.11.1956 - 6.06.1957.

Cu intermitențe a fost angajată ca cercetător ajutor (1.11.1958 - 31.07.1960; 1.09.1960 - 15.02.1961) la aceeași instituție.

Lucrează apoi la Centrul de Endocrinologie al Academiei, ca antropolog (16.02.1961 - 30.04.1966) iar după aceea în calitate de cercetător științific (1.05.1966 - 31.08.1968).

În perioada 1.09.1968 - 30.06.1975 funcționează ca cercetător științific și apoi cercetător științific principal III (de la 1.02.1970) în cadrul Institutului de Arheologie.

Începând cu 1.07.1975 a funcționat în aceeași calitate, ca cercetător științific principal III la Muzeul Național de Istorie până la 16.07.1993.

www.mnir.ro

Cercetarea de teren a fost o constantă a întregii sale activități, importanța ei subliniind-o de nenumărate ori ca fiind un veritabil imperativ pentru arheozoolog.

Din studenție și până în ultima clipă a lucrat pe multe șantiere arheologice: Baia de Fier - Peștera Muierii, Bugiulești - Olteț (1969 - 1967), Histria, Bicaz, Cuina Turcului, Nandru, Grumăzești, Drăgușeni, Clisura Dunării, valea Buzăului, Parța, Poduri, Hârșova.

Deși obligată adesea de situația generală, sau de indiferența altora să-și reorienteze cercetările spre teme relativ diverse, întotdeauna a făcut eforturi extraordinare de a se documenta și mai ales de a înțelege modul în care studiul resturilor osteologice trebuie făcut astfel încât să nu rămână o simplă determinare de specii.

Calitatea studiilor publicate au impus-o repede drept un specialist de mare valoare cu contribuții remarcabile ce au intrat rapid în circuitul științific european.

A participat la reuniuni științifice internaționale diverse (Budapesta, Londra, Viena, Halle) comunicările fiind deosebit de bine apreciate.

În consecință a fost primul arheozoolog român ales membru al Comitetului Internațional de Arheozoologie (I.C.A.Z.) iar mai apoi membru de onoare.

În 1972 a participat la cercetări efectuate în Grecia în colaborare cu arheologi englezi iar, în 1974 a beneficiat de o bursă de documentare în Anglia.

Participarea sa la volumul "Esquisse d'une Préhistoire de la Roumanie" (1983) a fost apreciată de către Academia Română cu premiul "Vasile Pârvan".

Toate studiile sale, publicate în țară sau în străinătate relevă spiritul analitic, profund, analiza completă și mai ales concepția modernă, complexă, pluridisciplinară confrom căreia trebuia întreprinsă cercetarea arheologică.

Definitorii rămân din acest punct de vedere, pentru personalitatea celei ce a fost Alexandra Bolomey, câteva studii între care putem aminti de la bun început "Noi moduri de abordare a cercetării preistorice". Era pentru prima dată când se discuta nu o modalitate ci o concepție complexă, pe care puțini au urmat-o.

Studiile (în colaborare) asupra rezultatelor întreprinse la Târpești și Drăgușeni aveau să demonstreze acestea cu prisosință.

Sintezele publicate la Budapesta, Londra sau București, la rândul lor se vor dovedi remarcabile studii, în care pentru prima dată în țara noastră rezultatele

www.mnir.ro

stricte arheozoologice erau puse în conexiune cu cele arheologice, geomorfologice, paleoecologice, arheobotanice, palinologice, permițând strălucitoare modele de analiză și interpretare.

Dar, poate că aceste rânduri ar fi lipsite de orice justificare dacă nu am încerca să amintim Omul care a fost, pieritor biologic, nepieritor moral

Soarta i-a hărăzit greutăți, amărăciuni și dureri pe care foarte puțini le-au întrezărit și despre care nu povestea.

Credința i-a dat putere, tărie să reziste, i-a alinat durerile și forță să sprijine la rându-i.

Înălțată pe piedestalul suferinței a rămas întotdeauna credincioasă adevărului și dreptății.

A fost obligată să suporte răutatea și minciuna, dar le-a respins și a luptat cât a putut împotriva lor, neacceptând niciodată compromisul.

Aceastea au fost fațetele prin care a strălucit diamantul care a fost Doamna Alexandra Bolomey în marele fluviu al vieții.

DRAGOMIR POPOVICI

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

ISSN 0255-6812

www.mnir.ro